

Валентин Дбар

АҚЫМҒА

Ақса
Ақхәйтшәкәтыжырта
2019

УДК 82-31
ББК 84(5А6х)-44
Д 38

Дбар, В. Г.

Д 38 Афымтақаа : ажэабжықаа / Валентин Дбар. – Аҕаа :
Алҕаынтшэҕэтыжырта, 2019. – 576 д.

Г/Р 978-5-122-54-08018

Аизга ианылеит абафхатэра змаз, адетективтэ жанр ала
афымтақаа аңызтаз Валентин Дбар (1948–2010) иалкаау
иажэабжықаа.

УДК 82-31
ББК 84(5А6х)-44

© Дбар, В. Г., 2019
© Алҕаынтшэҕэтыжырта, 2019

АШӘКӘЫҘҘЫ **ВАЛЕНТИН ДБАР (1948–2010)¹**

Дбар Валентин (Витали)² диит 1948 шықәса, латцарамза 1 азы³ Аңснътәи АССР, Гәдоутә араион, Ыьырхәа ақытан, анхаҕы – Дбар Григори (Грышья) Николаи-иңеи (1919–1991)⁴ Чамагәуаңха Арда (Ардучка) Даут-иңхаи (1922⁵–2012)

¹ В. Г. Дбар ибиография аиқәыршәаразы ххы иахархәеит Аңсны ахәынтқарра аҕнытқатәи аусқәа рминистрра акадрқәа рыкәшақны итәаху ихатә усшәкәы ақнытә аматериалқәа (Ақәа ақ., Академик Марр имҕа, 35), иара убас Дбар Гиви Григори-иңа итәацәаратә архив ақнытә аматериалқәа.

² Атәылауаҕшәкәи ихатәра зырцабыргуа егьырт аофициалтә документқәеи рықны Витали хәа дарбоуп. Валентин – литературатә псевдонимуп, уи иажәабжықәа аңтыт нахыс ихыызхалахеит. Иқалап, аҕбатәи ихыз ахархәара Аҕнытқатәи аусқәа рықны иусура иадхәалазар.

³ 1982 ш., жьтаарамза 20 рзы ииҕыз иавтобиографияқны, иира арыцхә хәа иарбоуп мшаңымза 25. Ари арыцхә хпылоит егы, 1983 ш. еиқәиршәаз инапҕыратә автобиографияҕы.

⁴ Аңьынңьтәылатә еибашьра дузза далахәын, ианашьан «Аңьынңьтәылатә еибашьра» аорден.

⁵ Еиуеипшым аамтқәа раан В. Г. Дбар ииҕыз автобиографияқәа рҕы иан лира ашықәс хәа иарбоуп 1925 ш.

рҕаацэараҕы. Валентин идагыы Дбар Григории Амагэуаҕа Ардеи ыыҕа аҕацэа рхылтит: Рудольфи⁶ Гивии⁷.

1966 шыкэсазы Дбар Валентин Ганҕиадатэи (Цандрыпшэти) ашкол-интернат № 1 аҕны аа-класск дрылгеит. Анаас, К. Ф. Зизариа ихыз зху Аҕэатэи ашкол-интернат аҕны иҕара иацитцеит, уи далгеит 1968 ш. Убри ашыкэсан А. М. Горки ихыз зху Аҕэатэи ахэынҕкарратэ педагогикатэ институт, афилология-педагогикатэ факультет дҕалоит. Аинститут аҕны иҕара хиркэшоит 1972 шыкэсазы⁸.

1972 шыкэса, абҕарамза инаркны 1973 шыкэса, цэыб-брамзанза Мурмансктэи аобласт Североморск аҕалакы Асовет ар ыҕкны арра-мшынтэ мчкэа рҕы арраматцура дахысуан.

1974 шыкэсазы Аҕснытэи аобком Ленинтэи акоммунисттэ ҕар реидгыла абжыгарала Аҕснытэи АССР Аҕнытҕкатэи аускэа русбартакэа (ААР) рахы аусуразы ддэыкэҕан. 1974 шыкэса, ажыырныхэамза инаркны 1982 шыкэсанза – Гагратэи аҕалакытэи аҕнытҕкатэи аускэа аҕалакытэ кэша апрофилактика ауада аинспекторс дыҕоуп. 1982 шыкэса, ажыырныхэамза инаркны 1983 шыкэса, нанхэамзанза – Гагратэи ахэынҕкарратэ автоинспекция Аконترول-транспорт-аужьратэ пункт аихабыс дамоуп. 1982 шыкэсазы аҕышэаиура дахысит СССР Аҕнытҕкатэи аускэа русбартакэа иреихазоу ашкол Карагандинск аҕалакы аҕны (Аказахтэ ССР). 1983 шыкэса инаркны Асоветтэ социалисттэ коммунисттэ партия далоуп. 1983 шыкэса, нанхэамза инаркны 1991 шыкэсанза – Гагратэи Аҕнытҕкатэи аускэа аҕалакытэ кэша

⁶ Диит 1950 ш., XX ашэ. 80-тэи ашыкэскэа раахыс Москватэи аобласт аҕны Лиуберцы дынхоит, дҕаацэароуп, ахшара имоуп.

⁷ Диит 1953 ш., Пицундатэи автобаза № 13 ама-шыынаныкэцаҕыс аус иуан, дҕаацэаразам, Ыыырхэа ақытан дынхоит.

⁸ Ихатэы бызшэа адагыы В. Г. Дбар идыруан аурыс бызшэа, ақыртта бызшэа, анемец бызшэа (ажэар ихы иархэаны).

ауышыра алыргаразы амедицинатә кәша аихабыс дыкоуп. Убри аан агәып № 5 анапхгауыс дыкоуп Гагратәи афнытқатәи аусқәа ақалақытә кәша анапхагаратә еилазаара аихабыра змами аитдыратәи анапхгаратә еилазаара апартиатә цара аҕны, иара убас Гагратәи Афнытқатәи аусқәа ақалақытә кәша арцауцәа рхантәауыс. 1991–1992 шықәсқәа раан – Гагра араион аҕы афнытқатәи аусқәа рыкәшаҕны амилиция ахчара аҕәша акомандақатәауыс дыкоуп. 1992–1996 шықәсқәа раан – Гагра араион аҕы афнытқатәи аусқәа рыкәшаҕны амилиция Бзыптәи аҕәша ачапшыратә хәтә аоперативтә усзуәуп⁹. 1996 шықәсазы амилиция амаиор иматцураҕы дшыкоу тәанчара дцоит.

Валентин Григори-иҕа изнымкымкәа ламысцқьала иусуразы Аҕсны Афнытқатәи аусқәа русбартақәа анапхгара аҕышыарақәа иртахьан. Ианашьан «Вбада аматцуразы III афазара» амедал, агәышп дырга «ААР», иара убас аматцураҕны имаз аихьзарақәа рзы аҕышыарақәа.

Иаамтазамкәа иҕстазаара далцит 2010 шықәса, мшапымза 28 рзы, 62 шықәса дшыртагылаз. Анышә дамадоуп иаб инхараҕы Цыырхәа ақытан.

Дбар Валентин асахьаркыратә рҕиамтақәа рыфара далагейт ашкол дантаз. 1966 шықәсазы ажурнал «Амцабз» аҕны икыпхьын рапхьатәи иажәеинраала «Сышкол»¹⁰. 1967 шықәсазы Аҕснытәи АССР Ашәкәыуцәа реидгылахь днапхьан, абра апрозаҕы ухы аҕышәара уалага хәа иабжыргейт. Абри инаркны ажурналқәа «Алашара», «Амцабз», «Апионер»¹¹, иара убас агазетқәа «Аҕсны қапшь», «Сабчота

⁹ Гагратәи ақалақытәи афнытқатәи аусқәа ақалақытә кәша аҕны иусураан Валентин Григори-иҕа ихатәи уада иоуит (Гагра ақ., Церетели имфа 59/4, 73 ауада).

¹⁰ Амцабз, № 4 (1966). Ад. 14.

¹¹ Қырттәыла итыцуан 1926 ш. инаркны.

Абхазети», «Советскаиа Абхазиа», «Бзыц», «Авангард» рыкны лассы-лассы иркыпхьуа иалагеит иажэабжькэа, иповесткэа, иочерккэа, истатиакэа¹².

1971 шыкэсазы Дбар Валентин, Акэатэи апедагогикатэ институт акны атцара аницоз, Ацсны итыцуаз алитературатэ журнал хада «Алашара» акны икыпхьуеит рацхьатэи илитературатэ аццамта «Зызлан». Ари акыпхьымта апхьажэакны ажурнал «Алашара» аредактор хада ашэкэыѿѿы Ч. Ыьонуа (1915–1975) иазгэеитон: «Иахьатэи ацсуа литература унагэылацшытэкьар, аапынра излеицшу рацеоуп. Уи амзырха тбаахеит, ицшзахеит: еиуеипшым ашэтхккэа хха-ххаза ана-ара адэырха иаакэгылазшэа, илахьыххеит ашэкэѿѿыцэа ртаацэара. Азэазэала, ѿыцья-ѿыцьяла хлитература агэарата итало иалагеит ажэабжьк мамзаргы ажэеинраалак ада зымѿыцгы. Урт цэырцуеит рацхьазатэи рѿымта хэыцкэа ргэыдкыланы, ѿыц аныкэара иалагаз асаби иахасабала, иеигэыргъаны икартаз ашьаѿа иацэшэа-цэыпхашьауа. Абас ицэыртцыз дреиуоуп М. Горки ихьз зху Акэатэи апедагогикатэ институт астудент Дбар Валентин. Ажурнал “Алашара” аредакцияхь уи рацхьаза акэны иааигеит “Зызлан” хэа хьзыс иатэны ажэабжь. Ажэабжь сара снапы итысхит сгэы иахэаны. Ахгы-атыхэагы, аѿымта иалоу аѿар рдунеи кказа уалацшуеит, рхы мѿапыргоит рыкэра ишатцанакуа. Ируа-ирхэо агэра угоит. Даѿеакала иухэозар, дара рхатэы мѿа иануп. Мѿамш укэлааит, дад, Валентин! Ухатэы мѿа уаныла уаргы. Ашэкэыѿѿы им-

¹² Зызлан. Ажэабжь // Алашара, № 1 (1971). Ад. 38–51; Рацхьазатэи аапын. Ажэабжь // Алашара, № 3 (1976). Ад. 20–27; Аѿнкэа – аѿны еихагылакэа. Аочерк // Алашара, № 8 (1977). Ад. 49–52; Напы зтаѿмыз ашэкэы. Ажэабжь // Алашара, № 2 (1979), Ад. 60–68; Ашьабыста. Ажэабжь // Алашара, № 1 (1980). Ад. 60–63, ухэа уб. егь.

ѡа – шыхацага мѡоуп. Аха ахра фѣьарста икыдло ашѡарыцаѡ зегь рыла дуаѡы ейбагазароуп, уи имазароуп агѡы бзиаггы, – агѡагъраггы!»¹³

1979 шықаса анцѡамтазы ашѡкѡтыжьыртѡ «Алашара» аѣны итытѡит Дбар Валентин аѡсышѡала ииѡыз раѡхьатѡи иажѡабжьқѡа реизга «Раѡхьазатѡи ааѡын»¹⁴. Уи ианылеит ажѡабжьқѡа: «Раѡхьазатѡи ааѡын», «Напы зѡѡмыз ашѡкѡы», «Зызлан», «Алапшь». Ажѡабжь «Напы зѡѡмыз ашѡкѡы» – амилициатѡ устѡаара иазкуп. «Алапшь» – Кѡынѡал Ашѡба хѡа анацисттѡ концлагер абаандаѡык иѡѡстазаараѡнытѡ хѡыск иазку ажѡабжьуп.

Ашѡкѡыѡы қѡыпшь В. Г. Дбар раѡхьатѡи ишѡкѡы атыѡтра зеггы иеицгѡартѡит. 1980 шықасазы агазет «Советскаиа Абхазиа» аѡны уи иазкны икыѡхьын «Аѡхьѡатѡи аѡѡиарақѡа уасыхрс иазышьѡу» захьзу антѡамѡа. Иара автор, усѡан Аѡсны арадио акорреспондент И. Хѡарцѡѡиа, иазгѡеитѡн: «Шықѡсқѡак раѡхьа ажурнал “Алашара” аѡны икыѡхьын ашѡкѡыѡы Валентин Дбар иажѡабжь – “Зызлан”. Уамашѡа иубартѡ аѡѡиара аиуит адебиутант иусумѡа: иалаѡѡажѡо иалгеит. Убри инаркны ажурналқѡа “Алашара”, “Амѡабз”, агазетқѡа “Аѡсны ѡѡпшь” ирѡиамѡѡѡа рныло иалагеит. Убас атыжьыртѡ “Алашара” аѡны итытѡит ашѡкѡыѡы қѡыпшь иажѡабжьқѡа реизга “Раѡхьатѡи ааѡынра”. Аѡыгхара раѡѡак ишдумызггы, ѡшь-жѡабжьк зну ари ашѡкѡы, аѡсуа прозаѡы абаѡхатѡра змаз, даѡѡы иаламѡашьѡ, зхатѡ ѡазшьѡ змаз ашѡкѡыѡы ѡыц дѡѡыртѡит»¹⁵. Алиѡѡѡѡѡѡѡ критик Руслан Қѡпба Ва-

¹³ Алашара, № 1 (1971). Ад. 38.

¹⁴ Дбар В. Раѡхьазатѡи ааѡын. Ажѡабжьқѡа. Аѡѡа: Алашара, 1979. 72 д.

¹⁵ Хварцѡѡѡѡ И. Зѡлог будущих удаѡ // Советскаѡя Абхазиа, 1980, № 232, 4 деѡѡѡѡѡ. Ад. 4.

лентин Григори-иҗа раҗхәтәи ишәкәы анализ азуны астатиа ду иҗит¹⁶. Уи чыдала иазгәеиҗеит ажәабжь «Напы зтаҗымз ашәкәы»: «Аҗхәа агәра инаргоит адетективтә жанр аҗы Ва-лентин Дбар алшара бзиақәа ааирпшыр шилшауа»¹⁷.

1981 шықәсазы иҗыҗит аҗсышәала ажәабжьқәа аҗбатәи реизга «Ашәтқәа анпытуа»¹⁸. Ари аизга иагәыләлеит шыта жәеиза ажәабжь: «Ната», «Ашәтқәа анпытуа», «Наалеи, аҗхынрей, сарей аҗа җыҗыки», «Ибзиоуп», «Ашыабыста», «Ипхәзоу амшқәа», «Имгәыҗқәа иҗсхәада?», «Аҗстазаара азықәҗара», «Аҗсызшыра», «Ақәнага ақәшәара», «Амшын җықә амаза». Аҗхәтәантәи ажәабжьқәа аҗа рсиужетқәа еиҗа амилициатә устҗаарақәа ирыдхәалоуп. Ари аизгаҗны зегыи ирылукаартә иҗоуп ажәабжьқәа «Ашыабыста», «Имгәыҗқәа иҗсхәада?»

1984 шықәсазы иҗыҗит изаамҗанытәиу ахҗатәи аизга, аҗсышәала аповестқәеи ажәабжьқәеи еидызкылаз ашәкәы «Иҗахаз шахәтра изуам»¹⁹. Уи ианылеит абарт ажәабжьқәа: «Бзиабарак аҗоурых», «Анаҗәаҗыҗ», «Иҗахаз шахәтра изуам», «Гәымшәа», «Ашәт хамҗас», «Амашына агҗежықәа атҗаауан...», «Ашыаҗыар», «Ауалҗшыа», «Каршә». Аҗхәтәи аҗ-жәабжык еиҗа иеиуеиҗшым амилициатә устҗаарақәа ирыз-кын, Валентин Григори-иҗа еҗырт идетективтә жәабжьқәа рыҗкнеиҗш, аракаҗы җырхатҗа хаданы далоуп «Шарат Амҗар». Ажәабжь «Ашыаҗыар» жәеиза хәҗа рыла ишыақәгылоуп, Ақәатәи апедагогикатә институт астудентцәа «Дауҗи» «Тера Аинырбеи» рыбзиабара аҗоурых атәи ахәоит.

¹⁶ Шәахә.: Қапба Р. Абжыи җыҗ // Алашара, № 2 (1981). Ад. 90–94; Қапба Р. Ажәеи акаҗеи. Алитературатә-критикатә статиақәа. Ақәа: Алашара, 1983. Ад. 122–136.

¹⁷ Қапба Р. Абжыи җыҗ // Алашара, № 2 (1981). Ад. 92.

¹⁸ Дбар В. Ашәтқәа анпытуа. Ажәабжьқәа. Ақәа: Алашара, 1981. 134 д.

¹⁹ Дбар В. Иҗахаз шахәтра изуам. Ажәабжьқәа. Ақәа: Алашара, 1984. 142 д.

1987 шыкәса инаркны Дбар Валентин Аңсныи СССР-и Ашәкәыџџәә реидгылеи далалоит.

1990 шыкәсазы итыжын Валентин Григори-иңа атыхә-тәантәи иажәабжыкәа реизга «Иаанкылоу асалам шәкәы»²⁰. Уи ианылеит адетективтә жәабжыкәа жәба: «Афымтра зыхкәаз...», «Иаанкылоу асалам шәкәы», «Атәым хьаа», «Анапынцә», «Инамзәз агәтыха», «Атәәкәа иалашәаз агәыр», «Цхыбжьонтәи агага», «Згәы иаанагодәз», «Азеимаак».

В. Г. Дбар рапхьатәи ишәкәы аҥны ажәабжык ма-цара акәызтгы амилициатә устцәарақәа ирыдхәаләз, атыхәтәантәи аҥны ажәабжыкәа зегы адетективтә жанр ала иџуп. Валентин Григори-иңа еиңш абри аганахьала аус зуаз аңсуа шәкәыџџәә маңуп. Уи иажәабжыкәа ирныңшит асоветтә аамтазтәи аустцәаџџәә рпышәа, ари апышәа хәжәлар рмилаңтә хдыррагы хәсаб шазуыз убартә иҥан. Убри инаваргыланы, ара иуңылоит аоперативтәи аустцәаратәи усу-ра аңсышәала амџаңгараан иаңаху атерминологиагы²¹.

В. А. Бигәаи В. В. Аңхазоуи авторцәас измоу абиобиблиографиятә жәар «Аңсуа шәкәыџџәә» аҥны В. Г. Дбар изку аҥәшаҥны иазгәартәит ирҫеиамтақәак ма-кәана иштыжым, урт рхыңхьазараҥны ишыкоу ароманқәа

²⁰ Дбар В. Иаанкылоу асалам шәкәы. Ажәабжыкәа. Аҥәа: Алашара, 1990. 176 д.

²¹ В. Г. Дбар ииџыз автобиографияҥны, 1982 ш., жьтаарамза 20 рзы, атыхәтәан карандашла иаңцаны иџит: «Сеизгақәа хңа рыҥны иҥоу алеишәа атема иазку ажәабжыкәа, адетектив ажанр ала иџуп. Ари ажанр аңсуа литературазы иҫыцуп азы иахьатәи аңсуа детектив аңыстәарц стәхуп». 1987 ш. латцарамза 22 рзы ииџыз автобиографияҥны Валентин Григори-иңа иазгәеиҥон: «Атыхәтәантәи аамтазы алеишәа атема иазку ажәабжыкәа зыџуеит адетектив ажанр ала. Убас ахңатәи сышәкәы имариам, зны-зынла ишәартәу Асоветтә милиция аусура ахьаарңшу адетективтә жәабжыкәа рыла ишықәгылоуп».

ѡба²². Дбар Гиви ихайтаз атаацаа рархивтѡ материал аҕны ихайшааит адедективтѡ роман «Итыркѡу атапанча апатрон...» амашынакыыҕхтѡ напѡымта (303 д.)²³. Убарт рнаѡс Валентин Григори-ица иҕсы антаз иажѡабжьѡак алкааны аурысшѡахь иеиҕаганы акыыҕхь иазирхиахьан²⁴.

*Архимандрит Дарат (Дбар),
Афон Ҧыц, 2018 ш., лайдарамза*

²² Бигуаа В. А., Абхазоу В. В. Абхазские писатели. Биобиблиографический словарь. Сухум: Абгосиздат, 2017. Ад. 169.

²³ Ари амашынакыыҕхтѡ напѡымта ац. апостол Симон Кананит имонастыр аҕны, Афон Ҧыц, архимандрит Дарат (Дбар) иныха-археологиатѡ удааҕны иҕѡахуп.

²⁴ Аурыс бызшѡахь еиҕагоуп абарт ажѡабжьѡа: «Раҕхьазатѡи аапын», «Напы тѡаѡымз ашѡҕѡы», «Зызлан», «Алаҕшь», «Ната», «Ашѡтҕѡа анпытуа», «Ибзиоуп», «Аҕсызшьра», «Амшын Ҧыкѡ амаза», «Бзиабарак аҕоурых», «Анаѡѡтыҕ», «Иҕахаз шахатра изуам», «Ғѡымшѡа», «Амашына агѡѡжьѡа атѡзауан...», «Ашѡт хамтас», «Каршѡ». Хыхь зызбахѡ хѡоу В. Г. Дбар инапы иҕытыз амашынакыыҕхтѡ напѡымтаҕѡа рахтѡ 16 ажѡабжь аурысшѡахь реиҕага 2017 ш. Валентин Григори-ица иашьѡа гѡакьѡ – Дбар Гиви ихайтеит, иаҕытѡахуп архимандрит Дарат (Дбар) иныха-археологиатѡ удааҕны, ац. апостол Симон Кананит имонастыр аҕны. Дбар Гиви иажѡаҕѡа рыла, ХХ ашѡ. 90-тѡи аш. Москва иҕытѡраны иҕан Валентин Дбар иажѡабжьѡа реизга урысшѡала. Ари ашѡҕѡы аҕыжьра иазкыз анонс «Литературнаиа газета» ианылахьан. Иара убас В. Г. Дбар 1982 ш., жьѡаарамза 20 рзы ииѡыз автобиографияҕны иахѡоит иажѡабжьѡа цѡоуку акыртуа, аукраин бызшѡа, абаза бызшѡеи еҕьырт абызшѡаҕѡеи рахь еиҕагоуп хѡа. Дбар Гиви ихайтаз аматериалҕѡа рыѡнытҕка иҕоуп даѡа ѡ-папкакгы, абарт ажѡабжьѡаеи аповестѡеи амашынакыыҕхтѡ напѡымтаҕѡа зҕѡылаз: «Ашьѡҕьар», «Аҕѡнага аҕѡыршѡара», «Ибжьашьыз», «Ахаҕ иазцѡымцаз», «Аҕѡыцьма ашьѡура», «Ала-ҕьала», «Зѡызшьыз изку аус», «ѡ-зынраки ѡ-ҕынраки рышьѡахь», «Аҕѡыцьма ашьѡура».

РАҢХҲАЗАТӘИ ААҢЫН

Азынтәи хәҗсшьара ашьтахь акәын. Хартәафы, Чыма Тарашь-ипҗа,зҗабкдыпҗашьапҗатодлыманы акласс даафналт. Азҗаб пақы, ауқы, ашкол форма маҗәа лшәын, лыхәда ахарҗь маҗәк аҗара итырҗчаны иахны. Лхы-лҗы пашәза, лыҗьымшь еикәатдәақәа кахәхәа икыдын. Ахьа пшшәахәы змаз лхәхәы лышьтахь иааидкылан, иҗәхәаны илыкәын. Шәҗәытра иатдәак амгәа җчаа ларма напала илкын.

Арҗафы зны даахалапшын, нас сапҗхьа итәаз азҗаб даеаҗьара дниаган, уи лтып аҗы азҗаб җыц — Назиа лыхьзын лара — дналыртәеит.

Харт аҗкәынцәа уи азҗаб җыц дахьхзааз хҗәырҗьатдәа хәаҗәлеит. Иагьа умхәан, даеазәы дацлеит, акласстә җәы зрыҗқьаша, аурокқәа рышьтахь акласс еилзыргаша — хәкласс аҗы азҗабцәа маҗын. Аха мышқәак рышьтахь җәҗәала хҗәы хәҗьеит. Хҗынхәрас акласстә җәы арыҗқьара, ма аурокқәа рышьтахь акласс аилыргара мап ацәылкуа далагеит. Уи-моу еҗьырт азҗабцәагьы ааҗәылхит. Иҗахҗаран иҗаз, иҗалаз ххы иаақәкны, дасу ханҗапшьяафыз акласстә җәы җьашьызар иахрыҗқьо, аурокқәа рышьтахьгьы акласс аилыргара хәалагеит.

Уи схы иаақәыскрын, аха Назиа даеаҗьарагьы сыбҗа җылҗәеит. Апышәарақәа раан, уаанза сапҗхьа итәаз азҗаб лтетрад иахьахызфылаашаз иқәылҗон. Уажәы Назиа лтетрад ахшылаара акәым, зынза атҗкарҗы слырбомызт. Ажәеинраалақәа җырхәала ианҳамаз, абҗыц лыбҗа иадстҗон. Исхәоит хәа саныаагылоз даахьахәны лыбҗа абҗыц икыдыстҗаз аамылхуан.

Убри азын кыргьы аеҗныхәа лыстахьан, сгәаан лыхцәқәа санрыхозгьы ыҗан, аха акҗы агәхьаа лкуамызт. Ашьтахь ианамуза, истахы-истахым ажәеинраалақәа стҗалар акәхеит.

Иара убас апышэаратэ усуракэа раан ахасабтэкэа схала рыхасабшыа сымтар ада псыхэа смоуа сыкэхеит. Усгыи лымшала шбакэа рацэаны исоухьан. Аформулакэа аныста схала ахасабтэкэа схасабуа салагеит. Уаанза урт ахасабтэкэа сызцэыбналозгыи ыкан, аха уажэи исгэапхо скалеит. Сыртцащцаггыи са сзы уажэраанза агэаанагаракэа ирымаз рыпсахуа иалагеит.

Аха Назиеи сареи уаха хзымеинаалеит. Амала, апхьа еипш аепныхэа лыстауамызт, лыхцэггыи сахауамызт. Ус шакэызгыи, лара сара сзын деикэыхьшэашэа дшыкац дыкан. Сөызцэа ракэзар, урт дырнаалан драцэажэон, драхэмаруан. Ус ченак хьыцэаггыи хгэычэанзамкэа хаинаалеит.

Рапхьазатэи аапын мшкэа раан акэын. Мчешак аены хакласс афы хаилацэажэеит, шыбжьонынза ныкэара аинтернат ахахьы хцарц. Ханцоз апионерпыза дхаццеит.

Амш каууа икан. Амра апхынра ааизшэа акэын шыжыаахыс икажжы ишыпхоз. Ажэван агэи иатцэаза, цыара цтацк хыршэламызт. Хараза ащада ашыха рыкэцэкэа рфы асы пашэза икэын. Ааигэа ицэхэны иказ ашэапыцэап, уажэи бгыи иатцэала аеииланахэан, ипшзакэакэараза икан. Амшэахэастакэа атырас хыцэ-хыцэза ирынгылан.

Адэхэыпшкэа рфы еиуеипшым ашэт цшзакэа ана-ара халапш рыдхалон. Азгэбцэа иаразнак урт реизгара иалагеит. Сара еиха ипшзакэау шэткэак Аида Датикэа-ипха лзы исыкэшэарц снашэталт. Шытцэра бзиак акэара анеизызга, лара дабакоу хэа снапшы-аапшит. Дахьыказ анызба – сфынасхеит. Дамеиггыи шэткэак еизиган, икны дниуан. Дышиашаз Назиа дналыдгылан, лышка ишэткэа наирххеит. Лара, «истахым» хэа акэхап, ганха лхы аалыртысит. Аха иара имукэа мчыла иналгэыдцэгэалан дналпыртцит. Лара урт еипхытта иаалымпытахеит.

«Дамеи изгыи ус дыказаап», – аасгэахэит. Сналывсуан

еипш, лылапш сышәт иаакәшәан, иаразнак лыблақәа аакәеи-
цеит.

— Арт ашәтқәа абуҕәшәеи?! — лхәан, уаанза ҳаицәажәоз-
шәа дтынчза дынсазцааит.

Сара уамашәа дбаны сынлыхәапшит. Зныкыр ас уафышәа-
ла дсацәажәахызу!

— Ара адәафы... — саргыы тынч сналацәажәеит.

— Сара изызымбеи?

— Сеидру. Ибгәапхома?

— Уамашәа!

— Нас ибымаз...

Исхәаз агәра лзымго даасыхәапшит, лара лышқа
ашәтқәагы насырххейт.

— Даараза итабуп, — лхәан, дгәырғьатцәа иаасымылхит.

Ацслыш амцан хәычык ҳацсы ааитахкын, амфа хныкәлейт.

Ҳацхьа еита кәарацчак ханхыкәгылт. Уи егырт акәарац-
чақәа хазхысхьаз иреитцазамызт. Ақащқәа тбаан, аха
ацкәынцәа апырқсырқхәа инахыңейт. Азгабцәа амаакыра
амамкәа ацхатәры икәыз ахь рҕынархейт. Зегыы Дамеи рна-
пы кны икәйгон. Саргыы уахь сҕынасхейт.

— Назиа, бнапы аасыркы! — ихәеит Дамеи лара данаалыд-
гыла.

— Схала сықәсуейт.

— Ишыбтаху, — ихәан, Назиа лышьтахь игылаз Арди-
ца лнапы аанкыланы дныкәлейт. Рышьтахь Назиа днагылт.
Дамеи Ардица диманы ацхатәры даныкәсуаз иаатцысын,
Назиа леаалызымкылазт, арцәаа аатлыргеит, даасымца-
сын, леаасыларпцынгыы саанылкылт. Саргыы аарла изу-
лак сәааныскылт. Леанааикәылк, сыжәахыр шылкыз
дныкәызгеит.

— Бшәазейт хәа сыкоуп! — саалыхәмарит сара. Лара
даапышәарччан, ҕымт лҕыналхейт.

Шыыбжыонынза акыр хныкәейт. Азәгыы дмаацсазейт,
азәгыы дахымхәзейт. Хгәырғьатцәа хашцоз еипш ҳаауан. Аха

аинтернат есааира ҳазааигәахауа ҳаналага, ҳцәажәабжь, ҳач-
чабжь еикәтәәкәеит. Иага умхәан, акыр хныкәеит, хааңсара
халсуа ҳалагеит. Насгы, амла аехгәаланаршәеит. Зынза ғымт
ҳаишьтагылашәа ҳашнеиуаз, Дамеи Назиа дналыхъзеит.

— Назиа, иааг бышәтқәа, сара ибзызгап.

— Мап, — иаағахылтәеит.

— Дамеи, сара стәкәа умго, — лхәан Ардица, иара иааг
ихәаанза илкыз ашәтқәа неилыркит.

Қытрак хамнеицкәа, Назиа леимаа акы нташәан, илышь-
хны иаатлыршәшәарц даахгылт. Санаалывала, ашәтқәа илкыз
сышка иаалырххеит.

— Минутқәак исзаанукилондаз!..

Ашәтқәа анааслырк, дкамхарц сыжәфахыр лнапы нықә-
тцаны леимаа аалышьхлыршәан, ҫынтәка ашьхәала инықә-
лыкша-нықәлыкшан, иаалышьалтәеит. Ашәт ислыркызггы
сымымхкәа лғыналхеит.

— Назиа! — ҳаңхьака азәы ибжьы аагеит.

Ҳоызцәа зеггы архәара иавалахьан. Ҳнаңшызар, Дамеи
даатғыланы даҳзыңшуан.

— Иутахузеи, Дамеи? — днаиазцааит Назиа.

— Баанхаз ҫыышьан.

— Алик дсыцуп.

Дамеи уамашәа дубартә дықан. Уажәы даанхазар хәа да-
ахуеит, арахъ аңхатәры данықәсуаз Назиа дкахарц цасхәа
иртцисит. Уи лара илызгәаҫоу сыздыруам, аха сара ибзианы
игәастеит.

Дамеи дааццакын, иҫызцәа дрыхъзарц ашырхәа иҫынеи-
хеит. Харт аханатә ҳаиҫызцәа бзиақәазшәа, ҳаицәажәо
хнеиуан. Аха адырҫаҫены ҳаилахәахит акәымзар.

Афизика азы ағышәаратә усура хаман. Актәи аҳасабтә
иаразнак исхасабит. Сыздхалаз аҫбатәи акәын. Анс кәстцеит,
ас кәстцеит, аха иауамызт. Сгәы аңтцәа, аҫыга ахәы Назиа
лыбга иналастцеит. «Ускәатц» хәа акәхап, лхы ҫышьтымхыкәа

иаалкьеит. Уажәраанза дызлаанхаз ала, ларггы макъана илымхасабцзар акәхарын. Уаанза зеггы рапхъа ихасабны ддәылцуан.

Арцафы апенцъыр ашқа инхъахәымтәз, сыбжы нытцакны Назиа сналазцааит:

— Аѡбатәи бхасабма?

— Ааи.

— Ишыбхасабыз минутк акара исырба.

— Мамоу, — лхәан, дѡагылеит.

Арцафы даахъахәит.

— Назиа, балгама?

— Ааи, исхасабит.

— Балгазар, бдәылтц.

Уаха сышқа даахъампцшакәа, лтетрад арцаф истол инықә-
цаны дындәылтцит.

Ахасабтә уаха иаусзыхасабхуаз, ахәшьара «ѡба» со-
уит. Мчыбжь дуззак Назиа саахәны цқъа сналыхәампшит,
ажәакггы ласымхәеит, зынза акласс афы дтәазамызшәа. Аха,
уамашәа иубаша, уи лара илызгәамтәзозшәа калтцон.

Амеыша ауыха аинтернат афы акино хдырбон. Ахәылбыеах
акы хашнацхаз еипш, сѡыза Радиони сареи аклуб ашқа
хфынаххеит. Киносахъа бзиаак анцо заанатцы атып умкыр,
нас узықәтәаша асқамқәа уоузомызт. Аclub акны асқамқәа
иѡнагылаз хазхомызт. Аулицафы Назиа даахпылт.

— Аclub ашқа шәцома? — дхазцааит лара.

— Усоуп, — ххәеит хара.

Назиа сара даасыхәапшит.

— Алик, са сзы тыпк аанкыл снеиаанза, — лхәан, еиҭа уаанза
акггы хабжъамызшәа днахавсит.

Азныказы, бтып ахыѡкоу басхәап хәа налышьтасхәар
стаххан, аха исзымгәағьит. Ахасабтә азы слызгәааны сшыкоу
сѡызцәа еилыркаар стахымызт.

Аclub акны тып бзиаак афы хнатәеит, иҭацәыз сқамкггы са-
ахан иаасыдыскылт. Радион иѡызак дипхъан, индәылтцымтәз,

иаарымызжәан, снаизытрыст, аха уи аамтазы Назиа, дахьааз хәа сзымдырзо, лнапкәа аасыкәыршаны саанылкылт...

Ашьтахь азәгы акгы иамхәакәа снарылтын, сымаца-ра абахчыхь сәынасхеит. Азы ахьааиуаз счабра натцакны исырбаазан, сыбла инадыскылт. Игәгәаны дшытцасыз җашьомызт: ибызбызуа есааира исыхьуан. Снеин, ааигәа итацәны игылаз асқам снықәтәеит. Назиагы дааит... «Уажәы бара бакәын исыгыз», — аасгәахәит, исыхьыз аахьымзгшьяны, аха акгы ласымхәеит.

— Асқам ихы аникьааит, нак иумтоз, — лара еилылкаахьа-заарын. — Исырбеи.

Счабра аасфьисхит.

— Уажәшьта сышпацәырцуеи?

— Узацәыпхашьои? Уаргы ицламхәа фуршааит.

— Ус ауп, аха...

— Ишакәхалак, уара ахара удым... Сара дысгәапхоит убас икоу ачкәын...

«Илхәа закәи, мшәан?!» — сгәахәын, счабра аасфьихны сналыхәапшит. Лара лхы ларкәны дтәан. Слыхәапшуазшәа анылба, ашырхәа дҗаткьан, дыфны азгәбцәа рпалатахь дцеит.

Ашьыжь хангыла, абафртәыра кәхцарц хаибарыфны адәахьы хандәылтуаз, ашә афь Назиен сарей хааифәахит. Али-пси рыбжьара хфьцьагы фымт-цсымшьт хааифәапшуа хәагылт. Нас лара даапышәарччан, дыфны амардуан днафалт.

Абафртәыра ашьтахь ашкаф итасаз асаркьа ду снадгылт. Иаха Дамей дахьытцасыз сыла тчаа икан. Иаразнак сгәалакара пхастахәит. Аха иаха Назиа «сара дысгәапхоит убас икоу ачкәын» хәа илхәаз анаасгәалашәа, сказшьа аеапсахит.

Аиашазы, уи илхәаз дааракгы ихасымтцеит. Сылгәапхаратә акы салакам, сыпшзам. Сыцламхәа ааипхьысшышьааит. Ацьма апацәкәа реипш акы-җба икьацәза саахә алхәхәон, икәашза иатцагылақәазгы хәчымызт. Убаскан рапхьаза акәны сцәца ссарц сызбеит.

Аккласс аҥны Валикәә затәык иакәын ус иналаршә-ааларшәшәә мызкала зхы-зфы зрыцқьоз. Уи азы иатәху ама-тәахә зеггы иман. Афызәзәара дахьафыз снаидгылт.

— Валикәә, удалақь стахуп.

— Иалухи?

— Схы-сфы срыцқьоит.

Иара даасфәаңшит.

— Иамухуеи, акгы ықәгылазамеи?!

— Усшәа убоит.

Адалақь сара исымкыцызт, знызатәыкгы исфысым-шыыцызт, аха ишыркуаз збахьан. Асапын шәах аақатцаны иаасфәсыртатеит. Адалақь сызгы инахьысшьит. Салгаанза ҟынтә-хынтә ипыскеит, аха спашәза саақалеит атцыхәтәан. Схахәы ахьаңарч еиңш ихахаза иҥан. Схы акран инатцакны иаасырбаазан, схахәы ганха исхәеит.

Уажәшьта, сыла тәа иҥан акәымзар, асаркьа аныңшыларә сгәаңхо сқалеит. Иаха Назиа исалхәазгы еиҥаасгәалашәахит. «Издыруада, ииашатқьаны илхәозар», — сгәы аалақьақит, избанзар, Назиа лыда уахгәаңхоит хәа азәгы исалымхәаңызт. Назиагы лыгәра агара уадафын. Лымшала Дамеии сарей ханеис баша сгәы қалтарц илхәазар алшон.

— Алик, асаркьа иадубалеи? — дсзатцааит апалата астароста Радион данаасыдгыла.

— Иқалеи?

— Асаркьа уабанзадгылазаауа! Уда зеггы риартақәа еил-дыргахьеит.

— Сахьзоит.

Аккласс ахь саннеиуаз Радион ибласаркьа еиқәатцәа сыбла инастеит. Слакытца тцәа аккласс ашқәа снейр стахымызт. Аккласс саныныҟнало, зеггы сара исыхәаңшуа, Назиа лзы асқам еи-макны Дамеии Алики еисит хәа рыбжы нытцакны еибырхәо, инцәытцаччоз цыысшьон. Аха аккласс саныныҟнала, зеггы ааихьан, рпартақәа рфы итәан. Азәгы цасхәа дмеимхәеит, иагьымхәытхәытит, сыбласаркьа еиқәатцәагы уамашәа ирым-беит.

Спартағы снатәан, тынч ашышыхәа сөызцәа сынрылаңшит. Уафы сышка дхьаңшуамызт. Рхы рықәырцс арцафы дааиан-за ашәкәкәа рыпхьара иафын. Миха затәык, арцафы дааи-анза дахьымзар хәа дшәаны, дыццакуа афныкатәи адца ахәаалара дафын. Дамеи ицламхәа инапы атцаргәашәа, илахь еимарцахәны аңенцьыр ааигәара дтәан. Инапы дааханы адәахьы данынаңш, сылаңш нақәшәеит иаха сахьытцасыз икылчаа ишыказ. Саңхьа итәаз Назиа лахь сылаңш ниаз-геит. Уи иахьада исымбац матәа ҫыцқәак лшәын, лхахәгы лышьтахька еизганы ахлатцакәа идьркын.

Арцафы данаафнашыла, ишыкаитцалац еиңш, даахалаңшын, Дамеи илаңш наидирхалт.

— Дамеи, ухаңыц ухьуама?

Ииашатәкьаны, иахатәи рзымдыруазар, Дамеи ихаңыц ихьуашәа акәын ишыказ... Кәаста ҫыф-ица даниазтцаа, ахьаа дагазозшәа инапы ицламхәа иадкыланы, илахь еиқәышышыы дфәгылан, «ааи» ацынхәрас ихы ааиртцысит.

— Утәа, ухаңыц иухьуа егырт пхастанатәаанза итхтәуп, — ихәан, сара сахь илаңш ааиеигеит.

— Алик, убла абласаркьа еиқәатцәакәа иамоу амх, аурок халагахьеит.

Сара сфәгылт. Зны саалакфакын, аха уаха икастцарыз анс-зымдыр, сыбласаркьакәа аамсхит.

— Уи азы акәхарын, — ихәеит сыбла ытчаа ианиба. — Ишцакалеи?

— Скаҳаит.

Исхәаз хеитцоу здырхуада, дааңышәырччан, уаха акгыы сеимхәеит.

— Назиа, иахьа аинтернат матәа зыбшәымзеи?

Назиагы дфәгылт.

— Сыматәакәа иацы исызәзәан, имбацызт.

— Заанатцы ибызәзәар акәын...

Аурок азыбжак инеихьан еиңш, сңыба асаркьа ааңыганы снанңшылт. Схахәы ырбаазаны зымфәхь ипхьасхәаз, иан-

ба, еиҫа ихахаза еилагылан. Назиа лахьгьы сынхьацшит, нас еиҫа схахэы снапы нахьысшыт, аха иауеиқәтәоз. Аурок нтцар ирбаазаны исхәап аасгәахэын, схы нархәшәа снатәеит.

Аацын ииасыр хәа сшәон. Нас ацхынра ааир, ирласны аоныҕа хәужьра аамта ааиуан. Сара макьана хәушытра аамта ааир стахымызт. Назиагьы илтахымзар қаларын, уи здыруа-даз акәымзар. Ацыхәтәантәи аамтазы убас хәизааигәахеит, лара сааигәара даныҕаз зегь бзиан, дәҫа хаарак рытцан. Ама-ла, рацхәтәи лқазшьақәа шлымац илыман. Ақышәарақәа раан лтетрад хызшылаар луамызт, аурок шейтасхәо цьара саҫахаргьы, цьоук реицш, арцашы имахауа, лыбжы нытцакны исытцалхәомызт. Егьыс, аурокқәа рышьтахь, абра исзеилымка-аит хәа лоуҳәар, иузеиталхәахуан, еилукаанза дупырцзомызт. Сара уажәшьта уи еицш ацхыраара атқыс лара еснагь сааигәара дықазар, лыччабжь гәыкза исаҳалар акәын истәхыз. Аха аамта рыцхашьарак ауамаху — ацхынра ирласны иаа-ит. Аоныҕа хәноурышьтуаз ацхынра ҳахьынзоушьту асалам шәқәқәа хабжьазаарц еибаххәеит.

Аоны рацхәтәи амшқәа рзы акгьы сгәы азыхәомызт. Лара лассы-лассы дысгәалашәон. Даасгәалашәацыцхьаза дгәыкза сыбла даахгылон. Ускан сгәы ихаакәакәараза ак нықәлон. Нас ацхынра дузза хшеиқәымшәо анысгәалашәалак, сгәы хьоухьоууа лышқа инхьыблаауан, аха салам шәқәык аҫра сзымгәагьит: азәы иаҳар, азәы дацхьар хәа сшәеит...

Хәылбычхак, аҫагакра ҳақан хшааиз еицш, хгәыла цкәын Цычыр дааит.

— Алик, иску удыруазар? — ихәан, инапқәа ишьтахьҕа иқатцаны даагылт.

— Ашоколад, — схәеит сара.

Уи иахәшьеихабы ақалақь аҫы адәқьан дықәгылан, аоныҕа данаауа ашоколад изаалгалон. Иара иеицш саргьы сҫардацза сшықазгьы, ашоколад бзиа избагәышьон. Уи иаргьы идыруан.

Харт ҳазлеишызцәаз ала, еснагь ашоколад иоуаз азыбжак сара исзааигон.

— Мап, — ихәеит иара.

— Иахьцалак, ихаау акуп.

— Иузымдырзеит.

— Нас, иарбан?

— Ашәкәы.

— Изакә шәкәуи?

— Уст, — ихәан, ишътахь иаавихит асалам шәкәы.

— Иабааугеи?

— Папа аусхәартакынтә иааигеит.

Асалам шәкәы ааимхны снахәаңшызар, анбанкәа рәышъала изыыз дыздырит. Уи Назиа лакәын. Сахыццакуа ирласны иаахсыртын, аңхъара сналагеит. Уи илышун Мысра апионер лагер аңны лыңсы шылшәо, уака аңсабара шыңшзоу, аамта бзианы ишылхылго.

Стынчшәа сшыказ, сгәы хытхытуа саакалеит.

— Асалам шәкәы узаазышътыда? — дсазцааит сан, саңхъан саалгон еипш.

— Сшыза чкәынак исзааишътит, — амц сымхәар амуғәышъеит. — Мысра апионер лагер аңы иңсы ишъоит. Сан, арантә акрыбжәоу?

— Уамак бжәам, автобускәа ныкәоит.

— Ҷнак сцоит.

— Утахызар уацәгы уца, — ихәеит саб. Хаицәажәара дазызыршәуазаарын амардуан дахъафәтәаз.

— Нас, уацәы сцоит.

— Умцан зхәада, аха уахъцо изугои?

— Акыр згома?

— Ашәыр изугар камлои!

— Аиашацәкәы, — схәан, сгәыргъатцәа саакалеит.

Сан лсумка ду аашътыхны абаҳча сныцдалеит. Акыраамта сгылан, рыуа исыкәшәара сзымдыруа. Зегь бзиан. Нас рызынтәыкгы ракака сгарц ақәыскит. Ус егыкастцеит...

Ауыха ашара сахыццакуа сиан. Арахь, ишоны – ишомызт, саргыы сзыцэомызт. Уажэы-уажэы сиартэфы снахэы-аахэуан, мчыла сыцэарц сыла хызфон, изныкымкэа шэкы рфынза акы, фба хэа сыцхэзон, аха уи сарцэомызт. Атуан лашьца сахьтацшуаз, Назиа сыла даахгылон. Ускан аинтернат афы аамта еицаххаагаз аасгэалашэон. Уи аасгэалашэацыцхьаза сгэы лассаамта итымцзакэа ихааза, игэыкза акы нталон. Нас хэчы-хэычла, анакэа еицш исхатэоит хэа иафэу ацэагыы, наф хараза, хараза инасыхьтуан. Ус, атцхыбжьон ацэа ансзааигыы сымбазеит.

Ашьыжь заанатц саапшит. Сфагылан, афеилахэара сналагейт. Акэаскыа абартца санныкэгыла, амрагыы ашьхакэа ифарывтын, ашэахэакэа саагэыдыркылт. Ахауа игэазырхагаза икан. Цыара махэык ифаз бгыыцк цысуамызт. Уцсыц лагафагара ласын.

– Сан, сара сцоит!

– Акырзуаанза уцома?

– Сцоит, сцоит!

Асумка аашьтхны ашта сынтыцит. Амфаду афны санкылс, Мысрафа ицоз автобус аасыкэшэан, снакэтэейт. Иандэыкэла ацашыа сгэацхомызт: ара азэы дышьтнахларын, ана дафэазэы дышьтнахларын – имыццакзо амфа икэын. Ус Мысра хнейт.

Уажэада арахь сшымаацгыы, Назиа лысалам шэкэала саахыоушэа сыкан; ииашатцэканы, асалам шэкэафы ишылфыз еицш икан: афнеихагылакэа гызгызэуа игылан, алада амшын афнынза цсараны илашьтын. Назиа лагер ахыфказ автобус аангыларта иацэыхарамызт. Сгэы атыц итамгыло адых-дыххэа еисуан. Агэашэ ацхэа асқам игылаз фыцыа апионерцэа ыкэтэаны ашашка иасуан. Урт агэашэ зыхьчоз ракэзаарын.

– Назиа слыцхьар фалару? – снарызтцааит.

– Изыкамлои, – ихэейт руазэы, егы ашырхэа ифэинеихейт. Минуткэак рышьтахь Назиа дыфэуа даакылкэейт. Сшыл-баз еицштцэкыа дшанханы даатгылт. Нас лхы-лфы аалашан, дгэыргьатцэа лфэалхейт.

— Мшыбзиа, Алик! — лхәеит лара, зынзак лыбжыы цшзаза.

— Бзиа ббааит! — схәан, сналзыцшит. Хамтакты ус хай-хәацшуа хгылан. Хнафсан ант ацкәынцәа афыцьягы ашаш-ка асра иалагахьан. Сара Назиа иласхәара сыздыруамызт. Ацыхәтәан, уаха исхәара анысфамшәа:

— Сааит, — схәан, сыжәахырқәа сфарыхеит. Лара даапышәарччеит. Уамашәа иубаша, уаанза амәа саныкәыз инаркны иласхәаша егы хәа сызхәыцуаз акызатдәык сзаанымхазакәа схы интыцшша ицеит. Ларгыы, цас илуазшәа, акгы лхәомызт. Исгәалашәом, шакаамта харт фымт-цсымшь хтәаз. Уаха исхәаша ансмоу, ашәырқәа шылзаазгаз ахьсыхшыф ниазгеит, аха абри аамтаз асумка автобус ишақәсымхыз аасгәалашәеит. Исыхьыз даара ицхашьаны сфатцкьеит.

— Иухы? — лыла тырхаха даасыхәацшит, исыцдалаз лзым-дыруа.

— Шәырқәак бзаазган, автобус афы исцәынхеит.

Дааччеит Назиа. Сара исыхьыз аацхасшьеит. Исымхәазар иабаргәыз!..

Уи автобус уаха иагымаазеит. Ашьтахьоуп ианеилыскааз ихынхәны ишцоз амәахь ишыцхастахаз.

Ацыхәтәантәи автобус аанза алагер афы сыкан. Нас, ма-кьана аипыртара стахымкәа, автобус снақәтәеит мчылашәа. Назиа лнапы фынтәка иаалкьеит. Сгәы хьоухьоууа иаакалеит. Иахьтацәыз тыцк афы снатәан, ашкол аталара шака мшы аан-хаз гәаныла ацхьазара сналагеит. Уажәеипш ахаан ашкол аталара сахыццакуа скамлацызт.

НАПЫ ЗЦАФМЫЗ АШӘКӘЫ

Мчыбжык иазынапшуа Свердловск акомандировка сахынзаказ, исоураны иказ апошта акыр еикәылахъан. Аусурафы сшааиз еипш, ичакәаза сапхъа иаакәыртцит. Рапхъа иргыланы урт реилыргара сналагейт. Еишьашәалаз еихшаны зымфа икәтдо сшааиуаз, напы зцафмыз шәкәык ааспыхъашәейт. Уи нак икәымтцакәа, иаахыртны снапхъейт. Уака ус ахәон:

«Хатыр зкәу афыза амилиция аначальник!

Иаарласны шәыкалақяәтәи аңсшарта фны «Ачныш» ашка қсшьара Магадантәи аобласт акнытә днeirаны дыкоуп агеолог Харитонов Виктор Михаил-иңа. Уи титәыс имоуп имачымкәа ахы, шәишьклапш.

Аиаша иашьтоу!»

Атыбра зцәымгу ипынтца итиаауейт хәа, цәгыала анонимтә шәкәкәа сцәымгын. Аңбабаа ахьрыцу анафсанггы, абжеихарак ирхәо иашаны исымбацт. Убри акнытә, урт зыфуа ахарамра, ашьыцра, ацәгыара згәы итоу роуп хәа исыпхъазон. Ари анонимтә шәкәы зфызгы урт иаразнак дырхысыпхъазалейт.

Ашәкәы акәакь афы амилиция аначальник инапала абас ақәфын: «Аф. Хышба! Алкаа қататәуп». Уи ацыхәан Хышба инапы анын: «Аф. Ампар, хаилацәажәароуп». Ажәакала, ашьа-ус цшаара ахәта аначальник Ардашьыл Хәатхәат-иңа Хышба ари анонимтә шәкәы аилыргара сара исыдитцейт.

Ашәкәы аашьтыхны иара иахь сфынасхейт. Икабинет акны имацара дтәан. Ихы ақәырпс акы афра дафын.

— Уәнал, — ихәейт, ашә анаасырт. — Сузызырфәуейт.

— Ардашьыл Хәатхәат-иңа, Магаданынтә иааз анонимтә шәкәы азы акәын, — иазызураны икоузеи аанарго, сыжә-фыхырқәа сфарыхейт.

— Исгәалашәоит, — дөагылан, ишәпы неитцихырц даалеи-
өеит. — Хус ус иҫоуп. Дыррас иаахауазаалакгы, ииашоу ииа-
шаму еилкаамкәа ааныжьра азин ҫамам.

— Сара амилиция аҫы аус зуеижьҫеи, абар, уажәшьҫа хы-
шықәса ҫуеит, аха, шамахамзар, макъана анонимтә шәҫәык
иахәо иашаханы исымбаҫт.

— Иахьҫалак, еилкаатәуп. Убри азы аусмөаҫгатәқәас угәы
иҫоу саҫарҫ стахуп...

Телетаипла

*Аәнуйҫатәи аусқәа Дебинтәи араионтә милиция аначаль-
ник иахь.*

Ателефонограмма

*Оперативла иахҫахуп еилахкаарҫ аҫ. Дебин, Калинин иули-
ҫа аҫы инхо Харитонов Виктор Михаил-иҫа изку компромате-
риал хәа акыр шәымоу ишәымаму. Аҫак телетаипла.*

*Аәнуйҫатәи аусқәа,
Абаататәи ақалақьтә милиция
аҫәша аначальник.*

Ателефонограмма андәықәыстҫа ашьҫахь аусураҫ сааит.
Уаҫа аус сыҫызуаз сөызагы иҫыҫаҫ дааихьан.

— Иҫои? — исымөатәны снаиазҫааит.

— Абааҫсы, усзымҫаан.

— Иухьы?

— Наҫ азынра ааиндаз хәа ауп сшыҫоу. Усҫан ҫсеитакра
хәыҫык хауан.

— Аха иабаҫоу, уаанза ҫымз бжьоуп...

Аҫенҫьыр ашә аартны снадгылт. Амшын аҫәара умбо,
амра иашәны аҫсшьаөҫәа рыла ихҫьан. Шьоукы амшын иҫан,
даәа шьоукых амра реадырбылуан, ҫыҫык ампыл иасуан.
Хәқалақь ашҫа иаауа зегьы ас аҫсшьара маҫараз иауаахуа.

Сазхэыцуан анонимтә шәкәы аилыргаразы аңсшъарта җны «Аңныш» аҗы аңхыраара сызтода хәа. Ус, сгәысеанзамкәа, амедицинатә еихәшыа еихабыс аус зуаз Ламара даасгәа-лашәеит. Сгәырҗатәа сааҗалеит. Уи ақалақь аҗы санылбалак, дҗапха-җаччо аңсшәа салхәоит, ааигәа рыҗныҗа сымнеиц-зар, аҗыңныхәаҗы сылтәоит. Уажә аңхырааразы иласхәар, мап шдасцәылкри?

Астол атқар аҗы иқәгылаз ателефон сышқа саахан, сасит.

— Аңсшъарта җны «Аңныш» аңаңшыаф сзырәуеит, — атруб-ка пхәыск лыбжыы чәхьаза иаагыҗит.

— Амедицинатә ехәшыа Ламара Гәырцкаиа иахьа аус луа-зар еилыскаар сҗахын.

— Аус луеит.

— Иҗабуп, — атрубка нықәысҗеит.

Телетаипла

Абаатәтәи ақалақьтә милиция ақәша аначальник иахь.

Ателефонограмма

Шәтелефонограмма №... аҗак шәахҗәоит... Харитонов Вик-тор Михаил-иңа гәрамгартас дызлашьҗахьыша аҗгы хамам.

Афнуҗкатәи аусқәа Дебинтәи араионтә милиция ақәша аначальник.

Сара аханатә издыруан ари анонимтә шәкәы аамҗа ақәырзра ишапсамыз, баша Ардашыыл Хәатхәат-иңа имуит ақәымзар. Уажәшьҗа иихәо збап!

Аоперативтә документқәа рыкнытә

(Зынза имазаны)

Агәатқаратә сводка

Ииуль 17

Аңсшыафы Харитонов В. М. дааит. Уафы харакык иоуп. Иаң-хьа иахәы чәхьеит, егырахь ишлахьеит...

...Иласу җхын матәала деилахәоуп... Чамадан хәыҗык ауп
имоу... Җыҗьа ртыҗ змоу ауада № 243 дыфналт... Саатк ашьтахь
ичеитакны мшынталара дцеит. Хәылбычеханза дыхнымхәзеит.
Уи аамтаз азәгы диҗымлеит, ателгы дамысит. Амшын аҗнытә
даныхынхә, акы днацҳаны асахьаркыратә фильм дахәаҗшуан.
Ианалга дцаны днышьталт. Уаҳагы иуада ддәылымтзеит.

Ииуль 18

*Харитонов В. М. имацара иоуп иҗоу. Азәгы иеизааигәеи-
тәуам, гәрамгартҗас дызлоукша акгы идебалам...*

Абарт адырратарақәа зегьы аасымтцатцаны цқьа санрыз-
хәыц, инықәыршәны абри афыз ашәкәы зөит.

*«Афәнуҗкатәи аусқәа Абаататәи ақалақьтә
милиция аҗәша аначальник иахь*

Арапорт

*Ииуль 15 рзы сара исоуит еилыргатәыс Магадантәи ао-
бласт аҗнытә иааз анонимтә шәкәы. Уаҗа иахәон, хәқалақь
ахь җсшьара дшааз аҗ. Дебин, Калинин иулица, афны № 116/2,
ауада 18 аҗны инхо, ахҗатәи аҗшааратә экспедиция иатәу
актәи аучасткаҗы геологс аус зуа Харитонов Виктор Михаил-
иҗа. Уи ахьы маҗымкәа ишимоу.*

*Анонимтә шәкәы иахәоз афактқәа зегьы ргәатҗаразы
аоперативтә усмәаҗгәтәкәа срылгеит. Аха афактқәа зиа-
шамхеит. Убри азы азин сышәт, анонимтә шәкәы иазку аус
ааныскыларц.*

Аоперативтә документқәа ацуп.

*Ашьаус җшаара аинспектор,
амилиция алеитенант Ш. Амҗар.
20.07.1977 ш.»*

Шыбыжыон акы снацханы аусурағы санааи, аоперативтә чапшыағы исеихәеит:

— Ашыаус пшаара ахәта аначальник дупхьоит.

«Анцәа ичышьоуп», — аасгәахәит. Уи сазыпшыжьтәи акраа-
цуан: ихызала ионы счыба итаз арапорт ашыжь истахьан.
Иситаз аус тцаазтгы, уажәы даҕаа уск ситозар акәхарын. Иар-
гы уажәшәта ибозар акәхап, анонимтә шәкәы баша аамта
шақәхарзыз.

— Уфнал, — ихәеит Ардашыыл Хәатхәат-ица, икабинет ашә
сышылагылаз еипш.

Астол ақха снадтәалт. Илархафархо дызхәапшуаз ашәкәы
ааитеипсан, астол амгәа интәитеит. Ибласаркыа лаганы
ипында ахтәар иамымхкәа, ихы ларкәны хыхыла днахыпшны
лапшыла саимидеит.

— Анонимтә шәкәы азы арапорт уахыммцакцәазеи?

— Избан?

— Макыана анонимтә шәкәы иазку аус хазхѳом. Из-
банзар, уи иахәо афакт иашоу ииашаму арт амшкәа рыла
иахышыақәыргылом.

— Ихымѳапгашыа! — иажәа снапылеит.

— Иаци иахыеи ихымѳапгашыала макыана алкаа хзыкатѳом.

— Уигы иашоуп.

— Ус анакәха, Харитонов аңсшыара дахыынзакоу халапш
ихызароуп. Насгы, иахыатәи агәатаратә сводка уапхыама?

— Мап.

— Иахыа ашыжь Харитонов азәы телла ѳбака минут
диацәажәон. Иахухәаауеи?

— Сеидроу. Икамлои, мшәан, ара еибадырыз пхәыс ласык
дылзасзар?!

— Ус угы изаанагои? — лапшыла сытцаауа даасыхәапшит.
Сара ҕысымтзеит. Иара иажәа анагзара дналагеит. — Сара
сгәы ус иаанагом... Анонимтә шәкәы иахәо афакткәа иаша-
хозар, уажәшәтарнахыс ауп ианубо, — дѳагылеит. — Макыана

ацәгьоуцәа рыпсихология имаҗны иудыруеит. Ари аус ада
уаха даҗа уск уашьтамлан — ушаҗу инагза.

— Амашына амҗарсра?

— Аамҗала уаҗытц, — дааипххәыцит. — Мап, уи даҗазәы
истоит.

Аоперативтә документкәа рыҗнытә

(Зынза имазаны)

Агәатҗаратә сводка

Ииуль 22

*Аҗсшьаҗы Харитонов В. М. дитәаит акурорт поликлиника
ахаҗыц техник Мосашвили Анзор Амбакәа-иҗа...*

Ари асводка иахәаз иаразнак уанзатәи анонимтә шәкәы
азы исымаз агәаангара аанархәит. Шәы-зтәааракгы схаҗы
ицәыртцит: «Ахаҗыц техник иитахыз Харитонов иҗы?... Уаанза
еибадырузма?... Ацыхәтәан, дызустада ахаҗыц ҳақьым
ихаҗа?» Аха сызтәарақәа рҗак аусзыҗатцахуаз. Уи акәын
еихаҗы амца сзыркуаз. Уажәшьҗа сцәа иалашәон, урҗ ашыҗа-
гы рейкәшәара машәыршәа ишыҗамлаз.

Ахаҗыц техник сара исзымдырузаз азә иакәмызт. Ёнак
ахаҗыцхәа аасызцәырҗьан, аполиклиникаҗы снейт. Хаҗыц
хәшәтәҗыс сыздызкылаз иара иакәын.

Апломб җаиртәеит. Аха мызкы ашьҗахь, апломб шамаз еиҗа
ахәа сызцәыртцит. Иара иҗы снейхт. Ускан амилиция маҗәа
сшәын. Схаҗыц иамаз апломб аниба, иҗазтәада ҳәа ихыччара
далагеит. Ашьҗахь, уи апломб җазыртәаз уара уоуп анысхәа, аз-
ныказы ихеимтәеит. Аха нас ирҗыцны иҗаитҗаз җаитҗәкәеит.
Уажәшьҗа пшышықәса срықәуп, ахгы снардыруам.

Абас ҳаибадырит. Уиаахысгы аҗсшәа ҳабжьоуп. Ақалақь
аҗы дупылар, дәаҗаҗаҗаҗа аҗсшәа уеихәоит. Ахәшәтәырҗаҗы
уибар, ихала иахьҗаху, агәаран уқәмырғылакәа, аҳақьым

иҫы унаганы унаирбоит. Амѡаҫы автобус уазыңшны угы-
лазар, уанибалак, иара дахьѡзоалакгыы имашына хыычы
аакыртѡианы, иахьутаху унеигоит.

Аха, атыхѡтѡан, акыр аѡбаба збазаргыы, иара дызус-
татѡкыаз еилыскааит. Уи устѡкыа хыхыла ауаа иешыдирбоз
еипщѡкыа дыкымызт. Ишѡагаа хыычызаргыы, уи акара
дашыстааха анышѡ дытѡан.

Уи изкны аршахатга шѡкѡы еикѡсыршѡаз сыманы Арда-
шыыл Хѡатхѡат-иѡа иҫы снеит. Ҫымтѡ, ибласаркыа иблакѡа
инарытаны, ашѡкѡы апхыара дналагеит.

Аршахатга шѡкѡы

*Акурорт поликлиника ахаңыц техник Мосашвили Анзор
Амбакаа-иѡа диит 1936 шыкѡсазы Кѡтѡешь акалакы, арѡаҫы
иѡааѡараҫы. Ихыычра ихигеит Кѡтѡешь. 1954 шыкѡсазы
Кѡтѡешьтѡи 26-тѡи абжыаратѡ школ даналга, дѡалеит
Картѡтѡи амедицинатѡ институт. Аинститут далгоит 1959
шыкѡсазы. Уи ашыкѡсан Абаатѡтѡи араион хѡшѡтѡырѡаҫы
хаңыц техникс аусура далагеит. 1964 шыкѡсазы изанаатѡ
ала аусура далагоит асанаториа «Аңсны» акны. Шыкѡсык
ашытахы диасуеит акурорт поликлиника ашѡка. Уиаахыс уа
ңымкрада аус иуеит. 1961 шыкѡса аахыс дѡааѡароуп. Иңхыс
Мосашвили-Хѡырцизе Кѡтѡ Датѡа-иңха дыѡнңхысуп. Имо-
уп хѡык ахыычкѡа. Иңха аиҳабы Циала сынтѡа Саратовтѡи
амедицинатѡ институт дѡалеит. Рычкѡын агѡыбжыанытѡ
Миха 8 класск рѡы дѡѡоуп. Иңха аийбы Нанули – 5 рѡы. Ин-
хоит Афзба иулица, рхатѡ ѡны № 8 акны. Ари ѡны ааихѡеит
1967 шыкѡсазы. Акалакы Совет аҫы ашѡкѡы излану ала, 8 нызкы
маат ахтынѡоуп. Аф. Мосашвили А. А. аус ахыуазаалакгыы,
дѡырңшыгоуп, иусуразы аѡшыьаратѡ хамѡақѡа ңшыба имоуп.
Иѡыцѡа рѡы пату икѡуп. Имашына № 28—49 ГАЗ иаб ихъзала
иѡоуп, иара аршахатга ала ирныкѡоит.*

*Ашѡкѡы еикѡиршѡеит ашыаус ңшаара аинспектор,
амилиция алеитенант Шараѡ Амңар.*

— Ицәгъам, аус ууит, — ихәеит даңхъаны даналга. — Уажә-
шьта ҳаиасып ҳаңхъақатәи аусқәа рышқа. Атыхәтәантәи
агәатара излаҳәо ала, уацәи Харитонов Шәачақа дцар иҗахуп.
Баша дымцозар акәхап? — ихәеит җынч атыхәтәан Ардашьыл
Хәатхәат-иҗа.

Сара җымтқәа сизызырәуан.

— Уажәшьта Шәачақа дахьцо ишыклаңшышьас иҗахцара
ҳазхәыцып. Аоперативтә гәыпқәа хҗа қататәын, аха ауаа
ҳазхом. Хус рацәахеит. Цхыраафьыс уафьы дсызудом. Амала,
оперативтә машыналар уеиқәсыршәоит. Арациалар аимадара
ҳабҗызаауеит. Уажәи уацәынҗа ухы уақәитуп.

Ашьыжымтан машына ласк сақәтәаны автобус аанҗа-
сырта рацәак сацәыхарамқәа сгьлан. Арстәи автобус аанҗа-
сыртафьы ауаа игылоу, автобус иақәтәоз, илбаауаз ибзиа-
ны избартан. Ара акәын Харитоновгьы, Шәачақа дцозар,
аңсшьарта ақнытә дахькылсуаз. Уи иуада дандәылтцуа ухәа
зегьы телефонлар Ардашьыл Хәатхәат-иҗа иархәон. Нас иара
арациалар адырра ситараны дықан.

Иахьа ашьыж Ардашьыл Хәатхәат-иҗеи сареи хәнеиқә-
шәа, Ламара Гәырцкаиа дирехәеит. Ииашаны, хус аҗы
хәызмам аңхыраара ҳалтеит хәа. Уи илылшеит, зыгәра лғоз
асанитаркацәа, амедицинатә еиҳәшыцәа ухәа хус ралархәра.
Урт ирыбзоураны ауп Харитонов иааихиги шыаҗақ иадамхар-
гьы шеилкаахоз...

Арациалар аахәарчарит. Нас Ардашьыл Хәатхәат-иҗа ибҗыи
ааҗыфит:

— «Амра», «Амра». Сара «Амза», сара «Амза». Исхәо шҗашә-
зеилкаауеи? Аҗақ.

— «Амза», «Амза». Сара «Амра». Ишәхәо ибзианы еилыска-
ауеит.

— Харитонов аңсшьарта фьны ддәылтцит, ирласны амфаду
аҗы дқалоит. Шәгәышәеаныз.

— Ишәхәз еилыскаит.

Шәымтақәак рышътахъ амѡаду ахъ дкылсит хатцак, ибла абласаркыа еикѡатѡақәа шамазгы, Харитонов шиакәыз здырит сшынихәақшыз еипш, ипатрет иачыдахаз, хатала дшы-сымбацызгы. Еидара хәа акгы икымызт.

Акыраамта амѡаду афы дахькылсыз атцкар акны тынч дгылан. Сара исзеилкаауамызт атакси дазцшызу, ма азәыр дизцшызу. Нас ашышьыхәа имѡатәшәа наҕ-ааҕ днацшы-аацшы ицыба дынталан, аҕатын аагыганы, цырак неифакны амца наиркын, еиҕа днацшы-аацшын, автобус аанѡасыртахъ ифынеихеит.

Автобус аанѡасыртаҕы аҕсшьаѡцәа рацәаѡны игылан. Иара урт рыжәпара дналалан, асқам хәхәа игылаз днадгылт. Итәақәаз рѡаидырцалан, аҕыҕ наиртеит. Иаргы ишьамхқәа неикәыршәны днарылатеит. Ақалақь аѡнутҕа ибжъаз автобус № 1 анааи, илбаауази иақәтәози дыртѡахит. Автобус андәықәла иара ида егырт зегы ақәтәеит. Уажәшьта ииашаны еилкаан, иара Шәачаҕа дышцоз. Аха Шәачаҕа ицоз автобус анааи дақәымтәазеит. Сара иахысхәаара сзымдырит. Автобус узақәымтәаратәы иҕамызт. Дахьхәыма шысгәахәуаз, Адлертәи аеропорт ахъ ицоз автобус анааи, иаанкыланы дѡақәтәеит.

— «Амза», «Амза». Сара «Амра». Исхәо шҕеилышәкаауеи? Аҕак.

— «Амра», «Амра». Сара «Амза», ишәхәо саҕауеит.

— Хзышьтоу Шәачаҕа ицоз автобус дақәымтәакәа, Адлертәи аеропорт ахъ ицоз автобус ауп дзықәтәаз. Аҕак.

— «Амра», «Амра». Сара «Амза». Ишәхәз еилыскаит. Ахара шәгыланы шәишьклацшуа шәцала. Аҕак.

— Ишәхәз хәхаит.

Автобус ццакзомызт ақалақь иалсаанза. Ана-ара знапы ыышьтызхуаз раҕхыа иаанѡасны иышьтнхуан. Ақалақь ианалтц, акыр аццакыра иацнатцеит, аха сзықәтәаз амашына ласы азы имачцәан, зны хавсуан, даҕазны ихавхажьуан. Ав-

тобус аанфасцыпхыаза хзышытаз издыруада дылбаауазар хэа хэааигэахон акэымзар, егыс ахара ихашытуан. Аха, зегьакоуп, зынза секундк иадамхаргыи халапш итцхажьуамызт.

Цандрыпшы ханнеи, Ардашыыл Хэатхэат-ица дхапхьеит.

— «Амра», «Амра». Сара «Амза». Атак.

— «Амра», сара «Амза». Сзырфьеит.

— Еитакрас икои?

— Акгы...

— Азиас Цсоу ацха шэаныкэслак, актэи акилометр афы умашына еицоукеит. Уака иузыпшуп ВАЗ 1203, ахэынтқарратэ номер 26—18 СОИ. Исхэаз шцеилукааи? Атак.

— «Амза», сара «Амра». Ишэхэаз еилыскааит.

Ус иагыиасцеит. Азиас Цсоу ацха ханыкэс, актэи акилометр акны Ардашыыл Хэатхэат-ица иззиэхэаз амашына сзыпшны игылан. Уи снакэтэан, автобус снашталт. Адлер ақалакы иахыналалаз иаанфасит. Хартгыи ашышыхэа хнашталт. Сшыпшуаз, Харитонов автобус даакэцит. Сара ара дылбаауеит хэа сыкамызт.

Автобус автостанция афы имнеикэа, ишиашаз аеропорт ахы ицеит. Харитонов аулица ааифцэаны автостанция ашка ифынеихеит. Уака атаксиқэа итацэны игылаз руаки днадгылт. Ихы ларкэны атаксист акы наиеихэеит. Атаксист ихы анааирцысы, Харитонов атакси ашэ аартны ашытахы дынтатэеит. Амашына ндэықэлеит, аномер ахысхын, харгыи хнаштагылт.

Рапхыа Шэачака игаз амфаду акэын хазқэыз, нас атакси аахэын, аеродром ашка изго амфа ианылеит. Сара амашынарныкэаф инаидыстцеит:

— Уазааигэаха.

— Шака?

— Даеа машынак хабжамлартэ.

Атакси ахара иахзыргыломызт. Амфа амашынақэа рацэаны ианын, иаразнак иахцэызыр алшон.

Аусураф санааи, Ардашыыл Хәәтхәәт-иңа икабинет ашқа сөыхәнеит. Уи имацара иакәын иказ. Иаңхәа ателефон ааган атрубка илимхәа иадкыланы икын. Уи аафсан арациа ыкәын. Иыхы ааиртцысын, астал аафсан адиван игылаз сныкәтәеит.

— Сзырфәеит. Ишңа? Агәра сызгомызт. Шәиңырхагамхан, аха шәылаңш дьтышәмьжын, — атрубка лыкәйтцеит.

— Иарбан? — снаиазтцааит.

— Харт арахь хазы Мосашвили хышыкляпшуеит.

— Нас?!

— Уажәы «Ацныш» ашқа днеиуеит.

Пытрак ашытахь еиңа атәтәабжы геит.

Ардашыыл Хәәтхәәт-иңа атрубка аакәихит.

— Сзырфәеит. Иңабуп. — Атрубка ныкәтцаны сышқа даахьахәит. — Уажәытәкьа Харитонов икнйтә Мосашвили ддәылтцит сумкак кны. Автобус аанфәасыртә ашқа дылбаанза уиңылароуп.

Амашыына аасырццакзан, Мосашвили аңсшьартә ыны агәашә дьтыцаанза харт аңхәа хәкәтәины хгылахьан. Ханңшы, иаргы дааиуан. Амашыына саатыцны снаиңылеит. Иара агәашә дшаатыцыз еиңш сибейт. Дфәаңхәфаччо сышқа ифәаихейт.

— Икои, афыза алеитенант? — днасазтцааит, аңсшәа анеи-баххәа ашытахь.

— Ацәгыарақәа калонаты харт аңсшьара ауҳамаху, — саахәмаршәа атак ныкастцеит.

— Уи иашоуп, шәңьабаа даара ирацәоуп, аха, уамашәа иу-баша, аңсҗазаара бзиахациңхьаза ацәгыоурақәагы рацәахо иалагеит. Иупырхагада? Тынч унха, унцы. Мап, шьоукы цәгьамзар бзиа ргәы итаркуам. Абзиараз, хәычык сыццакуюеит.

— Иагьа шәыццакуюазаргы, сара шәара шәакәын сыззыңшыз.

— Сароу?! — уамашәа имбазазшәа кәитцеит, аха цәала-шәарак шиоуз удырратә, иңштәгы неихахәит.

— Ааи, шәхәтәтәкьа шәоуп истәхыз.

— Нас, сзырѡеит, хэычык иаарласны ишэхэа, уажэытѡкѡа аамта сывам.

— Хатала шэызтахытѡкѡу Ардашыыл Хэатхэат-ица иоуп. Итып афы дышэзыпшуп.

— Ииѡахи, имазамзар?

— Уа ишэеихэозар акэхап.

— Ибзиоуп, нас, ишэхэаз сахаит. Минуткэак рышьтахь сне-иуеит, — ацара иеазикит.

— Иара дышэзыпшуп.

— Уажэытѡкѡу? — даатгылт.

— Ааи, абыржэ шэышиашоу. Ари амашыынала хцоит, шэа-кэтэа.

Иара секундкэак фымт дгылан. Нас уаха ажэак мхэакэа амашыына дсыцакэтэеит. Ишьамхы икэкны иааникылт ии-кыз асумка. Уажэытѡкѡа уаанза иаадыруз ахапыц хакъым иакэзамызт. Зынза дачазэзан, иѡапшылара цэгъан. Амилиция афынза уаха акгы имхэеит.

Амардуан хѡафалан, аѡбатэи аихагыла хѡыхэнеит.

— Мшыбзиахэа! — ашэ дшынхытыз аипштѡкѡа дхырхэеит.

— Хазупхъаз удыруеит, — ихэеит тынч дахьтэаз Арда-шыыл Хэатхэат-ица, исалам атакс. Ус анихэа, Мосашвили ижэѡахыркэа дѡарыхеит.

— Ибзиоуп, нас, абри ишэку шэсумка иѡоузеи?

— Ссумкоу? — дахьѡатцкъаз имбазеит. Иргэгэангы иаани-кылт.

— Аиеи, шэсумка.

— Акгы... Шэара, шэара шэусс иалоузеи сара ссумка иѡу?! — Хтарпшы!

— Мап, шэара атапшра азин шэымазам. Азакэан сзымды-руа цышэымшъан.

— Абар, уи азин хэзтэ! — амхэыр заархаз бгыцк ѡышьтихит Ардашыыл Хэатхэат-ица.

— Уи закэыхи?!

— Апрокурор исанкция.

Иааимхны данаңхьа, агәарахәа днәикәахаит.

— Саанкылара азингыы шәымазар акәхап? — атәы алатцаны днаҳазцааит.

— Уигыы ҳамоуп, — ихәеит тынч Ардашьыл Хәатхәат-ица. Уи иаҳаз зынза ажәа ифәнахзеит. Аха асумка иикыз инапқәа аларцсны икын.

Ардашьыл Хәатхәат-ица даасыхәапшит. Сара сәагылан, Мосашвили снаидгылт. Иара илақәа ырцәгыаны дсыхәапшуан. Исумка ааимхны астал инықәыстеит. Иаартны ҳантацшызар, хғәы ҳамжъеит. Иаргыы цскәарак иламкәа ихы икәәе, ишьтахь игылаз асқам ахыгәхәа длықәтәан, иәнапык рыла ихы еимлагәа иааникылт.

— Мосашвили, иабақаз асқатәи ахыы?

Нак-аак ихы икьеит:

— Сыздыруам, сыздыруам, сара зынза акгыы сыздыруам!

— Ацәгыара аншәықәңеы, уажәшьта хатцарыла шәхы мәаңыжәа.

Даақәыпсычҳаны ихы ышьтыхит.

— Акгыы сыздыруам, акгыы сҳәараны сықазам. Аха, мап, ишәасхәоит атцабырг: ари сабдуи сандуи иртынхаз хьуп, — ихәеит иаалырқьаны, дагыаахыччеит, иихәаз агәра ҳиргазшәа.

Ардашьыл Хәатхәат-ица ақьаади акалами аацәырганы днахан, инықәитдан:

— Хара даадыруеит уи узтаз, шақа ахтнутаз. Убарт зеггы улатәаны тынч иәы. Шақа атцабырг уәуа акара уус арцсычәра иазиғхоит.

Мосашвили мап шыкыц икын.

Ардашьыл Хәатхәат-ица ателефон атрубка аақәхны цьара даст:

— Дааихьоума? Дыәналааит.

Ашә аартны акабинет дааәналт ашьаусцшаара ахәта ана-чальник ихатыңуаә. Уи магнитофон хәычык икын. Дшааәналаз еипштәқьа иикыз астал иқәыргылан аус аируит. Аха лассаамта

акгы ахэомызт. Мосашвили дцэышза, уажэы-уашьтан ибзарб-
занны ипжэо акы аипш дшэаызо дахэапшуан. Ацыхэтэан,
иаахэарчаршэа аун, ыцэа аицэажэара иналагеит.

Актэи. Мшыбзиа.

Афбатэи. Бзиа збаша, бзиала иаабаша!

Актэи. Ифоузеи ажэабжьс?

Афбатэи. Хшеицэажэаз еипш.

Актэи. Уааижьтеи ицуази?

Афбатэи. Уажэааигэоуп.

Актэи. Угэуеанызу?

Афбатэи. Хэарас иатахузеи. Адлернза автобуса сцеит, аха
амфэ сзыцэшэарыз акгы сымбеит.

Актэи. Уи бзиоуп.

Афбатэи. Уара уеикэшэоу?

Актэи. Сцэыба ицоуп.

Афбатэи. Аамта аагарым.

Актэи. Уст, иутахызар ипхьаза.

Афбатэи. Ацара апхьазара бзиа иабоит.

Краамта тынчроуп.

Актэи. Зегь ыфоуп.

Афбатэи. Сара стэы абри асумка ицоуп, иштоу иумаз...

Актэи. Ара уахынзафоу ацара агэақхэа иныхуеит хэа
уаламгаит.

Афбатэи. Агэеанызаара иахьа избама.

Актэи. Ари ала акэаф харгылом. Амала, ара уаха
хаикэшэазом. Ател усзамысын, уесықэуыршэан. Абзиараз.

Афбатэи. Абзиараз.

Ардашьыл Хэатхэат-ица амагнитофон аусура иаакэихын,
Мосашвили ихы наиқэкны диатцааит:

— Уажэшьтагы иухэои?!

Иара акгы ихэомызт.

Уи аамтаз аусеилыргаф акапитан Даратиа Цэеиба даафналт.

— Афыза амаиор, азин сышэтома?

— Сзырѡеит.

— Харитонов иѣы икѣшахатхеит. Зегъы ихѣеит, ара иануп.

— Иикыз абгъыцкѣа иаѣхъа иныкѣитцеит.

Ардашьыл Хѣатхѣат-иѣа, ибласаркыкѣа ила инаѣаны, ѣымт аѣхъара дналагеит.

Мосашвили ила иабози илымхѣа иахауази рыгѣра игар иѣахымызт.

— Ибзиоуп, — ихѣеит Ардашьыл Хѣатхѣат-иѣа, даѣхъаны даналга. — Мосашвили абарткѣа цкѣа рызхѣыцхѣа аамѣа иахѣап. Дыжѣга, — инарыдитцеит.

Уи данырга ашьѣахъ, Ардашьыл Хѣатхѣат-иѣа даасы-хѣаѣшын, акы игѣалашѣеит ухѣаратѣы, иааигѣарѣханы дааѣы-шѣарчцеит.

— Акгъы алѣуам умхѣози, Шараѣ?

— Астѣкѣа иалѣуеит хѣа згѣы иаанагодаз.

— Хѣара иахуалуп, дыррак шаахаулак, анонимтѣ шѣкѣызааит аѣахызар, иахъынзализо атѣаара. Азѣы иѣѣа аѣѣара иазку — уигъы аѣышьала иаразнакы иудыруеит.

— Уажѣшьѣа иѣѣгъ агѣѣѣанызаара схы иадыѣоит.

— Угѣра згоит. Иубоит иуаѣѣаумшьоз аус иалѣыз. Аус ду ѣахѣцеит, аха уи ала ари аус аѣыхѣа ѣѣѣам, анаѣѣѣѣи аус знапы иану ашѣарѣадара комитет ауп. Уажѣазы уаѣѣынзѣа аѣсшьара умоуп.

ЗЫЗЛАН

Абри иҳафсыз афҳынразы даараза акрызцазкуаз хтыск калеит сара сзы. Икалаз шыкалаз абас ауп.

Саб иашья ицкэын Даур Киев аинститут дтоуп. Еспхынра афныка данаауа азэык, фыцбак ифызцаа ицаауеит. Сынтэагы данаауаз ифызак дицны дааит. Ифыза ипхэыс дыкан, насггы, ипхэыс лахэшьеитцбы Света зыхьзызггы дрыцын.

Светеи сареи рапхьаза ҳаикэшэеит азха.

Хэылбыхан. Ашэапшь есаaira иуаркалеиуа, ажэван агэахы ахалара иафын. Амра аарлахэа иаунашьтуаз атыхэтэантэи ашэахэақэа макьанаггы ацсабара иқэнарпхон. Харт уажэакэын арха иказ хамхы рашэаны ханалгаз, ҳқарауараха, уаха злоу ипсра убеит ҳаа, афныка ҳафхалеит. Сан еибарқаауаз ажэқэеи ахэарақэеи атып рықэтцара далагеит. Сашья, мфык, фархык зхэаз еипш, дашьталт. Сарггы хьурзык злырхшеи, зыржэтыки аазгарц азхака сфыласхеит, ауедрақэа наф-ааф иаанкылан.

Хара ҳахыкэынхо пшзартэ тыпуп. Еихаразак аапынра анааилак иблахкыгоуп. Агафэнтэ иасуа ацша хьшэашэа, пықасыларак амоузакэа ишиашоу ҳара ҳазқэынхо ахэы иқэсуеит. Иагья ишоура баафсызарггы, ари ахэы уанаақалалак, ацша хьшэашэа угэатца италан уеимнадоит. Аха хэычык угэы еихьызшыуа, азы ахьамам ауп. Аиашазы, хгэарп афы атцеиць ыкоуп, аха амра аныпхо азы табоит, ақэа анлеиуа италоит. Баша атцеиць ҳаа ахьз амоуп акэымзар... Азыржэтэ аагоит ҳатцака абахэ ашьапафы итыцтуа азыхь афнытэ. Убри акэара нырца ауп саб иашья дахьынхо.

Уедрак азы кэапеила истахьан, афбатэи сшафыз ауп лара лыбжы шаасықалыргаз.

— Шэартггы ароума азы ахьышэто?

Схы сѡаханы сѡалѡаѡшит. Анцѡахша! Азыхъ ахыкѡан уажѡада исымбаңыз зѡаб цшзак дыкѡгылан. Ацхын цкы илшѡыз, ауразоуроу ацѡахѡа кѡпшыкѡа алпыкѡа, лцѡа иадшѡаланы изахын, уамашѡа илнаалон. Лзара амака ахътарсыз, уажѡы-уашътан ихнатѡап ухѡаратѡы икан. Лхы-лѡы кѡымшѡышѡ, амра иамбылцыз, амра ашѡахѡақѡа иахъгѡыдыркылоз, икацшъза икарцахъан.

«Дызустада? – саахѡыцит. – Уажѡада дызбахъоума? Мап». Ара аанѡасра иаауаз азѡабцѡа шамахамзар зегъы здыруан.

– Цаара цхашъарам, бара бызустада?

– Сароу?! – уамашѡа ибашѡа лѡаакалцан, дсазцааит, тѡамба цышѡырччаха лкышѡ акы аакѡыххуа.

– Нас, сызѡыда? – схѡеит саргъы, сѡыркѡахѡшѡа.

Лара азы дзаацшылон, нас, акы лгѡалашѡеит ухѡаратѡы дхѡацшыны, лылакѡа ыргызмалны даасѡаѡшит. Даацшышѡырччахит.

– Зызлан! – лхѡан, акыркырхѡа дааччеит.

– О, Анцѡа, указар, срыцхашъа! – ажѡан ашка снапқѡа сѡарыхеит, анцѡа сихѡозшѡа, нас сналыхѡаѡшит. – Ламыс бымазар, Зызлан, цъара сбымган. Макъана жѡаф шықѡса роуп сызтагылоу. Зѡабк лаф ласымхѡац... – схѡеит, сара стѡала саахѡмарны.

Лара лцышѡырччара иаразнак иналѡаба ицеит. Сшьапы инаркны схы аѡынза лацшыла сааипхылышъшьааит. Уажѡоуп иангѡаста сшьапқѡа шыхтыз. Сеикѡа азшьапык сшьамхаѡынза ихыренѡы икан, егъи исышьхажъыз асаба иарган, хазгъы акалц аганқѡа хырффан, исышькламхаразы.

– Хых! – лхѡахит лара, сатѡамбазакѡа. Лкышѡ сныкѡцданы даасыхѡаѡшит: – Иушьтада!..

Азнык азы ажѡа исахаз сызхамтѡеит. Иага умхѡан, астѡкѡа ацак сазцшымызт. «Сыхѡмарцѡѡкѡеит» – аасгѡахѡит. Гѡаартрылатѡкѡа иухѡозар, зныкыр азѡабцѡа рацѡажѡара сақѡшѡахъазу! Аха дызустада азѡаб ацкѡын данылгѡаѡхалак

ифырхатцара зхәо ажәабжык лахар зтахым?! Цас иауазшәа, зҕабк данызбалак, сыбз хахәны сҕы иҕабылгыо иҕахон. Насх, схы сазгәааны, иааикәырццакны ацәажәара салагон, лафқәакгыи шаластцоз сызгәамтазакәа. Абасқәа сыхықәахьан. Уи збоз азҕабцәа лацәкәысшыацәкәысуа, ҕымт-цымшыа, азәы сааигәара лхабар умбо, инсыдтны ицон. Иаҕабастахыз уртқәа зегыи, уаанза исыхықәаз сзымхазшәа!

Схы цәҕыалатцәкыа сазгәааит.

Ауедрақәакны сналаивсит. Саҕылмышәацшит, уаха ажәакгыи ласымхәеит. Аха саахәыр, издыруан, лара дцәытцаччауа, аиаа-ира илгаз лнубаауа дышсышыкклацшуаз.

Адыршәены, Зылан лыцсы тоушәаҕы сыҕамызт, зынза дысхаштхьан. Ахәылбычехан сан азхаҕа дыҕан, ацхал лыжәоа икәыргыланы агәарц дшааталаз, лыбжыи аалыргеит:

— Адгәа!

Ускан сара абахчаҕы аца амахә сыкәтәан. Аха ҕемирха кастеит. Уажә фархьаагароу ма хәысаацароу цъара слышьтуеит...

— Адгәа сымхәеи! — аҕеџ аалыргеит.

— Ау! — схәеит, ицәҕахошәа анызба.

— Иамхәеит! Аранза уааи!

— Иҕабуп.... — уи шысхәаз сыбжыи нытцакшәа ауп. Сан дангәамтцау ауп данышәиуа. Аха нас, акы ухьыр хәа дшәаны, лхы ашәира далагоит. Ус акәзаргыи, сан адунеи икәу зегь раткыс деиҕасшыоит.

Избозеи? Зылан сан длыдгылоуп. Сылацш шыкәшәаз еипш, иахатәи хәикәшәара аасгәалашәеит. Ишылбоз сыцымшы еимасырцахәит. Уи лара иангәалта даапышәырчеит.

— Дудыруоу, нан, ари? — сан Зылан даалгәйдлхәхәалеит.

— Даур ишызцәа дреиуоуп, дсасуп, пату лыкәтца, Цвета лыхьзуп. (Сан Света ацынхәрас Цвета хәа ауп ишылхәо.)

— Лыхьз ада хәибадырхьеит, — схәеит, аха цъара хаарак атцамкәа.

— Ус аума? — сан Зызлан дналыхаапшит.

Лара «ааи» ацынхэрас, лхы аалыртцисит. Улыххаапши уара, «ааи» латэашьянғы илхэомеи!

— Уаха амшгацэа ыкоума? — дцааит сан.

Сан амшгацэа хэа дзышытоу ашыапылампыл иасуа роуп. Иара ажэа зыхкызгы хара хауп. Урт аныхэмаруа, иагыа ус хамазаргы икажны, хан лыда зегы ателевизор хадтэалоит. Нас хан дгэамтхамтца дааиуеит. «Амш шпажэго... Цьоук амш ахырго шэрыххаапшуазар ишэнато сыздыруам», — лхэон дагыа. Аха уи азы азэгы гэыбганк лахтомыт.

— Мап, уахатэиала иказам, — иаасфэцкэеит, цас иауазшэа.

— Аа, уара ианутаху икоупеи?

— Ишпакам! — иаразнак сажэа днапыөлеит уаанза фымт игылаз Зызлан. — Асаат ааба рзы «Динамо» Қарти «Динамо» Киеви асуеит.

— Мамоу! — схэеит сара, сыпхашыашэа исамхахээз ажэа садхымзгкылашэа искит.

Ииашатэканы, уаха ашыаппампыл иасуан, иацы ахэылпзтэи хаицэажэара аасгэалашэан, хэычык даасырхэа-цэап аасгэахэит. Атцыхэтэан, лгэы пцэар дагышпаскэамтци ақэыстэит.

— Унеины игэат! — еица агьеш аасхлыргеит сан. Уи аасгэампхазеит, сыплан ишықэсыргылаз пнаргон.

Ахаблафы рапхыаза хара хауп ателевизор аазга. Иара уажэгы азэгы имазам. Ашэнафаы сара сыда ателевизор уаө даматаазам. Избанзар, сара исырпсуеит, иасыркуеит, ианатаху абжы хараскуеит, иласыркэуеит. Сааургэааргы иасыркзом, нас уара унеины ишауркуа збап. Уи аус анасыруа сашыцаа сааигэара игылар калазом, наф срыцакэоит. Мап, сымаза сытырхыр хэа акэым сзыцэшэо. Аха саб иоуп изхэа, ахэыцкэа ателевизор ашка иноумышытын хэа. Ииашаны, икастца дара икахцоит хэа иалагар, ателевизор пхастартэыр алшоит.

Уи аипш калахэеит хэа ателевизор еикэзыршэоз аказа иакэын саб иазхээз. Уи, Гэдоутэ азэы ифы ателевизор

ааикэыршэаны иахьныкэиргылаз, ахэыцкэа икайтцаз кхэцтоит хэа иалагазаарын, ателевизор цхастартэит. Аха урт телеви- зорк цхастартэзаргы, даеаки аархэашт. Хара хауп даеаки ззаамхэо.

Ателевизор аахэара саби сареи хгэы итеижтэи акыр цуан, аха сан затэык лакэын уи азы иахпырхагаз. «Иахтнахтцо ацара абакоу?» – лхэон, ахэз цэыраагацыцхэаза. Ускан, саб ма ацара сыцсахуеит анихэалак, ишушэо збашт, лхэон сан. Адыхэтэан, ацэарта иагэылатцаны ацара аэны аргылар- зы итэахыз, сан илмырбакэа иаахахын, ацэарта шыказ еипш дырмэгых иахзаыхт. Макьана илыздырзом, ацара хэцсахтэкьаз цыылшоит. Иаахатылхыргы хлалахэаша хэозар акэхап...

Сара зны-зынла ателевизор акы агхазшэа кэццаны, ашэахь саатк акара стыхауа стоуп. Нас, аус асырухуеит, уи ала ате- левизор акы агны икастдошэа дырбо. Ускан, агэыла быргцэа сырехэара иналагоит.

- Кох! Акридыруеит, убо!
- Хаи, уцсынтцы духааит!
- Ацара рымтэи хэцкэынцэа, мшэан.
- Есааира абзиара камлои...
- Иумбои, Москвантэ икало абри ахэычы иаххнарбо.

Ари цыоук шахэацшуа сыздыруам, аха сара сандырехэо дааразак акэымзаргы, хэчык исгэацхоит...

Ателевизор насырkit, аха зны-зынла ишыкастац еипш, аган афы алымхацэкэа аафасыртэин, иаасырлашьцеит, акгы умбо. Аха абжы гон.

Сан ашэ даалагылеит.

- Аус амузои?
- Ицхастахеит.
- Есымша ишпацхастахои, мшэан?

– Ибаргэу ус ыкам, – схэеит сеырхатцашэа, – саатк ала икастдоит.

Ателевизор ашытаһь баша стыхауа стан. Зызлангьы илды-
рааит, хәйлбычехала азы аагара адагьы, ателевизор акы аг-
хар ишыкасто. Икалто збоит хәа сналыхәапшит, уи аамтазы
снапы зкыысыз аллах идырп, афымца хәычык исысит. Пытк
«саркәашеит».

Сан дыхәхәеит азынаказы, аха акгы смышхшәа анылба
лҕааикәылкит. Амала, лнапы зҕаалырхаз сыхәдаңал илықә-
кшеит.

— Уахыашыа умбазои! Уара уи акара уанбаказахаз!

— Ыара акы ахыкамло ббахыоума?

— Дызҕуи? — лхәан, уаанза ҕымт игылаз Зызлан сан дын-
лызтааит. Уажәы убритцәкыа лыбжыы смахауандаз...

— Ицхастахеит ихәан, даҕын...

Абратцәкыа икалеит адунеи ахаан сыззыцшымыз. Зызлан
сыжәоахыр аанкылан, ахәычы иеицш ателевизор сахьад-
лырпаз сымбазеит. Схы снапаҕы иааианза, лара днеин,
аганаҕы алымхацәкәа аалырцәин, ибзианы иунарбо икалцеит.

— Акгы узымдыруазар, ателевизор хәмаргазам, — лхәеит,
адуназа иеицш дынсылабжыан. Нас, лцаҕара еиҕа лцәа иалж-
жуа днеихын, ахышә лыченадылцеит.

— Хәи, саабыкәыхшахааит, нан! — лхәеит сан, даакәыц-
сычхан.

Сымаза ансытыты сшыкалаз, ус иукәшәира дкалааит.

Ашыапылампыл иасуан. Ари аамта хәычы ииасыз ала,
рыокомандак рымба ааигәара ишәартаз аҕагылазаашыакәа
карцахыан. Ахцатәи аминут азы азәы инахараны ампыл да-
суеит.

— Иҕашәеит!.. Иҕашәеит!.. — сыхәхәеит ишсымчыз. Сагьы-
цкьеит сгәырҕатцәа. Анапеинкыара саҕын саакәымтцакәа.
Зызлан сылзааигәаны сахьтәаз еихагы снапеинкыабжы сыр-
ҕәгәон.

Лара дтәан дтынчза, акгы камлазасшәа, ыара лхы-лҕы
акы анубааломызт. Акызатцәык, цакатәи лкышә лхапыцкәа

ақарығәғәаны илкын... Лыла тырхаха, лгәығра мырзкәа, шкәакәала еилахәаз ахәмарцәа дырзыпшуан. Сара сгәыргъара еихсығуамызт. Аха... ашытахъ еикәтәагәышьеит: ацкы ампыл Қартаа рымба итәшәеит.

Сара сеааикәыскит. Сшьамхгы сасит. Сгылеит. Стәеит. Аха уи абасыхәоз, иҕалашаз ҕалахъан.

Зызлан лыблақәа аалхалашеит, уаанза аңсы иеипш итәаз лыпсы штоу ааслырдыррашәа.

Аәбатәи азбжазы Қартаа ампыл акраамта ирыман, Кие-ваа рымба ааигәара ишәартаз атагылазаашьяқәа акыргы ҕартцеит, аха асасцәа рымба уаха ирызтамыршәеит. Зызлан лцас азы сара аиааира стәхын! Аха атыхәтәан, ахәмарра иалгаанза, ашә «аҕәақ» хәа инкыджъланы сындәылцит.

Адәахы уажәшьта ишылашьцара илашьцахъан. Ажәван агәағы цәа змамыз аетцәақәа, аңырғы еипш, ишеишеиуа иаатцәсз, ладеи-әадеи зегъ тырҕахъан. Ахауа ҕәандан, аха ихъантан. Агәара азна абгарымтцәа илацәҕәышьацәҕәуа иқәын.

Зызлан аәндуаа рышҕа сцоит хәа далагеит. Илмузошәа анырба, лынаскыагара акәымкәа, аәнынза лгара сыдыртцеит. Сара сасны мап скит. Истахытәҕыаз пытк дсырхәацәар акәын, нас дызгарын. Амәабжара ханнеилақ, ма азха ағы акәзаргы лхала дааныжъны сеыстәахып. Ускан зхы зымаңагыашәа иҕоу Зызлан ашәара зеипшроу лбарын. Уи ала сшыагы зуп хәа иагыакәыстеит. Аха Зызлан, цас илуазшәа, уаха аәндуаа рышҕа сцоит хәа даламгеит. Уи ауыха хара хғы даанхеит, ишыстахымыз..

Уи ағы сынхар схы иқәыскрын, аха уаххьяфаразы астал ханахатәа иҕалтцоз акәын аңсра сзаазгоз. Чқыпда акрылымфәшәа, абыста ахаркыакъан аҕәйд изаашыуашәа акрахъылфоз сгәы еибанаркуан. Сара затәык сакәушәа аәнаҕағы абыста знапала иамзхуа, лқышә снықәцаны, лылаңш ныскәылгон. Сан лакәзар, арахъдасны лара лырҕәхәара

ауп дызѣзоу, — шака дѣыбѣоу, шака дѣышу, шака даазоу... —
лызбахә ахәара дахашәалом. Лара уи аамтәзы, уафы изгәамтә
ирмазаны, афстаареи апагъареи еимаркуаз лыла гызмалқәа
рыла акәын сшеипхыылшьаауаз.

Ашьыжь сара заанатцы сѣыхеит. Атаацәа иацы икарауараха
иахыыказ акәу здырхуада, уажәыгь ацәа иалымтцыцызт. Ирлас-
ны сееилахәаны сындәылтцит. Усгыи уажәы, аеагакра хцаанза,
мжәак ма цак ссыхәнап хәа сызбейт.

Акәасқьа абартца ссықәгылейт. Ақыта уажәшьта
ишѣыхац иѣыхахьан. Амардуан слафәлейт. Ашьыжьтәи
ахауа цқьа хьшәашәаза, иласкәантраза, игәықатцагаха
иаасѣашәшәейт. Ххәарақәеи хажәқәеи хгәараанда иавагь-
жьюа, еибарқәауа иаван. Хгәыла пхәыс акәытқәа акыррыстоит
хәа аца дсыхәназаарын, аца ашә абжыи геит, нас акәытқәеи
ашәишәиқәеи лапхьа иаауазырит, рыбжыи рхагала. Хара
цъара уеидрақәак реинқьабжь аагеит, азхака заагара ицоз
лакәу, мамзар ажәқәа зхьарц зѣыназхаз лакәу узеилмыргауа.

Хаштаѣ ашьац иатцәа, ашьыжьтәи азаза зқәыхәхәоз, сан-
нылагыла ауп сшьапы шыхтыз ангәаста. Аха акәасқьа ахәнара
сацәаашәейт. Абахчаѣ, аца ашьапы шәпа сшьапы нкыдыргы-
лан, амахә илақәыз аанкылан, ссөеиханы ахәнара ссөазыскуан
еипш, ахацахәа Зызлан даасгәалашәейт. Сқьышәгыи азәы
дынтәсызшәа саакәгьежыит. Уигыи уажәы дсәагылахыр,
еитәх лылақәа ыргызмалны, дцәытцаччошәа, лцәа дтәчза
дсыхәапшуазар акәхап... Иаразнак сгәалақара аапхастахейт.
Иахьатцәкьа зынза дсымбар стаххейт. Амацурта сныфналан,
адулап ашә аартны сынтапшит, издыруада, сан илзыз иатцәи
амгьал тазар хәа. Аха акымзаракгыи ықамызт. Акызатцәык,
ибзиашәа сылапш ақәшәейт, иахатәи ахампалқәа хәба ачанах
ианны акәакь иахькѣагылаз. Акы снацхан, снапқәа ѡба-ѡба
аашьтырхит. Нас ашта сынтытцын, агәарабжьара саныланы,
архака схы рханы сѣынасхейт.

Амра уажәакәын ағылара ианафыз. Уи шамшамуа, Ахмет ибахә абз еипш икапшьза, икәалыкәацьо ахы шаакылнархәхәаз, ихаакәакәараза ашәахәақәа ааунашьтын, иразныцсараха ақыта иналанаңсеит.

Хәылбыҗеханза арха сықәын, азы сҥан, сызхара ашьа-пылампыл сасит, аха зегь акакәын, сахьцалак Зызлан тьп сьлтомызт. Уажәы-уажәы сгәы дҥашәон, даины дҥыхза саңхьа даагылазшәа сылаңш дыңдашәон. Егьа ҕастцандаз, уаха уи лыцәцашьа смоуит. Ахәылбыҗеҗа смидагәидаха афныҕа амҕа сықәылеит. Ахәыц еиҕысҥәон, убас сеикәәцәон амла. Амҕа санықәла ауп еиҳаразак сгәы дҥшьаауа саналага. Уаанза ахәмарра сханагалан, усҕак исгәалашәазомызт. Иаха акыр-шысфаз сыҕан, ашьжымҥтан исфаз аҳампалқәа аласымҥозар. Иара иахагьы Зызлан дахьсыхәәңшуаз цқьа акрысзымфеит, ари абысҥа зегьы ифазома лхәар хәа сшәаны ауп заанатц сыш-гылаз. Есаaira афны сазааигәаңпхьаза иҕастцаз сахьхәуан.

Зынза иаасцәымҕхейт, иахьа хуҥтра рашәаны халгарц заанатц избаны иҳамаз анаасгәалашәа...

Агәашә аасыртын, схы нкылырхәхәаны ашҥа снықәңшит. Уажәыҥцәҕьа саб илаңш сыҥашәар сҥахымызт. Ашҥа ҥацәын. Агәашә ашьшьыхәа инкыдҥан, скылңшкылзырҕуа, азәыр сибарушь хәа ашҥа сынҥалеит. Саб уи аамҥазы арасаҥтра дааҥысын, ҥәфәан ҥәырҥсак даҥаланы аанда даахыҥцит. Илаңш сшааташәаз еипш, сҥәагьы насхьбзааит.

— Аранза уааишь! — днасықәцәҕьазшәа збеит.

Иҥәфәан наҕ инкаижьын, иеигәышә ахәы ибҕа инатцаргылан, ганха днақәыҕәҕәаны даасзыңшит.

Снеит, аха акыр снейцәыхараноуп сшаангыла. Дысзыҥ-ҕьаргьы сышнатрысра сыхиан... (Адунеи афы иҕамло егьы-ҕазам.) Ииашаны, абар хәышықәса срықәуп саб инапы скьымсийҥҥей. Уажәшьта схатцәуп хәа акәын сшипхьазоз, иахьатәи сгазара алаҳамҥозар. Саргьы иахьада, аусмшха, ан-кьа еипш, сус кажьны архаҕа сықәланы сымцацызт. Аңыхьа,

сашьцәеи сареи аҕатын казарма хаттадыртәон, аҕатын хрыпхразы. Дара анцалак, сара сәагылан, зегь нкажьны, икәыршәны архаҕа сцон. Нас, ахәылбычеҕа, исызгәаазшәа анызбалак, аҕныҕа сааизомызт. Сан лыхәац саблаанза аҕндуаа рҕы сыҕан... Ашьжымтан схала снейны аҕатын зрыпхуа снарыдтәалон.

— Уабаҕаз иахья? — дҕааит саб уажәы, рацәак ибла самбылзо.

— Архаҕа.

— Аеага шахкуаз узымдырзози?

— Издыруан.

— Нас, иухьи?

Исыхьцәҕьаз саргыы исзеилкаауамызт. Иацаахыс акалашәа сыҕан. Схы акалашәақәа избон, мыцхә сыбаф сцәыласын. Схатәы ҕазшыа шсымоу азәы исырбар сҕахушәа, ма сфырхатцара, ма зегь рылымкаа сара — сара шсакәу дсырбар сҕахызу... Иаахтәаны, иҕастцоз саргыы исыздыруамызт.

Зызлан аҕны дшыҕам ауп, уажәы сылбар иаҕьа лгәы лшышьрын аасгәахәт. Аха зызбахә умоу ушә дыхгылоуп хәа, хәаҕны аматцурта иаҕаҕыз асура ашә абжыы аагеит. Схы сәаханы снапшызар, Зызлан пырпыл рыпхрак ҕапшьза икны даадәылцт.

Сшылбаз еипш даапышәырччеит, лыжә аҕша аризшәа. Даатгылан, саби сареи даахәхәацшит, зегьы реилкаара иашьтоу ахәычы иеипш. Ғәаныла лгәы лшышьыуазаргыы акәхарын. Нас, акы лгәалашәашәа, лпышәырччара налҕалырбан, лхы шьткәыцәаа, лҕырцаҕьаны, сан лышҕа лҕыналхеит. Сан аусура ашьтахь аҕыка лхырц аҕаҕьа дықәын. Сара сыпхашьаны схы ласыркәит, исхәарангыы иҕаз. Абри азакәын уажәы сылбар зыстахымыз.

— Иахья иҕоутцаз, усгыы иҕоутцеит, аха... — даацәажәеит саб, акгыы сымхәошаа аниба, — даҕазны иҕоумтаразы, иҕоутцашаз ухәтаа ааныжбуп, уцаны инагза. Издыруада уапхьаҕа ихәшәны

иухээрғы! — ихэан, аказарма ашқа ифынеихеит. Сан акгы салымхэеит, саб иихээз азхоуп хэа илыпхьазааап.

Зылан апырпыл шылкыз лхаштны лнапы лыла иахьхыл-шылаз, апырпыл ацара талазаарын, иқапшыза, лылағырзқәа ахәхәыхәа илеиуаз, лтацкәым ала илрыцкьон.

Уамакала исцәымгуп сымацара аеага аныску. Абар, уажәы, схала сымата саазынхеит. Сымата митәык ыкам, амрагы ма-кыана акыр ыкоуп, аха иагьаумхэан сгәамтцхамтцуа акәын аус сшафыз. Агәашә абжы геит, хырф азызуит, уажәы уи аха сымазма. Ашьтахь, уамашә избеит Зылан аеага кны аутра данаатала. «Аеага бкытәкьозар ара баазгодаз, — аасгәахәт сан лхәашьала, — ма сыңсы еилабхәап хәа бгәы итоу?» Уаха лыгәхьаа мкыкәан сус сналагеит.

Лара ытк дгыланы афьыкәреи шысрашәоз гәалтон. Нас, уаха ажәак мхәакәан, днасывагылан, сырашәашьа гәато, ыфькәреик ашьапы давагьежьуа, ашьапы анышә адхәхәалара дафын. Акык-фбак лрашәон, аха илрашәоз пату ақәын, сара сеипш абыгькәа кыдгәыхаа акәымкәа.

Уажәы-уажәы сылақәа нытцрааны, мазала даагәастон. Лара гәыкалатәкьа дафын. Лхы-лфы апхзы иалтыз, амра аташәамтаз ашәахәақәа илгәыдыцсалоз еилаарцыруа, ихьапштәылаха, уамакала дарцшзон. Хазы ацша кәанда иафә-лаз, лхәхәы иалахәмаруа, еипхьытта илфәанацсон.

Лара даатгылан даасыхәапшит, сылацш шылхыз лцәа ианалашәа акәхап. Даасфәапшит. Сара самхаччеит.

— Ибгәапхауоу? — атәы налатцаны сналазтцааит.

— Исгәампхои. Шака игәазырхагоузеи, иууз уалганы уанахәапшуа. Ус акәзами? — адуназа иеипш даацәажәеит, цасхәа акәу здырхуада.

— Ус акәхап, — ишысгәампхаз ала скьышә аасыртцәиит.

— Аусура — ауафы ауафра илнахуеит.

Саргы саттахар стәхымызт.

— Аусура ауафы дафаргы калоит...

— Иуазхэада?..

— Изхээз дышпаббо! — схи ышытысхын, сгэышпы аатыз-геит.

— Уара уфилософзаапеи, уи сыздырзомызт.

Уаха акгы хамхэеит. Лара санылзааигэаха изгэагыт... Икалцо збап хэа, цасхэа, ашышыхэа лмашьхэылтц ааныснылт. Дытрысны лмашьхэылтц аасымылжэеит, аха сышка даапшын, сара шсакэыз анылба, акгы лымхэазеит. Лыблакэа рапхэа иааччеит, нас ихааза, игэыкза иаасыхэапшит. Лара лоуп аина-аларазы рапхэа знапы ағаазырхаз.

Сынтэа хара заанатц хшылатцаз еипш, апыкэреи рашэарагы заа халгеит. Уажэшыта сара шака стаху аамта сыман, схи сақэитын, сахьцалакгы калон.

Шыбжыонын. Хгэарц икэгылоу амжэа ду ашэшырағ ауапа ашыаца иларшэны хакэтэоуп. Сара сыбжыы нытцакшэа ашэкэыпхэара сағуп, лара агазеткэа — «Апсны капшь», «Бзып» ухэа ларха-фархо дрыхэапшуеит, лыбжыы рдуны, анбанкэа еицдашаа, апсышэала сапхэойтхэа далагеит. Сыпсы еилалхэарц, слыргэаарц лтахын лыгэхэаа ахысымкыз азын, аха уи сара сахэапшуам.

Алада амшын ахь бзарбзантцас хысбжыык геит. Хкэаскэа апенпыркэа асаркыакэа иртасаз архыпхыпц. Хыпыцагы хнеиғапшы-ааиғапшит, арстэи амшын агэы иатцааза хазхыпшылоз, цыара машэыршэа акэзаргы халапш гбак аатцамшэеит.

— Шыри, уажэы амшын аталара зыпцоузеи! — лхэеит Зызлан дахытэаз. Хазгы сара даасыхэапшит, акры сылшараны сыказшэа. Саргы цэгэа избом амшын талара, аха арантэ хэычык иахцэыхаран. Автобус уакэтэаны «Ахытэы кэара» ағынза уцар акэын. Аамтагы уцагон, автобусгы ианутаху иуоуамызт. Харт ақкэынцэа хамшын, азиас Мчышыта акэын. Сара усазцаар, Мчышыта еигэасшыойт амшын аткыс.

Мчышыта хазааигэазам. Абас ̈-километраки бжаки бжьоуп. Аха харт ачкэынцэа хзы ускак бжьамшэа хгэы иабон, ̈енакала акырынтэ хабжыысуан... Шьыбжьонла акэын еихарак зталара хэа ханцоз. Арха азы хтан. Нас, ашыапылампыл хасуан хазхара. Ашыыбжыышытахь, аеагакра аамтазы, доусы хаоныкақаа хаихон, аха зегь акакэын, еитах аоны хаанза, ашоура хакуан. Хцо, хаауа, убри хафын.

Азталара схы иааташеит. Иахьа цыара сцап хэа сгэы итамызт. Ииашатцэкьан, шьыбжьон еиха ашоура узымчхаратэы икалеит, насгьы, ачкэынцэа анаасгэалашэа, гэаныла азафэы снейхан.

— Зызлан, бара ара быказ, сара уажэытцэкьа саауеит, — ахьшэтхэа сагыатцкьеит.

— Уабацои?

— Уажэы сааиуеит.

— Мап, уахьцо сахэа! — акы лцэа ишалашэаз мѡашьо, стыл-цаарц лтаххеит.

— Зталара, — схэеит данскэамтц.

— Саргыы суццоит, — сгэысеанзамкэа, ларгыы дѡатцкьеит.

— Бхы еилагама?!

— Уамашэа изубеи?!

— Уа ачкэынцэа азы итоуп.

— Итэазааит. Урт сара исцырхагоума?

— Ус акэзар, цыаргыы сцазом.

— Избан?

— Убас.

— Саргыы.

Хѡыцъагы хлатэеит, нас, цкьа санхэыц, сақэшахатхеит. Лара дгэыргъатцэа дкалеит.

— Уажэытцэкьа аѡндуаа рфэы сцаны сееитакны саауеит.

— Бласы! — сыбжыы налыкэсыргеит, ашта данынтытцуаз.

Аѡндуаа хэа хзышытоу, Зызлан аангылара дахыыказ, саб иашьа иѡны акэын. Уакэзаарын анкьа зегь хахьынхоз, уи сара исгэалашэом, аха ирхэоны изласахахьоу ала, саб

пхэыс данааига ашьтахь, иеихабацэа ишыкартоз еипш, иарггы дырфэйтны, ахэыштаара амца еикэшаны, абрахь нхара дааит. Даур, даду, нанду уакэын иахыиказ. Даур иабтэкаа дыказамызт, уи дзаазаз дадуи иандуи рруп. Иаб, иашыцэа зеггы дреихабызаарын, аха аибашьра ианалага арра дырган, уахынтэ дызхнымхэгэышьеит. Ипхэыс, ышыкэса ирыкэыз Даур афны дынкаршэны, хатца дцеит. Уа, дахьнеизггы ишылтахыз деикэымшэазеит. Ашьтахь зны сычкэын дызбароуп хэа далаган, аха агьалымцуашэа анылба, леааикэылкит.

Зызлан данааи дысзымдырразы ацсык сыгхеит. Лылакэа абласаркэа еикэатцэа рыман. Аикэа еикэатцэа илышьаз ашыапкэа тбааны, хыхь апсуа мака еипш икакаьза иакэыз лзара ткэыцэаа иакын. Акэаф цэыш илшэыз ар рформала изахын. Лапхэа лцыбакэа нак-аак адэахьала ифаз, абва апштэы змаз хэынтэарала еибаркын. Дсолдатушэа, апогонкэа хэынтэарала еибаркны лыжэахыркэа ирыкэын. Еимаа царкэакэакэак лышьан, ампахьшь хэбаба лыхэда иахшыын.

— Амшынталара бцо цыыбшьома, азиас ауп хэзтало.

— Зегь акоюми, — лхэеит лара тынч, исхэаз агэхьааггы мкыкэан.

Азиас апшахэафэы харт ачкэынцэа зталартас ихаман. Ара апхын мшкэа раан ачкэынцэа хзы игэазырхаган. Шыбжыонла амра пхозааит, импхозааит, шэфык рфынза, цшь-қытак рфынтэ афар еизон, адуцэа иааиуаз аламтэакэа. Уи адэхэыпш, азиас ахыкэ инаркны, иакэыршаны атцла хоуракэа игылаз, ашэшьыра картон.

Уажэы уахь, цкэынамзар згаб дахьтамло, Зызлан дсыманы неишьа сымамызт. Убри азын, хэзталарта хэавсын, даеа дэхэыпш хэычык ашка хцеит. Арааггы лактэирахь излеицэаз хэа егыикамызт, адэы атбаара мацын акэымзар, еихаггы ипшзан. Иаахакэыршаны атынчра иказ азэггы иеилеихэомызт.

Зызлан ирласны леааилылхт. Азныказы блала дааимыздеит уамашэа дбаны. Избанзар, сара сфэы абас згабк

лҕеиылымхзацызт, насггы, абас шыҕа хамацара хаҕаны. Сара сгәы ишаанагоз, хаз-хазы азы хталоит хәа акәын. Лара леиҕартәышья бзиан. Лҕеыкәабага маҕәа лцәа иадшәаланы иҕаз, амра ашәахәақәа ахылыдыпхалоз еилаарцыруа иахьеиланапсоз, еихаггы дарссируан. Нас, днеин азиас аҕаф дныкәтәеит, лшыапқәа азы инзаасыло. Лышьтахьҕа хәычык лҕеынхыршәтны, лнапқәа налытцалыргылт, шыбжьонтәи амра-цара леалырблразы. Лылақәа хәан, амра хцеиуаназ. Лыхцәы пыртланы, еипҕхытта иҕаз, игьалауа асаара ишьтасуан.

Сара сылапш сзылҕәымгауа слыхәапшуан. Амшын аҕы ас азҕабцәа рҕеиылын избахьан, аха ара... исыздыруа-мызт лыхәапшра сгәазырпхоз. Сышҕа данаапшлак, сара наҕ цыара сыпшуашәа ҕастон. Уи лылақәа гызмалза игәалымто дыҕамызт... «Уажәшьта сақәылкыр ипхашьяроуп» — аасгәахәт, сапхья икаршәыз лыбласаркья еиқәатцәақәа сыла инастеит. Наҕ нырцәҕа сыпшуашәа ҕастон, аха лара лышҕа сцәытыпшуан.

— Улақәа ирзеицәазами уахьцәытыпшуа? — лхәеит дсыхәампшзакәа, лпышәырччара мчыла инкыло.

Исхәо сғамшәо саақәлырхеит, сҕапшьязггы снейбакит. Лара уи уаха хшыфзышьтра азылмузошәа ааҕалтцеит.

— Акыр итцаулоу, арстәи хыла сыңар ишпәкалари? — дсазтцааит, сышҕа даахьахәны.

— Иарбан?

— Азыжь.

— Хыла аҕашья бдыруазар, бхы ытцасзом. Ибзымдыруазар — итцасуеит, — схәеит, аха сажәа алгаха сымтакәа дыңеит. Сарггы аҕеиылхара сналагеит...

Афныҕа ханаауаз исалхәон азсашья ахылтцаз Днепр аҕы шакау, уи шзиас дуу, Киев ақалақь иалсны ишцо. Насггы, сарггы сгәы салыргар лтахымшәа, Мчышья азиасггы шыбзиаз лхәеит, хәычык ихьшәашәацәоуп акәымзар.

Уажәшьта амра ашәахәақәа шыбжьон еипштәҕья ицацәамызт. Харт афныҕа хаауан, ағәарабжьара ахәшырб

зныжьлаз ханыланы. Зызлани сареи убас хайшыцылт, хайфыз-цэахеит, ханыхэыцкээз аахыс хайбадыруазшэа. Саргы архак ацара сакэыцит. Харт есымша ханеикэымшэо хамамызт, аамтагы ибзианы еицххагон. Лара усгы еихарак хара хэы акэын дахыкыз. Избанзар, аондуаа рэы лгэы ыгыуан. Илыкэлаз азэгы дыкэмызт, икэз хэыцкэан. Дадугы нандугы ахэыцкэа реипш, аурысшэа аахтэак рызхэомызт. Егырт иаанхаз усура идэылцуан. Даури ифызцэеи Акэа, Шэача, Ритца ухэа идэыкэын, лара урт дрыццэомызт, автобус дакуан азы. Убас дшыкэзгы, жэаха Ритца цэгала дганы дааргазаап. Автобус лхы лнархын, ыымш дыштан.

Хэылбычэала хгэарп афы агэылацкэынцэа рацэафы еи-зон. Мпыл кэцшык азбжак кэыршэшэа ихаман ыцэараны хэааишаны, ашыапылампыл асра халагон. Зызлан уа далахэзар акэын. Даластом хэа уалагаргы, згэбк ашыапылампыл дасуаны збахыадаз, аха уи азы изакэызаалак ажэак ласхэомызт. Избанзар, уажэштан дсызгэаар уагеимшхара сзыпшын. Ахэмарразы ф-командак хэахэеишахшоз, лара цасхэа сара сгэыц ахэ диасуан. Амбахычафыс дахытагылаз, илкшеи илзымкшеи ампылкэа зегы аулыштан. Улыцэакэар еихагы аус еицэоутэуан. Убри азын, азэгы акгы лаххэомызт.

Уаанзагы, рацхэа жэылафыс даныхэмаруаз инаркны, зегы хгэы кыдылххэан. Саргы сжэылафын, аха Зызлан арымарахэ ала жэылафыс ахэмарра даналага инаркны, мпыл эеик лара лэынтэ исмоут. Уи исоуа сашытамызт, лара офсайд дтыцуандаз, уа дыштагылаз дтагылазан. Аха ашытахэ, дахыгызлаз лгэы цтэоуздырхуада, абжахычафыс дкаларцлтаххэит. Мап зкуадаз, абжахычафыс ахэмарра далагеит, аха араагы афра рацэаны иатахын азы, иаарласны арыгыарахэ афы хычафыс диасит. Ара цытк дыкан, хамбахычафыс дычмазафаанза. Уи данычмазафа, итахаргылоз данахмоу, Зызлан дтагыларц азы дахэеит. Уитэка шахтахымыз хақэшахатхэит, аха лара уброуп хэчык акыр дацсаны лхы ахэалырпшыз. Апышэа змоу азэ иеипш акэын лыкажыны ампылкэа шылкуаз.

Егьырт амшкәа аныкәара иакәхарзуан. Уи аамтазы, сара исымбацкәаз, насггы, ас ицшзоуп хәа сгәы иззаанамгоз атыц ссиркәа избаз рацәан. Хтдыхәан акәара тыбга ду, амыг зхацаны икәз зныкыр сҭалахьазу. Зызлан даалаган, саб иеигәышә аашьтхны мчыла азышытра сҭагыланы, ахы ахытыцтуаз афынза сылгеит, Убра хамға шылсхуаз, сеигәышә ахахә нафасын, афы цөит. Уи аныцфөы, саб имбаратәы истдәахит.

Саб иеигәышә уажәыггы дашьтоуп, аха сара цөыргашьа сы-мам. Нас, Зызлан ишылхааз аицш, афныка дцар, лара ицылөит хәа схәап. Хкәара аханы ҳац хәычык аман, убра ххәыцдалөит, хә-цәашьыки жәа-спычка топки хаманы. Хантыц хаубар хаузымдыруа, анышәацшь ҳаганы ҳакан. Иара убас Мчышьта ахы ахытыцтуаггы ҳцаны иаабахьан. Ишакәхалак хәа баша афны ҳамтәөит, аныкәара акәын ҳазфыз. Хакәша-мыкәша ша-махамзар иаахамбацыз акггы ыкәмызт. Урткәа зеггы рцыхәа пацтәон, иахьа Абаажәахәы ҳцаны ҳаар.

Абаажәахәы хәа хзышьтоу ацкәынцәа азы ҳахьтало нырцә ахәы икәз акәын. Атдла дуқәа, шәышықәса зхыцтуа, еилачы, уи ахәы зегь рхыбуан. Ахәы азқәан абаажә гылоуп, атзамцкәа абжак еилаҳахьөит, аха абжа еибгоуп. Уи абаа атоурых уафы издырзом, аха ифашьом акрышахыцтуа.

Амфәхәаста ҳазныз амац аицш итәии-тәииуа афәда ахәнара иафын. Ихараны уахьынацшуа, атдла еилачыра инылазуашәа иубон ҳазныз амфәхәаста. Ана-ара ҳахьынацш-аапшуаз, цьара-цьара абна рыцхашьарак азымукәа их-шьаан. Хамфәхәаста фәтәиуа ихәнацыпхьаза, атырасқәөи ахәажәкәөи иахцынгылоз снапала снарыхә-аарыхон. Арахь абна акыр еибган алада ааста.

Ашьыжьтәи амра ашәахәакәа аккара еилачза иаххагылаз иалцханы ачыкькәа ирықәцхон, урх ирықәцәрны асаа-ра икатәон азаза еилаарцыркәа. Зны-зынла, атдла быгькәа ануқәшәалак, уцәа утнарзызауан. Нас, ацәыкәбар кәаруа укәа инталон, урчыхәчыхәуа. Атдла шьапы шәпақәа, фыцьа

рнапкәа акәымшо, рәаарцагыаны, дгылы жәәани рымәхакны акәын ишгылаз. Рытцакәнтә ажәәан убомызт. Амра ашәахәақәа атцла быгыкәа рылцхара рзыцәгән. Убри азақәхап адгьыл зыцәаакыз, насгы, ицәйтцлашыцан, иагыхышәашәартан, ахәаца афәгы уцынтца итасуан. Амра ахьақәцхоз адгьыл цәаак ахыләацсыләа алнахуан.

Зызлан лыбжы аатыган дцәажәоит, нас, иаахәытдырфканы акыркырхәа дыччон. Лара иахьа, зегы дреигәыргәоит, илбо ашәапыцап иатцәара, адгьыл, ажәәан, лыбла хыркуашәа лбон. Лкасы лхыхны, ишытыхны лханы илфьон.

— А-а-у-у!.. — лыбжы налыргон.

Абна зырцәажәоз атцар рыбжы, Зызлан лыбжыгы нарыц-леит. Хханы атцла махәкәа ирықәтәаз атцарақәа неимбгыжәаа ицеит. Лыбжы цәга илыргаз цсахны, абна иара атәала игәаөаза еитанахәон. Харт хгыланы хазызырәуан уи абжы, есаaira илакәуаз, ацсы ахытцуашәа, ихараны абна инылашәкәа ицоз. Нас, уи абжы хашьтоушәа, иахьызыз ашка хәынаххон.

Амәахәаста хазныз аәада есаaira итшәахо акәын ишцоз. Хартгы хантгыла-аатгыло, тынч ахәнара хәфын. Ахьхәхәа илеуаз акәараццәкәа рыбжы хазызырәуан. Аха урт рыбжы зны-зынла хлымха афынза ианнеиуеи ианымнеиуеи еикаран.

Ацыхәтәан абаагы аацшит, хартгы хаанфаст. Ацыхьа ишызбаз икан, цьара еитасрак амамкәа. Цкьа унадгыланы уахәацшыр, игәоумтар залшом абаа хыжәжәа анкьа формас иамаз. Мрацашәарахьтәи аган шеилахара еилахәхьан. Ацхьака, цәка ашә узлафнало, ахышә ләкәкәа инадыркны еибган. Аха иәахыкны, ахышә азбжак инаркны, ацхьатәи аган инеипшыны ипган. Ицшзамкәа, ихыжәжәараза, амғи ашәчи ақәцә иакәыршаны иуәацшуан. Егыи атзамц, амрагыларахь ала, ақәцә афы ухәнаргы калон. Аәныцка иәацканы хахәла иәагаз амардуан уәанাগон. Абаа аәнудка амыцкәеи атцлакәеи тиаахьан.

Иеибгаз атзамц ханыџхәна, уамашәа иаабеит: арстәи хәпхәа хәхыпшуаз, цаа архә зеггы унапсыргәытца икәушәа иубартан. Мчышәа азиас акәзар, амат еипш әеитцхәа, ладеи-џадеи ишәтан. Асаркәа ануәаччо аипш, убла хнакуан. Наһ-ааһ, уи ахыкә атлакәа ахагылан, хазы, адәхәыпшкәеи амхкәеи урт рахатыр рбошәа ирытгагьежьюан... Жәаха азы хәхытәз адәхәыпш хәычгы еибахарбеит. Ус, архә ааныжыны, иџахык-ны улапш нахужыр, рапхәа амхкәа, нас ахаблакәа убон. Хара ххаблаггы убартан, аха ишыҳаракызгы, атлакәа рыбгы иатәа иалазуаз ҳафны убартамызт. Урт рышьтахыкә, аџада хараза, ашьха пагыакәа рееитцхәаны, рыцакәа гъызгъазкәа аадырпшуан. Арака астәкәа ипшзоуп хәа сыкамызт, ари абаа аңеыха ашкәа акырынтә сышхалахъызгы, иахәа сахыпшуа даеакалашәакәа избоит...

Зылан ашәапыңбаң абгы иатәара, аңшзара дхырхза-арын, анаңшы-ааңшра акәын дызфыз. Лыбла разкәа рыла апсабара дызкәыпшуаз аңшзара дхыхны дагахъан. Лхы-лфы иаакәыххыз ачча уа илзаанхеит. Аха лкышәкәа цыстцысуан, акы рхәон, гәаныла дцәажәозар акәхарын, акгы узеилкаауа-мызт. Лыңымшыкәа кахәхәа икыдыз ңыарак илзаанкыломызт, уажәы-уажәы лада-џада дларыха-џарыхон, аха даеазны ңыарак иаанылкылахуан. Ускан лыла агәгы аеартбаауан. Саргы сылзааигәахауа, лыжәџахыр ааныскылт, ҳзыкәгылоу далкыар хәа сшәаны.

Амра жәџангәы иалаз, уажәшәа иаххагылан, уи азақәхарын изкацеиуаз. Тынчран зехынңыара. Уи зыхкыоз амцашоура икатәаз акәхарын. Ус, ҳгәыҳеанзамкәа, иаахәытцыркәаны ңша хышәашәак аасит ихааза. Атлакәа еикәышышьшәа иҳатцагылаз аарлахыхын, амра иарканзауаз абыгкәа аршәшәеит. Нас, мазажәак рзаанагазшәа, рыхкәа неидкыла-ааидкылан ихәытхәытүа, «ашшы» рыхга, зегынңыара инеилалеит. Рхы-ргәы кәтца, атлакәа еимданы иааргәыбзыгт, рыкәцәкәаггы ааҳамтахырхәеит иматанеиуашәа. Шәтык аффы аманы,

аңша хзамѡа инаѣахэмарт хәгәзуазшәа. Зылангы лыхцәы иалахэмарны иааиланажәжәеит. Аңша есаaira аҕаргәгәон, алеишәа шыцәгьоу хдырыр атахымкәа иҕамызт. Еихаразак Зылан лакәын изызгагаз: лыхцәы шытцәра-шытцәра уажәы-уажәы лапхьака иианәгон. Лара лыблакәа кыдхалан дыңшуан, лыхцәы анаалҕапсалак, лнапала наҕ инықәылхәон.

Уажәеипш абас сылзааигәаны сымгылацыт, насгы абас аипшцәҕьа слыхәампшыцыт. Санылзааигәаха ауп цкәа игәастә саналага уаанза исызгәамтәоз. Лылагә иатцәа жәѡангәыпштәылан. Лхы-лҕы кәымшәышә пшзан, игәкын, ашәа алпхауан. Лкышәкәа уаанза мыцхәы итахәшәа из-боз, уажәы ус иҕамызт, иаха ипшзахазшәа збеит. Урт зегы сыблахац дыргьежьюан... Истаххеит лгәы дамыргацәакәа, лажәа сахымпо, лнапы аанкылан, илмырхькәа иаасшьышыр, ашьшьыхәа иркәымшәышәны хыхь-хыхьла. Нас, мыцхәы имыргәгәацәакәа сгәы днадыстдар, лхәхәы бырфын пшқагы снапы алшьюа даагәыдкылан арстәи сыңар, цәка акгы сыхьзомыт. Лыжәѡахыр искыз аушьтны снапы аалыкәсыршан, даасгәытсасыхәжәеит. Лара уи цакы амтазакәа, тынч, сыгәра ганы сгәы лыенадылтеит. Сгәы атхара-тхара еисуан... Лыхцәы сзамѡа иакысуан, адухьфѡы хаакәакәараза спынца итасуан, уаха акгы сахауамызт, акгы збомызт.

— Узҕуи, мшәан?! — лхәан, ацәа даалтцызшәа, лҕаасымыл-жәеит.

Снеилипсаа сцеит, исхәара, изура сақәымшәо саакәхеит. Скапшьзагы снеибакызар акәхап, арахь избомызт акәымзар. Снапкәа аасыркәчит, ахәычы цәгьарак кәцаны данакәыркуа аипш. Уи ангәалта ауп ихааза, игәыкза данаапышәырчча. Нас, сгәысеанзамкәа, сзамѡа днагәзит. Икалаз схәфынза иааианза, лара дыѡны амардуан длаҕәлеит.

— Бақауеит, бмыццакын! — сыбжыы налыкәсыргеит, аха илахаит хәа сыкам.

Абаагәара хантысгы даанымгылазеит. Алада илашьтыз амѡахәаста даныланы дыҕкәса длеиуан. Слыхьзошәа аныл-

балак, еихагы дыуан. Ускан сара сеааныскылон. Аладара зегь хахэран, дкахар хэа сшэон. Хауан хаапсаанза. Ашытахь, лнапы лгэи иадкылан акыркыр дыччан, дсызцааит:

— Уаапсама?

— Мап.

— Нас, итегь хауама?

— Хаоп, — мап схэомызт.

Хаивасны хауан. Сара исыздыруамызт абрыскак амч халазтцоз. Лара сапхьа дгылан лыткы бгъаа-бгъаауа, сара сзылхьымзошэа кастцон. Ларгы сара саткыс дыуашэа лгэи иахьабоз акэу, аанфасра лтахымызт.

Афрафы, иаастаххар, лара ашэхьгы даластцомызт. Ашкол афы саткыс иуаз азэгьы дыкамызт. Зынгы, ныхэак азы, Гэдоута сырған, астадион афы сахьыфыз актэи атып згеит. Аха ашытахь, Акэакагы сыргеит, уа исықәымфеиеит акәымзар...

Харт хауан. Хауан, акэарацқаа, адэхэыпшқаа хашьтахька иаанхаанза. Зызлан даапсан, лшьафақаа ирыгыр-хо дышнеиуаз, ашышьыхэа лфыналхеит. Сынлхьзеит саргы. Лнапы шкэакэақаа ааныскылеит. Фылымтзеит, иагьсымлым-хит.

Ацха хнықәсхьаны аипш, хапхьака шьоукы ааиуан азы, лнапы искиз ааусыштит. Харт уажэшта афныка хаауан. Зызлан лхы лыкэажь, дынкахэыцуашэа сапхьа днеиуан...

— Адгэа...

Сналыхэапшит. Агэра сымгеит сыла иабаз. Уаанза дгыли жәфани иреигэырғоз, лылахь еикэышышы дгылан. Лыблақаа ихьантаза, хэыцрыла итэны акэын ишсыхэапшуаз. Агэыкра зфықәыхэхэылоз лхы-лфгы, уажэы апштэы ацэызызшэа збеит. Даасызпшыэрччар лтахны, лқышәқаа ачча аақәыххын, аха мчыла иналфалырбеит. Лхы-лфгы иаразнак аеааитанакит. Икахэхэа икыдыз лыцымшь еикэатцақаа дфарыхан, лыблақаа разза иаасыхэапшит. Акы лхэарц лчыназылкуан аипш, лылапш наскөылған, ганха дыпшуа, илгэалашэах зды-

руада, лылахь еимарчыфны, еихаггы лхы налырфәит. Лыхцәы налфәцсеит. Аха азәы лқышә дынтасызшә, даақәгәежын, уаха ажәак мхәакәа, ашышыхәа лфыналхеит.

— Уацәы афныка хцоит, — лхәеит, цытк ханнеи ашытахь, лыбжыы ааитакны.

Сгәы нтыцсааит. Хахә дуззак тарыжыызшәа ихьантәхеит. Уи азымхозшәа, агәыр аланатцошәа акәын ихьухьуа ишсыхьуаз.

Фымтзакәа хаауан афныка, азәгы ацәажәара хтахымызт. Агәарабжыара хахьыбжыаз хаимаакәа хашьаххит. Шьыбжыон-тәи амраца иарцахьаз ахәшырб макьана имхьшәашәазацызт. Ишахәшахәуа хьшапкәа ахьылахаргылоз цәгьала хгәы иахәон. Атцлакәа, амфәа иахагылаз, ашәшьыра икартцоз хна-рытцысуан. Дасу ххәыцракәа хрылан, хаицыртцра азәгы итахымызт. Сара истахымызт лара ирласны афныка дахьцоз. Убас слышьцылт, хаифызцәахеит, уажәы схахьы исзаагом уи лцара. Абри амфәа хазкәу цыхәаццәара амазамкәа уахгы-еынгы ханызар «кых» схәомызт.

Афны ханааи иаилашәшәхьан. Аха афымцалашара цьаргы иаркзамызт, цкьа илашьцаанза хәа ицшызшәа. Аха алада, Мчышьта адәыгба аанфәсыртеи, Бамбора аеродром афи, нас уи ааигәасигәа амшын аган инаркны алашаракәа каххаа иадыркхьан.

Афны азәгы дыкәмызт. Сан агәара атыхәан ажә дататәан ахьара дафын. Сашьцәа рыбжыы ататын казарма ашка игон, урт ататын фыхны иааганы ишьтартцозар акәхарын.

Зылан афндуаа рфынза дызгарц хфылаххейт. Лара, цас илуазшәа, акгы лхәомызт, сара изакәызаалакгы акы лхәар стахын. Данцәажәо бзиа избон, ицшзаны ауп дышцәажәо, дынтгыла-аатгыло, лыбжыы пшқазәа. Лара фылтуамызт. Сара лылахь еикәылымтарц, цьара лгәы иахәаша акы кастцар стаххейт, аха икастцара сыздыруамызт. Атыхәтәан иакәыскит ахьыз чыда илыстәз нак икасыжыырц. Сара исыхкьаны ахәыцкәа зеггы «Зылан» хәа илыштан.

— Света! — сыбжы нытдакшәа акәзаргы, рапхьаза лыхыз схәеит.

Лара дытрысшәа даакәгьежын, даасәаңшит. Лылахь еикәыз ааитылхын, ихааза даасыхәачеит.

— Мап, ура узын Зызлан шсыхьзу саанхааит. — Нас, дыпхашьашәа инацылцеит: — Зызлан хәа ансоухәо иахагы исгәаңхоит.

Иара саргы Зызлан хәа сахлышьтаз уамакала исгәаңхон. Знызынла ханеибаргәауаз цасхәа сгыккра, сыргәамтра икалтоз, уи ахьыз иаха ианаалон. Зызлан сара дысгәаңхон, уи иаанагоз хаталатәкьа ишысзеилымкаауазгы. Икалап уи лказшьа, ахәычы, аду хәа еилых дахьыкалымтоз иахкьозаргы. Уи аилыхрак сара сгәы пнацәахьан. Избанзар, хакласс афь итәаз азгабцәа уи грас ирыман. Азәы далхны, рхы иатәашьаны иацәажәон, ихәмарны алаф илырхуан, нас дырпхашьаны, априаник рзааихәаратәы икартоң. Ускан уи ихьз рфьтшәараны икамызт, даеазәы акы рзыкайтцаанза. Шьоукых атәарбахуамызт. Урзызырфьыр, азәы ихы кәазцәоуп, егы, ихы бзиазаргы, икьышә айгәышә еипш икьахәын, икьахәымзаргы ихәахәан, ма дара ртәала, дгазан. Ус икоу иаахәны ихәаңшзомызт, рхы иатәаршьомызт. Аха Зызлан ус дыкамызт. Сара сыдагы, сфьызцәа зегьы дахфьызан. Есқьаангы длахфьыхын, згаб еиғамск лакәын. Арт чкәынцәоуп, сара сызгабуп хәа цьара аказы даангыларц лгәы итамызт.

Акәара хантысын, афьыкәреирта иалгаз амфәахәаста хәычы хнанылеит. Азаза уажәнатә афьыкәрей быгькәа цәаакза иканатцахьан. Афндуаа ргәашә хәзааигәахацыпхьаза, харт хшьағә иагхархон.

Пта еикәатәакәак хәазо ажәфангә иаталаз, алашьцара иацхраауашәа, иаразнак иаадырлашьцеит. Аетәакәа акы-фба икыдызгы нхырфөеит. Заанат игылахьаз амзагы, рапхьа аптакәа еихьымза-еипымзо иацылаз, даараза аеашәа-заргы, изсаны ирылтцит, аха нас, амч рыкәымхоу здыруа-

да, урт ирхәәһызшәә иаахырһеит. Пша аҫамызт, идыдны
имацәһысуамызт, аха акасы еикәатцәә ажәдан иаҫазыршәһыз
ацтақәә рыла уажәнәтә еилкаан, амш цәҫахараны ишыҫаз.

Агәәшә аҫы сара саангылеит. Зызлан уаха аһндуаа рҫы
саангыларазы дсыхәон, аха сара мап скит. Избанзар, аһны
срацәажәар стахын, уатцәы Гәдоутәка соурыжьразы, Даур
иһызцәеи иареи адәһыҫба иастарц. Зызлан уахь сымнеиуашәә
анылба, снапы ааулышътит. Баша, ҫымт-цсымшьа, хәиҫацшуа
хғылан. Ас наунагза хәидгылазар аky схәараны сыҫамызт.

— Уатцәы снасьоугауоу?

Сара саапышәһырчеит, уи ала «ааи» аанарго. Лылахь
еикәһыз неитцылхын, лылагә аацырцырт, ачча, агәһырҫһара
хыхәхәһыла.

— Уатцәһынза, — лнапы даахеит. Сара уи лнапы анааныскыла
иаусмышътит, иргәҫәаны иааныскылеит. Нас, еҫы лнапы лы-
цырхырааны, иськыз лнапы сымылхырц далагеит.

— Даҫа минутк, — сахәеит сара. Ларҫы лнапы шоусмышьжү-
аз анылба лҫааиқәһылкт. Минутк акәһым, ицегы хғылан.

— Снапы аушът уажәшьта! — лыбжьы аарцшқазаны
дсыхәеит.

— Даҫа секундк! — сааҫытцәһыҫатцәит сара.

— Мап.

— Секундк абжа! — лнапы аасыргәҫәеит еиҫа. Лара, аду-
наза иеипш, атданза даақәһыҫычхан, лшьапқәә ааиҫакны,
хәһычк дынсьдтын днаһылт, наҫ ганха дыцшуа. Уажәһы-уажә
лқьһышә лҫәһымшәһышәқәә дрыцхауан. Сахьһыхәацшуаз, иа-
хьа шыһыбжьон аицш, ашышьһыхәә, лҫәһы дамыргацәакәә сҫәһы
днадысцандаз аасҫәахәт. Сҫәһы алакһақра иаҫәһыцуамызт,
атыхәтәан, изақәһызаалак акала лҫәһы нсьрхар стахымызт.
Лҫәһылеанзамқәә лнапы хьһыршәһыгә снагәзит. Лара лнапы
ажәһырқьхәә иаасымылжәан, лылақәә аартшәһаны днасьаҫшит.
Сылақәә аахызһеит дахьһысьҫасуа сымбаразы. Уажәһы-уашьтан
лнапы сһазыҫшыз, лыҫсыҫ лага-һагабжь сахәит, лҫацқәһым

лратәазеит сгәәхәын, сылақәа хәаны сыңшын. Раңхәа лыхцәы аасфәхәмарт, нас, лқышә цахәцахәқәа сзамәа инакыист. Ари кәлеит али-ңси рыбжьара, сшымгәыгзоз. Ашьтахь, ссахыы сыхшыә анааи, лара лыцкы бгъаауа, аматцуртә абартцафәы ала-шара дналызбааит.

Истахзамкәа саакәгъежът.

Алада ңыара еиҭамацәыстх, уи инакәырццакны аәада ашьхака иааҭадыдит. Сгәы сдырхьуан уатцәы амш ахыцәгъахози Зызлан аәныка лцареи. Зызлантәкьа лцара цәгьала игәнызгон. Сара дысхасыртзом, асалам шәкәқәа есымша илзызыәлоит. Ларгьы сылхаштрым. Ихааза сгәы акы нҭалеит. Уи сагьышьтнахит. Сласза, мцәыжәәада тәәантәы схалозшәа, сгәырғара цыхәаптәара амамкәа, акәара сырны амарда сәәфәлеит.

АЛАҢШЬ

Уи ауыха уа еидтәалаз рахь алакә бзиа избоз, ртәы здыруаз рацәафын. Шьоукы шәарыцацәан, ашәарыцлақәа ныкәыргон, шьоукы хьацәан, арахә рыма ашьха ицахьан, атыпла бзиақәа раазахьан. Убасқан уаанза ҕымт итәаз арахә рхәкыым Кәынтцал Ашәба хцәажәара ихы алаирхәт.

— Алақәа рызбахә анцәыржәга, аибашьраҕы сзыкәшәаз хтыск шәзеитасхәар стахуп, — ихәан, даацәажәеит.

Зегы хааизызырөит.

— Аибашьраан акәын. Сааигәара абомба цжәеит, уаха акгы сгәалашәом. Хәычык схы здыруа саныкала, сыбгазара афәхыс анышә саман. Саакәацамацан, анышә схәытцырц салагеит. Уи аамтазы, азәы сшыапқәа кны дфәсыхан, анышә саахәытцихит. Уи длемсын...

Мышқәак рышьтахь, хышәфык ркынза згәы бзиаз, акрызлаз ухәа хаалхны, адәыгба хәкәыртәаны мраташәарахь хдәыкәыртцеит. Хәхыргоз хәа акгы хаздырзомызт. Акранахфартцоз ада аешелон ашә аадыртзомызт. Егыс, аҗенцъыр, ахышә ухәа акгы амамызт.

Амфә шақа мшы хәкәыз сара исгәалашәом. Атцыхәтәаны цъара адәыгба хаакәырхын, еиҕа ихфаз машынак хләкәдыртәан, идәыкәлеит. Саатқәак рышьтахь, абна агәтаны аткәацәа рлагер аҕы хнаргеит. Аонудқа ағәтәы баракқәа хцә гылан. Уи ац змоу телла хыцъара иакәыршаны иҕакын. Аганқәа рҕы ифышьтых-фышьтыхны апулемиотқәа ыкәгылан. Урт рыбжәара, хынфажәа метрцыгхәаза, ала дукәа ыкәфәхәан. Алагер антц, хзыхьчоз асолдатцәа зыфназ афны гылан. Урт рнафс акыр километр адәы иашаза инашьтын...

Дук мыртыкәа еилахқааит арахь хзааргаз: аеродром маза аргыларә халадыргеит. Уаанза хгәы иҕахккәаз рынагзара

есаира иуадаѡхон. Бналасъа зынза иказамызт. Есышьѡжъ аусура хтыргон. Жѡаѡык атѡацѡа, автомат зыѡаныз ѡыѡа асолдатцѡа ахъчала дукѡа рыцны хрыхъчон.

Харт иаахакаѡыршаны иалырдаз ацѡахѡа хнахыхѡхѡаны шаѡак хнеир калазомызт. Иаразнак ала алакѡа рхапыцкѡа хырѡаѡаны иаагылон.

Абас хшырыхъчозгы, абналара зѡазызкѡоз рацѡаѡын. Аха макъана азѡгы дзымцацыт. Азѡы дыбналаргы, уѡ дишьталомызт, алакѡа ѡба ааурышьтуан. Урт ихъзаны, деимыжѡа дныкѡцаны иаахынхѡуан. Нас уи ибналаз изы, жѡаѡык хѡынтѡ изыкѡшѡаз азѡы даалхны дыршьуан.

Ѣнак алагер акомендант дсыпхъан, исыдитцеит:

— Лак чмазаѡхейт, иумыхѡшѡтѡыр, ипхъаза уара унары-лакны жѡаѡык уи апсатѡ шѡахтоит хѡа. (Акомендант идыруан сара арахѡ сшырхаѡымыз.)

Икасцараны иказ. Жѡаѡык хтадырхон. Урт ирхѡаз иахыпаны азѡы дрыцхаршьѡ хѡа иказамызт уеизгы.

Солдатк дсыцны ала чымазаѡ ашка сѡынасхейт. Алакѡа рзы алагер антыт ѡны хѡычык гылан. Уа алакѡа рыцѡарта — атѡа кѡымшѡышѡаза итѡан.. Харт аказармаѡы ацѡартаѡы хѡкѡпсуан. Ацѡарта иашьтадаз, аха атѡа хартар...

Ичмазаѡыз ала акѡакъ аѡы ишьтан. Ари алапшь акѡын, зегъ реихѡ злеишѡа цѡгъаз. Хашѡипхъыз акѡшѡазшѡа, уажѡы еитцыхѡхѡа ишьтан. Аха сшабаз еипш, аарлахѡа ишы-казгы, ахы ѡышьтыхны, алымхаѡа ааркыакъан, ахапыцкѡа хырѡаѡа иснарбеит. Сазааигѡахѡцыпхъаза иара аѡары-цѡгъон. Саатгылт. Уаха ааигѡара снанамышьтит.

Уаха снанамышьтуашѡа анызба, ѡыѡа асолдатцѡа срыпхъаны иаазгеит.

...Нас урт сыцырхырааны агѡыр аластцеит. Мчыла ахѡшѡ ахаржѡит.

Ахѡылбыхѡа сѡызцѡа аасыкѡшеит аказармаѡны. Еилыр-каар ртаххейт ашьѡжъ акомендант дызхасыпхъаз. Ахѡара сѡѡуадаѡхейт. Дара пшын. Сара сырзеилымаар хѡа сшѡон.

Ус егьсыхыт. Шамахамзар, зеггы ргэы намзеит. «Ишцоу-хэышэтэуаз ауафы деимыжэжэаны дызфоз!» — рхэеит урт. Азэазэала инсыдтны ицеит, аказарма агэтаны сааныжыны. Уи аамтазы Sergei зыхьзыз аткэа даасыдгылан, инапы сыжэахыр иныкэйтцеит.

— Урзымгэаан.

— Избан? — уамашэа дбаны снаихэацшит.

— Уара жэафык рыцсы еикэурхеит, абагы, алазы иоурыжыуа ахэшэкэа хара ихэхэоггы ыкоуп. Иумбои ачымазцэа шакафы ыкоу?!

Ииашаны ачымазцэа рацэафын, арахь ирындырцшуамызт акэымзар. Алемсцэа ирдырыр иаахалхны иргон. Урт шырмышэшэтэуаз аадыруан. Цытрак ашытахь ахысбыжыкэа гон. Иршыуан. Нас урт рцынхэрас аеашьюуки, згэы бзиоу аткэацэа аарыштыуан.

Адырфаены Sergei ишсеихэаз иагыкэаццеит. Аха ааигэара снанаштыуамызт. Иара иацаахыс еигьын. Фыцба асолдатцэа ала ааныркылан, сара агэыр аластцеит, ахэшэ астеит.

Ахэылбычеа аказармафы саннеи иахасыршэалаз ахэшэкэа Sergei истеит. Уи даарылалан, згэы еикарамыз ирзишеит, убас еснагь икастгон. Ахэшэ сара шсакэыз иаазгаз Sergei ихэомызт. Аха дара рцэа иалашэозар акэхарын, уаанза исмацэажэоз хэычыхэычла сацэажэара иалагеит.

Алацшь акэзарггы, атдыхэтэаны, исышыцылазар акэхарын, ааигэара саннеилак, акгы канатцазомызт. Схала ахэшэ асыржэуан, агэыр аластгон. Иарггы есымша айгьхара иафын, ианбзиаха сарггы аусура сдэыкэыртцеит.

Ашыжы псымыштыгак аахфыршыын, ацэахэа хныкэыргылары, жэафыла хшаны халырхт. Нас гэып-гэыпла агэшэахь хфынаххеит. Агэшэ акынтэ хзыхьчоз асолдатцэа алакэа рыманы ихацлон.

Агэшэ хантыцуан еицш, исхэышэтэыз Алацшь солдат харакик ахэда амака иахаз кны дахыгылаз збеит. Иарггы сара сабеит. Сахьынзавсуаз скылкааны исыхэацшуан.

Аусураҕы Сергей исеихәеит:

— Ала уадырт.

— Садырт, аха акалашәа исыхәаңшуан, — схәеит сара.

— Уи еилкаауп, ари ацәахәа зылдоу амаҕәа зшәу хацәым-хартә иаазоуп иара. Ианычмазаҕа хамаҕәа зшәыз иалиргейт. Уажәы акгы азеилымкаауазар акәхарын.

Уи ашьтахь Алаңшь сахьабалак, сызлагылаз сөүзцәа срылкааны еснагь исыхәаңшуан. Ёнак, иара затцәык рыцны ыыңа асолдатцәа усура ихацтыцит.

Аусураҕы Алаңшь ахьдыртәазгы сара исыхәаңшуан.

— Иңахшәап ишузыкоу? — ихәеит Сергей.

Сара сақәшахатхеит.

Сергей аус шиуаз, изгәамтошәа ашьшьыхәа ихакәыршаны иалгаз ацәахәа азааигәахара далагеит. Алаңшь иаразнак дгәанатхеит, аха шытахьла уажәы-уашьтан дгьежьюаз цыышәа акгы канатцазомызт. Нас ахаңыцкәа хырҕаңыаны игәиҕаннатхеит, ацәахәа дазааигәамхарц. Еиҕа изгәамтошәа иуит, аха уаха шыаҕак инамырҕатхеит. Иаразнак иөатцкьейт. Сергей даагьежыт. Алаңшыгы тынч инатхеит.

Уажәшәа сара иҕысшәарц иакәыскит. Хзыхьчоз асолдатцәа ататын иахо инахәны игылан, сара Алаңшь ашкә сғынасхеит. Ацәахәа сазааигәахеит, аха иара сыхәаңшуан, акымзаракгы канатцазомызт. Ацәахәа иалгаз снахысны снадгылт. Иара өагылт. Ахы аашьшыны шытахьла схынхәит.

— Уажәшәа аткәацәа хапстазаара унапы иануп, — ихәан Сергей, даасыдгылт.

— Ишңа?

— Уажәыткәкәа убналароуп, — ихәеит уи, — ала уара иукысзом.

— Иахьцалак уи агәрагара удаөуп. Савсны сғынасхаргы самышьтыр алшоит.

— Уаха цсыхәа ыказам. Узцар зегы хапсы еиқәурхеит, насгы аеродром маза хазҕу рхы ирзархәазом. Иумбои хазҕу халгаразы акгы шхагым. Нас амаза шмазоу иаанхарц

азы зегы җаршыуеит. Ус шаҗыруа уажәнәтә иубоит. Азәы җарцәыбналар хәа ишәаны, ессаира асолдат рхыпхызара ацлара иаәуп.

— Сызцар!

— Уажәшьтан узымцакәа уркыргы, иахьцалакгы иуасхәоит. Сара, ара атыңантәи уафы дыкам акәымзар, уажәшьта сызустатцәкәоу рдырхызаарын. Аибашьра алагамтазы ари араион афы амилиция аначальник ихатыңуафыс сыҗан. Нас даеа районк ашҗа аусура сияган. Аибашьра ианалага, аибашьрахь сымгакәа абра апартизан отряд еиҗыркаауаз афы сааныжын. Алемсаа анааи, абна халалеит. Җамч зықәхоз ракәын хазқәылоз. Избанзар, җарт даеа уск акәын инахагзоз.

Зны истахыз ауафы иңыларазы сышцоз, атың афы снейаанза алемсаа сырkit. Урт амҗа кны итәан. Асовет Ар рапхьатәи амшкәа рзы ирыцшәаз сакәыз цыыршьян, ари алагер ахь саашьтын... Ари атың ибзианы издыруеит. Арантәи ушиашоу ақыта Тестово хәа иахьашьтоу афы уцоит. Уаҗа ақыта атцкар афытцәҗа дынхоит Антон Ленчук. Уи хара иахтәу уафуп. Уицәымшәан, зегы иоухәоит. Нас иара хпартизанцәа рышҗа удәыкәитцоит. Апартизанцәа рфы угәрагара уадафхашт, аха иуулакгы угәра дургароуп.

Уи аены сара сзыбнамлеит. Цас ируазшәа, хзыхьчоз асолдатцәа аахәны, уаҗа цъара рылацш җатцрыжыуамызт. Адырфәены даеа шыоуы алақәа рыманы хрыхьчон. Мчыбжык ашьтахь ауп Алацшь змаз хгәып ахьчара анрықәшәаз. Егы асолдатгы ала ицын.

Ауадафра хәкәшәеит, аха ацәцашья Sergei избеит. Шыбжьоншәа шыцъа аткәацәа ргәы ааибагашшәа җатцаны, Алацшь златәаз ала акәымкәа егы ала ахьтәаз ааигәара аисра иалагеит. Ала гылан, ирзытцкәеит, аха асолдат иргәыдымцакәа иаанкылань, икьатеах ццәо еисуаз рхыччара далагеит. Егы асолдатгы, Алацшь ахала иааныжыны, дыччо ифыза дахыгылаз ашҗа ифәаихеит.

Уи акәын иахтахызгы. Сныткьеит. Алацшь иаразнак ифагылт, аха агәхьаа мкыкәан, ахыкәалаа еипш, изласылшоз ала савкьеит. Уажәы-ушытан исыхызаны сеимнажәжоит шысгәахәуаз, абна сеастеит.

Сышьтахь абыжькәа шгац игон. Атцыхәтәаны асолдатцәа рыччабжь ааихсыгын, иеисуаз рытцакьара иалагеит. Иаатынч-рахеит. Аха шәымтәкы мтцкәа автоматла ахысбжьы геит. Алагы тцәаит. Сара иаразнак издырт сшыбналаз гәтәаны ала шсышьтартаз.

Ас ирласны игәартоит хәа сыкамызт. Иахьцалакгы ус мариала сычерыстар стахымхеит. Ааигәа икажыыз акьат шышьтыхны иааныскылт. Атцла шәпа игылаз сышьтахь надцаны ала саазыцшит.

Уи аешьуа иаауан. Аха убри аамтазы сапхьа ифыцза иаагылт Алацшь.

— Сахьцалакгы усышьталт! — слаба шышьтыхны иааныскылт, фапхьа иансгәйдцало иаасырхарц азы. — Уааи, уааи сышка. Учымазара ушалсыргаз еипш, уцстазаарагы уалсыргап, алажә, абзиара узымдыруазар!

Иара қәацара амамызт. Егы алацәгьа алымхацәкәа ркьакьа атцыхәа ашьтарчыла иаацәыркьеит. Сшабаз еипш, сышка ианфацкьа, Алацшь фапан, уи ахәцәы аанкылары илканажыт.

Азныказы сыла иабаз агәра сзымгеит. Алацшь сахьчарц иакәнакит. Аха егы алагы ус зиааира мариаз акәмызт. Еибарцсны еибакит. Уи сара схы иархәаны сыџт. Атцыхәтәаны сшыаҕакәа реихгара сцәыуадаџхеит, аха цьара псеивгарак кастомызт. Ала сшацәцаз аныздыр, еихагы амч сылалт. Алагер шака километр сацәыхараз сыздыруамызт. Амшгы ахәларахь еихон. Цытрак сыпсы ааитакны еиҕа изласылшоз ала амџа сыкәылт. Ирласны иагьсыкәлашыцеит, аха амза макьана иҕан, сахьцоз збон.

Акыр сныкәахьан еипш, ихарамкәа шытыбжькәак сахауа салагеит. Рапхьа агәхьаа сымкит, аха нас исыцрымтцуашәа

Аены хәлаанза сныкәон. Аиладәшәра аеазнакуан еипш, Сергей изихәаз ақыта сыңшааит. Зызбахә сеихәаз ифны сазааигәахейт.

Саатгылт, ицегы алашыцара сеалакны снейрц азы. Убри аамтазы саңхьа иаагылт Алаңшь. Сцәа иалашәон сышьта ихыланы ишаауаз. Уи акәын уажәы истахымыз. Исыцны ақытахь цашьа сывамызт. Егьырт алақәа иркыр, саңиуан. Наф угежы хәа уацафьаргыы шытахька иаугежыыхуа. Алагер ашкәа игежыыргыы, егьырт алақәа еимыжәжәа ирфар алшон. Аха саргыы сацамфьар цсыхәа сывамызт.

Цытраамтак исыххәыцуамызт, игежыы-гежыуа хара-хара сахыфказ иахыкәшон.

Ашьтахь, цсыхәа ансмоу, слаба искиз нақәсырххан, «уз наф!» хәа сыбжыы нақәсыргеит. Иаргыы аагылан, иаасыхәаңшын, нас наф абна ифылапкеит. Акыраамта сазыңшын ихынхәуазар хәа, аха ихнымхәзеит.

— Алагер ашкәа ихынхәыма? — дыниазцааит ақкәынцәа руазәы, игәы иазымчхакәа.

— Ихынхәит. Ашьтахь, апартизанцәа сываны алагер ханақәла, аткәацәа рхы ианақәиҥахтә, сфызцәа исархәеит уи Алаңшь иахыыз. Ихынхәны алагер афны ианааи, ирхәо ханам-цәо иалагазаап, инагәыдцаны иршыит.

— Рыцхә, — рхәеит ақкәынцәагы.

Иаргыы, мшаены уи шыршыыз атәы аниахаз еипш, луанытә даақәыңсычхәит.

НАТА

Натеи сареи ҳахъеикәшәашаз атып афы санааи, макъа-на лара дмааицызт. Ссаат снахәапшит, аамта ыкан. Ус лааира сазыпшуа, снафсан игылаз атәартә хәхәа сныкәтәеит.

Стәан ажәфәан сатцапшуа. Амш еихашышы ыкан, аха цәгъала ицәытцашоуран. Уажәы-уажәы амра цәыркъацәырасуа, еилажәжәа иказ ацтақәа инарылаланы аеатцәахуан. Нас, сыжәбо ахәозшәа, аган қапшьза иаакылырхәхәаны, ашәа-хәақәа шахәшахәуа, ихыпштәалаха ақалақь иналанапсон.

Дук мыртыкәан Натагъы дааит, аха лара лымала лакәзам, уажәада исымбацыз ыызакгъы длыцуп. Ната ләыза Цац лыхъззаап. Синтәа Ақәатәи асубтропикатә институт дталт. Уи адагъы, агәил шәтқәа анпыккалалархын цкы цтақалшәуп. Лхахәи лыцъымшыи еикәатцәоуп, лылақәагъы мыцхәы ипшзоуп. Абарт аминутқәа рзы ҳаипыларәфы лара еиха длахәыхышшәа збе-ит, избанзар есқынгъы ицәажәоз лара лакәын. Ҳарт макъана ажәак ахәаха ҳалтомызт. Лара лажәа цыхәапцәара амамызт.

Ҳарт ҳнеиуеит амшын ацшахәа ҳаваланы. Амшын иа-хәа цәгъала итынчуп. Ацәқәырқа хәыцқәа бырлашха, ине-имцклас-ааимцкласуа ахьарчхәа ақәара инафәахәмарны, инафәагъежны шытахька ицоит. Ага ацшахәа иаваз ауаа иахәа еиха ирацәафын, егырт амшқәа рааста. Арт реихарафык, амра иамблыцыз, уажәааигәа Ақсныка иааз ақсшьацәа ракәын. Урт ахауа зыда цқыза илбаадо, тынч инеиааиуа рыпсы ршьон. Шьоуки ақәара иқәгыланы, амшын ихыпшылон; аңнышқәа рымтәыжәақәа цышкәакәааза, цьарак рееизганы амшын инхыслон, рыбжьы рхагаланы. Даеа цьоукых уахынапшуаз иубартан, асқьала иқәгыланы ақсыз ахьыркуаз. Урт рнафсан, нақтәирахь ала игылаз акатер «Къахьба Ҳацъарат» ақынтә ақсуа ашәа амелодиа игәыкатцагаха, ихааза иаафуан.

Ҳнеиуеит ус, ҳдәажәо. Ҳахьцо абрахь ауп ҳәа макьана акы ххы ақәкымызт. Ната уажәы хтысқәак дрылацәажәоит, харт ҳалзыырфәуеит, Натеи сареи зны-зынла ҳалацшқәа анааиқәшәалак, лара дқацшъза деибакуеит. Нас лхы лнапәфы иааганы, ихааза даапышәырччаны лылацш насқәылгоит.

Натеи сареи ҳаиқәлацәоуп. Ҳаибадыруеиҷьтеи акраа-цуеит. Ҳәыцъагы усқан Цандрыцшътәи ашкол-интернат ҳаицтан. Нас, ҳаналга, лара цъара деихеит, сара Ҳацъара. Ацара ҳаицырнагеит. Уиаахыс кыр шықәса цеит, аха харт цъара ҳаиқәымшәазеит. Абар, иацы ақалақь ағы машәыршәа ҳаиҲахәит...

Ната илхәо сазызырфәуашәа Ҳасцоит, аха сылзы-зырфзом. Сыблақәа ныцтрааны, уажәы-уажәы маза-ла деипхысшышъаауеит. Ииашаны, арт ашықәсқәа рыла акыр ләышцеиталки! Лхахәы еиқәатцәаза лыхәда ағынза ицырффаны илықәцсоуп, лзара поуп, лхы-лҲы аазыгьҲы-ны, ашъа алцхо, уажәшъта итышәынтәалахьан. ЛзамҲа Ҳәымшәышәқәа, ацәацшъ рхыылшыызшәа, амцацшъ рҲықәыхәхәуан. Лыблақәа тбааза, ашъа зыхь еицш ике-икеиуа, ицқьаза, ицхашъацхатцо зны-зынла ҳалацшқәа анааиқәшәалак, исцәылтцәахуан. Ажәакала, ацхъа издыруаз Ната дабаҲахыз! Ашәт еицш апытра даҲын.

Ацыхъа ашкол ҳантаз, ҳакласс ағы аиҲызара ыҲамызт. Ҳгазара иахҲьозаргы, ацқәынцәеи азҲабцәеи аиҲызара ҳабжъамызт. Ацқәынцәа ҳазегы, шамахамзар, азҲабцәа рацәажәара ҳтахцәамызт. Зны-зынла харт ҳанеилалозгы Ҳалон. Дара ҳацхашъап, хшәап ҳәа иаангылазомызт, избан-зар ацқәынцәа ҳатқьс дара хыцхъазарала еиҳан. Уи адагы, артаҲцәа зегы азҲабцәа ирыдгылон, уи дырны азҲабцәа рхы иадырхәон, ианиашазгы ианиашамызгы.

Ацқәынцәа рҲынтә сара леишәала среицәан, иагьара-ан, егырт азҲабцәа реицш, Натагы лхахәы кьдсххьан, дагьсыргәауан, дагьсыртцәыуон, аха бзиарас илылаз, дцаны артаҲы лҲы сыцәгъа лхәомызт.

Сара исыздыруамызт, лара иаха лымкаала далкааны дызсымаз. Икалап уи еихарак афныкатеи адта ахасабразы ахшылаара ахьсылымтоз иахъьозтгы. Усгы сара ахасабразы скэадан. Еиха имариоу хасабтэык сзыхасабзомызт. Ухэыцроуп хэа иагыарааны Ната исалхэахьан, аха уи еицш сара исатэасшьозма. Нас лара икалцаз ахшылаара сылтаразы слыхэон. Ускан лара мап лкуан. Аха ус унлыдгыланы, абра икасто еикэшэом хэа лоухэар, лхы уқэылтон, дуцхраауан.

Ус схэеит хэа, зны-зынла устэкагы дыкахымызт сара сзы. Ари еицш ахтыс ду ымыз рыбжьара знык икалон. Ианыкалозгы ахасабразы апышэаратэ усура анхауаз акэын. Ускан лара илдыруан өба шсауаз, насгы уи аөба апышхэтафгы ишцоз. Уи лтетрад иахьсбартаз иныкэылтон, лара атзамц ашка акы лхасабуашэа, лэынастхашэа днатэон. Нас лгэанала ихызөаалт анылгэахэуаз, лтетрад неитцацсаны артцафы илылтон.

Сара ихызөаалоз ишыздыруаз агхақэа астон, избан акэзар, ицкыза ихызшылаар, Ната леицш саргы хэба сауан. Ускан сара ишысымхасабыз артцафы иаразнак илдыруан. Уи азы, уажэшьта хца соуеит хэа аасгэахэаанза, агхақэа астон. Цыара истэагэон, цыара иреыцны ихызшылаауан. Сара ишысхасабыз артцафы агэра лгаратэы икастцон.

Хартцаөцхэыс зны-зынла данхаргэамцлозгы ыкан. Ускан лара лычхара цэгьала ихыцуан.

— Шэнибартэома, агазақэа, — алаба хэчы илкыз акак-акакхэа астал икэлыкшон иаацтэаанза. Ускан лыблақэа рыедыртбаауан, амца рхылон. Ларгы дэамызт, лықара не-ихьан, лхахэы шлахьан. Ашьтахь харгы хэааикэахкуан.

Пытк антцлак ашьтахь, харт хгэы цызтэахьаз, есқыангы еиталхэалоз лажэа кэышкэа днарылагон:

— Ипхашьароуп, даара ипхашьароуп! Атцара шэцар, ауаара шэылцып!.. Уажэы абас чанчаны шэыблақэа тибакхуеит. Аха зны ашкол шэаналгалак, цыара шэааикэшэар, шэыпхашьаны

еибышәхәараны икои? Ускан шәкапшыханы, икашәцара, ишәхәара шәмоуа шәыкәхашт.

Ус игон атәтәабжы. Хазкәыхшоу абжы. Абас шакантә хәфнаххьоузеи! Иара урт атәтәабжыкәа зеггы бзиа иаабо-мызт. Иаххәап, аурок ашқа анеиразы ианыкалоз.

Уажәы хартәфы лажәакәа аасгәалашәеит. Ииашан ускан уи илхәоз.

Ната илгәалашәоушь?!

Икалап саткыс лара еиха илгәалашәозарггы. Ацкәынцәа зеггы раткыс илцәымғыз сара сакәмыз. Ёнак иаахтны исалхәахьан ушқасцәымғу хәа. Сарггы уи зычхауаз сакәызма, аха ускан рацхьаза акәны исычхаит, избанзар акласс афы зғабымзар цкәына дыкәмызт. Акы сеалазгаларггы, цәгьала ирбаазаны ағада икәысхәоз схахәы иаразнак икыдырхуан. Уи азы митәык иадхалап хәа указма.

...Тынч хаицәажәо хашнеиуаз, асасаирта «Абхазия» хнавсны асасаирта «Ритца» хнадгылеит.

— Уажәшты хабацири? — схәан, саакәгәежыаан снарзтцаит.

Дара иахьцаша рзымдыруа инеихәацшы-ааихәацшит.

— Киносахьак хәхәацшып, — Ната атынчра ааилалхәеит, — ааигәа киносахьак сымбацт.

— Сара сакәшахәтуп, — схәеит иаразнак. Сарггы, студентк, аресторан афы исзыртәомызт, аха кинок ашқа иназгаратәы сықан.

— Сарггы, — инацлыргызит Цацггы.

— Иарбан кинотеатру хәхьцо?

— Исыздыруам, — лхәеит Ната.

— «Ацсны», — нахәбжыалгеит Цац, — кино бзиац цоит хәа иахьа сфызцәа алацәажәон.

Хәкәшахәтхәит.

Акинотеатр «Ацсны» афы еснагь еицш ауаа рацәан. Ус има-риамызт абилет ацшаара. Икастдарызеи хәа снахәы-аахәуа сышгылаз ауп наскьашәа игылаз Адгәа сылацш шааикәшәаз.

Адгәа сара сзыѡназ ауада анаѡсан дынхон. Саткыс қарала шықасык ала деихазар қаларын уахыхәапшуаз. Иа-аилан, гыларыла хайқаран. Шыжыи хәылбычехеи ханааиқәшәалак, «шыыжыбзиа», «хәылбзиа» хабжьоуп, уаха акгыи хабжыамзарггы. Уи адаггы акинотеатр «Ақсны» ағы аус шиуаз ақараггы здыруан.

— Мшыбзиа, Адгәа! — схәан, ақсшәа наиасхәеит, шыыжыимтан иасхәаз азмырхакәа.

Иара даапышәырччеит.

— Бзиала уабеит еитә. Уабаанагеи?

— Ус саанагеит...

— Акрутахызма?

— Хқақа билет сзупшаар цәгыамызт.

— Иуцда?

— Қыңыа азгабцәа.

— Аа... ант хгәылацәа ғыцқәа ракәзар?

— Мамоу.

— Ажыакәа!..

— Закәытә жыакәоуи? — иихәаз сзеилымкааит.

— Ақсшыацәа рзоуп изысхәаз.

— Мамоу, цыушты.

— Нас?

— Исѡызцәоуп.

Адгәа еидарак абыца датқазшәа даакәыпсычхаит.

— Ее, арғыс, ишудыруа ашыхымзатра унапы тұмшыын. Угәуеанзамкәа, ушыхәмаруа, хәмар хабықә алцыр алшоит, — иихәеит Адгәа.

Еитәх иихәоз ахы ахыцоз цқя исзеилымкааит.

— Умшәан, — схәеит сара.

— Сара сзыршәахуеи. Дара арбақәан? — дсазтцааит.

— Абант! — сыблақәа рыла инаисырбеит хнаѡсан Натеи Цаци гыланы иахыеицәажәоз. Ишызбоз иқышә ааиртцаиит, ишигәамқхаз мѡашыо.

— Икоу удыруоу? — сышка даахьахэит иара, ытк даахэыцын.

— Изакеызеи?

— Уэцу нак урпырт.

— Избан? — иихээз уамашэа ибаны снаихэацшит.

— Урт ыара иуцэцар хэа ушэа, ари азынра, уаф даныкам урыцзаап.

— Иааркыафны, — иажэа алгаха имтакэа снаипыфлит.

— Умыццакын.

— Сзырццакуеи?

— Угэаама?

— Мап.

— Нас, узырфла.

— Сзырфоеит.

— Иахьа... — иблакэа насыкэганы, ишьтахь ивсуаз азгабцэа илапш кыдырхаланы дынрышьтацшит. — Нактэирахь игылоу лышапы хэчык икыахэуп акэымзар, егырахь хар лымазам.

Азгабцэа ажэлар рыжэпара иналазаанза дыцшуан.

— Иахьа... — иааигэаласыршэеит.

— Аиеи, иахьа... — ацэа далтызшэа даасыхэацшит, — ф-царакэак сыцэкыа иафашэеит.

— Ацаракэа ухэама?

— Ааи, ацсшьацэа роуп сызфэ.

— Нас?

— Азэы уара дустап, егы сара дызгап.

— Итабуп, — сидцны сфынасхеит.

— Умыццакын, — сыжэфахыр ааникылеит. — Зны иубандаз, ашэаза еипш ишкэакэаза, рцырзэзэаха ужэып.

Апыркыхэа амца схы-сфы ифацралан, иаразнак иснубааларатэы саакалеит. Ишызбозгы Адгэа иихээз дахьхэит. Даакэгьежыын, абилеттирта ашка ифынаихеит. Дук мыртыкэангы х-билетк насиркит.

— Кох, исзууз закеызеи? — схэеит, сбилеткэа ангэаста.

— Изакаэзеи?

— Ө-билетк роуп иеицу, ахцатэи даеа тыпк ауп. Еицыз узымпшаазози?

— Ус сара соуп иказцаз.

— Изыкаутцазеи?

— Өыца шэлэтэа, ахцатэи — иупырхагоу, наф дыртэа! — ихэан, дааччеит, инапала сыжэоахыр днас-насын.

«Устэфа икалозар цэгьамызт», — аасгэахэт сахьгылаз... Аха дара неиватэеит.

Акино иалгаанза Ната сышка ыынтэ даахэын, даапы-шэырччеит. Лара дпышэырччеит икэымшэышэза, ирхааны, дыпхашьацхатцо. Ускан лара еихагы дыпшзахеит. Лхакэы еикэатэаза уажэы-уажэы иалфацсон, нас лнапала дварыханы еикэлыртэон.

Акино иалгеит.

Амра аташэара иафын, аха макьанагы атыхэтэантэи ашэахэакэа акалакы иаланарцхон.

Цац ускэак сымоуп лхэан, ирласны ххала хааизынлыжыт. Харт хнеиуан хмыццакзакэа, ашышыхэа хаицэажэо, аулица аган хеатаны. Ацсатцлакэа, икахэхэа-кахэхэа, рыкэцэакэа ажэоан иатцакысуама ухэаратэы ажэоан иалаз, аулица ианырцсалаз ашэшыракэа ихышэашэа-хышэашэаза хрытсуан. Сара истэахын абри амэа хазну цыхэаццэара амамкэа, абас хыцыагы ескынгы хаицны хнеиуазарц.

Амра абз кацшыза амшын азааларахы еихон. Уи иашытагыла амраташэарахы, ажэоани амшыни ахьеиларсыз, икыдыршэылаз ашэацшы кацшыза, аөнеихагылакэа рценцыркэа ирфацчон.

Иаахгэалахаршэеит Цандрыцшы атцара анахцоз аамта, хөызцэа. Даахгэалашэеит хартаөцхэыс Мери Камшышы-ипха...

Уажэшыта Ната лтэгы зегь здыруан, ларгы дыстудентын, Москва аинститут дтан. Хатца макьана дымцацызт. Исыздыру-

ам убри раҥхъа иргыланы сызлазцааз, аха убри еилыскаанза сгәы атып итамгылошәа збон.

— Уажәшътә хааит, — лхәан, лыбжы җшқаза иаархааны даацәажәеит. Ирацәаны еихагылаз җын дук ҳацагылан.

— Абзиараз, — лнапы шкәакәәкәа татаза иансылта — ианыскылт. Урт шаҕа икәымшәышәзеи, шаҕа истахыз җытк иоумышътзакәа искизар!

Ната дыҗшзаза, деинаалаза дахънеиуа, саатгылан, сылаҗш сзылкәымго слышкклацшуеит. Лара лышы-лышы еикәтцо, адгыл дыкәымгылазозшәа днеиуан. Абар, акгы сыгзам, зынза дасцәызуеит. Нас дабасыҗшаауеи? Сгәы хьухьууа иаасыхыт.

— Ната! — ахылықәфыст сымбазакәа, сыбжы нытцакны инасыргеит.

Даахьацшит.

— Уатцәы икабцои? — ахәара шысцәыуадаҗыз атцыхәтәан изгәаҗыт, зынза дысцәызыр хәа сшәаны.

— Уатцәы?! — уамашәа илбоу сыздыруам, лыҗымшь кахәхәкәа дҗарыхеит... Лыблакәа разза иаасыхәацшит. Ас азтцаара дазыҗшымзар каларын.

— Ааи.

— Акгы.

— Ус акәзар... — сгәы иҗоу сзымхәо саафәхеит. Схы ласыркәын, снапкәагы аасыркәычит. Сара исыздыруам сгәы иҗыхо исзымхәаз лара ишеилылкааз. Акызатцәык избоз, сара сеиҗш ларгы лхы шьтацаланы илкын. Нас лхы җышьҗыхны днасыхәацшит... Лыбла җыҗхәкәа, ихыҗьҗәауаз, аалашеит. Ача лкышә иныкәыххит.

— Уатцәынза! — лыбжы аалыргеит. Ишызбоз лкышә икәыххыз ача аалызнымкылакәа дааҗышәырччеит ихааза. Лнапы аалкәан, дыҗны лҗыналхеит.

Сгәы ахахә ду иҗажьыз наҕ инкасыжыызшәа сласкәантраза саакалеит. Саалахҗыххеит, иаразнак сахьынаҗшааҗшуаз зегь җыцбарах избозшәа, сгәы рзыхатцхатцо скалеит. Абарт

ибыбышза игылоу ашәтқәагы, сгәырғара дырны исыд-
гәырғошәа рхы ырхәаны исымтагылоуп. Еикәтәом макъа-
на сгәырғара. Уи сатәнатәуеит, мтәыжәәада цәәантәы
сышьтнахуеит.

Ахәылбычәхатәи ага цша кәандаза иааснырит. Усгы уа
иаанымгылакәа, сгәырғара еиәнашозшәа, сыхәа, смагра
иҗалан сгәйднакылон, сыхиднакылон.

Ааиладәшәхьан.

Ана-ара афымца лашарақәа аркын. Нас аулицаҗ зыхқәа
хыхәаны игылаз агәашьақәа рықәцәақәа аҗыпқәа алашара
каххаа иакит.

Аенышыбжьон еипш иаалашахеит, агәыр каршәзар
иубаратәы. Снеиуан сара, аха сахьцо макъана схаҗагы
исыздыруамызт. Акызатәык издыруаз, амшын ашқа схы хан.
Ҡбагы, уатәынза хәа сара сакәымкәа сгәы ахала ацәажәара
иаҗын. Уажәы-уашьтан иҗытып ухәарын. Хпагы, сышьтахьқа
схьапшкәапшуан. Уаха акгы... Ацәа хаа салазшәа снеиуан.

АШӘТҚӘА АНПТУА

Ашыыжь сара заанат сзымгылеит. Сангыла, амра тла-кашәара аеышьтнаххьан.

Бгы иатәала еибытоу апсабарафы җара-җара, макьана амра ахымнеиц, ашәахәәкәа назқәыпхо азаза цәыкәбарқәа еилаарцыруеит. Уахыпшлак ашәыртдлақәа быбышза ишәтны абаҳчақәа иртагылоуп. Анхацәа рутрақәа ахырцаәғәо рыбжькәа уахауеит. Ахауа кәандоуп. Ашәыртдлақәа рышәт аффы лаҳалахауа уынтца интасуеит. Саб сахынапшуа абаҳчафы азахәа ашьапқәа ирпуеит. Сан уажәааны афны дубазом. Лара афида дахагылоуп, уажәы уи азы ақәылтәозар акәхап.

Макьана схы зкәыскша сзымдыруа агәарп агәтаны сышгылаз, Кәыча аррантә дааижьтеи дшысымбацыз аасгәалашеит. Кәычараа хара рацәазак хабжьамкәаны инхоит, иареи сареи хәгәеикәлацәоуп. Ашкол ашқа рапхьаза хәиццеит, тәартак ағгы хәицтәеит. Ахәбатәи акласс афынза атцара еицахтәон. Нас атцара стәхым ихәан, ашкол дтытцит. Иаб, атцарамтцара зеипшроу усырбап ихәан, аколнхарафы җышықәса аус иируит. Уи ашьтахь ахәылпәзтәи ашкол дталан, бжь-класск данрылга, Гәдоутә амашынарныкәашьа итцеит. Нас арра дыргаанза аколнхара амашына дақәтәан. Уажәы хышықәса ихганы дааит. Аха дааижьтеи митәык цуамызт, сцаны дысзымбацызт.

Агәарабжьара сыбжьаланы снейуан. Сыкәшамыкәша ашәапыҗап игылоу реанеилархәа, рцәа итәчны икалеит. Уахыпшлак, асы леизшәа, ипкыш-пкышза ашәыртдлақәа рышәтқәа җышәшәаны тәка ишьтоуп. Ашьхыцқәа пыввы рыхга урт ирыкәтәоит. Амфа иахагылоу атдлақәа рышәшьырақәа рфы арахә нрытцала-аарытцало, ахаскын пшқа иөеиуа рфоит.

Кәычараа ргәашә снадгылт.

Аштәҫы ашыац пшқа иатәаза иқашәқашәоит. Акәасқәа иахагылоу аҳацча атқа ашыыбжьон афымцалашара каххаа иаркуп. Апшәмацәа ашыжьымтан ишдырцәарыз рхаштзаап.

— Кәыца, укоума? — сыбжыы ҫацаза инасыргеит.

Азәгы сықәғимтит. Лазацәык, ашәшыраҫы ицәаз, сыбжыы анаха, ишатцыбын, аҫаршәшәеит. Нас сышқа ҫынтәхынтә рақара иаашын, иааҫархаст. Уаха сыгәхбаа мкыкәан, атып аҫы инаеит.

— Кәыца, аҫны укоума, Кәыца?! — сыбжыы еихагыы ирыҫәғәаны инасыргеит.

Азәгы сықәғимтзеит еиҫах. Ала алымхагыы амырқәацеит. Аҫны азәгыы дықазам хәа саақәгьежьюан еипш, аматурта даадәылцын, ләаалхеит уажәада исымбацыз зҫаб қәыпшк, дкашәкашәо, деихатыруа. Дызустадашы аасгәахәит. Саахәыцт. Кәыца ааигәа пхәыс дааиганы исмахацзар, аха ус дааигаанза, иагба имазазаргыы, ухәан-схәаншәа акәзаргыы, рапхба сан ллымха итамсыр қаломызт. Атыпха данысзааигәаха ауп даныздыр. Сгачамкны слыхәапшуан, сыбла иабаз макьана агәра сзымго, аха уи исзымдыруа уаҫымызт, ҫина лакәын.

ҫина Кәыца иан лахәшыапха лоуп. Апыхба ара ашкол дтан. Шыыбжьонла ашкол ашқа хәиццалон, хәылбычхала хәицаалон. Ашкол аҫынтә аҫнықа хәанауаз пшьҫык азҫабцәа ихацаауаз хәмаррак хтаркуан. ҫина дтацоушәа қартон, касык лхы-лҫы умбо илҫадыршәуан, дара налывагыланы «Ра-деда» хәо рҫынархон. Сара урт срышҫтан, ҫина лхатцаҫыза сакәушәа. Атаца лхәычымыч зтоу ачамаданқәа рцымхәрас апартфелқәа сдыркуан. Урт срыцқақ, скарауараха аҫнынза иаазгон. Сыхәмарзом схәаргыы, зегь акакәын, дара ирузомызт. Ф-класск рҫы сыштәаз, сҫаацәа сганы аинтернат сҫартцеит. Лара хара хәкны быжь-класск данрылга, лқытахь дцеит. Уиаа-хыс, абар, фышықәса ирықәуп хәибамбеижьҫеи.

Уажәшҫта лара тыпха назахеит. Адгбыл зынза дықәымсзо, ахауа далазшәа ауп дшысзааигәахауа. Сара сшанха-

ны слыхааңшуеит. Лхахэы еикэатцэакэа ыыцъара ицаны наӳ-ааӳ еикэышькыруа илыкэуп. Лхы-лѣы аазыгъежыны, агэыкра мыцхэы лѣыкэыхэхэуа, лыла гэытбаакэа шеишеиуа, ижэѡангэыцштэалоуп. Лыцъымшыкэа хэхэаза еитцыхны икы-дуп. Аапын заанатцы иаанаго адэыкакацкэа анпыӳкала цкык лшэуп.

— Мшыбзиа, Цина! — схэан, данаасыдгыла ацсшэа налас-хэеит.

Лара санылдыр акэхап, уамашэа сбаны лыцъымшь еикэатцэакэа дѡарыхеит. Ачча лкышэ икэланы, ихэаза, игэыкза даапышэырччеит.

— Бзиа жэбааит, бзиала шэаабеит! — лхэан, атак калцеит, лыбжыы нытцакны, дыцхашьацхатцо, сыла дхымпшылазакэа, лхы ларкэны асаара дыцшуа.

— Кэыца аѡны дыказами?

— Мап, — иааѣахылцэеит.

— Дабацеи?

— Иаби иарей ускэак рзы Бзыцтака ицеит.

— Ус акэзар, сатамзааит, Кэыца дсымбацызт... — схэан, сѣынасарц инакэыскит.

— Урт аѡны икам хэа, фырцъанк мкыкэа шэабацо?! — лхэан, лапшыхаала даасыхэацшит. Сара итыцъыаауаз уи лыб-ла гэытбаакэа игэагыны сзырхыцшыломызт.

— Кэыца иахатыр азы шэааизар...

— Сынхацэоит.

— Мыцхэы шэаансырхом, — насаталкит лара.

Ацашьа сақэымшэо, скэанызануа саакэлырхеит. Нас-гыы, фырцъанк мкыкэан ацашьа сақэымшэошэа анызба, слышьтагыланы сѣынасхеит. Хэычык аѣоышьтыхны игы-лаз ацсуа кэаскыа иавагылаз аматцурта абартца хнытцагылт. Аѡналара шеимахкуазгыы, лапхыа сналышьтыт.

Аѡныцка еилфаца еилыргоуп. Аѡныргэы ааигэа ишылцссаз ѡашьомызт, абыб мгыларазы икэлырпыӳказ азы уажэгыы

имбацыт. Аңенцыйр иадгылоу аиартә шәкәык еитцыхны икәуп. Ифашьом, азәы аиартә дыкәианы ашәкәы дшапхьоз, акрыфарта аханытәкәы патрет дук кыдуп. Уантәи ицатца еикәатцәа аакәышәшәуа, ар рыматәа ишәтцаны дхәхәаччоит цкәынак. Уи Кәыца иоуп.

Тина дааццакын, астал иаакәлыргылт аваза. Азна араса, аңынцыххәа, алахарфәа ухәа ануп. Акрушкакәа инеибеипшыны рганкәа рфәы ашәткәа рынпыккала илыма дындәылцит. Митәык днымхеит, ашә данаахытцуаз, ауаткафәы насфәсит. Акрушка азбжа ауатка тан, ашьтахь аграфин итәстәоит хәа да- лаган, сара сахыццакуаз азы изымуит. Егы акрушкала азы иаалгаз ала снапы слырзәзәеит.

Афырцъан ааныскылт. Сара акыр сәеидасшәа сыкоуп, аха ускак абри аныхәара сазыманшәалам. Абыржәоуп сан илхәаз шиашаз аныздыр. «Аныхәашьа тә, уара уажәшьта ухәычу цыушьома, цхашьароуп. Абри знымзар зны столк уанахатәоу уарцхашьоит», — лхәалон. Сара уи агәхьяагы скуамызт. Астал санахатәоу сыбжыи зегы ирахаратәы исхәон: «Анцәа шәиныхәааит, агәабзиара шәымазааит!» Нас сыбжыи нтәшәон. Сқышәкәа қәацқәацо, сныхәәфә насыгзошәа сналагон.

— Анцәа илцха шәоуааит, Анцәа шәиныхәааит! — схәан, сгәы хытхытүа, иаагәагыны аныхәара сналагеит. Сшымгәыгзоз саафамхазакәа акыргыи схәеит. Иагәаацъасшьеит.

Афырцъан насфәкны фамфәак аныкастә, сфыркы хьшәашәаза иаакәлеит. Уамашәа избеит. Азы! Азнык азы исызхамтәеит. Дысхыччаразы икалцама? Изыкалцарыз? Сналфәацшит. Мап, ус лхафсахьа акгыи анызбаауам.

— Шәу-шәу, — схәеит, ижәны сфырцъан анаасфәсх, изжәыи уамашәа ицъбаразшәа аакатцаны.

— Акы шәфәи интәшәыршә, уи ускак ицъбарам, ажьагы уат- коуп.

— Ажьагы уаткоуп, аха ицъбароуп, — схәеит.

Астал икәгылаз еипшыи акрушкакәа сылапш нарыкәшәеит,

сцәагы иалашәеит залымдарак шыҕалаз. Акы ауатка зтаз акәын, егы снапы зласлырзәзәаз акәын. Убри акрушка азы итаһаз акәһап сфырцъан италтәаз. Гәаартылатәҕыа иухәозар, уажәшьта истахымхеит абра дсырцхашьар.

Тина даҕа фырцъанк насыдылцеит.

— Кох, изжәызгы сашьит, уаха сзыжәуам!

— Акы шәышцашьуеи, шәхатцами?! — насаталкит лара.

— Акытәҕыа самшьыргы, иара ауатка уиаҕара исчысхәым.

— Нас, шәфыза шәыззааиз иныхәаҕа шәымкзакәа шәцома?

— лхәан, даҕаак нталтәеит.

Уи афырцъан ала Кәыца, лара – зегь неилатцаны снарықә-ныхәеит. Уигы, цас иауазшәа, зын, имашәыршәа акәзаргы, ауатка зтаз акрушка лцыхьамшәеит. Ахцатәи афырцъан азы, егы ҕалцандаз, сшьапқәа аасытцыхсит.

Абзиала хәа налаҳәаны сындәылцит. Агәашә афьнза саа-скалгеит.

Ахәылбычәа шәҕәқәак реидкылара сафуп, уаха Акәаҕа из-гаша. Аамта макъана акрыҕоуп. Ус сан лыбжы аасықәлыргеит.

— Изакеи, сан? — акәасқы асоф снықәгылт.

Сан асура ашә лыбга адцаны, ахылѡа-цсылѡа зхылтца амхац кны дгылоуп. Лган афь ацсуа мца агәгәахәа еикәуп. Архнышьна акыруга чуан амаа ахаршәуп.

— Кәыцараа уцхьоит уаха.

— Ибазхәада?

— Кәыца иашьейтцбы Кас даарышьтит.

— Уахатәила уахь сызцом.

— Избан?

— Уатәы алекциақәа срыгхоит.

— Цхашьароуп, иахьуархәаз унеи.

— Уатәы ашьыжь заанатцы угыланы амѡа уқәлар, уагхазом, — ихәеит сабгы. Уи амардуан дафатәаны ишьапқәа ахьизәзәоз дахзызырѡуазаарын.

— Ииашатәҕыаны ихәеит, уфыза иоуп, аррантә дааижьтәи думбацт. Уара уакәзар угәы иалымсзои?

— Мшәән, сара иахьа дызбаразы сыһан, аха...

— Ауатка цынхәрас азы анужәуаз акәү? — сан даапышәырччеит, нас инацылтахт: — Ных-ных, шыоук рыцкәынцәа илахәыхза иҥоуп, амца иакәүтдар ибылуам, ҳа хтәкәа есқынагы ацәа иалоуп.

— Сан, иахьа сзыкәшәаз базхәада?

— Абыржәы заагара сахьнеиз, Какашьа дызбан, исалхәеит, абас ҫина илыхьыз хәа. Ашьтахь иангәалта даара лгәы иалс-заап, лылахьгы еикәнацтеит. Ажәакала, илыхьыз даара дацәыпхашьаны дыҥазаап.

Уи аамтазы акәасқыа дныхәнеит Кас. Саниба даапхашьан, инапкәа ркәычуа ишьтахь иааҥаиттеит. Хәычык днасцәыхараны даагылт.

— Уаазышытыда уара? — снаиазцааит.

— Папа, мама, Кәыча...

— Исылшахи?

— Акәты ҳсит, ани, ани арбағь дузза.

— Җох, ирыцхамзи! — саахәмарт.

— Мап.

— Изшыы уара уоума?

— Мап.

— Дызустада?

— Кәы-ча... иоуп.

— Уара изумшы?

— Сыздыруам, — даапышәырччеит, иапхьагы ихапыцкәа итхыз өцәытдшит.

— Нас, уца, снеиуеит.

— Мап.

— Избан?

— ҫина, инапы кны дааумгакәан умун хәа салхәеит.

Уи лыхьз ансаха, ихааза, игәыкза сгәы акы нтәлеит.

Ииашатқәкьаны, иахьа лара данызба ашьтахь, ауаткатқәкьа зжәышшәа, сқыаф таны, схы тууа, акалашәа сыһан. Уи зыхкьоз иа-

хъа лара уажэы-уажэы сгэы дахьташэоз акэын. Дѣаѣхаѣаччо
ѡаѣхъа дааины даагылоит, лѣышэырччара ꙗымшэышэза,
ллакта тылашаауа, лылаѣш хааза.

Ари исыхъыз уамашэа избон, избан акэзар, иахъеипш
сыдунеихаан иагъсмыхъзацызт, асгъы сгэаѣеиуа скамлацт.
Мыцхэы сласза, мѣэыжэѡада ѣэѡанѣэы салазшэа ауп зны-
зынлагъы сшыкалауа. Иаасыкэыршаны дгыли жэѡани иꙗоу
зегъы сгэы рзыбылуа, аѣсабара бгы иатэала еибыѣоу сара
уажэы ыыц избойт, сгэы азыхъаѣаѣаеит.

Уажэ Кэыѣараа рахъ аѣара мап акра зыхъоу сыздыруам,
аха гэаныла макъана уахъ заанатъы снейхъеит.

НААЛЕИ, АПХЫНРЕИ, САРЕИ, АҶА ПЫТҶЫКИ

Атадынҕыхра хаҕын. Иҕаххыз еизго ҕанынахха, акалат-
қәа хзымхеит. Акалатқәа аазгарц сғынасхеит. Агәарабжъара
сныбжъалон дааспылеит Наала.

«Абри лакәын уажәы исыгыз...» — сгәы иаанагеит сара. Уии
сарей ңаса ашколгыы ҳаицтан. Сара раңхьатәи апартаҕ стәан,
лара — ашьтахьтәи ағы. Амилан ансымамыз, саахьахәны
скалам тысшырц ианнақәысклак, лнапы ахылқон. Зны сна-
пы аҕахьынасырхаз исызнымкылакәа скалам амилантра
иахылқаз лнапы иалакшеит. Арцәаа аатлыргеит. Арцәы
длықәцәкәан длыргылт, длазцааит илыхьыз лхәарц ма ил-
зызуз, аха илымхәеит. Саргыы исзымгәағыт ишысхараз
ахәара. Убри нахыс еснагь атәы сылылхуан, агәагыра змоу
хәа, лхы ашырхәа икәаны, еснагь абант злаңаны икәз лыхцәы
акьатрацәкәа сҕасыртә икалцон, аха сара ғымт слывсуан. Из-
дыруан урт дырныскыр шылтахыз, аха ус лзызуаз драқәңон,
акаамет италырңшуан. Сара уртқәа ирылаз сакәмызт, убри
аҕнытә сыхгы лылазгаломызт.

Нас сара аинтернат сталт. Дареи ҳареи қытак хшатәугыы,
ҳаицәыхароуп, иахьынхогыы харантәылоуп ишызбахьоу.

— Мшыбзиа! — лхәеит уи, сымқа аалкын.

«Дагьызгабны, ақкәынцәа реиңш ауп лхы шымқапылго...»
— сгәы иныцаххит, аха ғысымтит. Уи ахы лылагалара ишаңсам
здыруан.

— Уарпысхазаап, — лхәеит атәы алатңаны, — аха уара
уажәыргыы абыржәы ушықоу унхар хәа сшәоит...

— Уи бара хьаас икабымцан... — схәеит сара, сгәы
иныцаххын.

Сара слывсырц сғыназыскын, аха лара саңхьа даагылт.
Сгәы еибакны, дынтқааны сналыхәаңшит. Саагачамкит, изба-

хьоу дабакоу, дтыгга илызхайт. Дтаккы илшәыз лыткы аңшшәы амра иагеит, лара лакәзар — дашәит. Амра иашәыз лхы-лфәы еиха ианыңшуаз лыбла иатәакәа мшаәны ишыкәз инхейт. Уаха ңара тынчрак аархымлеит. Лара лыхшыф ааухәар, саалыңхәмарып хәа уалагар, абыржәыгы даауцагыежны дуақәпоит.

— Баргы аизхараз уа быкоуп, аха бхы уаха иаатәмтәазейт... — схәейт сара игәағыны.

— Унан, ацәажәашәа ухаштхәаз ңысышәон, иугәалашәозаап, — дгәырғәтцәа дааччейт, — анцәа иңышьоуп!

— Бара бызхара ахаангы исхәон сара...

— Ани иутцоз әжәеинраалакәа реипш, ашықәсбжазы «2» уоур хәа ушәаны! — акыркырхәа дааччейт лара еиҥах.

— Бара усгы ибызтдомызт, егысыгы.

— Абас азғаб лацәажәара шыңшзамгы узымтцейт, — лхәейт уи. — Алхас, даара угәырҕығыгоуп, аиаша уасхәарами... Хҗыза уоуп, хәтыр уқәахтар хҥахуп, аха уара узалымтцит...

Сара сгәаатцәкәан, нак сналывкәан сҕынасхейт. Лара лыч-чабжә аххәахәа инасышҕалтцейт.

«Наала... Наала акәым. «Наалашәа змазам» акәын илыхызыртәшәаз...» — атыхәтәаны илхәаз сгәы иалсытцәкәаны, слызхәыцуан сара сахънеиуаз.

Ашыбжышыҕтахь иҕаххшәз аҥатын аказармаҕ ианышыҕахҥа, Мңышыҕа ҕыкәабара хҗейт. Хәзхара хҕыкәабаны ханҥытц, сара аҕныҕа сҕаасхейт. Сахыҕкыдлаз дыр-ҕегыых аңшзеипш сымҕа даангылейт лара. «Ари дсыц-рымтцуазаап... — сгәы ааибакит еиҥа, — дысхычҗоит... дысңырсыцқяроуп, изгәағыроуп...»

— Уаха ус бымазәми абри бара? — схәейт сара иаахжәаны.

Лара дагыасыхәаңшит.

— Сара ара сынхҗоит, сыҕны сдәылумцозар... — сҕанынасха, дсывагыланы лҕыналхейт. — Аинтернатаҕ ибзиами? — лхәейт атцәы аламтцәкәа, — шыыри, саргы снаган сҥандаз!

— Аинтернат айтымцәа роуп еихарак иҗартцо, — схәеит сарггы, — уа ибзиоуп, аха саб дыҗазтҗгы ара саагылон...

Ас анысхәа ләаалыртынчит.

«Издыруада уаҗтцас аҗалара лылшозар...» — саагәырҗеит сара. Аха уи рацәак ахымцит.

— Уааи-сааи абра хҗалап, — лхәеит уи смаҗра аанкыланы, — изакә карпыжәқәоу удыруоу!

— Баҗзҗабымкәа, баҗзҗкәынымкәа... — смаҗра аалымызжәеит сара, — бара бзоуп дадынцәалаха уи җазцаз изыҗаитаз...

— Уи иахыгара имам, ауаҗытәыҗса сак ииркуам, имацара ифои́т, — лхәеит хәытхәытла, лыблақәа кәеицеиуа. — Аха ари згәаҗуа уара уоума... уи акәым...

— Сара изгәаҗуа бара баламлан... Аха сара уаанза сымне-иц, ауаа рутрақәа снартәҗруа...

— Бзиоуп, иара уаламкысын, ус утал. Ус иузыгәаҗуазар, ахаан иузыгәаҗуам!

— Сара изгәаҗуа бара цхызлаггы ибымбац, — схәеит сара саалҗбан, аха...

— Ишҗаулымшоз абни «аха» зацәык ыҗамзар... — ачча лзынкыломызт уи, — изхәыцда убри «аха» мыжда!..

Аанда санахыцазггы сыздыруам, убасҗак сеилашәеит.

— Аа, нас, акыр бнаҗозар... — акарпыжәтра сахҗагылаз сыбжыы насыргеит.

— Убжыы умырган! — лхәеит уи. Ларггы аанда дахыцан дҗасыдцалт, — алацәҗақәа рымоуп...

Абриҗ лхәеит, дынхыслан, иреихаз карпыжәк ааҗылжәеит.

— Бара избо, бҗычуазаап ицәҗамкәа, — ашырхәа сынхәхәын, сҗынасхеит аанда сеитанахытцырц, — ус иҗоу рааигәаггы сгылом, сара...

Абриҗ ахәаха саламыззакәа, аақ арган, ла дук акарпыжәтра иалцо аҗаанахеит. Сара снытцыкка сцеит, алаггы сацәшәон, аха еихарак исызхымгоз уажәы хәхәқәыркуаз акәын, «ала

акгыы зымфаз ахаҕы шыала итәуп» хәа. Арахь дкажыны уцар-
гыы — аҕсра аиҕаҕсра. Аҕәы уахалымҕо.

— Быџ! — лмахәар нтарсны иааныскылан, саалыхеит:

Лкарпыжә налымпыҕыџрын, иахынкахаз иааиҕәжеит.

— Ишҕакалахьоу! — лхәеит уи.

Иааулак аанда ханхыҕ, ала уамашәкәа ахы ныҕәнагеит.
Иаахыршҕыршын, аанда ашыапкәа кыдыргылан
аҕыхәаршәшәара иалагеит.

— Еи-еи! Шәарбанкәоу? — хыхынтә азәы ибжыы геит.

Санҕшы, акарпыжәтра аханы азәы дгылан, арахь дааҕшуа.
Сара уаха исзымычхакәа сәаҕкьеит. Лара ҕытрак дсышҕтан,
аха дысхымызошәа анылба, даагылт.

— Уеизгыы узалымҕит уара! — насыкәҕылҕит уи. — Ушәаны
уахымҕсааит!

«Аеазны хәикәшәар цкәа ибсырбап сыҕсу сыбзоу, —
сшыамхы сәахыасыргоз сҕәынҕкәындуан сара, — аеазны
сымҕан быкәымло бысыҕатцаргыы ббап...»

Аҕны саннеи, сшәаракәа анысхыҕсаакәа, еиҕагы лгәаҕ
скит уи зхы зымхакәахраха иҕоу азҕаб. Арахь, ишылбоз
сахыџызгыы саҕәиҕхашьон.

Ауыха шаанза исызбон, исхасабуан уи дшахьсырхәышаз.

Ашыыжә аҕаҕынҕыхра сеиҕацап хәа аҕны ашә
сйндәылтуан, ақытантәи амилиционер агәашә даадгылт.
Сшыамхкәа насыҕаҕәалт — ари зкырпыжәтра хҕалаз иакәхап,
хәидырит. Уеизгыы сеиханы уахь сааццакит, ма сан илсырдыр-
рым схәан.

— Аколнхара ахантәаџы дупхьоит, — ихәеит. «Аусхәар-
тахьҕәкәа иара аколнхара ахантәаџы дансыҕхьа, ақыта зеггы
ирмахарц залшом... — сгәы нҕахаит сара, — ирыхәасырҕшуазеи
сџызцәа бласы, иласхәозеи, сан?!..».

— Афермаҕы ихамаз хәхасабырбаџ дычмазаџхан,
ашьхантә дылбааргеит, — ихәеит аколнхара ахантәаџы, —
аҕсеилахараха азәы назак уахь идәыкәахҕо дхамам... Уара

уҳазцар ҳтахуп. Ашъха атәы удыруеит, уцахъеит. Ахш, ашә ртәы итцегъ уанеитцазгы ашәкәы андашъа удыруан...

— Ибзиоуп, — схәеит сара сгәырғатцәа, цәгъарак азы сааимқхъазшәа анызба.

Ашъхатәы здыртәккьон, саб еснагъ афермафы дыкан, еспхынра ашъха сигон. Саргы сицхраауан, ахшхартцәы, ашә шака рымцуазгы ашәкәы ианыстцон. Ускан аҳасабырбаф, хазы дрымазамызт уажәеипш. Ирыцхасшьоз сан лакәын. Аш-кол станатцы, цъара цсшьарак азы смаауазар, сылбазомызт. Ашны сааины ианысхәа, сан ганкахъала лылахъ еикәнацтеит, аха дахъеигәырғазгы ыкоуп.

— Ашъха ҳауа цқъа уфап, умч талап, уцсы ушьап,— лхәеит атцыхәтәаны.

* * *

Ашъыжымтан сееибытан аусхәартәф саннеи, Наала лабгы ларгы уа исзыцшны икан. Ускан ауп иансгәалашәа Наала лаб аферма дшеихабыз. Сшымгәыцзоз Наала уа дахъызбаз еихагы сеигәырғеит. Егъаумхәан, җымз накъак ашъха узахәмаруа уафы думазамкәа ицәгъоуп. Адуцәа уаадыргәыбзыгуеит, аха нас дара русқәа иргоит. Ларгы зынза лҗырмашъцазаны дыкан. Ус даапышәырччеит ауп, акәымзар җылымтзеит. Ас дызбахъадаз.

— Амҗа бзиа ҳақәтца! — ихәан, сеидара аасымхны, аҗы нақ-аақ иахшьыз аматәарқәа рыгәта иналаиршәит Наала лаб.

Ахәылбычеҗа Ритца ҳазааигәаны ҳҗазеит. Итцегъ ҳцон, аха аҗы мацк амашъынақәа ирыцәшәон. Дара амашъынақәагы тыхәаптцәара рымазамызт. Автобус цшзақәа «Икарусқәа», ацсшьацәа рыла итәны шьюуки аҗада ицон, шьюуки — ала-да. Урт ирнын «Шәача», «Адлер», «Пицунда», «Гагра», «Ақәа» ҳәа еиуеипшым ақалақьқәеи ацсшьартәқәеи рыхъзқәа. Зегъы Ритца цшза рбар ртахын.

Ауыха пса дук амдан хапхьейт. Акрыфан ханнышьтала, иаразнак сыцэейт. Ашьыжь сангыла, Наала лхы ахыза ицэйтдахэхааны дыцэан, лаб дыкамызт. Иацы хазлааз ала слапшызар, аифхаа азыжь еицш еилаханто анакэ бжьатэан.

— Угылама, аферым, — ихэейт — Наала лаб, акэабышьтала азы иманы дааин. Махты, уафы наза-аазак, зыгэгэамта икэыз азэ иакэын. Уи ихааза, икьианы данаасыхэапш, сгэы ааканатцейт. Хэычы-хэычы сахышыцылоз, агэыргыара сзын-нажьюан.

* * *

Ашьха ханфеигы, мчыбжык афнутцкала зегы срышыцылт. Сара сус ахш шака рхьоз ашэкэы антара адагы, исылшоз аказы смаашыакэа срыцхраауан. Ашьха доусы ихэтаагы идыруейт, аха ианатахха, сыхэтаа кастцейт хэа дтэазом. Убри азы бзиа избеит ашьха. Наала лакэзар, зынза дшысымбац дыкан. Азныказ, дшэама схэартэ дызбеит, убас дгачамкны акатцэара дукэа рахь дыпшуан. Аха ашьтахь иеилыскааит, абри апшзара ду дыхнахитаз акэын ус дзыказ. Уи даара хатыр акэыстцейт сара.

Зны, аутэы аныкамыз, арфаш ахь халбааит Наалагы саргы. Уи хахэ харазык дыкэтэан, лшыапкэа ыркэаталеиуа, акраамта ғымт азы хыгэео иахьцоз дазыпшуан.

— Алхас, — лхэейт уи зныкыршэа, — усызгэааны указами?

— Ахақым ачымазцэа дрызгэаазом... — схэейт сара, алаф зажэкэа зхэоз ркынтэи исахахьаз ажэакэа сғыцарзза.

— Уара иутэым, уакэытц, — лхэейт уи дааицрашэаны, — доусы дшыкоу, иказшы ишақэнаго ауп ишеигыу...

— Акрыздыруама... — схэейт сара, — бара бами зегы армагырма еигъазшыо.

— Ускан хазтаз акарпыжэтра хара хтэы акэын, — иаалыркыаны акыркырхэа даачцейт.

Ас анылхәа, саргыи уи аасгәалашәан, ачча сызнымкылт. Акраамтә хәаңагы хаччон.

— Агәагыра змоу ауафы дызбарц сҭахын, саҕынтәаауагыи сыйкамызт, аха изыкаста саргыи исыздыруам.

Нас, аеа пытрак ус ҕымт азы ицоз хәхәаңшуан.

— Аинтернат аҕы аңкәынцәеи азҕабцәеи аишызара бзиа рзеилоу?

— Аишызара бзиатәҕка, — схәеит сара агәра лгартә.

— Хара хҕы цаса ишубац икоуп, — лхәеит лылахы еикәцаны, — аңкәынцәеи азҕабцәеи еишызара рымазам, дара артаҕәатәҕкагыи уамашәкәа иахәаңшуеит абри... Сара да-ара игәнызгоит, сыгәра рымгошәа збо салагоит...

Сара арт лажәакәа цыашыаны сырзызырәуан, аха алаҕы-сымтит, избанзар иахысхәаарыз цҕка исыздыруамызт.

* * *

Зны ашыха дҕеит аколнхараҕтәи аревизиатә комиссия ахантәафы. Уи уажә дызбазма, аха еснагҕыцбарах дызбазшәа, санына иахәаңшлак, изакәу сыздыруам, сгәалаҕазаара ызуан. Иара еснагҕ дцәытцыңшшәа, гәрамгартас уимазшәа акәын дышухәаңшуаз.

Данааитәҕка, аңсшыахыи дахыымзакәа, ихәы дахәеит. Иара уаҕ фархык иакәын, аха х-чаҕәак ахартәы мацара ижәит.

Адырәаены уи ахышыцәа руазәы дицгәартцит. Наала лаби лареи цәка аасрахы ицеит, амца аибаркыга афархы ылхны, иҕахәа-ҕахәаны цәка ишытартцаларц. Нас уи еадак ала арахы атыңахы ихаргалон. Атыңаҕ ахәыкацәаи сареи ххала хаанхеит. Уии сареи хәицхыраан, ахш абжа хәршит, итәырнахтцит, абжа хаххит.

Ашыбыжышыҕтахы ахәыкацәа, уажәы-уажәы уцаны агамла гәатала хәа сеихәон. Гамла заманак ыҕан, зны-зынла арахә ирыцымцакәа иаангылон, атың акәшамыкәша ихәуан. Уи

— Ишца, ишца, уара?! — иблақәа цәыркшаны сара сахь дѡатрысит уи, — сара соума, уара, аңында мрыцқьа!..

Аха Махты инапы наргзаны дааникылан, наҕгы мацк днаигәтасит.

— Иазхоуп, — ихәеит уи, — цыцхгы убасоуп ишууз, ахәыцы иихәо зегь иашоуп!

— Ус ауп, ус ауп... — ихәеит ахәыҕатцаѡгы, ииулак ихы да-
иаины.

— Шәара зеггы еибыхәаны иҕашәтцеит ари, — ихәеит иара, дыцхамшьазакәа, — аха ихазцода ажәаҕынтә ишәхәо, изырцабыргуада?!

— Сара... сара исырцабыргуеит!.. — ихәан, дѡагылт знапы ашьа ахьтата агамла ацәа ахызхуаз ахьча, — сагозарггы сага-
аит, ма ацабырг сшадгылахьоу сымхәари!..

* * *

Ииасит аңхынра. Арахә шьхымтыцкәа Наалаггы сар-
ггы халбааган ҳәанижыт Махты. Сара аинтернат ахь амѡа санықәлоз, Наала снаскьалгарц дааит. Лара амра дашәны дшыҕаз аипш, ипшзаз цкык лшәын.

— Уеизггы агәаҕра ауаѡы дарцшзоит... — лхәеит уи лыбла иатәақәа лхаччо, — уаанза иуасхәаз, ус, угәы шысзынхо уным-
харц азы акәын... Аха ани унеиҕагылан абас анухәа нахыс уареи сареи ҳаиѡызцәахеит...

— Ғаиѡызцәахеит!.. — схәеит сарггы, сааччан.

— Убри ҳаиѡызара ахьзала абри умаз, — лхәан, ѡыга цшзак ѣыцза иааслыркит.

— Иҕабуп, аха...

— Дырѡегых «аха», — акыркырхәа дааччеит Наала.

Сарггы уи иналыцыргызны сааччеит.

ИБЗИОУП

Гәында сара дысфызоуп. Лара азахырҗаҗы аус луеит. Сара сыстудентуп. Уи адаггы, лара есқынггы длахҗыхза, зқышә ачча ықәыххуа, зҗаб еиҗамск лоуп. Раҗхьаза ҳахьеибадырыз атеатраҗ ауп. Уиаахыс акырынтә ҳаикәшәахьеит. Җахьеикәшәало Иуа Коғониа ибаҗа аҗхьа ауп.

Сара есқынггы еиҗш уажәы аҗел сылзасуеит... Атрубка слымҗа иадкылоуп.

— Алло!

Җытрак бжыы гомызт, нас иаахәарчарт.

— Сзырфуеит, — җхәыс бжыык геит ихәанчашәа. Сара Гәында лыбжыы здыруеит.

— Гәында?!

— Уақәшәеит, — ларггы сыбжыы лдырзар акәхап, даахәмарт.

— Мшыбзиа!

— Бзиа збаша!

Уа сааҗахеит. Иласхәари? Уаха ҳаицны ҳабацари? Сааиҗхьхәыцт.

— Даур, акруҗахызма? — сызлаз ахәыцра саалылхт.

— Аамҗа бымоума?

— Ишҗасымам.

— Ус акәзар...

— Сзырфуеит.

— Мап, баша ҳаикәшәар сҗахын.

— Ибзиоуп.

— Акино ашҗаггы ҳцарын.

— Ибзиоуп.

— Ибзиоуп бхәама?

— Ааи.

Аха сгәы иаанагеит, лара лгәы намзошәа. Уаха җьара ацара лҗахымзар, арахь мап акышья дақәымшәозар?

Сааипххэыцааит. Мап. Инеикэыспхызап хыхыцо, театру ма даеацароу. Урт рфынтэ лара еиха гыла илтаху алылхып, ақэыстцит.

— Уажэазы бзааиуазар, ас амшын хнаваларын.

— Ибзиоуп.

— Издыруада атеатр ашқа хцаргы. Ибымбацзар, А. Гогэа ипиеса «Ицсаху амш» хбаргы калоит.

— Ибзиоуп.

— Исхаштыз, аконцерт ашқа хцар еиха еигъабшьозар? Уаха «Ацсны — 67» афы Ардашын Ақзба ашэа ихэоит.

— Ибзиоуп, ус иугэацхозаргы.

— Гэында, сара сакэым аус злоу, бара боуп. Абарт еикэыспхызаз еиха гэаныла еигъабшьо алыбхыр стахуп.

— Зегы бзиоуп.

— Изакэызеи, ибзиоуп, ибзиоуп хэа иацшьыбгыз?! Акы еиха еигу ыказамкэа?! — агэаара ашқа схы сырхаргы цэгъа исымбо скалеит. Издыруада, хаикэымшэар бтахызар?

— Ибзиоуп.

— Иа... а?... — азык азы слымха иахаз сызхамцит.

— Ибзиоуп схэеит.

— Ибзиоуп бхэа...м...а? — схэеит, сыцсахы еибакны. Уи акэзаарын иахэантэарак сзыргэатеуаз.

— Исхэаз узеилымкааит, Даур.

— Уи бара боуп иззеилымкааз, — схэеит сгэаатцкыаны. Иу-зеилымкааит, Даур, лхэахуеит. Хаикэшэарым анысхэа, ибзиоуп хэа даауеит. Уажэшьта еилыскааит уи «ибзиоуп» закэу.

— Ус акэу сшеилукааз?

— Нас? — атэы налестцит.

— Уара иахьухэалак, уахьцалак сахьуцу сара сзы даараза ибзиоуп. Уажэшьта сеилукаауоу?..

Еилымкаашьас исымахзи!

АШЬАБСТА

Икан убас еицш аамтак, ашьабста зынза акгы анагәырѡамыз. Ааигәара икан ан, аб, аѡызцәа. Аңсабара сси-рын, иңшзан, афатә акәзар, хәцәахы икажын. Уаха иара иаҭахызи! Адунеи икәын қыф уа.

Нас аамта аҗеиҭанакит. Зны ани аби ацәызит, изацәхеит, нас ақәоура иалагеит, аңша хьшәашәа цысит, ихьҭахеит. Иша-аиуаз, афатәгы мацхо иалагеит: аҳаскын зны иѡежьхеит, нас ихѡааит. Уажәы азынра анааи, атцлақәа цәхәы-қьантазза иа-анхеит, аҳаскын еицш уртгы хѡаазшәа.

Ашьабста уажәшьҭа аматә ашқа ииасит. Уи уажәы аҳаскын уахынла еицхызуеит аҕароуп. Аҳаскынгы акәындаз, изеицшроузеи уи аңстазаара?!

Уахык ґыцк ишыцатәаз ишеит. Иңшызар, аңсабара зеггы кәашкакараза иҕоуп. Агәы атҳарахәа иааисын, ашырхәагы иѡатцкеит. Ускан иара иагәалашәаз, еибах-еибафо илеиуаз азиас ахьҭәҗеауазтәи азшәах ауп — убри ауп изыцәшәазгы.

Ускан ақәра мацын иара. Ани аби ирыцны абахә иаахыцын, ахәаша итқьаны илеиуаз азырѡаш ахь рґынархеит. Есышьыбжышьҭахь, еиҳаразак ианшоуроу, абрахь зыжәра иаалон. Ани аби еснагь агәәҗеанызаара рыман, уажәы-уажә иаатгыло, рыхқәа шытқәыцәааны инапшы-ааңшуа акәын азыхь ишазнеилоз, аха азыс, агәы рґынчны, ахахәқәа инарықәқала-аарықәқало ирыцын. Уи иаздыруамызт ашәара закәыз.

Азы иазааигәахацыңхьаза арѡаш абжы есаaira иғәғәахон, аха, убрыгь иацәшәомызт азыс: ахы адыруа ианықала нахыс иаҳауаз, иагьшәартамыз шытыбжын.

Азы инхықәгылеит. Азыс ашырхәа ашьамхыша хәыцқәа наргылан, аңышә хәыцы нархханы, ацыңхьқәа шаґанахәозгы, азыжәра иалагеит. Ани аби ишыңшыхәыц иңшыхәуан: урт цқьа импшыхәкәа азыжәра рґеазыркуамызт.

Азыс хэычы азыхь иажэуази иафәтәози убасҕак агэы
иахәон, уаха ани аби ирызхьампшзакәа ус азы ажәлар, ацып-
хыгы афәтәалар акәын иатахыз.

Абри аамтәз бжык геит ицәатарзызаганы. Амшцәгьа
баапсқәа раан акәын уи афыза абжыцәгьа ангалоз: зны
атыртырхәа иаамацәысуан, нас акәын игәкыдыршәагаха
уи абжыцәгьа ангозгы. Аха уажәы амш каххаа еилган,
атыртырхәагы иммацәысзакәоуп уи абжыы шгаз.

Азыс ашырхәа ашыапкәа ифарыкәгылазар, ишәахха азы
ахьеилаҕеоз иазиашаны ан хлантцы ишлеиуаз инахьыпшит.
Аварахь ианаапш, ашыапкәа апырпыр икьо, аб агэы хах-
хала икажьуп, агэы атцәгарацәкьа атцәыртырхәа ашыа
алтцәраауа. Азыс еитдас иңеит ганха. Апхьака хшыроуп, нас
наараны инашьтуп. Пшынтәка-хәынтәка ипахьан еицш, еиҕа
уажәраанзатәи афызатцәкьа абжыцәгьа геит. Апхьатцәкьа
анышәи ахахәи фытнажаан, агәарахәа ифәфахәит. Уи ахцша
иарблакьан, инцәытдаххит, аха аекамыжкәа еиҕа ашырхәа
ифатцкәеит...

Ари рапхьатәи шәара баапсын азыс зыниахьаз рахьтә.
Абри инаркны убри ашәазызара аашьтыхны ахалазатцәык
афьинанахеит. Уажә уи адыдмацәысгы, азырфаш абжыгы
ирыцәшәо иалагеит. Уимоу, зыжәра хәа уи азырфаш ахь ане-
ирагы иакәытцит. Еснагь абла ихгылоуп ишыазагәазаха ика-
жьыз абгы, хлантцы азырфаш иазцаз ангы...

Уажә ахаан изламбацыз апсабара кәашкакараза ианаба,
изацәшәазгы убри азоуп.

Ифыхьтааза икан. Иаацьанашьеит: апсабара шака ицшзоуи
арахь ахьта ианырзи еимарамшәа агэы иабон. Ускан ашыабста
зысы еихагы ишәеит.

Афьыц иньытцын, икәашза ишьтаз асы инылагылеит. Уи
еихагы ихьшәашәан, аха уи аткысгы ицьанашьаз ашьтақәа
анпыккала иахьанылаз ауп.

Шыбжьаанза аныкәара иафьын. Амла иакит, аха иафои,
апсабара зегы ихфәоуп-ичфәоуп. Ашыбжышьтахь аасра ила-

леит. Уақа иафоз мачхәызма: амацә, аиқәара, атцлақәа рымцан адгғыл ахыхтыз — ахаскыын.

Ауыха тцла наак ашыапафы хбарстак иакәшәан, ипхаз ацх ахнагеит. Амала, агәы аутынчыз, алацәа нтаауаны еицш ицәарханы иаафыхон. Алымха хәыцқәа наґа-ааґо, кыраамґа изырѡуан, нас еиґа, ахы хәыґы авара инадыршәланы алацәа нтаауан.

Шарґазы еиґа ахәылыхәа алеира иалагеит иаґы аґсабара кәашзә ихызѡаз, аха уажәы уиакара иацәымшәазеит, иашь-цылеит уажәшьґа.

Ашыьґ иѡагылан инаґшы-ааґшызар, зегы хѡафѡа иґоуп. Акыраамґа игыланы иґшуан. Уажәшьґа аґсабара иахықәыґшуа ан зыхәлабгәз азшәах акәзамызт иагәалашәоз, ашьґақәа анпыккала раґхы асы илаланы афанынахәз акәын. Уи уажәґы иаздыруамызт икәашзә ишьґаз асы шахызыз, азынра ишлеиуаз, ааґынра ишызытуаз. Ашыабстә ус агәы иа-анакон, уажәшьґарнахыс аґсабара кәашкакараза иґазаауеит хәа.

Аґыґ инахыґны асы инахеит, аха иашьтуам, агәышґы афынзә иазааиуеит. Нас илархәны алада идәықәлеит. Краамґа иґон, иласкыаґыґхыаза асы маґхон, афатә акәзар мачхәызма.

Алашьґамґаз иахатәи аґыґ иаѡсуаз ґыґ ґхак аґшааит. Иаха аиҳаґы уаха иґынґны ицәан.

Ацх агәы ааѡнашоны аиґш ахәырґхәырґхәа шыґыбжык аҳаит. Ашыабстә ашырхәа иѡаґкыеит, иканатцара азымдыруа. Абри аамґазы акы алаґш иаатцашәеит. Иаґыґеит. Еґыґы ыґеит. Урґ еиґыґеит акәымзар, ашыабстә иалахыынґахоз здыруадаз. Ус еибга-еизѡыда изымцеит. Иқәылаз ашыапхыґ идәықәнатцәз ашыабстә агәчама хәыґы иаакәшәан, иарблакыеит, аха иазнымкылеит.

Акраамґа ишзахәоз иѡны иґон, нас иаатґылеит. Ашыапхыґ ахыахәз агәчама цахәцахәуа иахыауа иалагеит, ахы нархәны инахәаґшызар, ишәыґхәхараза ашыа ахышыын.

Уи инаркны ашыабста уахынла лацэааихшь аныканамцоз ыкан. Уажэшьта атып цхаггы иашьтамызт.

Ишеит, ихэлеит. Ишеит, ихэлеит. Ашыабста уажэггы ашэа-зызара ахымкыацт, аха уаха уи афыза ашэараггы иакэым-шэацкэа иаауеит.

Шарцэзык ахаан иамахац ффы баацсык афасит. Ашырхэа ифатцкэан, ашыапы ифыкэгыланы ишынацшы-аапшуаз, ицшы-зар, абз тхэаны омак аауеит. Ашыабста хланцы ицеит. Хамтакы ицыруашэа акэын ишлеиуаз. Уи ашытахьтэи ашыапы адггыл икэымсзошэа акэын ишцоз.

Изыршэаз ахыкэ иаакэыххын, аха ашьталара шбашаз ана-ба акэхап, уаха аемыртысыкэа игылан ицшуа.

Акраамта ашыабста агэы атра итамгыло, аанфасрак камтакэа ацара иафын. Атдыхэтэан, ианаапса иангылт.

Уи аены крыфарас иканатцаз егыкэам. Уаха тып цхаракггы апшаара иагыаламгеит. Цлак ашыапафы асы илатэаны ишдызыгзыгуаз акарахаа иаашеит. Ани аби ыказар, урт ишэартам тыпк рыцшаауазар акэхарын, аха иара уи абады-руеи, ахы ахынахо ицоит ауп. Ашыабста апстазаара кыаф ала, ани аби рыцсы антэаз, кырынтэ рфызцэа ашыабстакэа ирыкэшэахэан, аха изатцэза ианынхеи уажэи рыбжэа-ра имашэырынггы акы инахыымцшыцт. Уажэы иаазкэылаз убарт рыгэхэаагара иалагеит, ани аби реицш. Ус акы ианиар иацрытцраны иаукаху, аха иабакоу – урт ахыцхыакырта рым-дыруеи, уахь ицазар акэхап.

Ашыабста ныхгыла-аахгыло, инацшы-аапшуа амфэа икэ-леит, издыруада шыабстакэак сышцарыкэымшэари хэа. Ани аби шыта иагырызхэыцуам, урт икам роуп уажэшьта. Ама-ла, зны-зынла ан гэхэааганы иазхэыцлоит. «Издыруада, азы иамхэаеыкэа ахы азацэгазар?!». Уи гэыггран, иацэызуамызт уи агэыгграггы. Аха уажэытцэкы дара ирыжэлантаэыз ракэын изышьтаз.

Уахык атцх еилгеит, аетцэакэа каххаа илбаацшуан, нас иацы нахьхы ахэы изхытцыз ала амза шеишеиуа ифавтцын,

‘ынла еипш адунеи аарлашеит. Асы цырцыруан иахьабалак. Урт зеггы анеицыла убаскак илашахейт, нахьхьы цыара акы аавшээргы иаразнак алапш иаатцашеон. Аха ус макьана шэара иакэымшэацкэа иаауан. ‘ынла амра цхон, уахынла амза каччон. Ишааиуаз асы зытит, уахынлаггы мыцхэы атцаара иакэытит. Ашьабста уажэшьта афада ахы архейт, азытра иафыз асы иашьталаны ицон.

Уахык ишылашьцара илашьцахьан еипш, ажэван апстхэа ҫхалан, ахэылыхэа асоура иалагейт. Ашьабста иаацэымыгхейт — убас еимагыланы илеиуан. Иара аикэара акалт афы ҫыцьк итцатэан. Аухантэарак ишауц асоура иафын. Ианааша, афыць еимахарц акгы агымкэа асы леихьан. Шьыбжьаанза иаапшыр, уа иагьатэахуан. Абри иаацэшэаны еитцас ицан асы аеныланажыт, аха цыаракыр иауццоз, ихэатматуа иаалахейт. Ус иаулак ихынхэны атыц афы иааит.

Хаха-хымш икэгьежьаауа убри афыць ицан. Хаха-хымш асы иалагошэа, иакэытцуашэа иафын. Ахымш рзы убас еипш амла иакит, ахахэ афартэ. Ахы хырхэхэаны ианынапш, ииатцэкакараза акы асы инылнабааит. Игэыргьейт ашьабста, иаразнак иадырит уажэраанза извыслоз аикэара шакэыз. Еитцас ицан асы аеныланажыт, аха цаса еипш иламхакэа, хыхь аҫааннакылт: асы ахьеилалаз акэхап, шьамхахьоуп иахьынзалахаз. Ус асы инаха-нахан, аикэара афынза иназейт.

Ауыха иара уатцэка аикэара агэҫаны ипхьейт.

Ашьабста иазбейт уажэшьта уаха цыаргы имцарц. Ус иагыканатцейт: асы леиуазаргы, ақэа леиуазаргы, абра акэын иахьыказ. Инеины аикэара инадгылон, азхара анафалак, иаахынхэны иааины афыць иаатцагылон, еихаразак асы ма ақэа анлеиуа. Мышқэак рышьтахь ашэапырхапраггы хэчы-хэыцла иахаштит. Ибыбыкза асы илеиз гыгшэыггы шэарахгы алада илбаанацазаап. Иара арака иахьтанасыз, ацьма имцсыша аматэ азылакэуейт хэа, иаразы ибаагэарахейт, егьхкаарахейт.

Ашыабста ари аҭагылазаашыа убыскак иашыцылеит, аҭхьаҭа инаҭшны аси аиқәареи рақәымзар аҭ абомызт. Иара злиааз ааҭынреи ианеитымхоз изтагылаз аҭхынреи еиҭа-шынартагыло амалахазгыи ахахыгыи агәахыгыи иҭамызт, аҭхызгыи иалашәомызт.

Ишааиуаз асоура иаҭәыҭцит, амш аныцәгьоу, ақәа акәын илеиуаз. Ақәа леицыҭхьаза асы иҭәахны иамаз аиқәара цәырҭуа иалагеит.

Ашыабста шарҭазык ианааҭш, адгьыл еилиҭрааза инықәыҭ-шит: аухантәарак ақәоура иаҭын, акыргыи ҭхарран. Ашыжь амш еилгеит, амрагыи кажжы иааҭхеит. Ашыабста ҭшызар, асы иҭәахны иамаз акәазара есааира ацәырҭра иаҭын. Иаргыи уажәшьҭа аиқәарахь имнеизакәа, уахь аҭынанахеит.

Ажәйтәтәи аҭыҭ ахь уаха иагымхынхәит, ицеит, ицазеит аккара иҭаланы...

҂ынла ишәаҭырхаҭуан, уахынла ишәазызон, агәи ҭынчмызт, ацәа ҭынчмызт ашыабста. Ашәартә иақәшәараны ианыҭоу заа фәыла еилнакаауан, нас ашыамхы аҭанаргон. Уи акәын уажә хеиқәырхагас иамаз.

Асы шызыҭыз еиҭш аҭсабарагыи фәыхо иалагеит: ашәаҭыҭаҭ ҭыбгыи ылыргеит, аҭдар чырчыруеит, акәыкәу аб-жыи гоит. Арҭ зегыи ҭыанашьон. Ифәыцыз дунеик иқәнагалазшәа акәын агәи ишабоз.

҂нак, мшы бзиахәк азы, кыргыи ишоуран, ашыабста нҭгыла-ааҭгыло ишнеиуаз, ашәаҭыҭаҭра ааимҭьан, ашыа сакара инықәҭшит. Игәырҭаҭцәа иааҭкалеит: аа, абраҭа ани аби ирыц-ны шаҭантә хәра иаахьаз!

Ашыабста аҭрым-ҭрымхәа инаҭа-ааҭо, ахәи ҭшза иныхәнан, инаҭшы-ааҭшит. Ара иабо зегыи ибзиазаны иады-руа ҭыҭқәоуп. Аа, нахьхьи арәаш ахьлеиуа, ибзианы иадыруаз уи абжыи аафәуеит. Шыри, зык жжәындазгыи аагәахәт.

Аҭрым-ҭрымхәа инкаҭа-каҭо азырәаш шыҭказ аҭынанахеит. Ицон ашыабста иласза, ицон игәырҭаҭцәа. Ани аби аҭхеижьҭеи абыржәи аҭара имшәа-имырхауа, ус баша иагәаҭханы

имыџт. Иџуан, иџуан, аха иааџсазомызт. Ус азырџаш ахыкџ инхыкџххылеит, агџгы нкыдыџсаит: абратџџа азыжџра иахџааиз ауп арыџџара иахџаџшџазгы. Ари аимгеимџараз инаскџаган ак алаџш иаатџашџеит. Ашырџџа инаџшызар, изышџџаз аџызџџа ашџабџџаџџа џба гыланы иазыџшџеит. Игџыргџеит, аха иагџшџеит. Инеип, аха ирыдрымкылар?

Игылан акраамџа, ирзыџшџуан, нас, ашџаџџаџџа ааихнаган, иаатгылт. Нас еитџах, шџаџџаџџа неихнагеит. Ус-ус рааигџаратџџа инеит. Руаки шаџа иеипшџуеи азеибаџара иаџлабгаз ан! Ашџабџџа даџа шџаџџаџџа неихнагеит. Мшџан, шаџа иеипшџуеи ан!

Абри аамџаз уи алаџш зыдхалаз, ашырџџа аџыза иааџрыџџны аџаанахан, ашџабџџа иаадыххылеит, аџышџџы ааргџзаны иааџџыс-џџысит.

Абар ассир! Ан ахатџџаџџа акџзаап! Игџыргџеит ашџабџџа. Игџыргџеит ангы. Рыџбагы трџџит, рыџбагы еиваџалт, еикџгџыргџеит, еикџгџыргџазеит, наныџџара змоу дара роуп. Ан иаџыз аџыза наскџаны аблаџџа трџаа ирзыџшџеит, иџџанашџоит урт реикџгџыргџџара.

ИПХЪАЗОУ АМШҚӘА

— Аңшәма у́коума, аңшәма?

Ала ахуху́хәа иаашит, аха нас иаа́рымҕырымит, иааиз дадырызшәа.

Кәасҕа ибҕа а́тзамц икыдцаны ииартҕа дахы́кәтәаз аз-ныказы иах́аз абжыы баша бжыыз ҕышыаны хырҕ азиму-ит. Ала абжыы акәзар, уи агәрагара уадаҕын. Избанзар, ала ажәхъан, алақәатцәҕыа цахъан, ахара атәы мхәакәа, ааигәаҕы атаацәа аназымдыруаз ы́кан. Убас зны-зынла ипҕа Фырҕъан ааилашәшәуаны еипш, агәарц данҕалауа ишуа иналзытцкьон, иналыдххыланы дааимнажәжәап ухәаратәы. Аха акыр ианылзааигәахалак адыххәа иаангылон, нас ихырбза-кәырбзо, ашыапкәа лыхънашыуа иалагон, уи ала а́тамзаара шытанатцозшәа.

«Иажәит иарҕы», — ила дназхәыцт Кәасҕа. Ус шакәу иар-ҕыы агәра игон. Аха гәыбҕан ауҕаратәы иҕамызт. Избанзар, шыта жәохә шықәса ирықәын. Ари ашықәс рацәа ала азыхәа имацзам.

Кәасҕа иахъеипш игәалашәоит уи ала хәычны ианааигаз. Иара ианакәызаалак ашәарыцара бзиа ибон. Уи аңхынра шыхак ма азынра аңсҕа ашҕа шәарыцара ицоз уаҕымызт, аха хкаарачан Мчышы́та аңшахәа, Ашәархәа, Атычыгәрыхәа ухәа ачақәа ахытәаз адәқәа дынрықәңшлон. Иагыкәҕеиуан, зны-зынла ача анырацәахо 30–40 ача анимшыуаз ы́камызт. Абасҕак изымшыыр ҕаларын, алачашәа бзиа имамзар. Ими-хит уи ала адәыҕба аанҕасыртҕа «Мчышы́та» аҕы инхоз аихамҕахыча Степан. Урыс лажәла цшзак акәын. Шықәсык ала ачашәараҕы аиртцит. Аха ашы́тахь Кәасҕа хәычы-хәычла икаижьюа далагеит, ачымазарақәа ихацит, атцыхәтәан зынза иагькаижыт. Усҕан ала ашамтазы, ачашәара иандәықәлашаз

иҗутәыуо иалагон, аңыха еиңш. Нас ахала адәкәа, архақәа, аутрақәа иртысны, иакәшаны, азаза ахышы, амра длакашәара ифхалон еиңш ашта иааталон. Уи аамтаз Кәаста ашыыжытәи амра дахыцәтәалаз атыхәа рышәшәо иаңхәа иааины инатәон.

Уажәшәта акыр шықәса цит Кәаста ашәақь имкижытәи. Алагы ачашәара ахаштит, апынцагы цейт. Иара ихәашәа — ахы хыңшшаза икалейт. Арахь иңсыр, иңсуамызт, изшыуамызт, иагәумхәан, инапы җыкакаа ииаазаз акәын, цәгәала игәыбылра адын, астәкәа икамлар каларын итиир, шакафы мап рцәикхьаз. Игәы иаанагон, иахәа атқыс уатәы сышңейгымхари, нас шәарыцара стыцпы хәа. Аха игәыгра баша гәыграхейт, алагы азәгы иимтеит, ус изаанхейт иагьдсымкәа, иагыбзамкәа. Убри азы акәын ила абжыы агәра зимгозгы.

Аха азәгы дамбакәа шамаха ианымшуазгы ыкан.

Кәаста еиҗах ани абжыы иахаз даазхәыцт. Слымхақәа ма-кәана, анцәа иңышьоуп, — ицаруп, бжык газаргы, абригадир иакәхап хәа инакәитеит, избанзар, бригадирс иказ ргәыла Чынчор иакәын, шыыжыла җытуа, ауаа русурахыы иҗытцразы иртаалоз. Аха Кәаста изы ибжыы иргозаргы, дыштәанчауу изымдырзои? Нас ииҗахи?!

Чынчор лассы-лассы дара рышка дааиуан, зны шәкәык сҗахуп ихәаларын иңха Фырцән лҗы, зны Кәаста ушңақоу ихәаларын. Кәаста дужахыр каларын, уи изеилымкаауа, ила иамбо дыкамызт Чынчор лассы-лассы иааира зыхкьоз, зынгы цәара еидибалахьан.

— Уажәраанза бабаказ? — ихәан, дынлазцааит ускан.

— Ашкол аҗы аизара хаман, уажәоуп ханалга, — лхәейт лара.

Ускан дара агәашәа ааигәара рыбжыы нытқакны еицәажәон. Амц шылхәозгы ихейтәшәа кәитеит, иҗахымызт лгәы даир-гар. Иара уггы изымдырзо дыкамызт Фырцән лус.

Чынчор ҫкәына ҫәҫыамызт, аха Кәәстә игәанала, дхәыңын макъаназ. Иижәша азыхь ахы ытнамхыцт хәа иңхьазон. Чынчор абжъаратә школ даналга, Аегәаратәи атехникум дталт. Сынтәа далган дааит. Аха аколнхара ахантәафы Даратиа уи бригадирс дҫаитцеит. Есышьыжьымтан дѡагылан абригада дналсуан, дасу адҫақәа нарыҫо. Адыхәтәан акәын Кәәстараа ргәарабжъарахь ианбжъаиршәлоз. Фырҫыан, ибжъы шаалахалак еиңш, иагъа ус лымазаргъы инкажъны, лышәкәқәа аалгәйдқыланы, лаб ишҫа лыбжъы налыргон:

— Саб, сара ашкол ашҫа сҫеит.

— Бца, дад, — уаха иихәоз.

Лара дмыццакзакәа лышыи-лышыи еиқәҫо агәашә дынтытуан, илдыруан лаб илаңш шылху. Агәарабжъарафь архәара данавалалак, есқынгъы еиңш, Чынчор дпышәырччо дылзыңшны дгылоуп. Нас еиңәажәо аусхәартә ашҫа рфьнархон. Иара усгъы есышьыжьымтан асводка рыҫаразы уахь дҫон.

Фырҫыан Чынчор ашкол даналгоз дицалгеит. Иара Аегәараҫа данҫоз, ларгъы Ақәатәи арҫафратә институт сҫалап хәа лгәы иҫан, аха уи ашықәсаз азәгъы игәшиеанымыз, Кәәстә иаалырҫаны дымчмазѡхеит, ииарҫа дагәылахеит. Нас лаб дкажъны ңьаргъы дзымцеит, ақыҫафь даанхеит. Адырѡашықәсангъы ңьаргъы дзымцеит, лгәы аңәыхьшәашәоу здырхуада. Ашьҫахь, ңытѡык аңсуа зҫабҫәеи лареи апионерҫызаңәа разықатцаразы Қартҫа акурсқәа ирхысразы ишьтын. Лаб лылаңш ихымкәа дааныжъны уахь ацара лҫахымызт, аха иара имуит.

— Бца, азәызаҫәык хаѡнаҫафь аҫара змоу дҫалааит, — ихәеит. Уи ихы дақәгәыҫуашәа аниба ихәеит, акәымзар ихы дақәымгәыҫуазтгъы ихәарымызт.

Лара дҫеит, иара аѡнаҫа дазаанхеит. Ажәқәа ихьчон, рхәы риҫон, ахәарақәа ҫеикуан, абысҫа иуан. Уи фыңны ибомызт, дзышьҫылаз акәын.

Фырҫыан даныѡеидас, дшеитҫбыз еиңш, зегь лыхәда инықәхаит, еихаразак лахәшьҫәа еихабаңәа хатца ианца,

лаб ичымазара иаацөйртцыз инахъаны, ахатца усгъы лускъа инарыцлеит. Ёынла Кэаста ииуаз аус хэыцкъа ирыхъаны, уа-хынла ихъаакъа цөйртцны ддырцөомызт. Дгызы-гызуга ииарта дагэылахон, ашара дахыццакуа. Иаашар, изакэызаалак акы дналагар, идыруан ихъаакъа зегъы шиханарштуаз.

Имаџаиџыџа хатца ирымаз иџџаџа мызкахъы знык иаакылсны ирызэзэон. Дара рышка раб дыргаразы иагъа џартцаргъы иара иуамызт.

— Ёаџсы штџу макъана џаџны ашџ аџаркуама, усгъы зным-зар зны иакраны иџџуп, — ихџалон, аџџартџ аниџулак, аџа да-хъимамыз иџнџџкала игъы ишыџџаххуаз аарџшуа.

Аџџаџа пшьџык иман, зегъы хатца иџахъан, Фырџъан лыда. Чкъынак иџџџаншьап змырзшаз илахъ данымлеит. Уи акыр игџнигон, атџыхџџан дзыкџшџаз ихы анираалт. Аџны из-аанханы иџаз Фырџъан лакџын. Уи цџгъала Кэаста игџыбылра лыдын. Иџалап уи зыхъяз лан лыџсра акџызтгъы. Уи шыкџсык аимхџа ду иџџөйртцыз дагеит. Ускан лара фышыкџса ракџын илхыџуга. Даџа фышыкџса рышьџахъ лахџшьџа хатца иџеит, аџнус лара илхаанхеит. Ашьџахъ, Кэаста данычмазаџа, ахатца иусгъы лыжџџахыр иныкџџаит: дџџаџџон, длџџон, драшџон. Кэаста уи аџџабаа ду илбоз азы изакэызаалак аказы лгџы лирхъыр иџахымызт.

Кэаста ибџа шкыдыз даахџны, ганха атџамџ иџынадитџеит. Еиџах ани ала абжъы игџз даазхџыџит. Ахатџабжъы гџзар, уи Чынџор иџуп хџа агџра игџџџџџеит.

Фырџъан иахъа ашџол ахъ заанатџы дџеит. Чынџори ла-реи еиџџымшџаџеит. Ус ианеиџџымшџаалак, аџныџа дааиуан ма ибжъы ааирџон. Нас уи иакџзар дзымааиуаџеи? Кэаста дыџшын, уажџы-уашъџан ашџ аартны дааџналоит хџа. Да-аиргъы дыниаџџаџарын, иагъаумхџан аусџџартџаџы шы-жъи хџылбыџеи дыџџуп, аџџабжъџа уа ирласны иаџџеит агазетџџа, аџурналџа ирныланы. Ара мызкала знык еидкы-ланы иџаџџаза иаарџоит, абџак еиџшны.

— Аңшәма уҗоума, аңшәма?! — абҗыы җацаза иаагеит.

«Дарбанушь?» — ааигәахәит Кәаста. Чынчор шиакәымыз уажәшьтоуп ианидыр, избанзар уи зныктәи иҗытбҗыы ашьтахы агәарахәа Кәаста дахытәоу даафналон.

Агылара иеыназикит, инапкәа наитцаргыланы ашьшыыхәа дѡагылеит. Идысыз изшыапык дзыкәымгыло, дцыркыа, ииулак днеин, ашә анафсан ахышә хәычы дынкылыцшит. Агәашә аҗыыуафцакәак гылан.

«Изуцтәакәадашь уажә җазгәалашәаз», — ааигәахәт, иуацәакәак ракәыз цышьаны.

Афны ашә аартны ашьшыыхәа иҗынеихеит.

— Бзиала шәаабейт, шәҗыжәтц!

— Бзиара жәбааит, — рхәан, инҗыжәтцны, аңшәа наиархәеит.

— Шәааи арахь.

— Мап, уахь хнеизом, акы җазцаауеит.

— Ус иҗазаргы, шәааи арахь, шәыцсы неиташәкып.

— Хаццакуеит.

— Нас, азамана, шәзызцаауәзеи?

— Аҗыба Лагәыстан дахыынхо җакәшәар хтахын.

— Бзиароума, дад, шәзызныкәо?

— Ааи, гәырҗарак атцыхәала хныкәоит, — ихәеит аңхыа игылаз арцыс шатлакыа.

— Уи хируп, дад, — ихәан, раңхыа дниасын, — ари агәарабҗыара шәыбҗыаланы шәышнеиуа, раңхыа шәназыдгыло афны акәымкәа, афбатәи Аҗыба Лагәыстан ифны ауп.

— Итәбуп! Саҗамзааит агәхыаа шәахыахаргаз.

— Закәытә гәхыааузеи.

— Абзиараз, — рхәан, инҗыжәлеит.

— Абзиара шәзыкәалааит, абзиаразы шәныкәалааит.

Уажәшьта афны амрагыларахы ала иаҗақатцаз абартцакны утәаратәи икалахыан азы афны дыфнамлазакәа уака цәар-

дагәшәә икфәсаз дныкәтәеит. Аңша, март мза иацәынханы ифыхьшәашәааза иаафалалоз, иахьа иафәмызт.

Амра тлакашәара акара иөеихьан, ашәахәакәә дахьтәаз афынза иааиуан. Уи адагы, ашыжьтәи ахауа хьшәашәә иарпхахьан.

Ааңын. Уахьынапшлак аңсабара бгы иатцәала аееилахәа- аееилаца игылан. Абахчақәә рфы ашәыртцлақәә шәтны ибыбышза итагылаз рыффы лахалахауа ахауа иалан.

«Зны сара сзыхәангы абастцәкьа сыуацәа ирылан», – ааигәахәт, ант ачарахәаразы ирылаз ааигәалашәан.

Уи ашықәс хаштра ақәзам, иахьа уажәраанза игы итымцәо итахеит.

Ускан иара ақытан аколнхара ахантәафыс аус иуан. Аусу- ра ада акгы ыкоуп хәа дыкамызт. Шьыжымтан дөагыланы, ифы зык нақәтәаны аусхәартыхь ифынеихон. Хәылбычхала афныка даныхынхәуази данхнымхәуази еикаран. Дмыцәакәә аусхәартәфы атх анихигозгы ыкан.

Инхара-интцыра уггы егыкамызт. Иказгы даахәны дахәапшуамызт. Мәтәы фны лакәык иаб иргылаз гылан, уажәшьта иажәхьаз. Игәара, иутра еиужьын, ажәырт ахашьшы икан. Ида афнаҭа уаф дыкамызт, иани иаби рдуinei рыпсаххьан. Иара аусура дагон, ифнаҭа қьаңтажәха иабакамлоз? Аха ашьтахь ус хара изымнеит.

* * *

Кәыркәә мзазы акәын. Аколнхара арахә аратәи ашьхакәә рфы фбака мза цуан икеижьтәи. Чәнак зны аихабы Тышкәә даашьтыхны арахә рбаразы амфә икәлеит. Чыла чәнак ала унабжьысны уартә икан. Даргы чәнак иналарыгзарц рызбеит. Ашыжь заанатцы, ацәылашара акыр шагыз амфә икәлеит. Шьыбжьон еипш, ахьшыцәа ргәараҭәфы ифкылсит. Арахә гәартәит, уамашәагы ирбеит, избанзар иубар иузымдыруа рееитаркхьан. Ахьшыцәа ахьта ианакуазы итцәахны ирымаз аутка аацәырырган, иржәит. Ианыржә ашьтахь, уаха егы

каларгы аоныка хцароуп хәа икәгылеит Тышкәагы иар-
гы. Уиакәхеит. Амәа икәлеит. Бзиашәа, лашьцаанза ишәартаз
атыпкәа рышътахька иаанрыжыит. Дара зны-зынла рыбжькәа
ааикәдыргон.

— Хай! — ихәон ашьтахь игылаз.

Ацх каууа икәланы ацара иафын. Ашьха қыта иана-
лала, Кәаста иеы «хырр» анарга, згәашә илсуаз анхафы
ила аахәыткъан, иаарзытрысит. Аеы шәаны ианынатрыс,
Кәаста днахъеит, аха ишьапы аеышъкыл икылашәан, акыр
дархәазеит, нас иара ахала иаагылт. Ала шуа Тышкәа ишкә
афанаанаха, итапанча аатганы, итаз апатронакәа зегы ала
инагәыдитцеит. Иакәшәоу здырхуада, итәааны шътахька
агәарп аеынтанажыит. Ифыханы иааиз ацшәмеи Тышкәеи
ацсы иеипш ишътаз Кәаста рнапы дыкәцаны аоныка днар-
геит. Азы ифархәхәо ицсы ааргеит. Цкәа дангәартә, дхәахәеит
акәымзар, баф птәа иламызт. Нас дөаган, хыхь, акәаскәафы
ддыриеит.

Ашьыж данфыха, днацшы-аацшит, аха дахышътаз изым-
дырит. Ифны дшышътамыз иаразнак идырт. Ифны ас зныкыр
еилырганы ибахъазу.

Аценцъыр аартын, абахча данынтацш, ицахәцахәуа
иааифацсаз ашәахәакәа рыла агәра игеит амра акыр ишха-
лахъаз. Дахыкәоу издыруам, акгы игәалашәом. Ишътахька
данаахъахә, инафсан Тышкәа дшышътаз ибеит. Нас ауп
аарлахәа, ацхыз еипш, еихъымзо-еипымзо игәалашәо дана-
лага, аха уигы рацәак ианамхәеит. Ак шихъыз акара ицәа
иалашәон.

Тышкәа даацшуа диан.

— Ушпакоу уара? — дцааит Тышкәа.

— Схы хәычык исыхъеит ауп... Амцхә анужәлак атәы ум-
дыруеи...

Уи ауыха дыцсраны дахыцеит. Ииашатцәкъаны, арахь акгы
ихъуамызт. Ашьтахь икәаф анишәитцоз ибга иахъахъәазоз
ихыит. Убра затцәык акәын ицәкәыкәны иахъыказгы.

Изыднагалаз аңшәма даара зчеиңыка бзиаз уафын. Ихъзгы рахахъан, уи пату зкәыз, абзиареи ацәгъареи рфеи унеишь-уааишь хәа зархәоз уафын. Иоурыжъуазма, шәишәирбагък рзыршьхъан. Амацурта иныфнеибагалеит.

Астол хәхәафы араса, аңынңыхәа ухәа ирацәаны икәын. Акы-фба хпыф ахынзаржәуаз, абыста цхатәыпхатәуа иуны астол иаадыргалт. Нас иаахәын, афәжәра иалагеит.

Кәаста икәаф аныкала акәу здырхуада, аңшәма иңха, дыкәгъежъаауа рыматц зуаз, илаңш анлыкәшәа, цытк иаани-кылт. Нас лассы-лассы илыкәшәалар цәгъа имбо дкалеит.

Мыцхәы длыхәаңшцәахыргы, хәгеиҗа, иблахатц гъежъуашәа ибон. Иблахатц гъежъыргы агәхъаа икымызт, аха астол афы идтәалаз дгәартар хәа дшәон.

Лара, ииашатәкәаны, дтыңха цшзан. Лыхцәы ссирха фбаны ипаны илыкәын. Лыңымшькәа рынцәамтахъ есаaira ипахо икыдыхәхәа икыдын. Лылакәа тбааза агәкыра рыцан.

Уи аены лара лакәын ила иабоз. Убри атыңха убас игәы лыблит, илчыцит, афныка данаауаз акы ицәызызшәа, игәы хъантаза икан. Аены уажәы-уажәы лхафсахъа иаңхъа иаацәыртуан. Игәыкза изымдыруаз цәаныррақәак аманы игәы икәандаза инталон. Нас длахфыхза даакалон.

Амшкәа еишьталаны ацара иафын, аха уи игәы дизтымхит. Дасны аусура дафын. Усда дынхар итахцәамызт, ускан иараз-нак ани азгаб игәы даатәшәон. Нас акалашәа дкалон, ихъуа иаргыи изеилымкаауа. Икәра мацмызт, аха ас згабк дгәатеиуа дыкәылмырхацизт. Иагъараан игәы дынтыганы дынкаижъуан, аха иауамызт. Атцыхәтәантәи аамтазы еихагы дигәалашәар, длызхәыцлар цәгъа имбо дкалеит. Иааигәара дахыкам гәнигон, дыгәхъааиго далагеит.

Рацәак мыртцкәа ифны дныфнеимгалар имуит. Аду-неи икәу зегъ раткыс насыц змаз ауафы иара иакәхеит. Ицстазаара ацашагы аеаңсахт. Уаанза иус дахамшәалошәа афныка иузаамгоз ауафы уажәы заанатцы афныка дхынхәуан.

Шыыжылагы афны адәылтра дахымццакуа далагеит. Лара зыбаф иацәымаашьоз лакәын, шықәсык ала Кәаста инхартә, ииашатцәкьаны, азәы дшынхо мфашьо икалцеит. Абас аус ахылуаз иара зынза итахзамызт. Аха лааигәара дангылаз, уамашәа иубаша, имч илалон, аусура игәы ақәыбзиахон иара.

* * *

Кәаста шыыбжьон аахыс дахьтәаз дтәан, дфәгылт.

Абас акәын уажә даазқәылаз амшқәа шихигоз. Азынра ииартә дзаалцзом, ақхынра шыкалалак, абартә дныкәтәа-аакәтәо аамта цәгыла ихигагәышьоит. Амала, акы днаха-аахо дыказар аамтагы ахьцаша ибарымызт, аха ус зынза акы илшомызт. Есааира деицәамхозар, деигьхомызт.

«Уажәшьтак сацъал ааигәышьама», – ааигәахәуан знызынла. Уи, хымпада, еиликаауан ацсразы ицхьазоу мышқәак шизынхаз. Аиаша ухәар ауми, ари игәы канажьуан. Ацсратцәкьа зтахыда?!

Аутра агәашә аартын. «Илсуаз дыламзо дыказма, ишьтахька инапы мааизоз?» – ааигәахәт. Ус, ахацахәа агәарц иқәыз ахәыс ааигәалашәеит. Агәарцгы дныкәыцш-аакәыцшит, аха игәы дамжәеит. Имбеит. Аутра дынхалеит. Алада дахьцшуаз, аутра акалт афьтцәкьа, цыцх Фырцъан арасақәа ахьейталхаз иалагылан.

Ус, араса ахьейтаҳаз уназаанза, азахәа баҳча иказ дныцдалеит. Урт алтцлақәа, азахәақәа зқәыз, изларфәлаз ала икалар, сынтәа афы меигзарахда иоуан. Зни цхни афы имтәаны дкамлацызт. Изжәуада, иара затцәык иакәын. Умацара шака узыжәуазеи, иара усгы митәык изыжәуамызт. Афы итеитәоз иааикәыршан дызлатәаз игәылацәа рыфқәа ирейцшмызт. Рацхьа иргылань, афы цкьан, акы азиуамызт. Агәылацәа рфь днеиргы, митәык ижәуамызт, ддырцхашьаргы. Идыруан идыржәуаз ишшьақарфь. Иара дужьар каларын, афы агьа-меи ашьақарфь агьа-меи изымдыруа дыказар. Шьоуки шыржьо еицш дрызжьомызт.

Зны игыла сасцакэак итаит. Иагьрейхэит иаах-
тны ашыакаршы шимоу. Иара даалаган, рыфбагы астал
иаакэиргылт, руак шыакаруп, егы цкьоуп, агыма жэба,
ишэгэацханы иалышэхуа жэжэуеит хэа. Асасцаа иааиз
афкэа ргыма анырба, ирзымдыркэа ашыакаршы еиха еигьуп,
ицкьоуп хэа иалырхит. Ацшэмагы гэаныла дырхыччеит. Убас
даара иуадафын ашыакаршы ашыцкьеи реифдыраара.

Кэаста тагалан, ахышэашэаразы хыта хычык анааи-
лалак, еихсыгышэа иказ ихыаа аацэыртыхуан. Уахынла
дызмышцакэа ииартэ данагроу, атынчра еилахэаны иахауан
ауардын ыжмыжбжы. Ускан идыруан игыла шиакэыз, ау-
ардын иакэызгы итацэу аихатэ уалыр шакэыз. Дахьцозгы
Мчышытака акэын. Уаантэ азы хэнигон. Аха ауаа дырбар
итахымызт, убри азакэын ауаа рыцаапсымтазы изакэиршэоз.
Убас кэзцоз рацэан, еихаракгы изыкарцоз атиразы акэын.

Аха Кэаста иеипш иказ мацфымызт. Шамахамзар афы
игижьзом. Митэык изыжэуамызт, афыжэра дарчмазафуан,
аха хца-пшыба цэыца дантэо ижэуан, уи иагыизхон,
иагыпцыхагахомызт. Асас дааиргы, есқынгы бзиала иааи-
ша, игылацаа азэы дааипхыаны асас днаидиртэалон. Иара хца
дырхысыргы, пшыба рфы даангылон, ажэра игэацхозаргы,
ииулак иеааникылон.

Ахэыс дазааигэахо даналага, быжыкэак иахаит. Днапшы-
аапшит икэшамыкэша, аха азэгы димбеит. Баша игэы дажыз
цышыеит. Аха аутра акалт дазааигэахацыпхыаза ацхы абжы
игоз шцаажэабжыыз агэра игеит. Уи аутра иатцысуан аусхэартэ
афынтэи иааиуаз амфа. Кэастагы изустцэоу збап игэахэын,
аанда иеаавырхэхэаны днапшит. Ацыхы зны ишибаз еипш,
Фырцэани Чынчори еидгыланы еицаажэон.

«Еитах Чынчор!» — Кэаста ицсахы еибакит, аха нас, иараз-
нак ицсахы шеибакыз еипш инеикэтэеит. «Чынчор имаски,
мшэан», — ааигэахэит ацыхэтэаны.

Ахэыс аца ацака инытцеикит. Агэарц икэитцар, агылацаа
агэашэ анадыркуази ианадыркуази еикаран. Ажэ акэзар, ус-

ггы шыбжьон иааны икаауа агәашә инылагылон. Иацәар уа-
мак калом, аха кәармак амырхлоит. Уи, Кәаста изы ибаазатәын.
Фырцъан лааира дзазыцшуамызт, аха ихала ажә ахъара дала-
гар, ахәыс имч ақәымхар хәа дшәон. Уи атцкыс имч зықәхаша
каитцап. Ахәыс атыц ааирыцқеит, аеыхәчара итаз ақәынцъ
тыганы нақ инкаижыт, ус агәашә абжы аагеит.

Фырцъан длаша-лашо, длахфыхза агәара даакәлеит.
Лыблақәа кәеицеиуа ицырцыруан. Лаб дгәыргьатцәа днаидгы-
ланы, днеимда-ааимданы изамқақәа днарыгәзит! Иарггы, —
дад дбыкәыхшоуп, — ихәан, лылахь днагәзит. Нас днаидкьан,
афныка лфыналхеит. Иара уамашәа дбаны длышкьлацшуан,
иахәеипштәкьа ас агәалакара бзиа лыманы димбацызт.

Аилашәшәра аеазнакуеит.

Фырцъан ирласны лееиталкит, ахәыс итакыз ааулышьтит.
Уи аамтаз лаб агәашә итытцуаз лыбжы наикәлыргеит:

— Паа, агәашә аарты.

Ахәыс ажә инатцалт. Фырцъан ажә ашыапкәа чапырхәала
иаалшьахаит. Уи зны-зынла ианеилашәоз ыкан, Фырцъан
дсытцасцом хәа иалагон. Изышыцылаз Кәаста иакәын.
Уажәшьта иахьынзарыцшьоз иазхоуп лгәахәын, ахәыс аанда
инадфалхәалеит.

Амца ахы злеифаркша фархьқәак игәыдкыланы агәара
дааталт Кәаста. Нас акакала ишьамхы инадпцтәцәалан,
апечка апхьа инкаицсеит. Фырцъанггы ахш лыманы
даафналан, аразара лыыназылкит. Кәаста ажә атыц ақәцаразы
дындәылтцит. Ахәыс ажә иахьынзатцхоз, иазхоуп анигәахә, имч
шақәымхоз цәгьала ан иатцхны агәара интеитцеит. Ажәггы
наганы инфеицхәеит. Ахәыс уажәытәкьа атыц атакра дала-
гар шилымшоз идыруан: иоуа, аштә ахи атцыхәеи еимыркьо
иаакәлон. Уахазны Фырцъан лусқәа дырхашәалан дкалар,
италкып.

Ааилашәшәхьан, шамахамзар ақытафы ладеи-фадеи
афымцалашарақәа адыркхьан.

Аетдәәкәә ана-ара, акы-әба ракара иххаза иәагылахан.

Фырцан ахурзы амхап атылшыуан. Касык еицарсашәә илхан. Лмагракәә цыркәәкәәны икан. Апырахәә илымғаз апечка иадымкысларазы лнапы адкыланы илкын. Лызгкәә, амца шоура иканатцоу здырхуада, иуаркалеиуа икан.

— Хшыла нтәеит хәә сыкоуп.

— Избеит, — наиаталкит Фырцан. — Цъара цыкәреи пытк сызфырпыр, уардынзаргы, машыназаргы аусхәарта ашка ицо хакәшәар, илаганы ираадсыргон. Ма ус ашкол ахь санцало макәанла мац-мац излагап.

— Ус бабанзахәә?

Кәаста итахымызт убри идыргылаз афымцазлагара. Ииашаны, уи афымцазлагара апыкәреи ирласны иалагоит, насггы ачашыла еипштәкәә иаркәымшәышәуеит, аха иагәумхәән, абыста апыхәтәи агәама аанахәәзом. Ацсуа злагара акәгәышәән ибзиаза, аха уиггы мыкәшәәтәын, зынрада илагомызт, апхынраз азы ацәмацхон. Ацсуа злагара иалагоз еиха еигышәон Кәаста.

Фырцан җылтцәомызт, цъара лылапш кыдхаландтәән. Лара дытәрышкәәза илызхаит акәымзар, митәыкгы лхыцуамызт. Лылахь еикәызтцо иара иакәүшәә игәы иабон. Арахь, иара макәана дыцсуаны – дыцсуамызт. Ус ихәон, аха дыцсытәкәар итахымызт. Дибар итахын рабицара змырзшаз, итәәаншәап еихазхашаз имотак. Нас дыцсытәкәар, уи цсрамызт.

— Исхәәз бахау?

— Иарбан, мшәән, саб, узфү?

— Азлагара атәы ауп.

— Сара излагоит сымхәеи.

— Ус бара схәап... Ибымчым. Бымч зыкәхаша сара издыруеит. Абри б-Чынчор хәә икоу иабхәар, уардынла азлагарахь агара мап икрызу?

Фырцан даатрысын, днәиҗапшит, Чынчор ихьз анлаха. Икахәхәә икыдыз лыцымшыкәә дырәахеит.

— Уи сара дызластәыхи, — лхәеит, аха дқацшьза деиц-
рашәаны цақа днышьтацшит.

— Седру... — усқан дыррак аимташәа кайтеит. «Абла иабоит,
агәы еилнакаауеит», — ааигәахәт.

— ?

— Ех, сыџната ахатца инапы шқагу, — даакәыпсычхан,
адәахыы хауак ааиџаирсырц дындәылцит.

Акәаскәа амардуан днаџатәеит. Уи азбахә ала ышәала
лара длацаәжәарц шақа иакәикхъаз, аха иахә уажәраанзагы
ус дааиуан. Лџызцаә иахә итаацаараханы, рхәыцқәеи дар-
еин аџыџахәа еилоуп... Ларгы леипш зеипшроу азәы дима-
ны, насып лымазар итахын. Аха ихаџы изаагомызт. Лара хатца
дцатқәьар... усқан Кәасца имацара икайтцараны икоузеи,
лыла ауп ипсы златоу. Кәасца ипқа данылзымхәыцуаз мышкы
ыкамызт. Азәы дылхасыртәап хәа атыхәтәантәи ашықәсқәа
рзы игәы иташәо далагеит. Аха апсыуа хатцак илхатәауада,
џнык, насгы жәлак кажьны, дача жәлак аашьтыхны.

Атахмада дгәыгуан ипқа насыпк лоуп хәа. Уи агәыгра
акәын иахә уажәраанзагы даазгоз.

ИМГЭЫГКЭА ИПСХЬАДА?

Адәахьынтә абжықәа аафуан. Лара лхы лықәыжь, дагыпсымкәа-дагыбзамкәа луадафы дахьтәаз еилылкаау-ан уажәшътә аизара ишалагоз. Уажәытәкьа шака илтахузеи урт рыбжьы ахьылмахауа җара дықазар, ма дзыкәшәаз дақәымшәакәан дыңсны дышьтазар. Уи хымҗада еиҗа еиғалшьон. Аха икалаз калахьан, уажәшътә шытахьла иузырхынхәуамызт. Уаха иеизазгы ари афнаҗа зтахыз ауа, атынха ухәа лара дзыкәшәаз аус лақәшәашьас икалаз иалацәажәоз ракәын.

Адхыз лабҗаба илбаргы илызхатомызт, лыпстазаара аазырхәыша абас хтыск калоит хәа. Данхәычыз дыркьын-цыцны драазеит ухәаратәы дықан, лгәы зыхәоз калар акәын, икамларгы атәыуара далагон. Илдыруан, лбжьы тыганы атәыуара далагар, лхәатәы шынагзахоз.

Лылагырзқәа аахакакәалеит. Илыхьыз лхәычра иахароу? Дазхәыцт, аха атак аулзатахуаз, ишлызхауаз еипш, лгәа-зыхәара еиҗа ирацәахон. Еснагь лфызцәа рҗы ахзыргара дашьтан. Илтахын, теитпшрала акәзаргы, аҗыжәара лыма-зарц.

Ақытафы абжьаратә школ даналга, лфызцәа зеггы еиуеипшым азанаатқәа реазыркуашәа анылба, дрыҗашьыцны акәу здырхуада, ларгы акы леазылкыр лтаххеит. Урт дреицәаны лхы лымбеит, насгы лгәы италкуаз шынагзахоз лдыруан. Избанзар, ани ланшьа ду, Акәа икоу, итаххар илим-шо егыйкамызт. Зны-зынла лан илхәалоит еипш, атәымуаа аинститут итеитцоит, иара итәы дызтеимтдарызеи?.. Ацхыраара илоуз ала аинститут афы аҗышәарақәа рылтеит, аха аконкурс дзахымсит.

Уи ашықәсан ақыташка дыхнымхәит. Мап, аинститут дахьзаанамхәаз дацәыпхашьаны акәзам, аколнхарафы

аплан лықәшәар хәа дшәеит. Ёнак лан илабжьылгеит, усда-хәысда ақалақь ағы атәара атқыс «магазин цара» акәзаргы акы дталарц. Уажәытцәкьа урт ракәын ацара змажьыз, ирыцназго икада? Лара илхәан еипш, инхәытцырхәхәа-аахәытцырхәхәашәа, рхашәалахә рацәоуп. Ларгы дақәшахәтхеит, илцәагахуеи ахәхәхәтра атәы дталар. Уигьы занатуп. Усгы ланшьа иғы дахьыказ лгәы ғығыуан, фбагы – зны ахәыцы дба рхәалон, ма ацъармыкьахь ацара лықәшәарын. Урт зегьы лгәы аакыдырххьан.

Лыцсы еивахәшәа анылба, дфатцкьан, аценцъыр ааимылцааит. Ахәылбьехатәи ахауа цкьа зфыда иаал-фәшәшәаз акәу здырхуада, лыцсы ааивылгеит. Пытрак ус дадырсызшәа дгылан, адунеи ағы зегьы лхарштны, амра атәшәашьа дахәацшуа. Уигьы егыагмызт атәшәаразы. Ажәфангы шәацшыла ицкьан. Ашәацшь аеиитцхәа ажәфан акалт аеахьыгзаны дара ркынза иаазон. Арахь иааигәахацицхьаза ицәышхон. Аладала амшын акалт еимашьыхаа акәын ишыказ, дгыли жәфани рғы акы умбо. Ари амшцәгы ишазкыз фашьомызт. Избанзар, ус лаб ихәо лахәхьан.

Лаб лгәы ихьухьуа даатцалеит. Лылағырзқәа лызынмы-кылакәа рғылархеит. Афнацәгы азәы дилалцомызт, бзиа дылбон. Нас ихы шытыхны азәы дзифамцшуа дышпақәлырхеи?

Данхәыцыз уамашәа бзиа илбон лаб ишьамхы ақәтәара. Иааилашәшәуан еипш, аеага кны дкарауараха, уаха злоуицсра убааит хәа афны дааиуан. Нас ох, гәышьа хәаны, аматцуртәгы днатәон. Аматцуртә лашьцан, лан алампа заанатц иалыркуамызт, агаз рацәаны иабылуеит хәа. Акызатцәык, амцабз аб ихы-иғы адагы аарлахәа аматцуртә аацәытцнарлашон. Ускан лара днеины лаб ишьамхы днықәтәон, нас ихәа ақәтәара ләазылкуан. Цыцк ағы лееиқәкны дызтәомызт.

– Ее, исылшом, Татчка, ашьшьыхәа цъара баатәа, анцәа даахәаны сбыхәоит, – ихәон иара. Аха лара дауизызырфыхуаз. Лара икалцоз анырбалак, лашьцәагы уи кахтцоит хәа иалагон.

— Исылшом сымхәеи, сыгәнаха шәықәшәаратәы, — хәаны лара лыда егырт наидицон. Татчка рапхьатәи ихылт ахылакәыз даара игәылбра лыдын. Илдыруан лаб акгы шлеимхәоз.

Уи збаз лашьцәа хәыцқәа аибаркыжра иалагон. Ускан лан ахьурзы амхап атшыа дахьылоу, ахәыцқәа рыбжы данаргәамтлак, уи зегы зыхкыз лхы ақәақ ықәырганы, лаб ихәда даакәылхәон.

Ииашатәкыаны, лаб аарлахәа акәын дшыказ. Апыхәа илшоз уажәы илшомызт. Иқәра ишацлоз еипш, имгы есаи-ра илзаауа иалагеит. Изаацәаны, иаамтамкәан ажәра ашка ихы ирхахьан. Избанзар ацстазаарафы мыкәмабарас иказ зегы иара ихигахьан. Арзра аныказ аамтазы дшыцкәынзав ддырзын, 18 шықәса Сибра ахьта, ацаа ихганы, азәгы дшымгәыгзоз дааит. Пхәыс дааигеит, аха иааигаз акада акагы лам хәа ззухәашаз пхәысхеит. Ашьтахь, дзықәшәаз ихы анираалт. Иаумариаху азәы лаагара, лкажьра. Дутахымзар дзааугеи? Уаанза азхәыцра, лызкылцшра атахын. Уажәы шьоуку ртыпха илхыччаны лкажьра ус иаумариаху. Уи ацхәыскажьра ихы итеимыршәт акәым, зынза икәшамыкәша иқәимыжылеит. Уажәгы ускакгы гәыбган литомызт, иагәа дхәартам ухәеит хәа, хәыц гәартак лаазеит, уигы уамашәа иубаратәы икан. Абарбарра, аехәара, ацәгәахәара, азәи-азәи реибытара, реилыхра — абарт ракәын илылазавгы. Уаф длықәгәыгуамызт, хапхәақа цъара лееиталкып хәа. Агәыла, ауа, атынха лказшьа баапс ззымычхауазгы, лхатца иахәтыр баны акгы лархәомызт.

Лаб уаф тынчын, уи ихәа уашьуамызт. Лан леипш дтакьатасмызт. Убри азы акәхарын лаб иаха дзеиғалшьозгы. Ихаблафы пату иқын.

Амашьына абжы иаагаз, лхәыцрақәа неипхьнарбеит. Агәашә абжы, ептах амашьына абжы... Ари ланшьа шиакәыз иаразнак илдырит. Даара ипхалшьон дзықәшәаз ланшьа ифы. Уи акәындаз, аус данакәшәаз ашьтахь лан дықәлан

Аќаа дцазаап. Сыңа дааганы дузаансыжын, улхылаңшуа ңыша, ура уоп сыңа дызфаз хәа дылкызаап. Иара ажәак леимхәеит, иара иакәушәа изхароу икалаз. Артқәа зеггы цәгга игәнылгеит, ихымызгылшьеит, аха икалцараны иказ.

Иара ихароузеи? Акгы ихарам. Дара рғы даныказ лгәи иахәара хәа дышлышьтаз длышьтазан. Есышьыжыи аусура ашқа ицамтазы ацара литон, лыфатә- лыжәтә ара ишыказгы. Хаз афнынтә ацара лыртон иахыбтаху хәа. Лара имсхуам хәа далагон, аха иара акино, атеатр ашқа бахыцо бфызцәа рғы бхы бмырпхашыан ихәон. Абар уажәи абзиарақәа илзиухыоу зеггы рзы итабуп хәа иалхәазшәа икалеит. Астқәкәа калоит хәа лдыруазар, усқан лҗылшьхызаарын. Аха, иагәумхәан, абри апсратқәкәа лтахымызт, акырынтә ишақәылкхыазгы. Нас ланшыа ихароуи? Изхароу лара лоуп, лара илхымҗианаз акгы камлеит, дзықәшәаз уашытан иалцуа шылдыруазгы, лхы зықәлыршәаз акәын.

Аҗенцьыр днадцны днеианаит ауадағы. Макыана адәахынтә абжықәа шгац игон. Аилацәажәара ишаламгац җашыомызт, азәык-җыңыак рааира иазыңшызар акәхарын.

Ауада лашыцан, алашарагы алыркуамызт, иасыркып хәагы лгәи итамызт. Ус еиха еиғалшьеит. Лыңсы тоуп хәагы лара дахыиказ акәасқяағы уаф дхамлеит. Ихәнаргы илархәагәишьоз.

Ииашаны, уажә дызтахыда. Мшәан, лхатыңаф даҗазә дыказаргы лхата дылтаххома, ахыз-аңша, ажәла, аб ихыз, атаацәа рахатыр ухәа иңхастазтәыз ауағы...

Усқан сабшан. Ахәылбыҗхатәи афымцадәыгба «Аќаа-Шәача» дагхеит. Нас амашына ашқа деихеит. Аблет амсхуеит хәа шыоук рышьтахы дангыла ауп уи данылба. Апсшәа неибырхәеит. Рҗыңагы қытак еицалцыз ракәын. Хыыткәыр Аќәатәи артәфратә институт дтан, алгаразы рацәак игмызт. Лара ишылымуаз мчыла лаңхыа аблет амихит. Автобус ағы ртыңқәа анааныркыла, рабацәа ирықәлаз еихабацәақәак

анаархагыла, ипхашьан, иѡагыланы инадыртѡеит. Ама-
шьына цѡгыла итѡын. Зегь еидыгѡгѡала игылан, зынгы
еиланаршѡшѡон. Убаскан ауп рапхьаза, уанза илзымдыруаз
цѡаныррак хааза, игѡыкза лгѡы итало ианалага. Зынгы лгѡы
ахаара лѡалтон, нас лгѡы атанза интыпсаауа ицон. Хьыткѡыр
агазет дапхьозшѡа кѡиттон, аха лара илбон агазет иикыз
аархѡра шакѡмыз.

Лара уаанзагы, ашкол иантаз, Хьыткѡыр дылгѡапхон. Ускан
лара ф-класск рѡы дтѡан, иара ашкол даналгоз ашыкѡсан
акѡын. Ихахѡы еикѡатцѡаза, ила агѡы тѡааза, ицѡымшькѡа
азгаб лыцѡымшькѡа реипш, икахѡхѡа икыдын. Ескѡынгы
бзиа илбон баша ус дихѡапшлар. Апсеитакракѡа раан ако-
ридор аѡы, абарташѡа ашкол апхѡа иапыхѡхѡо иаѡакатаз
дныкѡгыланы лѡынахлырхѡхон. Нас лыблакѡа шакъшакѡо
ачкѡынцѡа, азгабцѡа цака гѡып-гѡыпла рыѡеша еидгыла-
ны иахѡеицѡажѡоз лылапш нархылгон. Данаарылылкаалак,
акыраамта лылапш ааизнылкылон, нас днапшы-аапшуан,
азѡыр сибамашѡ хѡа. Лгѡы иаанагон зегь лара илыхѡапшуаны,
ак лытцхра иашѡтоушѡа. Аха апсеитакракѡа раан адѡаѡы да-
нылымбалак, зны-зынла ажѡабатѡи акласс ауада ашка дни-
уан, лгѡыла згаб лѡы ак тѡахушѡа, ма ак лалхѡошѡа ѡытгас
икатцаны. Аха ескѡынгы ак лалхѡаразы дызланеиларызеи,
илалхѡо хѡа егѡыкамкѡан. Убри азын есаaira ѡытгак тѡахын,
егѡыс неишѡа лымамызт. Атѡыхѡтѡан ѡытгак лыпшааит.
Ашѡкѡы лыманы дниуан, ак лзеилымкаазшѡа. Нас уи азгаб
лзеитахѡара далагон, аха лара зынза дылзызырѡуамызт,
лыхгы лыхшыѡгы уахѡ икамызт. Арахѡ дахѡапшуашѡа,
дылзызырѡуашѡа калтон акѡымзар, лыблакѡа нтрааны ани,
ашѡтахьшѡа итѡаз ачкѡын иакѡын дызхѡапшуаз. Хылагы,
гѡылагы, хшыѡлагы уахѡ акѡын дахьыказ. Уажѡшьта еилиб-
каау анылхѡалак, ацѡа даалтцызшѡа, даатрысны мап лхѡон.

Убас ѡынѡтѡ-хынѡ иллырхѡон, рыгѡкѡа цибатцѡаанза.
Уаанза ашкол аѡы ѡнак иара дкамлар, лара лзы уи амш гѡа-
ма ссирк аиуамызт, лгѡы хьантаза акѡын дшыкалоз. Иара

ашкол даналга, лара ирласны ауп дшылхашт. Уажә данылбах, аңыхатәи лцәаныррақәа еиҭаалыццәырцит.

Амашына ауардын иафыхаеит, ашышықәа, анаара инкыдгыла-аакыдгыло амѡа ианын. Амш ахәылбычарахы инеихъан, амашына интыцит. Амра абз ҭақшыза ишеибгоу амшын изааларазы мацк акәын иагыз, есаaira зыңсы зыхшәоз атыхәтәантәи ацыңхықәа еихымза-еипымзо изфысраны иҕаз ахәы ҳаракқәа ирыхнагзон. Уи ахәы ҳарак ахықә афы акәын лара дахьынхоз, иара рнаѡска алада аҭахараф акәын дахьтанхоз. Арантә лара дахьынхо афынза цшыбаҕа километр ҕаларын, иара ифынза хәбаҕа.

— Хцап абас иаапцәаны, — инаидылцеит лара. — Ирласны хнеиуеит.

— Мап скуам, — ихәеит иаргыы тынч.

Амѡа, ус наҕ иаакәшаны, уи ахәы иатцагыежыуа акәын ишыхәноз. Ус укәнаршон, убри азын ас иаапцәаны ицар ртаххеит, уи рымѡабжара аапнацәон.

Ари амѡахәаста абна иагәылсны акәын ишцоз. Ус шамахамзар ари амѡа азәгыы даныломызт, уаѡгыы ифырхасыртамызт. Арстәи иара излаиманшәалазгыы хәа егыҕамызт. Ари амѡахәаста еихарак изымѡатцәҕыаз арахә ракәын.

Изныз амѡахәаста атцлақәа ирхагылаз ианрыцала, рыцәка еиха илашыцан. Рымѡабжара иназахеит ухәаратәы ианыҕала аамтазы, ишылашыцара илашыцахъан. Аха амза заанатцы игылахъаз, ҕынлоушәа акәын икаххаа, агәыр уцәкашәаргыы ишытухратәы, рымѡа шарлашоз.

Ҧымтзакәан иаауан. Лара аңхъа дгылан, иара — лышьтахъ. Илышьаз аимаақәа рышьхәақәа цәгыала ихаракын. Ари амѡахәаста иазыманшәаламызт, аныҕәарагыы акыр илцәыцәгъан. Амѡахәаста абжа хәшырбын, азбжа ҭақәаҭафаран. Азынтәи арахә рышьта, иеоу ахәыста еиңш, еилаха-еилаҕаны, ацқәа хаххала иҕан. Хазгыы цъара-цъара аѡаршьтрақәа лакылакыы иалган. Убри азын уажәы-уажәы

лшыапкәа нкыдылкьон, дынцәытцасыцыпкьаза дыблакьон, аха усқан илулак лхала лчаанылкылон, еихаракгы лыштыахы ыгылаз инапы иаалхыгзоз дааннакылон. Ус дынкахабғало ахалара дағын, цыара тақаатафарақ лшыаца анташәалак, акахаха лымтакәа, дынлымтцасны дааникылон. Убасқан ауп автобус ағы ацәанырра илоуз уажә шыахька ианылзыхынхә. Дааигәыдиргәғәалацыпкьаза лгәы ихааза иааталоз атқанза дааилнашыауан. Ус, амца изныз хәычык ианытбааха, иара данаалывагыла, дшыацәхныслашәа аақалтқан, дышиашаз лчынеигәыдлыжылеит. Имашәыршәа акәзаргы, ихәда лнапы шакәшаз азынказы ылымбазеит. Ашытахы егы лнапгы аалыц-лырхыраан, ишлымчыз лчааидлыргәғәалеит. Ицахәцахәо иказ лкышәкәа амца рықәланы изамца инахысит. Иара азынказ имашәыршәа иқалаз цыишыазар акәхап, хырә азымукәан дсы-дысхуеит хәа дналагеит, аха акы ишазхәаз ицәа иналашәеит.

— Соушты, Татчка, — ихәахт иеылзимымхуашәа. Аха иара ишимчыз дааигәыдиргәғәалеит...

Уажәы ашырхәа дқацкыеит лара, илгәалашәаз акәзу, баша бжык лахазшәа лгәы иабаны акәзу дытцыркьаз, агәрагара лцәыуадафхеит. Даазырфит. Икылжәаны ицарызшәа лгәы адых-дыххәа еисуаз ада уаха ак лахауамызт. Иахьабалак тынчран. Лгәы дажызаап. Адәахы уаха бжыы гомызт, аматцурта ифнеибагалазар акәхап.

Киуу-киуухәа игәытшыаагаха ашыапызатцә абжыы аа-геит, агәарц агәтаны игылоу амжәағынтә. «Уажә уи акәын исыгыз», — аалгәахәт. Уи абжыы лахар лтахымызт. Избанзар, заштағы абжыы газ афнатағы цәгыарак ма алпсаа дқалоит рхәоит. Уи иашоуп хәа агәра лзыргоз даныхәцыз хтыск қалеит. Ргәылацәақәак уахынла аты рықәцаауазаарын. Ашытахы, пытк мтыцкәан, уи афната ақшәма чарак ағынтәи ижәны афныка дшаауаз амшцәгы дықәнакит. Акәарақәеи азисқәеи рзыршытрақәа иртытны иқан. Избахьац ауп игәахәу здырхуада, ағы азы ианаирха, азбжара днеихьан еипш, рфыцыагы аанахәеит. Ағы алцит, аха иара дагеит.

Уажә аабыкыагы лара сабшак азы аҥныка данаа ауа,
ргәараҕы аты абжыы геит. Лаб ашәақь аакныхны дындәылтцын,
акраамта ргәарп иқәгылаз амжәатцла даатцагыежыит, аха иа-
гья ҕаитцазаргыы, алашыцара изалымбааит. Нас гәаныла аб-
жыы геит злаигәахәз ала дхысит. Абжыы неипцхба ицеит. Аха
адырҕауыа еиҕа иаакылсхит. Убасқан лашья уи аты ишыит.
Ускан уажә дзықәшәаз дақәымшәацыт. Икалап уи акәзаргыы
иаазгаз.

Еиҕа уи аты дназхәыцит. Лцәа даатазызон, аты згәараҕы
абжыы газ алцсаа дроуеит хәа анаалгәалашәалак.

Ашьтахь лара лзанаат ала ахәхәхәтра далагеит. Рацхья
Ғәдоутә алариок дыцагылан. Нас ланшья ду ицхыраара-
ла адәкьан ахь диаган. Уи аамтазы лара лҕеиталкит. Акыр
дтышәынтәалеит, лхы-лҕы хыгыежьяа гәылтәааза иҕалеит.

Иагьяаит лхатцацара аамта. Ацкәынцәа леичеырбо, рылацш
дытцашәо иалагеит. Уи адаггы, аус лыцызуаз лҕызцәа
рыла ллымхә итыршыуан, аха лара уи азызырҕарагы
лтахымызт. Атцыхәтәантәи аамтазы лҕызцәа уи азбахә ала
илацәажәомызт. Азәызатцәык тып лызымтоз лан лакәын. Лаб
уи азбахә ала зынза ажәак иҕытцаиршәуамызт. Лан зны-зынла
ианаацәырылгалак, иара лажәа днацыҕолон.

— Лгәы ишәтаху, — ихәалон. Лара сабшала аҥныка
даацыпхьаза ирфаша, насгы ахаамышаа надкыланы
мәтәақәак анаалымгоз ыҕамызт. Аб ианибалак, ус ихәон: —
Дад, уи агәхьяа бычезабыргозеи?

— Закәытә гәхьяаузеи?

— Иахфо ҕамамшәа, шәарт ақалақь аҕы иҕоу амла шәеа-
шәмыркын...

Атахмада игәы иаанагон ақалақь аҕы инхо амла иакрашәа.
Ескыынагь афатә-ажәтә аазхәо ианбанзарзаахәари игәахәуан.
Аха лара акгы иалхәомызт, избанзар илдыруан иаалго лаб
игәы ишахәоз.

Иааигәаны агәақьхәа адыд бжыы геит. Ларгыы дшәаны
дҕатцкәеит. Лнапала лгәы анаанылкыла, итытцны ицоз

цбылшьон. Убас еисуан. Апенцыйр днадгылт. Хараза, алада аҭадыдра иафын.

Рацхьа Рушьа данылба, ускак хырф изылымуйт. Ум иеипш иагьафы адәкьан ифнашылон. Аха урт акала даарылукаартә дыкан, икаларын теитпшла акәзаргьы. Ицатқаәа иқышә иаакәышәшәо, иапсуа маҭәа ишәызи изиацккәеи иара изшазшәа акәын ишыказ. Ашьтахь лассы-лассы лылапш дыташәо далагеит. Днапшы-аапшуа даафналон, лышка ифааихон. Акы ааихәарц итахушәа, ари сырба, ани сырба, шака иапсоузеи хәа дазцаалон. Ларгьы тынч, дымгәамткәа изтаарақәа атак рылтон. Иара иакәымкәа даеазәызар, икаларын ихы агарта имоуа дықәлырхаргьы. Аха абра илыхь ларгьы илыздыруамызт; ус длазцаалар, лааигәа дгыланы лылапш дыташәалар цәгьа илымбо дкалеит. Лассы-лассы лгәы дташәо далагеит. Убаскан уаанза илзымдыруаз хаз цәаныррақәак хааза, игәыкза лгәатца инытцало иалагеит.

Иааикәырццакны алада иаатамацәысит. Уи инашьтарххны иааҭадыдит. Апша хьшәашәа зфаазхаз атцла абгь ҭақәа еилыршәшәо, ишааиуаз апенцыйр иапыраршәыиз аҭарда нылғанаршәит. Нас апша иаха иаргәгәан, апенцыйрқәа аҭәаксақхәа икыднаҭьеит. Апенцыйр налыркын, лылахь асаркьа инадылтеит. Алада, ажәфәан аҭа еиматцәзыхаа, аҭа еикәатцәакәа рееизгара иафын. Аҭада, ашьхарахь еилыккашәа икан. Даара иуадафын амш цәгьахоу, еилгауоу аилкаара.

Мап, уи иашам илзырхәаз. Лылагырзқәа иаразнак илҭыкьасо еишьтагыла рҭылархеит.

— Дылжьар лҭахын.

— Ааи, мшәан, ауыха афьжәны днеир акгьы изеилкаарым лгәахәт.

— Лылақәа ааҭылхааит аҭхамшьа, дшыцкьам шылдыруаз илгәагызеи?!.

— Акыр дапсоушәа, ачара ду лызуа... Уи илзутәыз сара издыруан, ала қьаафыр.

— Ишсабхәара, сбыкәыхшоуп, нас, дыцқамзар арахь усс илымази?

— Аңхамшьа, газас илыпхязоз дызустада?

Абас абжькәа аафуан лара дахыглаз, егыи ауадафы иеицаажәоз ахәса ркынтәи. Мап, уи зынза газасгыи уаф длымпхязеит, азәгыи дызжап хәа лгәи итамызт. Абзиабара дарлашәын, адунеи афы зегь лхарштны гәыла-ңсылатцәкәа бзиа дылбеит. Амагазин дыфнашылацыпхяза апыркхәа ло-уразоуроу амца налыхкьон. Иаразнак илхәо-илуа дакәымшәо, дкәанызануа даанхон.

Мчыбжык ахи-атыхәеи рыбжьара акәын лара лыдуне-ихаан лыпстазаарафы анасың лыманы даныказ. Ибзианы илгәалашәоит уи амш еикәатцәа, уи хаштра ла лзы иакәым.

Шәахьан. Амәышазы ланхәыпхацәеи лабхәындцәеи афны икан. Урт рхәи лырхиауан, заанатцы дгыланы. Ауадакәа еил-лыргон, илызәзәон, агәарц абгыжә икәжызы ыкәлыцссон. Урт афымшк ңара тәамфәхәк калымтцеит. Убарткәа ракәу здырху-ада дзырааңсаз, ма азәгыи афны рыкамзаара иахкьозу, амра акыр ифхашалаанза дымгылеит. Насгыи заанатц дгыларатәи усутә ыкамызт. Асабша иааиз, амәыша ауыха зегь ыкәтцхьан. Иареи лареи ракәын еизынханы иказ. Агыларагыи рацәак лгәи азыхәомызт. Нас инапы ааиган, дааигәытцаихәхәеит, дааиргәабзыгын, цәала дынлызцааит:

— Уаанза цкәынак ибгәаңхоз дбымазушь? — лара азныказы дыпхашьашәа аакалцан, даахәмаршәа «иамхәеит» хәагыи наиалхәеит. Аха атыхәтәан иара итәи иаимыргар имуит. Игәи итеикызгыи неигзеит. Азцаара маанакәа илитәоз ирыцаз лзеилымкаауазу ма хшыфзышьтра азылымуазу здырхуада, дзыкәшәаз ахыламхәхәаз лымбазеит. Ашьтахь даххәит, аха илулак илынлмырпшит.

Шыибжьон еиңш лыпшәма лхатцафыз дицны агәара иаатәлеит. Ацарахәа иахьа иламхәхәаз ахтыс аалгәалашәеит. Ахатцафыз иаара акы ишазхәаз иаразнак лцәа иалашәеит. Лгәи нтыңсааит. Уи ашьтахь дшыкалаз укәшәира дкалааит.

Лхатцафыза дыхьшәашәаза, аңсшәа ламхәакәа данлывсуаз
рацәак илгәалашәо хәа иҕамызт. Лхы цқьа илдыруа даныҕала,
амхараҕы дантәаз, егыи ауада аҕынтә иҕалаз ахтыс еизнагаз
илзырхәоз анлаха ауп.

Ааигәасигәа инхоз агәылацәа, атынхацәа, Рушья иаб
иашьеихаб Хәатхәат ухәа анааи, лара цәҕа дылбааргеит. Урт уа
шаҕаа тәаз еилылкаауа дыҕамызт, лыла лағырзыла итәын. Нас-
гыи дыпхамшыазакаа лхы ышытыхны дызларылапшызеи.
Иаргыи иааипхьеит.

— Абар уажәшты, еицәаазо егыҕам, шәара шәҕы ипха-
шьароуп, аха... — даатгылт. — Аҕны аңшәмапхәыс хәа иона-
нагалаз дыцқам, — иахья илхәаз ажәак бжьамыжкәа аиҕа-
хәара дналагеит. — Сара исхәо хашәымтцозар, лара ара дыҕоуп,
— ихәан, инапы ааҕьаны адәылтра иҕыназикит, аха Хәатхәат
ибжьи наикәиргеит.

— Уаанҕас! Азҕаб дшыцқамыз уажәоума ианеилукаа?

— Мап!

— Нас?! — даатҕьеит.

— Сара истахымхеит атапанча лҕакны, дыршәаны илсыр-
хәар. Уашытан дыршәаны илирхәеит рхәо... Сара хаала, лҕала
илсырхәар стаххеит.

Пытк иаатынчрахеит.

Хәатхәат ихы инапы ацыргәаны, дынкахәыцуа дтәан.
Уи ишықәс ззымдыруа ипшрала акыр дҕоуп изухәаратәы
дыҕан. Ихәхәы акәзаргыи, еиқәатцәаза, ыба-хҕа шлац ракәын
иалапсаз. Ипцәқәа хыырвырза, ихы-иҕы хәхәа ттәаа, уажәы-
уажәы илахь еимарҕахәуа, илапыцкәа кыдышышыла,
итархәаны, минутқәак ракәзаргыи, илакта утаирпшуамызт.

— Дад, абри азҕаб амызара зууаз дыцкызу дыцқамзу? —
Хәатхәат ахәыцра дызлаз даалтын, ахатцафыза днаиазцааит.

— Азҕаб дыцкыоуп хәа ауп амызара зылзыуз, мамзар схи
сырпхашьомызт, шәаргыи шәхарпхашьомызт.

— Уахык аҕны дыҕнасыргыломызт, сашья рыцха иҕны ахьз
ахылт. Уажәытцәҕа сыла шәәашәмырбакәан, думаны уқәтц!

— Ас аныкала ара хаангыларазы хмааит. Азгаб шэзыр-
пхашьаз даагарц азы хааит. Нас, уара уеихабуп, сара сеитбуп,
сатамзааит исхэо азы, азцаарақәа исуто ртак кастоит. Макьа-
на ақәтра уахымццакын. Азгаб лакэзар, ажәфан далыфрны
шәыфны дныфнамхәзеит.

— Блаатых, дшыцқам анылдыруз, афны дымтәоз, лых-
ггы ахьз алымтеи, харггы иаххымзаашаз ахьз заххылцеи, —
лхәеит Алтениа, Хәатхәат иахәшья.

— Уи акымзаракггы, — даацәажәеит ргәыла Маница. —
Ауафы акы змышьяуа дыкам. Макьана дхәычуп, гхак лыхьзар-
ггы, лапхьяка ацстазаара ду лзыцшуп. Абзиа калар лыгха
хнафәоит...

Акәасқьа ацинк зқәыз рапхьатәи ақәа цыра насит, нас
— дачақы, фба, хца... Апхьазара дналагеит, нас ианаргәгәа,
ахыпхьазара лцәеилафашьеит. Ақәа дук мыртыккәа иаакәыцит,
ацша иәфалаз акәхап изыхкьаз.

Убаскан Алик ихьз шпалырбаз. Уи анаалгәалашәо зынза
дхагахоит. Илхароузеи, даныркза, уаха псыхәа лмоуашәа
анылба, ирласны ишпаскәамтци лгәахәын, далырбеит. Фбаггы
— иара ицсы тамызт.

Алик лара ибзианы дылгәалашәоит, уажә лапхья дгы-
лоушәа. Дара атцара еицыртон. Ашкол афгы класск афы
еицтәан, ааба ркынза. Лара дахьтакьатасыз азы арцафцәа
рыстол апхья дыртәаны дрыман. Иара зегь рышьтахь дтынчза
дтәан, икыбазыбак уахауамызт, акласс афы рацәак уаф ила
дытцашәомызт, убас икәзшьан.

Ауруккәа рыбжьарақәа раан ифызцәа атцәцәа шыкалалак
еипш, адәылтцха рибамто, акласс иныфныбггыжәаа ицон.
Агәарц еибарыфәуа иааталон. Иара ускан ддәылымтцзакәан
газетк ма шәкәык аацәырганы апхьара далагон. Адәахьы
ддәылтцыргы ма абиблиотекафы дыкан, ма агазет ахькыдыз
атзамц дадгылан. Цхыраарак азы уидгыларггы, дуцхраауан. Ус
аказы уиазцаарггы, аиҳабы, аитцбы, ақәла, еилыхрада иихәо
абыртцкал икылхуа, ибжыы тынч инытцакны атак науитон.

Аурокқәа ишаарылгалак еиңш, аққәынцәа аоныка имцакәан аилашәшәра иаарымнахаанза ашыапылампыл иа-суа арха иқәын. Аха иара зныкгы дрылан уафы имбацызт. Избанзар, иан ида длымамызт, ацхыраара шылтахыз идыруан. Ажәкәа ахкаарафы иқәфахәалатәын, ахәарақәа аацатәын, азы аагатәын, нас мцак ахы злеифаркыша фархкәак еидгалатәын.

Лара леиңш аилахәара бзиа имамызт. Еснагь ишәыц ишәын. Ааба рфы дшыказ иан дычмазафхеит. Уи дбо, афн ус-гы, адә усгы реидбалара имч анақәымха, ашкол каижыт. Нас уахынла ашоферцарахь, Гәдоутәка аныкәара далагеит. Даналга, ақытафы фышықәса амашына дақәтәан, нас арра дыргеит.

Ускан зынран. Лара афны дықан. Дызтаз далгахьан, аха макьана аусура фьарггы даламгацызт. Аены мейшан, ашыжь инаркны амш еихашышы акәын ишыказ, уажәы-уашьтан асы леиуеит ухәаратәы. Аха усгы акгы леихуамызт. Ацша фыхьшәашәаза уцәа-ужьы италаны, убафқәа еиғнаршәшәон. Амацуртафы амца агәгәахәа изтаз аңчка иақәыңсаны илзуаз атәасса злаалырхәыша ахәызба кьақьа кны, аңенцьыр дадтәаланы адәахы дыңшуан. Асы шафьтышәшәац иафьтышәшәон. Убри аамтазы ауп акәыкәухәа ақытафы апхәыс бжыы игаз зеггы ианаарылафы. Цқьа рхы кыдцаны изырфызар, ахәхәабжь злаауаз Аликраа зланхоз ала акәын. «Унан, Хымсад рыцха, лыцкәын иаара лымбакәан дыңсызаап», — ааргәахәт. Ахәыцы, аду зегь рфынархеит уахь, ларггы дынрышьтәлеит.

Инеизар, агәылахәсақәа Алик иан деимырхха дыркын. Лхахәы еилажәжәа, лызгы ицәылкәкәыз ашыа афашы. Агәашә апхьа амашына ахәынцәа илахаз анхацәеи солдатцәаки агәтасуан. Ианылырга, амашына ашытахьашә аадыртын, ацинк кәыба хәхәаза иаатыргеит. Ахәсақәа ахәхәара иафын. Ахацәа зны-зынла шәфеанышәкыл хәа ахәса ирытақьон. Асолдатцәа дреихабуп ззухәашаз азәы, акәыба зкыз адцақәа ритон. Ус

акәаскыа ашқа ифыхәнеит. Ахәсақәа антәыуа ашьтахь ахацәа рхылқақәа нкажыны рхы иаасуа, ргәы иаатасуа рфынархеит.

Аққын арра дахыыказ дыштахатқәыз аиаша уафы издыруамызт. Доусы игәы иаанагоз акәын иихәоз.

Акәаскыа ашә абжыы аагеит. Лара дфагылан, иаразнак лчабрала лылағырз арыцкыара далагеит. Уажәшьта дылбааргозар акәхап. Рыгәтаны днаргыланы азтарақәа налыкәрыпсашт. Лышқа уаф дмааит. Урт ашьапышьтыбжықәа луада ашә иаавсит. Ацапхақәа рыбжыы, нас ашифонер ашә абжыы аагеит. Лан лакәхарын, аха ашифонер итылгозеишь?

Лыцсы ааивылгеит. Лыцсахеибакра неикәтәеит. Даеа аамта хәычык лоуит. Уи аамта мац илоуз лхы иархәаны, уаанза еидылхәыцлоз еиуеицшым ахәыцрақәа рфынтә аихшьала ма алкаа қататәын. Уи адагыы рызтарақәа атак заанатцы избатәын, насгыы лапхыақа лыпцстазаара зеицшрахо иазхәыцтәын...

— Кыу-кыу! — еитах аты мыжда агәарц афынтә абжыы аагеит. Иаразнак лашыцәа лгәы иааташәеит, лыгәгы нтыпсааит. Хымпада урт еилыркаауан дзыкәшәаз...

Иагыаумхәан, лыжәла зыжәлаз қытак ықан. Уи адагыы, Аңсны ахи-атыхәеи рыбжыара еиуеицшым азанаатқәа рфы аус руан. Урт зегыы рхы рзышьтымхуа, рфызцәа инарыдгыланы иртаху рзымхәо иаакәлырхеит. Лдунеихаан рабицара, рыжәла абас еицш ахыз баапс ахымлацызт. Убри ахыз баапс ирхылаз ахыхразы акафы ишаанымгылоз еилылкаауан.

Мап, ус лара лзын икамлароуп хәа лгәы иаанагон. Лара лгәаанагара шбашоу агәра лзымго, ахәыц иеицш илзеи-лымкаауа, дгазаны дыкамызт. Аусқәа икоу, иану анеилыркаалак ашьтахь, узхыччаз хәхәшьа, Хытцкәыр, цхәысс дга хәа шырымхәоз лдыруан... Избанзар, иара дтаацәаран, дтаацәарамзар акы иамусын. Ус икамзаргыы диццараны дықазамызт. Ани ауаф, лыжәла, лышьтра пату ақәитцозар, ас длызныкәомызт. Ииашаны, усқан лара илхароугыы рацәоуп, аха аусқәа уара угәы ишаанаго еицш иаумфапысхуа.

Лашьа Мсас, Аќәа арцафратә институт иҗаз, уаф ихәатәы иахаратәы дыћан, аха лашьа еитҗбы, афны иќаз Пата иакәын унапафы иузаамгоз. Уи азәы ихәатәы змаҳауа уафын. Илдыруан уи иаанкылара зегь ратҗкыс ишыцәгьаз. Аҗсуа жәйтә җасқәа, еихарак зҗыхра аҗахыз, илаҗены дыћан. Ашкол далымгацкәа икаиҗыит. Иаб иеипш афын усқәа еиха ихы рyzцеит. Иаб игәы аныбзиаз ааста, данычмазафыз еихан. Уажәы афнаҗафы аҗшәма хатҗас ирыҗхьазоз иара иакәын.

Ауафы дызқәымшәо акагы ыћам рхәоит. Уи ала лгәы аалырҗәҗәахуан. Уажәы дзықәшәаз акәым, ауаа еицәоугьы иакәшәахьейт. Ииашаны, лара илеипшума, залымдарыла акәзаргы, ари еипш аус иакәшәахьоу. Нас лҗылшьру? Мап, ус лҗылшьыр башаза дниязаа дҗашт. Аҗсҗазаара ду афы мфак ылылхыр, лҗаҗсалтәыр лылымшазои?

Илылшоит, хымҗада. Ауафы илымшо акгы ыћам.

Уаанза сейсшьып хәа зны-зынла лгәы иҗашәалоз уажәы дазхәыцуамызт, лыгәгы иҗалыршәуамызт. Илҗахымызт амшын лҗаҗаны аҗшьра. Ускан ахара зхароу игәы дҗаччашт. Аха лара илыхьыз лхәыҗра, лгазара ишахьҗаз ауаа идеил-лыркаап. Лгәы иааҗашәейт лфыз илалхәаз ажәақәа. Азныказы илзыцәгьахазаргы, акагь агәхьаа мкыкәан җьара усурак далагар, лхы-лгәы аалхашҗрын. Убри акәхон лашьҗәа ргәы иҗаркуа ааста, ирхарамкәа ахьз ирхыз рхызхуаз. Абзиара агха хнафойт. Издыруада ус лыҗсҗазаара мфәфы лынасыҗ лҗаҗаргы...

Имгәыҗкәа иҗсхьада?..

АҢҢААААА АЗЫҚААА

Ателефон аҗаҗаабы кыағын. Хыткыыр иараз-нак дааҗит. Иханы иҗагылаз астал лампа аиркын, асаат данахааҗш, ха ыкан. Даагылан, ателефон ажаа уаха иҗамтәкәа, атрубка аакәхны илымха инадикулт.

— Сзыраеулт.

— Араионтә хәышәтәырта аҗаҗшаа Кәынцал соуп ател иасуа. Абыржәы дааргеит хәызбала игәҗәаны ихәу ауааы. Иа-арласны дыҗкамзар, дук хара дызнейуам.

— Исахаит. Аҗкара дазырхиа. Адырра рыҗаны еизга аихәшьҗәа-ацхыраааҗәа. Сара ирласны снейуеит.

Атрубка ныҗәтцан, аҗеилахәара дналагеит. Аҗәара уамака-ла иҗахын, аха уажәшьта уабааәо акәымзар.

Ииасыз амш аҗкара мшын. Ашьыж ыҗыа җикейт, ашьыбжышьтахь дааа ыҗыа. Ииашаны, урт рыҗкара уадааҗәамызт, акыатеилашәкәа ракәын, аха асаат хәба рҗынза дагеит. Нас урт рчымазара аҗоурых шиифуаз, дааа саатбжак акара аамта ахыа имбазеит. Ох, гәышәа хәа иҗсы ааиҗакны дшаауаз, иыаза дааикәшәан, аҗныка днымаахимгар имуит.

Аҗны данааи, иҗсы ишьарц ихы ахчы ианнлеитца, асаат жәеиза калахьан. Х-саатк аҗәара маҗын, аха икоуцаран икоузеи. Абар ауааы деикәырхатәхеит.

Мап, иара изанаат иалихыз дахьхәуамызт. Мыцхәгы бзиа ибон. Ақыҗағы абжьаратә школ дахьынзатәзгы ахақым цара иҗарц игәы иҗеикхьан.

Ашкол даналга, Москватәи амедицинатә институт сҗалар сҗахуп анихәа, иан дааткьан, Акаа аинституткәа икоу узымхошәа лхәан, дылмышыҗырц далагеит. Иаб аҗәғимҗәеит. Аха гәаныла Акаа дахысны җара дцар иҗахымызт. Иаб дычмазааын. Аха хар имамшәа анибалак, игәы иамукәа акы

днаха-аахон, нас уахынла ихъаакъа анцэыртцлак, дмыцэакъа дшыгызуаз иааиршон. Аѳната ахатцауси ашколи Хьытцкэыр иакэын еилазыгзоз. Ацкэын аихабы Мсас, арра иказ, аѳната дыказар, ускан агэхъаа икуамызт. Насгы Москва ана акэмызт, ара акэмызт. Акъа дачеакын. Сабшала, мейшала уабжысуан, аѳната уацхрааратэы. Иан лакэзар, уигы ацыхъа илылшоз уажэшьта илылшомызт.

Ускан Москвака дрышьтырц иказамызт, Анна Михаил-ипха лоуп акэымзар. Лыпсы лшыарц дааны дыкан. Еимаркуаз анеилылкаа, иара ианитхха шэицырхагамхан, акы шэицэымшэан, сара сихылапшуеит лхэан, даарымылхит. Лара аѳната дацэтэымуаѳны лхы лыпхъазомызт. Даргы убас. Арт еизааигэатэны иказтцаз аибашыра акэын.

Хсовет тэыла афашист Германия данакэла, Урыстэыла ашыа кашит. Афашистцэа макъана наунагза иаанызкылашаз мчы рмоукэа ишжэылац ижэылон. Ус Ростов акалакъ иаадгылт. Ари акалакъ Анна Михаил-ипха Андреева шышыкэса иаланхэхъаз, шыкэсык иазынапшуа изхытцаз лыпха Рита даашытхны, алада, Кавказка ицоз адэыгба дакэтэеит. Уаха икалтцаран иказ, лхатца аибашыра ианалага адырхаены афронт ахь иргаз, цыара ихабарк камлеит.

Ускан Ацсны агаѳа ауаа рацэаны, ирзышытымхуаз аидаракэа кны, атахмадцэа, ахэыцкэа, ахэса ухэа мрагыларэхь ицон. Убарт дрылан Анна Михаил-ипхагы. Лаб иахэшыак Гал акэу, Очамчыра акэу цыара дышрымаз лаб ихэоны лахэхъан. Уажэы убри дышцасымпшаари хэа дгэыгуан. Уахык амѳаѳы иахылыкэлашыцаз ѳнык аѳы днатэеит. Уи Хьытцкэырмаа рыѳны акэын. Адырѳаены ахэычы лымцашоура шытыцын, дымзаѳхеит. Хьытцкэыр иаб иахэшыа Марушыа ирацэаны апсуа хэшэкэа лдыруан, асаби дылхэшэтэит. Уи ашытахь акыраамта дара рѳы дыкан. Нас дахыцоз анеилыркаа, зны дбыцшаанза ара быказ рхэан, дааныркылеит. Лаб иахэшыагы дылзымпшааит, хэышыкэса дара рѳы дыкан. Аибашыра ашытахь лхатца итаацэа ипшаан, Москвака ииасит.

Рақхатәи ашықәс азы Хьытқәыр аңышәарақәа иқәым-
феит. Цәгьала игәы инархьит. Адырѡачены иееидкыланы
аѡны́ка амѡа данықәла, Анна Михаил-иңха дылмышьтит,
ишпыкәу аѡны́ка ушцо, ауаа шықәсыла аңышәарақәа рытара
иаѡуп, лхәан, даанылкылт.

Иаргы аѡны́ка аара дацәыңхашьон. Даангылт. Уахын-
ла аеазықатцаратә курсқәа рыш́ка дныкәон, ҕынла азауад
аҕы аус иуан. Адырѡашықәсан аинститут даанахәеит. Урт
атцарашықәсқәа рзы иара лара лҕы акәын дахы́қаз. Анык
леиңш дагьылбеит.

* * *

Амашына ахәшәтәырта инадгылт. Хьытқәыр ашырхәа
ашә аартны ахәшәтәырта дныѡналт. Гәыңык ахәса, ахацәа
ачымазцәа ахьрыдыркыло ауада ашә иадгылан. Данырба
иш́ка рѡаархеит. Аха иара иаарццакны дшыныѡналаз еиңш,
иаразнак ишьтахь ашә наиркит. Итәхымхеит изуствәалак
рҕыларә, рацәажәара.

Аңқараҕы ицхраашаз зегьы ааины икан. Актәи аңқаратә
еҳәшья еихабы Мери Датикәа-иңха Леиба лакәын. Уи даныкоу
иара акгы дацәшәомызт. Иааигәара апрофессор дгылоушәа
игәы иабон. Убас аңышәа дулыман. Егьырт Датикәа Казылбақь-
иңхаи Маиа Шоҕа-иңхаи аңқаѡы ицхраауаз, зус бзианы изды-
руаз еҳәшьцәан. Икамыз ѡыңья асанитарцәа ракәын, аха урт
рыкамзаара акгы иаңырхаганы икамызт.

Иасистентс усгьы икалоз Кәынцал Ладимир-иңа Уанаба
иакәын. Аѡбатәи асистент даҕахымызт. Кәынцал ицхыраа-
ра изхон. Иара иа́кара аңышәа имамзаргьы, аңқаѡ ҕарацәа,
ааигәа иааины иказ, азәы дитцахомызт.

Аңқарта уада иныѡналеит. Ауада тбаан, цәгьазагьы илашан,
аңқаразы иаҕаху априбор ҕыцқәа рыла еиқәшәан.

Астол хәхәа ду ачымазаѡ дықәын, ихы-иҕы убомызт,
акасыш иҕаршәын. Иңсы тоуп ухәаратәы дыкамызт, анар-

коз далан, иааузымычхаратэы атынчра иѡнатѡаз ааиларгон аѣќаратѡ мыругаќѡа ахьеиќѡдыршѡоз. Уажѡшьта ашѡ аханы адѡахьала иќапшьза «Ашьшьыхѡа, иѡцит аѣќара» хѡа иа-нылахьазар акѡхарын. Уаанза ашѡ ашьтахь акоридор аѡы ашьтыбжьќѡеи аѡѡажѡараќѡеи игоз ааиќѡтѡеит.

— Ихиоума? — дынразѡааит.

— Ихиоуп.

— Нас халагап.

Ауада акѡакь ахь рѡынархеит. Уа астал хѡычќѡа акѡырчыжьќѡа зѡаз ѡба гылан. Руак аѡы аѣќара иаѡаху амаругаќѡеи, анапхазќѡеи, иуѡауршѡуа акасыш ухѡа ыќѡын. Егьи асаан иќѡгылаз рнапы нахакны азѡзѡара иалагеит. Уи жѡохѡќа минут иагеит. Раѡхьа ашьчотќа ала рнапы рызѡзѡар акѡын, нас асапын шѡах иаргатѡын. Уи ашьтахь анашатыртѡ спирт ала изѡзѡатѡын. Уи ашьтахьгы аѣќаратѡ халат аныршѡыртдалаќь еиѡа глицеринла рнапы зѡзѡатѡын, убартќѡа рнаѡс акѡын анапхазќѡа аѡхѡшьа еиѡабы ианрымѓалѡоз.

Ихѡыз изныкымќѡан ахѡызба илатѡан, ахѡраќѡа усќак ишѡартамызт, аха ижѡны дахьыќаз аќнытѡ даара ишѡартан. Избанзар, иижѡыз иѡнуѡќа ианиграла, нас шѡы-ѡсык ихазар-гы даанхараны дыќамызт. Аха Хьыѡќѡыр аѡышѡа ду имаз акы даѡѡнаршѡомызт, ихы даќѡнарѓѡыѓуан. Ари еипшымызт имѡаѡигахьаз иуадаѡу аѣќараќѡа. Иблагьы иаахгылт иѡѡѡазаараѡы зынза хашѡтра зќѡымло уи амш.

Усќан Москватѡи аклиникаќѡа руак аѡы апраќтика дахы-суан, апрофессор Андреи Пиотр-иѡа Мухин инапхгарала.

Ѣнак дааипхьан, уаѡѡы ихала аѣќара шымѡаѡигауа иеихѡеит. Азныказы иихѡара иѡамшѡо дааќѡхеит, избанзар уи дазыпшымызт ас иаалырќьаны... Ашѡаразы дымшѡазеит. Акызатѡык, аѣќара сзымѡаѡгару хѡа акѡын хѡыѡырѡас имаз. Макьана имѡаѡигартѡ дыќоу дыќаму апрофессор еиѡа идыру-ан. Сазыќатѡамзар уахь снаишьѡрымызт хѡа игѡгы ааирѓѡѡѡон.

Ауыха лаѡѡааихьшь хѡа изыќамѡеит. Уаѡѡы аѣќара шымѡаѡысуа дазхѡыѡуан. Иуѡахымзарѓьы уазымхѡыѡратѡы

иҕамыт раҕхатэи аҕкара. Иуқәымҕиаргы алшон, нас еҕа указахаргы, ақәҕиара дукәа, алтшәа бзиақәа ааурпшыргы, зегь аоуп раҕхатэи уқәымҕиара уаҕхәаҕа ҕара уск аҕы иааудырхагамхарц залшомыт. Аха Хытцкәыр акы дацәымшәо дыҕамыт, избанзар, агха аҕатара даара иуадашын, иеихабы илапш ихын, хазгы асистентцәа рыҕнытә ацхыраара иауан. Азә изгәамтаз даҕазәы игәеитөит рхәоит, аха апрофессор изгәамташа арбан?

Адырҕаҕы аҕкарта уада даныһнала, ахәызба акрада зегь мазеин. Ишитыхыз ихы инапаҕы изаамгацкәа аиод лымгәацәа инахышыт.

— Скальп, — иганахь дхьампшзакәа ибжы аарганы инапы даноаха, ахәызба аеҳәшә еихабы инеилыркит, дшәомыт ахәызба ацынхәрас амаркатыл илыркып хәа. Аҕкара иҕыназикит. Ахәызба ццышә лымгәацәа инаирхеит. Раҕхатэи игашә ааигәампхеит... Ишидыруз ускак идуцәам агха ҕаитцеит. Ахәызба азныктэи атрысрала ацәагы ашшагы еибаргатэын. Иара ахәызба ынтә инаирхеит. «Умыцкаын», — гәаныла ихы дналабжьеит. Ас агхақәа ҕаитцо далагар, дукхара дшымнеиуа идыруан. Уажәнәтә аҕхзи ахәшәфәи ахьелалоз акәу здырхуада, иҕсыҕ лагаҕагара ицәыуадаһеит. Макьана иҕаитаз егыҕамкәа аҕхзы дакәабахьан. Ила хнамҕаразы аиахәшә илахь аҕхзы иакәнаҕәоз уажәы-уажәы инықәлырбон.

Ашәацара зныкымкәан иаанылкылт. Ашәаныҕәага ада хәыцкәа рыхқәа ҕаимхәазеит. Ишнеиуа дара рхала иаангылоит игәахэын.

Зны-зынла, мыцхәы дахьацәшәоз акәу здырхуада, иатыхым ахыҕаитцозгы ыҕан. Ажы ацәатәҕыагы ҕара-ҕара иҕеихәеит. Апрофессор уажәы уи атыхым хәа ибжы ааиргашт, аха арахь аггы ихәомыт. «Иҕастцо имбазар?» — игәахэын, усқан илимхәҕытәҕыа иҕсыҕ лагаҕагабжь ааиахаит. Ус анакәха, гха дукәак шыҕаимцоз идырит. Егьырҕ агха ссақәа

араион аҕы инхо ауаа зеггы идьруазшәа, убас ирацәаны ачымазцәа инапаҕы инанагахьан.

— Шәарт баша шәгылоуп. Ачымазаф шәызлаихәарту акгы ыҕам. Изааигәазу азәы даанхааит, нас апалата ашҕа днаагар дидтәалап.

— Нан, сара сыҕами, иан соуми.

— Дхатазар еиҕа еиҕуп.

— Иашыа дыҕами, — ихәеит уаанза ицааз ахатца.

— Сара сидтәалап, — цкәына фархык даарылцит.

— Азамана. Егырт шәдәылтц, — аеҳәшыа-аҕацшыаф лышҕа ибжыы наиргеит. — Уаҕа азәгы даабмышытын.

— Уажәнатә сидтәалома?

— Хамтакы уаапшы. Иҕамло иарбан, иара макъана аҕҕартатә уадаҕы дыҕоуп. Нас апалатахь днаагоит.

Ашышыҕаа аҕақымцәа руада ашҕа рҕынархеит. Ауада тбаатыцәа акәын ишыҕаз. Атзамцқәа рҕы Пирогови, Иудини, Бильроити рпатретқәа кыдын. Агәтаны астал хәхәа наҕ-ааҕ асқамқәа адгылан. Арҕарахьтәи атзамц аҕы адиван гылан. Ашә аафсан, армарахьтәи акәакь аҕы анапырзәзәага аханы мпахышык ахшыын. Атзамц аҕы асаркыа аласан. Астал аханы ашкафқәа фба шәкәыла итәны игылан.

Днеины аҕенцыыр иапыраршәыз аанкыланы днахан, аҕенцыыр ааиртит. Игәзырхаҕаха аҕауа цкыа аафналт. Нас астал днаагылт. Аханы агазетқәа «Аҕсны ҕаҕшы», «Бзыҕ», ажуналқәа «Алашара, «Амцабз» ухәа ықәын. Газетк аақәыхны иааникылт, аха уажәы акгы аҕхыара итахимхеит, инықәтцаны ицыба асигарет «Аҕа» ааҕиган, цырак неиҕытцакны амца наиркит. Иаҕхыа аццышәтра иқәгылаз аашытыхны адиуан днықәтәеит.

Кәынталгы даафнашылеит.

— Хытцкәыр Гәас-ица, шәгәанала аҕҕара шҕамфәыс?

— Хар амам хәа имфәысит азухәаратә иҕоуп. Иара шҕаҕалеи, мшәан? — дцааит, икышә ала алфә лашытуа.

— Дшырхэзу?

— Ааи.

— Ачара аҥнытә ижәны иаауан. Ицыз ифызцәа ыңыа еибаргәаан, ахәызбақәа ҥыхны ианеизытқҕа, еиҕәысхуеит хәа дахырыбжыалаз...

— Еилкаауп. Ачарақәа, аҥсхәрақәа рҕы амашәыр шыҕало еипш даҕааҕара ус иҕалом.

Ашә аавтраан, аиахәшыа аҕаңшыаф Нуца лхы аакылалкит:
— Кәынҕал Ладимир-иҕа, минут затәык...

Ус ила ахынҕтааз имбазеит. Дахынзацәаз издыруамызт. Нуца данаалырҕш, инапы иакыз аҕаҕын амца ҕыцәаахьан.

— Сыбзызырҕеит.

— Амилиция аусзуоцәақәак ааин, шәыртахын.

— Аццышәтра ишьамхы иқәгылаз аақәихын, астал инықәитцеит. Зынза иғәы иҕамшәазеит ихәыз изы иааир шалшоз.

Акоридор аҕы ыңыа амилиция аусзуоцәа гылан.

— Ибзиароу? — рнапқәа ааимырхит.

— Ибзиазар тәамҕахә ҕамамкәа ҕауныкәахуаз, ҕынч хмыцәози? Мкан Гәлизиа даабар хҕахын.

— Даныжәбашагы аамҕа шәыңшааит, аңқаратә кәшаҕы ус азәгы дышьтазам, егырт ақәшақәа рҕы дышьтазар еилахкаап. Нуца!

Аехәшыа еихабы луада даадәылцит.

— Мкан Гәлизиа иарбан палатоу дахышьтоу?

— Гәлизиа Мкан хәа ахәшәтәыртаҕы азәгы дышьтам.

— Дышңашьтам, ф-саатк уажәаңхьа дааганы дышьтарцеит, — иналәтеикит амилиция аусзуоҕы.

Убасқан ауп ианыргәалашәа ирҕаху ани иңырқаз иакәзар шалшоз.

— Уара, ихәны иааргаз иоума шәзышьтоу?

— Ааи, ааи.

Уи аамҕаз иааиуаз Кәынҕал дыниазцааит.

— Кәынҕал, иңахқаз ижәлоуи?

- Гәлизиа Мкан.
- Дахышытоу хшәырба, хиацәажәароуп.
- Икалом, — ихәеит Хыткәыр.
- Избан?
- Уиацәажәаратә дыкам...

Амилиция аусзуцәа анца Хыткәыр ацкаратә уада дныфналеит. Ачымазаф ацкаратә стол дшыкәыц дыкәын. Иаафсан дтәан Мери Датикәа-ицха.

Данылба длеихатгылт.

- Бтәа, бтәа. Бзыдтәалоу дышцакоу?
- Далцит.

Инапы ааникылт. Уажәшьта ииашаны уацәымфашыакәан иухәар улшон уи ауафы дшәартам хәа. Зегь реиха бзиа-рас икалаз, дызлахәыз афинка афы тбаан. Ус икамзар, ашья адәахыы имаакәа ифнуцка играланы ашьяшәы дагон. Фба, ахәызба афы цкьан.

Исаат днахәапшит.

- Ашара рацәак агым, азәы шәаагыл, егырт шәы шәакәитуп. Уаанза апалатахь днажәг. Уа иашья дидтәалоит.
- Ибзиоуп, Хыткәыр Гәас-ица.

Есааира атх ашарахь азааигәахара иафын. Ажәфан афы ана-ара аетцәакәа фыцәаауан. Хараза амрагыларахь ацәытц-лашара иалагахьан. Уажәшьта афныка дахьцоз акгы ыкамызт. Уа днеиаанза амра цәыртцуан. Уи ацынхәрас аамта иаанхаз ихы иархәаны, ахақьымцәа руадафы адиуан днықәианы ицсы ишьарц ақәикит. Аены аус гәгәакәа шизыцшыз идыруан азы, хәычык иадамхарггы ацсшьара итахын.

Ахақьымцәа зегьы анааиза, еиманы хә-минутк хәа изышытоу ашыжьтәи реилацәажәаразы ахақьым хада икабинет ашка инеит. Мчыбжьык ала знык-фынтә ишыкалозгьы, еица ирхәаша рацәан. Азәы иқәгылара хәба-хәба минут ахьатаху, жәаба, жәохә минут иагон. Атцыхәтәаны ақәгыларақәа реихшьала кәзтцоз ахақьым хада иакәын.

Аха иахъа рацѣак еиламтѣацѣеит. Зегъы рыкѣгыларақѣа къафын, насгъы ргѣалақѣа зегъы еипшын, ачымазцѣа рбаразы иаауа ртынхацѣа ианаамтам ишырбо, ацшѣбатѣи апалатафѣи ишѣтоу риарта шцѣашѣу, аабатѣи апалатафѣи акѣакъкѣа руак афѣи абызкаѣаха шамоу ухѣа. Ианалга, ацѣацѣа еибыхѣаны рчымазцѣа рбарц рѣынархеит.

Уаанза Хъыткѣыр иаха ицѣказ Мкан Гѣлизиа диба-хъан. Иара убас ичымазцѣа ргѣабзиара шыѣоу зхѣо ашѣкѣы дахѣацшхъан. Хѣарас иаѣахузеи, аитакрақѣа рацѣан, Аида Барцыцѣахъа лыда. Уи лчымазара макъана иахихѣаара издыру-амызт. Еиѣа асаркъа дѣатцаны, ицегъ цѣа дгѣатѣтѣын.

Ачымазцѣа рбара аамха акыр уцѣагоит. Аха иара ачымазцѣа ргѣатаразы саатк акѣзамызт иакѣаирзуаз. Аамѣа меигзарахда иман, ичымазцѣа цѣа игѣеитѣон. Знык иузгѣамѣо даѣазны иу-боит. Иагъаумхѣан, урт рхѣаа уара иухѣаагѣышьѣоуп, ргѣаиргъара уара иугѣаиргъаароуп. Зхы-згѣы бзиаха зчымазара иалиргоз, дыхѣмарны уажѣшьѣа даѣазны ара шѣыѣесшѣамырбан хѣа ио-уижъуан.

Ахѣса ахышьѣаз апалатафѣ инеит. Араѣа ичымазыѣцѣа хѣык шыѣан. Ааигѣаза ицѣказ Какашьа Цкѣаи лкаруаѣ атцкар дныкѣтѣеит.

Абри ачымазаѣ, лусқѣа еиѣа иуадашын. Арахъ дѣиѣеижъѣеи акыр цуан. Лышьѣахъ ицѣикақѣаз бзиахахъан. Уажѣшьѣа ларгъы дыбзиахар ахѣѣан. Аха цас иауазшѣа, арахѣыцѣа ахѣеилазахыз ашѣра иафын. Ихы азымышѣѣцѣаакѣа еилажѣжѣа иѣаитѣама? Ус изхѣомызт. Нас агха абаѣаитѣеи? Уаѣа зынза цсыхѣа амоуашѣа ибар, еиѣа дыѣѣкатѣахѣит, аиѣаѣѣара еиѣѣеишьѣо акгъы имазамызт. Аха макъана цѣа ахы ахыр-хо имбакѣа дахыѣцакрым, избанзар иахышьѣауа еиѣарак хыхъ акѣын, ѣнуѣѣкала ашѣра ианалаго акѣын ианшѣартѣаз. Хѣыѣык ада имшѣаир, агъарашѣа ахы архѣит хѣа азухѣарын.

Ахѣатѣи ачымазаѣ илыбаргузеи.

— Нас шѣыѣѣкарѣафѣи арахѣыцѣа алысхуеит.

Лара дпышәырччауа, лгәы ҫарханы диан. Абри
лпышәырччара хар шлымамыз ахәон. Раҫхьа даннарға аҫ-
разы акгы лыгмызт. Иахәызба далнаргеит.

— Уажәшьта исфалак ҫалоу? — дыниазтцааит.

— Хымҫада.

— Ус анакәха, ааигәа соушәышьтыр ҫалап.

— Аус злоу шәара шәоуп, ҫымш-хымш шәеыртынчны
шәиазароуп, ианатаху шәгыланы шәнеиааила. Уи аеҳәшьа
ишәалхәоит.

— Исыхьыр?

— Раҫхьа ишәыхьыргы, шәашьцылоит. Ус, ахьаа аха-
ла еикәтәоит. Ажәакала, шәчымазара ирласны шәалгар
шәтахызар, иаххәо шәацныҫәалароуп.

Ахацәа рпалатаҫы хәҫык ичымазцәа шытан. Руазәы ааигәа
иҫиҫаз солдатын. Ииасыз амәышаҫены иезаны аҫалақь ахь
дцан, уа акомандир дибазаарын, адырҫаҫены жәамш итаны
дынтеикит. Ауыха имгәа ихьуа далагеит. Цасхәа иҫаитцаз
цьыршьан, игәхьаа рымкцәеит, ашьтахь, дыҫсуашәа аныр-
ба даарган, акьатеилашә иман. Хьыткәыр цшрак ҫамтцәкәа
дҫиҫеит, уажәы дцаҫшьза дыҫан.

— Иҫоуи? — дыниазтцааит.

— Бзиароуп.

— Ааигәа уезаны аҫалақь ахь сцап хәа угәы итәзами?

Иара дааҫышәырччеит.

— Уажәшьта мап.

— Ус акәзар, ибзиоуп.

Иааҫсан ишьтаз иацы ахәылбыҫеҫа ауп даннанагаз.

— Шәарт иҳашәхәозеи? — днеидтәалеит.

— ҫеи сымхәар ҫалап.

— Шәцәажәашьала шәгәы каҳаны шәыҫоуп.

Аеҳәшьа ажурнал илкыз аалымхны днахәаҫшит. Имца-
шоура ианыз днахәаҫшын, днеиҫаҫшит, ишоура есаaira
аикәтәара иаҫын, аха уицәшәаратәы дөеижьза дыҫан.

— Шәхалат ишәшәу шәшәшәх, шәгәстәп.

Ииартә днықәтәаны иаишәихит.

— Сиауама?

— Ааи, шәҗыртынчны, шәцәа-шәжбы шәмырххакәа шәҗааушәышть. Ишәыхьуама ара? — инацәакәа кьакьза имгәацәа инақәиргәҗеит.

— Мап.

— Абра?

— Мамоу.

— Аха абра?

— Аа-а-а!..

— Ахахә шәымазар калап...

— Иабаанага?

— Иахьаанаго мацума?

— Нас, уаанза хәычык иадамхаргьы схьаа шәызмыртәази?

— Ус шәхьаа гәҗәоума?

— Иацынза...

— Ибзиоуп, гәырла иҳардысп.

Уи аамтәз аеҳәшья-чапшьяфы даафналан, иаарылалхәеит:

— Чымазаф гәҗәк даанаган, зегьы ақкаф хада дшәыпхьоит.

— Уажәытәкьа.

Игәартәз ачымазфцәа аамтала иааныжьны индәылцит.

* * *

Адкылартәтә уадаҗы ианнеи, зҗабк дықәын ацәырдаҗы дқәыпшза. Аеҳәшья астал дахатәан, лапхьа абланк иқәыз ахартәаара даҗын. Астал ақхьа зықәрахь инеихьаз хатцак дгылан, иеҗырхәаны, адкылартәтә еҳәшья илыфуаз дахәапшуан. Уажәы-уажәы ибжбы тымгацәакәа лызтаарақәа ртәк кәитцон. Ишьтахь чкәынак дгылан, даҗа пхәыски хатцаки ачымазаф илхагылан.

— Ари лоума иаарга? — дцааит Хьыткәыр, ишыныфналаз еипш.

— Ааи, — лхәан, иаразнак дахьтәаз дѡатѣеит аеҳәшьа.

— Илыхьи? — иапхьа ахатца игылаз днаиазцааит.

— Илыхьтәѣагы Һаздыруам, дад, хымш цуоу, цшьымш цуоу уажәшьта иагсгәалашәом...

— Цшьымш цуеит, — ачымазаѡ лханы игылаз апхәыс даа-лыриашеит.

— Аиеи, итцуазаалакгы, жәаха амщәгьа аныѣаз акәын. Ашкол аѣынтәи аѡныѣа дшаауаз амѡаѣ амщәгьа лықәшәан, ѣара акгы дытцамгылазакәа лѣаалхан, даара дбаазаны да-аит. Ахәылбыеҥа дрыхьташьын, ахьта сакуеит хәа заанатцы дышьтәлеит. Дахьнышьтәлаз лымцашоура ѡышьтытцит. Баша хьтак лылалцазаап хгәахәын, ииашацәѣаны усѣакгы хырѡ ѣаҳамтсеит. Адырѡаҥы ашкол ахьгы доухмышьтит, ашоурартәага ухәа аѡны иҳамақәаз хәшәқәакгы налаҳтан. Аха данеиѣымха, аҳақым дѡааган, агәытәкроуп аниҳәа, араҳь даагеит.

— Шәзырццакызеи, дышьтатцаны дшәымазар дыбзиахозар-гы шәымбози?! — аеҥныхәа нариҥеит.

— Акраадыруазу?

— Ачымазаѡ аҳақым дыширбатәу шпашәзымдыруа? Нас, иаххәап, ишәзымдыруазаргы, лара илыхьи, дхәыцума? — аеҳәшьа лышѣа дынхьахәын, — ашоурашәага лыбтәзма? — дналазцааит.

— Ааи.

Днеин, ачымазаѡ ашоурашәага лѡытра иаатылхит. Днахәапшын, акгы мхәазакәа инеилырkit. Хьытқәыр аҥен-ѣыр ашѣа хәчык дааскьаны, ирласны днахәапшит.

— Ѡажәи зежәи фбеи.

Ачымазаѡ дахьықәиаз апхын хьза лықәыршәын. Астол апхьа игылаз асқам даахан, лапхьа днықәтәеит. Апхын хьза илықәыз нлықәхны, днархәы-аархәны дибеит. Азныказы агәытәқыра ауп хәа азухәаратәы иҥан. Аха иаракәмызт. Егьырт аҳақымцәагы данырба, ргәаанагарақәа еиқәшәеит.

— Ажәахатәи апалатаҕы дышъташәтә, насггы лшы анализ ирласны икарцаразы алаборантка блыңхә. Уаанза асаркә дтаңцап.

Иаанхаз ачымазцәа рбарц апалатакәа рышкә рҕынархеит. Зеггы анырба ашътәхь Хытцкәыр аҳақымцәа руадаҕы дтәаны дасу ахәшәкәа ирыртәша ашәкәы ианитцеит. Даҕа пытҕык агәырқәа ирылартцоз иақәихит.

— Хытцкәыр Гәас-иңа! — ашә цхәыск даалагылеит.

— Сзырҕеуеит.

— Соушәышытырц еиҕа аҳәара кастцоит.

— Икалом, — дызҕыз аҕра дналагахт.

— Хытцкәыр Гәас-иңа!

Иҕыга нықәитцеит.

— Ишпашәзеилымкаауа, макъана шәчымазара цқә шәалхмыргацт.

— Сышпалшәмыргахъеи, акгы сыхуам.

— Ус шәҕәы иабоит. Нас мчыбжык ашътәхь еиҕа шәаанагахуеит. Ахәшәтәырта шәҕәы штаңцәаз здыруеит, аха уажәшьта мышқәак роуп ишәзаанха, уаанза ишәычҳа.

— Ахәшәкәа рыжәра саҕуп. Уи аҕнгы изжәыр камлои?

— Иҳамдыркәа.

Лгәы намзо дындәылтцуан еиңш, даҕа хатқак дааҕналт.

— Сыҕналар камлои?

— Уҕналахъеит. Уоушътразы усыҳәарц еиҕа уааизар, башоуп.

— Сеилышәкаа, ламыс шәымазар.

— Ибзиазангы аҕныкатәи шәтагылазаашыақәа еилыскаауеит, аха шәысзоушътуам. Шәықәра зақароу жәдыруеит, сшәапырҳаңуа акәын шәышпысказ. Даҕазәы шәңиқараны дыкамызт, нас шәара шәзы цәҕара стахума? Уажәы аҕныка шәрыцхашъаны шәоусыжыыр, ишдыру еиңш, ақытаҕы аус нцәара ақәзам, уажәы аусымшха акы шәымнаха-аахар аушам. Ускан шәыхәра цтыр алшоит, ма ихымжыжыкаар? Иара аҕарахы ахы архахъеит. Шәыцкәыназар уажәшьта

иҕахыазаарын, аха шәықәра злакоу ала акыр иадхалоит.
Ускан ишәыхыыз шәызуз аидарашьтыхра, аус хьантә шракәу
шәымдыруеи?

— Снапы нагзаны ҕара акы ҕастдараны сыҕамызт. Сҕықә-
реи драшәаратәы ҕоукуы сырмыхәози.

— Уи шәыцкәын иҕаитдаратәы дыкоуп.

— Уи иус дахашәалазом.

— Ишәымуазар, хымш рышьтахь шәахзоушьтуазар жәбап,
уаанза шәхы пату ақәышәца.

— Иҕабуп, дад.

Еиҕа ичымазцәа ртоурыхкәа днаргәылалеит.

Ашә ааимҕааны аеҳәшьа еиҳабы даафналеит.

— Ачымазаф ҕыц деицәахеит.

Дыфны днеизар, аҕсыз аҕәара иқәдыршәыз еиҕш, аҳауа
лызхомызт.

Аҳақым хадагы дааит.

— Илыхьи?

— Агәы ацәеи ажьи рыбжьара аҕәа аанахәеит, — ихәеит
Хьыткәыр, — ирласны дыҕкатәуп.

— Аҕәаҕа даагар? — лаб дынразцааит.

— Уахь дзыжәгои, уаантә аҕқафы дышәтахызар хиҕхьар
ҕамлои, аха иҕалаз уи ауп, лара дзеиҕшроу ала зыҕшра
аҕахым.

— Дад, шәара шәыхәшәтәфуп, иҕашәца ижәдыруа, харт
хгәаҕуеит, лара дыбзиахар ауп иахтаху.

Иаразнак акәхеит. Аҕқаратә уадаҕы днаган аҕқара даз-
дырхиеит. Даргы пшрак ҕамцакәа аҕқара рнапы адырkit.
Даҕеазәгы аҕсра дацәыхьчан.

* * *

Амра леины акыр инхықәгылахьан. Ачымазцәа рбаразы
аамта иҕаз шынцәахьазгы, акоридор аҕы азәыршы асумкақәа

кны зшыапы инанагоз рыбжыы рхагала ирацаажэон. Уи азы Хыыткэыр ахақым-чапшыа дааипхьан, азгэата иитеит.

Ахақымцаа руада дныфналон еипш, акоридор атыхэан хэычык ибжыы артцаахэа иаатиргеит. Хыыткэыр ашырхэа даахэны днапшит, иқышэгы ачча аақэыххын, ауада дныфлалейт. Дыфнамлар, апхэыс лхэычы иаагара уадафхон. Мызкы апхэа шышықэсеи бжаки зхытуаз ахэычы иара иаткыс шықэсқэак рыла иеихаз иашыцаеи иареи цқыа икацамыз амардуан иафатэаны ишыхэмаруаз далыфрны дкахаит. Уи егырт ахэыцкэа ираанархар хэа ишэан, афны ирзеит. Ахэычы атэыуара данакэымтца, ахэшэтэыртафы данаарга, Хыыткэыр иауимбахуаз ахэычы ишыапы птэаны ишыказ. Хыыткэыр уи ишыапы еикэыршэаны, агипс итеитеит.

Уажэы итырхырц данаарга, ахара дшибаз еипш дааигэалашэан, епта ишыапы иирхыыр хэа дшэаны ахэхэара далагеит.

Еихагы инеимейтэеит афахэартатэ уада ианыныфнала.

— Ахэычы длымх, — иналыдитеит аехэшыа.

— Сара сыказааит, — диэхэеит ан.

— Бахыibo дбықэгэығны, еихагы илеишэа ирцагыар ал-шоит.

Аехэшыа ахэычы иан данлымылх, сан хэа инеимейтэан, аха ирласны иан дахымбаз акэу, итэыуара дакэытцит.

— Афырхатца! — ахэычы дйфын Хыыткэыр. — Баша умтэыуеи? Сукыисма?

— Мамоу?

— Мшэан, исхамышти, иухьзузеи?

— Саид.

— Саид, амала ушыапы баша сахэапшыр камлои?

— Мамоу, истэхзам.

— Умшэан, зынза сакыисраны сыказам, — инапкэа ишытахька инаганы икаитеит. — Афны иухьуазма?

— Исыхуан.

— Уаха иухъуазар убап, — лапшыла аехәшъа иналирбейт инапкәа аанылкылартә. Хәычык дтәыуазаргъы, иахъцалак иманшәаланы ишъапы агипс иаатихит. Иаргъы атәыуара дакәытит. Иан даниба лыхәда инапы акәыршаны иааникылт.

— Умшәан. Уаха дукъысыр зузом. Уажәытәкьа афныка хцойт.

— Абыржәшътоуп ахәыцы даныхчатәытәкьоу... — налейхәейт дандәылтцуаз.

Ашә афы ахәыцы иаб дгылан, Саид иаб даниба, Хытцкәыр инапы наикәикын:

— Папа, ани коко катца.

Ааигәа игылаз зегъы ааибарччейт. Хытцкәыргъы игәарпхань дааччейт.

Нас ааигәа азгъаб кәыпш ипиказ дибейт, харлымазамызт. Хар имазамызт иаха ипиказ Мкан Гәлизиагъы. Цшрак катцазакәа амилициацәа рышка ател дасын, иацәажәаратәы дшыкоу атәы нареихәейт, иаргъы уаха ахәшәтәыртафы даанымхазейт. Иаха ацәа игхаз ухәа даара даапсаха дыкан.

Ахәшәтәырта дандәылтц, дзыкәтәашаз автобус шыказгъы, аулица аган иеатаны ифынеихейт. Иаха аахыс ауада дыфнан, уажәы пытраамтак хауа цкык нылбааидар итаххейт. Ус тахмадак аулица егы аган афынтә дфәпхафаччо ишка ифәаихейт.

«Дызустадашь?» — ааигәахәт Хытцкәыр.

— Мшыбзиа, дад! — ихәан, апсшәа наиеихәейт.

— Бзиа жәбааит, — ихәейт Хытцкәыр, атахмада ицафъаза иааирххаз инапы ааимхуа.

Цкьа дихәапшит, аха дигәаламшәейт. Арахъ иидыруаз азә шиакәыз игәы дажъомызт. Закафы ачымазцәа инапы итиххьозей. Урт зегъы злоугәалашәозей. Атцыхәтәан зынза данигәаламшәаза, фымт инеифапшы-ааифапшуа иабанзагыларыз, дниазцааит:

— Агәабзиаразы шәышпакъоу?

— Сышэхэышэтэижытэи ах иеипш сыкоуп.

— Даеазны шэычмазафымхан.

— Сгэы итазаап, — иаргы даахэмарит.

Иагыаумхэан, Хытцкэыр игэапхон абас зны-зынла иалиргакээз ачымазцэа ахыпылоз. Икалон игэалашэоз, икалон игэаламшэозгы. Аха иара ддырны хар хамам хэа анырхэалак, игэы тгэыргыауан.

Автобус аанфасыртахь ифынеихеит. Ауаа мацны игылан, аха автобус лассы ианымааи, хэычы-хэычла иацло азэырфы калейт. Автобус анааи, зегы еилыка инакетэеит. Ааигэа ирацэаны еихагылаз анхартэ фын фыцкэа игылакээз рапхыа дналбааит.

Арака тцыпх ауадакэа иртэз дрыфнан. Ауада ашэ ааир-тын, агазеткэеи асалам шэкэкэеи ашэ иаавихит. Руак ифыза иакэын изыфуаз, егырт аазыштыз издыруамызт, еиуеипшым зчымазаракэа ирылиргахыаз хтэыла акэакыкэа зегь рыкнытэ асалам шэкэкэеи аныхэакэа раан адныхэларакэеи изаарыштыуан.

Уажэоуп амла дшакыз анигэалашэа. Ихэы арпхара далагейт. Фажэи бжьба шыкэса дшыртагылазгы, макыана атаацэара даламлацызт. Иуа-итынха зны-зынла дышхэычым игэаладыршэон, иаргы дышхэычым ибон, аха... Ашыжь ахэшэтэыртахь дзон, нас ачымазцэа ширххо хэылбычханза дрыдхалон. Зны-зынла апкафы чапшыафыс данаанхоз ыкан. Афны дааргы уажэы-уашытан ахэшэтэыртахь ианипхыоз ыкан. Уимоу, афнынза абжыысра аамта иоуамызт. Иан данааилак, узбаразы сааит хэа аецныхэа илтон. Абар уажэшыта хэымз инреиханы дымцазацызт афныка, ускангы иашыа ихэычы иныхэагатэык аныкартоз акэын, дыфкыдыххыланы дааит. Дшэон икамзааразы ахэшэтэыртафы дыртаххар хэа. Мшэан, занаатс иалихызгы, уахи-ени умтэа-умыцэа апстазаара азыкэпара акэымзи.

АҢСЫЗШЫРА

Ататын казарма анафсан атырас архрасафын. Ичакааза еи-
дарак аныкаста, иаазган, аказармафы иааитдыхны инытастеит,
нас икаымшашаза халатаны атадын хрыпхларц азын. Сус
саалгон еипш ауп, Петра кьаад еилахэарак ифотрашыны
дшааиз.

Петра хгэыла чкаын иоуп. Насгы сара цытк дсеихабуп.

— Утахызар хаиццп, — дфагылеит Петра.

Акыргы саалакфакит, аха нас сакашахатхеит: аңсыз
ускангы сашытамызт, аха алағым азафы ишыпжао збар
стаххеит.

Петра дахынхоз игаша ханнадгыла, иикыз сара инасыр-
кны афныка днеит. Шакакак кны дандэылтуаз иан дылбеит.

— Убацахуеи?

— Исымхаахьеи, мшэан, «апереекзаменовка» исымоу
сеазыкастоит хаа.

— Ашкол аталаразы рацак шагым уааи хаа ауми
ишуархааз?

— Уаанза аеазыкатцара атахым цыбшьома?

— Изакаи, мшэан, есымша аеазыкатцара убахьоу? Ашкол
уантаз ускак ухы аца аурбазомызтеи?

— Сан, иахьцалак бара бтэи ауп ибхао.

— Уца, нас, уца, — лшыапы лыхуан, алаба кны дцыркьуа да-
аиуан, — уаб даанза иузыкатцо катцала...

Иан дшагуаз агаша даатытын, агэарабжьара ханыланы
архака хфылаххеит. Архаара ханавала, Петра агэарабжьара
уахынбжышэоз атырасра днылалан, ишакакэа нхэйтцаны
итцахит.

Арха ханлеи, рапхьа алағым змыжк акны итахажыырц
стаххеит сара, аха Петра дсыкашахатымхеит:

— Азы дуцәоуп, амч анаџом.

— Ҳаицны ҳаазар, лағәымк сара сақәитызааит. Иахыстаху итасыжьуеит.

— Нас иумуазар итаҳажьып змыжык ағы, — дақәшаҳатхеит атцыхәтәан уи.

Афтил хәычы икылыҳәхәоз амца наркны, ирууаза иршәны, азмыжь агәтаны иналаижьит Петра. Хәычык ҳашьтаҳька хнаскьаны хнагылт. Алағәым пжәеит, аха абжьы здумхеит. Петра диашан. Азмыжь акыр итаулан, иахәәеит.

— Сара иуасымхәази, — игәы намзеит Петра.

Иашьыз хәа рацәак җамлеит. Акы-џба роуп иханагалаз. Аха уртгы хәыцқәан.

Аџбатәи алағәым алада, рацәак азы ахьдумыз, итаижьит Петра. Алағәым уажәы-уашьтан ипжәоит хәа хшыпшыз, азнырцә аңсызхьчаџ җыла даацәыртцит. Ханиба, ҳаникыларц алағәым ахьтажьыз илатцакны, еиҳа иггаран азы, дынталеит. Ҳарт хшәаны акгы хзымхәо хшанхеит. Алағәымгы пжәеит. Цәџантцәыка иаршәыз азы даваабеит аңсызхьчаџ, уи иҗы дахьҗеит.

Ахыпша акәзаарын исыз, акгы имыхьызшәа анааба, ҳаахәын, ишҳамчыз ҳаџит. Абна хнылашәкәа хҗеит. Уаҳа агәарабжьара ашка хкылымсыкәа, бнала мацара ҳахьынхоз ахәы ҳџыхәнеит. Ҳаңсы ааитаҳкын, уаҳа акгы еибымхәакәа, аџныка хҗааххеит. Петра ишәҗәқәа ахьитцәахыз, Маска икамбашьқәа икәыжәкәыжә иахан.

Ауыха сахьнышьталаз аңхыз збеит: Мчышьта итаҳажьыз алағәым аңсызхьчаџ дашьыхит. Иара итынхацәа, амџағы дасу ирықәшәоз. Ирпыхьашәоз, аҗага, алаба, атәџан, аигәышә кны, рыбжьы рхагала, агәарабжьара бжьыртәаа ихашьтахуп. Ҳарт ҳаџны хҗоит. Аха дара есааира иаҳзааигәахоит. Ҳашьтаҳька ххьахәңыпхьаза иаабоит зегьы раңхьа игылоу џыңьа ахәыцкәа. Урт аңсызхьчаџ ихәыцқәа роуп. Урт рышьтахь дгылоуп амилиция аусзуџы. Зегьы рнапқәа ҳақәкны ишәкы,

ишәкы хәа җыртуеит. Петреи сареи ишхамчу хаивасны ауп хашчо, аха иахыцалак, ишахтау еипш хзыџуам... Абар дара хәхызоит... Рнапкәа рҗаадырхеит хәркырц. Арцәаа аатсырган, атхыбжьон сытрысны саапшит. Ишыпхызыз анызба, сыпсы аавызгеит.

Адырџаены шыбжьон ашәшыраҗы Петреи сареи хтәаны ашашка хасуан. Ус аҗошътамџапҗаџ Гәас агәара дааталт.

Артмак ду икәныз дынтапшын, хгазеткәеи хжурналкәеи аатхыны ихәитеит. Уи аамтазы саби сани ааит.

— Минуткәак сыпсы ааитаскып сгәахәын.

— Ас ашоураха аныкәара уадаџуп, — днаикәшахатхеит сабгы, — улатәеишь, аусхәартәхә ажәабжә икоугы хәухәап. Ааигәа уахә сықәымлац.

— Уажәы зегь ирхәо, иацы џыца ачкәынцәа Мчышьта алағым алажыны апсызхычаџ дшыршыуаз атәы ауп.

Саби сани ирахаз уамашәа ирбеит. Петреи сареи хнеихәапшы-ааихәапшит.

— Акыр ихьма?

— Машәыршәа деикәхеит.

— Икәзтада? — сан иажәа днапыџлеит.

Рыхызкәеи рыжәлакәеи издыруам, аха ибар идыруеит. Икалаз ахтыс азы Гәдоутантәи аучасткатә инспектор иахьа даан, аколнхара ахантәаџы диацәажәон. Инеибырхәоз сыздыруам.

Сара сцәа сытзызааит. Еиҗа инытакшәа мазала Петра снаихәапшит. Уигы деикәшәы, кыт ихәлымшәо дтәан.

— Дара ахәыцы кәдыцкәа машәыр рмыхьуази Мкани иашьеи реипш, — ихәеит саб.

— Хәарас иаҗахузеи! — диқәшахатхеит Гәас.

— Мкани иашьеи ирыхы? — ашышьыхәа снаразтааит.

— Мкан инапы шыхтәоу умбазаци? — саб даасыхәапшит.

— Исымбахьеи.

— Нас, изыхтәоу узымдырзои?

Сара сааипххэыцт. Иашаны, уажэада, знызатэык иа-
дамхаргы, изнапык зимамзеи хэа сгэы иаанамгацт. Ина-
пы ижэахыр иафакны ихтэан. Икьаф азмаграк имака
иавтдан. Насгы, иаргьа бла тыхын, асаркьабла изтан. Уи иара
ишитэымыз уидгылаанзагы иудыруан.

— Исыздыруам, — схэеит сара.

— Уигьы данычкэыназ иашьейтды Шыкэри иарей
Мчышьта алағэым тажыны ацсыз шыршыуаз, афтил кьафзар
акэхарын, амца анадыркы, ирымпытапжэеит.

— Нас?!

— Мкан иашьа Шыкэыр уатэкьа дашьит. Иара, ишубо, агра
гэға игейт. Шыкэыр Мкан диеипшымызт, илеишэа бзиан,
ашкол ағы атара бзиааны итдон...

— Петра, уааишь, ак уасхэойт, — имахэар кны сөаихейт,
ашашкакэа аапхьаскын. Аштэ атыхэахь ханынаскьа, саангылт.

— Саргы сгазара сыхьзеит, аха зегьы зхароу уара уоуп, —
схэеит сара. — Убас ухы иааташэалак шыкоутдоз, иаауфызахоз
акака шынархьушыуаз, азэгьы уааигэа дымгыло укалейт. Сар-
гы иахьарнахыс суфызам, схэатэы хазтдогы азэгьы умпан
днеир зуам.

— Ушэеит, уейкэа укьашьит... — усс имазамшэа дысхыччарц
далагейт, аха иалымтцит.

— Сшэоу сымшэоу уи аамта иахнарбап. Сара сырдырыргы
мап скзом, Петра сжэаны сигейт хэагы схэом. Ишысхароу
аахтны исхэойт, аха уара ухы уазхэыц, макьана зынза уагым-
хац...

— Закэ хшыфтроузеи! Ус уцатэкэа узтдозтгы... — уи
аниамхахэа ибз ихацыц нақэиргылт, избанзар уи азы сара
сыкны хэатэы шимам идыруан.

Даахьахэын, ахэацахэа агэашэахь иёынеихейт. Уи
дырфегьх усс имамшэа кайтцар итахын, аха аракагы иныкэашэа
дараргамон.

Сара ас сахьиацэажэаз сгэы снархьуан, аха ичханы,
снеихьзаны, исхэаз еихэ изырпсыгеуаз акы неихьымыгзакэа
саагылар акэын. Ус иатахын.

АҚӘНАГА АҚӘШӘРА

Адәахы аарлахаа иаацәытцлашон еипш, ателефон атә-
цәабжы саанарцшит. Уаха ажәа җбамтәкәа сҗагылан, атруб-
ка слымха инадыскылт.

Сзырҗеуеит.

— Шараҗ, ател иасуа аҗакзыпхықәу аҗацшыаҗы, амилиция
акапитан Кҗач соуп. Уажәы адырра хауит, аҗсшыартә җны
«Ахра шкәакәа» аҗны уадак дырхәит хәа.

— Ишҗа? — исаҳаз иаразнак аҗәа саалнахит.

— Адырра хазтәз ахыча иоуп. Аҗычҗы уадак дыҗнытцны,
адәахы иҗоу абартцала даҗа уадак ашҗа дшиасуаз ауп дши-
баз.

— Ах, далҗьаны ихы икәашәар акәымзи!

— Аҗычҗы ахычаҗы даниба, ааигәа, азы зҗаланы илеиуа
аҗанаҗы труба дахьхәазаны дылбааит. Аоперативтә гәып иа-
лаз зегы уахь исышьҗит.

— Адырра зутахьада?

— Макьана азәҗы.

— Раҗхьа иргыланы аучасткәтә инспектор дыргыл, нас
ашьаус пшаара ахәҗа аначальник ател уизас. Сара уажәытәҗьа
уахь сҗоит.

— Амашына узынасышьҗеуеит...

Ателефон атрубка нықәҗаны, ажәжәахәа аҗеилахәара
сналагеит.

Сыҗәаны пхыз избарҗы аҗсшыартә җны «Ахра шкәакәа»
аҗы ауадархәра кәлоит хәа сыҗамызт. Акы — җаҗатәи ауадақәа
рбарҗа асаара аҗнытә акыр ишьтыхын, җба — аганқәа рҗы
ихәхәаза иамоу аҗанаҗы зышьтрақәа рыла хәнашьа ыҗам.
Иазааигәоу абартқаа рҗы асигнализацнақәа амоуп. Хҗа
— ахычаҗ тахмада, шыоуку реипш, ибудка дҗаианы дыҗәом.

Аашаанза җара минутк иадамхаргы дымтәакәа, акорпускәа илапш иҗиҗуам. Нас аҗычшы адәахьала уаха ауада җналашьас иҗаитҗеи? Ииашаны уамашәа иубаратәи иҗан.

Агәашә сынтҗтны, аулица снанылт. Уаҗгы данымызт, машынагы мҗасуамызт. Азҗшра сгәи иамукәа, ус ашышыхәа аулица саныланы сҗынасхейт. Минуткәак рышьтахь амашынагы архәара иавшәан, саҗхәа иаакәтҗины иаангылт.

— Шыҗьбзиа, аҗыза алеитенант!

— Бзиа збаша, — схәейт, даара сгәалаҗазаара ыҗамкәа.

Сгәалаҗара злаҗалозеи, уажәи архәара җазҗаз дхазнымкылар, ари аҗхынра алагамҗазы аҗгьарақәа җба иаарҗшымкәа сыхәда инықәхауан.

Ииашаны ашыаусҗшаара аҗнытә сара сакәын аҗалақь аҗны еиха аҗсшьарта җнқәеи, асанаториақәеи, асасаирҗақәеи ахыҗаз издыз. Урҗ рҗны акәын аҗгьаурақәа раҗәаны иахыҗалоз. Аҗгьаурақәа җба-хҗа иаарҗшымкәа иуду аҗып аҗы ианыҗамла, даҗаҗара уиаргон.

Убас ихьт, уаанза ашыаусҗшаара ахәта аҗнытә иадыз амилиҗа алеитенант аихабы Мышыа Ғыруаҗшы. Сара сахьадыз аҗыпахь диаган, иара иҗыпахь — сара. Аҗгьаурақәа иҗаз акада егырҗ аасырҗшит. Иаанхазгы аҗгьара җазҗаз рышьта сакәшәан, мышкәак рыла иаасырҗшырҗ сгәи иҗан. Абар уажәи даҗаҗы сзаҗлейт акәымзар.

Уи сара саҗәшәон. Убри азын уахынла җхыбҗьонынза смыҗәакәа машынала знык-җынтә аҗсшьарта җнқәеи асанаториақәеи срылсуан. Аҗаҗшыаҗҗәа-ахьчаҗҗәа иҗәар зузомызт, еиха збарҗақәа лаҗәыз рылапш агырмаҗьразы ргәырҗәанысҗон. Сеихабыра сыгәра ганы, иуадашу аус ашҗа саниарга, аиашазы, аҗгы саҗсамызшәа схы сырҗхашьар сҗахымызт.

Амашына аҗсшьарта җны «Ахра шкәакәа» агәашә иаалагылт. Актәи акорпус аҗхәа гәйҗҗык гылан. Урҗ аоперативтә гәйҗ иалаз раҗәын. Рышҗа сҗынасхейт.

- Иҕои? — снаиазцааит аоперативтә гәың аиҳабы.
- Ханааи, аңсшьяртә ҕны ҳакәшеит, аха хаанза дцахьан.
- Акыр дәылигоу?
- Акремплин плашькәа ҕба, ахьтәы саат, амацәаз абла зтоу, алымҳарыҕкәа.
- Дара аңсцәа реиңш ицәазма? — снарзағхит.
- Ахауа ҕналап хәа ашә аартын. Насгы, ашьяжь ацәа ха-ауп.
- Ииашоуп, — ииҳәаз сақәшаҳатын, аха саңхьяҕа ацәгьяуҕы иңшааразы аңьабаа избараны иҕоу анаасгәалашәалак сархәацәон.
- Шәарт, ахьчаҕ ииҳәо жәдыруоу?
- Иарбан?
- Ағьычҕы Қамс иоуп иҳәеит.
- Ыушьт, — ихасымцеит, — Қамс дабаҕоу, хәы-шықәса икәны дтакупеи.
- Седру, иара иоуп изхәаз. Шәхала шәеицәажәа, уажәы дышәзаазгоит. Ағьычцәа рҕы Қамс хәа ахьз чыда змаз Мкан Агәба иакәын. Уи даара ауада архәра дазҕазан. «Аус» аниу-азгы аңхынраз акәын. Азынра цәгьяра ҕаитдомызт. Аңхынра ииғьычуаз аматәакәа Урыстәылаҕа иганы иидыруа шьоукы рыла хәыбжала ириҕауан. Харт акыр аамта хишьклаңшуан, аха ишаҳтахыз еиңш даҳҕыхьяшәомызт. Ацыхәтәан Ставропольтәи асасаиртәкәа руак аҕны, аңхынра ииғьычыз аматәа асумка иҕатцаны азәы ииҕарц дандәылцуаз, сареи Ставропольтәи амилиция аусзуҕцәеи ҳанидгылт. Уиакәхейт. Исумка иҕаз акгы инамырхәеит.
- Уажәы уи дабаҕахыз. Дәҕеа ҕышықәса хҕынчын. Ахаҳмада уи диеиңшшәа ибазтҕы уи иоуп игәахәит. Аха данааигы, иакәзам имхәеит.
- Сара Мкан ииреи изҳареи бзианы издыруеит. Адыхья ҳаигәылацәан. Дад, сыла самжьеит.
- Дышҕажәба?

— Ашьбыхха акорпус акешара сшафыз, абыжбатэи аиха-гыла аладахтэи акэакыафы абартца азэи ихы аакылырхэхэаны алада дныштыацш-аашытацшит. «Узмырцэазеи ас заанатцы угыларатэи», — сгэхэхит дыпсшыафу цышыа. Нас ауафшышэара абаркыыл даадгылт чкэынак. Ихы еикэатцэаза аспорттэ матэала деилахэан. Аха еиҥа наҥ-наҥ инапшышыа-аапшышыа сгэампхейт. Ус, ачкэын абаркыыл дфыкэгыланы, агэашь инапы акэыршаны, егы абартца ашҥа снейуеит хха дшафыз ауп сышгэеитаз. Афымца даршэышшэа, шытахыҥа дынкаҗейт. Еилахэарак аашытыхны, аган афы атруба иамаз аанкыланы, дафхэазо ахыкэалаа еипш ифылеихейт. Азныказ сишыталт, аха сихыымзошэа анызба, амилицияхь ател сасырц саакэгьейт.

— Абартцафы асигнализация амами?

— Аус аузоымыт.

— Акыр цуоу?

— Фымшҥа.

— Аҥацаха азэгыи имоуит...

Уи адиректор ихаран, хартгыи иаххараз маҗмыт. Агыч асигнализация уа аус шамуаз азэи даҗэиршэазшэа акэын ишыҥаз.

Аучасткатэ инспектор, амилиция алеитенант Манча Шэанба дааит. Ацсшэа анейбаххэа инаиасхэейт.

— Ицэгьамыт, уанза ауада архэразы иҥаккэаз, уажэи афны иҥоу иҥаму еилкаазар.

— Сара еилыскаауейт.

— Уерыдумырхалацэан, сара амилицияфы сыҥоуп.

Мкан дҥакымызтгыи, хымпада иара иоуп ухэаратэи иҥан. Уигыи аспорт матэа ишэтцаны, атрубала дыхэнаны, ацсшыацэа рыцэапсымҥа иаҗэыршэаны ирхэуан. Аха уажэи уи ишытра иҥэлада? Ауада архэра ҥазтцаз дтыҗантэизар, ласы иеааикэикышт. Аха дгастролиорзар, абас есышыжыи егырт ацсшыарҥа ынҗэеи, асанаториаҗэеи, асасаирҥаҗэеи рфы ауада архэраҗэа ҥало иалагашт. Зегыи уатцэи еилкаахо-

ит, аха уанза азпшра азин ҳазтода акәымзар. Дызустзаалак, ацәгьяуаф ирласны дыпшааны дынкылатәын.

Агьыч инапы анапхазкәа ахан. Аексперт-криминалист агьыч ишыапы ахыргылаз иеимаа ашъта ада уаха акгы из-ахымхит. Аусурафы санааи, аучасткатә инспектор ател дысзаст.

— Шара́т! Зыгәра ҳамгоз срылст. Климчук Николаи ида зеггы афны икоуп.

— Климчук дабацарыз?

— Ипхәыс илыздырзом. Иаха афныка дмаазеит.

— Уахынла афныка имаара зыхкязеи зылхәа?

— Илыздырзом. Уи лассы-лассы уахынла афныка дмааузаап. Аха уи зыхкьо дыпхәысуп сгәахәуеит сара.

— Избан?

— Изныкымкәа пхәыск длыдызбалахьеит. Лара сахьыкоу афкытә исцәыхараны дынхазом, снабжьысны игәастоит.

— Ирлас!

Ицкьаз бгьыцк аацәырганы, иахьатәи агьыч ипшааразы аплан аикәыршәара салагеит. Уи аамтазы афнутқатәи ателефон атәтцәа иасит. Иасуаз аоперативтә цапшьаф иакәын, ашьауспшаара ахәта аначальник Ардашын Хәатхәат-ица икабинет афкы дышсыпхьоз сеиҳәеит.

Сызфыз аамтала сафәйтцны сфагылт.

Ашьауспшаара ахәта аначальник Ардашын Хәатхәат-ица акабинет афкы ихала дықан. Иапхьа иқәын ателефонограммкәа иҳауаз зныз ашәкәы.

— Иуаҳахьоума? — дынсазцааит сшаафналаз еипш, аха акгы шысмаҳацыз ажәада схы-сфы иахәазаарын, иапхьа иқәыз ашәкәы сышка даахеит.

— Утәаны уапхьа.

— Ихтыз абгьыц афы ианын, иацы аколониа афкытә дшыбналаз Мкан Агәба, «Қамс» хәа ахьз чыда змоу. Алада иара дзеипшроу ахәон.

— Иахьа ахьчаф Баса Аҗеиба дымфашьазаап. Архәра кәз-цаз хымқада Мкан Агәба иоуп.

— Уи уажэшъта еилкаауп, аха зѣы дыкада? — дѡагылан, апенѣыр зынза иааиртит.

— Аѡныка душъыргы даазом. Уажэшъта ибналара шхахахъоу идыруеит, — сѣеит сара.

— Суқашахатуп, нас зѣы даангыларыда?

— Сыздыруам, — сыжѡахырқѡа сѡарыхеит.

— Угѡаанagara.

— Ажѡтѡ ипхѡыс лѣы днеиуеит хѡа сыкам.

— Адыхѡа ицгычуаз Гѡагѡ Аиба?

— Уи агычра кажны аргыларакѣы аус иуеит. Сгѡы иаанa-гом уи дитѡахуеит хѡа.

— Игѡатѡтѡуп!

— Насгы, сгѡы иаанaгаз жѡдыруоу? Мкан Агѡба ацсшъартѡны абыжъбатѡи аихагылакны асигнализация аус шамуаз идыруан.

— Саргы убас.

— Абыжъбатѡи аихагылакнынза дзыхѡнозеи, актѡи аѣы ауадакѡа рышѡ аартын.

— Угѡанала, уи иазхѡада?

— Асигнализация аус шамуаз здыруаз. Урт ѡмедицинатѡеихѡшьцѡа раастѡ асанитаркацѡа, ачацшъацѡа ракѡхоит.

— Хѡыцъагы хѡѡаанagaraкѡа еикѡшѡеит. Ацсшъартѡѡаѣы аус зуа азѡи Мкани хымцѡада еидхѡалоуп. Убри дызустоу мазала аилкаара атахуп.

— Сара исылшоит.

— Мап. Аучасткатѡ инспектор идыстоит. Еихѡ иуаажѡлар идыруеит. Уара Гѡагѡ Аиба уиацѡажѡроуп. Аха уанза иумѡатѡны Мкан анкѡатѡи ипхѡыс дбатѡуп.

Ииашаны, Мкан асигнализация аус шамуаз азѡы иеимхѡакѡа, архѡра ас ирласны иѡазыкамцѡакѡа икаитѡмызт. Агычцѡа рнапы зларкуаз аус рдыруан, насгы 99 процент ишрықѡѡауаз рзымдыркѡа шѡѡѡак картѡм. Инапы аиркаанза ѡынтѡ изоит, ишѡоит. Мкан иеицш икоу цѡара агха

карцараны икам. Апышәа имоуп, жәаха шықәса анихытүаз инаркны ағычра изанаат акәхеит. Абахта дташәацыпхәаза, дпышәахон. Аха иқәғиарақәа раткыс иқәымғиара еихан. Убри азын жәаа шықәса анихыт инаркны иахәа уажәраанза дахьынзоушытыз зеггы ааиццазар, ышықәса иреихазам, егы 12 шықәса бахтала ихигахьеит. Ас еипш икоу уажәшьта ахынхәра рцәуадафуп, дара амәа илырхыз иахьхәны иказаргы. Уи агәамч гәгәа умазароуп. Аха егысгы, азы иаанахәаз инапқәа, ишьапқәа икьар далтыр шалшо еипш, иаргы илшо мачым. Имацфума амәа иаша ашқа икылсхьоу?! Аха Мкан акаг дызлашәаз алтра итахым. Зны иеилымкаара иахьхәны иөызцәа ари амәахь дкылыргеишьтеи уи закәйтә мөаз азхәыцра аамта иман, цьара дызкылымсит акәымзар.

Мкан дшыхәчыз иаб адәыгба дашьит. Иани иареи рымацара иааидхалеит. Уанза иан цьаргы аус шылымуаз, аусура далагар акәхеит. Аха усс илуазеи, цара лымамызт. Атцыхәтәан, крыфартак ағы ачысмагәа зәзәафьс аусура далагеит. Уақа ауалафахәы илоуаз мачын, аха рөыцагы рыфара иазхон. Мкан данжыцәа, иөызцәа ақкәынцәа реипш деилахәазар, ескьынгы ицьыба ацара цазар итаххеит. Ашьтахь уи рхашьас икартоз еиликааит. Амшын италоз ацсшьацәа рымагәа ргычуан. Нас хәыбжала шыоуки ирыртон. Знык ынтә иаргы дышьтырхын, ирықәғиеит. Агьама идырkit. Ахцатәи аан ирықәымғиеит. Ахәыцтәы колониа. Дандуха – абахта. Иан лгәы пжәаны дыцсит.

Актәи атакра ашьтахь иахьцалак хамтак дшьақәгылт. Пхәыс дааигеит. Ицха хәыцы дфалеит. Ицхәыс лус кажьны ахәыцы дылбар акәхеит. Иара ирхауаз ауалафахәы мачын. Зныкыр аус иухәазу, ицәуадафхеит. Агьаурым, шықәсык ашьтахь саргы аусура салагоит, нас хшьапы хәқәгылоит хәа ицхәыс игәы ашьтыхра дағын. Аха уи башан. «Сара ас схы зсыргәакрызеи? Шьоуки цьаргы аус музо есыуаха аресторанқәа рғы итәоуп. Рхатә машьынақәа ахәса хәыцқәа ақәыртәаны ирыма иқәуп»

хәа дшыыцит. Иара дызлареицәоузеи? Аңара мариала архара дашьталахт, аха ирласны дафашәахт.

Уи ашьтахь даныхынхә, иңхәыс лышка дымнеит. Ифызцәакәак иархәеит дахьынзатакыз иңхәыс хатцак длыфцаауан хәа. Уахык уи ахатца дааихафәан, иңсы иагьым-цо-иагьымаауа дипкеит. Акгы ихарамкәа, баша уи ахатца дшипказ анидыр, афхәара иаухьан.

Уигы ихыганы афныка дхынхәит. Ус цъара аусура далагеит, амилиция аусзуфцәа ишыкламцшразы. Иааихт еиҫа ифызцәа. Раңхьа аңара ирҫеит ушьапы укәгылаанза хәа. Нас ицхыраара иахәеит... Изгәамҫаеит еиҫа ажәйтә мөа дшанылаз. Иангәеиҫагы агәхьаа имкит. Иңыба азна аңара ыкан. Есыуаха иахыҫахыз аресторан афы дтәан. Афныка данаауаз ааста данымаауаз еиҫахеит. Даауазаргы ижәны акәын дышкылсуаз. Ускан, была еиҫыхны бысҫымлеит, сыматәа уанҫам, беилататоуп ихәо ацтәа аҫацара далагеит. Лара дгәыгуан, ихы атың афы ишҫамааири хәа. Деигьымхошәа анылба, лхәычы даашьҫыхны, афны ддәылҫтит. Иаргы длышьҫамлеит.

Ақалақь анхарҫа район ҫың аҫны акәын дахьынхоз Мкан уанзатәи иңхәыс Чыма Кәаздҫа. Хышықәса уажәаңхьа Мкан санишьклаңшуаз, изныкымкәа лыфны снеихьан.

Уи, амилиция афы аусура саналага, раңхьатәи адҫа исоуз акәын. Аңхынра аниасымҫаз ақалақь аҫны ауадархәрақәак ҫалейт. Уи Мкан ишихыгамыз агәра рызгомызт, аха ргәаанагара злашьақәдыргәғәашаз акгы рымамызт. Ацәгьауфы иус цқьан, цъара шыҫак аанижьюамызт. Амаҫәа ииҫычыз азынра ишитиуаз рдыруан азы ускан аамҫала даанрыжыит. Мкан иа-разнак идырт сара сышишьҫаз. Аха сҫыцны амилицияафы аусура сшалагаз анеиликаа, сатәеимбацәеит. Ашьтахь, излеиҫәаз ала, уи агха ауп дагьсзыркызгы.

Ашә аафсан акнопка иамаз снацәа нақәсыргәғәеит. Афнудҫка идущәамкәан атәҫцәабжыи ааҫалейт. Садҫны саагылт. Минутқәак рышьтахь ашә аңхьа шыапышьтыбжықәак геит. Ашә Чыма иаартны даакылҫтит. Сшылбаз еиңш, ашә аалыртзеит.

— Мшыбзиа! Шәышка хнеир калару?!

— Ишқакамло! Бзиала шәаабейт! — дғапхафаччо ашәгы даалцит.

Луада сыфнамлеижътеи рацәак айтәкра амоуцкәа икан. Наф-ааф ѳ-каруатки диванки атзамц иадгылан. Абартцахъ узладәылцуа ашә аафсан ашыапкәа зцоу ателевизор гылан. Хыхъ антенна ықәгылан.

Ауада агәтаны астал иадгылаз асқамкәа акы аадхны днықәтәейт.

— Бзиароу?

Лцәа иалашәазар акәхарын ус баша сшымааиз, сызхааиз аартны иласхәарц иақәскит.

— Иацы алагер афнытә дыбналт Мкан.

Лгәы аанылкылт.

— Бналашыас икайтцей?

— Макъана ицқьаны ихаздыруам.

— Нас, сара...

Лажәа снапылт.

— Афныка дмаазари?

— Зынза. Иара ифынтә сдәылциижътеи суада ашә зныза-тәыкгы ишыапы ахимгацт. Дааиранггы дыкам.

Уи сарггы агәра згон, аха зтаарак тып снафомызт.

— Ахәычы дызбоит хәа даламгазари?

— Мамоу, иара иоуп «ифырхатцара» атәы ахәычы илахар зтахымха. Убри азы есымша лжъара сафуп, мама, папа дабакоу анылхәалак, усқан баб хараза аус иуейт хәа ласхәоит. Агәыла хәыцкәа лаб дыштәку лархәаанза илахәатәуп, аха исзыгәағыуам. Саб данаауа сшипылаша, иасхәаша, акино ашка хшеиццо хәа лдунеихаан илымбац лаб цәгыала лгәыбылра идуп.

Ишызбоз Чыма лылагырзкәа рфылархеит.

— Сафамзааит шәгәы ахышәсырхьыз.

— Сара соуп иаташәымтдаша, сгәы цшқацәоуп, — днахәны лчабрала лылагырзкәа аалрыцкьейт. — Иара сышка даауейт шәгәахәуейт?!

— Шәышқа дааиуа сыздыруам, аха иара даахъеит, ацәгъарагъы йаитцахъеит. Иахъа ашамтаз ацсшьарта фны «Ахра шкәакәа» актәи акорпус аҕны ауада ирхәит.

— Иара иоуп злашәгаухәуеи?

— Ахъчаф Беса Аҕеиба дибеит.

— Ус анакәха, ииашоуп. Беса Аҕеиба хгәыла иакәын.

— Чыма, шәсырццакзом, цқъа шәхәыц. Мкан уажәы иеабейтәахрыз? Убри еилыскаарц азоуп еихарак сагъзааз.

— Анкьатәи ифызцәакәа рфы акәхап.

— Изалшом. Избанзар иара идьруеит ибналара шҳаҳалак еипш, анкьатәи ифызцәа рфы ицшаара хшалаго.

— Уаҳа исхәара сыздыруам.

— Уанза хәсахәыцқәак дзыцныкәоз шәзымдырзои?

— Ишәымдыруеи дзакәытә фымт зәаз. Цъара ажәак имцхәу ифьцшәар йаломызт.

Сәагылт.

— Чыма, иахъцалак, акыр шәгәалашәозар, насгъы дахъыкәоу хәа дырра хәычык шәоур, аҕел шәысзас. Сара стелефон ано-мер абри абгъыц иануп, — сҕыба бгъыц хәычык ааҕыган астал иныкәыстейт.

— Сгәысеанызаап.

Шьапыла Гәагә Аиба дахъынхоз ашқа сфынасьейт. Уи ихатә фны иман, ааигәагъы дьнхон.

Афны санней, иан аусурахъ дыкәоуп хәа салхәейт. Амфәфы иааспыхъашәаз машынак сакәтәаны, аус ахъиуаз аргыларатә усбарта № 3 ашқа сҕейт.

Аргыларатә усбарта № 3 ақалақ анцәамтафы, амшын ахықәан псшьарта фнык аргылара иафын. Иаакәыршан гәыла иҕакын. Уи ашьац пштәыла ишәын. Агәашә аартын. Уахъынҕало арыгъарахъ авагон иатцәа гылан. Уи русбарта акәын. Афнутқа апрораб Шьурбей Цкәиа дтәан. Ацсшәа анейбаххәа ашьтахъ дьнсазцааит:

— Акыраз шәааизма?

— Шәүсүә Гәгә шәымтақәак дызбар сҭахын, иахьа аус иу-азар?

— Аус иуеит. Иуеит ицәгьамкәан, гәыкала. Сгәы иаа-нагоит ачкәын уажәшътә дшәақәгылеит хәа, — дҭагылан, ишьтахь аҗенцъыр илашьтыз ихы нкылакны, чкәынак ибжьы наикәиргеит: — Гәас, Гәас уицхьей!

— Шәеиласырхазар калап?

— Цьушът. Сара уажәы шәхала шәеизаансыжьюеит, — иацхьа икәыз абгьыцкәа еизганы, астал амгәа аҗацара далагеит.

— Харт маза еибәххәом, хәндәылтцынгы хәицәәжәар калоит.

— Иауей, сара усгы аусуцәа рҕы снейроуп.

Шьурбей данца, сыбга асқам инадцаны, Гәгә азцаарақәа истараны икоу снәрызхәыцит. Аха Гәгә ирласны дааит. Сши-баз еицш, сбара шитахымыз ицшралагы издырит.

— Иахьцалак сыгәра жәгом!

— Изхәхамгой?

— Нас шәызхааи? Цьара рхәрак калазтгы, сара сакәу цышәшьоит.

— Архәра кәзцаз даадыруеит.

— Уи сара соуп.

— Мап. Уи Мкан Агәба иоуп.

— Мкан? — исхәаз изхамцеит. — Мкан дҗакупей, мшәан.

— Дыбналеит.

— Ихы иазеицәоу шҗакаитцей?!

— Сақәшахәтуп.

— Аха сара сызлашәыхәартаны сызлакои?

— Зҕы дыкада? — иҗкааны снаизцааит.

Ижәфахырқәа дҗарыхеит.

— Сыздыруам.

— Уааипхьхәыцыр?

— Шәынтә схәыцыргы.

— Шәарт шәеиҗызцәан. Иагьаумхәан, усқан дахьтәоз, дахь-гылоз, дзыцныкәоз ахәса, ахәсахәыцкәа инадыркны иудыру-еит.

— Ахәса ирацәаны дрыцныкәон, ииашаны. Уажәы ргәа-ларшәара удауоп.

— Иахьцалак, — сцъыба ашыгеи аблокноти аатызгеит.

— Ицәгьахәарахоит.

— Ус угәы изаанагои? Иеицәоу ацәгьара кәитцар аума иутаху?

— Истахым, аха...

— Ирыхьзқәои, ирыжәлақәои?

— Хәык роуп издыруа.

— Изустцәада?

— Азәы Света Семионова лоуп.

— Аус абалуа, дабанхо?

— Ааигәа дсымбацт. Ускан «Афхаа» афы хәыкәтцәафыс аус луан. Егьи Наташа Мамонтова лоуп, дынхоит Аладатәи аулица афны №16 акны. Ацәшъта афы аус луеит. Ахцәтәи Ниусиа Гре-гашникова лоуп. Уи уажәы дахьыкәоу сыздыруам.

— Уанза дабанхоз, аус абалуаз?

Гәагә дааипцххәыцааит.

— Сыцсымзар, ажәытә турбазафы аус луан хәа сыкоуп. Дын-хон амшын ахықәан абаракқәа игылаз руак акны. Цыцхцәа, амшын анхытц уи абарак амшын иагеит, ашътахь дача баракк дыфнарцеит, аха уи ахыкәу сыздырам.

— Ицәбуп, — аблокнот неитцасцсеит. — Цъара икынтә дыр-рак уоуазар усгьы адырра сүдоит. Егьыс итцәахразы, уашътан иалтцуа усгьы иудыруеит.

— Сыршәара атахым, афыза алеитенант. Сара схәычым. Ашъаус кодекс шәатцкыс еицәамкәа издыруеит.

— Агәәҗантцара сара есқьынгы исуалуп. Абзиараз!

Уантә амилиция ашқа сфынасхеит.

Аусурафы санааи, атакзыпцхыкәу ачапшъаф асаат 18 рзы амилиция аначальник икабинет акны аоперативтә еизара шыкало сеихәеит.

Асаат снахәацшит. Аоперативтә еизара акалара саатк агын. Сышиашаз ашъаусцшаара ахәта аначальник ишқа сфыхәнеит. Иеилыскаазгы иасхәеит.

— Реилкаара атахуп урт ахэсақәа, — схэеит ацыхэтәан.

— Урт рыжәләқәеи рыхьзқәеи зну арахь исыт, уи аилкаара сара азәы идыстәоит. Асаах 18 рзы аначальник ифы аоперативтә еизара шыкоу умдыруеи?

— Ааи, афыза амаиор.

— Уанза уеазықатә. Аначальник азтәарақәа уитар алшоит.

— Ибзиоуп.

Асаат 18 рзытәкыа фажәафык аоперативтә усзуфцәа аначальник икабинет тбаакны, аш зхарцаны еивагга атзамц иадгылаз асқамқәа ханрықәтәеит. Зеггы ханеиза, аначальник дфәгылеит.

— Афызцәа, шәызхеизаагаз шәцәа иалашәазар акәхап. Апхынра алагамтазы даараза хоперативтә тагылазаашья ееим. Ацәгәурақәа рацәахеит, иаарцшыз мацхеит. Уи азы иахья ақалакь комитет ашкә исыпхьеит. Афнуцкәтәи аусқәа рминистргы атәл дасит — шәхала шәусқәа шәырееиуоу ма азәыр дласышьтуоу хәа. Макьяна хара хамч зқәымхо егыкәм хәа иасхәеит. Хус анахмырцыхцых хтагылазаашья ееихом. Макьяна апсшьафцәа ицегь иаараны икоу абакоу. Ускан хусура еихагы иуадафхашт, аха абарт ахымз хамтәа-хмыцәа ихалшо аткысгыи еиханы икәхтцароуп. Ари зеггы зхысхәаауа уи ауп, иацы аколониа акнытә дыбналт еицаадыруа ауадархәфы — апрофессионал Мкан Агәба. Дмааицкәа иахья апсшьартә фны «Ахра шкәакәа» акны удак ирхәит. Ахьчаф ианаамтаз дибеит акәымзар, агычфы фба-хца удафы даангыломызт. Даангылом уахагы. Дача псшьартә фнык имырхәырц залшом. Уажәшьта тынч хианы ацәаха азин хамам. Ацәгәуфы даанкылатәуп. Уи ашьауспшаара ахәта аначальник Ардашьын Хәатхәат-ица инапхгарала хатала ашьауспшаара аинспектор Шарт Амцар дафуп, аха хартггы хазы аоперативтә аусмфәпгәтә уахынла имфәпаагарц хазбеит. Уи ишәзеитеихәоит амилиция аподполковник, афыза Раста Цыгәанат-ица Апба.

Даагылт аначальник актәи ихатыпуаф.

— Афызцәа, ацәгъауфы Мкан Агәба дыңшааны ианкыларазы, абас еипш аусмәагәтә мәапаагарц хәзбит. Аңсшәартә өнкәеи асанаториакәеи рәы агъыч дызлафнало злахгәахәуа ауадакәа рапхәа ахафара җахтарц. Ахафара шымәагәтәу ара айбыхәара атахым. Зегъы изныкымкәа-ифынтәымкәа еиуеипшым ацәгъоуцәа раанкыларазы ахафаракәа хәалахархәхьеит. Ахафара шымәапааго абра итәоу ҳада уаха азәгъы изымдыруазароуп. Аңсшәартә өнкәеи асанаториакәеи рыхьчафцәа, рычаңшьяфцәа аедырбара зынза иатахым. Шака имазаны имәапысуа акара хара иахзеигъуп... Асаат акы инаркны фба рәынза ахафара атахуп. Нас иагъшоит, дасу шәыфныкакәа рышка шәцоит. Шыбжьон асаат өба ркынза аңсшәара аамта шәймоуп. Уи ашьтахь аусурахь шәтытцуеит, дасу шәускәа шәрылагоит. Убас есыуаха ахафара мәапаагоит ацәгъауфы Мкан даанахкылаанза. Уажәы, уаха асаат 12 ркынза аңсшәара шәймоуп.

Суадафы санааи, сееитакны акаруат сныкәтәеит. Ишакәызаалак, саатк акара сыцәар, уаха исзеигъхон. Ус сылацәа нтааит. Санааңш асаат жәеиза ыкан. Ө-саатк инеиханы сыцәан. Сееилахәаны амилиция ашка сәаасхеит.

Асаат 12 рзы ашьаусңшаара ахәта аначальник икабинет хныфналеит. Өыцьа-өыцьала хшаны аңсшәартә өнкәеи асанаториакәеи хрыдыртцеит. Сареи аучасткатә инспектор Манча Шәамбеи аңсшәартә өны «Ахра шкәакәа» хәкәшәеит. Асаат аказы аңсшәартә өны актәи акорпус аңхьала, хәычык инаарашәа иахьыказ, аназара алашьцарафы ажәыртра халатәахьан. Арстәи ибзианы актәи акорпус ауразоуроу хәәаңшуан. Аха харт азәы хайбо хәкамызт.

Уи ауыха ацәгъауф Мкан дмааит. Дымнеит егъырт аңсшәартә өнкәа рәгъы. Асаат фба рзы хәагылан, дасу хуадакәа рахь хцеит. Саатк еиханы сызмыцәеит. Аоперативтә чаңшьяф ате-лефон дасны исеихәеит истаху ауафы саатқәак афны дааины дшыказ. Уи уанза иаарпшымкәа ацәгъаура исыдыз азы

симаџаџаџа сыџан. Амшын дхын, аџны даныџамыз еиџан. Иаразнак џаагылан, иныџаыршаны иџны сџеит. Иара аџны дыџатџаџан. Сџаысџанзамџа исеиџааз ала аџџаара џазџаз дыздырит. Апрокурор иџы асанџа ааимхны, аџџаара џазџаз иаанкыларашаыџалан, хаылыбџеханџа саџеит. Уаџаџаџа иаџы иџалаз аџџаџа ада еџы аарџшын.

Ари аус сахынџашџаџа, аџааусџааара еиџбы џас Инырџаба иаџы џааџа зыџбаџа сеиџааз аџаа реилкаара идын. Урџ еилкааны, аз џады драџаџаџаџан. Иаанханы иџаз лыџџа сара сџеит.

Галина Грегашникова амшын ахыџаан иџаз аусуџааа рынхартџаџы аџнџаа руаџы дыџнан. Лара ибзианы дшыздыруаз амџа саныџааа ауп иансџаалашџааз. Лхымџаџаџаџаызы изныџымџаа амилиџаџаџы даанаџаџан.

Луада аџа снаснасит.

— Шаыџнал, аџа аартуп! — аџныџџанџа лыџџы ааџеит.

Сныџналџ. Галина аџол дадгылан, лыџџы ауанџара даџын. Санылба, уамашџа илбазар аџаџа, лыџыымшыџааа дџаарыџеит.

— Сыла иаџа аџара сыџџом.

— Избан? — сналазџааит.

— Ихаџа Шараџ Амџар дыџааит.

— Уи хџыс дууп. Сара Шарлок Холмс ма Мерге саџаым, — хџаџаџара даџаџаара иниазџеит. — Шаара иаџаа еиџаџы шаыџџџоуп.

— Иџабуп. Сара сшыџџџоу шаара шаыџа зџаарџы исарџаџаџеит. Аха уи саџаџаџарџ шаыџаааз здыруџеит.

— Еиџа еиџып. Аџаа мыџџа ханаршыџом. Шаарт Мџан Аџаба ишџаымдыруа иаџаџарым, — инџџааны сналыџаџаџит, аха исџааз уамашџаџы илымџеит.

— Дыздыруан ус азџы анџаа.

— Уџџан Мџан лассы-лассы дааиуазма?

— Дызхааиуазеи хџа шџџаарџы шџџахызар, шаыџџамшыан.

— Мап, сара еилыскаарџ исџаху, иара лассы-лассы дааиуазу хџа ауп.

— Уи хѳыѳагы иахусын, атак асымтар калоит.

— Агәра згоит, аха шәарт ус шәсызныкәоит хәа сыкам азоуп сзааиз.

— Аегәарпхара шәылоуп, — даакәыпсычхаит. — Аинтерес шәзатцазар, исхәап.

— Ицәгъамызт.

— Мчыбжык ала знык-ѳынтә данымааиуазгы еихан.

— Шәкны ада уаха зѳы днеиуадаз?

Лара даасыхәапшит.

— Сыздыруам.

— Уажәы аус абажәуеи?

— Асанаториа «Ацныш» акны санитаркас. Ускан Мкан дзыцныкәоз ахәса ирылашәхи? Сара среигъуп еихарак уажәы, — лнапкәа нак-аак иааитыхны, лгәышпы аатыганы ләаалырххейт.

— Дара сыздырзом шәымхәози?

— Уи иара иакәын изхәоз, Фаина латкыс бабанзеигъу хәа.

— Фаина дарбан?

— Уаанза дзыцныкәоз лакәхап.

— Уаха? Фаина лзы итцегъ ижәдыруеи?

— Акгы.

— Хәычык шәааипххәыци, сшәыхәоит.

Лара даапышәырччейт.

— Аиашазы, исыздыруам, ақалакь ахәшәтәыртаѳы аус луан.

— Ацхыраара дузза хашәтейт, итабуп...

Ари еилыскааз зынза имацмызт. Мкан Галина лѳы дшыкамыз ѳашьомызт. Акы — удак акәын илымаз. Ѱба — дзыѳназ аѳны лара лыда 12 таацәара ѳнан. Мкан ауаа рацәа дахьырбаша днеиуам. Хпә — лара амцхә лхәацәон. Дара еибабахьаны иказар, бѳы еихакы хәа имхәарц залшомызт.

Галина лкнытә сандәылт, сышиашаз ақалакь хәышәтәыртаду ашка сѳынасхейт. Аусура мшы нтәахьан, аха избарц истахыз ауаѳы, издыруада, лус аѳы дааитцаханы дыказар сгәахьан.

Исықәымҕеиет. Ахәшәтәыртә акадрқәа рыкәша аихабы лу-
сура мшы даналга, аҕныка дцахьан. Нас уи аамтаз избаз
ахақьымцәа, амедицинатә ехәшыцәа, асанитаркацәа ухәа
рызтаара салагеит, аха Фаина хәа азәгы дигәаламшәеит.

Аусураҕы сшааиз асправочник ала ахәшәтәыртә акадрқәа
рыкәша аихабы лыҕны ателефон аномер еилкааны ател сыл-
засит.

Атрубка ирласны икәырхит.

— Сзырҕеит, — пхәыс бжык атрубка иаатыҕит.

— Ари Шәлымбаа рыквартира аума?

— Шәымҕашьеит.

— Шәымтак Шьаҕа Тышыкәа-ипҕа ателефон аҕынза шәыл-
мыпхъари?

— Сара сышәзызырҕеит.

— Саҕамзааит, Шьаҕа Тышыкәа-ипҕа. Агәхьаа шәалазцо
ашьаусцшаара аинспектор Шараҕ Амҕар соуп.

— Сышәзызырҕеит.

— Хышықәса, пшышықәса уажәапхъа ахәшәтәыртәкны
Фаина хәа зҕабк аус луан, дышәгәалашәозар сгәахәын.

— Ааи. Ииашацәкьаны, Фаина хәа зҕабк амедицинатә
ехәшыас аус луан. Илыжәлан Николаева, аха хышықәса раа-
хыс аус лузом.

— Имашәыршәа акәзаргы, ҕьаракыр лхабар жәдыруазар?

— Лара хатца данца, ҳақалақь иалтцны Саратовка нхара
ицан, уиаахыс лхабар сыздыруам.

— Дараза иҕабуп.

Уигы баша ҕьабаазаарын.

Асааҕ 12 рзы еиҕа ашьяусцшаара ахәҕа аначальник ика-
бинет акны ҳаизеит. Ардашыын Хәәтхәәт-ипҕа ажәа мыцхәы
ҳамыршыкәа аинструктаж аакаитцеит. Атдыхәтәан сшызеи са-
реи ҳааникылеит.

Зегы андәылтц даахәхәапшит.

— Шәзааныскылаз убри ауп, уаха акы еипшымкәа агәәеа-
нызаара шәымазар сҕахуп.

— Харт есқынгы агәәанызаара бзиа ҳамоуп.

— Издыруеит, аха уаха еихарак. Избанзар «Ахра шкәәкәә» ағы ахқатәи аихагыла ақадатәи абартца асигнализация цхастахтәит. Уи ахала ишыцхастахаз, насггы уаха иқатцмкәә ишаанхаз зеггы ирдыруеит.

— Иара дааиуеит шәгәәхәит.

— Хәарас иаҗахузеи?..

Асаат акы антқамтәзы сөзыеи сареи иахатәи хтыцәғ хчыгәза хтәахьан. Ацсшьацәә абжеихарафык макьана алашара ырцәаны ишьтамлацызт. Есааира иаха итынчрахон. Уи атынчра зны-зынла иааилархәон ацсшьартә фны агәашә иа-адгылос амашьынақәә рыбжыи.

Уаха атц даәакала иқан. Цтацк зхымыз хажәәан агәи иатцә цқа змамыз аетцәкәә еилаарцыруа иатцәсан. Абжакы капсазшәә, цқа ақалақь хәхәлацшуаз алашарақәә каххаа иаркыз мыцхәи ула хыркуан...

Сахьтәаз уажәи-уажәи сшьапқәә дысуан. Зны еитцысхуан, даәазны исырхәон, аамтә снахәәцшуан. Уи, цас иауазшәә, җынла еицш иццакуамызт. Уахынла ххәара зыхьаз гәаныла сизагьуан акәымзар, амилицияҗы аусура сахьалагаз сахьхәны сықазамызт. Ариггы усыи, аха баша усмызт.

Уаанза амилиция рахь аусура сиасаанза, астцәкьа аусура удаәуп хәә сықамызт. Имариоушәә, насггы аинтерес ацәушәә сгәи иабон, еихарак амилиция иазку ашәкәкәә санрыцхәлак. Аха ацстазаараҗы ус акәмызт ишықаз.

Арахьтә саныхынхә акәын. Мчыбжык ашьтахь хашкол ағы рцафыс аусура салагарц стаххеит. Аха усқан ашколқәә рҗы мызкы иазынацшуа ацхьара иалагахьан. Насггы итацәиыз тыцк ықамызт. Ақалақь цара-лашаратә кәша аихабы пытрак уаацшы хәә сеихәеит. Мышқәак цқьа имцацкәә, җенак иаалырқьаны араиком акомҗареидгыла актәи амазаныкәгаф дсыцхьеит. Дызсыцхьазеи хәә снеизар, акомҗареидгыла ақнытә амилиция ашқа аусура сышдәиқәырцоз сархәеит.

Уи сара сазыңшымызт, уамашәа избейт, аха дара аҳәара злакартаз ала мап сзырцәымкит.

Амилицияґы аусура сшалагаз ейпш, Мкан итцааразы ишыклапшра дтас исоуит. Адта қәғиарала инасыгзеит. Уи ашьтахь дачақы. Есааира иуадауу адтақәа ракәын исоу-аз. Сеихабыра сусушьа сымарґехәо ишааиуаз гхак ґастцеит. Уи агхазы шықәс дуззак аоперативтә усура саґәыган. Сара исхаран. Хзышьтаз ацәґаууы лассы-лассы дахьцәырцуаз еилахкаан, убрахь сара сеырґашьаны сишьтан. Иара дсым-бацызт, ипатретґы ґамамызт. Баша ажәала дзеипшроу хәа сархәахьан. Шыбжышьтахь хатдак инаңшы-ааңшышьала даарылыскааит. Цқәа снаихәаңшызар, дыздырт. Уи хзышьтаз ацәґаууы иакәын. Дшызбалак дтас исыман, сеимырбазакәа ишыклапшра. Иахтахын иара дзыдхәалоу еґьырт ифызцәаґы реилкаара. Аха сара иақәыскит, уажәы даанкылан, амилиция рґы днаганы схала ифызцәа зустцәоу исырхәарц. Хус иараз-нак ґалгарц стаххеит.

Ашьшьыхәа снаидгылан, сызустаз наиасхәеит. Иґәйеа-ныстцеит, аґырххара даламгарц азы. Сышихәапшуаз иңштәы аґеитанакит. Даара сґәйсәанын иңыба дталозар изымурц азы, аха иара инапы имґәа инадкыланы, сишьит, шәсыцхраа хәа артәаа ааґиргеит. Ашьшьыхәаґы ишьамхқәа дрықәтәарц алақәра далагеит, зынза иңсы илшәшәазшәа. Сара сґачамкны сшанхеит азнык азы.

Зегьы ирыхьы хәа хашка рґаархеит. Уи иара ихы иархәаны, иаңхьа ахахә ишьтаз фышьтыхны, ишимчыз схы иарба-ны идәықәйтцеит. Ускан ауп ианґәаста. Иаразнак снапқәа сәарыхеит, аха цқәа снапқәа сырзымышьчеит. Сзықәгылаз адґыл аасыцәґежьын, ажәдан сыцәка ахы лахазшәа, акґы самкзо хыла сылталт. Уаха акґы сґәалашәом. Схы здыруа саныкала, схы ейкәжәаны ицо, ахәшәтәыртаґы сышьтан.

Мызкы иазынапшуа ахәшәтәырта стахеит. Уи аамтаз хзышьтаз ацәґаууы хара дабанзацоз, сфызцәа ирласны

дааныркылт. Ахәшәтәырҭа сантыҭ, сеиҳабыра лахь сырҭеит. Хазы аизара ҭаҭданы иҭаҭҭаз иалаҭәажәеит. Сәызцәа зегъы сықәзбеит. Иаггырзбеит аоперативтә усура саҭәыганы, даҭа усурак ашҭа сиаргарц азы... Убас шықәс дуззак даҭа уск зуан. Атыхәтәан, аамҭала еиҭа аоперативтә усурахь сияган. Аус ахьынзазуаз зны иҭаҭҭаз агха шыҭкасымҭо сусурала агәра андсырга, аоперативтә усураҭы сааныжьын. Уиаахыс иагъаҭы ацәгъауцәа ааныскылахьан, аха уаҭа уи аҭыза агха ҭасымҭеит.

Амза аҭашәара иналагеит. Ашарагъы аҭазнакит. Алаша-ра есаири ақалақь иахагылоу ашьхақәа ирхыҭцыпхьаза, ажәҭан иаҭаҭҭаз аетҭәақәа аҭыцәара иаҭын.

— Баша хтәоуп, — иҳәеит сәыза ҭынч.

— Избан?

— Хаззыпшу даауам.

— Цқьа иаашаанза ҳаҭшып.

Ацәа саргъы ашамҭаз исысны сакит, аха изулак исычхауан.

Ацәажәарагъы ҳаҭәыҭит. Ашамҭаз аҭыҭбжьы ахара иҭоит. Ҷымҭзакәа актәи акорпус ҳала ҭырхаха ҳагәйдпшылон. Уажәшьҭа азәы абартҭа даақәгылар, ҳахьхәыҭатәаз ҳаибаратәы иҭалахьан. Хартҭы ҳнеиҳәаҭшы-ааиҳәаҭшит.

— Угәы иаанагои? — ибжьы зынза иныҭакны, Манча дынсазҭааит.

— Аҭныҭа аҭара аамҭа ааит.

— Уахатәи хҳаҭарагъы башахеит, — иҳәан, иҭырххо дҭагылеит Манча.

Иаразнак, акгъы сымҳәарц, инацәа иҭышә инадкыланы сышҭа даахьахәит. Иибазеи хәа ашьшьыхәа сәагылан, алада слаҭшит. Лаҭтәирахь апарк дыҭдаланы спорт маҭәала еилахәаз чкәынак дааиуан. «Дыҭсшьаҭу ма Мкан иакәу?» — аасгәахәт. Ахара дызустаз сыла дазеилыргомызт. Данахзааигәаха, Мкан шиакәыз здырт.

Саагәырҭеит. Манча снеикьыст. Данаахьахә, лаҭшыла дудыру хәа снаиазҭааит. Иара ааи ацынхәрас ихы ааирҭысит.

Мкан халапш ихмыжкәа ихәәпшра халагеит. Актәи акор-пус данаадгыла, дөафәпшит. Нас наҥ-ааҥ днапшы-аапшын, афны акәакь афы атруба иамаз аанкыланы, дафәәазо ахалара далагеит. Ахпатәи аихагыла, абартца атзамц минутқәак иеадыргәғәала даатгылт. Ашышыхәа ашә ахьартыз ашқа ихы ырнааны дныфнапшит. Ауадафы ифназ аҥсшьафцәа шыцәоу агәра анига акәхап, ишьапы аҥынтца дықәгыланы дныфналт.

Харт хааилацәажеит.

— Манча, уара излаулшо ала наҥтәирахь ала унеиуеит. Сара — цақала, иигьычыз амаҥәа иманы данкаңалак ауп данахкуа.

— Ибзиоуп, аха арациала хфызцәа рышка адырра ҥахам-тазои?

— Уажәшьта иҥалом. Абжыы имахарц залшом. Убри азын, хапсы-ханха, дхәынчаны даҳкыроуп.

Хнеипырцит.

Сшьапы ахьсыргылоз зынза абжыы ахылтратәы сныҥәомызт. Мкан ауада дахьынзафназ ххы иархәаны, алада сиасны имфа скит. Манчагы афада имфа икырц днеиуан. Нас Мкан уаха цашьа иауамызт. Манча дышнеиуаз ишьапы акы нахашәан, дкаҳаит. Аха ирласны дфагылан, иааигәара, бзиашәа, игылаз ашәтла ашьапы иеадыргәғәаланы даагылеит.

Манча дахькаҳаз абжыы иауимаҳахуаз. Абартца даақәгыланы лада-фада днапшы-аапшит. Сара аиатцәара сахьылагылаз сьесмыртысзеит. Мкан, игәеиҥоу ма ацәалашәара иоуу здырхуада, иигьычыз ифытцракны, атруба дафәхәазаны ифылеихеит. Искыз стапанча аахаршаланы, аиатцәара саалтын, дахькақаша х-метрак сазааигәаханы саагылт. Егьыс уигәйдланы иуҳәынчаша азәы иакәмызт.

Данылкақа, арцәаа ааихсыргеит.

— Мкан, уеумыртысын!

Азныказы илымҳа иаҳази ила иабази хеимтцеит. Ишьтахьқа данхәапш, Манча атапанча иқәкны дааиуан. Нас зынза иеиқәиқзеит.

– Ейта уара сымдаағы уғылт, – ихәеит, уажәшътә дшах-
цәымцо анидыр, ихапыц аґґа ытго. – Ирымхәази ухы ңыреит
хәа, үмпсґеи?

– Аңсра макъана исзыңшуеит, уара уеиңш ацәгъауцәа ахьынзакъоу, – схәеит тынч.

– Шақа шәысцәымгүзеи?..

Амилицияґы даннаага, Һарт аґсшьаразы дасу Һуадаґаа
рахь Һеит. Схы ахчы ишныластґаз еипш, иаразнак сыцґеит.
Асаат Һґа рґынза сзымаапшґеит. Сґаґылан, сееилаґаны ау-
сурахь сґаасхеит.

Амш бзиан. Амра кажжы ицхон. Амшын акнытә иасуаз ацша
 ҕаандан. Пхынроуп ада макъана аапынроуп узхәомызт. Ари
 амш ахыбзиахаз акәу, даараза сгәалаҕазаара бзиан. Ыъара
 қығғәарак сымамызт. Ацша еицш сласын. Аха аусураҕы
 санааи, Мкан Агәба ацсшъарта ҕны «Ахра шкәакәа» акны
 рапхъатәи ауада архәра иҕаитцаз азы мап икит хәа ансархәа,
 сгәалаҕазара аапхастахейт.

Сышиашаз ари аус аилыргара знапы ианыз аустцаафы
еихабы амилиция акапитан Даратия Цәеиба икабинет ашка
сыџхалт. Ашә аартны снаиастцааит:

– Суңдырхагахома?

– Мап. Утәа, – инаџсан игылаз асқам снықәтәарц инапы наирххейт.

Тынч сныкәтәеит. Дарәтиа әвра дафын. Мкан адәахыы дыпшуан. Цкба снаихәәпшит. Ииашаны, арт ахышыкәса рыла иешеитеикыз убон. Ихәхәы еикәәтәәкәа ескыынгыы ижәпаза еилагылаз уажәы иаған. Еихарак иапхба. Ифәфақыкәа, ихәхәаза илымхә афынза илашытыз, ашлара ңыара-ңыара иаланаңсон. Илахь кьакьан, аха ескыынагь илахь ахьтәхәалаз азы ибла атаңшра удаафын. Иапхба ипәтақәа имаз жәпан, антәамтәфы итағаны, ирхәаны ицлымхәа афынза илашытын. Аспорттә кьәф ишәыз акацхә афшәаны икан азы игәы хәажжза иаапшуан. Аикәа ишәыз аганкәа рфы ацәәхәа шәпа шкәәкәаза иалган. Еимаа царцалакәак ишәан...

Ацыхэтэан Даратиа аѡра дызѣыз далган, иѡыга астал иныкѣиршѣит. Мкангы даахѣын, ганха днаихѣаѡшын, днаиаз-цааит:

— Избан иацы аѡсшьарта ѡны сырхѣит зышѣгѣахѣыз? Сара ацѣгъара иѡасымѡаз, сыхѣда ишѣзыкѣѡм. Амала, шѣеилыскаауеит, имаѡымкѣа иаарѡшымкѣа ацѣгъоураѡа ишѣымоу рзы шѣеихѣбыра шѣхы шырымшьышыа. Аха саргыи сеилышѣкаа, шѣахѣтыр азы иѡасымѡаз ѡастѣит сызхѣом.

— Ус азѣгы иуеихѣом.

— Нас, ари шѣеилкаатѣу?

— Ибзианы еилукаауеит. Аѣыргазара аѡахым.

— Сара сыѣсыргазаѡм.

— Уаѡѣыѡ аѣхырѡѣажѣара! — ибжыи ѡѡигеит Даратиа.

— Ацѣгъара иѡасымѡаз атѣи акѣу? Еиѡасхѣахуеит, иахы ацѣгъара иѡастаз азы саанышѣкылт. Маѡ сызкуам. Иашоуп, аха иацы ашыжѣ ауада урхѣит хѣа ишѣхѣо иашам. Уахѣ шѣаѡѣажѣара сѡахым. Апрокурор дызбар сѡахуп...

Сѡагылт. Даратиа истол атѡар аѣы икыѡѡхыны иѡѣыз асиа сылаѡш наѡѣшѣеит.

— Ари закѣи?

— Аѡсшьарта ѡны «Ахра шѡѣакѣа» аусуѡѣа рсиа ауп.

Иаанкылан снахѣаѡшит. Асиа ианыз рхыѡѡхызара шѣѡык иреихѣан. Сышгылаз ажѣлаѡѣа ианыз рыѡѡхара сналагеит. Ъѣара истѣхыз ажѣлаѡѣа сѡымлеит. Нас ахѣзѡа рыхѣаѡшра салагеит. Ацыхѣтѣан ахѣса жѣлаѡѣа рѣы «Ф» ала иалагоз иатѣысшыт. Урѡ ѡыѡѣа ыѡан. Петрова Ф. — дѡѣкымын, Селезнова Ф. дѡѡѡшьаѡын, аѡыга ала лыжѣла аатаскит. Убасѡан ауп аѡарахѣа, аѡѡѡа асапат шанартуа еиѡш, иансгѣалашѣа — сыхгыи гѣыѡган астѣит уи уанѡа иахыисгѣаламшѣаз.

— Даратиа, асиа макъана иуѡахымзар, хѣмѡак сара изгоит.

— Ибзиоуп.

Сусуратѣ стол сладтѣалан, атѣлефон саѡѡхы иѡѣыргыланы аѡсшьарта ѡны «Ахра шѡѣакѣа» аѡадрѡѣа рыѡѣша аихѣбы

ишқа ател саст. Сгәы самжьеит, иеилыскааз ашьаусцшаара ахәта аначальник иасхәеит...

Амилиция ацхьа аоперативтә машьына игылаз хнакәтәеит. Ацәгъара кәзтаз ауафьы иаанкылара адагъы, ацәгъара иара ишыкайтцаз шыақәырғәғәтәын... Минутқәак рышьтахь Гәдоутәти аулица ахьаантәоз, арғьарахь анхарта ду игылаз ацхьа хәангылт. Амашьына хәақәытдын, амардуан хәафалт. Актәи аихагылафьы ауада №2 афәацхьа хәатгылт. Ауада афһытцка атәтәа кәзташаз ашә иамамызт. Снацәкьарақәа рыла ашә снас-насит.

— Ишәтахи? — ауада аһһытә цхәыск лыбжьы аагеит.

— Иаарты! — Ашә аалыртит. Хшылбаз еицш лыла ашәара аахызбалт.

— Мшыбзиа, Фаина Николаева—Селезниова, — ихәан Ардашһын Хәатхәат-ица, ауада дһыфлашылеит. — Лассаамта хбышьтан, бара бхатца ижәлала акәзаап бшыкоу?

— Сызхашәтахызи? — дтааит лыбжьы нытцакһны.

— Бцәа иаламшәазои?

— Акгьы, — мчыла цышәарччарак лхы-лфьы иһықәылтцеит.

— Сара шәара шәыкһытә исахар стахын. Уи уашьтан шәус аһырызбуа хымпада иахәацшуеит. Ацәгъауфьы итәахразы, насгьы ағьычра ақәцеразы астатиакәа ыкоуп ашьаустә кодекс аһһны.

Мчыла аччапшь лхы-лфьы иқәлаз нылфәба ицеит...

— Ииғьычыз амафәа абакоу?..

Саатк ашьтахь Ардашһын Хәатхәат-ицеи сареи аус еилыргәф Дарафия Цәеиба икабинет хһыфһналеит. Дарафия дфәгылеит.

— Утәа. Ухәзипхьей «Қамс»...

Аоперативтә цацшыаф ицхырааф асержант Кәынта Чыхәба Мкан диман дааит. Дышхәхәацшыз дһахәзтааит:

— Сабанзашәырғәакуа?

— Ацәгъара икауцаз ура ишыкауцаз шыақәхарғәғәаанза.

— Акыр шәадхалоу?

— Минутқәак.

Мкан дааччеит.

— Атакра угәы цнатәан, убналарц иакәукит, иукәҗиааит, — дналагеит Ардашыын Хәатхәат-ица. — Ара уанаа, аҗныка умнеит. Умнеит анкыатәи уҗызцәа рышқагы. Иудыруан, убналар анеилкаахалак уҗызцәа рҗы уңшаара хшалагоз. Убри азын (макыана иуазхәаз дхаздыруам, аха нас ухала ихауҗәоит хҗәахәуеит) уанзатәи уцәыбзак, лхатца дилтцны дшааз уалхәеит. Уи акәын уаргы иутахыз... Аңсшәартә аҗны «Ахра шкәакәа» аихагылақәа ахпатәи абыҗбатәи рҗы асигнализация шамамыз уазхәаз лара лоуп.

— Имцуп! — дҗатқәеит.

— Лара лоуп изхәа.

— Сшәызҗыазом.

— Уҗыара азәгы дашытам. Лара илхәаз ашәкәы иануп.

— Ихастом! Ихастом! Ихастом! — ичхара хытит.

— Аха усоуп, — ихәан, тынч Ардашыын Хәатхәат-ица иикыз аилахәара аахыртны, астал иныкәытцеит: ахытәы саат, амацәаз абла зтаз, алымхарыҗқәа җба. Иара дшанханы дахәаңшуан, ибла иабо агәра изымго. Атцыхәтәан, ашышыхәа длатәан, ихы ааникылт.

— Уажәшытагы мап хцәукуоу?

Ацанза даакәыпсычхан, ихы җышытихит.

— Шәтәы иагахт...

Уажәшыта җыаргы дзацәымцошәа аниба, ихала зегы ачқахәа ахәара дналагеит...

АМШЫН ҒЫҚӘ АМАЗА

Шыбыжыонтәи аңсшыара аамта ааиразы раңәак шагмыз ашыауспшаара ахәта аначальник Ардашыыл Хәәтхәәт-иңа Хышба дсыңхәеит.

— Сызупхъаз уи ауп, — ихәеит Ардашыыл Хәәтхәәт-иңа, икабинет ағы саннеи, — иахъа ашыыжъ ахәшәтәыртәғы днанагеит зшыапы ғәғәала ихәыз пхәыск. Аңқаағы-аңаңшыаа излеихәаз ала, уи лшыапы акала иңқан.

Исзымычхакәа иажәа снаңыөлеит.

— Лара илхәои?

— Амшын сахътаз ауп лхәеит. Лыңшәмагы уи ауп иихәо. Ахашыоуки дырхәны, нас еинааланы, ма иршәаны иддмырхәозар, алшоит. Уи еилкаатәуп ирласны.

Ашыауспшаара ахәта аначальник икабинет аңкытә сандәылтц, сышиашаз ахәшәтәыртә ашқа сғыаасхеит. Амра ақалақъ иахагылаз ашыха ҳаракы ишхымтхъоугы, макъанатә аулица атротуарқәа аңсшыааңцәа идыртәхъан. Зегъы еилаҳәара хәыцқәак кны амшын ахъ ицон. Урт сахърыхәаңшуаз сгәы иаа-нагон, абарт зегъы рыңсы ршыарц, реырхәшәтәыртә иаатәкыоу хәа. Ҳақалақъ хәыцакны иаланхауа рааста аңсшыааңцәа хәынтә рыла еихәаны иаауан. Ҳарт иахъеи-уахеи ҳамтәа-хмыцәа аус шаауагы, зегъ акоуп, аңәғъарақәа зегъытәкыа рыпхъаркәкәара ҳахъзомызт. Иара уағъзлахъзои? Иацы ашыыжъ акәын аңсшыартә аны «Ахра» аңкы аңсшыааңцәа зыаңаз ауада рыкамзаара иақәыршәаны идырхәын, уи аус аилыргара сара иансыртәз. Абар иахъа дачақы, уаанзатәи иаарцшымкәа аңәғъара исымоу маңума? Нас, ас аамта кыәқәак рыла шақа ус урыхъзои?

Ажәакала, иуадааын аңхынра амилиция аңкы аусура.

Ахәшәтәыртә аңкы саннеи ашә аркын. Ашә аңхъа зхалат шкәакәа зышәтәаны аңхәыс шәпа игылаз азәғы аәнутқа

дыфналышытуамызт. Сара амилия маҗа сшәымызт, аха сышәкәы җапшыза сұыба иаатыганы ианылсырба, ажәәк мхәәкә ашә аартны сныфнашылт.

Афнудҗа ахәшәффы фнышәшәон. Адашма баазан. Ааигәа акәхарын ианырзәзәаз. Тынчран җаҗа. Ашышыхәа ахҗатәи аихагылаҗы сфыхәнеит. Абартҗа агәтаны ақәыршә шкәәкәа зқәыршәны игылаз астал ыҗыа амедицинатә ехәшыҗәа адтәалан. Урт дрыцны ахалаҗ зшәыз чмазафык апалата дныфнашылеит.

Сара раҗхәа аҗкафы-аҗаҗшыаф дызбар сҗахын, аха иҗыҗ аҗы дыҗамызт. Амедицинатә ехәшыҗәа сынразҗааит.

— Аҗкафы дабазбари?

— Уи уажәы җкәынак акьатеилашә иманы даарган, дҗикауеит, — лхәеит руазәы. Нас сыззааиз аҗхәыс дахышыҗаз еилкааны лышҗа снейт.

Апалата дуҗәамызт. Хфык ачымазҗәа раҗәын ишыҗаз. Ашә аҗхәа саатгылан, сҗааит.

— Ниура Черненко дарбан?

— Сара соуп, — лхәеит аҗенҗыр аҗхәа ишыҗаз аҗхәысҗа. Лхы ахчы иахылаз иаалхны даасыхәаҗшит, сызустоулаҗшыла сыҗҗаауа.

Акаруаҗ иқәтәаз ахатҗагы дфагылт. «Уи лхатҗа иакәхап», — аасгәахәит. Сгәы самҗеит. Ханеибадыр, лхатҗа иакәҗкәбан. Шәпақы, ауқы, лара иара иатҗкыс илыгын...

Сара схы дсырдырт.

— Агәхәа шәалазҗо ашыаусҗшаара аинспектор Шараҗ Амҗар соуп... Шәшыапы җҗашыас иаиуз еилыскаар сҗахын.

— Амшын аҗы...

Аха иара алҗаха лимҗеит.

— Зегы хара хауп изхароу. Уа амшын хҗамлар акәын, аха иҗкалаша акәзаарын уаҗа хназҗаз.

— Рыуа җыҗс иабыкәу? — исзымдыруазшә җастҗеит.

— Аҗсызкҗәа рынхарҗа аҗхәа.

— Уа аталара шыкамлоз шэзымдырзози?
— Ыаргы аыра анымыт.
— Аыра анымзаргы, шэхала ишэымбазози уа амшын-
талара шшээртаз?

— Иаабон хымпада, аха хыыыагы хааигэара уа дыкам-
зар хтахын.

— Нас?

— Акэара акынтэ хэбака метра сызсауа снейхэзар
каларын, — дналагент уажэы лара илыхыыз ахэара, — ихышэ-
шэаза сшыапы акы нафхэазеит. Нас ицахэахэо иаасыхыт.
Сшыапы иахыыз збарц саахэын, сгэы фарханы сныхиалан,
сшыапы санфаха, иаузымбахуаз. Иаразнак ацшэма сыбжы
наикэырганы акэарахы сеихеит. Акэарафы саннеи, сшы-
пы зынза исзыкэыргыломыт. Ашыа агэакхэа ацара иафын.
Рацхэа иахдыхашэаз кыфк акэыршаны ифаххэеит. Нас
ацшэма ахэшэтэыртах ател дасырц дцеит.

— Шэгэанала, шэшыапы цызказ арбану зышэгэахэуа?

— Сыздыруам Амала, ицару хахэмыт.

— Издыруада, ицару телзар?

— Иахысхэара сыздыруам.

— Ишэхэаз сахаит, аха шэкэыла ишытысхыр стахын.

— Азамана.

Сшыба иаатызган, бгыцкэак рфы рыыагы ирхэаз рфахэ-
кэа хазы-хазы ианцаны, рнапы нацазэит.

Ииашаны, ирхэаз агэра угаратэы икан. Дара излархэаз
ала, уи лшыапы цызказ, хымпада, телын. Акышэ царны цыара
акы иацыхэахэо иказтгы, лара дызсауа дышнеиуаз лшыапы
анафыа ицнакеит.

Ахэшэтэырта сандэылтц, дара амшын иахыталаз ашка
сфеасхеит. Автобус ацсызкыщэа рынхартэ ацхэа сылба-
аит. Урт зыфназ агэтэы онкэа, хэычык реетцхэа, рыхкэа
еикэырцшыыхаа еивагылан. Руак афы хэба-фба тзы онан.
Дасу руадакэа рацхэа еиуеицшым ашэт цшзакэа еицахан.
Ана-ара шыоуку рпенчыр ацхэа амра иарфарц ирыпхны

рацәак идуцәам аңсызқәа кнаҳан. Аәһкәа рыбжьара ашашәа шкәакәа рыбжьган. Уаҕа ааигәа ирызәзәаз аматәакәа кнаҳан. Зны-зынла амшын аҕынтә иасуаз аңша анаабжьалалак, икнаҳаз апрақәа реипш иарбҕаауан.

Аәһкәа раңхьа амшын ахықә аҕынза ҕажәаҕа метр идәны, ииашаза инашьтын, шамахамзар зеггы ңслымзран азы, ашьац иатцәа зынза имачын.

Ацәәһкәа иарсыз аңсызқәа рыката акәыршан.

Урт сынрывсын, амшын ахықә икәгылаз аңслыштцлақәа сынрытагылт. Сахьгылаз, амшын аҕнытә жәабаҕа метр ишьтыхын, иеҕьарстан. Амш аныцәгьоу ацәкәырпақәа ааины, гәгәала аҕа иахьадсыллоз иеһназәзәааит.

Амшын ашьыжытәи зиа тынчк еипшха итатәоуп. Амра ахьхыңхало асаркьа еипш ицкьоуп. Ахьарчхәа ацәкәырпа ссақәа ахьтәы кәара рыенадрыңсалоит. Аңсшьаөцәа итоу маңоуп. Абжеихараоык уажәы амра аеарбылра ауп изеу. Амшын аҕы еиоырссо гбак неиуеит. Уантәи аарлаҳхәа ашәа абжыы ааоуеит. Аха уи абжыы ааилархәеит ргәышпы тцкәашааза амшын иху аңнышқәа. Урт иахьа ара ирацәазан. Еизызгазгыы, митәык ихарацәамкәа амоторқәа змоу анышькәа ирықәтәан аңсыз куаз ракәын. Цьара ңсызк мариала иаҳпыхьашәозар хәа рыбжыы рхагала, еибарцыруа рыкәшамыкәша ихуп. Дәеа шьоукуы акәараҕы шьамхышәара азы иалагылоу аңсшьаөцәа ирхаңраауеит.

Саңхьа амшын ахь улбаазгоз амҕахәаста тшәа лакьылакьуа илашьтын. Саныланы сғынасхеит. Амҕабжара санлеи, нактәирахышәа ахаҳәкәа ахьеилажыыз икьаҕьаза ишьтаз руакы снықәңдалеит. Ус ахаҳәсса дуқәа сынрықәңала-аарықәңало амшын иалажықәаз рҕы снейт.

Ара, хәарас иатахузеи, аеыкәабара шәартан. Амала аеыкәабара калом хәа цьаргыы ыырак анымызт, аха иара усыгы иубартан, ухы акгыы ңнамкәозаргыы.

Слакәын, снацәа азы инзааскылан, икәандан. Сынтәатәиала

амшын зынза стамлацызт. Ынч аҕеиылахра сналагеит. Ус сха-хы азэы ибжыы сықәиргеит:

– Арпыс, уа амшынталара калом!

Схы ышытыхны ҕызуаз ишқа сқапшит. Уаанза сара сахь-гылаз хатқак дықәгылан. Иихәаз шхасымтдоз идьырузшәа, сышқа дьлтәлт. Данаасыдгыла, ус ихәеит:

– Саҕамыз, аҕыза алеитенант, харантә сыла шәзеиылым-кааит.

– Акымзарак. Аха сара шәысзымдырит.

– Сара ҕактәирахь сынхоит, – нас дьзхааиз ашқа дниасит.

– Ара ишәартоуп, даара шәгышәҕеанызар ауп.

– Амашәырқәа калалома?

– Усдәкыа ирацәаны исымбацт, аха иахыа ашыжь ара цсшыә пхәыск амшын дахынталаз, лшыапы дьлкәит.

– Ицызкарыз?

– Сыздыруам. Арскатәи ахахәкәа ахьеилажыу цыара ицару телк лшыапы аҕашәазар акәхап...

Амшынзы цхан. Сахьтацшуаз атцан ахахәкәа кәашза иахьтацсаз збон. Ашышыхәа амшын сынхылан, сызсауа хәбака метр снейт. Азы сынхәытцалан, сыла аахыстит. Сыла ирхәашышәа ишыснарбозгы, снацшы-аацшуа сҕынасхеит, аха атцакны амшын хаскынкәак ачык еипшшәа рызхауан, уаха сзышьтаз акгы сымбеит. Аха уи азмырхакәа ганха сна-скыаны, еиҕа сынхәытцалт. Уажәгы акгы збомызт. Хымцада, цыара телк ыказар исымбакәа икаломызт. Егыс, ушыапы цызкаша хахәык ааигәасигәа икамызт.

Сыҕхәытыцдын, схынхәны сҕанаасха, ыынтәка снапқәа скыахыан еипш, сшыапы ихышәашәаза акы наҕаст, нас ибыз-бызуа иагыасыхыт. Атцыхәтәан, сзышьтаз ател уи сара сшыа-пы иацшааит аасгәахәит. Сааикәагьежын, цытраамта исыз-хаша ахауа аалбааданы, азы сынхәытцалан, снацшы-аацшит, аха сшыапы иахыысыз ател хәа акгы сымбеит. Уи ацынхәрас сшыапы аҕәырқыхәа еикәатцәаза амшын атцаҕы ашыа ахышы

ишцоз сылапш нақәшәеит. Ишсымчыз ирласны сыѡхәйтцдын, ақәарахыы сеихеит.

Хазқәгылаз ахахә ағы санааи, ахатца иасхәеит:

— Абаацс, усыцхраа! — аиашазы, есааира сыцсы сылышә-шәон.

— Иқалеи?

— Сшыапы акы иахәит.

— Ател?

— Исымбеит.

— Закәытә ѡыстаарои, мшәан?!..

Азныказы сшыапы скыаф аапжәаны ифасхәеит. Нас иара «Ацхыраара ласы» дацхарц дцеит...

Убас сарггы мчыбжык иазынапшуа сышьтан ахәшә-тәыртәфы. Сшыапы хәычык сықәнаргыло ианықала, ахәшә-тәырта саатыцдын, аѡны саатәеит. Макъана аусурахъ снейуа сыкамызт. Уи аамтазы Ардашыыл Хәатхәат-ипа схала иапшыызгаз азы аума қайтцон. Иара диашан, ас иахыықоу атыцтцаазар акәын. Ус иагықарцеит, аха акгыы рымбеит.

Енақ, сшыапы ифыцны ифасхәарц ахәшәтәыртәфы снейзар, харт ихахыыз, иахьхахыыз атыц ағы даеа цхәыск лшыапы цнакеит. Адырѡачены сгәыла иластақәа ааимхны, еита уи атыц еимыздарц сцеит. Амшын жәаха ишықаз еипш, итынчза иқан. Жәахатәи ацсызқәа рцынхәрас, хәычык инахарашәа, ацрақәа цшыба хуп.

Акәара сырны, ақәара зеггы ацсшыацәа снарылалт. Шыоуку ашәқәқәа, агазетқәа ирыпхьон, даеа шыоукух ақала қатцаны, ихәыцатәаны амаца иасуан. Амала, ааигәа цсшыара иаақәаз иаразнак иудыруан. Урт рцәа-ржыы ашәаза еипш ипашәза иқан. Егырт амра иашәхьан.

Амшын ақәарағы зыбжарак арахь итыгаз нышык снадгылт. Аган ағы «Аиқәырхаѡ» хәа ианын. Иақәтәаз данызымба, ааигәа згәы ѡарханы ииаз ацсшыаѡ цхәыс сынлазцааит:

— Аиқәырхаѡы дабақоу?

Лара дѡықәтәан, даанаңшы-аанаңшит.

— Абни ажурнал иаңхьо итәоу азғаб длыдтәалоуп.

Аңсһьаѡцәа рханшәа аһьац ңшшәхәы азталага зһәыз азғаб қәыңшзак аңслымз дылатәан. Лхәхәы шкәакәа еиңхьытта илықәңсан. Журналк нархәы-аархәуа даңхьошәа ҡалтңон. Аха иаҳарак лаңхьа итәаз аңкәын ииҳәоз дазызырѡуан. Зны-зынлагьы ажурнал дақәытңны, лхы ѡыштыхны днахәаңшуашәа дааччон. Нас ахьышәтхәа лхы налықәыжь ажурнал аңхьара л҃ыназылкуан, аха дырѡегьых аңкәын ихахәы еиқәатцәаза акы лаҳәара дналагон.

Санааидгыла, аңкәын дыздырит. Уи Вазген иакәын, хәычык зызҳара иманшәаламкәа имѡасуаз. Ианаамтаз ахәыцтәы уада аинспекторцәа рнапы иларкит акәымзар, ҃еи мѡа даны-ломызт. Саниба дѡагылт.

— Ара аума аус ахьууа? — снаиазтцааит.

— Ааи.

— Азамана.

Искыз анышь аңхьа инықәтңаны, шытахьла снагәтасын, иныхтңаны снақәтәеит. Ажәѡақәа аасқьан, ахахәқәа ахьеилажьыз ашқа с҃ынасхеит. Сһьапы ахьысхәыз атың а҃ы сааихьаны еиңш, снышь атца акы на҃хәазеит. Анышь аанкылан, ашаха зыдхәаланы сһьапа҃ы ишытаз аңырсал ѡтыганы амшын иѡаласыжьит, анышь ңьаргьы иамышытразы. Ажәѡақәа аамхны интастан, а҃еирыхра салагеит. Сыблақәа амаска астан, анышь аганқәа кны, уи ател сахаҳар хәа сһәаны, ашышыхәа амшын сынзаалеит. Нас сынхәытцалан, снаңшы-ааңшит, аха ател сылаңш ақәымшәеит. Анышь атца сѡатцаңшит, акьацқәа еитцаңсаны акатран ахьақәыртәаз а҃ы ибзианы иубартан иғәғәаны ишытәағәаз.

Уаха ааигәа-сигәа акгы анызымба, метрақәак нақ агәы ашқа сеимдо с҃ынасхеит. Схәытцаланы сышнеиуаз, рацәак саңхьақа исцәыхарамкәа ңсыз ңақьа еиқәатцәак, амшын атциаа чықь а҃ы имқәацазо ишылаиаз сылаңш нақәшәеит.

Аха уи закәытәкьаз цкьа еилсыргаратәы ахәапшыха смо-
уит. Ахауа сзымхеит. Сыѡхәытцдәрааит. Еиҭа санхәытдала,
иахьынзастахыз аҕынза сзымназеит. Азы акәеикәеира акәын
иааигәазшәа сызжьоз. Хазгы саргәытцыстақәа рҕы азәы
иѡнапык рыла иаанкыланы иргәғәазшәа исыхьуан. Зныкыр
арскаамҭа амшын схәытдалахьазу. Зегь шыцыларан.

Пытрак сыҭсы ааитаскырц нақәыскит. Анышь ашҕа
сымнеикәа, снапқәа, сшыапқәа ааитдыхны, амшын сымтдысзо,
сгәы ѡарханы сныхиаалеит. Сыҭсы шааитаскыз еиҭш,
сѡапашәа хыла амшын схәытдалт. Уажәазы иахьынзастахыз
слеит. Сзышьҭаз цкьа снахәапшит. Иара ҭаҕьаза, аҕығхара
мачымкәа, икәалыкәаҕо, имишәанаха, ҭсыз еикәатдәан.
Атыхәа аҭслымз илан. Иааҭсаха иҕазшәа, аҕы раҳаны,
иҳашхашуа исыхәапшуан. Ицегь азааигәахара саналага,
аҕаарҭысын, ахәархь еиҭш зыцқәа ҭарыз атыхәа хәхәаза
аҭслымзра иаалнахын, аҕыѡхәа иааҕьан, ҭхьаҕа аҕынанахейт.
Сцәа сынтанарзызааит. Акгы аасыгымхеит сымгәацәа
арҕьарц. Ахьшәтхәа амшын сынхәытцдәрааит.

Анышь сшақәтәахьазгы, зегьакоуп, схәы-сжыы қақаз
еикәтәомызт. Сшәаны сыци-сышәи еихагыломызт. Сызгәы
убас еисуан, ҳаҕеиҭа, итыҭны ицарц аҭахушәа. Уажәшьҭа еил-
каан ацәгьара ҕазтҭаз, аха уи аилкаара схы ақәыстҭаразы ак-
гы сыгымхеит.

Сыҭсы ансылала, сышзахәоз айқәырхаѡ Вазген ишҕа сеи-
хеит. Аҕәараҕы санааи, сааиҭхьан, сзықәшәаз иасхәеит.

— Хаи, уи амшын цгәы акәзар ҕалап, — ихәеит иара.

— Закәытә мшын цгәи?

— Хамшын иамоуп.

— Сара уи уажәада, иара ахаҭа абара акәым, азбахә смаҳа-
цызт.

— Уажәытәкьа, — ихәан, дыѡны цьара дцеит, нас сыҭшызар,
амшын аҭаҕны ушлашәарыцо ашәақь иманы дааит.

— Хақәыртәа! — ихәеит иара.

— Угәаныла, уажәыгь уа икоу?

— Иабацо зугәахәуа? Уи уа иаанфәсзар қалап.

— Ишқа?

— Ианакәызаалак уа амшын цгәы амазамызт. Ааигәа амш аныцәгьаз иаанагазар акәхап, ашьтахь, атың ҕыц агәаңхазтгы, иаангылт.

Анышь хнақәтәан хҕынахҕеит.

— Даара агәаҕанызаара атахуп, — схәеит сара.

— Уи иласу аңсызқәа иреиуазам. Излазсауа аганқәа иамоу ажәаа хәыцқәа рытысрала ауп. Насгы хаха изхалазом, аҳаирплан анышьтыңраауа еиңш ауп ашьшьыхәа аҕешышьтнахуа. Убри азын цхәа уаҕаҳар, хәарас иаҕахузеи, ауааы иңстазааразы ишәартууп.

— Иара атәы зегы жәдыруеит, излазбо ала.

— Исымдыркәа. Сынтәа ҕышықәсоуп сара еспхынра еикәырхааыс аус зуеижҕтеи. Хамшын иҕоу иарбан исзымдыруа, исымбац.

Амшын цгәы ахыызбаз атың аҕы ханааи, иасхәеит:

— Аброуп.

Анышь аанахкылан, ажәақәа аамхны инҕеитҕеит. Асаркәа змаз асабрада аасымихын, ила инеиҕан, ишәақь иманы амшын дназцеит. Лассаамта деимдон. Аҳауа анизымхо ада уаҳа дхәытыцуамызт. Атыхәтәан, сзықәтәаз анышь акыр днацәыхараны даахәытцтын, сышқа иҕааихеит.

Сара анышь ажәақәа атаны снейцылт.

— Иубоу? — сгәы иазымычхакәа инаикәҕыстит.

— Ааи.

Анышь данақәтәа, хәицхырааны иара атыгара халагеит. Аха харт хҕы ишаанагоз иласымызт, иагхәҕымызт. Аура метрак иазынапшуа иҕан. Иаышьтыхны анышь ианақәахцаз даара хҕааҕеанын, атыхәа аҕьар хәа хшәаны.

Акәараҕы ианаага, иаразнак аңсшьаацәа аахакәшеит.

Сара сеиңш уи зымбац рацәаацзан...

БЗИАБАРАК АҒОУРЫХ

Ашьжымтан аусурағы ханааи, раҥхьа ажэабжыс ихаҳаз ҳақалақь ағтәи акәацкомбинат адиректор ипҥа мазала хатца дышцаз ауп. Уи ҳара ҳусс иалааз, азҥаб лан сыпҥа дымҥарсны дыргеит ҳәа дықәымгылазтҥы. Арзаҳал ҫны амилиция рҥы ианаалга, аоперативтә гәыпҥ иалаз ладеи-ҫадеи инашәа-аашәеит, аха иаурзыпҥшаахуаз.

Ашьтахь, ашьауспҥшаара ахәҫа аначальник Ардашьыл Хәатхәат-ипҥа Хышба, ашьыжтәи ҳаилацәажәарағы, ари ахтыс атыхәтәан дазаатҥылт:

— Уи азҥаб дымҥадырстәҥьоу, илҥахны дцоу ҳара ихаздыруам. Убри ирласны аилкаара Шараҫ Амҥар унапы ианыстцит, — иапҥхьа иқәыз арзаҳали иацыз ақьаадқәеи сышҥа иааирххейт.

Арзаҳал зыҫуаз имҥадырсыз азҥаб лан Хьыма Чырқьпҥа лакәын. Лара слыздыруамызт, аха сара ибзиатәҥьаны дыздыруан. Ҳаблак иалтцыз ҳауп. Усҥан акыр сшыхәычызгы, лхатцацара иахылҥеиааз уажәыгь ицәҥьамкәа исгәалашәоит. Ақыҫа школ даналга, мазала ҳабригадир Манча Чыхәба диҳәазаап. Ахәчымаҫ еимырдахьан, ачара ағхәара пҥцәаны ағезықатцара иаҥын. Мчыбжықәак шагыз, лҥаацәа лымаза лытдырхит. Иауақәшаҳатхуаз, ахәчымаҫ иараз-накы идырхынхәратәи иқартцит. Уи ацҥы шахылтцызгы, дауиртахуаз. Ачара ағхәараҥы ахдырцит, иаҥьақәырымхит. Уи аамҥа иалагзаны Манча дағезәи дизаарцит. Ларҥы мызқәак рышьтахь иаалырқьаны уажәтәи лхатца дирҥейт.

Лара дзымгара дызустадаз, деихатыруа, лхы-лҥы ашьа ықәпҥхауа, дшәыртәтахь, еинаалак лакәын. Хатца данцаҥы, лыпҥшзара иацымлазар, ҫьара иагылмыжыт. Ҳабла дуум, ҳахьынхо ацәҥьа-бзиа раан лхатца дицны даауан. Иара лара

латцкыс акыр шықәса деихабын. Ихахәы щцара ицахъан, мыцхәы дытџаан. Аха уи иахәаџшуадаз. Акәацкомбинат афы технологс аус иуан, ақалақь агәтаны ахатә џны ду изгылан, ауаа амашына анрымамыз иара иман. Лара зны илшәылтцауаз даеазны илшәылтцауамызт. Лыџнапык рфы лнацкәыарақәа џба-џба мацәаз рхан, нас дызлаџагьамхарызей?

Иаргыы мыцхәы дџагьан. Ачарафы дахьтәуу ибзианы икәашаз ахәыцкәа 25-25 маат риџон. Иабхәараагьы игәгәаны дрыцхрааит. Рыгәтәы кәасқьа нықәганы, зегьы раџхьа ахаблафы ахахәтә џны зыргылаз дара ракәын. Ашьтахь, ианхәеи иабхәеи анџсы, аџны икәз џыцъа ацкәынцәа атцарақәа аныртца, ақытафы рыџны џины, нхара ақалақь ахь иааит. Уажәы лара лоума, дара ацкәынцәа роума, зынза имацны акәын ахаблахь ишаауаз.

Ардашъыл Хәатхәат-иџа икабинет афынтә сандәылтц, хџызцәа азәы, сынџыбџчааны, ихәеит:

— Иудысныхәалоит, ирласны иуџшаар, укасмет иакуеит.

— Ишџа?!

— «Ишџа» шџыкәу? Акәац ануџахызаалақ, иугхап хәа уџоу...

Ихы садкыланы сахыишьаз сеиланаршәеит. Ак иасхәаанза, раџхьа схы-сфы иахәазар акәхап, ирласны днасыдџит.

Сусурџа ауадафы рацәак атәаха смоуит. Ашә ааимџааны, хџык ахәсақәа ашырхәа иааџнашылеит. Нас руазәы ләыирцәгьазаны, усгьы хаарак лыџамкәа днасазџааит:

— Уара уоума Шараџ Амџар?

— Ааи, — схәан, сџархатџылт.

Сыџсшәа гәартә икәмызт. Уажәы-уашьџан ейкәжәап ухәа-ратәы рәыирчны икәан... џыцъа ахәсақәа сзымдырт, аха рыгәтаны игылаз дыздырт. Хьыма Чырқьџхә лакәын. Ииашаны, дсымбеижьџей кыр шықәса џуан. Хә-класск рфы сантәаз аинтернат стартцеит, нас Акәа стцара иацыстцеит, уи ашьтахь арра схызгеит, уажәы сусура ухәа, ари аамџаз лызбахә исахауаз ада, џьара дызбаратәы хәикәымшәацызт. Аха лара

дысзымдырратэы дҕамлацыт. Лхэычыңшзара цахьан, иаан-ханы иҕазгыы иахьа ахэса рхы-рҕы иаҕыршыуа ашэыгақэа ракэын иаазгоз. Егьырахь, дыттэаахьан. Уажэтэи аамтала, иацэымцхэымкэа, ҕамала деилахэан.

— Шэтэақэа, — инарыдыстцеит.

Уи, ахэсақэа руазэы зынза дейкэнажэеит.

— Уихэаңши уара, «шэтэақэа» хэа даауеит. Ара хтэаны хазҕаб дахзыңшаауама? Иахаахыс акгыы ҕашэымтцацт, баша шэмилицияцаэоуп.

— Иахьцалак, зны шэтэа.

Хьыма лыхэда хжэаны илықэжьызшэа дахьгылаз, аҕэардэаҕ днатэеит. Егьыртҕыы иналыхэаңшын, наҕ-ааҕ иналыдтэалеит. Макьана лара акгыы лҕытцшэомыт, ишашьомыт илхэашаз зеггы хэаны уаха налылымшо дшыҕаз.

— Дымтцадырст злашэҕаахэуазеи? — иахаахыс иҕахтцахьаз атцараақэа срыламлакэа, тынч рызтцаара ашҕа сниасит.

— Ных! — уаанза ҕымт итэаз егы аңхэыс лшьямхқэа даарысит.

Уахагыы ахэаха лысымтцеит. Уажэшьтарнахыс зеггы рзы ргэыреаныстцеит.

— Ас еибаххэо акгыы ыҕам. Аус азы шэаазар, хэизызыршып, акэымзар еибыхэатэ хауам...

Ирахаз рзымбатэбарахан, ршыцаҕы Хьыма иналыхэаңшит, ари ихы шҕамцаңгигэ хэа акэхап.

— Уи агэра шэымгазэи?

— Агэра злазгаша шэа шэҕынтэ исахароуп истаху.

— Ибзиоуп, — лхэеит лыңсың ааивганы, нас инацылтцеит:

— Иацы ашьыжь лҕызак лҕы дцеит. Уи азы хэылбыҕеханза лыҕэхьаа сымкит. Лҕыза лҕы ус лассы- лассы даанхалон. Анааилашэшэы, дахьыҕоу арскаамтэ иҕалтэи, ма шэымшэан хэа ател даҕьхэзасуам аасгэахэт. Цшра ҕамтцакэа ателгыы саст. Лҕыза шьыбжышьтахь аҕныҕа дцеит лхэеит. Аиашазы, сыңсы аасылышэшэарц акгыы сыгымхеит. Аха иахьцалак сгэы

ааңсахны, дсымбакәә луадаҕы дааины дыҕазар сгәэхэын, луадахь ссөыхәназар, иҕацэын. Еиҕа сгәы ааргәгәаны, ҕыара иахьахтаху ышоукы рышҕа днеизар хәа ател рзасра салагеит. Аха уаҕы лхабар имбеит. Хәҕеиҕа схагахарц акгыы сыгымхеит.

— Имариоума? — лхәахт илыцыз аңхәыс еиқәа, даарагыы лылахь еиқәтцаны.

Хыыма лажәа анагзара дналагеит.

— Ускан сшыҕалаз ажәала хәашьа сзәтөм. Аҕны зынза сам-кит. Уи аамтаз аңшәма аусурантәи дмааицызтгыы сеилагон. Стынхацәақәакгыы ааит. Зеггы лара лыңшаара хашьталт. Аха иубодаз? Ашьтахь иахдыруз пхәыск дхәқәшәан, ихалхәеит сызҕаби Алики ахәылбычәа адәыҕба аанҕасыртаҕы ишылбаз.

— Алик дарбану?

— Алик Хамыт! Акахды лҕа! Ицәмшәаша. Ускан ауп дымцаирсит хәа хгәы ианаанага. Ирласны дахьынхоз хнеизар, иаргыы дыҕамызт. Дахьыҕоу уаҕгы издыруам.

— Уи рацәак ахәом.

— Ишцасхәари, — дааипхьхәыцт уи, — длыштан.

— Дара бзиа еибабозма? — саалыцхрааит.

— Анышә иагаша, закәытә бзиабароуи? Сынтәоуп ашкол даналга! Ани асаби лжәара иаҕахи? Дкәанызануа дықәхошәа даниба, хымҕада, дымцаирсит.

— Ааи! Ааи! — рхәан, илыкәшахатхеит егырт ахәсақәа.

— Ххәычы дышңеифеи, хса! Ди-и-да — арцәаа аатлырган, лылахь усгыы ицәкәыкәны ишыҕаз, еиҕа днахеит. Ахәсақәа илидтәалаз лнапқәа иаарысны иааныркылт, аха цқәа дырзы-ҕажомызт, лхахәы даласцыцхьаза, лнапы азнатәҕьа аалылху-ан.

Цқәа ләааикәылкаанза саалзыңшит... Нас лыла тырхаха сышҕа даахьахәит.

— Сшәыхәоит, анцәа хәа азәыр дыҕазар даахәаны, сызҕаб газа дыңшааны дсызшәырхынхәырц. Сшьамхнышланы с... шәшәы...хәоит!

Илырыз роуп акәымзар, дшьамхнышлахъан. Изулак, ирлас-ны ишахапшаауа агәра дырганы, ашә афынза инаскыаганы саахынхәит.

Схала санаанха, шәымтақәак зынза сәаушътзаны саатәарц иакәыскит, аха зегь акоюп, урт ахәсақәа рыб-жыы слымха итыуан. Аус еилкааз усын, шәкәыла ашыақәыргәғәара атахын акәымзар. Дара бзиа еибабон. Уи лтаацәа ирдыруан, иагыртахымызт, хымпада. Ахәылбыха ианааикәшәа, еибагарц рызбит. Дасу рыфныкақәа рышка, пытрак ашытахь акәзаргы, хәашыак атаны инарыцхар калон. Иахьаармыцхазгы акгы амамызт. Ус шакафы еибагахьада?!

Ан илфыз арзахал акәзар, мчы аиуамызт, дара цшааны еибатахны ишеибагаз ала рәахәқәа рфыхзар. Амала, рыцшаара уадафын. Итахцәа рышка икамызт. Ус анакәха, икәтны цъара ицеит. Уи шыақәнаргәғәоит адәыгба аанфасыртафы рфыцъагы анырбаз аамта.

Дара рхы ахынахаз имцазеит. Иара иахьидыруз ыызак, ма дырк, шыцыла бзиах ухәа димазтгы, ишка дигеит. Иахь-цаз аилкааразы иааны ифыцәақәак иаха изааигәақәаз азәыр ыказар, срацәажәарц иакәскит. Иан, ииашатцәкьаны, иахьцаз лзымдырузар калоит, аха лычкәын дача қалакык афы шыцылацәақәак имазар шцалзымдырри. Уажә Акәатәи аиндустриалтә техникум далганы, апсшьарта ыны «Ацәкәырдақәа» ахьдыргыло афы афымцамеханикс аус иуе-ит. Цкәына кәыбцаны дидхьазоит аучасткатә инспектор. Знык иадамхаргы, ишакәызаалак уск азы, амилициарахь даага-мызт. Азғаб лымтарсра хәа ирхәозгы ихы шцалаигаларыз...

Дара ахьынхоз ирласны исыцшааит. Уафышәара акара ифышътыхны ынык еихагылоуп. Итбаауп. Ацхьала идуцәам, дасу агәтәы сурақәа еидыргылары ирызгылоуп.

Рацәак идуцәам ы-уадак ирыфноуп. Саныныфнашыла, зегь реиха оумашәа избаз агәафәра ифнагылаз акәын. Зегьы

жәйтәтәын, аха ахытәтәә еипш иқан. Уажәтәии иареи геи-
шьеи рыбжан. Егырахъ ауадақәа ичыгәза еилырган, ицқан.
Ан лакәзаргы, лықәра зынзагы имацмызт. Лхахәы шыш-
лара ишлахъан. Иахаахысгы еиха дкапсазшәа збон. Лызгы
акчырақәа анылахъан. Хәарада, иллахъынтахаз дафахъан.

Сызнеиз анеилылкаа, инеиматәаны атәыуара далагеит,
лассаамтагы ләылзеикәкуамызт.

— Цәгъала исаазаз, сызхара исзымбац схәычы идышәкылаз
сара исызидкылом.

— Иахьцалак, шәгәанала дабеигарыз?

— Сыздыруам, нан!

— Ирацәаны атәым қалақьқәа рҕы адырцәа имоума?

— Сыздыруам, нан!..

Ииашаны, ацкәын иан илдыруаз мацын. Уаха
сеаанмырхазакәа аус ахыуаз ашқа сәаасхеит.

Адәахы хътан. Азынра антәамтазы акәын, аха аацын ма-
кына ҕыртысра амамызт. Хымпада, азынра агәтаны еиха
пхаран уажәы ааста. Иахьагы амш еихашышын. Уажәы
шыбжьоннахыс ашьақәа рықәцәа анакәа иахатәало лакәын,
аарлақәа ақалақь итағаза аҕахыгзаны иахатәеит. Ацша
ағамкәа, ахауа ахата ҕыхътан. Ааигәа амца еикәымтақәа
ишааиуаз уажәы уахыпшлак зегы рышны ақәцәқәа рҕы
алқатә хәхәа-хәхәаза иҕеиуан.

Амқаҕы сшыаҕақәа анаасырлас, саапхеит. Сыплашь
акәымкәа, спалта зысшәысымтазеи хәа уаанза ишыс-
гәахәуаз, уажәы сыхәда аҕынза ахәынцәрақәа еибаркыз
аапсыртит. Хара сымнеицкәа ақәа сыхъзеит. Уи иаразнак иа-
лагеит, апхынтәи ақәаршшы еипш апыккахаа. Рапхәа избаз
цагылартак снытагылт. Шәымтақәак рышътахъ, ақәа иаразнак
ишалагаз еипш иаакәыт. Саргы сымқа сныкәылт. Зыргыла-
ра иаҕыз апсшәарта шы снадгылоны еипш, амра анакә азқәа
аакылтәаны, иҕасыкәыршаны километрак акара икажжы
иаапхеит. Егырахъ цыра тыпқәак рҕы ақәа аҕеит ухәаратәы
иқан. Амала, амшын цқан, амра ашәахәақәа хыччало.

Аңсшварта ҫны «Аңәкәырқақа» ргыланы иалгахьан. Уажәы изфыз аһнутқатәи аусқәа ракәын. Аңрорабцәа ахьтәаз, агәашә уахьынтало ааҫсан агьежықәа атцаны авагон игылаз афы акәын. Аңхьа амашынақәа ахәынцәа қартон, ахахә дүқәа ылажыын. Урт сынрықәпало сфынасхеит. Аңгьыл иашартан азы, ааигәа ақәа иауз авагон атқа азы газго итанартәеит. Амардуан сәәфалан, ашә снас-насын, сныһнашылт. Аңенцъыр аңхьа игылаз астал, идыргылаз аһны асхема ықәцаны иахәапшуан, аргылара аихаби аңрораби. Аңсшә анеибахқәа ашытахь, рус еитқадмырхарц, сызхааиз аацәырызгеит.

— Алик Хамыт шәа шәфы аума аус ахьиуа?

— Ааи, — рхәеит рҫыцъагы неихәапшын. Сызханеиз рцәа иалашәеит.

— Нас, дышқакоу?

— Ишңеилкаатәу уи? — дсазцааит аргылара аихабы.

— Аус шңеиуеи, илеишәа ухәа, шәааихцәажәр стахуп.

— Ҫнак хәлаанза ибзианы ихцәажәара сылшоит. Ус егырт ықандаз, хазфәу уажәшьта халгахьазаарын.

— Сыңқа дымтарсны дигеит хәа зғаб лан дықәгылт. Харт аилкаара хәфуп. Дахыгаз жәдыруазар?

— Хаздыруам.

Иһызагы сыздыруам хәа аанаго, ижәһахырқәа ҫышьтихит.

— Иара зынза изааигәазоу уаха уаһы дықазами?

— Дыкоуп азәы, аха акыр идыруоу сеидру...

— Дарбан?

— Расым Мышәба. Атзамцшыхцәа рыбригадир. Шәиәцәа-жәр шәтахызар, сиңхьап.

— Мап, иара дахьыкоу снейр қамлои?

— Изықамлои, ахқатәи аихагылафы аус иуеит.

Аус ахьиуа снейны тынч сияцәажәр, алтшәа аиуазшәа сгәы иабейт. Алифтқәа ҫба ықан, аха макьана акгы аус ауамызт. Анаҫсан амардуан иҫашьтыз сәәфалт. Ахқатәи аихагылафы санныхәна, раңхьа акьыр зфәтатәи иааспылаз сналазцааит.

— Расым дабазбари?

— Афбатәи ауадағы дыкоуп, — лхәеит, акоридор ахь лнапы нархханы.

Итбаатыцәза иказ акоридор сныбжьалт. Армарахь уадақан, арғарахь асаркьа тақсан. Ағы амшын ашқа излахаз ала, арстәи хараза амшын гәи иатцәа ухыцшылон.

Афбатәи ауада ашә аартын, хыык ацкәынцәа ынагыланы еицәажәон. Руада азбжак акәын ишыыхыз.

— Расим шәыуа дарбан?

— Сара соуп, — ихәан, цкәына хышк даарыдтцит.

Хамацара ханеизынха, сызустоу, сыззааз ухәа аахтны иасхәеит. Иара дааипцххәыцт.

— Шәымбои, хара хайыызцәоуп, аха лара лызбахә ала акгы еибахамхәацызт.

— Ишыжәбо, дигеит.

— Исахаит.

— Дабейгарыз зышәгәахәуа?

— Шәача дахысуам.

— Избан?

— Дара хатәи пхәыси ашәкәи итафымкәа сасааиртак ифназтдода? Убри азын Шәача ифыза ифы дцазар калап.

— Уи дарбан?

— Знык ада дсымбацт. Сыпсымзар, арра еицыкан.. Ааигәа ара дааин, ускан ауп ханеибадыр. Уажәи исгәалашәом ихъзи ижәлеи, амала санаториак ағы аус зуети шихәаз сгәалашәоит...

Уи ишқа дцазар каларын. Ифыза асанаториак ағы аус иуазар, итацәу уатахк аамтала рыфнатцара илшон. Убри азын, амилицияғы санааи, слатәан Шәачатәи амилиция ашқа ишыштыша амфакәтцага еикәсыршәеит. Амилиция аначальник ианисырба, дсыкәшахатхан, инапы натейфит. Нас аоперативтә цапшыаф истеит, телетаипла Шәачақа ишытырц.

Сусура мшы нтәеижьтеи уажәшьта х-саатк цуан.. Уаха акгы сезымккәа, афнықа сцарц сындәылтцт. Адәахыи уажәшьта ишылашыцара илашыцахьан. Аха зегь аоуп, тынч афнықа

ацара сгәы иамуит. Истаххеит Ната зҕы дыказ лҕыза Шьата Гаруацшыҕа слазтаарц. Уаанзаггы слацәажәар ахәтан, хымпада, исхаштны дысцәыбжәахеит акәымзар. Ашырхәа саакәцәианааны аоперативтә цацшыаҕы иуада слыҕнашылт.

— Аҕыза амаиор!

— Сузызырҕеуеит, — сышка даахьяхәт.

— Ателефонограмма Шәачаҕа идәыкәшәтцә аамтала иаан-кылазар стахуп.

— Азамана.

— Насггы, саатбжак аҕара амашына сышәт.

Мап сцәимкит. Ирласны Шьата Гаруацшыҕа дахьынхоз снейт. Азҕабцәа ателевизор иахәацшуан. Аҕсшәа анааибаххәа ашьтахь Шьатеи сареи хазы хаизаанхарц шыстахыз расхәеит. Нас харт егыи ауада итацәыз хлыҕнашылт, азцаарақәа налыкәсыҕсеит.

— Иацы Ната ба бҕы дызхаҕааз?

— Харт хаиҕызцәоуп. Лара леиҕш сарггы ҕара царак сызтамлеит. Лара дычмазаҕеит. Сара аконкурс сзахымст. Аха сынтәа Орцьоникизетәи амедицинатә институт хаицталарц хҕыи иҕоуп. Убри азы зны-зынла лара лҕы, ма сара сҕы хеазыҕахцалоит. Иацггы са сҕы химиа хтдон. Шьыбжә анааи, уажәшьта иазхоуп, аҕныҕа сцоит лхәан, ддәықәылеит.

— Лҕазшыа шҕаҕаз?

— Ескыынаҕ еиҕш, дҕаҕаҕаҕаччо, акы лҕыи иаланы сымбеит.

— Шәарт шәеиҕызцәа бзиақәоуп?

— Ус исыҕхьазоит сара.

— Нас Алики лареи реизыҕазаашьаз ибдыруеи?

— Ишеиҕызцәоу здыруеит ауп.

— Зҕынтә ибдыруада?

— Лара лҕынтә.

— Даҕа зцаарак атак сыбтонда. Ахатцацаразы илхәозеи?

— Халамцәажәацызт, аха зегь раҕхьа лҕыи иҕоу аинститут аталара шакәу здыруеит...

Сәағылан, акәакь аґы ателефон иқәгылаз ала аоперативтә чапшыаф әтел сизасны иасхәеит, ателефонограмма Шәачақа идәықәитцарц.

Ашыыжь заанатцы саацшит. Иаразнакгы сәагылт. Сәахьеиласхәоз ателефон сылацш аакәшәеит. «Аус ауам, ма ацсы иеипш сыцәеит», — аасгәахәит уи ағымтразы. Атрубка аакәхны слымха инадыскылт. Аус ауан. Ус анакәха, макьана тынчроуп, нас акәхашт Ната лґахцәа анхақәлаша? Уи акәын истәхымыз. Ускан амилиция аначальник дысмыцхьар калом, узәу аус атыхәала акгы узыкамтцеит хәа, нас дара икабинет аґны иштәоу дсықәкаашт. Изґахыда акәацкомбинат адиректор игәы анырхара. Егыс, уи амилиция аусзуоцәа зеггы зла-дукылои, уи ада уаха ус ыкамызшәа.

Амилицияф санааигы, уафы дыкамызт. Сышиашаз аоперативтә чапшыаф дахьтәаз слыфнанашылт. Уи аамтәз Кәаста Гәынба иакәын иказ. Дәархасуа дәағылан, ацшәа ааибаххәеит. Илақәа тыкапшыааза, иашьомызт иаха лацәеихьшь шыкаимтцаз. Иаразнак иаусзымдырхуаз, иаха атцх тынчза, цәгыарада ишымәапымсыз.

— Итынчмызт?..

— Уазымтцаан! — еиґа даафәрхасуа сгәаанагара аашьақәир-гәгәеит.

— Сара сзы акрыкоума?

— Мшәан, исхаштыз! Акәацкомбинат адиректор ицха дыз-газ иаха дхамки.

— Ишца?

— Ааи. Дымтцаирстәкьеит, ала қәаафыр. Баша азґаб дып-хастеимтәи!

— Иабаказ?

— Шәача санаториак ағы, ахьз уажәы исгәалашәом. Уара афныка уанца ашьтахь, ө-сааткгы цқьа имтыцкәа, аґак Шәачантә иааит, абри асанаториағы икоуп хәа. Убри аамтәз

Зусим Палба ара дыкан, сара сцаны даазгоит ихэан, дце-ит. Дааигаанза лани лаби ател дырзасзар акэхап, иаины изыпшын.

— Нас ианааига, сымцаирсит лхэеит акэу?

— Ааи, мшэан, лан дахзаанкыломызт, ацкэын деимылы-жэжэон. Абар азгаб илэыху лфэхэы.

Ацапшыаф, инспектор иапхья бгыцкэак икэыз акы аа-рылхны иаасиркит.

— Сара исашэхээр акэын.

— Ус акэын, аха Зусим ура узы уажэ ааигэоуп афныка дан-ца ихэан, имуит.

— Ус ескынагы аус иуандаз ихабаргэыз.

Искыз апхьяра сналагейт:

«Сара, Абаататэи ақалақытэ милиция ашыаус цшаара ахэтэ аинспектор, амилиция алеитенант аихабы Палба З. К., лфэхэы лфысхит Чрыкыпха Ната Платон-ипха, 1960 шықасазы ииз, Апснытэи АССР, ақ. Абаата, Азиз Афзба иулица, афны 32 афны инхауа, апсуа згаб, акомфар иалоу, жэа-класск ирылгахьюу, уаанза зус рмызбац, аамтала аус зымуа».

«Март 12 рзы сара ашыжы сфыза Шьата Гаруапшыпха лышка сцеит. Химиа хеазыкахтон. Шьыбжышытахь афныка сфаасхеит. Амфан Алик дсықашэеит. Уи изныкымкэа бсыцца хэа ажэа снитцахьан, аха стаацэа реипш саргы сақашахатмызт. Хаала ианаму, дсықэмчит, бансыцымца бысшыуеит саргы сеысшыуеит хэа. Ус анихэа, сшэеит. Афныка азэггы иамхэакэа, адэыгба аанфасыртафы хнеин, дэыгбак хакэтэаны Шэача хлеит».

— Рапхья мап икуан, аха нас лфэхэы илфырхыз ианизапхья, илфыз иашоуп хэа дақашахатхеит. Ашэкэггы ус ианитцеит.

— Иара ашэкэы абакоу?

— Абар, — даеа бгыцк аасиркит.

«Сара, Абаататэи ақалақытэ милиция ашыаустэ цшаара ахэтэ аинспектор, амилиция алеитенант аихабы Палба З. К.

иҫахәы иҫысхит Хамыт Алик Ыамфер-иҫа, 1954 шықасазы ииз, Аҫнытәи АССР, ақ. Абаатә, аихамәтә улица, әһны 17, квартира 4 аҫы инхауа, акомҫар иалоу, итаәәарам, уаанза зус рмызбац, аҫшыарта әһны «Ацәқәырҫақәа» аргыларакны афымцамеханикс аус зуа...

Азцаара исышәтаз аҫһытә ишәеилсыркаауеит: Ната Чрықьпҫа илхәаз зегы иашоуп, акы сзацдом, акы сзагырхом...

Азцаара: шәхала ишәқәшәыргәғәама лара дыршәаны дшыжәгаз? Атақ: ааи...

Сәхәы сажәақәа рыла иәуп, схала сарҫхьоуп, иану зегы иашоуп. Снапгы атцаәит».

— Иара дабақоу? — аҫаңшыа ишә саахьахәт.

— Дтакуп.

Сааипҫхьәыцт. Исзеилымкаауаз рацәан. Алик избәхә ибзианы излархәоз ала, ус ҫаитцаратәы дықоуп хәа сгәы иаанатомызт. Насгы иахьынзеилкаахаз, дара бзиа еибабон. Бзиа еибамбозар, ус дыршәаны дизгарымызт. Усгы иахьатәи аҫар уршәар ҫалахп. Уи адагы, ахтыс мәапысуан ахәылбыхәа, амш макьана акыр шықаз, ауаагы рацәаәһны амәа еиҫхьытта ианын. Лыбжы аалыргар, шәәык ацхыраацәагы лааигәара иааиуан. Убри азын, раҫхьа иргыланы, иара сияцәажәарц иақәскит.

— Иара уажәы дызбар ҫамлари?

— Иҫалоит. Аоперативтә ҫаңшыаәгы уа дықоуп.

Абаандаәцәа ахьтакыз ашә узлаәналоз ашә аартны слыәнашылт. Иаразнак ахауа хьанха иааузымычхаратәы сқьышә иаатаст. Акамерақәа рҫы унеианза аихатә лабақәа рыла әыңьара итақын. Аәһнутҫа амилиционер дықәғылан.

Ашә сзааиртын, ишә слыәнашылт. Нас еиҫа егы аихатә ашә аартны акамерақәа рышә аңхьа акоридор тбаа иқаз сныбжьалт. Уи тацәымызт. Әбақәа-хҫақәа камерақәа рышә аартын. Итақыз абаандаәцәа дәылтцны акоридор аҫы илеиәеиуан ршыапқәа еитцырхырц. Даәа шьоуы азы иацағыланы рхырҫы рызәзәон. Аоперативтә ҫаңшыаә ицаңхақәа кны акори-

дор агәтаны дгыланы дрылацшуан. Сара сызханеиз анеили-
каа, ихәеит:

— Уи изутәу сыздыруам?

— Ихьи?

— Дыфнахарцалеижьтеи иемиртысзо ҕыцха дыкәжьуп.
Уажәы дагымгылт.

— Иихәои?

— Ажәакгыы иҕытшәом.

Ахпатәи акамера иаартыз ашҕа хҕынаххеит. Ииашаны,
иара ҕыцха аҕәы дыкәжьын. Ханыныфнашыла, дагымкәацеит.

— Алик, уфыкәтәеи! — ибжыы найкәиргеит. Иихәаз иара
имахазшәа иеагьимыртысит. Нас длаҕәын, ижәфахыр аанкы-
лан, мчыла длыкәиртәеит. Илақәа ихәаз, ашышьыхәа иааир-
тит. Урт тыкапшыааза иҕан, ифашьомыт алағырз ишафахьаз.
Хара дхахәампшзакәа, иаңхьа атзамц аҕы кәапк иңшаан, ила
еихмырсыҕзакәа, итааза уи акәын дызхәапшуаз. Иңышәқәа
еикәыргәҕәаны икын, мчыла ажәак иҕаххыр хәа дшәозшәа.
Ихахәы еикәатцәа еилажәжәан, иаргыы деикәан. Зыңштәы ца-
хьаз аңьынс еикәа ашыапкәа хырҕены ишьян.

— Ахатца дызкәымшәо егыҕам, — уажәы тынч даацәажәеит
аоперативтә цапшыаф.. — Уанақәшәа, хатцарыла уаңылароуп.

Иара икәҕимтит.

— Уҕахаума? — атдыхәтәан ичхара хытит.

Сара уи сылақәа исырбеит, уаха уикәымчын хәа. Нас схатә
сиацәажәеит.

— Сара сызцаарак атак сахар сҕахуп. Ната илыуа зеггы
иашоу ииашаму? Атак ахәара уахымыццакын.

Иара «ааи» ацынхәрас ихы аарлақәа иааиртысит. Усҕан
адунеи зеггы изеипшын, хымпада, уаха иацәажәара акгыы
иапсамыт. Сындылтын аҕапшыаф аинспектор сынидгылт.

— Уи ақкәын изку аматериалқәа сҕахуп.

— Абар, — бҕыцкәак рыхкәа еибаркны иаасиркит.

— Азәыр ситахызар, хыхь аусуратә уадаҕы сыкоуп.

— Ибзиоуп, — ихәеит, аха ацаха симтеит: — Шараҕ!

Саахьахэт. Азеицш тетрад жэпак икын.

— Ари имемуаркэа абазгауеи?

Иара иикыз аартны днахэацшит.

— Ауаа дукэа ирыџуа, иахьзуи, мшэан?!

— Исырбеи?

Иааимхны снахэацшит. Уи амшынца акэын.

— Сара изгоит ари.

Сусурта ауадаџы санааи, зегь рацхьа амшынца сацхьа
инықэтданы ацхьара сналагейт:

Алик имшынца акнытэ

Март 5

Жэаха енак ахэылбыеа, аусура ханалга, абригадаџы
аус ҳацызуаз ҳоыза Мкан уи аены иира амш акэзаарын,
иазгөейтарц аоныка даахацхьейт. Азныказы гөйбган иахтеит,
уаанза иахьхаимхэаз азы. Рацэак иара изы ихалымшозаргы,
уи аены аоныка доухашьтуан, иус хара икахтцон. Иагьа умхэан,
ауаџы иира амш есымша иаукаху.

Мап ицэахамкит. Хицны ионыка хцейт. Иара ихатэ
џны иман. Ауада тбаа аџы асталқэа еицшьын, унапы
зөзэаны адтэалара ада, фатэыла зегьы хиан. Хөык ракара
ахэсахэыцқэа, апырахеа цшзақэа рцырахеаны, иқэцраауа
аматц руан. Абжыы лафэны ансамбль «Ченгисхан» ашэа
ахэон. Згаб қөйцшцэақэак ацкэашон. Мкан излеихэаз ала,
урт иаб иашьа ицха лөызцэа ракэын. Амагнитофонгы дара
ракэзаарын изыцшааз.

Ашьтахь астал ханаахатэагы, ҳазхатэаз зегьы дара
ракэын изырцшзоз. Харт аныхэаџақэа ҳаарыдхалт. Дара рха-
ла ашэа рхэон, икэашон. Рацхьа рхала еицыкэашозтгы, нас
лассы-лассы азэы-џыца ацкэынцэа иџагыланы рыцкэашара
иалагейт. Урт ангылоз уаргы уаала хэа исыцэхасуан. Аха
сара макьана исзыгэагьаумызт. Ашьтахь, џбака цэыца аџы
анызжэ, иара атэы акацара иалагейт. Акэашара стаххейт.

Сылапш зыдхалаз пхэызбак слыцкэашарц сөөтцкьеит. Аха лара лфы снеиаанза, сөызцэа азэы дицкэашарц длыпхьеит. «Уабаспырхагахеи», – аасгэахэт, аха, уажэшьта хынхэышьа сымамызт акнытэ, иааспылаз азгаб дсыцкэашарц лапхья саагыланы сналеихырхэеит. Лара уи дзыпшызшэа, ҫымт днасыкэшахатхэит.

Уи дахьсыцкэашоз дсырццакуамызт. Лахатыр баны, пату лыкэтцаны дсыркэашон. Ларгы дласза, даара дманшэаланы дыкэпраа дкэашон. Аха зны-зынла сара сыласцэара аасыла-суан, сыкэашарагы аасырццакуан. Ускангы лара датахомызт, лыццакыра иацылтон. Ашэа анынцэа даасыхэапшын, ажэа мхэазакэа ихааза даапышэырччеит.

Убаскан ауп лара цкья санлыхэапш. Згаб қэыпшзак, ауку, паку. Лхахэы зеипшраз ахэара уадафын, аикэареи ахьапштэи еимаркуан. Лыхцэы агэтэ наф-ааф еипшны ишаны, ллымхакэа инарытцакны шытахька икэхэаны инашьтуп.

Слыцны снеин, днасыртэеит. Уи ашьтахь ҫынтэка икэашеит. Сара уи аамтаз сөыза иихэоз лафк сазызырҫуан. Ахцатэи акэашараан сангыла, еица уи азгаб сылапш кыраамта илыд-халеит. Хымпада, уи улапш аанызкылаша лакэын. Лара акгы лызгэамтазо лҫызцэеи лареи акы еибыхэаны еибарччон. Аха сылапш шылхыз лцэа иалашэоу здырхуада, данаахьахэ, халапшкэа ааикэшэеит. Ларгы шэымтак лылапш аасызныл-кылт, нас даапышэырччан, днахэын, лҫыза лацэажэара дна-лагеит. Сҫагыланы лапхья снеит. Лхы ҫышьтыхны днасҫапшит, сагыналеихырхэеит.

Уинахыс лара лакэын сызцыкэашазоз. Цьара кэашаракгы бжьахажьзомызт. Атцыхэтэантэи хайцыкэашараан сналахэыт-хэытны иласхэеит:

- Быцкэашара даара агэахэара снатэит.
- Итабуп, – лхэеит, аха исхэаз дҫапшьза деибанаркит.
- Ибыхьзу здырыр камлари?
- Ната, Чрыкьпхауп.

– Ааигэа аргылаџцаа рымш аан упатрет агазет ианын.

Уажәы уанызба уара шуакәыз иаразнак издырт.

Ииашаны, аргылаџца рымш аламталазы агазет аҗнытә акорреспондент даан, җаиҗабы иахыазы иреигу аусуџ җәа салихит. Нас акорреспондент иҗаргылоз аҗны аҗха снаргы-ланы спатрет җихын, агазет аҗхыатәи адаҗыаҗы ианын. Уажәы үи сара алаф алсхит.

– Агаа дүкээ реипш, уигыы шыоуку сырнардырзаап.

Лара дааччеит. Дыччеит зынза лара илтәыз аччарала. Лыбжыы тымгазакәа, ихааза, игәыкза. Уажәы арт ацәахәақәа анызыџуа, схы-сгәы дтымцәо дтоуп, уамашәа иубаратәы, уажәы слыдгылоушәа сыла дыхгылоуп. Избанзар, знык ада исымбац ирласны исхаштуан. Лара уахык ада дшысымбацгы, дысхаштуамызт.

Mapm 12

Арт ииасыз амшқәа рзы сара сымшынҭа ажәакгы анысымҭеит. Ианыстдараны иҕазеи? Ашыжь сәагылан ау-сурахь сҭоит, ахәылбычеха скареха аҭныҕа саауеит. Жәаха сәыза имш иира аҕы сызцыкәашоз азҕаб Ната лакәзар, ииашаны, изкыкымкәа сҕәы дааҭашәахьан. Ускан дкалаза саҕхьа дгылоушәа сыла даахгылон. Ихаазагы сҕәы акы ныкәнатҭоит.

Абас акэын иахьанза сыпсҗазаара шымҗапысуаз. Шыб-
жоншәа ачкэынцәа азәы ихәеит иаха ҳкинотеатр ағы
асахьаркыратә фильм «Ахтарца шкәакәа» шцоз. Сара уи
шықәсқәак уажә ақха сахәацшхьан. Исгәацхон. Уажәы
еиҗа сахәацшырц сгәы иҗаскит. Сусура ашьтахь аҗны сааин,
сәааиҗакны акино ашкәа сҗеит. Иагьсгәарцханы сахәацшит.
Нас автобус сақәтәеит. Аха хҗа-цшыба аанҗасырҗа рышьтахь
хзҗаз автобус иақәтәаз абжеихараҗык лбааит. Убри аамҗаз
ауп данызба, снаҗсан акәакь ағы Ната лҗызак длыдгылан.
Схы аартцысны ацшәа наласхәеит. Ларгьы дпышәырччо, лхык

аарцысны атак насылтеит.

Сара албаарта ашә ааџтәџьан сгылан. Аанџасыртак ашьтахь лареи лџызеи ашә иаадгылт. Автобусгьы аангылара аеазнакхьан.

— Бымшәан, — лхәеит Ната лџыза лзы.

— Сзыршәои, амџа лашоуп, бара бымџа ауп илашьцоу?

Уаха ҳара ҳџы баангылар иҕалои?!

— Мап, аџныҕа сџоит. Уажәааны иагьарааны санылахьеит.

Автобус аангылан, ашәқәа аатит.

— Абзиараз!

— Абзиараз!

Аџсшәа анеибырхәа, Ната лџыза дылбааит. Автобус аџынанахеит, уашьтантәи аанџасыртаџы ларгьы дтыцуан азы уаха ашә дылымцтит.

— Ната, излабхәаз ала, бшәазом? — сара сналазцааит.

— Сызшәараны иҕои?

— Сеидру?

— Җамџа лашам, аха уа цьара цәгьарак ҕалеит ҳәа смаҳацт.

Ус схәеит ҳәа, зыгәра угода уажәтәи аамтәзы.

— Ииашоуп. Уи азы сыгәра бгозар, аџнынза бнаскьазгоит.

— Иҕабуп. Агәхьаа уаластҕар сҕахым.

— Зақәйтәгәхьааузеи ибхәо, уисасзыи жәангәашәпхьароуп.

— Зынза исызгәамтәзеит сгәы иҕатцәҕьаз шсамхаҳәаз. Лара уи сыхәмарны исхәаз цьылшьоу здырхуада, дааччеит. Нас ишызбоз лыччапшь налҕабан, хәычыкгьы леаарыцәгьаны даасыхәапшит.

— Ухәмарны акәзаргьы ас ахәара аҕахым...

Уи аамтәз автобус аанџаст. Ашәқәагьы анааты, лара сышҕа даахьахәт.

— Абзиараз! — лхәан, дынкаџеит.

Саргьы лышьтахьтәҕьа сынкаџеит. Автобус аџынанахеит.

Ларгьы дгыланы дсыхәапшуан.

— Саҕамыз, бгәы нсырхар сҕахымызт.

Лара еиҕа даапышәырччахт.

— Мап, сгәы нымхазеит, — лхәан, лҕыналхеит.

Аулица анафс алада илашьтыз ахахәтә мардуан хнафалт. Цака адәыгба еихамфә ииасуаз аапцәаны амшын ахь игаз амфә хнанылт. Амфәфы алашарақәа аркымызт. Аарлақәа амфә зырлашоз, аафсан инхоз ауаа рбартцақәа рфы икаххаа иаркыз алашарақәа ракәын. Аамтәгы хара имцацызт азы, ауаа еипхытта амфә ианын. Абжафык аңсшьафцәа ракәын. Уажәаны имаңымкәа путиовкала аңсшьафцәа ааны иҕоуп.

Харт ҕымтзакәа хәицны хнеиуан. Сара ус хнеиуазар акәын истәхыз, хәзлацәажәашаз сыздыруамызт. Ас сыдуне-ихаан сҕамлацызт. Уажәада егъарааны азгәбцәа наскызга-хьан. Ускан азәгы акы ахәаха истомызт, ицәажәоз есқынгы сара сакәын. Уажәы, уамашәа иубаратәы, исхәашаз акы сғәашәомызт? Атдыхәтәан, лара дахьинхоз хнеизар акәхәп, гәашәк аңхьа даатгылт.

— Абра ханхоит.

Агәашә анафс иахьылашьцаз азы акгы збартамызт. Афны наскыганы игылан. Цака абартцафы алашара иаркыз ааигәа-сигәа иарлашоз маңын. Насгы, афны аңхьа еипынчыла адацатцла игылаз акгы унарбомызт.

— Иҕабуп сахьааскыажәгаз. Абзиараз.

Агәашә аартны агәарадыңталт. Нас уаха сышка дхьамңшкәа афныка лҕыналхеит. Сара сахьгылаз садырсызшәа, макыана ацашьа сакәшәомызт, сыла таа лара дзыфналаз лыфны ашә сахәаңшуан, сыбжеихарак аасымхны ифналгалазшәа.

Март 30

Изакәызаалак, жәабжыума, усума акы уалацәажәарц утахызар, ахы умхәакәа атыхәа хәашьа амам. Убри азын салацәажәар сҕахуп, Натей сарей анафстәи хәизыказаашьа шыкалаз, нас уи иахьа ахәылбычәа иахылҕиааз ухәа.

Ииашаны, уи раңхьа изакәыз сзеилкаауамызт. Ус еипш сара сыңсҕазаара хәың афы сакәымшәацызт. Машәыршәа афбатәи хәикәшәара ашьтахь акалашәа сҕалеит, ари ақбаад

ағы ахәашыагы сзатом... Уажәы-уажәы лара деинаалаза
сыла даахгылацпхьаза, сгәы ихәшаха акы ныкәнатон. Уи
зынза сгәырҕацәә цәәантәыка сханалон. Адгыл ах
лассаамта сзылбаазомызт, азәы сыкәфьтны ахәыцра ссиркәә
срылихаанза. Изт стынчра, сыцәә, уахынла сыпхыз далахейт,
аусурағы аусуха сымто сыла даахгылон, аоны санааилак-
гы, уаагы смьртәакәә сдәылылгеит. Акыр исычхазаргы,
атыхәтәан уаха иамуит. Сусура саналгалак, лара хәылбычхала
лөыза лфьнтә афныка втобусланауаз сычелыкәсыршәә
салагеит. Икан санылбоз, икан санылымбоз, аха санылба-
лак дхааза, дгәыкза ацсшәә аасалхәон. Уаха акгы. Сгәы
ихьантыцыз атыцъ тажыушәә иказ, лыла разкәә ансыхәацшлак
ашьтахь иарзытызшәә иласхон. Уи ашьтахь срахатза, хьаабәә
сымамкәә сласза, афныка сфәасхон.

Ашьтахь ишдасзеилымкаахуаз ари шыбзиабараз. Азныказ-
гы сацәшәеит. Иагьа умхәан, сыкәра ахьынзааихьаз азәгы
бзиа дзымбацызт абас гәыкала. Сушьыргы сгәы иаанаго-
мызт уи уафы икаимто инаркатоит хәә. Убас азәгы изымды-
руа лышка абзиабара исымаз ала сытәны сыкан. Агәхьаагы
скымызт уи акгы ахьылзымдыруаз. Хараны иадамхаргы,
сахьыналыхәацшло адагы уаха акгы стахымызт. Уи сара
исызхон.

Аха нас аускәә ус еицш имцеит. Лара, илыхь здырхуада,
хара ханеикәшәалак, ацыхьа еицш ацсшәә сахәара дакәытцит.
Лхы ларкәны слымбазошәә дсывсуан. Хашнеиуаз лөыза
лфьнтә афныка лаара даәа аамтак ашка ииалгеит. Уи сара еи-
лыскааит, аха ускан сусура аамта иакәшәеит.

Җнак машәыршәә ақалақ ағы ханеикәшәә, игәагыны сна-
лыдгылт.

— Мшыбзиа, Ната!

— Бзиа убааит, — лхәеит дыпхашьацхатто.

— Ацсшәә сахәара бакәытцт, бгәы ахьынсырхаз сыздыруам,
аха...

— Мап, сгәы нумырхазеит, — лхәеит, дкацшьзагы деибакит.

— Саҗамыз, усшәа сгәы иабан.

Ус хңеиңырҗт. Уи ашьтаһь лассы хәикәымшәәзеит. Ускан сара, хәгеиҗа, схагахоз ңыысьон. Хәнеиқәшәә, уаанза хшыҗаз еиңш ауп хшеиңылаз. Хшеиңәәжәоз, уаха акинотеатр аґеы ииңоз акино хналаңәәжәеит.

— Иара убас ибзиоума? — днасазҗааит.

— Хәашьак ақәым. Ибымбаңзар, иба. Амала, абилеҗ заанатҗ иамбхыроуп ақәымзар, алагамҗаз бнеир ибоузом.

— Ауаа раңәоума?

— Ааи, аха бахәәңшырҗ бҗахызар, абилеҗ бзамысхып. Уа сшызак аус иуеит...

— Аңьабаа усырбар сҗахым.

— Зәкәыҗә ңьабааузеи. Иахьа усгьы сҗаңәуп. Шаҗа билеҗ бҗахуй?

— Ыба. Сшыза дызгоит.

— Ус анакәха, алагамҗазы жәохә минут шагыу, абилеҗқәа аамхны акинотеатр аңхьа сыңшуп.

Хәнеиңырҗ, саақәгьежың, акинотеатр аңны сааит. Ахышә шадмыртыңызгыы ауаа раңәафны иадгылан. Сара сшыза дсыпшаан, уи ила абилеҗқәа хҗа амсхит. Акино алагамҗазы даргыы ааит. Ната илыцу лшыза дысзымдыруа дыҗам. Ааигәә сшыза, зира мшы азгәәзҗоз, иаб иашьа иңҗа лакәын. Усгьы ускан хәибадырхьан азы, ғың аибадырра аҗахымызт. Насгьы хәибадыруеиҗҗеи акыр җуазшәә, Ната лааста длаҗғыхза лхы мөаңылгеит. Акино хазхәәпшызгыы зегьы ңәгыала иахгәәпҗеит. Нас афныҗа хәәахҗеит. Раңхьа Ната лшыза афны днаагеит, ашьтаһь лара лышҗа хәәахҗеит. Хшыңьагы ххала ханаанха, хмыңҗақзо җынч хәиңәәжәо хңеиуан. Ргәашә аңхьа кыраамҗа хәиңәәжәо хәидгылан. Сыгәгы иабейт, ларгыы хәиңырҗҗра дахымыңҗакуазшәә. Хәнеиңырҗуаз слазҗааит:

— Ната, даеа кино бзиак аңҗо сшыпхьар җалоу?

Лара ганха днаңшың, дааңшышәырҗҗеит.

— Иамои?! Аҗел усзасыргьы җалоит. Шамахамзар, хәылбыехала афны сыҗоуп, акгы сағым.

Мчыбжык ашытахь убастаҕа иагыкастеит. Хкинотеатр аҕы ибзиа кино цомызт, аха лара дызбар аныстахха, акино ицо цагыала ибзиоуп хәа аҕел сылзасит. Мап лымкит. Лөызеи лареи еицны иааит. Уи ашытахь уаха лөыза длыцымкәа да-ауа далагеит. Уи акәын сара истахыз. Акино ашытахь автобус хақәымтәакәа ашышыыхәа хаицны, хаицәажәо шыапыла хҕынаххон. Избон ларгыы сшылцәымгымыз.

Аха зеггы еҳәарак-еҳәарак рымазаап.

Аусура ашытахь аоны санааи, сан дыкамызт. Сәааиҕакны ақалақь ахь сцарц сындәықәлоны еицш, азәы ашә тыгә-тыгәхәа днас-насит. Снеины ашә анаасырты, пхәыс ауки, лыпштәы ырцәгыаны дылагылан.

— Уара Алик уоума? — днасазтааит хаарак лыцамкәа.

— Ааи, — иналаҕаскит.

— Уан дабаҕоу?

— Дындәылтцзар акәхап, уиггы дааиуеит, шәааи арахь.

Ашә саалцит, лара даафнашылан, еиҕа лыла ҕархәланы схы инаркны сшыап аҕынза даасыхәапшын, днасазтааит:

— Ха хҕынтә иуҕахуи?

— Саҕамыз, шәысзымдырт.

— Сара Ната лан соуп.

Сныцакка сцеит, аха изулак схы снапаҕы иаазгеит. Хымҕа-да, цкәа уналыхәапшыр, Ната дахылеицшыз рацәан.

— Акгыы, — схәеит тынч.

— Акгыы шпыкәу. Есыуаха шәеицуп. Улхыччаны ахыз лутарц уҕахуп акәу?!

— Шәиашам! — уаха сылмырхәеит.

— Имацума ахәсақәа узыцныкәаша. Уаха шәфыцҕагыы шәеицны икамлароуп. Даҕазны лааигәара узбар, шәыфны-шәыдәны амца аркны шәлеимгәаблы шәызгоит...

Абас ахәылбыҕеа дшыхәацәоз, аоны дындәылцит...

Апрель 2

— Мшыбзиа!

— Бзиа убааит!

- Алик уара уоума?
- Ааи.
- Сара уаб соуп.
- Саҕамыз, шәәшәеит.
- Избан?!
- Сара аб дсымазам.

Саҕхьа дгылан хатҕа еиқәак. Уажәадагы дагысымба-
цызт. Ихы-иҕы кычуп, аҕшеи атҕаи идырҕазшәа. Иқьышә
агәгы ылганы ирхәоуп. Ихәхәы ашлара аеазнакхьеит.
Акыр инықәсхьоу акостиум аҕштәы цаны ишәуп. Агал-
стук зықәны акьаҕ ишәу, ахәда зеггы тҕаахьеит. Иеимаа
еиқәатҕәкәа уеырнубааларатә ицырцыруа ишьоуп. Иарҕа
напаҕы ицәыкаҕшьза аплашь рены ихшьыуп. Ақәцә ылганы
чаз хылқакгы икуп. Инапқәа усҕак иштцысуаз узгәәтомызт,
аганқәа ркәычуа ачаз хылқа иикыз дәтиуан акәымзар.

Убри ауаф уажә уаб сара соуп хәа даасыдгылт. Аха уабақаз
уажәраанза уахи-ени санузыңшыз?! Мшәан, сөызцәа зеггы
абацәа рымамзи. Ахбыцқәа ирыпкарц рәаназырклак, уаа-
скьысыр саб иасхәоит анырхәалак, иркьысуамызт. Усҕан сара
исхәоз. Саб усгы укамызт. Сан аусурахь дыҕан, уи азакәын
зегь реиха ааха зсоуаз.

Уабақаз, саб, сөызцәа уаб дабакоу хәа иансазтцауаз.
Уи еицш азтцаара сан ианлысталак, атәыуара далагон,
аҕак аусылтауаз. Зны-зынла дыхтакны данысклак, хараза
дыкоуп, уа аус иуеит, лассаамтә дзаазом лхәон, лылағырзқәа
аарыцкәауа. Нас сара сгәырҕатцәа адәахьы сындәылқон.
Сөызцәа еизганы ирасхәон, саргы аб дышсымаз, аха хараза
дшықаз. Аха саб иусура нтәара ақәымлеит.

Уабақаз, саб, ашкол ахь санцоз исшәысто смоуа санықаз.
Ацкәынцәа, азҕабцәа, ҳакласс аҕы итәаз зеггы ипшзаза
еилахәан. Шамахамзар, есымша рыматәакәа рыпсахуан.
Сара есымша акәым, есышықәса исшәыз акы акәын.
Сызҳацыпхьаза исыцәхәычхон сыматәа. Стәккы санаклак, сан

ахэынтэрақәа еиҥаганы иҕалҥон. Сеиқәа акалт ирҕены иҕаз, алада иоулышьтуан. Уаҕа уаанзатәи арҕеырстақәа аныцуамызт, хазгы, ианылызәзәалак еиҥалон. Уи зеггы схи иқәскрын, атцлаара иаламгазтгы. Сан ибзиан дзахуан азы, рацәак улацш иҥамшәартә, аҥнуцқала иқәыршәны иҕалҥон. Аха шаҕантә иқәуршәуеи. Ҝнак, аматәа ҕыцқәа сзаабымхәакәа ашкол ахь сҥом хәа аҥны саатәеит. Сан, ашкол ахь уца, нас иҕастцо убап лхәеит, аха сара сшьапқәа аасытысхит. Атцәуара дана-лага ауп ашкол ахь сандәықәла. Адырҕаҕены аматәа ҕыцқәа сзаалхәеит. Сара сзы ижәҕангәашәҕхьаран. Аха усқан иабаз-дыруаз сан аҕара шылыҥсахыз, лусура ашьтахь ауал илықәу лшәарц, агәылацәа рыматәакәа лызәзәон, рхәыцқәа лбон. Нас сара саныҕеидас, хәаигәара ашәырдыкыларта иҕаз аҕы ау-сура салагеит. Аиашьчикқәа ашәыр зтарцо, ацәымҕ раарханы ихҕатәын. Уи ҥарас иақәыз маҕын, адырҕашықәсаны иара уа аидарашьтыхҕыс аусура салагеит. Ара аҕара рацәаны иақәын, аха сахьыхәццәаз азы лассаамта иақәшахатхомызт. Ашәыр зтаз аиашьчикқәа амашына иақәахҥон. Сара сыда еҕырт адуцәа зеггы ирзыласын. Цәҕыла исцәыхьантан, аха изулак схаҕыцқәа еихарҕәҕәаны, сгәынқьуа аус зуан. Изымур сабацоз, аҕхынра хәхьынзоушьту сеилазхәаша аҕара сырхар акәын. Уабаҕаз, саб, ашьтахьгы? Сан ахьз лыҥаны, улыҥшаар хәа ушәаны убналазеит. Цьара аутратыхтә совнхарак аҕы аусура уалагеит. Атаацәара уалалт, аҥн ду ургылт, амашына ааухәеит. Атцыс хшы угым уажәы, аха ахшара умам. Амал ду иурхазгы агәахәара унаҥом. Уажәы ара уааит. Аха раҕхьа са сҕы акәзамызт аaira ахьатахыз. Сан лҕы акәын. Ушьамхышгыланы улыхәар, уаҥалцо уаҥалымцо лара илусын. Сара гәыбҕан сызлыҥом. Хәтала сара сыҕсы хәычы ахьынзатоу абыс усзыҥхьазом...

Апрель 6

...Шьыбжьонтәи аҕсеиҥakra аамта ааиразы рацәак аг-мызт. Сара ахәбатәи аихагыла аҕы иҕхастахаз моторк саҕын.

Цаќантәи җабригадир Иасон ибжыи җахьаза иаасықәиргеит. Сәагыланы аболкон сәықәгылт. Цақа җабригадир хатқак дид-гылан.

— Ара азәи уиҗахуп!

Саақәгьежын, амардуан слафалт. Санылбаа, ахатца дахь-гылац дгылан, абригадир дцахьан. Уи ишқа сәынасхеит. Иара дсыздыруамызт. Ашьтахь иҗегь санизааигәаха, ибзианы изды-руа азә иакәны, арахь дысгәаламшәошәа збеит. Нас ауп да-ныздыр.

Иаразкак иаасцәымыҗхеит иҗылара, аха цәцашьа ыҗамызт. Иара сгәеиҗахьан, дысҗыларцгьы ифәаихеит. Уажәада дшы-сымбацызгьы, Ната длеипшын. Җанеиҗыла, даасыхәаҗшны дааҗышәырччеит.

— Мшыбзиа, арҗыс!

— Бзиа жәбааит, — схәеит, инапы ааимхуа.

— Сгәи иаанагомызт, ара абас җаибадырп хәа, — иаргьы идырт сара дшыздырыз.

Җыҗтраамҗак җабжьара иааҗынчрахеит. Уи иара ихы иархәаны иҗыба дынҗалан, аҗаҗын ааҗыганы иааиҗыҗеикит. Сцәа иалашәон аказы дшааиз, дызхааиз аҗәырғара шиҗәиуадафыз фашьомызт. Сара җымҗ сгылан, иагьысхәараны иҗази. Аҗыхәтәан, иара иҗаҗын абжакы данаха, игәаҗыт:

— Сара сызхааиз салацәажәап. Амала, уажәшьҗа җазла-цәажәараны иҗоу уцәа иалашәахьазар җалап. Ааи, Ната лоуп... Сара издыруеит шәарт бзиа шәшеибабо. Нас шәеигәаҗхеибашьозар, бзиа шәеибабала, сара сышәҗыр-хагахар сҗахым. Аха, ишудыруа, лара җыҗх ауп жәа-класск данрылга, җара җарак дҗам. Уара уажәшьҗа ухәыҗым, иудыру-еит иахьатәи җаамҗазы ауаф җарада акгьы дшаматәам. Лара уажәи уи лхы иҗалом. Убри азын, сшьамхышгыланы акәзаргьы, сухәарц сҗахуп, бзиа дубатәҗьозар, аамҗала улкәаҗырц...

Ахахә рыхха схы дасызшәа, ажәак сыхәлымшәо иаҗхьа сгылан. Иара исхәашаз аҗак дазыҗшын. Аҗыхәтәан дыззыҗшыз наиасхәеит.

— Исылшо жөбөп.

— Итәбуп даараза, — саңхьа даахырхәан, ашырхәа дцеит.

Сара макъана сахьгылац қәацара сьамамызт. Нас, ацәа саалтцызшәа, сус ашқа саахынхәит, аха иуқәшәиша дшықалаша. Мчыбжь дуззак сара сакәымшәа сықан. Уи зегьы игәартәит, аха исазцаалак сгәы хәычык еикарам хәа расхәон. Уи аамтәз Ната ател сылзамыскәа исычхәит. Хәычы-хәычла дысхасырштырц сафын.

‘Енак сшыза сықәфитит:

— Алик, ател иузасуеит!

Иаразнак сан лзы иасуаз цыышьеит. Ашыжь лгәы рахәымызт, уажәы деицәахама аасгәахәт. Сышны снейны, атрубка аақәхны слымха инадыскылеит.

— Сзырәуеит.

— Алик уоума? — наразнак Ната лыбжьы здырт. Снейлыцсаа сцеит.

— Мап, — амц схәеит.

— Нас, иара дабакоу?

Атрубка нықәыстцеит. Хәбақа минут сахагылан, ацсы таны исшыызшәа, аха уаха абжьы амыргеит. Ахәылбыеха аусура ханалга, сәааилахәаны санаатыц, Ната дахьгылаз сылацш налықәшәеит. Амца аасыхкәеит. Уажә зынза лцылара стахзамызт. Лыцәашыагы ыкамызт, сылбахьан азы, еснагь еипш дфәцхафаччо сышка дааиуан.

— Алик, ариабжьарак ател узамыси?

— Сгәы еикарамызт, — раңхьа иаасфәашәаз схәеит, слыхәам-цшыкәа. Ишызбоз лыцсы ааивылгеит.

— Угәы сзынханы уқаз цыышьан...

— Ус бгәы изаанагазеи?

— Сеидру. Угәабзиара шцакоу?

— Хар сьамам.

— Ус анакәха, уажә хабаци?

Сара иакәскит зегь ртцыхәа цыстдәрц. Уажәы акәу, уашьтан акәу, зегьакоуп ицтәатәын.

— Ната, харт уаха хаикәымшәар еиха еигьуп.
— Исзеилымкааит?! — даатгылт.
— Ииашатәкьаны, Ната, базхәыц, хара хазустцәада?
— Хуаами?
— Ааи, аха... сара занаат хәчык сымоуп, бара макьана акгы
бымам. Убри азы рацхьа иргыланы атцара атәхуп, — адуназа
иеипш лылабжьара салагеит.

Лара ус дгыланы дысзызырџуан, нас сажәа аахылтцәеит:

— Угәы сыхшәазар, иаахтны иузымхәои?
— Ус акәу сшеилыбкаа?

Аха лара уаха дысзымзырџыкәа лҕыналхеит. Азныказы
сыҕсы аавызгашәа зуит, нас аамта хәычык антцы, ииашаны
сахьылзеилымкааз сгәы снархьуа иалагеит. Иагьа умхәан,
иҕацтоз зыҕацтоз зегьы лара лзы акәын. Знымзар-зны, уи азы
сышдалзеилымкаари сгәахәуан...

Абас сыбзиабара ссир, хәылпыецәа еипш, иташәагәышьеит.

Апрель 17

Ирхәоит, уразкы узацәцом хәа. Ииашазар калап.
Изхысхәааз, иацжәацы ахәылбыҕеҕа автобусл аҕныҕа са-
ауан. Автобус аанҕасырта «Азыхь» аҕы ианаангыла, Ната
дынталеит. Сара сеипш, ларгы слымбазашәа калцеит. Лаҕ-
хьаҕа игылаз лышҕа иаахәын, цәажәартас дыхтаркит. Лара,
рацәажәара акәым, даахәынгы дрыхәаҕшуамызт. Дара
лҕәамткәа илымтқалсуа ианалага, сара исзымчхаит.

— Ардарцәа, шәылкәуамтцуеи!

Дара ирасхәаз рмахазшәа картцеит. Цкьа снарыхәаҕшит.
Икәыҕшцәан, аха хада уаҕы адунеи дықәуп хәа иҕамызт.
Нас еиҕа азгәаҕа рыстеит. Ускан руазы, ашьшьыхәа сышҕа
даахәын, илақәа рыцәгыаны исирбеит, уи ала сизыршәоз
цышьа, аха акгы алымтцуашәа аниба, ус ихәеит:

— Уцям злам умхатцә алоумтан, ухы утахызар!

Ус анихәа, сыҕсы сыхәцә иҕкылагылт. Ихәда аанкы-
лан шыҕахьла снаигәтасын, мчы иламызшәа ишыҕахь игы-

лаз днарылахаит. Дгылаанза ифыза сгәйсәанзамкәа аҫаа аасҫиргеит. Уиакәхеит. Ишсымчыз сҫаҫкәым раҫәаны иҫламхәа саныҫас, ҫсы ихазамызшәа дахыгылаз длеизкәҫит. Ахҫатәи иҫанааиха, акшаха имҫакәа шыапыла имгәаҫәа санҫас, амшә еиҫш иааиатәоумшыауа дыббын, имгәа кны длатәеит. Уи аамҫаз, раҫхәа зыхәҫә скыз исымбазакәа сқьышә дҫаст. Сқьышә дахыҫасыз, ашыа аҫаанахеит. Сҫьыба ачабра ааҫығаны инадыскылт, аха узыхәои, арҫаш еиҫш иҫкьаны ашыа аауан. Иаразнак счабра излыху узымдыруа иҫалейт. Уаха сьамамызт азы, автобус анаангыла, слыбаан, схи аҫада ирханы иааныскылт.

— Усҫ ачабра.

Ачабра сышкә иаалырххеит Ната. Автобус дсыҫылбаазаа-рын. Алаҫшыахәг аусымахыз, лчабра аалымсхын, адухыҫфы ахышәшәо, иҫкәымшәышәза инадыскылт. Иаразнакы ахәаагы, ашыаҫарагы иаҫәыҫт.

— Иҫабуп.

— Узхәтабузеи, иҫабуп сара соуп изхәаша. Аха иаҫахымызт...

— Избан?

Лара ҫымҫ лҫыналхеит.

— Ната!

Санлыхыза дааҫгылт.

— Сыбзеилымкааит.

— Ус угәы изаанагазеи? Уара узышыҫаз, аҫара змоу, азанааҫ бзиа ухәа роуп. Ус уара иануҫахыз, бзиа узбаратәы сызною-ҫей? Иарбан ҫәгыарас иузызухәаз?

Ускан аускәа иҫаз шыҫаз ласхәарҫ иаҫәскын, иагыызгәаҫыт. Ларалхы шыҫаҫаланы илкын. Сажәа саналгалхы ҫышыҫылхзар, лыла лагырзыла иҫәын. Лқьышәқәа дрыҫханы илкын.

— Агәра згом. Бзиа субаҫәкьозар, ус ҫауҫомызт. Сҫааҫәа урыҫәшәаны мап уkit.

— Уаха агәра злабсыргаша сыздыруам. Амала, уажәы бгара азин сымазҫгы, сыҫнапык рыла бышыҫыхны бызгон.

— Сара ашәаргәындаҫәа раҫәажәара сҫахым.

- Усоума? — снааҕагылт.
- Ааи.
- Баала уажэйтэҕа.
- Иабыкэу? — шытахыҕа шыаҕакгы ааҕалтеит.
- Сара издыруеит, — лнапы аанкыланы сёынастеит.

Аха макыана еилкааны исыздыруамызт уажэйтэҕа дахыызгарыз. Сара истахын, азэҕы сшицэымшэо лсырбарц. Убаскан, Шэача инхоз ссыза даасгэалашэеит. Иареи сареи арра хаицыкан, убри иҕы хцарц иакэыскит. Иааиуаз автобус хнақэтэаны адэыҕба аанҕасыртаҕы хнеит. Дук хара имгакэа, Шэача ицоз адэыҕба хнақэтэан, саатқэак рыла хнеит. Ссыза аоны дыкан. Хыҕыагы ххала ханааизынха, сналазцааит:

- Баххэыма?
- Мап.
- Бтаацаа дыррак рытазар акэын, бшызцаа рыла акэзаргы.
- Иатахым...

Нас, хапхыаҕа ихапстазаарахашаз халацаажэеит хагэқэа аартны. Иаҕа умхэан, еилахкаауан, хыҕа зыпстазаара еилазцаз иахзыпшыз. Рапхыа зегь бзиоуп, нас апстазаара ахата уанаахықэгылалак ауадафрақэа хпылашт...

Ашытахь зегь ссирын. Иссирын ихақэыршан иказ зегы, аоныматаа инаркны. Шэышықасала абри адунеи ағы хаицрымшэакэа хақэзарц хтахуп...

Абра иааптэон макыана изылгамыз Алик имшынца. Снахан, астал инықэтцаны асқам сыбга надыстан, сааипххэыцт. Амшынца излахэо ала, дара бзиа еибабон, еибатахны ауп ишеибагаз. Нас ианырпшаа ашытахь икалеи? Илхээз иашоу, ма лтахцаа дыршэаны илдырхэоу? Абри иахысхэаара сыздыруамызт. Нас, схала лҕахэы лҕысхырц иакэскит.

Ссагылан, сышиашаз Ната дахынхоз снеит. Уаҕа, ауа, атахы, агэылацаа ухэа рыла ашта тэын. Зегы гэып-гэыпла рычешаны еидгыланы еицаажэон. Атэыуабжь сахауамызт, аха

сгәы неиҗаҗеит. Ашьҗахь, аҗны аҗхьа астал анызымба сгәы аасыҗсахт. Агәашә санҗала, Ната лан лылақәа җаҗшьза ауаа дрылҗны дааспылт.

— Иҗабуп, нан! Аҗьабаа шәхәрбеит.

— Хус ауп, шәызхаҗабузеи, лара лҗахәы лҗысымхыр җалом, — сҗәеит.

— Хыхь дыҗоуп, нан.

Җаиҗны хҗынахҗеит. Аҗбатәи аихагыла ашҗа ухәнызгоз амардуан, аҗнаҗнутҗкала аҗәын ишамаз. Иара мҗтәын. Амардуан ханыҗыхәна, фбаҗа метра коридорны инашьтын. Атзамҗ аҗы, адашьма инаркны аҗуан аҗынза асаркьа җасаны шәҗәыҗран. Исымҗатәны сахьнеиуаз, игәасҗеит ашәҗәқәа, шамахамзар зегьы, ахәаанырҗәтәи аҗлассикҗәа рҗымҗақәа реизга шакәыз. Акоридор антәамҗаҗы, арҗьарахьтәи ашә зҗаз аартны хлыҗнашьылт. Ауада җбааҗыҗәза иҗан. Излеилыр-газ ала, уи луада шакәыз җашьомызт. Ханыныҗнала, Натеи лҗызаки адиуан иҗәтәан.

— Иҗалозар, жәабаҗа минут ххала хәаизыншәыжьыр сҗахуп, — Ната лани лҗызеи снарыхәеит.

— Азамана, нан.

Хҗыҗьагь ххала хәнааизынха, иналыдысҗеит:

— Бтәа.

Лара дымтәазеит. Сара астал снадтәалан, сналыхәаҗшит. Лара лхы ларҗәны дышгылаҗ дгылан.

— Зҗаарақәак бысымҗар җалом, аҗак аҗатара былшома?

Лара ааи аҗынхәрас лхы аалырҗысит.

— Алик амшынҗа шныҗәигоз жәдыруазма?

— Исыздыруамызт.

— Иныҗәигон. Сара иахьа ашьыжь испҗыхьашәан, саҗхьеит. Иахәо иашазар, шәарт бзиа шәеибабон, шәеибаҗахны ауп шәшеиҗца.

— Ааи.

— Нас, ашьҗахь арзахал аҗы ибҗыз заҗәи?

— Иарбан?

— Алик мчыла быршәаны бигазшәа.

— Мап.

— Арзаҳал бнапы анул.

— Ускан сшыкалаз хәашәа сзәтом, рацәакгы сгәалашәом. Сыцсымзар, сан лакәын изыфуаз, нас бнапы абра иантца рхәан, ианысдеит.

— Бнапы зныбтцоз бзымдыркәа, бнапы шцаныбтцоз? Уи азы ауафы дтакуп.

— Дарбан? — лыла тырхаха даасыхәапшит.

— Алик!

— Мап! — лхәеит дшанхашәа.

— Ааи, Ната.

Лылапыцкәа неиматцәеит, аха ирласны атцәууара дафәытын, днасазцааит.

— Икацатәуи?

Лапхәа абгыц нықәсдеит.

— Абра аиаша антца.

Уаха сажәа абамтәкәа, апрокурор ихызала арзаҳал ләит. Нас ләахәы илфәсхыз хазы иантцаны изгеит...

Адыршәаны апрокурор ателефон дысзасит, Алик Хамыт дсыман снейрц. Дахьтакыз даатыганы, шыапыла апрокуратурахь хәицны хнеит. Иара акгы ихәом, деихацсы ауп дшыкоу. Апрокурор иуадафы Ната дтәан. Хшыныфналаз еипш, лара даниба, ганха днахәны днагылт. Лара лхы шытацаланы дтәан. Апрокурор акы афра дафын, ханыфналаз имбазазшәа. Иаатынчрахеит, апрокурор ифыга ашытыбжытцәкәа уахаратәы. Убаскан азәгы игәиғанзамкәа Ната дфатцкәан, Алик днаидыххылан, лыфнапык ихәда иакәыршаны атцәууара далагеит. Иара икаитцара издыруамызт. Атцыхәтәаны иаргы лара дааигәыдиргәгәалт.

Апрокурор ихы фышытыхны фәаитит:

— Шәхы шәақәитуп.

Иажәа далгаанз дара дәылтцхәан...

АНАЦӘАТЫП

Ашыауспшаара ахәта аначальник ифы аифкааратә зтаа-
рақәа хрылацәажәо хтәан. Ақалақь акалт амац азызуа
аучасткатә инспектор дамазамызт. Ашыауспшаара афынтә
сара сакәын иадыз. Хәарас иаҭахузеи, аусура сцәыуадафын.
Убри азын, саргыи сфагылан, аучасткатә инспекторк дхауаанза,
ашыауспшаара аинспектор еитцбык аамтала дкацзааит
хәа сықәгылт. Ардашыыл Хәатхәат-ипа дааипххәыцын,
даахалапшит:

— Уахь апышәа змоу хучасткатә инспекторцәа азәы
диагатәуп, ирласны дхынхәраны дыкоуп Арсент Беиа. Уи
дызустоу шәаргыи ижәдыруеит...

— Ифхәара нтәома? — ацкәынцәа азәы дтааит.

— Мызкы ашытахь дшоушътхо ала ашәкәы сзаахьеит. Уи
анадзор изықатцара адаггы, хала чыда игхмыжьроуп...

Зегь реиха Арсент Беиа иаара зыхәда икәыгәғәоз сара
сакәын. Избанзар, уи егырт ацәгәауцәа дызлареипшымыз
рацәазан. Уажәыгь исгәалашәоит, атыхәтәантәи ацәгәарақәа
иҭаитцаз иахылҭааз.

Ускан, амилицияфы аусура саналагаз рацхәтәи ашықәсқәа
раан акәын. Лассаамта ана-ара еиуеипшым ацәгәарақәа
иҭалоз аарпшымкәа иаанхон. Сара ускан апышәа рацәак
сымамызт, аха акыр шықәса ашыауспшаарафы аус зу-
хьаз аинспекторцәа шсывагылазггы, ацәгәауцәа аанкыла-
мызт. Хатала ари аус знапы ианыз, акыр аҭабаа рбазарггы,
атыхәтәан ацәгәауцәа аанкылан. Ара зегь реиха уамашәа иа-
абоз, урт рнапхгафыи иҭаз Арсент Беиа иакәын.

Ииашаны, уи изныкымкәа итаркхьаз, итрыжьхьаз дреи-
уан. Амала, атыхәтәантәи аамтазы аус иуан, иусггы цқьан,
иеихабыра пату икәыртцон, изныкымкәа ахамтақәа ирҭахьан.

засуазар, ҫара ҫеирак шыҫамлоз сҫә иалашәон. Сгәы сам-
жъеит. Ател иасуаз атакзыпхықәу ачапшыаф, амилиция алеи-
тенант еихабы Гәас Леиба иакәын.

— Шараҫ, аҫәа уахьалысхуа атамзаара шыҫасцоит, аха
аргыларатә усбарҫа № 2 афны асеиф рхәуп.

— Шаҫа?

— Сыздырам.

— Асигнализация амазамзи?

— Мап, ахьчаф даман.

— Нас, дамхаҫәазма?

— Ихы ҫыреит.

Сгәы нҫыпсаахт.

— Оперативтә гәып дәықәцоуп, — дафын Гәас. — Ардашыыл
Хәаҫхәаҫ-иҫа ател санизас усыргыларц исыдитцеит.

— Иухәаз саҫаит.

Аамҫаҫк ала аҫәгъара ахьыҫалаз аҫып афы снейхьан. Зхы
ҫеыз ахьчаф, ипсахәага шҫаз ахәшәтәыртахь ддәықәҫан.
Аҫәгъауҫәа зышыҫа ихырҫо алагы ааргахьан, аха аҫаҫын
икаҫсаз акгы алнамыршеит. Зышә ҫеыз ауада иҫнамлакәа,
експерт-криминалист иааира иазыпшны игылан.

Оперативтә гәып аихабы снаидгылт.

— Рапхьа избада?

— Ара ааигәа дынхоит ҫахмадак. Ихьз сгәалашәом.

— Иихәеи?

— Ухала уиаҫәажәар еиха еиғьын.

Уи иашан. Усгы ашыауспшаара афынтә сара сакәын иадыз,
аханатә снапы асыркыр еиғьын.

Аҫахмада хәа зызбахә ихәаз, иҫархахьаз ихахәы ашлареи,
изамҫа кыҫырақәеи умхәозар, агәамч гәҫәа змаз уафын. —
...Сара заанатҫәа сгыланы, ажә ганы асовнхара ахәысҫафы
икәфасхәалоит. Аусбарҫа сазааигәахон еипш, аҫаҫын
ааҫәырызгеит. Аспичказы сҫыба сынҫалан, аха иҫамызт.
Афныҫа сымгьежыит, исымҫатәны Кәаҫта имысхып хәа

сызбеит. Усгыы сахынапшуаз избартан уи аоны хэычы ашэ шаартыз. Агэашэ саннадгыла, Кэаста хэа ыынтэка сыбжыы насыргеит, аха атакгыы симтеит, дагьдэылымтцит. «Издыруада дамхацэазар!» – аасгэахэын, дсырфыхарц иакэскит. Агэашэ аонуткала иаркымызт, снагэтасын иаасыртит. Ашэ снылагылазар, схэы-сжыы қақаза иаагылт. Узиғампшуа, ашыақаадабаа даганы акэакь дыкэажыын. Ипсахэага тоушэа анызба ауп ахэштэыртахы амилиция рахы ател санасыз.

– Ажэ шэыманы шэанаиуаз уафы шэылапшдытдамшэазеи?
– снаиазтцааит.

– Мамоу.

– Машынакгы ааигэа игыламызт?

«Мап» хэа ихы ааиртцысит.

– Шэарт ибзианы шэеибадыруеит?

– Хэарас иатахузеи!

Уи сахыынзанацэажэоз, ашыауспшаара ахэта аначальних, амилиция амаиор Ардашыыл Хэатхэат-ипа дааихэан. Дааины иус далагахэан аексперт-криминалистгыы.

Макыанатэ еилукааратэы икан икалаз. Ацэгыауцэа азэ иакэу ыыцэа ракэу иказ макыана еилкаам. Ахычаф ихы иа-нас ашытахэ, аихатэ лаба ала ауада ашэ пэын. Ауадафэ азэы иеимаа ашыта фэфаза ианын. Асеиф иазыбзиахо ацапха ала акэын ишаартыз. Җажэи быжэба нызкэ тыган.

Ацара рызтоз апхэыс шэпа данааи, лсеиф данахэапш, лыпсы мапхан, днеикэахэит. Азы лфэрхэхэо, лыжэахыркэа кны дындэылыргеит.

– Арскатэи ацара асеиф изтэзи? – Ардашыыл Хэатхэат-ипа аргыларатэ усбартэ аихабы днаиазтцааит.

– Аусуцэа мызктэи руалафахэ акэын.

– Нас?!

– Ауаа русура кажыны имааразы, аусура ашытахэ ирылтаратэы икастдон. Ауалафахэы рытара дшафэыз ауп, лхэычы дкаханы инапы птэеит хэа ател ишылзасыз. Доусышэтит.

- Ахьчаф идыруазу асеиф аңара штаз?
- Ишпеизымдыруаз. Схала иасхәеит.
- Уи азхомызт, ацхыраара ишәтар акәымзи!
- Ииашоуп, аха уажәшьта иурхынхәуеи акәымзар.
- Шәгәаныла, шәусуәцәа азәыр илшарызу?
- Аусуцәа рахьтә, ари еиңш ацәгъара кәзцаша уафы дхамам.
- Знык-фынтә ракара итаркхьоу азәыр аус иуама?
- Азә дыкоуп. Руфет Амаба. Знык акара дыштаркхьоу здыруеит, амала дызхатакыз сыздыруам.
- Уажә дабакоушь?
- Исаат днахәаңшит.
- Уажәшьта дааиуазар ахәтоуп.
- Ардашьыл Хәатхәат-иңа сышқа даахьахәын, инасыдитцеит:
- Игәы нмырхакәа униацәажәа.
- «Ибзиоуп» хәа схы аасыртцысит.
- Ажәакала, асеиф аңара штаз зегъы ирдыруан? — даакәыпсычханы, Ардашьыл Хәатхәат-иңа дтцаахт.
- Аңара рызтоз апхәыс, лылакәа алағырз иахьафаз итыкапшыааза, акыр леааикәылкхьан.
- Шәтахызар сташәк, аха аңара сара исымгеит,— лнапкәа қыцьқыцьуа лсумка ачабра аатыганы инылфылшьит.
- Иахьа шәбаказ?
- Ахәшәтәыртафәы ахәычы сидтәалан.
- Асеиф ацапхақәа?
- Сара сакәын измаз, — лцьыба иаатылгеит.
- Афыза ацапха ыкоума?
- Мап. Уажәшьта фажәа шықәса цуеит ара аус зуеижьтеи.
- Издыруада ацапха азәыр ишәыркхьазар?
- Мап, мап! Ацапха уафы исмыркыцт.
- Аонгы.
- Мап, мап!
- Иаххәап, иахьықәышәтцо шәара ишәымбакәа, ахәчы иа-аникылар залымшазои?

— Схәычы уажәшьта ддууп. Насгыы ацапхақәа ахыыкасто, ахәычы иакәым ацшәмагыы исырбом.

— Уи аус абеиуеи?

— Ацшәартаҕы «Ахра шкәакәа» ҕны бахчаазаууп.

— Нас икалаз шәхала иахышәхәауеи?

— Сыздыруам, — еиҕа инеиматәаны атәыуара далагеит.

Амашынаныкәцау Руфет Амаба иуаура дтагылан. Иааиг-ны даун, ихахәы цахьан, ицламхәа еихагьежьза, икьышә агәы ылган. Еицынчыла, еикәатцәаза ацатца иҕан. Ибз зны-зынла даакәцәажәо.

— Зны шәтакын, рхәеит, шәызхатакызи? — снаиазтцааит ханеибадыр ашьтахь.

— Аисра сахкьеит.

— Ианба?

— Хәбаҕа шықәса цуеит. Аресторан «Ғагрыпшы» аҕы сөыз-цәеи сарей хтәан. Хәаусан ацкәынцәа итәази сөызакки ажәа еимаркит. Аха аизытцкьаха рахамтеит. Нас егы инхәытцкшәа урысшәала дыцәхаит. Уиакәхеит. Агылаха исымтеит. Сзыкәтәаз асқам ихы иакәпысеит. Хышықәсагыы станакиит.

— Иаха шәабаҕаз?!

— Аҕны сыкан.

— Икалаз шәахаит, шәгәы иаанагои? Ара аус зуа иаххыгам сгәахәуеит...

Диашоуп. Ара ауп аус ахьутәу. Акәымзар, ахара икоу иа-лидыраауазеи ацара аанханы ишыкәз. Иара иахазаргыы, иаразнак дааины дызлапшыхәзеи? Апышәа змоу «аҕаза» икәтамтам. Асеиф иазыбзиахаша ацапха зыпшааз, ауада ашә пҕеымкәа дыуналон. Хымпада, ацәгьара кәзтаз, асеиф иазыб-зиахо ацапха заанатцы икәтаны иман. Ацара аанханы ианиба, игәы иҕеикыз неигзеит!» — сгәы иаатысхәааит.

Аексперт-криминалист ауада апатрет антйх ашьтахь, аимаа ашьта ианызи анацәкьарашьтакәеи дрыхәапшит.

Санидгыла, игәы намзо ихәеит:

— Ирацәацәоуп анацәкьарақәа ртыпқәа.

— Абаапс, умаашьакәа зегь ахых.

— Уи сара избап.

Ардашьыл Хәатхәат-ипа сааипхьан, инсидитцеит:

— Ахәшәтәыртаҕы уцаны ахьчаџ дшыҕазаалак уиациәжәа-роуп.

Ахәшәтәыртаҕы ашә иаркыз ааигәара узымнеиуа Кәаста итынхацәа ылагылахьан. Амала, иара дахьышьтаз ауадаҕы ицкәыни аҳақьыми рақәын иҕаз. Ила ахьтоу цқьа иубартамкәа, ихы ҕахәаны, ҕымт дықәын. Ашьаршьаф пашәза ихәда аҕынза иқәыршәын. Илақәа хәан. Ипсып лагаџагараҕы хьантан.

— Дышпакоу? — сыбжыы нытқакны аҳақьым снаиазтааит.

— Макьана ахәара уадаџуп. Ихы иасыз, дастәкьеит, рыц-хашьарак ҕамтқакәа. Хара хтәы ҕахтоит, уажәшьта аус злоу агәамч имоу ауп.

— Ацәажәара илымшари?

— Зынза иҕалом.

Кәаста ицкәын ишҕа снахынхәит. Уи сара ибзианы дызды-руан.

— Ари шәаб шиакәыз сыздыруамызт.

— Иоуп, аха саб иакәымкәа дыҕазар акәымзи?

— Избан? — иихәаз уамашәа избеит.

— Иарбан игу? Анцәа иҕышьоуп, хар ҕамамкәа ҕанхомт. Аха иара усда сызтәом хәа аусура далагеит.

— Аусура иашьцылоу, апсшьартахь данцалакгы усда игәы дартәом.

— Уигыы иашоуп, аха даҕаа уск изыҳампшаарызи? Усгыы уа-хынла сзыцәом, хьчаџыс сцоит ихәан, ххәатәы хеимтцеит.

— А... Ари... ш...а! — ихәеит аарлахәа Кәаста, ила аахтны.

— Сузызырџеит, саб, — днакәны дааихәапшит.

— Ани дыз...зу...стада?..

— Азәы дҳақьымуп, егы дмилициоуп.

— Ам... Ами...ли...циа... сышка...

— Ушка даазгома, уицаэажарц?

— Ааи.

Сара ахақым снаихэацшит, иахиҳаауазеи ҳаа.

— Думыргэаққан цэажарала, — инсабжьеигеит иара, нас
Кэаста иниеихэеит.

— Амцхэ ацэажэара калазом.

Кэастеи сареи ҳалацшқэа анааиқэшэа, инткааны
сиазцааит:

— Ишэысыз дыжэдыруама?

— М... мап!

— Дшэымбазеит?

«Ааи» аанарго фимтзеит.

— Нас, ишыкалаз шэеитаҳарыма?

— Ауада с... с...лыфна...шы...шы...лон еицш...

— Ауада шэаныфнашыла шэышытахь ала шэхы иасит.

Еиҗа «ааи» ацынхэрас фимтит.

— Шэгэаныла дызустада шэгэахэуа?

— С... ссыздыр...рам...

— Иазхоуп, иазхоуп, — ҳаицэажэара ахақым даабжыагылт.

— Дача фбака зцаара ракэын исымаз, — снаихэеит
ахақым.

— Илшом. Ишэыркаф.

— Уажэшҗа ҳаицэажэара убас имфэацаагап. Ианыкалаз
аамта еилыскаар сҗахуп. Аамта сҗэалоит, ианақэшэа «ааи»
ацынхэрас шэыла аахышэт. Ғалагап асаат акы инаркны, фба,
хҗа, цшьба, хэба, фба...

Кэаста илақэа аахитит.

— Иеилкаауп, асаат фба рзы иҗалеит. Уанза адэахы
шэыкан.

Иблақэа аахитит.

— Убаскан азэыр ааигэасигэа дыканы ма диасуаны жэба-
ма?

Илақәа химтзеит.

— Издыруада, ахәылбычеа, уахынла шәхала шәоума иҕоу егыхәа азәыр шәазтцаазар?

Еиҭа илақәа химтзеит...

Оперативтә еизара мѡапысуан Ардашьыл Хәатхәат-иҭа икабинет аҕны. Хәзлацәажәоз иахьа ашьыжь ацәгъара иҕалаз акәын. Зегъы еиуеипшым агәаанагарақәа ххәон, аха ацәгъара абри иҕаитцазаап хәа изқәахцара дхәздыруамызт. Макъана азәгъы ишьҭа хәқәызтцаша акгъы хәқәшәомызт.

Убри аамтәз ашә аартны дныѡнашылт аексперт Мкан Чко-туа. Иаразнак иаатынчрахеит. «Ихәихәозеи» хәа хнаихәапшит.

— Аѡыза алеитенант, хәузызырѡеит? — дыниазтцааит Ардашьыл Хәатхәат-иҭа.

Мкан иикыз абгъыц инаган Ардашьыл Хәатхәат-иҭа истол инықәитцеит.

— Ара иахәоит, ауада ашә злапҕеыз аихатә лабаҕы Арсент Беиа инацәкьарақәа шану.

Итәаз зегъы хнеихәапшы-ааихәапшит. Усцәкәа хәзыпшымызт. Арсент уажәааигәа акәын данааз, ас ирласны уаанза дзышыцылаз ашҕа дхынхәуеит хәа згәы иаанагодаз. Уажәшьҭа иухәараны иҕази. Иҕалаз хара иаххаран. Ацәгъауаѡ иҕынтә есқьынагъ ацәгъара ампыцкьара азыпшра акәымкәа, аҭхьыркәкәара халшар акәын.

Ардашьыл Хәатхәат-иҭа Мкан днаиазтцааит:

— Аихатәы лаба ианыз ада уаха шьҭа идбалоума?

— Мап.

— Иҕоу мачума, аѡыза амаиор?! — ражәа днапѡлеит Дыгәра.

— Уигъы маčым, аха... — нас даақәпсычханы даахалапшит. — Арсент даанкылатәуп.

— Сара сгәыц сыманы сҕоит дахьынхо, — дѡагылт еиҭа Дыгәра.

— Утәа! — Ардашыыл Хәәтхәәт-иңа даахалаңшит. — Арсент иаанкыларазы дңоит Шараҗ Амҗар, иуаажәлар иманы. Ахәара җастңоит, акы еиңшымкәа, машәыр җашәымҗарҗ.

— Уажәы афны дыҗамзар җалоит, — дныбжәлеит уаанза җымт итәаз Мышьа Гаруаңшь.

— Иҗалоит, — днаикәшахәтхеит Ардашыыл Хәәтхәәт-иңа, — Арсент аус иуеит асасаирҗа җыц ахьдыргыло аҗы. Уахь шәңозар адырра сышәтңоит...

Хзыкәтәаз амашыына Арсент дахыынхо ааигәара иаанкы- ланы хналбааит. Нас җеаафшаны афны хакәшарҗ хнейңырҗит. Зегыы хгәыҗеанын. Аңәгыара иара иҗаитҗаңәҗазар, ус иеҗаимҗар алшон...

Аха аены иара дыҗазамызт. Дахыыҗоу ифнгыы ирыздыра- мызт, уи аамҗаз шыбжәонтәи аңсеитакразы иааиз иашыагыы издыруамызт.

— Иҗаитҗахи еиҗа, исымзааша, — лхәеит иан, лнапқәа аалгәыдыңсаланы.

— Макъана иҗаитҗаз хәа акгыы хазхәом. Хиаңәажәар хҗахын.

Иан уажәшьҗа дужыомызт. Уаха акгыы лымхәеит. Арсент иеҗынтә дзышыңыламыз арбан.

— Иҗаитҗаң аҗәхап иҗаитҗаз, сан! — ихәеит иашыа дгәамҗхамҗуа иан лахь — Уажәшьҗа уаха халам, хгәы ңитәәзеит.

Иан лнапқәа ажәфәан ахь инышыҗыхны аңңәа диҳәеит:

— Зхыышьаргәыҗа сакәыхшоу, иуңәымҗу иҗастахыеи?! Нас абас сырғәаҗны сымшыыкәа, аңсыха сумҗои! Уҗам уар- гыы, акәымзар илағырзышоу сыматанеира уҗынза изымнеир җаломызт...

— Иазхоуп, мама. Баша хиаңәажәар хҗахуп ахыырхәаз шәмахаи, — лхәан Арсент иашыа иңхәыс, ланхәа лыжәфәахыр аанкылан афныҗа дныфналгәлеит.

— Шәарт зынза шәгәы ааңахҗәәзеит, — иашыа изы аҗамзаара шытеитҗеит Кәыңқан.

- Уажәы Арсент дабаабари?
- Сыздыруам. Иацы ашыжь аусурахь дцеижьтеи дсым-бацт.
- Иаха афны дыказамзи?
- Мап. Иаха афныка дмаазеит.
- Дабаказ?
- Дахьцо, дахьаауа, дызфү ухәа акы уеихәома? Амала, ашыжь аусурахь санца ашьтахь дмааизар. — Уи аамтаз афны иаадәылтцыз ипшәма дынлазцааит: — Бара, Арсент дааихьазар?
- Мамоу.
- Аус ахьиуа дыказар? — еиҭа Кәыцқан снаиазцааит.
- Ишәасхәара сыздыруам.

Асасааирта ҕыц аргылары иафүп акалақь акалт ағы. Харантә уаныпшуа амшын изаагылоуп ухәап, исаркыа мацараха жәаантә еихачаңа иахықәгылоу. Уажәшьта афнутқатә ускәа ракеын изҕыз. Арсентгыы акахуажәырта иаадыртуа ағы аусуцәа дрыдгыланы дрыцхраауеит.

Раҕхыа хназдгылаз хнаиазцааит:

— Арсент дабакоу?

Ашә даалагылт Арсент, аха илапш шаахақәшәаз еипш уа дадырсызшәа, дҕыцза даатгылт. Ифапшылары аацәҕахеит, нас илақәа цәырқшаңаны дынхазцааит:

— Ишәтахузеи?!

— Раҕхыа апсшәа еибаххәап, нас иахтахугыы науаххәап, — схәан, ишқа сғынасхеит.

— Сааигәара умааин! — ибжыы ҕытцаны сҕәысеаницеит. — Апсшәа еибаххәаратәы, даара хайҕынтцәауеит.

Саатгыланы снаихәапшит.

— Хуацәажәар зыкамлои?

— Акрышәтахызар, сдагәазам, уантәигыы исахауеит.

— Ас хәашыа хамам, — еиҭа ишқа шыаҕақәак ааҕасцеит.

— Сара ҫынтә ауаҫы игәйеаныстсазом, — иааҫсан ажыга ишьтаз ааштыхны иааникылт.

Саатгылт.

— Исзеилкаауам ухы амҫаҫгашья.

— Уи уара ухы унамырхьяаит.

— Ардашьыл Хәәтхәәт-иҫа иоуп хәазышьт, дупхьоит.

— Ааигәа сахымбац сыгәхьяаигеит акәу? — дааччеит. —

Мап, ишҫа сара сцом.

— Уара ухәычым, данупхья уҳаццароуп.

— Ииашатҫәҫьаны, схәычым, дызхасыпхьо сара издыруеит. Иаха иҫалаз ауп, аха уи сара исусым.

— Ус анакәха, ас зхыҫоуцой? Акрухарамзар, уаанызкыло-да?

Исхәаз ажыга иикыз канаршәит, аха гәрамгарҫас дсыхәәпшуан.

— Исымдыркәа, архәцәа анышәзымк, Арсент ихыгамзар ҫалап хәа шәааит.

Сара игәйеаныстцеит.

— Уареи сареи хабз еибәҫарц хмааит. Уҳаццозар уаала, акәымзар мчыла уаагар акәхоит. Мчыла уанахҫа, нас иахылтцауа удыруеит.

— Иҫашәцо арбан? Сара сырбаандаҫра аҫахым, схала сне-илоит.

Иихәаз ихәеит, аха харт халапш игахмыжьи́рц хазбеит. Иуадаҫуп, ас еипш ауаҫы игәы иҫеикыз аилкаара. Халапш шихыз ибон, аха акгы агәхьяа мкыкәа иҫеааитакны, ихала Ардашьыл Хәәтхәәт-иҫа иҫны днеит. Уигы хаала дзимацәажәеит.

— Шәсыпхьаратәы иҫастеи? Аус зуазар, слеишәа бзиазар?! Еилагара ҫасымтцозар, уаха ишәтахузеи?!

Арсентибжы аҳаракра агәхьяа мкыкәан, тынчдаацәажәеит Ардашьыл Хәәтхәәт-иҫа.

— Ибзианы иудыруеит, ауаҫы ханипхья, баша хшимыпхьо.

— Аҫгычра иҫалаз сара исықәшәцойт.

- Зеггы, мап.
- Нас?
- Ауада ашә злапчыз аихатә лабаҗы унацәкыарақәа ртып ануп...
- Изалшом, — дөацкыеит Арсент.
- Избан?
- Сара сус алам.
- Ардашыл Хәатхәат-иңа иапхыа апапка иқәыз аахыртны, бғыцк аагәылхны Арсент ишқа инаирххеит.
- Абар аексперт алкаа икаитцо!
- Арсент абғыц ааникылт, аха дамыпххеит.
- Ағычра кәзтаз анышәзымпшаа, сара сағашәыжыырц зеггы шәырихеит.
- Уи еиңш схы ишақәнасмьрго ибзианы иудыруеит.
- Уи иашатқьан. Ардашыл Хәатхәат-иңа, дызустәзаалак, азәы ихарамкәа дтеимкыцт. Ацәгәуцәа уи рдыруан, патугы иқәырцон.
- Арсент инапала ихы аанкылан днатәеит.
- Иаха уабақаз, — тынч днаиәзтааит.
- Иаха?! — ихы ашырхәа дөаханы днеиғапшит.
- Ааи.
- Ағны, уаха сабақахыз.
- Амц ухәоит.
- Ииашоуп, амц схәеит. Амала, иаха сахықаз хәашыа сы-мам.
- Избан?
- Зғабк лҗы сықан. Ажәа лыстеит җара ишысымхәо ала.
- Уара атакреи атыжьрей згәы днатәахыоу уафуп. Хусура хара хаткыс иудыруеит. Зғабк лҗы сықан ухәеит, хара уи ииашоу ииашаму аилкааха ҳамам. Арахь ацәгәра ахықалаз унацәкыарақәа адбалоуп.
- Сыгәра жәга сус шалам.
- Аха сара еиқәысыпхыаз?

— Сыздыруам уи шыкалаз.

Ардашыыл Хэатхэат-ица иацхьа икэыз апапка еица
ѡ-бгыцк агэилихит.

— Акы иахэоит уаанкылара атэы, апрокурор инапы ақәуп.
Егы уоны аимдара иазкуп.

— Аамта баша исықшэырзуеит. Нас атамзаара сѣапхьа
ишьташэтоит. Баша сыгэнаха шэықшэшэтоит.

Ардашыыл Хэатхэат-ица дѡагылт.

— Хзымеицаажэеит. Уатэынза азэ дупырхагамхаразы
ухэыцрақэеи уареи шэхала шэеизынсыжьюеит. Афымтра,
аеырххара цыарак иахьыбзиоу ыкоуп, икоуп акгы
ианацсамгы. Абыржэы уфымтра ашыапы атам. Аамта иагьа
хцаагаргы, урт ацэгьауцаа хэцшаауеит.

— Ақәфиарақәа шэеиғьасшьоит, — Арсент дѡагылт. —
Уаанза шэацаажэара мап ацэыскуеит.

Ардашыыл Хэатхэат-ица дзыдтэалаз астал атқар иамаз
инацаа нақэиргэгэеит. Ашэ аартны ацапшыѡ дааѡнашылеит,
нас инаидитеит:

— Абаандаѡы Арсент Беиа дыжэга!

Адырѡачены шыбжышьтахь Ардашыыл Хэатхэат-ица ика-
бинет слыѡнашылеит, имѡапызгаз аусқәа срылацаажэарц.
Арсент иѡны еимдан, аха апара ауахбахуаз. Ирацаажэан
игылацаа, аус ицызуаз иѡызцаа, аха макьана цыара,
арахэыц иақаразаргы, ацэгьауцаа рышьта хэқэзцаша акгы
хэқэшэомызт.

Убри аамтаз атакзыпхықәу ацапшыѡы Арсент дааѡнеигалт.
Хэицаажэара аамтала инахкылт.

Арсент даара згэы нханы икоу азэы иеипш, апсшэа
мхэазакәа, ашэ ааѡсан фымт днагылт.

— Утәа! — инидитеит Ардашыыл Хэатхэат-ица.

— Итабуп, — ихэан, дааин, астал сқамк аадхны днатэеит.

— Иахьа еибаххэараны икои? Иаххэарц акэхап.

— Уаха умхэыцзеит.

— Сзырхэыцраны икоуи? Шәара шәхэыцла.

— Ауаы хатароуп хәа ацәгъара аныкаитца, данакәшәагы хатарыла дапылароуп.

— Иатахым ажәа кәазкәа рхәара. Еитасхәахуеит, сара сзы шәгәы иаанагозар, шәгәы шәажьоит.

— Избан?!

Арсент даакәыпсычхан, амаиор днаихәапшны днаиаз-цааит:

— Сара шака шыкәса схыцуеи?

— Ұынәажәи хәба.

— Шакантә сәшәкхьои?

— Бжынтәы.

— Схәыцума?

— Мап.

— Убриоуп. Аңсәзаарағы избәхьоу рацәоуп, аха абжеи-харак ацәгъароуп. Уаасыхәапш. Сзамәәкәа акачыракәа аархәеит. Схахәы абжеихарак капсахьеит, иаанханы икоугыы, аарәара икәнакызшәа ашлара аәазнакуеит. Сира ашыкәс ззымдыруа, ақәра ду сымоу ңыыршьоит. Уи азы азәы гәыбған истом. Схы зыкәсыршәаз ауп. Атыхәтәантәи азы сантакыз, ииашатәкьаны аамта рацәа сыман, сыңсәзаара ахы инаркны сазхәыцратәы. Есааира, уаанза сызғыз ашқа ахынхәра ееирак шсызнамуаз збон.

Даатғылан, атқанза даакәыпсычхаит.

— Атағын сахар калома?

— Икалоит.

Атағын амца наркны, аләа игәатқанза илаганы иноуишьтит, иажәабжь дналагахт:

— Ишыжәдыруа еиңш, сшоурышьтыз аусура салагеит. Дарагыы сгәы азыхәаны саламгеит. Избанзар, схала санаанхалак, схы-сгәы ахшәон. Ускан азәгыы дызбар сәххомызт. Изластаххозеи, исыкәлоу сәызцәа таацәаран, рхәықкәеи дареи еицаәы иқан.

Сара?! Аусура урт ахэыцра хьантэқәа сханарштүа иалагеит. Хьыцъагы иажәа хьапылазо хтәан.

— Сара убри сақәымшәар, акино ағы ауп ари амыза ахыкало схәаларын... Ёнак аусурағы згәб қәыпшк даасыд-гылт, Арсент Быцгыры-ица, хдиректордшәыпхьойтхәа. Убасқан сшыкалаз ахәара уадаууп. Акы, еикәшәоу азәы иеипш, сыхьзи сабхьзи еидкыланы изхәахьадаз, җба, лыкәымшәышәра, лыхаара, лыпшзара сыла иаахгылаз, назаза иаанхалт. Нас хәикәшәацыпхьаза, саахәмаршәа сынлеихырхәон, лара есқынагы еипш, дыпхашьапхьацо, дхааза апсшәа салхәон... Ажәакала, ажәа мыцхәы шәасыршыуам, уи ашьтахь сшыкалаз аитахәара уадаууп. Азгәб қәыпш бзиа дызбеит, аха хәашьак амамкәа. Абзиабара азбахә зхәоз сара итәылсхуан, сырхыч-чон. Ус еипш икалом схәон, схаҗа сақәшәаанза... Зны чкәынак длыцны дышнеиуаз анызба, хәгеитә, схагахоз цыысшьеит. Уи ашьтахь зегьы аахтны иласхәеит.. Исхәазгы дагыартцәыуеит, ус укоуп хәа сыкамызт, лхәеит. Ацстазаарағы акрылбахьазма? Ажәа лыстеит. Шьтахька хынхәышья шыкасымцо ала сыгәра га, схәеит. Лара лаазаралеи, лыгәрагаралеи есымша слыршан-хон. Итегы слыршанхеит уи аҗыны: «Угәра згоит», — анылхәа. Сара уаха стахымызт. Сыдунеихаан азәы сылгәапхәп хәа сыкамызт.

Ардашьыл Хәатхәат-ица атрубка аакәхны илымха инади-кылт.

Арсент иажәабжы еиҗа дналагахт:

— Исхәо агәра жәгар калоит, икалоит ижәымгаргы. Уи агәхьаа скзам. Сзыкәшәаз ауп еиҗасхәо. Сыцстазаара даҗа гьамак аталт, ларгы бзиа узбоит анылхәа. Лцәанырра дахымыццакырц налыдыстеит. Истахымызт срыцхашьаны бзиа сылбар. Убри азын, аамҗа дыпнашәарц саалзыпшит. Уаанза еипш акәымкәа иналаршә-ааларшәны луадахь снейуа салагеит. Иарбан хазламцәажәоз. Аамҗагы ахьцоз хазгәаҗазомызт, аха уи ауыха ада лара лыкны саанымгылацызт.

Итатын иикыз җыцәан, җыц амца наиркит.

— Уи аены саб иахәшьаңха аныхәагатә җалтон. Шама-
хамзар арыжәтә зыжәзом, аха уи аены агәалаҗазаара бзиа
исымаз иахҗеит. Изжәыз сылсызшәа анызба, сәагылан
аҗныҗа сәаасхеит, лара дахыаоназ ауада санаасуаз, шәымтак
иадамхаргыы сналҗаңшыр сҗаххеит. «Акаҗуа умыржәкәа
ушҗасышьтуеи», — лхәан, мчыла саанылкылт. Саатк еиханы
сыҗамызт. Сангыла саазазеит. Изжәыз есаaira исылсуазаарын.
Ас укаҗабғало ушҗацо хәа соулмышытит. Дагыиашан. Изжәыз
ишакәым испыргахеит. Аашаанза лацәеихышь җалымтакәа
дысхаҗежыуан.

— Лара дызустоу зышәымхәои?

— Истахым изакәызаалак уск лыхыз адхәалазар.

— Уи шәыхәазом.

— Издыруеит. Амала, абастәҗыа сшақәшәоз здыруазтгыы,
сыбналаны урт схалатәҗыа исыңшаауан. Егыыс идырны
ишәымаз, ацәгыара җазтяз аңышәа змам уаауп. Уаҗа ишәасхәо
егыҗам.

— Иахыцалак, — ихәеит Ардашыыл Хәатхәат-ица, Арсент да-
нырга ашытахы, — зызбахә ихәаз азҗаб лыңшаара атахуп.

— Инацәкыарақәа зну алаба?!

— Дыздыруаз, Арсент даларкырц иҗартазар?

— Усгыы җалалоит.

— Убри азын, раңхыа иргыланы азҗаб дыңшаа. Аус еицыру-
азар, лыңшаара мариоуп, — насыдидеит.

Искыз абҗыцқәа скабинет аҗы иҗастарц ашә анаасырт,
аҗнудҗатә телефон ацәцәа иасит. Иасуаз ачаңшыаа ицхырааа
амилиция асержант Шамил Иныртәба иакәын.

— Сузызыруеит, Шамил.

— Абра зҗабк улбар лҗахуп.

— Сышҗа даашыты.

Шәымтақәак рышытахы ашә днас-насны зҗабк даааңалт.

Асумка хэычы лшьямхы икэкны илкыз, уажэы-уажэы илырфэыцуан, лхы шытацаланы, имфашьяуа избон акы ахэара дшақэымшэоз, аха саргы дсырццакуамызт. Лхала лхы лнапачы иаалгар стахын. Атыхэтэан, илулак игэагыны дыпхашьяпхатцо дынсазцааит.

— Мери дыжэдыруама?

— Дсымдыркэа, аинститут хаицтан.

— Убри лфынтэ сааит. Ател дышэзасраны дыкан.

— Дысзасзаргы сыказамызт, уажэоуп санааи.

— Ус акэзар, уатэы сааиуеит.

— Уатэашка изиажэгои, акрышэхэард шэтахызар?

Лассаамта фылтуамызт.

— Мери шэара дшэыуоума? — уажэазы атынчра сара иааи-ласхэеит.

— Мап, лааигэара ауатах сыфноуп. Абра саанза лара сла-цаажэеит. Иласхэаз шэара ишэасхэарц сабжялгеит.

— Акыр сылшозар, иахынзалшо ацхыраара шэыстап.

— Абра шэара шэфы дтакуп Арсент Беиа, — дқапшызагы деибакит.

— Ааи. Уск атыхэала аамтала даанкылоуп. Шэара шэызустада?

— Хаифызцэоуп.

Убаскан ауп ианыздыр, Арсент зызбахэ ихэаз шлакэыз. Сгэыргьатцэа цкыа саалыхэапшит. Ииашаны, макыана дкэыпшзан. Деихатыруа, лыхэда тқашэааза, лзара амацэаз таршэышшэа, лыткы амака хэычы иакэыз уажэы-уашытан иааихнатцэап ухэарын, лхахэы еикэатцэақэа лышытахька икэхэаны ифахэан. Лхы-лфы ашэаза еипш, ипашэза, макыана шэыгакгы амбацт. Амала, цкыа уналыхэапшыр, иубартоуп лыла тыпхаақэа рытцака лызгы атцэатцэара афынза акан шкэакэа ссаны игарцшарза ишылфацсоу...

Уамашэа иубаратэы икан асеипш атыпха акыр шықэса латкыс еихабыз бзиа дахылбаз.

Мыцхэы слыхэапшуашэа анылба, лхы ларкэны асаара ашытапшра далагеит.

— Нас, Арсент дыжэбарц, ма акыр иашэхэарц шэтахума?

— Сара уи акгы ихарамкэа дыштаку схэарц стахын.

— Ус шэгэы изаанагои? — лажэа снапылт.

Ейта дкацшьза деибакыхт.

— Убри ауыха сара сыкны ижэны днеин, дзымцакэа да-анхеит. — Лыла тырхаха дгытцэыгытцэуа даасыхэапшит. — Даеакы шэгэы иаанамгарц ахэара кастоит. Саатк иадамхар-гы ддэылымтдит, иижэыз изеицэахан. Ашытахь, данташэа, сгэы иамукэа сааит.

— Иишаны икашэтеит. Арсент уааитдашыцратэы афыза бзиа димоуп. Сыгэгы иаанагоит, мышкэак рыла зегы ане-илкаахалак, доухашьтып хэа. Акы зхарам иаанкылашьас ихамои?

Лара дгэыргытцэа даакалан, дахьфатцкыаз лызгэамтазеит.

Гэдоутатэи ашыауспшаара ахэта начальникс иказ ифыза иакэын Рашь Кэыцба. Ыбака шыкэса уажэапхьа аус еица-ауан, нас арахь диаргеит. Хаибамбеижьтеи акыргы цуан, ханеигэыдибакыла ашытахь, саазцазгы аацэырызгеит.

— Шэара шэфы асеиф ацапхакэа кастцо дызбар стахын.

— Азэызатцэык дхамоуп.

— Дабахапшаари?

— Уи мариоуп.

Иаабарц иахтахыз аусурафы дыкан. Гэакрас дзыкэшэеи, икэра злакоу ала аус иуратэы аасгэахэт. Сабгы даасгэалашэеит. Атэанчарашка дышцазгы, саатк иадамхар-гы, цыара акы камтакэа дуртэар калап...

Ацапха неисыркиит.

— Еипшу акатара улшо?

Ибласаркыа ила инатаны инархэы-аархэуа днахэапшит.

— Акатара мариам. Анапы бзиа атахуп. Уажэшьта исылшом.

— Уаха изылшарыда?

Дааипххэыцит.

— Азэызатэык дыкоуп, аха арыжэтэ даханаршэалом.

— Миха иоума? — ифыза днаизцааит.

— Ааи.

— Арыжэтэ дыпхастанатэытэкеит, — днаикэшахатхеит Рашь. — Ипхэыс лхэыцкэа аашьтыхны лабраа рышка илгеит. Иара затэык иоуп афны икоу.

— Уигы даабап.

— Икалоит.

Амфа ханныкэла иара дсазцааит:

— Мшэан, ари еипш ацапха шэара шэфы иказцаша дыка-зами?

— Ишпакам, аха ари афыза ацапха азэггы икаимтцеит.

Хзышьтаз агараж афы аус иуан. Уа ханнеи, амеханик аихабы излахаихэаз ала, Дуда мчыбжык аахыс аусурахь дтымтцацт. Уантэ дахьынхоз ашка хэааххеит. Ихараны дын-хомыст. Фынтэ еихачаца игылаз афны хнадгылт. Анапы шагу уахьагэыдпшылоггы иубоит. Ишэым, иахьшьыхуггы цыара-цыара иамыфрхьеит. Аутра хэычы иацакуггы, ашьац ташьшы акгы ыламыст.

Афны ашэ аркын. Рашь днагэтасын, аха имаатит. Афнуткала алыкэ ылан.

— Дуда, ашэ аарты! — ибжыы ыацаза инаирган, тачкэымла ашэ днас-насит.

Атак камлеит.

— Арстэи ашэ аркуп, — лхэан, агэылапхэыс дааит.

— Хазлафналои, нас?

— Афны ашьтахь ифэу ашэ ала.

— Иара дыкоу?

— Арт апшыымш-хэымш дсымбацт. Дыказар шыжыымтанла цыара фырцанк ахыжэша дашьталон...

Афны хавагьежыт. Ашэ ифаз идущэамыз акрыфарта зал хлыфнанагалт. Аха хабаналеи? Астол хэхэа игылаз икэжы-

мыз арбан? Аңаңлыка таңаңа, аконсерв банкаңа хыртны, ача иңәы ахәаңа ахышышы, мызкы ахыңуазар қаларын. Ауаткеи аңсызфәи өнышәшәон. Еғы ауадағы хлыөнашылазар, Дуда ағыфәи иғышәшәо арыжәтә даганы, дшеилахәаз алымт иа-фахъаз ииарта дагәылаианы дыңәан. Икаруаң аңхәа игылан зыбжа ижәыз ауатка.

Иахулак даарңшыны днықәхартәеит. Раңхәа илақәа аахитаанза инапы ахьдәықәйтқаз арыжәтә ашқа ауп. Инапы аартәины инаимаххит. Ас уиаңәажәаратә дықамызт.

— Уаңәы саар акәхеит.

Рашь дааччеит.

— Ажәра хтеикзар, уажәшьта мызкы иазынаңшуа дзақәыңцраны дықазам. Уашьтан аңқәынңәа аашьтны, иижәыз ихыңсаанза аамтала амилицияғы даанкылатәуп. Шәара ишәыбаргәуи, арыжәтәхыңсаарта шәымоуп. Уа днаган днышьташәтқоит.

Хдәылтырц ханаақәгьежь ауп, акәакь ағы аиа-шыкь азна ауатка шығәагылаз анааба. Уажәшьта иқалаз ауҳзеилымкаахуаз. Ыара уск иузтғыы, иааирхаз аңара зегы арыжәтә инахтнитәеит. Аусурахь дтымтқәа, иеоушьтзаны ажәра дағын.

Адырәәены ашыыжь аусурағы сыштәаз, Рашь ател дыс-засны исеиҳәеит, милиционерк Дуда дитаны дышдәықәйтқаз. Исзықәйтқаз хәы амазамызт. Уахь сцара аамта раңәа сңәагон. Ашә аартны амилиция асержант шәпак Дуда длыөнеигалт. Акыр мшы ихы-иғы адалақь амбацызт, иаб дыңсызшәа иңаңа еиқәатқәа иғабабан. Ихәхәы еилажәжәан, уажәы аиарта даалтызшәа. Арыжәтә иагаз илақәа тықаңшыааза, икьағ ахәда мағак алымт ақәын. Инапқәа штыс-цысуаз хамбар итаҳын, иаңхәақа иааигаларын, зны ишьтахьқа игаларын, дағазны иңыба итеикшәа қайталарын, аха қыарак изеиқәкуамызт. Иааигәаны дыштәамызғыы, иуада иөнақәкны агәамфәы иөнышәшәоз ихышәшәон.

Астол амгәа саахан, ацапха аагыганы инеисырбеит.

— Ари ацапха акыр уанахәома?

Илақәа ааимаирццеин, ацапха аанкылан, инархәаархәуа
днахәақшит.

— Абри афызатқәа ааигәа икастцеит.

— Икатца хәа иузтада?

— Дсыздырзом.

— Аус абеиуеи?

— Уигы сыздыруам, аха излеихәаз ала, наплакык афы
акадрқәа рыкәша деихабуп. Исеиф ацапха затәык аман, уи-
гы ицәызит. Нас уи ацапха асапын афы ашьта зныз ааигеит.

— Уа ианцаны изхаимаз даламцәажәзееи?

— Цапхак ауп исымаз, зны исцәызыргыы сгәахәын, асапын
афы ашьта анцаны исыман хәа сеихәеит.

— Изыкоутцеит?

— Ааи. Ацара иситаз арыжәтә алаасхәеит.

— Аха уи дукәзыршәада?

— Сыздыруам. Аус ахызуаз даасыдгылеит. Сыхыз хәаны
аччахәа даасацәажәеит, уаанза даара хаибадыруазшәа.

— Дзеипшроу узеитәхәома?

— Чкәына еикәакы, кьафк.

— Шака ихыцуеи?

— Ҡынәажәәка шықәса дреихам. Ицуп. Ихәхәы еикәатцәоуп,
ицламхәа хәхәаза... Иқышә агәы ылгоуп... Уаха сгәалашәом.

Сәагылан, ацәгьоуцәа рпатретқәа зныз альбом ааганы
инеисыркит.

— Ацапха сзыкатца хәа уазхәаз абра ипатрет убозар гәат.

Альбом ахынзагәеитәоз, сара Арсент ипатрет патретқәак
ирылакны астол иныкәстцеит. Дуда альбом ангәеица ашьтахь,
астол икәыстцаз дрыласырқшит. Аха арагы азәгы дизалым-
хит. Убасқан Арсент ипатрет алхны ишка инасырххейт.

— Абри цкәа уихәақши?

Иаанкылан акраамта дахәақшуан.

— Акыр диеипшуп, аха иара иакәым...

Ашә аҫы акнопка еикәатәә снаәә нақәсыргәҫеит. Избарц истахыз, апшәмапхәыс аҫны дықан. Сшылбаз еипш, иа-разнак лхаҫсахыа аҫааитанакит. Сбара раәәк илтахымзаргы, сылмаәәжәар ада псыхәа сымамызт. Нас, аҫны иказ лыпшәмагы днартәаны сызхааиз ааәырызгеит.

— Саара уамашәа ижәбарым сгәхәуеит. Аус атыхәала изныкымкәа хайцәәжәахыит. Уахагы еиха акы-әба зтаарақәак ртак кашәымтар калом.

— Акыр хшәыхәозар?

Ус анырхәа, иахтны исхәеит.

— Иахыцалак, асеиф ацапха асапын аҫы ашыта алхын.

— Изалшом! — лхәан, дғагылеит Чуча.

— Усоуп.

Лгәы аанылкылт, лхатца дихәапшуа, иҫынтә адгылара дахәозшәа. Иара ҫымт деипххәыцуашәа дтәан.

— Сыгәра шәымгазои? — лыла тырхаха даасыхәапшит.

— Агәрагара акәзам уажәы усс икоу. Ишыкала сыздыруам, аха ацапха азәы ипхыашәаны ашыта ахихт. Уи иоуп ацәгәара кәзтаз. Амала иара аҫны дацәыхарам, ма аусура. Убри азын еита акы еипшымкәа ахәара кәстоит, цкыа шәаахәыцырц.

— Аусураҫы сара соуп итәоу, азәгы шәымтак иадамхаргы исмыркыцт. Аҫнгы убас, — лхәеит Чуча.

— Аусура атәы схәом, аха, аҫны азәгы дакысуамызт, — даацәәжәеит тынч Чуча лхатца...

Нас еита еиуеипшым азтаарақәа нарықәсыпсеит, аха истахыз акгы смахәит. Ссамтаз лхатца акы шигәалашәаз удырратәы инапы дғаханы хажәа днапылт.

— Акы сгәалашәеит, уи акрыхнато сыздыруам акәымзар? — нас ипхәыс дналыхәапшит. — Ибгәалашәо тыпх ацапхақәа рзы азәы дшаабышьтыз?

Лара дааипххәыцит. Нас лхы ҫышьтылхит, ларгы ишылгәалашәаз мғашыо.

— Дарбан? — сгәы иазымычхайт.

— Дысгәалашәом иаашьтыз.

«Сыздыруам» ацынхәрас ижәѡахырқәа дѡарыхеит иара.

— Аханатә исзеитәхәа.

— Уи аены, сгәы бзиамызт азы аусурахь сымцазеит, — дналагеит Чүца лхатца. — Шыыбжьон еипш, әтел абжьы геит. Сыблахатц гьежьюа изулак сиарта сѡылцын, атрубка аақәхны слымха инадыскылт. Ақшәмапхәыс лакәын. Ацақхақәа лхаштны аусурахь дцазаап, иаалышьтуа истаратәы лхәеит.

— Ииашатцәкьаны, уи аены ацақхақәа схаштны аусурахь сцеит. Шыыбжьон еипш, азәы акомандировка дцон, ақара итаһын. Ацақха аазгарц аѡныка хайхабы соуимышьтит. Адырѡаены Ақәака аизарахь дцон, иқәгылара кыпхьтәын азы сааникылт. Сцынхәрас ацақхақәа ааигарц цкәынак ддәықәйтцеит.

— Дзеипшроугы шәгәаламшәазои?

— Сахѡашьало сыздыруам. Иара хара хкны имачны аус иуит.

— Усурас дахьиасызгы шәыздыруам?

— Мап. Аха аус ахьиуагы уатцәы еилыскаауеит.

— Еилкаашьас икашәтцои?

— Акадрқәа рыкәшафы ак шцасцыхьамшәари.

— Уи иашоуп.

— Шәтелефон аномер сышәтар, уатцәы зегы анеилыскаа-лак әтел сасны ишәасхәарын.

Дара рфынтә сыпсы сшьарц суадахь сѡаасхеит. Схы нықәтцаны, сылацәа нтаауан еипш, ателефон атцәтцәабжьы геит. Иасуаз Чүца лакәын.

— Шарац, уи ацкәын дысгәалашәеит.

Зызбахә лхәаз саршанхеит.

— Шәѡашьозар? — иахьцалак агәра згомызт.

— Изалшом...

Амардуан ағы Кәықкани сареи хайғахайт. Иаразнакғы иашыа Арсент избахә аацәыригеит, уаха нарыламкәа ргәы кыдхны ишифаз, дтаркцыпхьаза ахарцъ икәдырзуа ухәа. Ус, ашыауспшаара ахәта аначальник икабинет ашә днадгылт.

— Шәарғы шәыџналома? — днасазтцааит.

«Ааи» — ацынхәрас схы аасыртцисит.

Ардашыыл Хәатхәат-ипа игәалакәзаара шыкамыз џашыо-мызт. Телла азәы диацәажәон игәы нханы. Данакәытц хтәарц нахадитцеит. Иара дџагыланы аценцъыр кьакьаза иааиртит. Амшын агәафынтә аапынтәи ахауа кәанда ааџнашәшәеит. Атакзыпхыкәу ачапшыаџғы Арсент дааџнеигалт. Аишыцәа ишеибабаз аипш, Арсент иан дынлызтцааит, лгәабзиара шпәкоу хәа.

— Даара лахатыр убозаап, ус уара умсит!

— Сара акгы схарам. Ус акәзами, Ардашыыл Хәатхәат-ипа?

— Усоуп.

Арсент уи дазыпшызшәа, уамашәагы имбеит.

— Дшәыпшааит!

— Хәарас иаґахузеи?

— Анцәа ицъшыоуп, — ипсы аавивигеит. — Исымхәази акгы схарам хәа. Уажәшґа еибаххәараны икои?

Ардашыыл Хәатхәат-ипа дџагылт.

— Уиашахеит. Уґапхьа аґамзаара шґтасцоит, гәрамгарґас арскәтәи аамґа уахьаанахкылаз.

Уи ашыґахь Арсент игәы пшқахеит ухәаратәы акгы изымхәеит, уаанза ажәакәак ихәарц иґахызарггы.

— Имазамзар, дарбан ацәгьара кәзґаз? — цыґтрак ашыґахь дцааит.

— Имазам.

— Нас?

— Уашьа Кәықкан иоуп?

Арсент дшанхеит. Кәықкан дџаґкьан, Ардашыыл Хәатхәат-ипа днеиґаґеит.

— Ишәхәәкәо закәи?

— Иуахаз.

Кәыцқан иахаз ажәәкәа зынза ддырхагазеит.

— Амилиция рҕы аус жәуеит хәа ишәтаху ахәара, аҕатцара азин шәызтада? Раҕхәа сашьа ацәгъара ҕауцеит хәа даанышәкылеит. Ахара идышәтцаз ианшәзышьякәмыргәгәа, сышҕа шәиасит. Ус ҕамлар ҕалап!..

Есаира ибжы ишьтыцуаз, Ардашьыл Хәәтхәәт-иҕа изгәамтошәа дышгылаз днатәан, тынч даацәажәеит:

— Агәрамгареи, ашьақәыргәгәареи хазы ажәәкәоуп, ирытцаркуагы удыруеит. Арсент гәрамгартас аханатә дышь-таххратәы иҕазтцаз ухаҕа уоуп. Аха, ишдыру еиҕш, амц ашьапы ҕьяәуп, араагы аиаша шьяқәхаргылт.

— Изалшом, — ихала даацәажәеит Арсент, иахауаз уажәыг агәра изымго. Ардашьыл Хәәтхәәт-иҕа днаихәәпшит. Арсент ибзиатцәкьаны идыруан, Ардашьыл Хәәтхәәт-иҕа акы ихәазар, баша иҕы иааташәаз шакәмыз. Убри азын иара димазтцакәа дҕагылан, ихы иқәыжьшәа итәаз иашьа днеиҕынгылт:

— Кәыцқан!

Уи ихы ҕышьтыхны Арсент днаихәәпшит, ажәа мхәазакәа. Аха Арсент икылкааны илаҕш данхыҕшыла, Кәыцқан ганха днаҕшит. Арсент иауизеилымкаахуаз.

— Кәыцқан! — еиҕа даагызыгызит, — ихәа уус шалам!

Арсент иихәаз Кәыцқан, изкымызшәа, илаҕымшьякәагы ҕьара имқәацеит. Арсентгы уаанза гәыҕра хәычзак имазтгы, уажәы зынза инеимпытшыша ицеит.

Ашырхәа Ардашьыл Хәәтхәәт-иҕа истол днадыххылт.

— Сашьа акгы ихарам. Сара соуп ацәгъара ҕазтцаз. Срыцхашьаны, ацәгъара иҕастцаз ихы иадитцеит. Усоуми?! — иашьа ишҕа днаҕшит.

— Ускәәт! — ихәеит Кәыцқан уаха наиламкәа. Иаафсан асқам тацәы игылаз ашьшьыхәа дныкәтәеит. Аха цқьа ақәтәаха иимтеит Арсент. Иаҕхәа икьяҕ аанкылан, дыркалка-ло дҕышьтыхны дааирхыҕхыҕит, ацәа далихыр иҕахызшәа.

— Ихәа, уара, ихәа, сҭарымкырц азы ухы ишадутцаз? Ихәа...
Иеааимижәеит.

— Дысҭырызжәга!

Арсент иашьа уажәада димбацызшәа дихәаңшуан, нас
дааҳалаңшит...

Ардашьыл Хәәтхәат-иңа ацәгьауфы днеизыңшит:

— Кәыцқан, аңара абакоу?

— Сара акгыы сыздыруам.

— Уажәшьта аиҭыхара акгыы иаңсамзар калап. Аиҭахәара
салагар сҭахымызт. Цыңх уажәааны хымыз ракара аргыларатә
усбартаҭы аусура уалагеит. Ёнак, аңара шәызтоз асеиф
ацаңха аоны илцәаанхан, шәеихабы иааугарц удитеит.
Уи лыоны ацаңха узтаз лыңшәма иоуп. Амған асапын
ңшааны ашьта ахухит. Ус анакәха, усқан ацәгьара кауцарц
угәы иҭоукхьан. Аамта цон, аха угәы иҭоукыз анагзаха уо-
уамызт. Уантә ирласны аусура ушалтызгыы, угәы иҭоукыз
анагзара уашьталеит. Раңхьа иргыланы асеиф иазыбзиахо
ацаңха кацатәын. Уи мариамызт, зыгәрагыы угодаз. Иахь-
цалак, мышкәак раңхьа угәылацәа рҭы наңказак дупшааит.
Уи ажәра бзиа излеибоз ала, икьаф кацаны шәеицәажәан,
иашьчикк ауатка хәа шәеилазеит, акадркәа рыкәша сеиҳабуп
хәагыы иоухәеит. Нас уанза аус ахьууаз, аңара асеиф ишҭахаз
ануаха, иугәаҭит... Ушьта ххымларц азы, уашьа хигәыдутеит,
уи иикхьаз, инацәкьарақәа рҭың зныз алаба ала ацәгьара
каутеит. Уара агәхьаа умкит, аихатә лаба Арсент дҭанакырц
ахьалшоз. Дҭанамкыргыы, уи ада уаха дызлаҳкуаз шыкамыз
ала дышңоурмышьҭри хәа угәы иаанагеит, хымңада. Аха, ишу-
бо еиңш, амц ашьапы кьаҭуп... Ацәгьара знапы алакыз уашьа
уаткыс уафрала дҳаракуп...

Кәыцқан ажәак ихәлымшәо, ихы икәае дтәан. Март мшы
еиңш, уажәы-уажәы иңштәы иңсахуан.

ИТАХАЗ ШАХАТРА ИЗУАМ

Уи ауыха тхыбжьонынза уаьнанчаьанда икан. Аоперативтә гәып иалаз, уажәшьта усгыи шаанза ацәгъара калазом хәа афныка ацара хәазахкхьан. Аха атынчра иказ ааиланәхәеит ател ацәтәабжьы. Хаттак ипсы ихәда итахх адырра хәитон, ақалакь алагамтаф амотоцикл хышәтны ишкахаз... иакә-тәазгыи ихы изымдыруа дыказаарын.

Ацапшьаф-аинспектор иаразнак ацхыраара ласы ашка ател дасны адырра ритеит. Нас амашәыр ахыкалаз автоинспекторцәа, аексперт-криминалист, аустцааф ухәа афнынтә иргыланы ишьтаанза сара сдәыкәлеит.

Тагалан тхын, еилган. Аетцәакәа кәалыкәацьо ажәван иатцапсан. Апхын тыхкәа излареипшымыз акгыи ыкамызт, ифыхьшәашәааза иафаз апша иарыхьтон акәымзар. Аулицақәа ирхагылаз афымца лашарақәа агәыр каршәзаргыи иубаратәи икаххаа идырлашон, уажәи ауразоуроу итацәын. Апхынра акәзар, уажәаны ацьцәахәа апсшьафцәа атротуар ианызаарын, ма доусы ргәашәқәа рацхьа итәаны ицәажәон. Уажәи урт асқамқәагыи тацәын. Имашәыршәагыи азәгыи дудыломызт.

Сынтәа апхынра ахәаа ихытны тагалантәи амзақәагыи ацнатцеит. Аха мчыбжьык аахыс, тагалан амчра хәчык аанкылан, иштагалараз аеахгәаланаршәеит. Хымшка еикәырццакны ақәоура акәын изфәаз. Ианааилга, ашьха рыкәцәқәа асы шыкәнацаз хбеит. Уи акәын уажәи хәычык изырхьтоз. Уажәшьта амш бзиақәа калом хәа ахьта хәчыи иаакалаз апсшьафцәа ыкәнацеит, макьана имцацкәа иказгыи ыцәан. Амала ус, иналаршә-ааларшәшәа амашьынақәа атынчра ааилархәон.

Амашәыр ахыкалаз снеианза ахәшәтәырта акынтә «Ацхыраара ласы» неихьан. Уи ашьтахьцәкьа смашьына насыр-

гылт. Жәафык рақарагы аулица ахықә иқәгылан. Аулица аган ағы хатқак ганха дышътан. Ихы ашыа ацрытуан.

Ахалат шкәакәа зшәыз аҳақым даасыдгылт.

— Ицсра иаразнак акәхеит. Ихы ахыкыдқьаз иңеит.

Ааигәасигәа игылаз ауаа насқьаратәы инрыдыстеит. Уи аамтазы амилиция аусзуоцаа ааит. Аексперт-криминалист атың апатреттыхга ала атыхра далагеит. Автоинспектор еихабы, амилиция акапитан Мкан Гәлариеи сареи нақ-аақ аулицағы амоақәа қахатәцәеит, нас аустцаафы иқалаз, ишықалаз ухәа асхема ахыхра далагеит.

Уи аулицағы илашан, зегы убартан. Амотоцикл иақәтәаз ирласцәаны дшаауаз фашьомызт. Нас иаңхьа иңырхагаз здырхуада, атормоз аиркит. Аха итормоз метрақәак днаганы дыхнаршәтит. Ус шакәыз агәра унаргон, аулицағы ицәғәыхааны ашъта агъежъ ианыз. Аихатә хылқа зхамкәа амотоцикл иақәтәоу автоинспекторцаа ианааныркылалак игәаауеит. Уажәы ари итаһазгы ахылқа ихазтгы, акгы имыхьыр здыруадаз.

Аексперт-криминалист иус далгеит, аха итаһаз дызустаз зхәоз шәкәы бғыцкгы иңыба итамызт. Амашына днақәцаны аморг ашқа ддәықәцан. Аустцааф иқалаз шықалаз асхема тыхны далган, уажәы ахтыс раңхьа иақәшәаз рфахәқәа рғыхра дағын.

Урт рацәафымызт, азәык-фыңбак ракәын. Амотоцикл анхышәтуаз азәгы дақәымшәеит. Раңхьа акәны ахатца данакәшәа, ахтыс қалахьан. Уи имашына аанкылан, ааигәа ател будка ағы днеины амилициарахь адырра қайтеит. Дгъежыны даннеи, ааигәа инхоз хфык ахацәа неихьан. Аха уанза азәы афнықа ддыргъежыхьан, ахәшәтәыртахь ател дас-разы. Уртгы иқалаз шықалаз хәа акгы рымбеит, ианхышәтуаз абжы раҳаит акәымзар.

Автоинспектор еихабы, ихышәтыз амотоцикл амилицияхь инеигаразы автоиспекторк инаидцаны, смашына днақәтәеит.

Икабинет ааѡсан иказ ауадаѡы акѡалапқѡа ѡба ыкан. Акы сара саахан, акакала абггыцқѡа еиқѡыхуа сѡаасхеит. Еггы акѡалап Мкан иаатиган, астал икыргыланы аимдара дналагеит. Адыхѡтѡан, хзышѡтаз сара испыхыашѡеит. Абггыц иахѡон: «Иж... питер М—3 23—01 ГРП» Мамонтов Борис Иван-ица ишитѡыз... Алада дахынхозггы ахѡон.

Иѡахаз дызустаз анеилкааха, ачапшыѡ иусурѡа уада хныѡнашылт. Ашѡѡѡѡа еиқѡахаршѡаз аайдкылан, ателефонограмма Апснытѡи АССР ѡнудѡкатѡи аусқѡа рминистр ихѡзала иѡны ачапшыѡ ишѡтрѡтѡи инаиаххѡеит.

Ашараггы уи акѡын. Суадахѡ сѡаасхеит, схы нықѡстѡарц.

Пшь-саатк иреихамызт сыцѡара, ателефон атѡтѡабжыы санаанарпшуаз. Иахѡцалак, сыла хымткѡа снапы ахыза инхѡйтцхны, сханы ателефон иқѡгылаз атрубка аақѡхны слымѡа инадыскылт. Атѡл иасуаз ачапшыѡ иакѡын.

— Шараѡ, абра азѡ дааит, иахатѡи амотоцикл иақѡтѡаз иѡахашѡыз збаз.

— Дарбан?

— Мисак Аивозиан. Уа ааигѡа дынхозаап.

— Абаапс, хѡычык даапшааит, сара снеиуеит.

Уи иеипш ауаѡы уажѡ хѡы имамызт.

Амилицияѡы ирласны сааит. Исзыпшыз, ачапшыѡ иуадаѡы дтѡан. Уи зықѡрахѡ инеихѡыз ѡахмадан. Цқѡа сынихѡапшит, аха уажѡада даггызымбацызт. Гылара рацѡак имамкѡа, мыцхѡы иааиланы. Ибѡа хѡычык ихѡоуп, ихахѡы цахѡеит. Иаанханы иѡоу ишлаѡѡаѡаза иупхѡазарѡтѡы иқѡгылоуп. Ихы-иѡы кычуп. Иқѡышѡ азѡ дѡасызшѡа, иаѡѡѡа иѡоуп. Илақѡа иѡѡѡаны ишрыгу ѡашѡом. Ибласаркѡа агѡы жѡпоуп. ѡабзиаралаггы ихы дахыѡхѡауа дыѡамзар акѡаап. Ихѡнѡаза ауп ипсыѡ шлеигаѡеигауа.

Ачапшыѡ иуадаѡы ѡынчрамызт. Уажѡы-уажѡы ателефонқѡа рыбжыы гон. Шѡоукы ѡналоит, шѡоукы дѡылтѡеит. Иахѡа

аоперативтә гәың иалоу хазы ирызку ауада ахыкам азы зегы ачапшыаы иуадағы итәоуп. Ашыжь макъана атынчра икоу рхы иарханы, рыбжьы рхагала ашашка иасуеит. Ас ара стәаны атахмада иҫахәы иҫыхра уадашын азы, дсыманы скабинет ашка хҫаахҫеит. Уи ахыказ ашбатәи аихагылағы ауп. Ашышыхәа сааизыңшуа, амардуан хҫаҫалт. Иубартан иара амардуан ахәнара шицәыуадашыз. Сара уамашәа избон, абас згәабзиара ыказ, ашахатцәа шахтаху дырны, исхәо акыр ишәыхәартахозар хәа дахьааиз. Ас зегы икартдозар хамдыркәа. Ашахатцәа шыоуы ижәбаз ма шәызлаңшыз хашәхәароуп хәа ханрыңхылак, акгы хамбеит, акгы хмахаит, акгы хаздырзом хәа иаақәгылоит. Ирбаз ма ирахаз рхәар, лассы-лассы амилициахь иупхьалоит хәа иртахым. Убри азы шакашы ацәгыоуцәа ақәнага ақәыршәара иацәцахьоузеи?! Нас дара акы анрыхылак, ишны ауп хашка ишаауа. Шыоуы-шыоуы рхала ашахатцәа рыңшаара иашьталоит. Убаскан ауп ианырдыруа, уаанза икартоз ахьынзаиашам.

Сусуратә уада ашә аартны хнышашылт. Ицкьаза еилырганы, аңша шнарсны икан. Ааигәа акәхарын ашныңсаопхәыс данышназ. Адашма ңыара-ңыара цкьатәкьа имбацыт... Ханылатәа, иихәашаз ахьанысто азырхианы, раңхьа ус зегы сазызыршырц иақәыскит. Иара дмыццакзакәа, дахьтәаз ибга нкыдцашәа, иҫаарманшәаланы дналагеит.

— Сгәабзиара шыкоу иубо ауп. Уахынла сзыцәазом. Убри азы зны-зынла сгыланы снеиааиуа агәард сықәлоит. Иахыгы убас сызмыцәакәа агәард сшықәыз, амҫаду ағы амашына атормоз абжьы сахаит, акы ақәышрны икаҳазшәагы агәарахәа бжьык геит. Амҫа шажәака метра хнацәыхараны ауп хшынхауа. Снаңшызар, машынак алашара каххаа иларкны илиасны ицеит, амала иақәышрны икаҳаз сымбеит.

Ус анихәа сгәы иамукәа иажәа снаңышлеит.

— Амашына шәхәама?

— Ааи.

— Аамта арбан?

— Асаат хта җалахъан. Уи ашытахъ схы нықәстдарц суа-
да саныныџнашыла игәастеит. Сахышытало сапхъа асаат
ықәгылоуп. Уажәы-уажәы имшазои хәа сахыццакуа сахы-
шытоу асаат снахәапшлоит. Ёынла җара акы снаха-аахошәа
сахықәу схәақәа сханарштуеит.

Аамта иихәази, хара адырра анхаузи еикәшәон. Излеихәаз
ала, уи амашына амотоцикл иасит. Аха сара уи агәра згар
стахымызт.

— Амашына абацоз?

— Аҗәаҗа ахы хан.

— Иара амашына зеипшраз?

— Сыла иазеилымкааит. Изхысхәаауа, усқан схы аннықәста,
омашәа иубаратәы сыцәеит. Ашыжыгъы зегъ рапхъа саапшит.
Агәашә ағы, иаха уа иақәшәаз азәы даасықәшәан, зе-
гъы сеихәеит. Убасқан сгәы иаанагеит, уи амашына ак
җанамтазааит хәа. Иагъахәтаны исыпхъазеит абра сааины
ахәара.

— Итабуп. Адырра хашәтаргъы, шәара шәғы хнеиуан.

Иихәаз зегъы антатәын. Убас егыҗатцаны дааусышытын,
иҗахәы зныстаз абгыц аанкылан слатәеит сааипхъхәыцуа.
Амашына атормоз абжыы исаҳаз хәа иихәаз хымдада амо-
тоцикл атормоз абжоуп. Избанзар, амџағы уи ааигәара җара
машынак атормоз ашыта анымызт. Амашына уи амотоцикл
иасны ицатәҗьазар, иабапшаатәу? Араатәзар акы иамусуп,
аха имџасны ицақәо иреиуазар, уажәшыта Қарт акәым, иагъа-
хысхәеит. Ухатцазар, ипшаа? Мап, ус еипш сазыпшымызт.

Ашә аатын, ашыауспшаара аинспектор, амилиция алеите-
нант Дикран Жыба дааџнашылт.

— Шыжыбзиа, Шарап!

— Бзиа збаша!

— Иаха аоперативтә гәып уаламзи?

— Салан.

– Нас, уңсы узмыршыои?
 Ианиасхәа, ашышыхәа саңхәа дартәеит.
 – Уажәы уи акәын ихагыз, – ихәеит иара.
 – Икоутцаран икои?
 – Икоутцаран икои шңыкәу? – днасҕаңеит. Ма иаасырңшып
 хәа уақәгыгуоу?
 – Седру. Аха ус иаансыжыуама?
 – Уи мариа усым. Иара аҕахмада ишыапкәа пңәандаз, да-
 баауаз!
 – Иуалңшыа кәиңеит.
 – Уи ада зегы кәиңазаап, ус иара дымст. Уаргыы уаатәан,
 иихәаз шихәаз ашәкәы иануңеит.
 – Нас ишңақататәыыз?
 – Иузымдырзои? Амилиция ушалаз уажәит, уажәыгы
 акәаматцарақәа узымңеит. Иара джәатәуп. Иихәаз шихәаз
 акәымкәа, уара ишутаху еиңш ианңаны, нас дамырңхыакәа
 инапы ианыртатәын. Иаххәап, ари аус азы ус ихәазшәа: амо-
 тоцикл иақәтәаз дыңцақңәаны дааиуан, нас дзыцәшәа здыр-
 хуада, атормоз аник, дхышәңит хәа. Уаха акгы аҕахымызт.
 – Сара ус сзықатом.
 – Иузыкәмңозар, амилиция аначальник ари аңәгыара
 кәзцаз рыңшаара ухаҕа иудитңоит. Иузықәымхкәа ласс
 аамҕа укәәкәа иаақәығәғәо иқәзаап. Иагыараангы ари аус
 аарңшразы хәа Акәәка иуңхыалап. Аха мақыана зегы ахыңам
 сгәахәуеит, аархәра, арееира ауеит.
 Уи иихәаз слымха инавганы иажәа снаңылт.
 – Уи уаақәыңны икасташа акы узсабжыгозар?
 – Сызғу арбан?!
 – Сара ус сҕахым, иагьсзықатом.
 – Азамана! Нас уаххәып. Изҕахыда иаарңшым аңәгыара.
 Насгы, иҕахаз иҕааңәа ихала машәырла дҕахеит хәа ауп
 ишырдыруа. Уажәы аҕахмада излеихәаз ала дҕахазар,
 аңәгыауы дшәыңшаа хәа иаақәгылоит. Ус азәгы даныңшаам,

иҗартцо усгыы иудыруеит. Илатәаны, амилиция аусзуџцәа ацәгъауџы иаанкыларазы акы җарымтцеит хәа Аҗәа, Җарт, Москва ухәа ашәкәкәа алатцара иалагоит. Уахь ирызнейиз ашәкәы лапшыда ишнырмыжыуа удыруеит. Уара уеицш аначальникгыы аихабыра рахь ицхъауа иалагоит. Мап, ари аус азы мацара акәым. Шыкәсык ала иаарцшым ацәгъарақәа акыр изеикәылоит. Уаџа, итабуп хәа ауиархәахуа. Ишахәтоу еицш аус изымуит, унапатцака икоуггы аус руратәы иузыҗамтцеит хәа иҗагылашт. Уи иаанагауа усгыы еилукаауеит. Уззхәыц!

— Итабуп. Сара еилыскааит, — схәеит, аха иара схәашъа игәамцхеит.

— Ишцәилукааи?

— Иаарцшым ацәгъарақәа ахьумоу зыхкьо!..

Ахәынтқарратә автоинспекция ахыыҗаз ихарамызт азы шыапыла сҗынасхеит. Амш иахъагыы ибзиан. Амра кажжы ицхон, аха уаанза еицш ашәахәақәа цамызт. Амџа амашынақәа еипхытта ианын акәымзар, атротуарқәа ирныз ауаа зынза имацфын. Иаасырхәын, амшын ахықә ала сҗынасхеит. Ацсшъаџцәа макъана имцацызт, амшын аҗәара иқәтәан. Абжаџык рҗеилыхны, амшын итамлакәа, тагалантәи амра шәахәа цсыдақәа рҗеиддырбылуан. Еггыс, амшын италоз мацфын. Жәахатәи амшцәгъақәа рышьтахь, амшын хьшәашәахеит. Уажәы аталара мчылатәын, зни-цхни итало аламцакәа.

Истахыз автоинспектор еихабы, амилиция акапитан Мкан Гәлариа икабинет аҗы дыҗан. Ацсшәа анеибаххәа ашьтахь сызхааиз наиасхәеит.

— Ишцәкаларыз?! — ауп иихәаз.

— Атаҳмада излеихәаз ала, амашына Аҗәаҗа ахы хан. Амотоциклгыы уахь ицон. Нас амотоцикл ашьтахь дасзар, цъара шытак анымларызи?

— Хәарас иатахузеи? Амала, амашына акгы ахарамзаргыы җалоит. Иаххәап, амашына ацхъа амотоцикл гылазар, нас

данавсуаз амотоцикл иақәтәаз дшәаны атормоз икызтгы, ихала дхышәтзаргы калоит.

— Аиаша амотоцикл ахатә иахәароуп. Усгы итахаз шахатра иуп хәа укоу!

— Ииашоуп. Нас, рацхәа иара гәахтап.

Хәагылт. Мкан ишәагаа мацын, аха ицын. Ихы-иґы цшза пхастанатәуан имгәацәа кылшьшь дахыкәз. Агырахь, икәзшьа, иуафразы акгы узиахәомызт.

Амотоцикл ахытцагылаз агараж ашә аартны адәахы иаахәытцигеит. Уи гәгәала иґґын. Харт хмыццакыкәа ашьтахь ахәацшра халагеит. Хаспециалистцәамызт, аха тыпк хыґыґагы халацшкәа аазнахкылт. Мацк итакыаґан, насгы азәы арацәа ахышьызшәа иґан. Иаакәыршаны ажыакца ана-ара иаман. Иаразнак сцәа иалашеит акы ишазхәаз, иахысхәара сыздыруамызт акәымзар. Мкан иакәзар, маґыана акгы ихәомызт. Ацыхәтәаны даасыхәацшит.

— Сгәы иаанагаз ашьақәыргәгәаразы, иаха амашәыр ахыґкалаз атыґ гәататәуп.

— Хамцои! — снаиқәшахатхеит.

Амәаду тацәымызт. Еицрыхәхәа амашынақәа еишьтагыланы еивысуан. Еихарак амәа ианыз аидарашьтыхга амашынақәа ракәын. Мкан аамтала наґ-ааґ иааникылан, агәатара халагеит. Иахатәи амотоцикл атормоз ашьта аулица ианыз, уажәыґы ианымтыцызт. Аха харт иаха иахамбаз ґыц хәа акгы ыґамызт. Хаахынхәын, амашына ахыґлаз ашґа хґынаххеит. Аулицаґы амотоцикл атормоз ашьта ахыаныз метрақәак хлахысхәан еицш, таґа дышьтацшуа даатгылт. Ии-базеи хәа саргы снаидгыланы снышьтацшит. Араґа еицхытта арацәа иалхыз ачышәшәы ашыла еицш ирацәаны икацсан. Хазгы ажыакца аабейт, азәы ижыакцаз атруба ирыцкызшәа.

— Ииашоуп, — ихәан, ихы ышьтыхит.

— Иарбан? — иажәа иатцанакуаз сзеилымкааит.

— Сгәы иаанагаз азы ауп изысхәаз. Ииашатцәґыаны атахмада иибаз амашына амотоцикл иасит. Нас ганха

иуадаџцѣамкѣа ианаршѣ, иара дшѣаны иаразнак атормоз
аник, ицѣхышѣтит.

— Иүхәаз злашыақәурғәғәои?

– Иугәалашәо амотоцикл ашы́тахь ачы́шәи ажьакцеи ахьа-хьтатаз?

— Ааи.

– Арагы уи афыза шаңсоу убоит. Ус анакәха, иҗоуп убас еиңш машынакәак, аңхә аглушителькәа рыманы. Убас еиңш иҗоу иреиуоп абылтәкәа рымәангагакәа.

Уажэшъта ауп ианеилыскаа. Агъха иапырыхъэхъоз аглуши-
тель ала ауп амотоцикл ишасыз. Ускан ауп ачышæи ажъакцеи
анкапсаз.

— Амашына зеицшраз еилаҳқааит, аха уи пшаашьас
иахтой?

— Ҳраион иахыганы ҳашьталом.

— Избан?

– Иумбои ачышәи ажьакцеи шаҭа каҭсоу. Нас амашына
ҟыц арыскатәи ажьакца алцыр ҭалахп. Ус анакәха, иажәуп.
Ажә хара ицом.

— Иудысныхэалоит.

— Адныхәалара уахымыццакын. Иара анахапшаалак, исы-
дуныхәалап.

– Зызбахә үхәаз амашынақәа хара ҳеы ирацәоума?

– Иагырацэам, аха икоу зеггы агэаҥара рҥахуп.

Икабинет ашка хёфеахёеит. Амфан Мкан сизхёеиуан. Уии ани ашьаусцшаара аинспекти абеидукуло? Мкан-гы имфаёы ацёгыара икалаз азы ибзиоуп хёа ауиархёахуа. Иара ацёгыара ахата аарцшымхар, еиҳагы еицёоуп. Аха иара уртқёа акгы рыгёхёаа мкыкёа, иуалцшьа излаиднацёуаз ала дныкёеит. Иагыкёфеиет. Аиаша еилкаахёит. Уажёшьта ацёгыауаф дыцшааны даанкылатёын. Излеиҳёаз ала, уи-гы анагзара ауан. Аха уаанза аусура гёгёа атахуп. Саргы сымфашьакёа, сахьыртаху аёы исылшо ала ацхыраара исташт.

Мкан икабинет ағы ҳахъааиз, егы ауада дныџнашылан, кәалақк ааиган, астал илықәиргылт. Уақа ҳзышьтаз амашынақәа ркаталогқәа тан. Акакала иаатыганы дасу анаплагқәа изтәу рыла еихшаны икаитцеит. Зегь реиха амашынақәа змаз ақалақыгаз акәын, нас анефтбаза. Егырт еиуеицшым анаплагқәа абылтәы амџацгаразы акы-аба машына ракәын ирымаз.

— Абарт зегы иахъа иахыыказаалак игәататәуп. Ақалақы ағы икоу, уажәйтәқы автоинспекторцәа рнапы ианыстдоит игәартарц. Аха ақалақы иалган икоу роуп иаанхауа.

— Сара схы иадыстдоит.

— Зегы урыхъзом. џ-совнхарак рахъ уцаны рмашынақәа рбара улшар, иаанхаз х-колнхарак сара избарын.

— Сахъцо асовнхарақәа арбан?

— Акы — аутратыхтә совнхара «Ацсны», егы ацитрустә совнхара «Нестор Лакоба». Зыгәра умгаша ак убар, иаразнак адырра ҳаутоит, нас сара аусеилыргаџ, аексперт-криминалист ухәа сыманы снейт ау. Амала уаанза ихацшаар алшоит, уи азы лассы-лассы арахъ ател уасла. Ара амазаныкәгаџ згаб дсыртәоит.

Уаха сымцшыкәа адца изгаз анагзара сашьтәлеит. Аџ-совнхарак ақалақы акыр иалган. Ацхъа сымџағы ишьтаз аутратыхтә совнхара акәын. Уи салымскәа ацитрус совнхара ашка неишъа сымамызт.

Амџа рацәак сықәымхеит. Аутратыхтә совнхара аусбарта снавсын, агараж ахыыказ ашка сғынасхеит. Уи рацәак идуцәамыз џнылақәын. Анаџсан атракторқәеи амашынақәеи еилагылан. Еихарак арақа иказ атракторқәа ракәын. Урт абжакы еимхыршәшәаны ишьтан, егырт реибытара иағын. Амашынақәа зынза имацын. Сара сзышьтаз амашынагы ахыгыз збомызт. Снацшы-аацшуа снейуан, аха уаџцы дыкамызшәа, макъана азәгы дызбомызт. Дәеа шъақәак рышьтахъ, акәак ағы игызлаз атрактор џыцъа адгыланы бруқәак рыртәира ишағыз збеит.

- Мшыбзиақәа! — схәан, снaрыдгылт.
- Бзиа убааит! — рхәан, рус иакәытцны аңсшәа аасархәеит.
- Агараж аихабы дабазбари?
- Дыказам. Акәака дцеит атракторқәа рзы матәахәқәак сзаагозар хәа, — ихәеит игылаз азәы.
- Уи ихатыңан уаф дыказами?
- Дышпакам, амеханик Васили Котов дыкоуп, — ихәеит егыи. Нас афны лақә ахь днахәын, ибжыи иргеит: — Васили!
- Афны лақә ашьтахьала даавтцит хатқак.
- Абылтәы мѡапызго шәмашына снахәаңшыр сҭахын, иахыіказаалак, — схәеит снейпылан.
- Уи амашына мышқәак раахыс еимхыршәшәаны ишышьтаз ѡашьомызт...
- Уантә ацитрустә совнхарахь сҭаасхеит. Уи ашьха ашьа-пафы икан. Сахьнеиз, истахыз ауафы дсықәшәеит. Агараж аихабы Ашот Мелконян итың афы дтәан. Иааиланы, чкәына еиқәатқәак. Харт ханеибадыр ашьтахь, сыззааз атәы аацәырызгеит.
- Ииашаны, зызбахә ухәо рѡыза амашынақәа ѡба хамоуп. Акы пхастоуп, егыи ара икоуп. Амала иақәтәоу дѡыжәѡуп. Иаха цыара иамхажәызаап, уаха имжәратәы, иахьа аусура дтымтцзеит.
- Иацы аус иуазу?
- Ааи, ақалақь ахь ѡынтә дцаны абылтәы атракторқәа рзы иааигеит.
- Иацы иааганы ианбаиргылеи?
- Аусура ашьтахь.
- Шәхала ижәбама?
- Хәарас иаҭахузеи!.. Иаха асаат жәаѡа рҭынза ара сыкан. Иара имашына асаат фба рзы иааганы иргылахьан. Ускан ижәны дыкамызт, ашьтахь акәхап ианижә.
- Амашына гәасҭар сҭахын.
- Азамана.

излархээз ала, ижэны дыкан. Еиҭа автоинспектор аҭел сизасын, дсықэымшээзевит. Амала имазаныккәағ зҭаб илхәевит, қыҭак аҕынтә аҭел данылзас ишиалхәаз. Уажәы иарей аексперт-криминалисти арахь амҭа иқәлозаап.

Сара саарзыпшит.

Иниасит пшымшкә. Уи аамҭа иалагзаны ари аус азы иарбан исхызымгаз. Баша ссөызә сизгәаавит, ари аус уаккәыт хәа анихәоз. Иҭахаз иҭаацәа Акәа, Қарт, Москва ухәа ашәкәкәа алатцара иалагеит хәазағ дызшыыз дрыцшаауам хәа.

Амилиция аначальник аҭелла игәы цырцәон. Аҭел изасцыпхьаза сара дсыпхьон, ари аус азы икоутцахьои хәа дсәзцаарц. Сара снапкәа еикәцаны соутәахыз. Уажәшьта егьырт араионкәа рҕы акәын аус ахьызуаз. Дсыпхьацыпхьаза арт амшкәа рзы имҭапызгахьаз аускәа ртәы ахәара салагон, аха иара рацәак азызырҭра иҭахымызт. Ииҭахыз ацәгьауҭы дыпшааны иаанкыларә акәын. Нас уаатцәкьа сгәысеаныртцон, аус сзымуазар, салтцны аҕацъара сцарц. Ссөызә иихәаз иашазаап ансгәахәуазгьы ыкан.

Ацыхәтәан, ииашатцәкьаны абарт зегьы абастахыз схәарц акгьы сыгымхаратәы аҕынза сневит. Аха зегьакоуп аиаша ашьақәырғәғәара иашьҭаз хтәы иагеит. Шьыбжьок еипш, аексперт-криминалист дааспыт дгәырҕацәа.

— Иудысныхәалоит! — ихәан, сааигәыдихәхәалеит.

— Избан? — исзеилимкаавит.

— Ацитрустә совнхараа рмашьына ауп амашәыр кәзцәз.

— Ишцә?! Еиҭа слымхә иахәз агәра сызгомызт.

— Абар уи шьақәзырғәғәауа, — иыҭцра иҭакыз аапакә аахыртны ҭ-бгьыцк аатигевит. — Уажәоуп алкаа ансоуз.

— Исырбей?

Ииаимхны снапхьевит. Ииашатцәкьаны уа иахәон, асовнхараа рмашьына шакәыз амашәыр кәзцәз... Ажьакцей, аблыхақәей рыда амашьына аглушитель иаман амотоцикл ашәыгак амыццаны.

Акыр саатынчхейт. Арт амшкәа сымтәа-смыцәа егырт араионкәа ргараж агәашә саатахауа сахьдәықәыз аңьабаа избаз, иаразнак исаҳаз аасханарштит. Аха акызатцәык, иахь-цалак, макъана схәфь иааиуамызт. Уи амашына амашәыр злаканатцозеи ахьчаф машыынакгы уи ауыха агараж итыгамызт ихәеитеи?! Агараж аиҳабгы асаат жәафә рфьнза аусурафь дыкан. Нас, амц зхәада? Амашәыр цхьбжьон излакалаз ала, амц зхәаз ахьчаф иоуп. Сгәы иаанагаз схазы сыбжыы тыганы иахьсамхәхәаз сызгәамтәзеит.

— Ахьчаф хәижьейт.

— Ухала иубоит.

Амәа сахьықәыз ахьчаф сизхәыцуан. Уажәытцәкьа изхәыцра стахымызт, зегь акоуп шәымтәқәак рышьтахь сне-ир, амц зхиҳәааз еилыскаауан. Аха уаанза сгәы иауамызт. Изхыкайтцаз хәа еиуеипшым агәаанагарақәа соуан. Ацапха иара иакәын измаз, мчыла дыршәаны изгомызт. Агараж афь аус зымуаз азәы дзааиуамызт. Уи еилкаауп. Дыцәама ахьчаф? Дшыцәоу ацапха иңьыба тыгашья амам, аңсы иеипш дмыцәазар. Ма агараж ааныжыны афныка дцеит...

Сышхәыцуаз, ацитрустә совнхарафь сахьяаиз сызгәамтәзеит. Ахьчаф сааипхейт. Сшибаз еипш, ибла ихыз-баалейт сбара дшамеигәырғьаз.

Цшра камцакәа азтәарақәа наистейт:

— Жәаха излашәхәаз ала, уи ауыха ари агараж машыынак тымцит?!

— Ааи.

— Амц шәхәозар?

— Мап.

— Цкьа шәхәыцыр?

— Сықәра ахьяаихьоу ижәбо ауп.

— Сара ишәеилсыркаар стахуп хшьяустә кодекс афь ишы-коу амц ахәаразы астатиа.

— Сзыцәшәо акгы ыкам...

— Ус акэзар, шэаазырфы. Уи ауыха абылтэы мфанызго амашына агараж итыган. Агэашэ ацапха шэара излашэымаз ала, ашэ аартны доузыштыз шэара шэоуп. Иоушэыштыз амашына атхыбжьон ацсытбара канатцеит. Уажэшьта еиышэкаауоу! Абар амашэыр кантаз ари амашына шакэу азы аекспертиза алкаа канаттаз! — инеисырбеит.

Ишызбоз ипштэы ипсахит. Ифашьомызт, иасхэаз итып дшыкэнафьаз. Уи схы иархэаны, ажэала дкыдысцалт.

— Уажэшьта аиаша шэара шэфынтэ сазыпшуп...

Ихы лаиркэит. Нас ихы тыцьхазшэа ашышьхэа ауп ишыштыхыз. Даара ицэыхьантаны даацэажэеит:

— Уи ауыха Алиоша Фиодоров дсыхэеит, имашына тигарц.

— Изитаххазеи? — сгэы иамукэа иажэа снапылт.

— Ипхэыс лахэшьа дитан. Лыфныка дигар акэын!

— Нас? — дсырццакит.

— Х-литрак афы анысзааига, мап сзымкит.

— Ускан ижэны дыказма?

— Икьаф ыкан.

— Убасгыы ианыжэба, агэашэ шцаашэыртуаз.

— Исхарам хэа акгыы ыкам...

— Убаскан шэуалпшыа ишахэтоу еипш инашэыгзатгы, азэггы дтахазомызт. Уи ихарои? Уажэшьта итаацэа ныкэыз-года?..

Амашынаныкэцаф Алиоша Фиодоров зынза дычкэынан. Иааигны, дауны. Ихэхэы ганха ипхэахэаз, иахыпшқацэаз азы апша уажэы-уажэы еиланаршэшэауан. Аусугатэ матэала деилахэан. Данааинахыс сара дсыхэампшзакэа ганха пшыртас ихтеикит.

— Уажэшьта стынчуп, — ихэеит тынч. — Уажэы иааиуеит, уашытан иааиуеит шысгэахэуаз!.. — ифы икэшахатхеит иказ аахтны ианиасхэа.

— Ус уанамыртынчуаз, ухала амилиция рфы унеины изумхэеи?

- Исзымгәағыт.
 - Иара шқакала?
 - ...Ижәны сықан... — ихәеит иара амилиция рахь сыццара иеазырхио, — Ашьтахь ауп уи ауаф дтахеит хәа ансаха...
- Ари есымшатәи имариамыз амилиция хус акәын.

ГЭЙМШӘА

Раҫхьатәи ашьаҭа

Атдыхәтәантәи аамтәзы амилиция рҕны, ацәгьяуоы ишьтә ихыланы дзыпшаауа ала Рекс ирымаз, уаанза иалшоз алымшо иалагеит. Ақараггы аман. Убасқан аинспектор-кинолог, амилиция астаршина Кәынтал Ыанба алақәа ахыраазо апитомник аҕнытә ла ҕыцк, Гәймшәа захьзыз ааигеит. Уи ағылара аума, апшра аума, зегь рыла иргәапхейт. Иарггы есаaira аеыргәарҭхара иаҕын.

Хәылбычхак Кәынтал ашьапы ааитднахырц Гәймшәа атра иааҭығаны, иманы амилицияцәа раҭхәа дааит. Убасқан амилиция аҕны атәл иасит Аҕар рпарк аҕны шыоуки еисуеит хәа. Уи аамтәз аоперативтә гәып иалаз азәы ида уаоы дыҕамызт. Ицеггы исыштырыда хәа аҭаҭшыаф дандәылтц, ашә аҭхәа Кәынтали Шараҭи шеицәажәоз аниба, аисра шыҕоу нареихәеит. Уажәы Гәймшәа наган атып аҕны аҭақыха аамтә имамызт, азәы иҕггы изааныжыуамызт азы, дахьцоз игеит.

Амашына ахы иқәгылаз алампа лацәҕәуа, амәа иананыла, иапылоз амашынақәа аулица аган реатаны амәа тбаа артон. Минуткәак рыла Аҕар рпарк аҕны инеит. Хәык аҭкәынцәа аисра иаҕын. Амилиция аусзуоцәа нарыдгылаанза ирызгәамтәзеит. Иангәартә, азәы иаразнак ачықь днахыҭаны аиатцәара еиҭынчыла днылашәкәа дцеит.

— Уишьтәл! — ихәеит Кәынтал ишьтәхь игылаз Гәймшәа азы.

Гәймшәа уи иазыпшызшәа ахыкәалаа еиҭш, ачықь инахууааны аиатцәара инылалт. Кәынталггы дыоы днашьталт. Ибналаз Гәймшәа хара дамышытит. Раҭхәа ихәаабжә геит. Днеизар, иара тҕа дкажыуп, Гәймшәа ашьапқәа иҕәәкәа иқәыргыланы

Кэынцал изыпшы. Ибналаз даақәацацыпхьаза, Гэымшәа абжы арыцәгьон...

Убри ашьтахь Гэымшәа амилиция ркны, ииашатәкьаны пхьака аңеипш бзиа зау акы ауп хәа ирпхьазеит, аха иаарласны зегьы пхастанатәит акәымзар.

Аңышәара

Ашьжымтан азәы амилицияфы дааины ихәеит, иаха шьоуы игараж инытдаланы, имашына агьежкәа пшьба аатхны ишыргаз. Иаразнак рапхьа аоперативтә усзуфцәеи амилиция аначальники цеит.

Ацәгьауцәа аңшәмацәа рыцәапсымта иақәыршәаны акәхап, агараж аган аутрала ағәкәа хпә аамхны ауп ишыфналаз. Агәылацәа зегьы иразтааит, аха азәгьы абжыгьы имаҳазаап, аңшәмацәа ргәашә аңхьа тхыбжьон машынак гылангьы ирымбеит. Нас агьежкәа гашьас икартазеи?!

Убаскан ацәгьауцәа рышьта ала хыртарц рызбеит. Адта иртәит Кэынцал, ацәгьаура ахьыкалаз Рекс иманы днеирц азы. Кэынцал адырра шиоуз еипш, Рекс ацымхәрас Гэымшәа рапхьаза аус ашкә итыганы иңишәарц иақәикит. Адта рацәак иуадафмызт. Ацәгьауцәа шыңьа-хык аукахымыз. Убарт руазәы ишьта ишпәхымлари игәахәт.

— Агараж аган афынтә рышьта ихылааит, — ихәеит амилиция аначальник. Ағәкәа ахьамхыз инеигеит.

— Ашьха ухыл! — ихәан, ибжы нақәиргеит.

Гэымшәа иаашьтафөит. Уи аамтаз агараж афнуцкәа бжык геит. Гэымшәа ахы шышьтыхны инаңшит. Агараж акәакь игәагылаз аихатә уалыр, сибратәи аңгәы ду ыкәтәан. Гэымшәа ахәда амака ахатцаны Кэынцал ишыкыз икымызшәа иааимпытнацааит. Агәгәахәа агараж афнуцкәа еилалт. Аха аңгәы ирласны ифныпаны, ааигәа атәа игылаз ифыхәнеит. Гэымшәа аеашьуа атла ашьапы иадгылт.

— Ари закәи?! — ихәан аначальник, акгы изеилымкаауа Кәынтал днаиазтцааит.

— Гәымшәа ауп! — ихәеит Кәынтал аарлаҳәа. — Ааигәа иа-азгаз, уажәы иңысшәарц итызган...

— Ицәгьамкәан ахы аанарцшит, — ихәан, иңсы еибакуа днаидцит...

Ари ахтыс лассаамта амилиция аусзуѡцәа хәатәыс иры-ман. Аха, иахьцалак, ирласны Гәымшәазы агәнамзара ирымаз рыпсахратәы иканатцеит.

Ақәҗиара

Ашамтаз Кәынтал иуадакны ател атцәтәабжы даанарцшит. Ашырхәа ииарта дѡықәтәан, атрубка илымха инадикылт:

— Сзырѡеит!

— Кәынтал, ател иасуа атакзыпхықәу ачаңшыаѡы Аиба соуп. Уажәы адырра хаут Цандрыпшь адәкьан шдырхәыз ала. Цандрыпшьтәи амилиция аусзуѡцәа ахәара картцит ала уманы урызцарц.

— Рыуа лас ишьтысхуеи?

— Хәарас иаҗахузеи, Рекс ауми!

— Рекс агәы еикарам. Гәымшәа згоит.

Минутқәак атрубкаҗы иаатынчрахеит. Атакзыпхықәу ачаңшыаѡ, Гәымшәа амилиция аначальник дшазыказ изым-дыруа дыкамызт. Уи азоуп иихәара иҗамшәо дзыкәхаз.

— Кәынтал! — еиҗа Аиба ибжы тагәаѡаза иаатыѡит.

— Сзырѡеит, аѡыза амаиор!

— Аначальник ател сизасуеит.

— Ишуҗаху.

Атрубка нахеитцан, днышьталт. Аначальник Гәымшәа тигар шимуаз идыруан. Уи жәаха Гәымшәа антигаз аахыс хазы агәаанагара иман. Агәра имгеит. Аха Кәынтал Гәымшәазы игәы қахамызт.

Ускан акы ахьзарггы, даеазны сарпхашьап хэа дыкам. Агэра игоит. Макьанаггы ипышэа дамжьацт. Абар иара акыр шықаса ала амѡаѡгаѡыс аус иуеит. Уи аамтаз еиуеипшым алақэа иднагалахьеит, иагьараан ацэгьауцэа рышьта ихы-ланы иааныркылахьеит. Аха урт алақэа иднагалахьоу акы иреипшым Гэымшэа атцарразы.

Ателефон абжыы геит.

— Кэынтал, амилиция аначальник дақэшахатхеит Гэымшэа шьтхырц. Амашыына узынасышьтуеит.

Кэынтал дгэыргьатцэа даакалеит.

Аоперативтэ машыына шьтхысаа ицон. Уажэааны амѡа тацэын. Шамахамзар машыына удыломызт. Уи ихы иархэаны амашыынарныкэцаѡ имашыына мыцхэы ирццакуан. Гэынтал ила амашыына ашьтахьтэи атэартэѡы ашьтахьтэи ашьапқэа ирыкэтэан.

Цандрыпшь ианнеи, уака аоперативтэ усзуѡцэа ирзыпшын. Иаразнак Кэынтал Гэымшэа иманы дара рмашыына дынталт. Цандрыпшьтэи ашьаусцшаара инспектор еихабы, амилиция акапитан Бганба икалаз ахтыс изеитэхаара далагеит.

— Ахтыс калеит асаат хқа рзы. Адэқьан зыхьчоз Аршак Барцикиан быжьқэак иахаит. Дзыѡнатэаз абудка даадэылтын, днапшы-аапшит, аха акгы имбеит. Исцаагои хэа адэқьан даа-вагьежыырц данаавала, азэы ишьтахьала даакылсын, ихы даст. Уаха акгы игэалашэом. Ашьтахь, ихы идыруа даныкала, иау-ибахуаз. Архэцэа адэқьан ашьтахь ашэ цэны ѡналт... Аршак ахэшэтэырта дтатцоуп.

— Ацэгьауцэа рышьта шэкэахазар?

— Мап, ацэгьара кэзтэаз ақыта ишалцыз анаадыр ауп шэышка адырра аныкахтэа. Избанзар, ааигэасигэа амашыына ашьта ыкам.

Адэқьан аѡы ианнеи, амашыына аакэтцэиит.

— Аѡыза акапитан, шэыкамзаараз хтыс камлеит, — ихэеит рааира иазыпшны иказ аучасткатэ инспектор.

— Амагазин иқәгылоу даарымгазаци?

— Аоны дыказам. Дахьказ ипхәысгы илыздырзом.

Кэынтал Гэымшәа иманы ашә злаңеыз ала дыфналт. Минуткәак рышьтахь илеи иареи аадәылтын, ацәгәуцәа рышьта ихыланы рҕынархеит. Бганбагы днарышьталт. Гэымшәа есааира пхәака еихон, аха ахәда амака иахаз х-метрак еиханы Кэынтал иапхәа иоуишьтуамызт. Изныз амфәхәаста ақыта акалт, абна агәта иалсуан. Уи еилкаан. Агычцәа уафы имбаразы бнала еиханы ицон. Ус, бнала ф-километрак еиханы ицеит. Даргы Гэымшәа ифны иахьашьтаз есааира иааңсо иалагеит. Атцыхәтәан, ақыта иахьаалсыз, азәы игәашә инадгылт. Иаатгылт, аха Гэымшәа афны ашқа ирыхеит. Агәашә афнуцқала азарза ахаршәын. Бганба инапы нкылырхәхәаны ашә ааиртит. Агәара иантала, апшәмацәа ла рымамзар акәхарын, ла рқымлазеит.

Афны ианаадгыла, афадатәи ауадафы алашара шаркыз рбеит. Рфыцәагы инеихәаңшны ртапанчақәа аатырган, алашара ахьаркыз ауада ашқа рҕынархеит. Гэымшәа ашьшьыхәа ауада ашә ианнадгыла, Кэынтал инаихәаңшит. Ашә аафсан аңенцъыр инкылңшит. Ауада ифнагылаз астал хәхәа фыцәа ахацәа адтәалан. Астал зегы аметра зқәырцо абала ихқан. Ашә ааимдааны ауада илыфнашылеит.

— Шәеышәмырцысын! — итапанча рықәкны артәаа аархиргеит Бганба.

Астал иадтәалаз абжы ирахаз иаршанхан, ағанң еиңш, иааитцәхәчын, ашьшьыхәа иааңшит. Атапанчақәа фба рықәкны ианырба, рнапқәа ишьтырхуаз иацгылт.

Саатк ашьтахь рфыцәагь Цандрыңшьтәи амилиция рҕы иааган. Уи аамтаз зегы еилкаахахьан. Мхьалырңшь адәқан иқәгылаз Хачықь Месропиан аңара раңәаны иамхафазаап. Ааигәа аревизиа қазцо шизаауаз анеиликаа, адәқан дырхәышшәа қайтарц избеит. Ари анагзаразы ацхыраара иитарц имахә Арам Тополиан иеихәеит. Тополиан иабхәында

дызыр аткыс, дицхраарц дақәшахатхеит...

Ари ацәгъара иҕалаз ирласны аарпшра зыбзоураз Гәымшәа акәын. Кәынтал игәырғара хәаак амамызт. Игәы дамжъеит, иҕьабаагъы башамхеит... Зегъы ари ахтыс ашьтахь Гәымшәа даҕеакала иахәақшит.

Раҕхьатәи ахамта

Апхынра агәтаны акәын. Шьыбжъон ааиразы акгъы шагмыз пхәыск амилиция ашҕа ател дасит. Аҕадатәи аулица аҕны хатцак дыршәаны чкәынак иҕьыба дталт хәа. Амилиция аусзуоцәа неиаанза ацәгъара ҕазтаз ачкәын дыбналахьан. Иаразнак ахтыс ахьыҕалаз акәшамыкәша амџақәа ркит. Гәымшәа ацәгъауоы ишьта ихылт, аха метрақәак рышьтахь иарзит. Аулица ауаа ианылахьаз ацәгъауоы ишьта ркәахахьан.

Уантә Кәынтал амашьына дақәымтәакәа шыапыла Гәымшәа иманы иҕәаихеит. Иацы Гәымшәа ашьапы еитнахырц атып изтымгазт азакәан уажәы шыапыла дыздәықәлаз. Аулица изынгылаз аҕнытә ахаха ақалақь ашҕа илбаагаз ахахәтә мардуан длаҕалт. Цаҕатәи аулицаҕны ианкылс, Гәымшәа аафџышәан, пхьаҕа инатрыст. Кәынтал амаҕа иикыз игәиҕеанзамкуан иааимнажәан, иҕкьаса аанҕасыртаҕы автобус ахьгылаз ашҕа еихеит. Ишнеиуаз, автобус дақәтәарц чкәынак амардуан дџаҕагылахьан еипш, иҕаны иматәа кны длылбаанагеит. Кәынтал даарыдгылаанза доунамышьтит.

Кәынтал ицәа иалашәеит Гәымшәа баша ачкәын дшамкыз.

— Шәҕы атамзаара шытастоит ала иҕанатцаз азы. Уажәы амилиция аҕынза хайцнеир сҕахын! — ихәеит.

Кәынтал иихәаз ачкәын иааигәампхеит, аха иахьцалак дицны иҕынеихеит.

Атакзыпхықәу аҕапшьаџ иҕны аоперативтә гәып иалаз азәы, иршәаны аҕара змихыз ахатца иҕахәы иҕыхра даҕын. Кәынтал ачкәын диманы данааџнала, ахатца дџагылт.

— Абар, сыршәаны аңара сымызхыз, — ихәеит инапы аңкәын инаикәиын.

— Ари закәйтә хәмаррой? — ихәеит аңкәын иеырцәгыны.

— Уоашьозар? — Кәындал ахатда дыниазтааит.

— Зынза...

Аңкәын уаха акгы изымхәеит.

Амилиция аначальник Гәымшәа ацәгъара җазтаз аңкәын дахъааннакылаз азы ианеишьеит аҳамта.

Акрамплин плашькәа

Гәымшәа рапхъатәи ақәѳиарақәа имашәыршәа ишыҗамлоз есааира ашьақәырғәғәара иаґын. Ақалақь аханы инхо Зусим Шәанба иутра акалт аґы чамадан дук азна акрамплин плашькәа таны ажәырттра ишылажъыз ибеит. Асоциалисттә хатәмал аимтәара иаґагыланы ақәпара аҗәша аинспектор Кәындал Цәышбеи, аинспектор-кинолог Кәындал Цәанбеи Гәымшәа аашьтыхны ицеит.

Зусим рзеитәхәара далагеит:

— Аутра акалт аґы игылаз ахәырма цырақәак ґысхырц снеизар,лактәирахъ ажәырттра чамадан дук цырцыруа ишылажъыз збеит. Снеины иоышьтысхызар, ихъантан. Азныказы сыңха илтәыз цысшьеит. Уи азәы длышьтан, харт ҳақәшаҳатмызт. Уаха маза ддәылцыр лтахны лчамадан заанатцы идәылганы илтәахит сгәахәын, иаахыртны сынтаңшызар, азна еикәыҗны акрамплин плашькәа тоуп. Нас ус иааныжъны шәышҗа адырра җаларатәы иҗастцеит.

— Ачамадан лассаамта ишәкызма? — дыниазтааит Кәындал.

— Мап, аоыза астаршина.

Ажәырттраґы ачамадан ахылажъыз Кәындал Гәымшәа неигеит. Ачамадан иафьоратәы иааҗаитдан, ибжъы нақәиргеит:

— Ашьта ухыл!

Гәымшәа ачамадан иахытдын, ақышә шытацаланы еимдо аҫаанахеит. Шәаҫақәак рышытахь Зусим иааисны дакит.

— Доушът! — днацакьеит Кәынцал.

Зусим ицштәы ихыббы ицахьан.

Еиҫа ашыта иҫыцны ихитеит. Амыркыцьқәа инрылалт. Абыржәы ииашаны ауафы ишыта ишхылоз ҫашьомызт. Усгыы иубон, ажәыртра наҫ-ааҫ еилаҫеы азәы дшылсыз. Аанда инадгылт. Азәы дышхытхьаз удырратәы иҫан. Даргыы нахытдын, Зусим игәыла иутра инталт. Аха уи иутрагы интыст. Аҫбатәи игәыла иҫны инадгылт. Амардуан аҫаҫхьа хатқак ацемент аҫаны абғанчи аҫслымзи шеилирхуаз Гәымшәа исны дакит...

— Узустада? — Кәынцал днаиазцааит.

— Чернов Виктор соуп. Амардуан аҫаҫа аремонт саҫуп.

— Ушәкәқәа сырба.

— Сышәкәқәа аҫара ргәылан автобус сахьақәтәаз иргычит.

— Ианба?

— Хымш цуеит.

— Амилиция рышҫа адырра зыҫоумтцеи?

— Сахьымзацт. Исфо сымамызт азы ҫарак зласырхашаз сашьталт.

Иихәаз дара агәра аургахуаз. Аиаша анеилкааха саатк ашытахь ауп. Ари ахатца инеиҫа-неиҫатцуа идәықәыз иакәын. Дахьақәшәаз анхацәа рҫы ус мариакәак иуан, ирхауа аҫара арыжәтә инахтынтцо. Атцыхәтәан зҫы дыҫаз, аҫсшьаразы пхәыск дизааит. Уи изныкымкәа акрамплин плашьқәа шылтиуаз ибеит. Лыҫамзаара иақәыршәаны луада аҫенцьыр иаартыз ала дааҫналан, акрамплин плашьқәа зҫаз ачамадан дәылғаны Зусим иутраҫы иҫәахит, нас бжьахәхәтҫык диқәшәар, мариала зеггы ааидкыланы ииҫарц азы. Аха аҫсшьаразы акәымкәа акреиҫарсразы иааз аҫхәыс леиҫш иаргыы игәы иҫеикыз анагзаха Гәымшәа инамтеит. Рҫыцьягы ашыаус иақәыршәан.

Гәымшәагы Рекс ацынхәрас наунагза амилиция рҫы иаанхеит.

Аестафета

Гəымшəа ахьз-ацша шытыцит. Шамахамзар ацəгьауѳ, зышыта ихыртцаз дамцшаакəа ицəгьежьаауамызт. Уи азбахə ацəгьауцəа рлымха афынза иаумнеихуаз. Убри азы даара иацəшəон, ацəгьара икарцоз ашытахь рышыта Гəымшəа хымларц иарбан ирмызбоз, икарымцоз, аха макьана акгы рылшомызт.

Акалакь иалганы иказ аматəашьхатцарта уахык шыоу-кы идырхəит. Ашамтазы ауп иангəарта. Уи аахыс ф-саатк штцхьазгьы, Гəымшəа ацəгьауцəа рышыта иаразнак иацшаан, ихылт. Рацəак имнеицкəа, иааикəатцəины иаангылт. Нас ахы ѳышытыхны Кəынцал инихəацшит. Кəынцалгьы акгы изеил-каауамызт. «Ашыта ацəыззар калап» хəа асаара данышытацш, ататын шкацсаз ибеит. Иаразнак архəра катцаз, ала рышыта ихымларц азы ишкарыцсаз ауизымдырхуаз. Аха ацəгьауцəа ргəы иажьеит.

Атахын амѳа ианцсалаз ихыланы рфьинархəит. Хынѳажəа метра ианнеи, уаха ататын капсамызт. Ара Гəымшəа ацəгьауцəа рышыта кны ихылт. Аха ѳышə метра еиханы изымцеит, еица ататын карыцсахьан. Уажəшыта ацəгьауцəа рышыта Кəынцали аоперативтə гəыц иалаз ѳыцьеи нхылт. ѳажəа метра ашытахь Гəымшəа иаарымнадеит. Убас Гəымшəеи дарей аестафета еицш, инеицак-ааицакуа ишнеиуаз, акалакь ахь икылсаанза акызгырахь Гəымшəа нарыхəит.

Акызгырахь амѳахəаста цшəа иафатцəиуа ихалон дара. Ашыцра еицынчыла макьахəара иѳеиуан. Ахалара мариан. Ушыапы ахьургылоз ахахəкəа атцкьомызт. Рацəак имѳеицкəан, амѳахəаста анаѳсан, цшь-аатцəак цəны Гəымшəа инаханаргылт.

Ихəытажьыз аатцəакəа акы аахəыцхны интацшызар, еиуеицшым аматəа фьыцкəа еицакəакəа итацьгəан. Егьырт аатцəакəагьы уи акəын ирцаз. Акц акацха Гəымшəа ирнамтеит. Цхьака ирыхо иалагеит.

— Аѡада итцегы итѡахны ирымазаап, — ихѡан Кѡынцал, Гѡымшѡа инашьталт.

Гѡымшѡа ишьтаѡѡа ишнеиуаз, иаахѡын, даѡа мѡахѡастак ианыланы алыбаара иалагеит. Аулицаѡы ианкылс, имаанѡас-закѡа аулица ианыланы аѡынанахеит. Макъана ауаа мацны ианысхъан азы Гѡымшѡа цъара еилагомызт. Ақалақъ иахъ-налалаз, аѡбатѡи анхарта ѡны ду иназыдгылаз, амардуан Гѡымшѡа ѡаѡалт. Ацшьбатѡи аихагылаѡы ауада № 43 ашѡ ашьапы нахънашьит. Уажѡшьта амилиция аусзуѡцѡа дырдыруан архѡра казтаз руазѡы. Ара дынхон ааигѡа ағьычразы итакны ихынхѡыз Даут Канба. Ихы ақѡазразы ацѡгъауцѡа рѡы «Схы-патаз» хѡа ахъз чыда змаз иакѡын.

Кѡынцал акнопка инацѡа нақѡиргѡгѡеит. Ауада аѡнуцъка идуцѡамкѡа атѡтѡабжы аакалеит. Машѡыр камларазы ашѡ инадтны атзамц рѡадкыланы инагылт. Минутқѡак рышьтахъ ауада ашѡ аалыртит Даут ицхѡыс. Ажѡак ахѡаха лымтакѡа илыѡнашылт. Ашьталарта уадақны Даут тынч дыцѡан. Гѡымшѡа неин, имаика хацыцла икны иаахеит. Иаргы ашырхѡа даацшит. Гѡымшѡа шибаз еицш, иааикѡшѡеит. Ажѡак мхѡакѡа даѡагылан, аѡеилахѡара далагеит...

Ацѡгъауѡы хара дызцом

Аенышьыбжѡон акурорт поликлиника аѡы аус зуаз ахацыц хақьым иѡны даныкамыз иақѡыршѡаны идырхѡит. Ахъзы зқѡыртѡаз амхатѡқѡа, ачкъыцқѡа, аматѡа бзиақѡа, насгы цара цыткъы дѡылган. Ас еицш ауадархѡара ааигѡа ақалақъ ақны икамлацызт. Азныказы Гѡымшѡа ағьыцѡа рышьта ихылт, аха агѡашѡ иахъынтыцыз аулицаѡы иарзит. Аулица ианыз ацсшьаѡцѡа ршьапы иакѡахъхъан. Гѡымшѡа аақѡгъежт. Иѡашьомызт иғьычыз иштыпынтѡқѡаз. Аѡны хѡылбыеханза уаѡы дшыкамлоз рдыруан азоуп, имыццакзакѡа цкъа ауадақѡа зеимырда изаѡыз. Нас тынч индѡылцшны, ааигѡа-сигѡа изды-

руа уафы дыһамшәа анырба, рыфны идәылцуазшәа рышы-
рышы еикәтәо агәашә интытны аңсшьафцәа инрылаланы
рәынархеит...

Иаразнак амилиция аусзуфцәа ааигәа-сигәа инхози
аңсшьафцәеи разцаара иалагеит, ааигәа цшрала зыгәра
шәымгаша ачамадан ма асумка кны афны ирхәыз азәыр
адыжәбалама хәа. Даҭәа шыоуки лада-фада ақалақь иахьалцуа
амашьынақәа аанкыланы еимырдон. Адәыгба аанфасыртафы
аихамфа милиция аусзуфцәагы ргәырғантан, аха ацәгьауцәа
анышә ихәыталазшәа, азәгы рышьха изхымлеит.

Убасқан ашьаусцшаара ахәта аначальник, амилиция ама-
иор Ардашыл Хәатхәат-ица Хышба ашьаусцшаара аинспек-
торцәа даарыпхьан, инрыдитцеит, аамта кьафәла иахьыка-
заалакгы, ицшааны иааргарц ақалақь аҕны инхо, цшьоык
уанза ауада архәра азказацәас иказ. Урт уажәы иҕакны
иааижьтеи цьара аус руашәа иафын, макьана цәгьара ры-
дрымбалацыт, аха рыгәрагара даара иуадафын.

Ҷажәа минут рышьтахь ашьаусцшаара аикспекторцәа зегь
рапхьа дааргеит Никәала Адыкәа, ағьычцәа рфы «Адикәан»
хәа ахьыз чыда змаз. Уи ағьычра азын хынтә иҕаркхьаз дре-
иуан. Атыхәтәан, хәышықәса ихыганы, мызкы уажәапхьа
афныка даан, афны дықан. Уажәы аусура далагарц азы
ишәкәкәа аиқәыршәара дафын. Игәы назомызт, афнынтә
амилиция аусзуфцәа дахьааргаз азы. Игәынамзара иаахтны
ихәеит ашьаусцшаара ахәта аначальник даниба.

— Ари шҕеилкаатәу, афьа амаиор? Акыр шәгәы шәажьоит
ағьычра кәзтаз сара соуп хәа саанышәкылазар. Ари сус
алам, исыздыруам. Зны агха исыхьыз азы хәышықәса Сибра
снапыргәыта азагьақәа ытдаланы атлақәа рыхтәара сафын.
Исықәыз схызгеит, уажәы афьц цстазаара снапы асырkit.

— Уи ирласны еилкаахоит, уанза егы ауадафы цытраамтак
шәаапшырц ахәара кәстоит.

— Азамана.

Егы иааргаз Пиотр Антонов иакэын, ағыыцэа рёы «По» хэа ахыз чыда змаз.

Еихаразак уи дзызказаз ацсшьарта ынқэа ырхэра акэын. Аңхын ацсшьарта ынқэа актэи акатқэа рёы, ацсшьащэа ахауа ыналап хэа иаадыртуан. Уи анибалак Пиотр асаат хэба рзы ашамтаз, абартчала дөыхэнаны, згэы каршэны ицэоу ацсшьащэа руада дныфналон. Уахынла астал икэыр-тоз рсаатқэа, ашифонер итакнахаз рыматэа бзиақэа аашьтыхны игон. Убас шыкэсқэак уажэаңхэа, уадак рыцкыаны дгэыргьатцэа асаара данкаца, амилиция аусзущэа наидгылт... Икэыртцаз атакра ихыганы дааижьтэи аргыларарёы аус иуан.

— Мшыбзиа, аыыза ашьаусцшаара ахэтэ аначальник. Изакеи, сыцшра шэхаштыр хэа шэшэаны аума сзаажэгаз? Акгы сзеилкаауам! — хаарак ицамкэа акэын дышцэажэоз.

— Нас еилукаап, — иажэа аафэхитцэеит Ардашьыл Хэатхэат-ипа.

Ахцатэи иааргаз «аказа ду» Нугзар Бегиашвили иакэын, «Акэыпа» хэа ахыыз чыда змаз. Насгы «иусуратэ» цстазаарафны абарт ахызкэеи ажэлақэеи ныкэигон Резо Ре-ахвишвили, Важа Такмадашвили, Нодар Тусманашвили ухэа. Инапы злеимкыцыз цэгъара ыкамызт, бжынтэгы дтаркхьан. Ацыхэтэантэи аамтазы цэгъарак далахэымызт.

— Уажэыгь сыгэра жэгом акэу? — дцааит, дшааргаз еицш.

— Агэра хгарц азоуп узаахга, — ихэеит Ардашьыл Хэатхэат-ипа. Иара тэамба пышэырччарак иёы иныкэыххын, аха уаха акгы мхэакэа днеирц ахыдырбаз ашка иёынеихеит.

Ацыхэтэаны иааргаз Мкан Чыкэбар иакэын. Уи ағыыцэа рёы «Кылцшыф» хэа ишьтан. Мкан ианакэызаалак ауада дыфналаны дгычуамызт. Уи дыцшыхэфын. Апареи амали змаз рыфны еилкааны егырт ағыыцэа ақэитцон. Убри азоуп ацыхэтэантэи аус афны ифыццэеи иареи рнапы злакыз анрыкэымфеиа, иара зегь рааста имацны атакра зикэшэаз. Уи ихганы дааижьтэи дчыгэза аус иуан.

Ашьаусцшаара ахәта аначальник зыгәра имгоз анаарга, агәашә апхьа инейддыргылт. Уи ашьтахь Гәымшәа ағычра ахыкалаз ауадаҕы иаарган, еиҕа ацәҕауцәа рышьта ихыртцеит. Ишнеиуаз, агәашә аҕы идыргылаз инрыдгылт. Азәазәала ирыфоны ишнеиуаз Гәымшәа зегь раафсан игылаз Мкан Чыкәбар икьаҕ кны даарылнахит...

Саатк ашьтахь иаанкылан егырт ицгычызгы.

Ахәылбыҕеҕа иргычыз акы агымкәа ацшәмацәа рышкә ирхынхәын.

Аиубилеитәи

Шықәсыкгы цқьа имтыцкәа Гәымшәа абзоурала ацәҕара ҕазтаз шәфык аанкылан. Урт зегьы рызбахә злоухәои, аха ашәфыктәи ацәҕауфы иаанкылашьаз иканаттаз акәын уамашәа иубаратәи иҕаз.

Ахтыс ҕалеит ацхынразы. Атәанчафы Иунусба, игәыла Раста Рамбадамба иуада аҕнытә цкәына еиқәатцәк наҕ-ааҕ инапкәа чамадан дуқәак ркны дшаадәылтыз ибеит. Ацкәынгыы Миха дибеит. Азныказы даатрысзаргы, нас ицышә мчыла ччапшык нықәитқан, иҕынеихеит. Аха Миха уи доуимышьтырц иақәикит. Иаразнак иауизымдырхуаз, цсшьара иҕаз игәылацәа руада рхәны дышцоз, аха ағыч иаанкылаха имоуит. Игәиҕеанзамкәа ихьантаз акы ала ихы даст...

Цьабаада Гәымшәа ағыч ишьта ихылт. Хара имнеикәа, Миха иззихәоз ачамаданкәа ахькажыз инахагылт, аха ара Гәымшәа аанымгылт.

Акыраамта аихамфә авта иаваланы ицон. Агастроном № 5 иамариашаны ианнеи, иаархәны абжьаратәи аулица ианылт. Цьаразатцәык ауп иахьааикәатцәи, аха, зегьакоуп иацәызыз ашьта ирласны иацшааит. Ацыхәтәан Кәынтал игәиҕеанзамкәа Гәымшәа амилиция рҕы даакылнагеит. Ала ацәҕауф уажәы-уашьтан дыцшааны дахнарбоит хәа ыцыҕа аоперативтә

усзуоцәа ицшыз инеифацшы-ааифацшит. Гәымшәа ахәда
иахаз амаҕа кьаҕьа Кәынтал ишҕа даахеит, еиҕа иганы ҕыц
ацәҕауоы ишьта икәйтдарц. Аха Гәымшәа игьежыыр атахымкәа
амилиция аусзуоцәа ахьнеилоз ашә ашҕа акәын иахьеихоз.

— Изакеи мшәан, ацәҕауоы амилицияцәа хҕы аума
дахьацшаауа? — азәы уамашәа ибеит.

— Уара, иоушьти, иҕанацо аабан! — даеазәы аинтерес икит.
Уи аамтаз Гәымшәа Кәынтал иикыз амаҕа ааимпытжәааны,
ахыкәалаа еицш, атакзыпхыкәу ачапшьао дахьтәаз ауада
илыоһапкеит. Хатцакҕы ихәаабжь геит. Кәынтал ицзи иареи
лыоһашылазар, атакзыпхыкәу ачапшьао иваҕьежьра дафуп
азәы. Ишьтахь Гәымшәа аеаларцсны иакуп. Кәынтал уи дана-
амихҕы, Гәымшәа лассаамта аеазеикәкуамызт.

— Ала наҕ ижәга, зегы схәоит, — ихәеит ахатца.

Мап, Гәымшәа агха амыхьт. Изышьтаз ацәҕауоы дыпшааны
дааннакылт.

Уи ацәҕауоы, Миха аихатә напхатцала данис, дысшьит
игәахәын, ичамаданкәа кажьны дыбналарц иакәикит. Авто-
бус аанҕасыртаҕы дахьааиз автобус ыҕамызт. Цас иауазшәа
такси тацәыкҕы мөасуамызт. Уа дышгылаз ауп ишибаз,
амилицияцәа амашьына иакәтәаны ишиасыз. Машьынак аҕы
ала ахы тыхәхәон. Урт ацәҕара ахыҕаитцаз ашҕа ишцоз ау-
изымдырхуаз. Ала ишьта ихыртцар, хара дзымцакәа дшыр-
куаз анидыр, рыцәцашьак избейт. Автобус ааира дзыпшны,
тынч хатцак игылаз днаидгылан, аҕатын сыт хәа иеихәеит. Уи
аҕатын имазамызт, иарҕы уи акәын ииҕахызҕы. Аҕатын зума-
ми хәа аҕао ааиҕытциргейт. Егьыҕы аҕак ҕаитцейт. Аисраҕы
уи акәхеит.

Убри аамтаз дружинникцәак аацәыртцын, дааныркылан,
машьынак иакәымтәакәа ахаха шыапыла иаапцәаны даага-
ны амилиция дрыртейт. Иара ас дзыпшымызт. Аисра ҕаитцар,
амилицияцәа ааины машьынала дыргоз ҕыишьейт. Усҕан
ала ишьта ихыланы дзапшаауамызт. Насҕы жәохәымш има-

ны дахьынзатаку, ицшааразы хэычык ишпатынчрамхари игэахуан. Аха иизбыз зеггы Гэымшэа рынагзаха инамтэит.

Афыза иеиқэырхара

Гэымшэа амилиция аусзуфцаа бзиа иабон. Ирзызырфуан. Дарггы даараза пату ақэыртцон, аха уахыктэи ахтыс ашытахь зегь Гэымшэа рыңсы ирзалымхуа бзиа ирбо иалагеит.

Ауыха асаат жэаба рзы аңсшэарта фны «Алашарбага» афнытэ амедицинатэ ехэшьяк амилиция ашқа ател дасит, акино ахь икоу аңсшэафы луада абыржэытэфкыа чкэынак ирхэны дындэылцеит хэа. Иаразнак аоперативтэ гэың иа-лаз амашыынақэа инрықэтэеит. Шьюуки архэра ахыфкалаз ашқа инеит, дафе шьюуких аңсшэарта фны иакэшеит. Ағгыч днытцаба дцахьан, уаха фыара ихабарк рымбеит.

Гэымшэа иаразнак ағгыч ишыта ихылт. Аңсшэарта фны аха-хыала ианеиха, ағгыч аңсара дытцаланы дышцаз аурзымдырхуаз.

Аанфеасрак фамтцакэа аңсара инытцалт. Кэынтцал днаишытальт амилиция алеитенант Шараф Амңар. Аңсара атцака мыцхэы илашыцан. Уажэы-уажэы ахахэ дүкэа ирхыфрны икахауан. Аңсара ианытыт, ацэгъауфы дырбеит. Аха уи имацара иакэмыт ифаз. Фыцфа еицын. Еилахэарақэак рфытцракын. Рфэафкэа ишнықэыңшыз еиңш, Шараф ибжыы рықэиргеит:

— Уажэытэфкыа шэаангыл!

Дара ауаангылахуаз, еихаггы иццакны амандаринатра иналаз ицеит. Уи збаз Гэымшэа итэааны Кэынтцал пхыафа иха-ра иалагеит, аха иара ишатахыз иауишытуамызт.

— Умыццакцэан! — далабжьон.

Аха иихэоз Гэымшэа ахатцара атахымызт.

Амандаринатра ианалаха, Гэымшэа амандарина ашыапқэа рывагьежыра иалагеит.

— Икэаратцеит рышыта хажкыарц, — ихэеит Шараф Амңар, дхашхашуа Кэынтцал иеиңш аффа иашыцыламыз.

Ииашаны акыр рышьта рахыркъара рылшеит. Гэымшәа зышьтақәа еиларгаз еилнаргаанза, Кэынцал дахынапшыз ибеит изышьтаз. Амандаринатра итытаанза иктэын. Нас ры-кра еиха иуадафхон.

Убри азы атыхэтэан Кэынцал «икы» хәа Гэымшәа ауишьтит. Ахыкәалаа еипш ирыхъеит. Руазәы ишьтахьала илеигәйдлан, дылканажт. Дахькаҳаз иатәоумшьаратәы дхәааит. Ифызә данаахьахә, ала дшакыз аниба, дамихырц даакәгьежьюаны еипш, рацхьа илрыдыххылаз Кэынцал ишимчыз уи ахатца тачкәымла имгәацәа дтасит. Имгәацәа аанкыланы, ибжбы изтымго, ашьшьыхәа атәара далагеит. Уаха ихы дамышәошәа аниба, Кэынцал даахьахәит Шараҭ ишкә. Уи ала иакыз фыцха даархәны инапкәа ишьтахь инаган ифасхәоит хәа дафын, аха ишитахыз иеиитомызт. Дицхраарц ифинеихеит.

Уи аамтаз Кэынцал зымгәацәа дтасыз ицсы илалазар акәхарын, дфәгылан, ицъыба ахәызба ақышә тәырцсаза иаатыганы Кэынцали Шараҭи рышкә ифәаихеит. Уи дара ирбазомызт. Избаз Гэымшәа ауп. Иеитдас иууаза ифәпан, ахәызба ахыкыз илахыкны инапы акит. Иара, ахәызба акәакәа иалеитцеит, аха инапы аунамышьтит, Шараҭи Кэынцали ааины дааныркылаанза. Уигы инапкәа ишьтахь икатцаны ианфәрхәа ауп иангәартә Гэымшәа мчы аламкәа еитдыхны ишышьтаз. Акәакәа ашьа алтуан.

Аоперативтә гәыц иалаз рфызцәа анааи, ацәгьауцәа урт инарыртеит. Дара Гэымшәа рнапы икәтцаны амашьына инакәтэан, ахәшәтәыртахь иргеит. Ахақьымцәа Гэымшәа ацсы еикәдырхеит.

Еиҭа адца анагзара иазыхиоуп

Оымз иазынапшуа Гэымшәа ахәра ағьара иадхалт. Ианбзиаха, зеггы айгәыргьеит. Зыґены аусурахь итыргаз, аухатәкьа ихәартәхеит. Цхыбжьон уахынлатәи апатрульцәа

ақалақь иалсны ишнеиуаз ѡыцѣа ақкѡынцѡа аарѣахаит. Ақкѡынцѡа амилиция аусзуѡцѡа шырбаз еицш, ркышѣ интасызшѡа, иаақѣгежыын, итѣкѣеит. Апатрульцѡа ирдырт урт баша ирыцѣшѡаны ишмыѡыз. Даргыы нарышѣталан, ахара имышѣтыкѡа иааныркылт.

— Хшыжѣбаз еицш шѡызхыбналеи? — апатрульцѡа руазѡы дынразцѡаит.

— Атыцантѣи ақкѡынцѡа ракѡыз цѣахшѣан, — рхѣахт дара, аха уи ихоуцдаратѡы иѣкамызт.

Шѡышѣкѣкѡа хшѡырба хѡа анрархѡа, дара ирымазамызт. Нас изуствѡѡу реилкааразы амилиция аѣкны иааргеит. Уа ирхѣеит баша ашѣкѣкѡа шѣтымхкѡа Краснодарынтѣ хымыш-пшымыш рыпсы ршѣарц ишааз. Ирыхѣзқѡѡу, ирыжѡлақѡѡу, иаххынхо, аус ахыруа ухѡа ашѣкѡы иананыртѡа, ирхѡаз иа-шоу иашаму аилкааразы Краснодартѣи амилиция ашѣа ате-летаипла ателефонограмма шѣтын. Аѣак аанза дара аанкылан.

Иагѣа умхѡан, урт ақкѡынцѡа цѣара цѣгѣарак ѣарымтѡазтгыы амилиция аусзуѡцѡа баны ибналомызт. Аха арахѣ цѣара цѣгѣарак ѣалеит хѡа азѣгы аѣел дасуамызт. Ашамѣаз ауп, Ешба иулицаѣы иѣаз аѣтѡы дѣкъан рхѡуп хѡа ахѣчаѡ ихала аѣел данас...

Архѣара иѣалаз адѣкъан ахѣчаѡ ихаран. Иаргыы мап ацѣикуамызт. Аилашѣшѡымѣаз ишѡақь иѣѡаѣа икыдѡан амагазин аѣхѣа дышгылаз, цѣкѡынак ижѡны дыбѣаѣѡ даа-уан. Ахѣча данааивала даатгылан, цѡажѣарѣахѡыс дикит. Ицамѣаз угѡы арпхап хѡа ақкѡын иѣыыба «Екстра» аатигеит. Ахѣчаѡ ишимуаз мчыла иркны дѡеит. Ашѣѣахѣ ахѣчаѡ игѡы иамукѡа дшаѣыхѡѡз иштѣаирцѡыз изѣѡамѣазеит. Ус дыштѡаз дагѣамхацѣеит. Данааѣш, амагазин ашѡ шыѣѣыз ибеит.

Иѡашѡыомызт ацѣгѣара ѣазѡаз, руазѡы ижѡны дыѣѡушѡа ѣаѡаны, арцѡага аѣаны ауатѣа аѣахмада ишиитѡаз. Аха арахѣ иара ақкѡын дызуствѡѡу, дзеицшроу, ишѡыз ухѡа акгыы игѡалашѡомызт. Аоперативтѣ гѡыѣ иалаз иага ѣартѡазаргыы

ацәгъара ҕазтаз рышьта икәызташа акы рҕыхамшәеит ачабра ада. Уи афнудҕа икаршәын. Ишынахәаҕшыз еипш иргәалашәеит, абри афызатдәкы ачабра иаха апатрульцәа иа- аныркылаз руазәы иҕыыба иштәз.

Иааганы ианддырба, хара иахтәзам рхәан, мап ркит. Ииаша- зар ҕалон, еипшу ачабрақәа мацума? Аха зегь акоуп, Гәымшәа аарган, ачабра ақкәынцәа рааигәара инышьтатцаны иадыртцеит изтәу иҕы инаганы иаҕхыа ишьтанатцарацы. Гәымшәа аагылан, ачабра аҕытцакны ақкәынцәа ахыгылаз инеины ирыфәны, ачабра змамыз ишьапаҕы инышьтанатцеит. Ацәгъауцәа ишан- ханы, ацәгъара дара ишыҕартцаз шыақәзыргәгәоз Гәымшәа иахәаҕшуан...

...Ашьжымтан амилиция аусзуоцәа аусурахь ишааиз еипш, зегь раҕхыаза ажәабжыс ирахаз, Гәымшәа еита адца анагзара ишазхиаз акәын...

АШӘТ ҲАМҒАС

Ашыыж Шараґ аусураґы данааи, ашә аґхә иаха аґакзыґ-хықәу ґаґшыаґыс иґаз амилиция амаиор дааиґылт.

— Ашыаусґшаара аґәша аиґабы дуазґаахьеит, — инеиґәеит имґатәны.

— Иаха аґәґарақәа ґалама?

— Хґа!

«Иаха сыґамзааразы, ґас иауазшәа...» — ааигәахәт. Шараґ мызґаахыс аґныґа аґыґарахь дымґаґызт. Иаха дґабжыысыр иґаххеит. Аха аґхынра амилиция аусзуґґәа аиґабы иґнытә азин рымамґәа аґалақь иалґны ґәара иґар ґаломызт. Убри азын Шараґ аусура ашыґахь, ауыха иерымихырґ азы аиґабы иґны даннеи, иара дыґазамызт. Нас ауп ашыаусґшаара аґәша аиґабы ианиеиґәаз. Уи, Шараґ иоушыґра раґәак иґахымызт, уахи-ени, ана-ара еиуеиґшым аилаґарақәеи аґәґоурақәеи аныґалалоз раґәан азы. Усґан иара дырґаххон. Аха уахыґ сыґамзаарала иґалараны иґои аниґәа ауп даноуишыґыз...

Ашыаусґшаара аґәша аиґабы икабинет аґбатәи аґалт аґы аґәын иахыґґаз. Шараґ иаарґґакны амардуан дґаґалт. Ар-дашыыл Хәәтхәәт-иґа икабинет аґны имаґара иаґәын иґаз. Иаґхәа иґны иґәыз бґыцґәак инархәы-аархәуа рыґхәара даґын. Шараґ данынґнала, ґымт иаґхәа дтәарґ инаиирбе-ит. Нас еиґа ииґыз абґыцґәа рыґхәара дналаґахт. Даналґа, ибласарґыа аамхны днаиґәәґшит.

Шараґ дґаґылт.

— Утәа! — иґәеит ґынч. — Иаха ыґыа аґыґантәи аґґәынґәа ґсыаґ зґабґ ддырхәит. Илымхуп ахыґәы саат, ахыґәы маґәазґәа ґба, алымхарыґґәа, насґы ґажәиґәаба маат. Хара хәхь адырра аныґала аоперативтә ґәыґ иалаз аґәґара ахыґалаз аґыґаґ иґеит, аха аґәґауґәа иныґаба иґахьан. Уаха ґәара мґақ хәґызтґаша рышыґақ хамбеит.

Ардашыыл Хэатхэат-ица джагыланы аценцьыр днад-
гылт. Аценцьыр хэычык итраашэа иказ, икьафьаза иааир-
тит. Ашыжьтэи амшын иахылцуаз ахауа гэыбзыги акаара
ацьахэа икэыз ацшыафца ршыкьбжи еибаргэыбзыгуа
иааицфналт. Аонутфатэи аускэа акалакьтэ кэша ахыбра ам-
шын ихыкэгылан.

Еица итып акны дааины днатэеит. Илакэа тыкапшыаза
икан. Ифашьомызт иаха ддыргылеижьтэи лацааихышь
шыкаимтцаыз.

— Иаха идырхэыз, — исаат днахэафшит, — уажэы дааираны
дыкоуп. Цкьа улацаажэа, хара хэы ачкэынцэа аучиот икэгылоу
рпатреткэа лырба. Ацагыара ахыйкалаз аафсан, аргыларатэ
усбартэ №4 аусуфцаа рынхартакэа иацы ахэылбыха дрылсу-
ан. Уажэы лара илгэалашэозар, дганы ускантэи лмаршрут ала
шэныкаар цэгьамызт. Нас уа ааигэасигэа инхо хразтцаарын.
Урт ачкэынцэа, издыруа азэы имбакэа изыкаларым. Аучасткатэ
инспектор дшааилак днасышьтуеит. Уи иаха аоперативтэ гэып
далан, ааигэа ауп фбака саат дыцаарц афныка данца. Уаха
цхыраафыс иусто макьана азэгьы дсымам. Ауафы дызшыыз
амашына анахапшаалак, зегьы ари аус хашьталоит. Уаанза
иалшо алыршатэуп. Лассы-лассы аускэа шцо ртэы телла исеи-
лыркаала, сара ара сыкоуп...

Ауыха идырхэыз азгаб лус згэылаз апапка иманы икабинет
афы дааит Шараф Иусуратэ стол дладтэалан, апапка ааиртит.
Уака еиуеипшым апротоколкэа, лфахэы илфырхыз, арзахал
илфыз ухэа агэылан. Акакала иагэылхны, тынч дмыццакзакэа
апхара дналагеит. Цара-цара тыпкэак рфы даагыланы
фонтэ-хынтэ илапш нархигон.

Дук мыртыкэа иахьа идырхэыз азгабгы дааит. Азгаб
кэрала 18-ка шыкэса дыртагылан. Ипашэза иказ лхы-лфы
псшыара дааижьтэи амра иашэхьан. Лыцьымшь еикэатцакэа
амзафа еипш икахэхэа икыдын. Лылакэа ргэы иатцэан. Змагра
хцэаз апхын цкы ласык лшэын.

— Шәтәә!

— Итәбуп, — лхәан, сқамк дааханы астал аңхыала днадтәалеит.

Лыңсы аавиганы, уажәшьта тынч ләааикәылкит анааигәәхә, дналзыңшит.

— Икәлаз шыкәлаз аханатә исахар стахын...

— Сышңалаго?

— Шәзырхәыз аңкәынңәеи шәареи шәеибадырра инаркны. Шәмыңцакын.

— Ибзиоуп. Раңхәа Славей сарей ҳауп еибадырыз.

— Слава дзеиңшрои, насгъы ишәызи? — лажәа днаңылеит.

— Ҡажәи хәбака шыкәса ихытүазар калап, — дааипххәыцуа дналагеит, — чкәына ҳаракык. Акыр иааигуп, ихәхәы еикәәтцәа ганха ихәоуп, илакәа ғроуп, илахь кьәкьоуп, иңынца ағәы ылгоуп. Аназара изхаңыцк хьуп, даныччо ада иузгәәтазом. Абырфын блуза ишәын, амағрақәа инапағы еибаиркзом. Аурысшәа ибзианы ихәоит.

— Нас?

— Жәацы амшын саатыңны сымәтәәкәа ахышыңтаз сааизар, чкәынак дрыдтәалоуп. «Шәааиаанза шәымәтәәкәа сыхчон!» — ихәеит дпышәырччо. Сара итәбуп хәа наиаасхәеит. Убас ажәәкәа шеимаадоз, ҳаибадырра ахы ңнартлеит. Ижәла ада, атакси дшәкәтәоу, ақалакь ағы дшынхо ухәа зегъы ихәеит. Сара усгъы амра сеахьасырбылуаз сгәы ғығыуан, цәажәарыла аамта акыр хгеит. Сееилахәаны аңсшәарта ҟны ашқа санцозгъы, автобус аанғасырта аңнынза снаскьеигеит. Ауыха ҳаикәшәап, аамтагъы бзианы иаххаагап ихәан, аха сара сақәшаҳатымхеит.

Иацы ахәылбыҟеа акинотеатр «Аңсны» ағаңхәа машәыршәа ҳаикәшәеит. Иҟызак дицын, уи сара дсыкәлазар калап. Ғыларала раңәак дыкам. Ихәхәы еикәәтцәоуп. Иаңхәа иңатца цәгаза иҟоуп... Рҟыңагъы акино ҳаицахәәңшырц насабжаргеит. Сара мап сымкит. Акиносахәа иңоз сымбазацызт. Абилет сара сызгъы иаамырхын, хныҟналт. Акино ианалга, амра макьана аңсы тан. Харт ҳаиңәажәо амшын ашқа

хлылбааит. Амшын итаз маңыын. Дара уртгыы атытра иафын. Убра хаштээз ауп иансамхахаа амыдагыцаа бзиа ишыз-боз. Убаскан Славей ифыза Шутиеи акы-ѳба иадамхаргыы исзырыпшаарц иашыталт. Саргыы срыцны сфынасхеит.

Амшын акаарала ацырмакыа хнаѳсын, ацакаырпакаа пызко ахахакаа ахьеилажыыз афынза хнеит. Аха мыдагыцаак ада акгыы хамбеит. Иара уигыы хэычын. Еигыу акы хбаанза хакаымтырц хазбеит. Хапхаа ахаха дукка икажыыз хазрылсуамызт, ѳадала аусуцаа рынхартакаа хрылсны еита амшын акаарафы хнеит. Аилашашара зынза иаахамнахаанза апшаара хакаымтит. Уаха акгыы хамбеит, ххынхаит хамццакзакан. Уажыы-уажыы ана-ара хаатгылон. Славей ифызеи узырчаша алафкаа рацааны ирхаон.

Ацакаырпакаа пызкоз ахахакаа ахьеилажыыз афы хаиааи, снапы иахаз адач хэычы иадыргаз амыдагыцаа асыркыр стаххеит. Иара кылцаамызт. Слава уажытцакыа икылцааны иаазгоит ихан, аусуцаа рынхарташка дцеит.

— Аусуцаа рынхарташка дышцаз ибзианы ишгэалашеоит.

— Ааи. Рацаакгыы даанымхазеит. Амыдагыцаа кылцааны иааигеит, насгыы шатык икын. Уи хамтас хаканыта ибымаз ихан, сышка афааирхеит.

— Закаыта шатуи? — Шарац еита лажка днацыѳт.

— Шаты пшзак, ахыз сыздыруам.

Ашэт азбахэ апрокол афы акэзааит, лфахэы илфырхуаз акэзааит цыара азбахэ ахаомызт.

— Ашэт азбахэ иаха ишэымхаэзеи?

— Иаха сшыказ атэы ахаара уадаѳуп. Иансгэалашаагыы хырѳас икастцеит.

— Убас хырѳа ззахукао роуп зны-зынла ацагыауцаа рышыта хацазырзуа. Иабажэгеи уи ашэт?

Лыжѳахыркаа дѳарыхеит.

— Иахыызгаз сыздыруам. Ашэт ансиркы ашытахы снапы иахаз иацыргаз адач амыдагыцаа аиркырц иааникылт. Иахацреихэо цкыа ибарц, Слава ифыза аспычка ааихышыт. Снапы иахаз ахытэы саати ѳ-хымацаэазки рылапш анакашэа

рбызшәала акы неибырхәеит. Нас ауп бнапы иахоу ахых анырхәа. Азныказы ихәмаруаз җысшьеит. Санрыхәаҗш сгәы нтыҗсааит. Убас рҗаҗшылара цәҗан. Сара сҗачамкны саанхейт. Шутиа ааҗыбтыр бысшьуеит ихәан, ихала снапы иахаз ахыхра далагеит...

Ацанза даакәыпсывчхаит лара.

— Аусуѡцәа рынхартақәа иаха шәызлысуаз шәахьдырхәыз антыҗ инаркны уажәы шәацәымѡашьакәа сырбара шәылшару?

— Исылшоит.

Аулицаҗы иаарҗыхьашәаз машьына ласык аанкыланы инақәтәеит. Аҗьырмыкьа ианылахыс, амашьына инақәтын, амшын аҗәарала иахатәи рымѡа инықәлеит. Ацәқәырҗақәа җызҗоз ахахәқәа ахьейлажьыз аҗынза ианнеи, иаадырхәын, аѡада аусуцәа рынхарта иналалт. Наҗ-ааҗ ихәхәаза аҗәтәы ѡнқәа иѡышьтыхшәа, ѡажәаҗа инеибейҗшны игылан.

Азныказы Шараҗ иахатәи амѡа лхаштзар ааигәахәын, аха лара җьара секундк иадамхарҗы сабацари хәа лгәы лакѡакуа даатымгылт. Ишиашаз дахьдырхәыз атыҗ аҗы инейт. Иаҗьашьтәлт иаха Слава илитаз ашәт аҗшаара.

Рацәакҗы иашьтамызт. Иахькаршәыз лара илбейт. Шараҗ ацәҗауѡы дигшаазшәа, даараза дейгәырҗьейт, иаалымхны инархәы-аархәуа днахәаҗшит. Иахьа амра ахьақәыҗхахьаз иарканзахьан.

Уажәшьта азҗаб датахзамызт. Ацхыраара ирылтаз азы итабуп хәа налахәаны дноуишьтит. Иара ашәт иманы аусуцәа рынхарташҗа иҗынейхейт. Шамахамзар аѡнқәа зегьы рҗаҗхьала ашәт җшзақәа ейтахан. Шараҗ дмыццакзакәан дрылаҗшуан, аха иикыз ашәт аѡыза җьарҗы имбейт. Уи ибар ейлкаахон. Иаха аамта ахьааихьаз ала Слава ара иидыруаз ида даҗәазәы иҗы дызнейуамызт. Убри зыҗкны днелиз данейлкааха, нас аусқәа маншәалахон.

Амра узцәымгыло ашәахәақәа арцахьан. Шараҗ минутқәак иадамхарҗы иҗсы ааитеикырц, раҗхьа дназидгылаз араш

җарақәа рышәшьыра днытәгылт. Амшын аҗыҗахәа ихаз
ршыкыбжь ааџуан. Аусуцәа рынхартаҗы уаџы дыҗамызшәа
азәҗы дупыломызт. Ус дахынапшуаз, џнык ашә аатын, пхәыс
шәпак дшаадәылцыз ибеит. Шараҗ лышҗа иаарццакшәа
иҗынеихеит. Ларҗы дгәалтан, дааизыпшит.

— Мшыбзиақәа! — аҗсшәа налеихәеит.

— Бзиа жәбааит! — лхәеит ларҗы.

— Исашәымхәари абри аџыза ашәҗ змоу? — иикыз
џышьтыхны иналирбеит.

Лара цқәа днахәапшит.

— Ари аџызцәа змоу Какашәа лоуп сгәахәеит.

— Дабаџноу?

— Аџны № 8 аҗны.

— Иҗабуп.

Ирласны Какашәа дзыџлаз аџны иҗшааит. Аҗхәа
иеиуеипшым ашәҗ пшзақәа еиҗахан. Шараҗ цқәа
дынрылапшын, иикыз ашәҗ аџызцәа аарылибааит. Иаразнак
игәы ааҗгәырҗааит.

Аџны ашә аркын. Инацәкыарақәа рыла ашә днас-насын,
минутк ашьтахь ашә аартны пхәыск даалагылт.

— Шәышҗа хнеир калома? — днаҗааит.

— Ишҗакамлои. Бзиала шәаабеит!

— Сара амилиция аусзуџуп, — ихәан, агәраргага шәҗәазы
иҗыбахь инапы аҗынаирхеит, аха лара аҗыгаха илымҗеит:

— Сара шәыздыруеит.

— Уи еихаҗы еиҗуп. Сара еилыскаар сҗахын иаха ишәҗаз.

— Аамҗас иарбан?

— Асааҗ жәаба, жәеиза реипш.

— Усқан аџны сыҗамызт. Асааҗ жәба рзы аусурахь сҗоит.

Уаанза уаџы даҗтамызт.

— Шәышьтахь дааизар?

— Аҗкәын хиазцаап. Уи иакәын аџны иҗаз.

— Аҗкәын дарбан?

— Сыҗкәын иоуп сызҗу.

— Дхәыҗума?

— Дышпахэычу, сынтэа аѡбатэи акурс аѣы дтэоуп. Шэача атехникум дтэоуп.

— Нас, дабаѡоу иара?

— Амшын дтазар акэхап. Сицхьарыма?

— Хэарас иаѡахузеи?

Аѡенцъыр лхы нылакны, адэны ихэмаруаз ѡыѡа ахэыцкэа лыбжыы нарыкэлыргеит, Рашьыт аѡныѡа ицхьарц.

Ахэыцкэагы еибарыѡуа амшын ашѡа рѣынархеит.

Ацэгъауѡы, уажэшьѡа дсыцшааит шигэахэуаз, игэыгра еса-aira импыѡабо ицон. Арт рѣы акэымкэа, даѣа шьоукуы рѣы днеизар ѡалон. Нас дхынхэны дшааиуаз имѡатэны шэтык араантэи игар алшон. Ус акэзар, ацэгъауѡы, ицшаара ицегъаамѡа аѡаххон.

— Абар иаргы дахъааиуа, — лхэеит Какашъа лыцкэын да-нылба.

Цкэына харакуы дааиуан. Иблуза ишэымкэан ус икын. Ицэа зегъы амра иашэхъан. Дшааиуаз, аѡенцъыр даадгылан, азэгъы игэиѣанымкэа ахаха дкылсит. Ускан ауп Шараѡ дыштэаз аниба, дагъамаѡхашьеит.

— Дѡашэымѡан, ус дтыгга изхэит акэымзар, зны-зынла ихэыцра ихъзалоит, — лхэеит иан. Лылакэа ырцэгъаны лыцкэын днаихэаѡшит.

— Рашьыт, иаха исасны зэыр дѡѡазма? — днѡѡаит Шараѡ.

— Иахоу?

— Ааи.

— Азэгъы.

— Цкъа ухэыци.

— Азэыр сѡазар иахъа ишѡасхашѡуаз, — даапышэырччеит.

— Ыы, Слава дмааизеи? — днаиазѡахт Слава уа дышнеи-хъаз атэы иаѡахъазшэа.

— Уи аѡны дааѡнаххит ауп. Амыдагъѡэа кылитѡар иѡахын.

— Уажэы аус абеиуеи?

Аргыларатэ усбарѡа № 1 акны...

Шараҕ дгәыргъаҕаа ауп дышдәылҕыз. Уажәшьҕа еилкааз раҕаан. Ашьаусҕшаара аҕәша аиҕабы ишҕа аҕел дасит. Еи-ликааз зегъы аниеиҕәа, арахь уааи хәа нидитҕеит. Днеиаанза аоперативтә гәыҕ иалаз Слава иаанкылараз иҕахьан. Сааткгы мҕыкәа Слава дрыманы иаафналт.

...Лара данылба даатрысит. Иара ихы лаирҕәын, уаҕа ифышьҕыхны азәы днаихәамҕшит.

— Ари иара иоума? — ашьаусҕшаара аҕәша аиҕабы азҕаб дналазҕааит...

Шараҕ, зхы хьыдышьшь иикыз ашәҕ наганы, еиҕаҕшуа астал иадтәалаз азҕаби аҕкәыни рыгәҕа ианықәитҕа, Слава илаҕәақәа неиқәиҕыит...

АМАШЬЫНА АГЪЕЖЬҚӘА АТЦЗААУАН...

Урт ацәгъарақәа иааикәырццакны икалаз, аханатә цқьа хзахамытцгылт узхәомызт. Ақалақь аҕны ахатә машьынақәа зманы дасу рыфнқәа рапхьа идыргылоз, уахынла агъежьқәа зынза иатцамызшәа иаатцхны иргон. Урт архәцәа убас «рус» иазказаны икартдон, амашьына асигнализация иамоу абжьи дыргомызт, рнапы ашьтақәа ҕара иаанрыжьюамызт, даргьи ацшза еицш уафы илацш итцамшәазакәа инытцаба ицон. Ашьыжьымтан ацшәмацәа ианырбалак, амилиция рахь адыр-ра шыкартцалак, иаразнак аоперативтә гәыц иалаз неиуан, аха иукуадаз?!

Аханатә ари аус змаз ашьауспшаара аинспектор амилиция алеитенант еихабы Мышьа Гаруацшь иакәын. Уи уахи-ени дымтәа-дмыцәа рыпшаара дашьтан. Даргьи дынч итәамызт, изфыц иафын. Есуаха цәгъарак аныкарымтцоз ыкамызт. Уа-хыкгьи ацәгъарақәа хыҕара икарцеит. Ара зегь реиха уамашәа иубаратәы иказ, арскатәи ацәгъарақәа рфы рышьта дақәшәомызт. Амала еилкаан, ҕара ҕоукуы рееидкыланы ари ишафыз, акәымзар, азәы-фыҕа ирылшомызт. Хымпада, ҕытфык еицын, насгьи дара машьынала ишеикәшәазгьи фашьомызт.

Харт макьана Мышьа Гаруацшь цхыраарас иахтоз егьиҕамызт, ихамфатәны хакәымшәозар. Избанзар, хартгьи еиуеицшым иаарпштәыз аусқәа хаман. Хаихьзомызт. Аха арт ацәгъауарақәагьи фәхәарак рымазаарын. Атцыхәтәан зегьакоуп, ари аус афы хаизнагеит.

Уи ҕазтцаз амза антәамта акәын. Абар фымыз дузза иаарпшымыз ацәгъарақәа зегьи быжьба ракәын иказ. Уажәы мызкы затфәк иаарпшымыз ацәгъарақәа даҕа быжьба ҕалейт. Ари, уанза аус хамуазшәа хабзиарақәа зегьи пхастанатәуан. Убри азы ауп амза антәаразы хымш шагыз амилиция аначальник иаалырҕьаны аоперативтә еизара зымфәҕигаз.

Аизарафы зтаара затдөык ыкәгылан: атдыхәтәантәи аамтазы иаарпшымыз ацәгыарақәа.

Уи аизара ашьтахь ашьауспшаара ахәта аиҳабы Ардашьыл Хәатхәат-ица Хышба икабинет ашка дсыпхьеит. Иара убас Мышь Гаруацшыгы, ипапкақәак кны, ашә апхьа ҳаикәшәеит.

Хлыфнашылт. Ардашьыл Хәатхәат-ица иаартыз апенцьыр дадгыланы ҫымтадәахыдыпшуан. Иаразнакиаухзымдырхуаз игәалақазаара шыкамыз. Харт ҫымт хнеины хнатәеит. Мышьа Гаруацшь ипапкақәа руаки аахиртын, иагәылаз абҫыцқәа реилырхра даалагеит. Ардашьыл Хәатхәат-ица ашьшыхәа апенцьыр даадтын, итып аҫы днеины днатәеит.

— Аизарафы шәыкан, уа ишәахаз ара аитахәара сала-гом. Иаарласзаны ацәгыауцәа злахкша аусмәацгәтәқәа мәацгәтәуп. Убри азын уара Шарацгы ари аус уадзар стахуп, — Ардашьыл Хәатхәат-ица даасыхәацшит.

— Ибзиоуп, — схәан, сәагылт.

— Утәа. Уажәшьта ҫыцъа шәаныкала, аус цкьа итцааны, анализ азуны, хапхьака икахто азы шәабжьагаражәа сахар стахыуп. Саргы гәаанагарак сымоуп, еикәшәозар хбап. Шәара шәтәы еигъзар, уи ҳақәныкәап.

Сусуратә уадахь ҳаицны ҳәааххеит. Ашә аартны астал хлахатәеит. Апапка иагәылаз аматериалқәа хҫыцъагы хамццакзакәа тынч атцаара ҳалагеит.

Ацәгыауцәа раанкыларазы хазы Мышьа ихала имәацигоз мацмызт. Атдыхәтәантәи аамтазы амашына агъежкәа зтихьоу, иаазхәақәахьоу ухәа аучиот иқәыргыланы иман. Автомагәзинкәеи иареи аимадара рыбжьан. Аха цьарак ацәгыауцәа рышьта ҳақәызтцаша апапка иагәылаз аматериалқәа рыла саргы акы збомызт. Лассаамта ҫымт стәан. Ацәгыауцәа рынкыларазы чыдала икататәыз сыздыруамызт. Убаскан ииашатәкьаны акы аасгәалашәан, Мышьа ианиасхәа, деигәыргъеит. Хымпада уи мәацаагар, алтшәа ҳаузшәа иаргы игәы иабейт. Ардашьыл Хәатхәат-ица ианиаххәа, лассаамта ҫымтзакәа дтәан.

Сара ихәыцрақәа еиласхәеит.

— Шәара шәгәы ишқаанагои?

— Ицәгьам, — ихәеит. — Имѡаѡагап. Хазқәныѡәо аплан еикәыршәатәын.

Уи ҳадымхалт. Саатқ ашьтахь аплан қахтахьан. «Ашьацхәа» хәа аусмѡаѡгатә ахьз чыдагьы ахтеит. Нас амилиция аначалъник ифь ихаманы хнеит. Уигьы ихшыѡ азцеит. Иеикәхаршәаз аплан афь цсахрада инапы нақәйтцеит.

Ахәылқаз сѡыза имашьына хәычык имхны иаазган, иазгәатаны исымаз атыц афь инасыргылт. Ақхьа аѡны еихагыла ду игылаз сѡыхәнеит. Хәуак иуада ашә аартны слыѡнашылт. Уи аусуразы ахәаанырцәқа дықан азы икквартира ашә аркын. Ацацхақәа иани иаби ракәын измаз. Изхыстахыз анрасхәа, мап сцәырымкит.

Уажәы, ауада ашә аартны санааѡнашыла, ахауа ѡнақәкны иқан, акәымзар егырахьала ааигәа уаѡы дыѡнамлацызт узхәомызт. Ичыгәза еилырган, ицқьан. Снеины апенцъырқәа аасыртын, игәазырхагаха амшын ақнытә ахауа цқьа иѡнасыз, иееимыз ахауа ауада аѡнытра иалагеит. Цақа слацшит. Арстәи цақа амашьыналасы исыргылаз иара ахата адагьы, акәша-мыкәшагьы атыц ибзианы избартан.

Ауадафь алашара амыркыкәа апенцъыр снадтәалт, сыцақа исыргылаз амашьына есқынагь сылацш ахызарц. Арация иа-азгазгьы, аус асыруан, Ардашьыл Хәатхәат-ица сааипхьеит:

— «Амза», «Амза», сара «Шарцьетцәа» соуп. Исхәо шпеилышәкаауа?! Атак.

— «Шарцьетцәа», сара «Амза», ишәхәаз ибзианы еилыска-ауеит. Атак.

— Сара «Ашьацхәа» сазхиоуп.

— «Шарцьетцәа — !», сара «Амза» иухәаз еилкаауп. Ақәѡиарақәа узеигьасшьоит...

Аамта ҳагеица зынза иаатгылт. Цьара иццакзомызт. Ацәа зынза сакзомызт. Атцх тынчза, иқәланы ицон. Амза кыдын. Амашьына ахьгылаз афымцалашара ақәцхозшәа амза ашәахәақәа ақәыцчон. Аха уи ауыха амашьына ааигәара азәгьы дымнеит.

Ианша аңкара «Ашыацхэа» иалахэыз зегы шыбжыонза аңсеитакра азин хаут. Сара амашына сытака исыргылаз сакымскэа, суадахь шыбжыоньнза схы ныкэстцарц сеит. Ёынла амашына уацэшэаратэи икамьзт. Аха иахьцалак, шыбжыон аусурахь санцоз, сылапш нахызгеит.

Уи аены еилашэшэаанза уаанзатэи сускэа сырфын. Ианеилашэшэи еиґа аңкара «Ашыацхэа» амцапгара халагеит.

...Атх агэи анаафнаша аулица ианыз ауааи амашынакэеи зынза имацхазеит. Атхьхэтэан зегы еицхьбеит. Аулица аура-зоуроу иґацэхеит. Саргыи ацэа аасысны сакит. Уи сымацара сахьыказ азакэхарын. Атх ашарахь аенанзнакуаз сьчхара хьтцуашэа анызба, сцагылан, ауадафы слеифеит. Иахьабалак иґынчран. Аха уи аґынчра ааиланакэеит машыыналасык или-асыз.

Дызмырцэозеи — аасгэахэит, еиґа стьц афы снатэеит. Аха рацэак мґыцкэа ацада ииасит, ааигэа алада илиасыз амашына «Жигули». Хара имцеит угэахэратэи еиґа ихынхэны илиасит. Еиґах минуткэак рышьтахь иаауазшэа, анызба, еиґах интересс искит. Сзыфназ афны ианаззааигэаха, аццакыра иаг-нархан, ашышьыхэа инымцаст. Уи схы иархэаны аномер ахьис-хит.

Иаразнак Ардашыыл Хэатхэат-ица адырра истеит.

— «Амза», «Амза — 1». Сара «Шарґиетцэа — 1». Аґак.

— «Шарґиетцэа, — 1». Сара «Амза». Сузызырфеуеит.

— «Жигули», аномер 26—21 ГГА, лассы-лассыилиасфиаасуеит!

— Уаґырхагамхан. Уи амашына зтэу сара еилыскаауеит.

Еиґа уи амашына знык-фьнтэ ракара илиасфиаасит. Нас уаха ахабар камлеит. Ашытахь сшыґшуаз хатцак, ижэны дыґоуп ухэаратэи, дбырбыруа атротуар данылань дааиуан. Амашына исыргылаз данаавала, иеизнымкылакэа дцаны ахэарахэа амашына дадхалт. Данадцуаз, цасхэа иґаитцома ухэаратэи иааирзазеит. Нас днадтцшэа дзазо дахьгылаз иґыыба инапы нґеитцан, аґаґын азы акэхап, амца наркны дмыццакзо ахара далагеит. Нас ашышьыхэа днаґшы-ааґшын, аладака дьнхьаґшын, инапы ааиґфеит.

Инапы ззйкбада хэа, уафы симбаратэы, схы аценцьыр инкылакны слапшит. Ұынѡажэаҕа метра набжыаны, уанза ладаѡада ииасуаз амашыына, аулица атқар аеадкыланы игылан. Сшыңшуаз, ашэ аатын хэѡык ачкэынцэа аатытцын рѡаархеит. Уи аамтаз «аѡыжэны иҕаз» иижэыз иаразнак ихыңсаазшэа, амашыына днадгылан ашэ аартразы, иазыбзиахаша ацаңха аңшаара днашьталеит.

Рацэак дадымхалт. Хымѡада атэым машыынақэа рышэқэа аартра дазҕаза дуун. Ианааирты ашьшыыхэа наҕ-ааҕ днаңшы-ааңшит. Егырт ачкэынцэа игыланы иңшыхэуан. Нас иара длаҕэын, асигнализация акэхап акы дашьтэлт.

Сара уи аамтаз арациа аус асыруит.

— «Амза», «Амза», сара «Шарпыетцэа — 1». «Ашьацхэа» аѡалара иаѡуп!

— «Шарпыетцэа — 1», сара «Амза», иухэаз еилкаауп!

Ачкэын макыана амашыына дтан.

Сааѡсан иқэыз арациала исахауан Ардашьыл Хэатхэат-ица аоперативтэ гэыңқэа дахьрыңхьоз.

Аңҕара «Ашьацхэа» сара сыда аоперативтэ гэыңқэа цшьба алахэын. Агэыңқэа рѡы цшьѡык-хэѡык рҕынза аоперативтэ усзуѡцэа амашыынақэа ирықэтэаны, ақалақь аѡы еиуеиңшымы атыңқэа ирхаѡон. Уажэшьтан, ацэгьауцэа раанкыларазы адырра шроулак иаразнак иаакэшарц азы.

Амашыына ашҕа снаңшит. Егырт ачкэынцэа ааин, амашыына агьежықэа ратцхра иалагахьан. Арациала Ардашьыл Хэатхэат-ица сааиңхьеит.

— «Шарпыетцэа-1», сара «Амза»! «Ашьацхэа» аиѡажьра хахыццакрым.

Аңҕара «Ашьацхэа» анапхгара азтоз Ардашьыл Хэатхэат-ица иакэын. Уи икабинет аѡы дтэан. Уажэы ашьацхэа макыана аиѡахара атахым анихэа, азныказы изимуи аасгэахэт. Аха ашьтахь, саназхэыц, уи иҕаитцоз иашан. Аоперативтэ гэыңқэа уажэы иаарыкэыршаны иааныркылар атқкыс, агьежықэа иатцырхуа рмашыына ианақэырццо иаанкылазар еиха еиңбын, хымѡада. Аха уи рацэак азыңшра атахымхеит. Минутқэак

рыла ацэгъауцэа амашына исыргылаз агъежыкэа аатцхны ирыманы рфынархеит.

Сара Ардашыл Хэатхэат-ица адырра истейт.

– «Шарпыетцэа–1», сара «Амза». Рмашына агъежыкэа ақэтаны иахьдэықэло гэат!

Уажэы урт изхауиштыа сзеилкаауамызт. Цъара машэырк камларц азакэхарын.

– «Амза», «Амза», сара «Шарпыетцэа–1». Амашына иақэтэаны Отар Демерць-ица иулица ашка рфынархеит!

– Иухэаз еилыскаауейт. Итбуп. Нас егырт оперативтэ гэыпкэа даарыпхейт «Шарпыетцэа–2, 3, 4, 5». Сара «Амза!» Исхэо шпеилукаауа?! Атак.

Аоперативтэ гэыпкэа иааикэырццакны атак наиртейт.

– «Шарпыетцэа–3», сара «Амза». Амашына № 26–21 ГГА шэышка инеиуейт. Ахара шэақхьа иргыланы шэашьклақшла.

– «Амза», «Амза»! Сара «Ахқатэи»! Амашына ахьаауа збоит. Иҳавсуейт. Ақнудқа хэмык қатэоуп... Амашына Демерць-ица иулица ианылт. Ақэатэи амғаду ашка рхы дырхеит. Атак!

– «Ахқатэи»! Сара «Амза»! Шэылақш агшэмыжын.

– Сара «Амза», «Ақшыбатэи», «Ахэбатэи». Ақэатэи амғаду ашка шэкылсны амға ктэуп. Амашына аанкылара халагоит!

Уажэшыта еилкаан, уи амашына изхоушытаз. Ицегь цэгъарак қартоз цышыа дықшын. Амғаду ашка рхы андырха, ицошэа аниба, раанкылара дашыталт.

Уи аамтаз сытақа хмашынак абжыы геит. Слақшызар, аоперативтэ машына гылан. Уи сара сзы акэын изааз. Ауада ашэ наркны сындэылкхейт.

Иахьабалак тынчран. Ақалақь иаланхозгыы ргэы ртынчны ицэан.

– Аускэа шпамғапысуей? – амашына итатэаз аоперативтэ гэып сразтааит.

– Амашына шрышытаз гэартзаарын, ирыцэцарц иаархэны Ақзба иулица ианылт.

– Уи аулица ианылазар, ҳара ҳахьгылоу икылымсыкэа уаха цъара бжбаларта ыкам, – ихэейт автоинспектор Кас.

Арация аацәажәеит.

— «Афбатәи», шәышқа инеиуеит амашына. Аанкылара шәазхиоума?

— Сара «Афбатәи». Асасцәа рыдкылара ҳалшоит! — Кас атак ҕаитцеит.

Амашына аатғылан, ҳарт ҳаатытцит, ҕмашына иаауа рылацш ицамшәаратәы настха ицәахны. Автоинспектор Кас Леиба амашына агъежъ цызжәаша, ацқәа змаз адац ааитцыхны, аулица аахцәаны илышьтеитцеит. Ғарт алада ҕласкьан, аулица атцар ағы ачықъ жәпара ҕнылаланы ҕеахцәахит.

Минутқәак рышьтахъ алашара каххаа ҕаззыцшыз амашынагы аацәырҕеит. Иааиуан ахеипш. Адац ианақәс иатцаз агъежъқәа зегы аацнажәеит, хара изымцакәа, ҕахыгыз ҕацхьатцәҕьа иаангылт. Ғарт ачықъқәа ҕаарылцаны ҕаакәшеит. Кас днеин, амашына ашә ааиртын, афнутцқа макьана қәацара змаккәа итәтәаз днарылацшит:

— Амилиция шәыкәшоуп. Ғагыларак ҕамцакәа шәтыц!..

Зегы агәеанызаара шҳамазгы, хазы гәахәаракгы ҕауит: амашынакәа рыгъежъқәа атцырзаауаз аанкылан...

АШЬАҚЫАР

*Бзия бызбон, ғымт-ңсымшыа, ғәығыртада,
Ма сыңхашьон, ма схыбаауан сара.
Убас бызбон, сыңсы еиңш бызбон, ҳаарада,
Дбықашааит убыскак бзия бызбара¹.
А. С. Пушкин*

1

Уи аены аңхарақәа ҳмоузеит, алектор Қарт симпозиумк ашқа дықан азы. Ақхәынцәа аудитория ҳаафнытны акоридор тбаатыцә җабжәагыланы ацәажәара ҳағын. Ус ҳаафсан амардуан дөағалт уажәада исымбацыз зғабк. Зоура, зытбаара акы агмыз, лхы-лҗы агәыкра ықәыхәхәуа, аиқәара аахыфәеит азухәаратәы иқан, лқьышәқәа аазтҗағашәа, лыцьымшь еиқәатцәақәа икахәхәа-кахәхәа икыдын... Лхы ларкәшәа, ус илныкәашьоу здырхуада, дөеиуан. Дөеиуан аҗауа даләушәа, ашьшыхәа, лышы-лышы еиқәтцә. Данаахавала, лхы фышьтыхны дыпхашьапхатцә, лыбжы фтымгацәакәа аңсшәа аахалхәеит.

«Сынтәа итәлаз дреиуахап» — аасгәахәын, усқакгы хырфә лзызымуит. Зегы злаудыруазеи, анык илыхшазшәа ипшзакәакәараза, азә дубар, азә духаштуа иқан. Аха уи азғаб дышиашаз афбатәи акурсаа ахьапхьоз аудиториа даныныфнала уамашәа избеит, афбатәи акурсаа рәы иқалтцәз сзымдырт. Уаҗа иахысхәара анысзымдыр, лфызцәа дрышьтазар қалап нақәыстцеит. Зны-зынла алекцияқәа еиуеиңшым аудиторияқәа рәы иҗауан, уажәы ари азғабгы лфызцәа аңхьо ңышьаны ңыара дныфнашылазаргы, уажәы-уашьтан дышпәфнымтцри шысгәахәуаз, уаҗа лхабар сымбеит.

— Ари аңсшәа ҳазхәаз азғаб дызустада? — схәан, сфызә снаиазтәаит.

¹ Аңсны жәлар рпоет Баграт Шыынқәба иеиҗагамтәуап.

— Уажәоума данубо?! — ихәеит Сакьа.

— Нас, уаха данбазбарыз?

— Унтәааит, сынтәа лара аѡбатәи акурс аґы дтәоупеи...

Ѣышықәса дузза аинститут аґы атара еицахтдон, ркурс аґы иагьарааны снеихьан, рыхьзқәеи рыжәлакәеи сзымды-руазаргьы, егьыс зегьы здыруан, нас лара иахьада дзысым-бацзеи? Аиашазы, уамашәатцәкьа избон.

Алектор алекция ацхьара даґын, аха уажәытцәкьа уи иихәоз рацәак исахауаз акгьы ыкамызт. Аудиторияґы стәоуп ахьзын, аха алекция сзазызырѡуамызт. Схы- сыхшыѡ ани азґаб иахьа ашыьжь избаз лышка акәын иахьыказ. Ари алектор илацш сшытшәазгьы збон, аха цас иауазшәа алтцшәа сақәшәомызт.

— Узырхәыцуеи, Даут? — ихатагьы атыхәтәан даасхагылт.

Иаразнак схы снапаґы иаазган, уаанза зыхшыѡ азышьтны изырѡуаз ицшра аасхәеит.

— Акгьы! — схәан, рацәак сеитцамхацәакәа сѡагылт.

— Избоит, арахь укам.

— Арахь сышпакам, ара алекцияґы стәоуми? — саахәмаршәагьы зуит.

— Ара уштәоу саргьы избоит, аха ухы арахь икыдым. Уажәы уцыруа ажәѡан уалоу, уахьыкоу аллах идырп. Утәа!

Акыраамта схы кыдцаны мчыла сзырѡуа стәан, аха иихәоз схы акызатцәыкгьы тамлазеит. Ус иаасызгәамтазакәа ани азґаб еита сгәы дааташәахт. Аха уиаамтазы алекция шынцәаз зхәоз акыррахәа атцәцәабжьы иаакалаз, зегьы аасханарштын, сконспектқәа реидкылара сналагеит.

Атроллеибус аанґасыртаґы ханааи, ауаа рацәаѡны игылан. Атроллеибусқәа еишьтагыланы иааиуан, аха азәгьы дышьтырхуамызт. Шәачантә адәыгба аазаарын, авокзал аґынтәи итәны иаауан. Уажәшьта ушьтырхаанза такәаамта уцшыр акәхон. Уанза шыапылагьы азеицшнхартаґы унеиуан. Харгьы шыапыла хґынаххейт. Архәараґы имашәыршәа, сышьтахька санаахьахә, ашыьжь ани азґаб избазы Нанеи еиц-

ны хэычык инахарашәа ҳашьтахь игыланы ишаауаз сылацш аарықәшәеит.

Сакьа смашьхәылтдла снаигәтасит: — Нана Гезердаа илыцу илыжәлои?

— Иабакоу?

— Ҳашьтахь игыланы иааиуеит. Иаразнак ухьамцшын.

— Умшәан! — шыаҕақәак аныҕахтда дынхьацшит: — Тера Аинырба лоуми. Узхалазтцааи?

— Ус баша. Иҕамлазои?

— Ишпәкамлахуеи, аха, иахьынзаздыруа ианакәзаалакгыи баша итцаазом.

— Иахьеицу, еиҕызцәоума сгәахәын.

— Иуцәажәашьои, Даут. Дара еиҕызцәамзар уадак иеицыҕналозу?

— Азеицшынхартаҕы уадак еицыҕнану? — сшанхашәа сахьаатгылаз саанхазеит.

— Ааи.

— Акыр тцуоу?

— Анцәа иныс ухы еилагеит хәа сшыкоу. Атцарашықәс хаатәлеиҕьтеи аахыс иҕнами, ура.

— Аа... нас дзызымбацыз?!

— Иалыздыраауеи?

Абри акәын ассиртәҕьа.

Азеицшынхартаҕы ханааи, акы хнацхан, киносахьак хнахәацшыр хтахеит. Агазет «Ацсны ҕацшь» астал иқәыз аақәаххын, ашьтахь алахәарақәа ахьаныз ахәацшра халагеит. Араҕа иахьа Аҕәа акинотеатрқәа рҕы ицоз афильмқәа рызбахә ахәон. Акинотеатр «Аҕәа» ицоз хәхәацшырц хазбеит. Ханнеи, ауаа рацәаҕзамызт. Абилет аамаххын, алагара макьа-на акыр агын азы, адәахьы хәаанахкылт. Хааҕсан атцлақәа руакы снадгылан, ганха сыжәахыр надыстцан, хәапхьа лассы акино ҕыцқәа ицараны икоу рзы асахьақәа икыдыз рыхәацшра салагеит.

— Даут, иутахызар азә дусырбап? — ихәан Сакьа, даасыхәацшит.

— Дарбан? — атла ашыапы саадцит.

— Афатәтиртахь унапши.

— Иубада?

— Тера.

— Тероу?

— Ааи, иахьа узазцаауаз.

Афатәтирта ашка снацшит. Ииашатәҟьаны, Тера лееиҟакны афатәтирта аҟхьа днеиуан. Лкостиум аҟхьа еибакымкәа илшәыз, аспорттә кьаҟ атдан. Уи аҟхьа ицырцыруа акацхә иа-маз, лыхәда аҟынза арезина кьаҟ ахәда еипш, иреы-рҟены ишытагылон. Апортфель еиқәатцәак лкын, насгьы еилахәара хәычык агазет акәыршаны илшытцракын. Ишашьомызт иахьа акурскәа рыбжьара ампыласразы аицлабра ашка дышцоз.

— Улақәа нтырпыжы-ааҟырпыжуашәа, аҟсабара умбароуп, дабахәытцүшааи?!

— Аҟсабара зысымбахуеи?

— Сеидру, улмазцаахуази?

— Нас сзызцаауа зегьы рзы аҟсабара сумырбахуазар... Хащнала! — инидыстцеит, хазлацәажәоз даҟәытцырц азы.

Азал аҟы, шамахамзар, зегьы ртыҟқәа ааныркылахьан. Хартҟы хтыҟқәа рҟы хнатәеит.

— Лара ссирк лоуп.

Сара иқәҟысымтит, уаха иқәҟысымтыр дышцаскәамтцри аасгәахәын. Ма уаҟәытц хәа иасхәар сылхашшаауа цыышыаны еихаҟы атәсылхрала сыхтеикыр алшон. Цасхәа сыҟсы сҟеитцаразы дыхәмарны иихәоз, рацәак агәхьаа скцәомызт. Аха уи шыызцәа ирахар хәа сшәон. Урт Сакьа иатцкыс еицәан. Гәахәарас дара ирнаҟоз сара исыздырамызт, аха абри ауаф абас иоухәар игәаҟхом, даргәамтцуеит хәа рлымха аҟынза инеизар, нас дара ирбарын. Ироухәаз иагдырхарын, иацыртцарын, аказы урцәымшәан, зегьы рыла уҟсы уфаратәы иҟартцон.

Сыгәҟы самжьагәышьеит. Уи илыдибалаз здырхуада, цьара илапш даатцашәаны сара хтацәыхак симтарц иақәикит Сакьа.

— Унаңшы, унаңшы! — җынч ҳашнеиуа, ма ҳашгылоу днасыцәхасуан, уаа шәуык гылазаргы.

— Иабыкәу? — схи-сгәы акы җамкәа снаңшы-ааңшуан.

— Анахь, анахь? — илақәа рыла дынцәытцыңшы, ганха ина-сирбон цқба сахьыңшыша. Уажәшьта акәхон сцәа ианалашәоз лара дшысирбоз.

— Нас?! — схәахуан. Уи ала иеилсыркаауеит хәа сафын из-ласылшоз ала лара дысирба-дсимырба сара сзы зегь шакәу.. Аха иара уи изгәамтөзшәа җаитцон, нас сфызцәа ирмаҳараны изланхауазеи!

Уаанза Сакьа затәык сшимыхәоз, уажәы ҳкурс зегьы сзац-леит. Урт зегьы иреицәаны Чыреи Едики сзаакәгылеит. Усгыы башамаша зфы еихалоз шьюуы ракәмызт. Лара ахара дырбар-гыы инсыцәхасуан, инсылацәкәысуан, ма ачახотка рыхьызшәа мчыла аимхәара иалагон. Сара сыңшыи иахьа-уатцәы дара рхала ргәы ахшәаны атцәы сылхра ишцәкәымцтри хәа. Аха уаха умцсит. «Иахәац ахәоит» хәа, дара ирхәац еитәрхәон, хәкәытцып хәагы ргәы иҗамызт. Зынза уаха җың сырымтөзшәа анызба, енак иакәскит цасхәа слыцны сыедсырбарц. Ускан ирхәара збарын?!

Амала, уи анагзара шымариамыз здыруан. Лареи са-реи аңсшәатцәкьа хабжьамызт. Иагьакәскит раңхьа ир-гыланы хьыңьегь хабжьара аңсшәа хабжьастарц. Хәикәшәалацыңхьаза аңсшәа ласхәаларын. Азныказы омашәа илбаргыы, нас аңсшәа сахәара дышцаламгарыз. Уи хәычык хәизааигәанатәрын. Нас ажәак җа-жәакгыы ласхәарын, ларгыы акы лхәарын. Хәишьыцларагыы уиакәхарын. Аха аусқәа сгәы ишааназ еиңшкәа иҗамлеит. Раңхьа ңыара лымацара данькоу сыҗыкәыршәаны аңсшәа ласхәарц сҗахейт, аха лымацара слықәымшәейт. Знык иа-дамхаргыы сара исымбейт, Нана длыцымкәа шьаҗак иадам-харгыы җалцоны, аинститут афы акәзааит, азеиңшыи харҗа афы акәзааит. Ләыза дышлыцу аңсшәа ласхәар иамази, аха ускан сгәы иҗоу еилыркаауашәа збон.

Зны аинститут афы лымацара дшааиз збеит... Лфыза заанатцы даазаап аасгəахəт. Алекциякəа рыбжьара хəудитория ашə данылсуазгы лфыза длыцзамызт.

Ацыхəтəантəи алекция антəаразы минуткəак шагыз, сыерымхны сдəылтцит. Астадион саннавала, алекциягы нтəеит, ларгы уажəшьтə ддəылтцуазар ддəылтцхьейт ансгəахəуаз аамтəзы, саакəгыжьны сызлааз ала аинститут ахь сфынасхейт. Изныкымкəан игəастəхьан лфызеи лареи аинститут афынтəи азеипцнхартəхь ари амфала ишаауаз. Иахьагы ари амфала дышцəмаари сгəахəт. Сшьафəкəа иаарыгсырхан, ашьшьыхəа сфынасхейт. Азəазəала, шыца-шыцəала, гəйц-гəйцла астудентцəа ласцылейт. Урт лара дрылазамызт, сфызцəагы, анцəа ицьшьахаратəы, ирыламызт. Троллеибуслə ицазар акəхап аасгəахəын еипц, Тера архəара даавшəан, аихамфə длатцит.

Сылацш шлыкəшəаз еипц, сгəыргəтцəа саакəлейт. Сшьафəкəа инарыцысцейт. Аха сылзааигəахəцыцхьаза есааира сгəы аисра иацнəтцə иалагейт. Ацсшəа лəхəара сцəуадафхəма схəаратəгы саакəлейт. Исыхьыз уамашəа избейт, аха атəк аусзəтəз. Лара дансзааигəаха, сгəы фəцхьа иаацсахны ацсшəа ласхəарц сфыназыскуан еипц, дəеа хəычык хəбжьəушəа збан, сəааныскылт. Дансзааигəахагы, даасывалап аасгəахəын, саацшит. Дансывалатцəкьа сыбз сыхəлашəазшəа ажəак сзымхəо снəлывсит. Исыхьыз акгы сзеилымкааит. Сгəы аисра иафəытцит. Агəыштхра бзиа исымазгы насымпыцəба иахьца сымбазейт.

Уажьшьтə шытəхькагы хынхəышьа сымамызт. Аинститут ашка ацара сгəамцхə сфынасхейт. Уаантəи атроллеибуслə сакəтəаны азеипцнхартəхь саар акəхейт. Аихамфə ацхə снəтцсын, амфə ааццəаны, нырцəтəи атротуар ашка сиасрацы шьафəкəак аафəстцəн еипц, машьына дук ацхьыжəхəа акацран зегь ыкəцəцəны иласыдыххылт.

— Еи уара, уцəоума? — амашьынаныкəцаф дызтəтəаз ихы аакылирхəхəан, ибжы фəацаза иаасыкəйргейт.

— Ухаҭа уоуп ицәоу, сахьиасуа умбазои?! — сыҭсы ааи-бакын, сыбжыи наикәсыргеит. Анцәа илҭха иоуратәы, уаха сықәҕимтит, даҕа ажәақәак ихәар, сигәыдлар ҭаларын.

Амашыына ансывс, ирласны сгәы ашыра еикәтәеит. Сызхгәаазгыи хәа акгыи сзеилымкааит. Аха амашыына сша-шыуаз уажәакәын схаҕы ианааиз. Сызшыраны иҭазгыи слашыклаҭшын, ихақкала ашыҭахьалҭа атҭыббы самосвалыжәк акәын. Сцәагыи сынтанарзызааит. Сызҕызыгыи саахьхәит. Сҭызыцәа сыршанхоит хәа сшаҕыи, исыршанхатәҕьон. Рыхқәа аҕыгә-ҕыгәхәа еинырҭьааит уаха акы рхәаргыи агәхьаа скзом, саахәынгыи саҕрыхәаҭшуам...

Саҭхьа икаршәыи ахахә хәычы агәаҭ ахызгозшәа ишсыл-шоз сеимаа аҭынтала снасын, саҭхьа инеиуаз пхәыс шәпак лшыапы инаахеит. Даатҭылан, лыла кылцаны даасыхәаҭшит. Сара уи лыгәхьаа мкыкәан сналывсит.

— Ахага! — инасышьҭалхәеит.

— Ахага лҕынтәи исахауеит! — схәан, лышҭа схьамҭшкәа адунеи зегыи сара исзеипшушәа сҭыбақәа снапы нарҭакны, сшәышәуа сҕынасхеит.

2

Ашыыжь сҭызыцәеи сареи азеипшынхарҭа ашҭа хантҭыцын, аинститут ахь игаз амҭа ианыршәлан хҕынахәеит. Хабжыи рацәа ххагала, аҕыҕьахәа хнеиуан. Ас агәалакара бзиа хазҭаз ашыыжь акәушәа иҭан. Избанзар, убас ашыыжь ссирын, аҭхын шыыжыи ааугәаланаршәаратәы. Амра мгылацызт, аха Аҭәа ашыҭа ывтдалашон. Уи иаахыкны амшын аҕынза аҕеитцхәа илашыҭыи ашәаҭшь ажәуан акалҭ иахьнагзон. Ахауа ҕацаза иҭаз маҭарҕатас ицахәцахәо, ушыа-уда иҭаланы уеимнадон. Игәыҭатцагаха аҭсаатә рашәа иаауаз, ауаа игәалаказаара бзиа иахагыи ишыҭнахуан.

ҭагалан мшын.

Ицәхәны игылаз аҭсабара ахала аҕаҭиуан акәымзар, уажәы ҭагалануп узазхәарымызт. Аҭхынреи ҭагалареи рхәаа

уцәеилагартә иҕан. Ңнак иаақәас-зысыргыи адырҗаҕы ағәра узымго амш каххаа иааилгон. Аңхын мышқәа рааста, амра иңсығезаны ишыңхозгыи, аңсуаа тағалантәи амра еиңш ихаау акгыи ыказам хәа баша ишырымхәоз еилкаан.

Хашьтахька иааиуаз астудентцәа рыгәта анааимкыа, имашәыршәа сахыинарыбжыаңшыз, нахьхьи акыр набжыаны Тера лфызцәа дрыцны дшааиуаз сылаңш налықәшәеит. Иа-разнак акәхеит. Афымца сысызшәа, иацы аңсшәа ансызламхәа сшыкалаз еиңштәкыа саакалеит.

— Уара, шәзырццакуазеи, ашышыхәа хцап, — схәан, сшыаға иагсырхеит. Уажәтәи хныкәашыала Терараа хахьзон. Ускан атцәи аасылрымхырцгыи залшомызт.

— Хагымхазои?

— Аамта хамоуп. Иацы исыхыиз шәасхәап, — схәахын, аха уа сәҗахеит. Лышка ихьасмырцшырц азы ажәабжык иазсырзырҗырц иакәыскын, аха исхәаша мцык сзеикәмыршәеит.

— Нас? — Едик даасыхәаңшит.

— Ишәасымхәазаци? — уаха исхәаша сҗамшәошәа анызба иаасцәымыгхан, ишакәызаалакгыи схы җысыхырц снашьталеит.

— Акгыи хаумхәацт.

Ирасхәари шысгәахәуаз акинотеатр «Акәа» ааҗсан игылаз автобус сылаңш анақәшәа, сгәырғьатцәа саакалеит. Автобус ҳақәтәар, абилет ахынзамаххуа, хахьынзатәо ухәа мцык схәоит хәа сызлагаз рханарштрын.

— Шәааи, шәааи, автобус гылоуп, ҳақәтәап!

— Аамта ыказар шыапыла хцап, — ихәеит Алцыкә. Есымша шыапыла аинститут ахь дцошәа.

— Ииашатәкыаны, хауакгыи хфон, — Ңырагыи днахақәшахатхан, аха автобус ашка хҗынаххеит.

— Автобус шгылоу шыапыла ҳазцарызеи.

— Автобуслa аинститут ахь уцалазомызтеи, иахьа излоугәаңхеи? — Сакыа длацәкәышыацәкәуа дынрыхәаңшны дынцәытдаччеит.

— Иубом акәымзар, сара автобус ала санцало ыкоуп.

— Ихамдыркәә.

— Уамашәагы иумбан.

— Уамашәа изызбахуеи... Харт хантәаха хушьтоуп, уара ганха улцәыбналоит.

Зегь аабарччеит. Сара сеилашәеит. Ажәак мхәакәә снарыдтын, амашына срыцақәымтәакәә, лара дхавсны дызлацаз ала шыапыла сфынасхеит. Лфызцәә ыцъа лацхәака ыбака метра рыбжьаны рыхкәә неидкыла акы еибыхәауа инеиуашәа анызба, уи акәын истәхыз, сшыәфәкәә инарыцыстцеит.

Ацандартлакәә аулица иахагылаз бгыцда, махәта мацара-ха, иахаза ажәәан иалан. Акы-ыба быгъқәак макъана иөежъа амахәкәә ирфәханы иказ ацша лас иааиланаршықыруан, иааршәшәа-ааршәшәауан, иаафнаршәшәауан. Аулица ианыз зегы ццакуан. Шьоуки рееилахәа-рееилаца аусурахь ицон, даеа шьоуки афныматәала еилахәаны асумкақәа кны афатәтирта ашқа инеиуан. Цытқыкгы уи аафсан ахш ахьыртиуа алариок хәычы ахышә аадыртаанза илагылахьан. Урт сөарывсуаны еипш, лара сынлыхъзеит.

— Тера! — схәеит сыбжы нытцакшәа.

Лара илмахазар акәһап, дагымаахәит. Азныказы еиха еигъасшәан, аха нас сөызцәә анаасгәалашәа, сыбжы хәычык иөтызгеит:

— Тера!

— Сара соума шәызфәу, — лхәан, даахьахәит. Сара «ааи» ацынхәрас, сызфәу лара шлакәулсырдырыц лышқа шыәфәкәак анныкаста, даатгылт.

— Шыыжьбзиа!

— Бзиа жәбааит! — лхәан, дыцхашьацхатцә атак насылтеит.

Хныкәашәа еикәыршәаны хфынаххейт.

— Шәара Тера Аинырба шәоума?! — сналазцааит, уаха исхәашаз смоузшәа.

— Ааи! — лхәан, даасфәацшит, исхәаз уамашәа илбо здырхуада, аха ирласны лылацш наскәылкәеит. Уи сеиланаршәеит, исхәаша сфамшәо сыкәнархейт. Акы хәатәын, фымтзакәә

сабанзанеиларыз. Уи еихагы сарццакуан, сарццакыцыпхьаза, сыхы тацэхон акэымзар, иласхэашаз ажэак затцэык иадамзар-гыы исфашэомызт.

— Александр Аинырба дыжэдыруама? — схэеит атцыхэтэан, исфазыршэазгыы цкыа исзымдыруа.

— Мап, ус азэггы дсыздырзом.

— Дыжэдыруазар сгэахэын, — имашэыршэа амц исфашэаз, хцэажэара ахы цнартыр алшон. Макьана ишымцу сытцылхаанза, ишыакэырғэғэара салагеит. — Зны аинтернат хайцтан, шэыжэла ансаха дыжэдыруама, ма дышэзааигэома сгэахэын.

— Иара дабанзатэиу?

— Лзаатэын.

— Уахынтэ издыруа азэггы дыкам.

— Шэара уаатэзами?

— Мап, сара с-Ешыратэуп.

Азныказы сара исызхамцеит. Лара ды-Лзаатэуп хэа акэын ишыздыруаз. Исазхэазгыы Цыра иакэын. Аихамца цха хнатцсын, аинститут ашка игаз аапцэаны нактэирахытэи атро-туар ашка хайасразы хфынаххеит.

Акэа ашыха иаавцыз амра, ашышыхэа ахафы лашаза еипхытта иааунажыуаз ашэахэакэа апсабара икэнартцхон. Бгы рацэак зфамыз атцлакэа ашэахэакэа рылсны амца ианыцсалон. Урт рымахэтэакэа рфы азаза цэыкэбаркэа разынцсараха иахьахынхалаз икэалыкэацфон. Ашэахэакэа хкэакэа иадцхалоз рыла уажэнатэ еилукааратэы икан, иа-хьа егырт амшкэа иреипшымхо ишыпхаррахоз. Ажэдангы саркьатцас ицкьан. Ацада ашыха гьазгьазкэа ршыапафы уарлашээрла птацкэак ихыршэылаз, еихьымза-еипымзо цьара рееизган ахыцра иафын. Урт рханы ахра хараккэа ашыаршыаф шкэакэа рыкэыршэушэа, рхы-рфы умбо сыла итахэхэаны игылан.

Уажэшыта Тера лфызцэа акыр илцэыхаран. Саргы уи акэын истахыз, срыхьзоит хэа дшаламгоз здыруан. Хара хнеиуан хмыццакзакэа, лара дыццакуазаргыы дсыдцны

ацашъа дақәшәомызт. Уи схы иархәаны исыхьқәаз ргәаг лхызгозшәа, сшъафәқәа ирыгсырхон. Зныкыр зғабк лфы исхәо сфамшәо сықәахъазу. Аинститут афынза рацәак хәицәажәара шеиқәымшәозгьы, сгәы еихънашыуамызт. Сыш-лыцыз сфызцәа автобус иансывнагоз ирбахъан. Агәашә ханталозгьы сынцәытқыпшыны ҳаудитория аңенцъырқәа снаргәыдыпшылеит. Сакъа аңенцъыр дылагыланы анызба, зегь сышқа ишхъаирпшуаз здыруан азы, баша слывагыла-ны сшымааиуа дсырбарц лацәажәара сналагейт. Аха рапхъа еипш уамак самхамхәеит, насгьы ибзиашәа уи аамтәз алекци-ахъ «акыррыхәа» атәтцәа абжьы икалаз, дасу ҳаудиторияқәа рышқа ҳарццакит.

Сара еидарак сатытцызшәа сласза астудентцәа снарылтәраа-аарылтәрааны, фба-хқа фәгыларта снархыпауа амардуан сфәфалт. Хәудитория аңхъа саангылан, сыпсы ааитаскын, сгалстук аарҗеины ашә аасыртит. Сгәы самжъе-ит, зегь сара иаасыхәапшит, аха акгьы кәмлазәзшәа аңсшәа нарасхәеит.

Шьоукы аацәытдаччеит, даҗа цьоукых неилацәкәыхт. Уи сызгәамтәзшәа аакастан, стып афы снейны снатәеит. Аха рацәак тынч сзымтәеит. Сфәгыланы аңенцъыр аасыртын, аңшыларә салагейт. Схахәы ичыгәза ганха ишхәаз еиҗа сыххәа налсшьит.

— Даут, уласы! — азәы лыбжьы слымха иаатәст.

— Избан?

— Ашәгы аартуп, алектор дааир кәлоит!..

Иниаст мышқәак. Тера аңсшәа ласхәеиҗәи цъаргьы дсымбацызт. Уиаахыс хымш ракәымкәа хышықәса цызшәа сгәы иабон. Шыыбжъон зык зжәырц акрыфартафы сахъне-из, Тера лпортфель еиқәатцәа акасса аңхъа иапырыхәхәоз иқәыргыланы, лышәкәкәеи лконспекткәеи дфәрыханы лнапы тылшыуан аңара фырп азыхәа. Егьыс еилоу аңара илкыз акас-са иәфәтәаз илызпмыргозар акәхарын.

— Мшыбзиа, Тера! — аңсшәа наласхәеит.

Лара даахьахэын, даасыхэаңшит. Сара шсакэыз аныл-ба, лыцьымшь еикэатэакэа дэарыхеит, уамашэа илбо, ма сфэнтэ уаха акгы дазыпшызу здыруада. Ажэа мхэазакэа, лхы аалыртысын, ихааза, игэыкза лылапш ныскэылгеит. Иаазга сзымдырзо ихэшаха акы сгэы иныкэнацеит.

Ахэылбычеха ақалақь ашқа сыканы азеипшынхарта агэашэ санаатала лара дааспылт. Тагалантэи аплашь жэоангэыпштэы ихцэышаашэа иказ лшэын. Ашьатца хэоукэа икапшьза илышьан. Санылба, лцьыба лнапкэа итактыз аатылган, лылақэа тбааза даасыхэаңшит. Лқыышэ ачча иаакэыххыз илызнымкылазакэа даапышэырччеит. Саргыы санаапышэырчча, лара дыпхашьапхацо лылапш наскэылган, лхы лалыркэит. Лзамоа пашэқэа рфы иаахыргьежны амца ацралазшэа икапшь-капшьза, атэапшь еипшу акы ныкэнацеит.

Санлывс, снейлууаа сцеит. Сгэы айсра аргэгэеит. Нас акы уамашэа саргэырғьон, амтэыжэоада жэоангэы сышьтыхны саланацон. Суада афы санааи, Сакьа ахэыцы иеипш иқышэқэа днарыцхауа дтахэхэа сиартафы дықэианы дыцэан. Цьара рыцхашьарак аасыламлазакэа, акаруат атқар аанкылань сөахан, иаархэны иныкэсыргылт. Цытрак ацэартэа атцака кытбжыы ыкамызт, нас ацэартэа аатцысын, ила цэыркшаңаны ихы аахэыцирхэхеит.

— Иахьа иутдалаз арбан? — дсықэкааит.

Исыцдалаз саргыы исыздыртэқьомызт. Сакьагы ус макьана сикэатцраны сыказамызт, уи аамтаз Уанчка дмааир. Уанчка сөыза иакэын. Азеипшнхарта сыоналаанза ауада қыралэ иамхны сзыоnaz аоны ааосан, иара, иашьа, иахэшьа уа-дак еицыонан. Ошыықэса дузза уахи-ени хэнеикэымшэоз хакамызт. Араагы зны-зынла дааиуан, нас атеатр ашқа хцон, ма кинок еицаабон.

— Угыл, угыл! — ихэеит дшааолалаз.

— Изакеи? — схэан, снейхатцгылт.

— Уаала, амшын ацшақэа хнавалап, ус киносахьакгы хнахэаңшып.

Сара мап сзымкит.

Суадаҕы сааины снышьталоны, шыапышьтыбжькәак аагеит. Уи есааира иааигәахауан. Ирхылтцауаз рыла Чыра шиакәөыз здырт. Сыгәгы самжьеит, ашә аҕхә ацапхақәа рыбжьгы аагеит. Ашә аартны данаафнала, алашара иаиркыз сыла иаахыччалеит.

— Умыцәазаци?! — аҕеиылхра дналагеит.

— Мап.

— Ғааны дымнеиааит... «Ани» иахдыруа лакәхап узмырцәо.

— Ғааны уара умнеит, акгы лхарамкәа шыоуки ртыпха дзушәигәышыои, — атзамц ашқа снахәит.

— Уи дҕагыахо сыздыруам, даазкәылаз аҕсшә сахәара дакәытд, дыпхашәпхатцошә дсывсуа далагеит.

— Газа. Акы шпоузеилымкаауеи, дшутацоу лымдыруеи, — схәеит саахәмаршәа, сыбжы нытцакшәа. Исхәазгы сгәы иаахәан, хҕыҕагы иахгәарпханы хәаибарччеит. Ихаазагы, игәыкзагы иҗхеипхеиуа акы сааимнадеит.

Акыраамта ағылара стахымкәа сиан. Чыра аинститут ахь дцахьан, сара Борис иажәабжькәа алитературатә кружок аҕны еилсыргараны сыкан азы, сәазыкастдар стахын. Ссаат сахьнахәапшыз иаангыланы иҕан. Аха амра ашәахәақәа ахышә икылсны ауада излафнапхоз ала, амра акыри ишәеихьаз иудырратә иҕан.

Акоридор аҕы зҕабцәақәак рцәажәабжь анга, Чыра иаха иасхәаз аасгәалашәан, лтәымта дтыпхаауа сыла даахгылт. Уахагы аиара стахымкәа сҕагылт. Астол Борис иажәабжькәа ныкәтданы, снатәеит. Бгыц цкәаки карандашә ҕапшыыки ааныскылт, сахьапхьо азгәатарак ҕастдар, нас исхамыштразы ақьаад иахьанысташаз. Уи ибзианы исыхәон ажәахә анызыфуа, амфә сықәнәтцон, исхәаша хәа сгәы итаскыз схаштуазар исгәаланаршәон.

Акружок мҕаҕысуан ахәылҕазы азеипшнхартәа аҕхьартәтә зал аҕны. Астудентцәа хәадагы ақалақь аинтеллигенция аҕнытә, алитература абзиабафцәа хәкружок рхы аладырхәырц иааины иҕан. Дааит акружок анаукатә напхгафы

Валериан Платон-ица Амңар. Ус, Тераггы лѡыза Нана длыцны дааѡналт.

Изыѡкъа сзымдырзо сгѡы неитаѡеит. Дараашь тахьшѡа ѡъара инатѡеит, аха акружок алагара есаири иааигѡахацыѡкъаза, лара дахъааиз акѡу, сгѡы аѡыѡ иѡытцны иѡо иалагеит. Уажѡ сшыѡкалаз ала, сышзыѡкъымгылоз збон. Убри азын, макъана иаанханы иѡаз ѡба-хѡа минут ирылагзаны иѡыз, иуарашыз акы ыжѡны сыѡазар, амала ѡакрыфарѡаѡы ауараш шыѡаз аасгѡалашѡан, изжѡырѡо сѡагылан сѡынасхеит.

— Уабаѡои? — дынсазѡаит сдѡылѡуашѡа аниба Ѣыра.

— Сааиуеит.

— Ирлас, уажѡшьѡа ѡалагоит, — инсышьѡеихѡеит.

Акрыфарѡаѡы ѡаѡлыкак ауараш аазган, бзиа ибашѡаггы изжѡит. Аха амѡ иамоу сара сѡъаѡ ѡанамѡеит. Даѡакгы аазган, хаарак аѡамкѡа изжѡит. Уиггы сѡъаѡ хѡыѡыѡ ѡанатѡоны исым-беит. Изаѡеи, мшѡан, аасгѡахѡын, даѡакы саахан, мчылатѡѡъа ѡамѡаѡѡак жѡит акѡымзар, уаѡа мѡеит... Уажѡшьѡа аѡыхъа еиѡш сыѡамызт. Уаанза сгѡы шеисуаз еиѡш еисуамызт. Сѡынѡза сааѡалт.

Акружок аилатѡара ааиртит аханѡѡаѡы Ѣыра, ажѡахѡ имо-уп хѡаггы сызбахѡ иѡѡеит.

Сѡагылан, сажѡахѡ салагеит. Зеггы рыла ѡырхаха ианаасыхѡаѡш, сгѡы аусура аарѡѡѡан, сныѡыкка сѡахъан еиѡш, ѡаѡхъа сгѡы аасыѡсахын, акыр сѡырхатцаны сналагеит. Уи аамѡазы лара дахъѡѡаз сылаѡш анлыѡѡшѡа, снеилашѡкѡа сѡеит. Сажѡахѡ ѡъара-ѡъара аѡѡахѡаѡѡа сѡѡоуѡахон, ма ахан-ны сшыѡаз аѡыхѡа ашѡа сиасуан. Сзыѡхъоз иагъа ѡастарггы сзасхѡыѡуамызт... Усшѡа анызба, изулак сѡаидкыланы сажѡахѡ ахыркѡшара ашѡа сиасит.

Аѡыхѡѡѡаны, ажѡахѡѡеи аѡѡылараѡеи рышьѡахѡ, зеггы ааидкыланы аихшьала ѡаитѡаразы дыѡѡгылт уаанза ѡымѡ иѡѡаз Валериан Платон-ица. Уи даалаган, сѡѡа казказуа иаас-хихит. Ларггы ѡас иауазшѡа уаѡа акружок ашѡа дааиуамызт.

Исыхъыз даара акыр мшы игѡнызгон. Лара дысѡылар аѡкыс, дысѡымлар еихѡ еигъасшьон. Дысѡылаѡыѡкъаза

дпышэырччо ацсшэ салхэон, ускан сықәгылара лгәалашэоны дпышэырччоз цыысшэон. Ашьтахь, атыбра зцэымгу ипынтда итиаауеит хэа, лара лкурси хара хкурси еидтцаны сабшала матэар ыыцк хцара апрограма иалартцан, уажэшъта лпылара акэым, алекцияхь истахы-истахым снейлар акэхеит.

Алекция ахьхауаз аудитория афны акэын. Асабша, актэи алекция ашьтахь, хконспектқәа аашьтыхны хнейуан. Абжафык итацэыз тыцқәак рфы инатэон, егырт, хы-хыла хнейватэа-аиватэалон. Сара ашьтахьза снатэон, Тера ацхьафа арыгьарахьтэи атзамц ала Нанеи лареи еидтэалон.

Аматэар ыыц зегь рыла иахгәафхеит. Алекция иахзапхьоз аказара наукақәа дыркандидатын. Аинтерес атцатцаны акэын аматэар шхазнеигоз. Уахь саннейуаз сееилахэаны снейуан. Сыматэа-смытэа ицкьаашәкьа, еифкааны ишэызар стаххон. Сакьа Тера дахьыкоу азоуп уеифкаазарц зутаху хэа атцэы сылихуан.

Актэи алекция ашьтахь акэын, аценцыйр аартны, асаркьа ацынхэрас сананцшылоз. Схы схэон, сыхәдхатца сырееиуан, нас сөызцәа снaryшьтагыланы раудитория снышналон. Ускан лара дахьтәоу ашка сыцшзомызт, уахь снацшыр иамахзи, аха сөызцәа акы ахырхәаар хэа сшэон. Ацыхьа еипшцәкьа атцэы сылырхуамызт, аха ихәмаршәа лөызцәа рыгәтаны иаарфьтшәар абастахыз.

Атыцқәа анаанахкылалак, сынцэытцыцшшәа акәзаргы, лара снalyхәапшыр стаххон, нас уаха зынза слыхәапшзом аасгәахәуан. Шәымтақәак рнафс еиҫа даеазны сынлыхәапшырц сгәы азыхәо иалагахуан. Убри азын, схы-сгәы схасырштырц адәахьы ацшра салагон. Аулицәфы аҫада атаксиқәа шафа ииасыз, саатк ала исыпхьазон, нас Сакьа днасыгәтасны, сацхьа икәыз ақьаад афы хәынтә-фынтә хәа инанитцон. Уи иатцанакуаз, ушка Тера хәынтә-фынтә дыцшит хәа акэын. Сара ишымцыз здыруан. Лара есқынагы еипш, лхы лнапы атцыргәаны дзырәуа дтәан.

Сакьа иихәоз зхиҳәауаз уи акәзар каларын, лара зны-зынла иналаршә-ааларшәшәа сахьтәаз аган ахь даацшуан.

Хара сапхъа ишытыхшәа атзамц икыдыз Мты Ақашбеи Константин Ковачи рпатретқәа дрыхәапшуа пытраамтак лылапш кыдхалазшәа иаарызнылкылон. Ускан дызхәапшуаз апатретқәа ракәымкәа сара сакәызшәа сгәы иааснаҭахуан. Саргыы сналыхәапшуан, уи аамтазы лхы-лҕы пашә еилипхаауа ашәа иаалҕықәлоз деимнадон пштәы рацәала. Лыпшра аиткрагыы зыхкьо сылапш шылху лцәа иахьалашәо акәушәа сгәы иабон. Изыхкьауа сзымдырзо, гәырғарак икәандаза сгәы иааталоз, сцәа-сжыы ихааза иааимнадон. Убаскан ауп рапхьаза абри бзиабароумашь анысгәахә, сцәагыы саатнарзызаит.

3

Ииашатқәкыаны, сара исыздырамызт абри бзиабаразу бзиа-абарамзу. Саазкәылаз изныкымкәа азхәыцра салагахьан, аха уи сазхәыццыпхьаза лара уажәы-уажәы деинаалаза сыла даахгылон акәымзар, еиҕу акы сызхәыцуамызт. Нас сгәы хьантаза акы стахымкәа саакалон. Ускан ашәкәы апхьара стахзамызт, асеминарқәа реазықатцара сгәы сзақәкуамызт, хуада схы сзыфнамкуа саакәхон. Мчыла стәаны сеазыскыргыы, икасто акы сыла иамбо иалагон. Цьара адәахьы зҕабцәақәак рышытыбжь аагар, сындәылымпшыр сгәы иауамызт. Ахара акәзаргыы лҕызцәа дахьрыцу збар, сгәы еитцаргәгәа изкугыы иааунашьтуан.

Аинститут аҕыы ҳаудитория саныфнало, ма саныфныцуа рапхьа, иагьа кастцаргыы, лаудитория ашқа снампшыр каломызт. Алекцияқәа рыбжьара апсшьара аамта хәыцқәа рангыы акоридор ибжьагыланы ачкәынцәа ахьеицәажәо, сна-рыдгыланы рцәажәара схы аласырхәуашәа дырбо, сыла траа лаудитория ашә сагәыдыпшылон. Аха акоридор уафы данб-жьагылам, сымацара бжьагылашья соуамызт. Ускан аудитория хшыфнатәаз ҳафнакәкит, шәааи акоридор ханбжьагыланы ҳаицәажәалап, ҳәаны сфызцәа идәылызгон. Лара данызым-балак, ма аинститут ахь дшымааз ангәасталак, сгәы лышқа

инхыблауан. Уи амш хаарак атцмкәа, иаасыкәыршоу зеггы инеибанеибеицшны иҗалон.

Сара исгәалашөм, шаҗантә лара сгәы дынтыганы дынка-сыжыырц иакәыскхъаз. Аха зегъ акакәын, илцшәадахон. Ама-ла, җенак-җымш данызымбалак, акыр сәааикәкшәа сҗалон. Хәычыкгы схи-сгәы схаштуан, гәалаҗазаара бзиашәаггы акы соуан. Ускан лара дысхаштуа җышыаны сгәырҗатцәа сааҗалон. Аха лара җара дызбар, ма лыбжы сахар, сныцкка сцахуан. Сцон хараза, хараза, сахыҗоу-сахъану сзымдыруа. Амцабз җасыхъаны слеимгәаблы сызгоз иаблыз аҗырҗкәа сгәы иҗахазшәа ихъантыҗыза иҗалон. Ускан җаракгы сәысзеикәкуамызт. Истаххон наҗ җара сцарц, сахыҗо шыс-зымдыруаг, аха иахыакәызаалак ихараны, лара дахысымба-ша... Ус наҗ сцәанырра сахыацәшәоз акгы ыҗамызт, аха схи-сгәы схасырштҗацы киноҗ ашҗа сәынасхалон.

Акино иалагаанза снацшы-аацшуа амшынацшахәа савалон. Акино ашҗахыгы еиҗа амшын агала, сымццакзакәа сәаасхон. Аамҗа ицоз агәхәаа скуамызт. Ус, сымацара амшын ацшахәа сахъавоу сгәацхон. Уаҗы дысҗырхагамызт, ага җацәхон, азәык-җыҗыак уарлашәарла иуҗыло раҗәымзар. Сшәаҗәкәа есаaira ирыгсырхон, азеицшнхартә сазааигәахыҗыҗаза. Сшәон сиар сзымыцәар хәа. Саазкәылаз, уахынла сыцәа җәалон. Снахәуан, саахәуан, сыхчы снапала ирбабаны схи инацсцон, аха ак-гы сыхәомызт. Нас еиуеицшым ахәыцрақәа ааины исхатәон. Сара акгы сазхәыцыр сҗаххазом, аха акгы сылшом.

Ахәыцра җара иахыузеиҗыҗо ыҗоуп рхәоит. Аха даара уараацсоитакәымзар, ауаҗы изеиҗыны исымбеит. Баша амыцхә анеидухәыцлалак угәы канажыуеит, угәы иҗоу азы еиуеицшым агәаанагарақәа узцәырнагоит. Ускан хәшәыс иухәартоу ацәара затәык ауп. — Ацәа анмааилак ауп ахәыцрақәа ану-зааиуа. Усгы дара ирҗаху умацара уаныҗоу ауп, ухәынчаны укра рзымариоуп. Еицәоуггы ыҗам, ухәыцрақәеи уареи шәхала шәеизаанхар. Убри азын ишахәызаалак җара схала саанхар зузомызт. Издыруан сәызцәа аҗыҗахәа еилоу рыгәҗаны схәыцрақәа шысхабоз. Уахынла сзымыцәар хәа

лассы сышьталазомызт. Сакъа ишқа снейуан. Уигъы лассаамта дышьталазомызт. Ажәеинраалақәа иџуан ма ирҗеиуан.

Стәцкәым ааратәаны, имырғәғәацәакәа ашә итәсоу асар-кәа снас-насны сныџналауан.

— Суңырхагахама? — снаиәзтаауан.

— Мап, — даагылон.

Сгәы сажьомызт. Ескыынагъ еиңш истол қәадла ихкьоуп. Ыъара бгъыцқәак рҗы ицқяны куплетқәак ануп, даҗеаңыара иахъшьуп, итәағәоуп, ицыџноу Едики Славей ыцәоуп.

— Ажәеинраалақәа хзуџеит! — схәон есыуаха ишысхәац еиңш.

— Ишубо аиңш!

— Уи бзиоуп.

— Ажәеинраалақәак сузаңхьап.

— Иҗыцқәоу?

— Ааигәа изыџкәаз роуп.

— Сзырџеит, — сҗынхыршәтшә асқам сыбға надысдон... Сакъа иажәеинраала җыцқәа сара дансзамыңхьо имазамызт. Саргъы бзиа ибаны сырзызырџуан. Иажәеинраалақәа сара исгәаңхон. Рацәак апоезиә еилыскаауа сыкәамызт, абжъара пхъаџык иахасабала ацыхәтәан сгәаанагара наиәсхәон.

— ...Ибзиоуп.

— Иреиғъны иубеи?

— Рызынтәыкгъы сгәаңхоит.

— Ыъара урт иреиғъу узрылымхзои?

— Зегъ сгәаңхозар?!

— Уара иугәаңхо сара издыруеит, сузаңхьап.

— Утахызар уаңхьа, утахызар уамыңхьан, сара сзы ако-уп, — схәахуан, са сзы зегъ акакәызшәа. Аха џнуцқала ус шакәм, уи ажәеинраала акы ишааласымтауа, даңхьацыпхъаза ишысгәаңхо иара идыруан.

«Хәызба цынцала

Амҗы таңканы,

Даңхьоит, деи таңхьоит,

Быхъз анцаны!..»

Ари ажәеинраала изыхъзыншылаз сара сакәын. Изхишызггы җенак азы акәын... Ускан хәашан хәа ауп ишыздыруа: афбатәи алекция анынтдәа сәагылан, сшыапқәа дысшәа иҗаз ааитысхразы, снейны аҗенцъыр снадгылан, сылапш кыдхалашәа снапшуан. Цаҗа быжықәак аагеит. Слапшит. Урт, афбатәи акурсаа ракәын, абафртцәыра акәзу ирымоу здырхуада, атроллеибус аанфасыртахь инеиуан. Ус, Тера дынрылыскааит. Иаразнакгы гәфарақ саашытхны саатәнәтәит. Уаха лышка сшыапшыр хәа сшәаны, аҗенцъыр саадцны акафедра снадгылт. Чақы хәычык исказы, ац ааитысхын, акафедрафы лыхъзи лыжәлеи исызгәамтазақәа исамхантәит. Уи азәгы игәеитәит хәа сыҗамызт, аха Сакъа ибазаарын, ашытахь ажәеинраала аххәаны ианиф ауп иансеихәа.

Абас есыуаха сааицпхъаза иажәеинраала җыцқәа данрыпхәалак ашытахь ари ажәеинраала алацәажәара халагон. Иара, аҗхәа еипш, лара дирцъомызт, дыхәмарны дылхыччомызт. Ускан иихәозггы шихәоз, иҗаитцозггы шыҗаитцоз, атәгы шылихуаз цас сыпсы сҗеитцаразы акәын. Уажәы лырҗхәара акәын дызфыз, лыҗхәапхъыз ахьсахауаз агәазхара ду цәа змамыз снатон. Абаапсы даҗкәымтцакәа итегь ихәаландаз хәа схәыцуан. Убас лызбахә саҳаыпхъаза саазқәылаз дысзааигәанәтәуан, есааира сгәыблра лыдлон. Нас сыпсы дысзатымхуа сшеибгоу сынлылатәа сцон.

Атыхәтәаны сгәы рахәтза сәагылон. Сгәы хытхытуа иалагон. Сцон суадахь сгәыргәтцәа, агәахәара ду сыманы, схы нықәтцаны ибзианы сыпсы сшыарц. Нас, уатцәы ашыжы заанатцы сгәы алақазаны сәагылон, лара лфы лызәзәаразы ампахышы иатцәа хәбаба лыжәахыр ихшыны амардуан еиҗәтәи илашыту дафаланы данлеиуа, зегь раҗхъаза сналпыланы «шыыжыбзиа, Тера» хәа апсшәа ласхәарц азы.

4

Ари уажәшыта ишыбзиараз здыруан. Уажәы-уажәы сгәы данаатәмшәоз ыҗамызт. Ускан сыла ахаара цәа лыҗәнны да-

ахгылон, лыцьымшь еикэатэақәа икахэхәа-кахэхәа икыду, ацха пштәы змоу лыхцәы, игәыкатцагоу лпышәырччара, ихааза лапсшәа ахәашьа ухәа... Цәаныррақәак сыртәны сыргон. Сыргон зынза иссиру даеа дунеик ашқа. Атыша цә змам еипш, саргыы ампытыцтра стәхымкәа гәыла-цсыла сеамаздон. Сыкәша мыкәша иаасыкәыршаз ссирхон, даеа гьамак, даеа хаарак рыцаланы иқалон. Иссирхон уи амшгы, атхгы, адунеигы, ацстазаара ахатагы. Аха енак зегы леикәыбга исыцәеит.

Атыхәтәантәи алекциақәа хмоузазт азы, азеипшнхартәхь саан, баша хуада ашә сылагылан. Ус даара исцәымгыз чкәынак Терей иарей еицны акоридор иабжьалт. Сыгәгы атцанза интыпсаант, аха схы снапәы иаазган, снарыхәапшит. Дара еицәажәо сапхьа иаакәтәины амардуан ифәфалт. Аухагы сахьиаз дара еицәа пхызла избеит. Иара иапхьақа дыпшуа акы ихәахуан, лара уажәы-уажәы днаихәапшны днаихәлаччон... Атхыбжьон сцәырханы саапшит...

Азныказы уи агәхьаа сымкит. Ашьтахь, лара чкәынак длыдгыланы збар хәгеицә сархагауа иалагеит. Дысцәыргозшәа збон. Уи саргәакуан, шә-хәыцрак сызныртысуан. Усқан адунеи аахәуан, сыцстазаара гьамак аиуамызт. Сабшала исыкәшәаны акәын афнықа сышцоз. Сгәы иаанакон уи ауыха хатца дсыцәцозшәа. Амәыша аухагь афнынтә санаалак лара хатца дцеит хәа сахар хәа сшәаны сыпсуан. Акырынтә мчыла исычхазаргы, атыхәтәаны сычхара зынза ихыцт. Гәыкала сшылзықоу хәычык иадамхаргы ллымхә иныкәшьшәа интәхәазарц стәххеит. Иагьакәскит, аха ллымхә тшьышьас ишыкастдарыз сзымдырит. Егьыс иаахжәаны бзиа бызбоит хәа сызлахәомызт, ус ласхәаргы стәхымызт. Макьана ухәан-схәаншәа лара сшылзықоу ллымхә итәсыр, нас саргыы схымфәпгашьала пытк сеылсырдыррын, ларгы хәычык лхала илбарын, еилылкаарын. Аха уи азы аамтә сымазар акәын. Аамтә сара исымамызт, уи аума, иахьа уажәраанза акгы лзымдырзо амшқәа, асаатқәа, ашәымтәқәа ииасуаз амца сдыркуан...

Акыр мши-тқи смырцәакәа сгәы итыхоз Сакьа иасхәеит. Иасхәаз даара деигәырғеит, иагьсабжьейгеит рапхьа иргы-

ланы лара леилкаара. Диашан, сцэаныррақәа ласхәашт, аха лара лыпцстазаарафы макъана лфыза цкәынак далхны длыма- зар? Убри азын Дигәа хиазтаарц ихәеит. Иагъа умхәан, Дигәа Тера лкурс афы дтәан, харгыы акыр дахзааигәан. Лассы-лассы хуадахь дааилауан, алитература бзиа ибон, уи халацәажәон. Аха ари аус афы игәра згомызт. Зны-зынла баша зҕабцәақәак ханрылацәажәоз иаргыы зҕабцәақәак амаза иархәоз аниамхахәалоз ыҕан. Макъана азәгыы акы иахар стахымызт. Сакъа ус сзыцәшәо акгыы шыҕам агәра ансирга, енак Дигәа суада ашҕа дааипхәеит.

Абартца сытцагыланы сыпшыи. Уи аамтаз иар- бан еидысымхәыцлос. Уахь сыпхашьаны рцәажәара схы сзалархәуамызт. Дандәылтцгыы, сыпхашьаны ила сызхыпшыломызт. Иаргыы, лыпха иоуратәы, рацәак сылапш иеытцаимыршәеит. Сагыкәыхшон, лара илышьтоу хәа азәгыы дшыҕам, иара убасгыы лыпцстазаарафы азәгыы далхны дышлы- мам анихәа. Инапы ааинҕканы «хасса» ихәар, сууаза сыцаны сыдунеихаан сшымкәашацгыы сшыацәхыртәны сыкәпраа скәашар ҕаларын... Рфыцъагы гәаныла шәынтә сдыркәашон, срыззатәуан. Сыхгыы цәгыалатцкәа сазгәауан, уаанза Дигәа изы агәаанагара иашамкәа иахьсымаз азы.

Уажәшьта сызмыртынчуаз Тера сцэанырра лахәашьас иҕатцатәыз акәын. Иреиҕу хәа авариантқәа еиқәхаршәахьан, аха акыр ханацклапшлак еиҕкаамшәа хбон, ма уи еипш лацәашьара хзыгәагыамызт. Атцыхәтәаны акафы ханзкылымс, хгәы итоу зынза иахзааигәазоу хфызцәа алахархәыр акәхеит.

Ахәылбыхеа азәырфы хайқәшәеит. Рапхьа сареи, Са- кьей, Рушьбеи хакәын иказ. Рушьбеи Сакъа иашьцәа дре- иуан. Ақытафы дынхон, зны-зынла иажәеинраала ҕыцқәа ажурналқәа «Алашареи», «Амцабзи» агазет «Апсны ҕапшыи» ианырзааигалак, хашҕа дмааикәа афныҕа дцазомызт. Дигәагыы иахәан, аха макъана дмааицызт. Иҕамыз Чыра иакәын. Уи хәылбыхеала иееилахәа-иееилаца ақалақь ахь дышцалоз, уажәы шыбжьонлагы дцало далагеит. Иасхәаратәы сақәымшәеит. Иааикәшәахьаз Сакъа иуадафы

Сакъа дааччеит. Рушьбеи даапышэырччеит ауп. Сара иҕастара сыздырамыт.

— Иахьцалак, сара исызлытом.

— Мшэан, уи зеимашэкуеи?! — Сакъа ихы аахалаирхэт. — Дигэа илитар ҕамлои.

— Аиаша ухэеит, — схэан, Сакъа иихээз сгэырҕатцэа снақәшахатхеит.

Зызбахэ ухэо ушэ дыхгылоуп хэа, уи аамтаз Дигэа дааит. Иахазбаз аниаххэа, ажэак ахымхэаакэа дақәшахатхеит.

Астол хакэшаны хлатеит. Хэхшыџқэа неилатцаны, ажэеинраала иаццаны ихашьтыша аџра халагеит. Дасу иара игэы ишаанагоз авариянтқэа ҕаитцон, аха рызынтэыкгы сара исгэапхомыт. Атцыхэтэан, ианамуза, сара ишыстахыз еипш изџит. Ианызџы ашьтахь дара ақхьан, акык-џбак агэаанагарақэа иҕалаз аариашаны абас хаҕьалгеит:

«Т.А.

Быхцэы бықәуп имцазакэа
Уи сара бзиа избоит.
Бнасывсуеит жэа мхэазакэа,
Схатагы сыпхашьбоит!

Снабыхэапшыр мцак набџықәлан,
Беилыпхаауа бнахэуеит.
Бнасывсны пшьаала бцозаргь,
Убригы сгэапхоит!

Быцымшьқэа мзаџоушэа,
Иахькыду збоит.
Быблақэа цэалашэарак
Сгэаџы идырцысуеит!

Ғынч ашьшьыхэа бнеи-ааишьа
Пхызлагь избоит.

Сақымшәозаргь ацәыргашьа,
Бзиа са бызбоит!

Тера!

Рапхьатәи аибадырразы, ажәеинраала атыхәтәантәи
ацәахәа аажжәаны ихәазаргы, ҳаилыбкарц сҭахижьтәи
акраатцуеит.

Ишдыру еиңш, ацкәын ибзиабара шака идуу акара
ацәыргара уадафхоит. Икалап саргы иахьа уажәраанза уи
акәзар сәымтра зыхьа.

Тера! Сара споетым, аха абрака ихәоу ацәахәакәа сгәатца
итытыз цәахәакәоуп. Икалап ацҭазаарафь азәы далыбхьа-
заргы. Ускан ибзеиғьасшьоит амфә бзиа, иахьатаххо ацхыра-
араз сыбфьзоуп.

Дәут!»

Астол икәыз абгьыцкәа суадафь фьц ибзианы
ихызфьлаарц сгәы тычцаауа иаакәысхит. Игәыңсыршьагаз
цәаныррак сатәнәтәуа, сындәылтит. Иахьантәарак икыдхәа
илеиуаз ақәа, уажә ахәылбычәа акыр ихкәашәа икан. Ажәфан
алакта хәашьын. Даарагы иуадафьын уатцәы амш еилго
ицәгьахо аилкаара. Сара гәыкалацәкьа иҭахын, уатцәы амш
еилганы аңхынра еиңш амра хаакәакәараза иңхарц...

Цәгьала иҭахын...

5

Ашамтаз, азәы дсыгәтасны сааирпшызшәа збеит. Схы
фьшьтыхны снапшы-аапшын, аха саазырпшыз хәа уаф дсым-
беит. Саахәын, атуан сатцапшуашәа снаиеит. Уахагы ацәара
сҭахымызт, агыларагы сзыгәағьуамызт. Адәахьы игәғәаны
ишыхьтаз фашьомызт. Ауада аухатәи ахылфә-ңсылфә ифначыз
шаанза ишарпхалоз, уажәы еикәыхьшәашәа ахьта фнатәан.
Сара ңыара қәыгәғәаракгы сьмазамкәа уажәы-уажәы сласза,

наҥ-ааҥ снахэы-аахэуан, саныхэңыз еипш ашара сахыццаку-
ан. Ускан аматэа ҕыцкэа анысзаархэалак, знызатэык шаны,
сыматэа ҕыцкэа сышэцаны ашкол ахь сёынасхандаз хэа
сыҕан. Уажэы иаха хазёқэаз аасгэалашэеит.

Сөагыланы алашара аасырkit. Бориси Чыреи
аақэацмацан, ахыза рхы иакэыршаны атзамц ахь инахэны
инаеит. Напымызэзэа исымкуаз сеикэа бзиа еикэыреы
асқам иахшыын. Рацэакгы икычымызт, аха ас ишықаз
исызышыатомызт. Ауанта нафакны, асаркыа снадгылт. Схы-
сёы рыцкыатэын, шэымтақэак рыла иаасрыцкыеит. Еитэ сне-
ины асаркыа снаныпшылан, сышытахыҕа хэычык снейтацаны
ганха снагылан, асаркыа саныпшыло, сцэкэымқэа рацэаны
пхыаҕа апырпырхэа идэықэцо, стэо-сгыло, сыбга еихсырта-
руа, атаалым аҕатцара салагеит.

Борис ихы шышытыхны даасыхэацшит.

— Узёи?

— Иумбои.

— Уалагеижытеи акыр цуоу?

— Мап, — атэы шылаитцаз сызгэамтазеит. — Уа раида,
сиуа раида, о-о-о, — схэан, исгэазырцха уара идыр, ашэак
аацэырызгеит. Чырагы ахыза икэыршаны ииарта днықэтэеит.

— Даут, иахыа иузааи? — дынсазцааит.

— Акгы. Ооо раида, уаа... — сашэа анагзара сналагахт.

— Акэтағ азақэа ыҕоума? — Чыра Борис днаиазцааит.

— Иабыкэу?

— Хакрыфартаёы.

— Мап.

— Иаахэаны иаахгароуп.

— Иалаххи?

— Даут ибжы тахэанчашэа збоит, акэтағыза ифар, из-
дыруада, ибжы бзиахар, «Ла Скала» ашҕа дыргар алшоит! —
рёыцэагы еибарччеит.

Ирхэоз слымха инавсыжын, ауантара салагеит. Саналга,
схы-сёы зык нақэстэарц сындэылцит.

Адәахыы ишылашыцара илашыцахъан. Ақәа леизомызт. Сара Май акы сапылозшәа сәааиласхәеит. Уи иаха асалам шәкәы лоузар калон. Асалам шәкәы ихшылааны ианыкаста, инаганы Дигәа ишистаз еицш, иманы луадахь дхалт. Аха иаха уи илитоу илимтоу сара исыздыруамызт. Акрыфартахь лара днеиаанза акы снацхарц иакәскит. Уамак кастазшәа, цәгыала иахьатәиала лпылара сацәыцхашьон.

Ашә афы Дигәа даасфәахит.

— Икоуи? — ацшәа еибаххәаанза снаиазцааит.

— Иарбан? — исхәаз ахы ахьцоз изеилымкааит.

— Ушцакоу сымхәеи? — сыцхашьаны иаха ашәкәы лутоу илумтоу хәа сзимазцааит.

— Схы сыхьуеит! — Дигәа ихы ааникылт. Уи зынза акгыы изеилымкаазеит. Сгәы хьу-хьуа снаивст.

Аинститут афгыы зегь рацхьа сааит. Ашә аартын. Аудиторияфы тынч слеишеины аценцьыр снадгылт. Амш иахьа еилгоит ухәаратәы икан. Цаны, ахафы кыыс амамкәа ишыхәашьыц ихәашьын, аха алада ажәдан акалт ахь ахафы арыцкьара иафын. Иаацшуан амшын агәы иатцәаза.

Алекцияфы цьарак сееикәкны, схы-сыхшыф, зегь снапафы иааганы, алектор иихәоз схы сзазышьтуамызт. Сазхәыцуан инасышьтыз ашәкәы лара дышпазныкәари хәа. Икастаз ииашаны икастоу икасымтоу сыздыруамызт. Даара сацәшәон, абзиара сшашьтоу еицәоу кастар хәа. Иамур хаизыкәазашьа иказ пхастахар стахымызт. Хаикәшәацыцхьаза ихааза, игәыкза дпышәырччо, «мшыбзиа» ма «бзиа жәбааит» хәа ацшәа лхәаларын. Сара уаха акгыы стахымызт.

Алекциякәа ханаарылга, Цыреи сареи абуфет афы акы хнацханы акино ашка хцеит. Ишакәызаалак схы-сгәы схасырштырц стахын. Уантә Цыра иашьа ишка дцеит, сара азеицшнхартахь сәаасхеит. Ауадафы санааи, Сакьа дтәан. Саниба ус ихәеит:

— Иахьа аинститут афынтә Тера алекциякәа кажьны даауан.

— Избан?

— Избан, ашәкәы лықәшәаны уаха алекцияҕы дамыртәазар алшоит.

— Ыушът, — схәахт, аха иахысхәаарыз сзымдырт. Ашәкәы лмоукәа ус даауазар ҕамлазои? Иахыцалак, исахаз сгәы иаахәеит. «Ааи» лхәазшәагь сгәыргьатцәа сааҕалт.

...Ахәылбыҕеҕа Дигәа данааи, макъана Тера асалам шәкәы лыстаратәы слықәымшәеит хәа аахәиҕәеит...

Адырҕаҕены хкурс ацкәынцәа ракәын аинститут иаҕаркыз акорпус зыргылоз аусуцәа ирыцхраауаз. Акомбинизонқәа хашәтцаны аусуцәа хрывагыланы аус шаауаз, Ыыра иашыа Беслан дааит.

— Ыыра дабаҕоу? — дынсазцааит ацсшәа анеибаххәа ашыаҕахь.

— Арратә комиссариат ашҕа ицхьон, дцеит.

— Изхаицхьеи?

— Сыздыруам.

— Ахәылбыҕеҕа дубозар сышҕа днықәларатәы иахәеи.

— Ибзиоуп, Беслан.

Уамашәа иубаша, есыуаха Ыыра хәылбыҕеҕала иееилахәа-иееилаца сашыа дычмазаѿуп, дызбаразы сцароуп хәа дцалон. Атцхыбжьон акәын даныхынхәуаз. Нас, уахь дымнеиуазар, дабацоз? Акгыы сзеилкаауамызт.

Аусура ханалгоз, шыыбжьон агәы аахыхәхәахьан. Азеицшнарҕахь сымцакәа, сахәшыацхак ауада дахыѿназ ашҕа сҕынасхеит. Уи зны-зынла аусураҕы уахынлатәи асмена лықәшәон. Ускан сара сакәын лусура аҕынтә луадахь даазгоз. Уаха илықәшәо-иықәымшәо еилыскаарц сахьнеиз, лашыа ақыта аҕынтә дааны дыҕан. Акраамтә хтәаны хәицәәжәон. Усгыы сзырццакуаз акгыы ыҕамызт. Азеицшнарҕаҕы снейны сѿызцәа сықәымшәар ахәыцрақәа сыркыр хәа сшәон.

Сандәылтц, ишылашыцара илашыцахьан. Аулица сызныз даара ихәйтдлашыцараны иҕартцон наҕ-ааҕ атцлақәа игылаз. Ус, аулица егыи аган ала снацшын, цкәынаки зҕабки сылацш иаатцәшәеит. Цқьа санцшы, иаусзымдыруаз, Ыыреи Фениеи ракәын, даргыы сгәартҕеит, аха рѿыцъагыи исмырцхашыаразы

исымбазшәа җастеит. Убыржәшьтоуп ианыздыр, Чыра есыуа-
ха сашәа ишҗа сцоит хәа дахьцоз.

Ауадаҗы санааи, Саҗба снаиазтцааит.

— Дигәа дубахьоума?

— Дсымбацт.

Сеимаақәа аасышьхырҗаны, аиартә снықәтәеит. Сханы
атумбочка иқәыз ажурнал «Алашара» аақәысхын, инархәы-
аархәны снахәацш-аахәацшит. Жәеинраалақәак срыцхьейт,
аха тыцқәак рҗы җынтә-хынтә сацхьон. Схы тацәза акы
җаломызт. Нас ажурнал нықәстцан, Дигәа иҗаитцаз здыру-
анда шысгәахәуаз, иаргьы ашә днас-аасны даафналт. Сгәы
хытхытәуа, сыла тырхаха снаихәацшын, аха иееиз хәа акгьы
имхәеит.

Саҗба Дигәа диҗын.

— Цьара уаха цсыхәак узамтазози?

— Мап.

Сара урт рцәажәара салахәымызт. Ацәажәара акәым,
азызырфратцәҗба сылшомызт. Абас иҗамландаз хәа сзыцәшәо
акәын иҗалоз. Иҗалар сҗахызар иауҗалахуаз?

— ...Уаха иҗастцараны иҗоузеи, — даҗын Дигәа. — Иацы
Тера ашәкәы сызлымтеит. Илысҗаратәы сақәымшәеит. Иахьа
алекцияқәа рыбжәара сышҗа лыбжыы аалырҗеит, уара закәытә
салам шәкәузеи истәны иумоу, сара акгьы сазыцшымызт хәа.
Уи иацы бара ибтәу салам шәкәык сымоуп хәа ласхәахьан.

— Усгьы азәгьы ихәахуоу?

— Узыршәла. Исымоуп схәан, сҗыыба иаатызҗеит. Сара сгәы
иаанаҗеит ас схәар лфызцәа баша салам шәкәык лоузаап хәа
агәхьаа рымкып, фбагьы, хазы сшәон акы лцәа иалашәаны
асалам шәкәы сымлымхыр хәа.

— Нас? — Саҗба дааирццакит.

— Уамашәа иубо, иаасымылхын, аха лара иаахлыртлаанза,
лфызцәа иаалымырхит. Уиаамтаз алекцияхь атцәтцәа җалон,
алектор даафналт. Хантәа, ироуз ацхьара иалаҗеит зегьы.

— Хәарас иаҗахузеи, иахьацхьоз утәаны урыхәацшуан! —
Сара сатцкысгьы иҗалаз Саҗба игәы иалсит.

— Абғыыц иантаны илзынасышьтит, асалам шәкәы зегь
забырпхьои, изызку бара боуп хәа...

Ауафы акы игәы иалсны дантәыуо, лағырзыла игәы ирдо-
ит. Сара сызтәыуомызт, сыгәгы зласырдаша сыздыруамызт.
Аиахәа амачар атхны ауалыр иантоутәалак, цкыа еилашны
еикәтәанза арыптә уаҗом. Иаутар ауалыр җнажәар алшо-
ит. Убри ауалыр амачар җатәаны, ишны иеикәтәанза арыптә
зырҗаз даараза сеипшын.

6

Иаахәытдырҗаны Аҗәатәи аинтернат аҗы апрактика мыз-
кы акара хәхысраны хшыкоу аахалархәеит, азәгы ихы-игәы
итамызт, уажәы апрактика хәхысразы җыара хрышьтуеит хәа.
Акы, азынтәи аҗышәарақәа аахадгыларазы мызкы затәык
акәын иагыз, җбагы, алекциақәа ркурс инахмыртәацыз
раҗәан. Уажәшьта есымша инейтхыу аконспектқәа рыҗра,
рыҗееира, аурокқәа рымҗаҗгара, реилыргара ухәа ашьыж
заанаты ауада индәылтцауз, уахазны хәаакылсуан. Тера, аха-
ра акәзаргы, сылапш җыаргы дытҗашәомызт. Данхәаазга,
сыгәгы атып итамыло, иааиуа асабша сапшит. Ускан дарей
хареи хәилатәаны иззыхзапхьоз амаҗәар җыц, атыхәтәантәи
алекциа хәураны икан. Уи ала хәпрограма хәгәлгон. Аха,
җас иауазшәа, асабша хҗык аурокқәа хәман. Даҗәа мышқәак
рышкә ииаргоз җыахшьон, ианиарымга, Сакъеи сареи аурокқәа
рышьтахь зегьакоуп хҗаратәы иҗахҗап хәа неибәххәеит.

Асабша актәи аурок усгы сара сакәын измаз. Изласылшоз
ала сеазыҗастҗеит, ус сметодист Клара Харитон-ипҗа дааит.
Рҗаҗәақәакгы сылатәеит. Акгы саҗәымшәеит, изласылшоз
ала имҗаҗызгеит. Ианейлдыргоз «ибзиоуп» хәа ахәшьара
артәеит. Нас сышьтахь аурокқәа имҗаҗгаз реилыргара ашкә
ииясит. Исылатәаз артәаҗәа аурокқәа рыман, имҗар җамлеит,
уи акәын истахыз, сҗагылт.

— Клара Харитон-ипҗа!

— Изакеи?

— Дианеи Галиеи руруккэа реилыргара хыхъом.

— Избан?

— Аинститут афы алекция хамоуп.

— Уажэы закэытэ лекцияхи?

— Аестетика.

— Апрактикахъ шэыкоупеи?

Сара саалаган, ари атыхэтэантэи алекция шакэыз, уажэтэи асеместр афы апышэара шахтиуа ухэа зегы схэан, аха хаулмышьтит. Ссызцэа иаадыргэгэар акы алтыр алшон, аха еихарафык ф-урокк иаанхаз еилырганы афныка ацара акэын иртахыз. Сакыа «хаиццап» хэа сыла ала адырра аниста, дшақэшахатыз ихы ааиртысит. Ихгы даахан, зны уара уцозар уца, ушьтахъ саргы сцоит хэа ибжы нхэытцакны иаасеихэеит.

— Клара Харитон-ипча, алекция иашьтада, аха ииашатэкыаны аинститут ахъ сымцар калом. Ашэахыа аурок сымоуп, иахыа аметодист еихаби алектори сконспект рнапкэа ақэрымтцар, ашэахыа аурок ахъ снармышьтыр алшоит, — амц сымхэар камлеит.

— Уатцэы иакэыртцар камлои?

— Уатцэы мейшоуп.

— Ииашатэкыоуп, уца.

Ссызцэа нхэытцачча-аахэытцаччеит. Сызхацо рдыруама аасгэахэуа сындэылтцит. Сакыагы сизымпшкэа сыкэлаауа ауп аладара сыштала. Аинститут сазааигэацыпхыаза есааира сыц-цакыра иацыстцон. Агэашэ афы Валериан Платон-ипца имашына ласы иаатытцра саакэшэеит, хаицэажэо хаицны апсуа литература акафедрахъ хфыхэнеит. Анс-арс хтэаны хшеицэажэоз, алекция акнытэ атэтцэа аакалеит, сгэы атыпгы иныкэкьеит. Сгэы аусура арццакит, слымхакэа неихашэит. Уажэы гэылапсыла акоридор афы сгылан. Акызатцэык истахыз адэылтцра акэын, аха арахъ Валериан Платон-ипца дызлацэажэоз иажэа далгомызт. Мчылатцэкыа акэын сизызырфэуашэа шыкстцоз. Ус, алекцияхъ атэтцэа калеит. Астудентцэа раудиториякэа ианрыфнала, иажэа аахыркэшо дфагылан, импортфель еикэтэа аашьтыхны хандэылтцит. Иара алекцияхъ дцеит,

акоридор тацә саабжьахеит. Уажәы Валериан Платон-ица дшысцәымғыз хәашьак сзәтомызт.

Ашьшьыхәа снеин, алекция ахьхамаз, ашә схы надкыла-ны сзырфит. Алекция цон. Сгәы лакшакуа саалахеит. Сакьа дшыфноу здырузар сьфналон, исазхәода акәымзар. Ус, акыр сгылан. Иахьцалак афналара сзымгәағьит. Саакәтцәиин амардуан сафаланы сфыласхеит. Амардуан абжеихарак снейхьан еипш, Гарик днаспылеит.

— Уара Сакьа душьтан.

— Ианбыкәу?

— Уажә ацшьара минуткәа раан.

Сгәырғьатцәа саакәгьежът. Сакьа дааизар, алекцияхь дым-неир иузомызт, саргьы снейрц сгәағьит.

Ашә снас-насны сныфналт. Шьоуку аапышәырччеит, даеа шьоуку ааилацәкәйт. Лара лхы лалыркәын, лнапы натцыргәаны днатәеит.

— Даут, уаха уафы дмаазои? — алектор дынсазцааит.

— Ауроккәа рымоуп.

— Утәа.

Уаанза сыштәалоз еипш, ашьтахь Дигәа снаиватәеит. Алектор алекция ацхьара дналагеит. Сгәы еивахашәа икәзгьы аа-ивызгеит. Рацхьаза акәны ашьшьыхәа зегьы сынрылапшит. Лара лхы лнапы атцыргәаны дыштәац дтәан. Азәгьы сара дсыхәапшзомызт, алектор рыхшыф изышьтны изызырфуан. Саргьы алектор иихәарызеишь абас аинтерес зцоу сгәахәын, сыхшыф назысышьтит, аха акгьы слымхақәа иртәломызт, ацәашьқәа тартәазшәа. Даара сцәа-сжьы сцәыласын. Абас сцәцәза, акы схы-сгәы итамло, агәырғьара самехакны сыду-неихаан скамлацызт.

...Лара сааигәара дтәан. Сара адәахьы сыцшуан. Атцлақәа рыкәцәқәа сынрыхәапшит. Урт аинститут афәпхьа еиҗахаз ацсатцлақәа ракәын. Ажәфәан алақта иацәан, цьара имашәыршәа акәзаргьы цтәцк хыршәламызт. Аҗаца зхы-зфы хыртыз илеипшын.

...Лара сааигэара дтэан. Адунеи ссирын. Иссирын арт апсатцлақэа рықэцэқэа, убастцэқэа иссирын ашьха тыпцха лыбла иатцэа тыпхаақэа реипш ажэоан алакта. Ихаан адэахьынтэ игоз амашынақэа, атроллеибускэа, адэыгбақэа ирхылцуаз абжбы. Исызгэакыан иаасыкэыршаны итэаз ссөызцэа, сықэлацэа. Шэышықэсала абри адгыл афы сара ақэынхара стахын.

7

Аурокқэа уи аены Сакьей сарей ихамазамызт. Измаз ианымцапырга ашьтахь, аазаџ ейхабы икабинет афы хныџналан, ирласны иааилхаргеит. Нас хџыцъагь азеипшнхартыхь хџааххеит. Аинститут афынтэ ус иаапцэашэа амџахэаста ала ахаха аладара илашьтыз хланылт.

— Сакья, ак уасхэашан.

— Изакей? — сапхья дгылан дышлеиуаз, даатгыланы даакэцэиит.

— Суацэажэар стахын.

— Азамана.

— Ани аус акэын сызлацэажэарц истыхыз.

— Ани аус арбан?

— Тера...

— Аа-а... — сажэа днацыџлт.

— Иеилукаау?

— Ааи.

— Ашэқэы лзызџижьтэи итцуа иудыруа ауп, уажэшьта иахылхэаауагы сахар стахын.

— Умыцакцэазои?

— Сыздыруам, сгэы иаанагом.

— Ииашаны, акыр аамта лүтеит. Сара сгэаналагы, сақэшахатуп атак ултар...

— Саргы убастцэқэа ауп сгэы ишаанагауа.

— Уи азбахэала улацэажэараны ушыкоу лдыруеит. Атак иуалхэашагы лдыруазар акэхап.

— Исалхэарызеишь?! — сгэы аахытхытит.

— Сынцэоу цыушьо.

Аихамца цха хнатцысын, астадион ашытахьала хёынаххеит.

— Иузыгэагыру лацэажэара?

Агэагыра, ииашаны, иаасцэыуадафын. Аха схэыцрақэа «исалхэарызеишь» шысгэахэуаз уаха сылымшо сдыраапсеит. Исалхэозаалакгы, исалхэараны икоу салхэандаз хэа акэын сшыказ, нас стынчхарын. Ускан стынчхатцёкёозу здыруада акэымзар.

Ахэылбычеха Тера азеипшнхартэфы дшыказ анызба, ауа-да сныфнытцын, ашэ снылагылт, лара длыбаауаны збозар, ма лфызцэа збар слацэажэарц шыстаху лзынасыцхарц азын. Митэык агылаха смоуит, амардуан дафаланы длеиуан Тера лфызэ Нона Гезердаа.

— Нона! — схэан, сналцылт.

Лара даатгылт.

— Цьаракыр бмыццакуазар, аказын сбыхэар стахын.

— Сзырццакуа хэа акгы ыкам.

— Ус акэзар, сызбазцаарц истахугы бара ибзымдыруа быкам. Сара Тера шёкэык лзынасышытын, дшазныкэаз, иахылхэааз сахар стахын. Агэхьаа баластцоит, аха Тера дтацэызар, абранза длыбаар стахын.

— Ибзиоуп, — лхэан, лышытахька даакэгьежны амардуан дцафалт.

Сара сахыглаз садырсызшэа сгылан. Сгэы адыкдықхэа еисуан, хэгеица итытцы сацхьа лара илпылар атахызшэа. Уажэы-уажэы амардуан тацэы саафапшуан. Дафаланы длеиуазар хэа... Аха амра аташэамтаз атыхэтэантэи ашэахэақэа ипсадаха аарлахэа сыла иаахыццалон акэымзар, амардуан азэггы дафызбаауамызт. Амра иакэыршаны ашэапшь уаркалеиуа амшын аца зеггы амехакны, аеиитцхэа ажэоан иатцан. Уи злақапшьыз ала, уатцэы амш еилгома ухэаратэы икан. Амш цэгьахар зтахыда, сарггы иахьеипш уатцэы амра хааза ипхар акэын истахыз.

Амра сахьынзахәәпшуаз, лара амардуан длаҕалт. Сгәы нтыт. Лыхцәы ацха пштәы змаз, знык иҕаны лышьтахьҕа икы-дын. Азеипшнхартәҕы илшәылцалоз аткы цәыҕапшь ашәтқәа зқәыпсаз лшәын. Лхы-лҕы разза, лқышәқәа аҕышәырччара ықәыхх, ганха дыпшуа длеиуан. Дааиуан ашышьыхәа, амра ашәахәақәа ихыпсараха илхысуа. Уаха лышҕа схьампшит, халапшқәа еиқәшәар хәа сшәон. Данылбаа сналцылт.

— Тера... абасшәа хнаскыап.

Аратәҕыа аицәажәара сзымгәаҕыт. Уажәы-уажәы астудентцәа лиас-иасуан. Лара ажәак мхәакәа лҕыналхейт. Азеипшнхартә ашытахь ала акрыфарта акыр хәзааигәаны хаангылт.

— Тера, — изулак слыхәампшзакәа сналагейт, — сызхабыдхьаз бымдыркәа быҕам. Ашәкәы ибзынасышьтыз атак сахар стахын.

Иаахжәаны акәзарггы — исхәейт. Исхәазггы уамашәа избе-ит. Асҕак еиқәыршәаны исызхәойт хәа сыҕамызт, ларггы лхы ларкәшәа илкыз шышьтылхын, дразза даасыхәапшит, ихааза, игәыкза дааҕышәырччан, ганха днапшны лыжәоахыркәа дварыхейт.

— Исхәои, сара макьана хатцацара схы иҕасыршәырггы, сазхәыцырггы стахым.

— Уажәы сара бсыцца аусхәахуа. Ааигәа ауп аинсти-тут бантала, иахынзатбаху сыбзыпшуейт, ибтахызар, балгаанзаггы. Уанза хайыызцәахап, акино, атеатр ашҕа хайицалап. Сгәы иаанагоит уи аамтаз цқьа итегь хайлибакаап, хайбадырп хәа. Нас усқантәи аус, усқан аеунарбойт.

Аха лара сажәа днаҕыфлт:

— Сара шәыызара сапсаны схы збом, азыпшраггы стахым. Уанза исеиҕуггы амыза дшәыпшаап. Насггы, ари азбахәала дачазны халамцәажәаразы, уаха зынза атыхәа пцәазар стахуп.

Иаразнак сгәысеанзамкәа, хәылцазы ссирк аан иаасықәлашыцеит. Исықәлашыцеит амра ташәаанза. Ахыб ада аоны ргыланы изцәеиқәыбгаз даараза сиеипшын.

— ...Макъана ари зегъы лагалоуп, — ихъеит ашьтахъ Сакъа.
 — Ишџа?
 — Уара ишџоутахыз. Азџаб иаразнак дакъашахатхар
 утахызма?
 — Иамоуи?
 — Жъаха акъэами, азџаб ацкъын иихъаз иаарласны
 иакъашахатхо деикъашъам анухъаз.
 — Ускан, хазлацъажъоз хазын.
 — Ихаззамызт, Даут. Насгъы иухоумырштын, ауафы ибзиа-
 бара азыкъџара ахъчара шаџаху.
 — Иарбан исыхъчо, уара, лара мап шылхъаз уасымхъеи?
 Иара даапышъырччеит.
 Дзымпышъырччозеи, схатыџан дыџазар, нас
 дызпышъырччозар збарын. Аха зегъы абас иџалоит хъа згъы
 иаанагодаз...

8

Ииашатџъаны, згъы иаанагодаз, ахъылбычеха амш еил-
 ганы ишыџаз, амра анташъа иааихашышъуеит хъа. Ажъџан
 аетџакъа еилаарцыруа реахъаттарыџсауаз апџакъа иатцалаз,
 ажъџан ахаџи адгъыли ааибанамырбеит...

Атхыбжъон азхара имацъысны ианџадыды ашьтахъ аџа
 агъакъхъа алеира иналагеит. Аџа аухантџарак икыдхъа
 ишлеиц илеиуан. Гъалак аманы агъы аардазшъа ашьжымџан
 аџааикъэнакын, аилгарахъ аџазнакит. Пшак иааџалазгъы
 апџакъа аџалакъ иахажъыз инџхарс-аапхарсны амра
 аацъыртџит... Аха рацъак мџыкъа зегъакоуп, аџаџсата алеира
 иналагеит.

Арскатџи аџа илеиз азиаскъа рзышъџра инџымџкъа
 иџамызт. Уи зџыло амшынгъы ихымџкъа иаунхахуа.
 Аулицакъа рџы уафы данызымба амшын ихыџыз абаразы
 ага иавалт сгъахъын, уахъ сџынасхеит. Аха сгъы сажъеит. Ага
 ауразоуроу иџацъын, имашъыршъа акъэаргъы, азгъы улаџш

дытдашәомызт. Амшын акәзар, иаха амш ахыцәгъахаз агәы иалазшәа, аңштәы аңсахын, игәрымуан акәымзар, ихыцны иҕамызт. Ацәқәырқақәа рцәа иҕачза, рыхқәа шыткәыцәаа харантә иаиуан. Нас ишамчу агыгцәа ргылан иааикәатцәины аҕәара инасуан...

Сара ашышықәа, агәалаҕазаара сымамкәа снейуан. Сгәы аҕыцъ тажыушәа ихъанҕыцъза икылжәаны иагон. Уанзагъ пхъаҕа исыханы сызгоз, уажәы хараза, хараза амза аткысгъы исцәыхараны, атцанза сзырхәыцуазгъы зынза алакәқәа рҕы ада иҕамлазозшәа збон. Адунеиажә убас еиңш ихааз, исси-рыз, зқъышықәсала ари адгъыл аҕы ақәынхара ахыстахыз — уажәшьта иагъхаамызт, иагъссирмызт.

Аңша хышәашәаза иасуан.

Цла хәычык афызцәа арахъ иаарылгашәа, бҕыда, абзи-абара еснагъ иҕаларазы анцәа ихәозшәа амахәқәа хахаза ажәфәан иахъалаз, алағызз еиңш, амшын зытдаа ахыкәкәон. Аапын ааихыр, абҕы ҕалон, ишәтуан. Атцла хәычы, рацәак ақәра зламамыз ала зегъытәҕыа макъана иазымдыруазар ҕаларын. Аха аңхъаҕа ас иагъа удафәра азыңшызаргъы, урт зегъы еилкааны ишыриаиуаз агәра згон.

Сара итцегъ агәра згон...

АУАЛҢЫҢ

Арушан ашарыцара дашытамыз. Азынра ахышө нывтрааны, ишәкәк нкылырхәхәшә, ашәч зхарцаны игылоу амжә иалатәалоз рдәынакәк дахьрейхсуаз атәы умхәозар, егыс, ашәхә ацара акәым, шәарыцара хәә икәатцарацәкәа дытцамлацт.

Ашәарыцара иагышәтәу, бзиагыы избо игәылацәә Мкани Шаликәеи роуп. Урт лассы-лассы аңхын ашәхәкә, азын ацстака шәарыцара ицалоит.

Рәыцагыы ашәарыцага лақәә рымоуп. Шаликәә акы ауп имоу, аха Мкан — х-лак. Урт рныкәгарагыы ус имариамызт, аңшәмаңхәысгыы зны-зыыла иаагыжыуан, аха иара рыда дхәартамызт. Руакы ла гәгәазак акәын, ақәыцмақәә иргәйдло, абынхәакәә ирызнейуаз лан. Уи Дамшә ахызын. Аңгыы алеишәә цәгәан. Ус агәылацәә ирзытрысуамызт, иабалак ирышәтало икамызт, аха аңстәкәә рахь, ахәакәә аабаны икәгыломызт. Шәарыцара ианыргоз, абынхәакәә ирхәхәан, уи акәу. Аңны амхы акәшамыкәшә хәәк анаакәнабаа, аңсгатәы аназымга, еигрыжәжәә икәнатцон.

Абас зны Арушан ихәак раанда ишадхоз абан, илеи илашәталт. Ихәә ахәхәабжә аниаха кьатк аашәтцааны, дыфны даакылсын, ишимчыз Дамшә данас, абга аамыфрит, ахәагыы ааунашәтит. Ахәагыы ашәа алыхьхьо ергьхәә афныка ицеит, алагыы азныказ уа иаанхеит. Арушан ицәымыгхан, иара ахь шәәфәкәк анныкайтца, убас аңқәә инарбеит, затца уаха дазааигәамхарыз. Днаскыаны дцәытагыланы пытрак дазыпшуан. Зныкыршәә ифатцыззан, агәы иштатцәыуаз мацара, абга амыфруа, афныка ицеит.

Арушан иңсы иаахимырзааит икалаз. Мкан акраамтә дахьнеилак игәы иалан ихәон, сла чмазафхеит хәә. Мыз-

кы акара анца, уи дгэыргъатцэа ихэо далагеит сла бзиахеит, сынтэа апста асы леир, абынхэақэа рхафара изгоит хэа.

Зны, Арушъан Мкан икны ус хэыцък атыхэала неитэыс икэшэеит. Аха Дамшэи иареи ирыбжьаз идыруан, ипсы заны ашта днықасны, аматурта абартца дныцагылоны, настхашэа иахътэаз даагэанатан, али-пси рыбжьара инаихъзеит. «Аақ» ахэан, инеицрасын, икыаф аахынажэеит, аха иаргы деи-хан, афныцка иеыфнаижыт, апшэмацаэагы еибархэхэан ианфатцеибаркыа, ала аахынхэит.

Ари афыза эдимбалацыз ила, ас аныканатца, Мкан гэфарак иаузаргы ақэфимтит.

Акытафы, ицэгъароума, ибзиароума, Мкани Шаликэеи ахыглазаалакы, акы иафызаргы, есқынагы излацаажэо ашэарыцара азбахэ ауп. Урт убас еифартэны изықэшэақэаз ахтысқэа рхэалоит, знык саргы срыццандаз угэахэратэы. Зны убастцкыа ихыт Арушъангы.

Ааигэа дара шэарыцара икан. Қэасабк шыны иааргеит. Агэылацаа астал ианахатэа, ари шыршыз атэы аацэырыргеит. Ынак шыыбжьонынза ишныкэаз, нас ашэарах рышыта ишхылаз, иазааигэаны ианеихс, иахытахаз, уахы излаталаз, ахра изфыргаз ухэа даара аинтерес атан. Мап, ашыха ашэарыцара мариамызт, аха иара ссирын.

— Зны шэанцо сыжэгозар, сшэыццон... — уи дыхнахзан ибжы ааиргеит Арушъан.

Азынра абынхэақэа рашэарыцара уаагоит хэа ддыргэыгт. Иааит азынрагы. Апстанза илбааган асы ауит. Мкани Шаликэеи аагылахуа иказма, идэықэлеит. Арушъангы дышытырхит, ишиархэахыаз еипш.

Шыыжык амфа иқэлеит Мкан, Шаликэа, Арушъан.

Уажэтэи рышэарыцараф Мкан илақэа ракэын ирыцыз. Шаликэа ила афны иаанрыжыт, агэы рахэымызт азы. Дара алақэа ахыцоз рцэа иалашэан, уажэы-уажэы ирацыкьон. Дамшэ затцэык афынкыло ирышытан. Уажэы-уажэы иаатгыланы

Арушьян ихәәцшуан, ари дабахтаху хәә акәхап, аха аңшәма акгы имхәозшәа анабалак, иарггы җымт ирышьтан. Уеизггы рацәак ишаҗахымыз аззомызт. Аены, иҗеираны иахьыҗаз атың аҗы икарауараха иҗеит. Ажәытә ахышьцәа рҗәарч ашә, асы аалрыцкыаан ианаадырт, аҗнытҗка ибахза иҗан. Аҗнытҗка амҗы маҗымкәа иҗнан. Иаразнак амца еиқәыртцеит. Рхәы рҗханы акы ианацҗа, ахәлараггы уиакәхеит.

Амца агәгәахәа ишеиқәыз Мканггы Шаликәаггы, руапақәа рхы иаакәыршаны, иқәчапаз ацәартағәқәа руакаҗы ршьапқәа неилацсаны ицәеит. Еггы аҗы — Арушьян ихала. Арушьян урт рыцәашыа уамашәа ибә днахы-аахәуан, аха ацәа ааиуамызт. Амца маҗк данацәыхараха, ахыҗа дакит. Дҗагылан, аҗәахы дааскыеит. Акраамҗа ус дтәан, даныҗха, дахытәаз дыцәеит.

Аҗх бзиан. Аетҗәақәа ажәҗан иатцәсан. Адәахы иҗауан. Шаҗа дыцәазггы издыруам. Даазырҗшыз .Мкан иоуп.

— Ара узхыцәеи?

— Ахыҗа сакын.

— Уаха ахыҗа абаҗоу, шаҗа иҗхароу умбазои?

— Исымбакәа! — даахәмаршәа атәы алихит. Мкан ихы җышьтыхны ажәҗан дҗатцәшит:

— Уажәшьҗа шоит.

Ашьыжы акы ишнацҗаз еиҗш, амҗа иқәлеит. Асы иалатцаан иҗан, уқәлан уцалартә. Рхахы ашәра-цлара ахыаимҗыоз иубоз ашьха җаҗшыын, иҗашыомызт дук хара имҗакәа амра шавҗуаз.

Ишцоз тшәарак аҗы иаанҗаст.

— Арушьян, абра уанхоит, — ихәеит Мкан.

— Избан?

— Харт алақәа хаманы наҗ нхытҗка халбаауеит. Абынхәақәа рзы алақәа аухашыҗуеит. Ианытдырҗка, аратәи атшәарала идәықәлар җалоит. Умбои, аграпара җартцахыеит: иҗалан илба-аит. Арушьян данҗшы, аиашаз, ахәақәа рышьҗа тҗәыхаа илаган.

— Амала, угәуеанызароуп. Абынхәа ухы уақәгәыҗны уаҗымлароуп. Ааигәатцәкы иаамышьткәа уеихс.

— Иухәаз саҳаит...

Дара лталан ицеит.

Иара дахыкылатәаша хәа идырбаз атың ахь днеит. Ахыс-разы уамашәа иманшәалан. Уаңхәаҕа акыр метра иааиуа ибзианы иубартан. Еилажбыз ауахәақәа бжыккан. Ишәақь ааихыхны ауахәа инықәикит. Апатронақәа аагәеитеит. Акыраамта дыңшын. Ҙынчран. Аңста аңсы заны иңшын. Пытрак ашьтахь, иаңхәа амра ахылаңхоз иаашәшьит, ихы ҫышьтхны даныҫаңш, ибеит анакә хыланы алакәра ишаҫыз. Иагәаңьеишьеит ас иаарласны икалаз аҫауеиҫakra. «Уажә-шьта хшәарыцатәкьеит!» — ааигәахәт Арушьан.

Амш еиҳа-еиҳа еимгәашәшьуан, уаңхәа игылоу думбо анакәа жәпахон. Иара дыңшижьтеи маң тзомызт, уажәшьта амшгы акыр илеихьан. Хәычы-хәычы ихьтахо, ачыхь аҫалт. Диашан Мкан, ари хьтоума анихәаз. Ирласны дыхьтышьит Арушьан. Арахь Мкани Шаликәеи рхабарк ҕамлеит.

Анакә еиҳа-еиҳа аҫарыжәпон, иара — дыхьтакуан.

Убасҕан, ишәақь ахы аҫада дҫаханы, итирҕеит. Илымхәқәа кыдтаны даазырҫит, аха аҫак имоуит. Уаҳагы аңшра иаңсаны импхъазеит. Урт атың ибзианы ирдыруан. Избеит иаргы атың ашҕа дылбаарц. Ега умхәан, дара икарауараха, ахьтеи амлеи иркуа иаашт. Иара, уаанза амца еиқәитцарын, рыхәгы рдханы ирхиарын. Дахыҕоу баша ахьта иеаиркуеит акәымзар, акгы даңсаны имбеит.

Уаҳагы ңшра ҕаимтеит. Ианыхәнозтәи рышьтақәа асаҫы иаанханы иҕан, дхыланы иҫылеихеит. Хара дымлеицкәаны асырхәы аҫыланахеит. Аңшагы аҫалт. Уи, асы еилархынхәуа, иқәыргьежьаауа иама иаақәлеит. Арушьан иааирццакит. Рышьтақәа еиманаңсаанза атың аҕны днеир акәын.

Мҫабжара ҕаитцахьан еипш, дызхыз ашьтақәа асы ианеиманаңса, гәаныла дцар акәхеит. Дышнеиуаз, ҫкьарстак дынхықәгылт. Даатғылан, дааиңхьхәыцит. Алада длаңшит, аха анакә акгы инарбомызт. Ахықә дықәланы иҫынеихеит. Асы

еимагыланы алеира иафын. Аңша аеаргәгәон. Уи уажәшьта пшамызт, иуртын. Амға дықәлеижьтеи аамта шақа цахъыз издыруамызт, аха ахәларахь ахы архозар акәхарын, арахь анакә — еилашәшәымтәк иафызәхеит.

Афкьарста ахыцпа дықәгыланы дышнеиуаз, дзықәгылаз шитабгаз еиликааит ауп, уаха акгы игәалашәом. Ихы идыруа даныкала, идуцәам асхъыс датәжын. Ииулак дөацытцит. Иеаагәеитан, баөптәа иламызт аха, дахкыдкьақәаз акәхап, хьаақәак иоуит.

Уажәшьта дабацо? Иаңхьа, ишьтахь — зегынцъара фкьарстоуп. Мөзацәыс иказ — дызланеиз аөадара ала дыхәнар акәын.

Ицъыба дынталан, еифаңсаз ашәарыцаөцәа рчақы аатиган, амардуан афаңкара далагеит. Еилалахъыз асы еикәацәа аңкара мариамызт. Шақа дадхалаз издыруамызт, дагыашытамызт. Иахьцалак — дөыхәнеит. Убасқан, аөада акәу алада акәу — ахысбжыы геит. Ахысбжыы аниаха, дгәырғьатцәа даакалеит. Иаргы, дхысны атак ритарц, ижәөахыр икыдыз ашәакь сыкәнысхуеит хәа даналага, изымкит. Инапкәа лахәны иқан. Ицъыба итәитцеит, датәхәеит, аха имыхәошәа аниба, ибжыы иргарц избит имч зегы еибытаны, аха ибжыы изтымгеит. Ахьта иагахьан. Имч зынза иааилзааит, длеизкәыфит.

Аурт еикәтәомызт.

Уаха акгы дазымхәыцуа дкалахьан еипш, лак абжыы иахаит. Аарлахәа ибла анаахит, иаңхьа Дамшә гылан. Даагәырғәеит. Игәгы гәыгра хәычык ааталт, издыруада Мкани Шаликәеи ацны иааизар хәа. Ибла тырхаха дыңшуан, аха уафы димбеит. Дамшә макьана игыланы иеишра иафын. Арушьан ала иатахыз изеилкаауамызт. Нас ауп ихы аназца, сашьталаны сдәықәлар атып ахь сышпакылнамгари хәа.

Имчкәа ааизыркәкәаны дөагылан, дзазо мчыла ишьапкәа еихигеит. Дамшә уи иазыңшызшәа, ашра иакәытцны, метрак акара инаскьаны, иаатгыланы инаихәаңшит. Напышьашәала дааиуашәа анаба, иеишуа, иаңхьа игыланы афынанахеит. Из-

дыруада сыпсы еикәнархаргы иғәхәит, дқаха-бғало ала даһьталаны дахьнеиуаз. Еиҫах агәыгра иоуит. Агәыгра иоуз имчгы ҫанатейт. Убри амч иоуз акәын уажәы пхьаҕа иханы дызгоз.

Амға шаҕа аамҫа икәыз издыруамызт, рхы ахьхазгы усгы изеилкаауамызт, аха рымға нтәара ақәымлейт. Атцыхәтәан, дахькаһазгы дзымгылт. Дамшә иеишуа еиҫанеихагылт. Арушьян ала агәхьаа имкит. Дамшә икьағ кны инаихейт. Дахькажьыз хәычык ладаран, дырхәазаны метрақәак дланашьтит. Уаҕагы икәамтцит. Аешьуа иеишра иағын. Иара иааҕсара илсны, ацәа даанахәо иалагейт. Есааира ацәа дҫанагалацыпхьаза, Дамшә абжы харә инаскьон...

Ила хитаанза, рапхьа абжькәа роуп иахаз. Ииулак ибла анаахит, ааҕтра дҫатҫаҕшит. Ила иабаз агәра изымго иапхьаҕа днаҕшызар, Мкани Шаликәеи ихагылоуп, иварағ амца агәгәахәа еикәуп.

— Ушәейт хәа сыкоуп, — даахәмарт Мкан. — Устейт, фырҕанк хазкы.

Ауатка анидыржә, акыргы дыпхазшәа ибейт. Ацәажәарагы илшо дааҕкалейт.

...Ашьтахь иархәейт, Дамшә акәымзар дрыпшаараны ишыҕамыз. Дамшә атып ағы иҫкылкьан, ишуа, ағәашьуа иалагазаап. Иҫараҕызан, дахьышьҫаз инанагейт.

Адырҫаены ашьыжь Дамшә аниба, ахы аасшьышьып хәа иеаназик, аҕаса еипш ааигәара днанамышьтуа, ахапц хырҕаҕыны ининарбейт. Дамшә Арушьян иаған, иағаны иаанхейт. Аха Арушьян арыцхара данақәшәа, деикәнархейт. Ауағы ацәгьараан ихьчара иара иуалпшьан иапхьазон.

КАРШӘ

Ашыыжь саб заанатцы сааирцшит. Азынтца рацәаны иахтаан, уажәы итирц Гаграка игон. Сашьеихаби сареи ашәыр зтаз акалатқәа ауардын иақәыргыланы амәаду афынза дкылаагар акәын.

Сеааилахәаны сындәылцит. Адәахыы макьана лашьцан. Тагалан ашьтахьтәкьа акәын, ихьтан. Уи зырхьтаз асы илакәны илеиз акәын, аха агахь макьана иазыгәагыамызт. Уи ацымхәрас игәыпцәагаха ақәоура акәын изғәаз. Ашьтахь, агәы пцәазшәа мчыбжьык аахыс, амш еилгеит. Ынла амра кажжы ипхон, уахынла аетцәақәа каххаа, итцауан. Иахьагы амш еилган, уажәы еиха излахьтахаз ала архафы игәгәаны иштцааз ҫашьомызт.

Хгәашә аафсан ататын казарма сашьеи сареи хнытцалт. Ауардын ахәда ҫышьтыхны, иркәырны иаатцхгеит. Асапыць натцаргыланы, саб итцхкырц иааицаз ацәқәа рцакра халагеит. Сашьа ауардын атырас антцара дналагеит, атцәақәа акалатқәа иахьыртоу ауардын иамхәахәаразы.

Акалатқәа ауардын ианақәырца, ацәқәа сыршәаларц амжәатә ҫырмышьц кны ахәда снықәтәеит. Саб агәашә асақьқәа анализ, Хьытцкәыр ауардын днацынгыланы агәарабжьара хныбжьалт.

Уажәшьта ашарккара иалагахьан. Уи ашарккара есааира ирцәо иааиуан иғарцшарза ажәфәан икыдыз аетцәақәа. Аха макьана мраташәарахь аетцәақәа икыдыз иаха ахра руан. Мчышьта хзааигәахо ханалага ишшара ишахьан. Хараза мрагыларахь ашьха дуқәа еитцхәа игылоу амра макьана ирывымтцыызт, ашәахәақәа ахькыдыцхалоз икапшыын. Арха уахьпшлак адәы кьақьарақәа рфы, иаха асы аузшәа, иахьтцааз икәашза икан. Азиас Мчышьта ахьиасуаз ижәпаза анакә

аеиццха метракэак ишыштыхны иахатэан. Арахь еиха ихьтан. Уи зырхьтоз ацша-цаа икэыз акэын. Агэарабжьара ибжьажыыз ахэынцха ихахэха еикэхацс укэнаргылом. Азтаѡаѡаракэа ацааршэ жэпаза ирхын, Хьытцкэыр урт азтаѡаѡаракэа дрывсуан, ацэкэа ршыапы ахэрыр хэа дшэаны.

Амѡтэы ацха хныкэсын, амѡаду аѡы хакылсит. Гаграка ицоз пытѡыкгыы амашыына иазыцшны игылан. Урт кылсижытеи акыр цуазар акэхарын, ахьта ианагы амца еикэыртцаз иакэшаны игылан. Рацхэа ханнеи, ауардын аанахкылт. Хьытцкэыр асапыць истаз ахэда инытцаиргылеит. Сара ауардын ахэдала ацхэа снейны сыѡкаѡеит. Ацэкэа цхэака има-арц азы саарцырагылт. Хьытцкэыр ауардын ашьтахь днадгылан, акалаткэа злакэѡахэаз ашаха апыртлара дналагеит. Саб хашьтахька дгыланы даауан, аха иара даанза ацкэынцэа игылаз ицхыраан, акалаткэа акэхны аулица атцкар аѡы инадыргылт.

Уи аамтазы хааигэаратцэка лак абжыы аатыганы, игэытшыаагаха ауура иалагеит. Ацэкэа шэаны инатрыст, аха афырмахьц искиз ыркэагкэагуа ианыдсырба, реааныркылт.

Игылаз зегы ала ауубжыы ахьгаз ашка ханхэацшит. Хнаѡсан адэы еиужьра ишьтаз азэгыы акгыы ыкэимбааит.

— Зыбжыы газ лазамзи, мшэан?! — дынразцааит Хьытцкэыр.

— Лоуп, — ихэеит ацкэынцэа руазэы.

— Нас, абжыы абагои?

— Ажра итахазар акэхап, рыцха.

Еица адэы ашка хнацшит. Уажэы цкэа ханцшы ауп иангэахьта ажра иамаз. Цыцх асолдатцэа иржит аимадага кабель шьтарцаразы, изыхька здыруада, уиаахыс акабель шьтарытцацкэа иаанханы икан. Ѡ-жыгаѡы иржыз цыара-цыара акыр еимахэхан, анышэ цкэаны адэы икэрыжыыз, цыцх аахыс ашыац ақөлахэан азы, хэхыгылаз акнытэ рацэак иузгэаѡомызт. «Уи ала акы амышьзар, иахьтахэз изтымтцзо итауланы иабажу», — аахгэахэт.

— Иахьтаҳаз изтымтца иахьи? — сцааит.

— Амашына аахеит, — ихәеит Рауф.

— Ишца?

— Жәаха хьчащцақәак ашъханта араҳә лбаацаны иааз-
цоз ирыцыз акәын. Абра ҳахьгылоу иаазаанза ҫышәка метра
шагу аидара шьтыхга машынак аацәыркъан, араҳә зынза
дырзааигәахаанза атормоз ишыапы ақәимкызаап аныкәцаҫы.
Уа рацхә избаз ирыцыз ахьчала ауп. Ишуа, амашына азаан-
кыло ҫышыа иагәйдлазаап. Уи данас, иршәны ажра итаижът.
Амашынагы аарлаҳәа иааникылт, уаҳа араҳә дырмаахакәа.
Дзысыз ала уаҳа ахы иамыхәо икаитцазаап. Сгылоит хәа иала-
гон, аха изгыломызт. Нас ахьшыцәа ххаткы уцеит хәа рнапқәа
аазкъаны, рырахә рыманы ицеит. Аха иара ацсахәага хәычык
уажәыгь итаз ала ара автобус аанҫасыртаҫы ауаа ҳабжы
ахьгоз азы ихәазаны иаауазаарын, ажра итаҳаанза.

— Ианбзиаз акәын урт ахьшыцәа ианыртахыз, амашәыр
анахь, икажъны ицеит, — ихәеит игылаз руазәы.

— Ма иршыыр акәын, ас имгәақрацы, — ихәеит Шьрыф.

— Зла ас иазныкәаз, урт хьшыцәам, агәнаҳа хара ирзымга-
аит, закәытә уааузеи?! — ихәеит Хьытцкәыргы, урт ахьшыцәа
даара игәы рзыпжәо.

Сара Хьытцкәыр деилыскаауан. Уи дыхьчаҫын. Аҫны
еиуеипшым ахьчалақәа ҳаман. Урт убас пату рықәитцон, ихы
атцкысгы. Рацхә акрифо дыказамызт, атып-атышә уҳәа акы
рыгигьжуамызт. Избанзар, ахьчалақәа ахьшыцәа рзы шака
ихәартоу идыруан.

Саб данааи, амашына дышътнахаанза хәа ҳамцшыкәа, ау-
ардын аақәыртәинны аҫныка ҳәааххеит. Еита ала атәыуара
иалагеит. Уи, хымпада, ауаа ацхырааразы ирыхьтәыуон.
Игәытшыаагаха абжы шгоз Хьытцкәыр дзавымсит. Ауардын аа-
никылт. Амҫа днаньтцын, ала абжы ахьгоз ашқа иҫынеихеит.
Ажра данхықәгыла, ала атәыуара иакәытцт. Ишызбоз ажра
дынтацалан, ала ааигәыдкыланы иҫааихеит. Ауардын данаад-
гыла, инсыдитцеит:

— Атыраскәа җара еизганы иҗатца!

Ауардын атырас иакәыз иаразнак агәтаншәа җара ичакәза иааизызгеит. Хытцкәыр ала ааганы инагәылаиртәеит. Сара цкәа снахәапшит. Атәыуара иакәытны, ихытшыны ацкәа еихамгыло икыцкыцъуан. Ала ахытоу умбо ахәынтәеи ашьеи иаганы иҗан. Уажәы-уажәы ахы аарлахәа ифыштыхны, алакәа алагырз рхыхәхәыла интырпыжы-аатырпыжуа ихәхәапшуан. Ашытахытәи ашыапкәа, агәчама ухәа икәакәаны иҗазар акәхарын, ашьеи ахәынтәеи амафәхәан. Амала, иара акыр ижыцәын, аха изеипшраз сыздыруамызт. Ахычала акәымкәа, акәыцма жыцә апшра акәын иамаз.

— Аәныҗа изахгои, усгы ипсуеит, — схәеит хандәыкәлоз.

Хытцкәыр илапш ырцәгыаны даасыхәапшит. Исхәаз зысхәеи аасгәахәт.

— Ас ишгәаҗуа хавсны хазлацои? Аәны иганы ацхыраара ахтап, апсы аанхозар аабап. Ибжахаргы, апсы тазааит...

Амра уажәшыта игылахәан. Ашәахәакәа хаачкәакәараза ипхон. Уи зкәыпхоз еикәыхышәашәа итәаны, агәарабжәара ибжәажыз тагаланшытахытәи ахәынтәа арпсасира иафын. Ауардын агыжыкәеи ацкәа ршыапкәеи җара-җара амра ашәахәакәа рацәаны иахырыкәыпхәхәыз илытдәшышы ицон. Мчышыта ихыз апстхәа хәхәаза, ифәжәкыз еипш, ибажә-бажәза еипхытта, еихымза-еипымзо ихытны, жәфәнгәытцала ашҗа ахалара иафын. Пша чыхыгы афамызт. Ашәахәакәа есаaira ахауа хышәашәа арпхара иафын.

Аәны ханааи, акәаскәа атәҗа атыц кәтцаны, инагәны инаиртәеит. Егырт ахычалакәа ихәмаз, иаахгаз анырба, рыцкәа хырҗаҗыаны иаатцкәан, аха Хытцкәыр ибжы фтыганы данрытәҗа, реааикәыркиит. Ртыхәа рышытацала инеин, ртыпкәа рфы инатәеит. Уаха хла фыц агәхәа рымкит.

Азырпха ааиган, ашьеи ахәынтәеи зыдшәыланы иҗаз ала изәзәеит. Ашыапы дахыакысуаз иахыуан, аха иачхауан. Амала, зны-зынла ианазымчхалак аҗызыбжы тнагон акәымзар, дсыршәап, дыскәысцап хәа иафымызт. Ашыапы аңфизәзәаа,

иаабеит ацәа пќаны, ипцәаз абаџ ахы шкылыхәхәоз. Днеин, атцәаќьяқәа ааќатцаны акасыш аќьатќьат инзааитцеит. Ашьапы инапала иаариашаны, атцәаќьяқәа ирынтцаны аґахәара далагеит. Егыи ашьапы баша ипцәан. Уигыи атып аґы интартәаны иґеиухәеит. Урт анеиқәшәа ахьаа цытк еикәтәазар акәхап, акыр аґеаиқәнакит. Сыбз ахысшыуеит хәагыи иалагон.

Сан ашьжымтан ажәқәа ирымылхыз ахш аведра абжеихарак таны абартцаґы икнахан, уахагыи ажәқәа ирымылхуаз ахш наццаны ашә хылхырц азы. Аха Хытцкәыр уи ахш аниба, иааиган, абыста атцарќәаќәаны ианеиґа, хар амамкәа акрафеит. Ианалга, лапшы хаала Хыыцкәыр инихәапшыи, ахы нышыґатцаны алацәқәа неиқәнапсеит. Иаразнакгыи ихааза ацәа интанагалт.

Ала ахш иахаржәыз, сан хәылбыґеханза илызгәамґазеит. Усгыи алақәа лцәымгын, уажәы иахьа иаахгаз анацла, еиґагыи деицәахеит. Ауыґа Гагрантә саб данааи, Хыытцкәыр иќамзаара лхы иархәаны, иаахтны иалхәеит:

— Даґеа лак ааигеит, уаанза ихәмақәаз изымхозшәа... Сыздыруам, мшәан, алақәа рыла хқәылома?

Саб лықәґимґуашәа анылба, леаанылкылт. Уаґа зынза урт рызбахә даґьаламцәажәеит.

Адырџаґены, хла ґыц Каршә ахьзахґеит, архаґыи иахькаршәыз азы. Уи уанза ахатәы ахьз амамкәа иќамызт. Алақәа рыхьзқәа акыр еиқәысыпхьазеит, аха аказы ахы џышыґыхны уи ауп исыхьзу хәа аґеснамырдырт. Ахьз ґыц иахґаз ала анақәґахґуаз, алымхәацәқәа кьацәза иџышыґыхны, игәырґьатцәа игәыннакылон.

Иаргыи уахи-ени абзиахара иаґын, аха макьана уи шыґрала изеипшраз хәздыруамызт. Аґны иааилак, Каршә ахьґәоу рылапш шақәшәалак, ишанханы иаатгылон. «Шәымшәан, ишәкьысуам», — анаххәалак, еиґа иаххәаз аґәра мґакәа, Каршә рылапш аґмыжкәа иавсуан. Нас дара рапхьа ирхәон: «Ақәыцьма хәычы тәаз цьахшьан!»

Иишатѣкыаны иара ақәыџьма еиџшын. Сара ақәыџьма азоопарки акино аџи рыда иабазбахъаз, аха аџышѣа змоу ашѣарыџаџѣа ирхѣон ақәыџьма ишеиџшыз. Уи саргы из-бон. Егъырт ахъчалақәа ихамоуи иареи еиџшымызт, акыр еиџыхаран, цкъа унарыхѣаџшыр.

Аџны асасѣа иааилак ркны, Каршѣ азбахѣ ханалаџѣажѣоз аамџа ыкымызт. Шѣоуки ирхѣон ақәыџьма иахылџт хѣа. Нас уи еиџш зхѣоз, ирхѣаз ашѣақѣыргѣгѣара иналагон. Ишыџшқаз ахъшыџѣа ан анахыршѣаа, иара алақәа ирылараазеит хѣа. Уи Хъыџкѣыр дақѣшахѣтхомызт. «Ақәыџьма иахылџзар, ауаџы ишыџшқаз имџыхъашѣаны иаазазаргы, ақәыџьма аказшѣақәа аламлар калозма?» хѣа даарѣагылон.

Урт зегы еиуеиџшым агѣаанагарақәа ирхѣоз, ѣнак хѣџны иааиз, акыр шықѣса зхыџуаз аџахмада атыхѣа ааџџѣеит. Хартгы иихѣаз хѣақѣшахѣтхеит. Нас хара хѣы иааиуаз Каршѣ азбахѣ анџѣыргалак, аџахмада агѣра иахиргаз анаххѣалак, икалар алшоит хѣа иақѣшахѣтхон.

Аџахмада иихѣозгы ари акѣын: «Сара сықѣра ду ыкоуп, дадраа. Атыхѣтѣантѣи ашықѣсқәа рзы исылымшо салагеит акѣымзар, уанза сыхъчан... Ала ақәыџьма еиџшуп хѣа ишѣхѣаз иашоуп. Икалоит аџсуа хъчалеи ақәыџьмеи ирхылџзар. Ус икалалоит. Исхѣаз агѣра злажѣгаша фырџштѣык шѣзаагоит. Ускан сычкѣынан. Ыхынран. Арахѣ ашъха ихаманы хтѣан. Аџсуа хъчала затѣык хѣаман. Убри зны-зынла аха-бар хѣмбазо иныџташѣкѣа иџо иалагеит. Харт гѣѣарас иахкит. Избанзар, ускан ақәыџьмақѣа раџѣан, хла аныкымыз аџхаста хартон. Иара агѣартыџ аѣы ианыкоу, иагъаџьара имлашъуа ақәыџьмақѣа еиқѣшѣазаргы, харахѣ рықѣлара рзыгѣагъуамызт... Унак хѣхъчала қәыџьма лаџск шаџыз хѣеит. Хгѣамџақѣа еихѣмаруан. Уамашѣа иахѣеит, амазагы аџаххит. Аха уажѣыг исыздыруам, урт еиышѣашъас икарџаз. Мызқѣак рышътахъ, хѣаџсан ахѣқѣа рѣы итѣаз ахъшыџѣа уи ақәыџьма рбазаарын, еихсны иршъызаап, аха уи, ашътахъ ауп

ианеилахкаа. Уаанза хәылбычехак хла ласбақәак афытцакны иаанагеит. Хларыхәаңшызар, урт қәыңьма хәыцқәан, аха рхахәы еиларгыла излақаз ала, цшшәахәыла хла еипшын. Харт, ҳаалаган, ихәазеит, акыршықәсагы хычала бзиақәаны иқан.

Хытцкәыр ицсшәара мшқәа анынцәа афермахь дцеит. Уа афермафы жәамш ифызцәеи иареи аус руан, нас жәамш рыңсы ршәон. Каршә сара исзаанхеит, аха ифашьомызт Хытцкәыр дахьамбоз дшыгәхьааназ. Иаргы иғәхьааигозар акәхарын, фымш-хымш рышътахь җыла даабжьысуан. Ускан данабалак изгыломызт, аха иахьтәаз зынза дәҗакала акәын ишықалоз. Иара игәеитон акыршафастоз. Абаразы сара сакәын дзықәгыгуаз, аха макьана рацәак сыгәра игацәомызт. Идыруан ахәмарра сшагалоз. Саб усгы афны җынла дқаломызт, аусура дахнагон. Сан ала агәхьаа шылкымыз иара усгы идыруан.

Ацыхәтәан Қаршә ашьапқәа бзиахеит. Ашьапқәа ацәақьа иахьаныз иаамхны, ихәычыз ацәақьа аңтеит. Иагьа умхәан, ашьапқәа макьана акыр иуашәшәыран, рацәак аҗоушътны ашьапы иқәгыломызт. Амала, зегь реиҳа уамашәа избоз, ас ухәатәы хазтцоз ла сымбацызт. Иааухәалак еилнакаауан, иа-разнак инаназгон. Алеишәа бзиан, ахала иушьыргы акгы канатцомызт, адца аутаанза. Уи есқынағ алақәа цырцыруа исыдитои хәа иухәаңшуан.

Хытцкәыр афермахь данцоз, Каршә сара иаасыцршәомызт. Хәмарра агәыларахь санцозгы исыцрытцуамызт. Сара усгы сзыхәмаруаз сгәыла Шьурбеи иакәын. Хартгыларала хайқанан, аха шықәсык ала дсеиҳабын. Насгы сара сатцкыс амч илан. Хайқәпар, ажьықхәа слықәикшон. Убри дырны, ханыхәмаруаз игәы ишахәо иқайтцон. Акы схәаргы стәы иамыргакәа иара итәы иаиргон. Аха сыхҳарагы анхытцуаз ықан. Сатцкыс дша-иааиуаз шыздыруазгы, хәцәы-хәцәы хәаибакуан.

Убас җенак, хшыхәмаруаз хайбыргәаант. Еиҗа имч дақәгәығны, иара итәы шиашамызгы, иасыргоит хәа далаге-

ит. Сара ысзымчхаит. Ажәә шеимахдоз, хаизытџкеит. Хәцәы-хәцәы хааибакит. Аха иара сгәысеанзамкәә, шыапфәршә аасытан, сшыапы сыкәгылазамкәә сааитцаиршәшәеит. Ситц-туеит хәә салаган, аха соуишьтуазма. Убри аамтаз Каршә аакылкһан, ишьтаһыала икһаф кны даасыкәнахит. Сангылагы, иара спыртцуамызт. Сгәағ иман, аха иара инапкәә җахәазшәә дгылан. Даакәацар, ма сышкә инапы ааирххар, Каршә ахапыц хырҗаҗаны инарбон.

Уи ашьтахь, Каршә сааигәара иканатцы, Шьурбеи мчымхарала стәы иасыргоит хәә далагомызт. Уи рацәак игәапхомызт, хәарас, иаҗахузеи, дзышыцылац еиха еиҗышьон, аха дсыцмышәмарыр ада псыхәә иоуамызт. Хааигәара хәыҗыагы ихакараз уафы дыкәмызт. Хаихабацәә дуцәан, хәитцбацәә хәыҗкәан.

Аха зныкгы Каршә амшала исаахеит. Шьыжык, исызгәамтакәә ашкол ахь исыццеит. Ашкол афы саннеи ауп иангәастә. Шьтаһыла исыргыжьюеит хәә салагар, амфәхь җыоукуы икәыҗымоу җышә исцәыршыыр хәә сшәон. Ииашаны, ааигәасигәә инхо хла рдыруан, аха даҗәа қытак афынтә шәарыцафк дымфасны дцозар алшон. Егыс лақәак иркып хәә сшәомызт. Гыларыла иара еиҗшу жәә-лак ааигәара инанашьтуамызт. Егыс, исыманы афныкә сәаасхар, аурок сагхон. Цас иауазшәә, рапхәтәи аурок физика акәын. Уи хәзтоз арцаф пхәыс даараза ллейшәа цәгһан. Лурок уагхар, зынза икәлазомызт.

Смакә аасымҗхны ала ахәда инахастцан, ашкол ашьтахь абхәаса ашыапы инадфасхәалт. Ауроккәә хрылгаанза иҗахәазар акәхеит. Икүтәыуо иаламгаразы, акласс ахь саннеиуаз сыбжы ытганы снақәцәкәеит. Иара акгы канамтцеит, ашьтахьтәи ашыапкәә ирыкәтәаны исыхәапшуан. «Уаха акгы канатарым», – сгәахәын, акласс ахь сәаасхеит.

Аурок азы атәцәә иасхһан. Арцафы дмаацызт азы аууыхәә хабжы хампытыцы хәилан. Ус, ашә ашьшыыхәә иаатит.

Артцафы дыфналоз цыышъа, ҕымт агәыркыхәа зеггы хәагылт. Аха артцафы лцынхәрас, Каршә атцыхәа ршәшәо иаафнашылан, иаатгылт. Сөызцәа ианырба еигәыргыан, ахыз хәаны дасу ишкә апхыара иалагеит. Иара азәгы идымгылакәа ихалацшуан. Ацыхәтәан сара сахытәаз анаба, саҕамыз ахәозшәа ахы шыҕацаланы иаасыдгылт.

Абар акаамет! Адәылцара сахызомызт. Артцафы уажәы-уашытан дыфнашылараны дыкан. Хәидылбалар, уи азакәзаап акгы зуымтцо лхәарын. Нас уи, афныкә иаалыцхар, уаха Каршә ааигәара снармышытыр алшон. Убри азын уажәытәкыа акы збатәын, аха ас аамтәкыәлә иузбахуазеи. Икастдарызеи хәа сыкәтәиуа сышгылаз, ашыҕахытәи апартаҕы зымацара итәаз Рашь сылацш наикәшәеит. Иаразнак снаидыххылт.

— Хтыпкәа хәпсахып.

Сажәа фбеимтәит.

Каршә акәакы ингәасыртәеит, артцафгы длыфнашылт.

— Шыыжыбзиақәа! Шәтәа! Зтыпкәа зыпсахыз, уанзатәи шәтыпкәа аанышәкыл!

Рашь ғыларыла дхәихан. Уажәы дахытәаз, ишыҕахы итәаз акгы дирбомызт.

— Еитәсышәмырхәан!

Рашь дәагыланы спарта даадгылт. Сара сахытәаз сысәсыртцысуамызт. Ғылашыас исымази, сәагылар, Каршә сышыҕамлар ауамызт.

Артцаф лычхара хытцт.

— Дәтә, исхәаз арбан?

Сара илхәо смахуазшәа схы сыкәыртс ашәкәы апхыара сафуп. Ларгы уаха акгы мхәазакәа даасыдгылан, слымхәцәқәа наф-ааф иаанкыланы, иртәины сөышытылхит. Азнык азы ахыаа исоуз сычхаит, аха нас исзымычхәазт, сыбжыы сымпытцтит. Каршәгы ахухәа илеишуа апарта ахы ытынархәхәеит.

Артцафы дшәаны артәаа аатлырган, иаразнак соулышытит. Аха дсыдтцны ацашыа дақәшәомызт. Дыхытшыызшәа дқыцы-

қыңуан. Атдыхәтәан, лыңсы ицаз хәычык анааи акәхап, дынсыдкһан, акласс дындәылцит. Аусқәа шыңәгһахоз здырт, аха адәылтцха смоут. Иаразнак акласс даафнашылт ашкол адиректор.

— Ала зтәыда? — иеырцәгһаны дхазтцааит.

— Сара! — схәан, апарта саадцит.

— Акласс ағы иқанатцои?

— Исыңны иаан...

— Арахь уаалеи!

Икабинет аңны арцаф пхәыс лгәы кны дтәан. Ашә егькыдитеит, Каршә ашьапхыц ала иаартны илыфнашылт. Умшәан, ара сыкоуп ахәозшәа. Адиректор сыхәдацәал знык акара дасыр итаыхызаарын, аха ала инаруамызт. Убри азын днаскһаны, уатцәы саб дсыманы ашкол ахь саарц сьдитеит.

Адырфаены аурокқәа рышьтахь афныка аара сахыццакуамызт. Ахцатәи аан саб ашкол ағы дышнеиз збеит. Уажәы ипылара, аиаша ухәар еиха еигьми, истахцәамызт. Агәашә скылцшкылзырәуа ауп сышталаз. Аха саб шыбжьонла афны иумбалазоз дсызцшны дықан. Ашьацхәа еицш сикит, акыр сеыскһеит сыесызимжәозар хәа, аха уаха умцсит. Егһи инапала имака кьақьа идәықәйтцоз ибызбызуа сыбга иакәшо иалагеит. Ускан Каршә настхашәа игыланы исыхәацшуан, цхыраарацк снамто...

Ус иааит аңхынрагһы. Уи аамтаз Каршә ашьапқәа зынза ибзыахахһан. Иаргһы Хьытцкәыр афермахь агара далагеит. Рацхәа цәгһала игәхьаазгеит. Ашкол афынтә санаауаз агәашәаф испыломызт, ашьыжь ашкол ахь санцало агәашә афынза снаскһанагомызт. Шьурбеи иакәзар, Каршә сааигәара ишыкамызгһы, уаха мчыла стәы иасыргоит хәа далагомызт.

Уи зегһы ухы икәукратәы иқан, аха Хьытцкәыр Каршә ашьа ианига, игәхьаазгазеит. Аха ашьака сцоит хәа салагомызт. Аангылара сзычхауамызт. Рацхәа фымш-хымш зегь фыцбара избоит, нас даеа фымш-хымыш цәгһам-бзиам исхызгоит, уи

анахыс ауп ианысзымычхауа. Аңхынра агәтаны Хытцкәыр зны аоны данааи, данцоз сугароуп хәа дыскит. Раңхәа мап сцәикит, аха нас сәкәымтцзошәа аниба, дакәшахәтхеит. Каршә ханаба игәырғьатцәа иахңылт. Ашьапкәа сгәы иадыргылань, сғьы арбзарц иалагон. Хымңада ашьа сәеира иаргьы даара агәы иаахәеит.

Сара уи ауыха ахьшьцәа Каршә пату шақәыртцоз анызба, уамашәа избеит. Уи зхыкарцоз адырәаены ауп ианыздыр. Арахә ашьыжь иангәартцлак, ахьшьцәа азәгы дрыцломызт. Зегьы агәаратың ағьы иаанхон. Каршә ахала арахә ирыцын. Цьара акы аарылшәар ауамызт. Иаразнак инеины, иреишуа, шытахьла афьызцәа инарыланатцон. Даеакгы, ахрафкьарста иафалар ауамызт. Ахәылбыехара анааилак, ахьшьцәа азәы даакәгылань атрышә данаслак, арахә иреишуа агәартың ашка иңханацон...

Енак, ашьакар аасхәарц Ауадхарака срышьтит. Санцоз Каршә сыццеит. Амәабжара снейхьан еипш, шыца ахацәа аасңылт. Урт реилахәашәала ишыхьшьцәаз фашьомызт. Ркәәкәа артмак кыдын. Каршә, дара шабаз еипш, иадыруама ухәаратәы атыхәа ааршәшәаны фынтәка иаареишит. Ирбаз уамашәа ибо инеихәаңшы-ааихәаңшит. Нас руазәы ифьыза диазцааит:

— Уара, ари Рекс акәзами?!

— Ауп хәа сыкоуп.

— Рекс! — ихәан, раңхьатәи Каршә днаңхьеит.

Рекс ахы фышьтыхны инрыхәаңшит ауп, атыхәа амыршәшәеит, иагьрыдымгылт. Еихагы сара исыдыгәғәало игылт.

— Аңсы еикәхазаап рыцха, — ихәеит афбатәи ахатца.

Актәи дсазтцааит:

— Арңыс, ари злашәыднагалеи?

Сара иаразнак иаусзымдырхуаз уаанза измаз ахьшьцәа шракәыз. Исцәыргар хәа сшәаны, азныказы исхәара сфәшәомызт. Атаҳәтәан, изулак сыхәцәырххо иниасхәеит:

— Сашәа итәуп.

Саггынарыдтны сёынасеит. Дара ҕымт ысышкларшуан. Нас руазы Рекс хёа ибжы рганы, аtryшё дасит, аха Каршё сапхёа игыланы иахънеиуаз, уаха иаахёынгы иагыры-хёампшит...

Уи ашықасан икамлеит рахёык ызы, ма ахра ирцёаганы. Есышықёса агыгшёыгқёа апхаста икарцоз сынтёа акгы алымтцит. Шьхацан, аколнхара арахё ашьха ишкарцаз еипш, шьхалбаангы зегы еибга-изшыда, рымч тызза, ирыцны илбаауан. Хымпада ари зыбзоураз Каршё акёын.

Тагалан Хьыткёыр апсшьара мза игеит. Уи аамтаз азёгы игёеанзамкёа пхёыс дихёеит. Аёаора штёагалаз, уахык, хауа, хтынхакёа, хгёылацёа ааизан, ачара аёхёара цыртцёеит. Амш хауит. Амра кажы ипхон. Хафны дыфнагылт дыпхашьяпхатцо атаца хёычы. Ачара ашьтахъ Хьыткёыр афны рацёак даанымхакёа, аусура дтыцит.

Уахык атаацёа ханааилатёа, саб ус ихёеит:

— Ёык хакёцауеит, изтёу дсыздыруам. Абри уахынла зырахё здызымкыло ргёы ртынчны, иианы излацёои?

— Цыракыр италама? — дыниазтааит сан.

— Мап Лактёирахъ хутра аанда иавхалозаап уахынла, ашьта каххаа. Аанда лакёуп, италар алшоит.

— Акы ната-ааташёа икатца!

— Исхамштыр уатцёы акы ахаташёа икастцап.

Сара уи аамтаз машёыршёа игёастеит атаца кёыпш иараз-нак лычешеиталкыз. Лара усгы дыпхашьяфын, аха саб иихёаз еихагы дзарпхашьязеи аасгёахёт. Аха ускан саб иахыхёаз аандафы Хьыткёыр иёы шёеихёалоз хаздырзомызт. Пхёыс дааигеижьтёи уахынла зегы ханыцёалак, уафы иёимырбакёа афныка дааузаарын. Шыжымтан хёыхаанза дцон. Атацагы дзырпхашьяз уи акёзаарын, аха зегы анеилкааха адырфёауыха ауп.

Ашара акыр агын, агёарафы Каршё абжы геит. Зегы харфёеит. Иаазгазеи хёа саб дындёылцит. Сара сахы-аз сиарта сныкётёаны аёенцъыр схы нкыласкит. Каршё

Хьыткэыр имхара ашә ашыапы ахьнашыуан. Нас ашә аатын, Хьыткэыр даадәылтцит.

— Уааны укоума? — ихәан, саб ибжбы наикәиргеит.

— Хьыццә азәы ахыхь изцәыртцын, ахәшә азы сааб- жьысит, — ихәахт, аха иижьоз дарбан.

Имазагы уа иааитцит. Иара иьыццә аферма ааигәара инхон. Ахәылбычәх русқәа ртың ианыкәыртцалак, еихарафыхь ныкәыртцарц афныка ицон. Уахь ианцоз акәзаарын Хьыткәыргы Каршә амацара афермафы иааныжыны афныка данаабжыысуаз. Убас дааины дшыказ, афермафы ажә хьазаарын, убри азакәын Каршә заазгы.

Уи ахтыс азы саб акгы иеимхәеит. Аха уи еиңш дачазны икаимтцаразы диацәханы дыкандаз, нас издыруадаз дачәхтыск икалаз камларгы.

Уахык убас еиҭа мазала афны даазаап. Ашамҭазы дгыланы афермафы днеизар, Каршә ахы иамыхәо, ашыақәада ахышы ишытан. Арахә ахыфнагылаз аказарма ашә аартын. Дныфнашылазар, ф-цәката бзиақ рылагылазамызт. Иараз-нак еиликааит икамзаара здыруаз азәы дышрықәлаз. Каршә данамыхәа, ахәызба алеитцеит. Аха уара иушыа анцәа ишыуам хәа, ақсахәага тан.

Хьыткәыр Каршә афны ианааига, ахы аздырзомызт. Иргаз атқыс ала иахьыз хгәы иалсит. Уи афнытцәкьа арахә рхақьым дааиган, ахәра афизәзәааит, ахәшә ақәцаны ифеихәеит. Ам-цашоура иамаз лассаамҭа изалцуамызт. Ианалцуазгы иахьыз афәла иахьазымхәоз цәгьала игәакуан. Ацәкатақәа фба иргаз азы, ачарафы иаанагаз ацә ду наганы аколнхара арахә инрылеитцеит.

Аамҭа ықәланы ицон. Каршәгы ахәра есаaira ағыара иафын. Уажәшыҭа инеиааиуа иалагахьан, аха макьана Хьыткәыр афермахь игомызт. Шьыжык иара афермафы даныказ, афны сасцәақәак ааит. Урт Хьыткәыр арра даныказ ицыз ракәын. Саб инсыдитцеит афермафы сцаны Хьыткәыр даазгарц. Агәарабжьара сныбжьалт, аха хара сымцакәа, Каршә

аасыхъзеит. Шьтахька исырхынхәуеит хәа салаган, аха иауау-хуаз. Уаха иамуашәа анызба, саакәйтцны сфынасхеит.

Афермафы снейзар, аколнхара аихабыра арахә ртагыла-заашьа гәартарц иаины икан. Сара саарзыпшит, дара цар Хьыткәыри сареи хайцны афныка хайцаарц азы. Убри азын дара ахънеиуаз саргы срышьтан. Ашьтахь ашә рацәаны иахъеикәыз инейзар, аколнхара ахантәафы аферма аихабы днаиазцааит:

— Ашә уажәыгы ишәымгазаци?

— Тышә уардынла даауеит.

Зызбахә ухәо ушә дыхгылоуп хәа, уи аамтаз Тышәгы ауардын ахәда дыкәтәаны архәара даавшәеит. Уи ақыта акалтаф дынхон. Оынфажәака шыкәса ихыцуазар. каларын. Ифәфақыкәа ацәйтшлара иалагахьан.

Данаахадгыла, ауардын аанкыланы дынкапан, аихабыра ацшәа рахәара дналагеит. Убри аамтаз, аказарма иаафныцыз Каршә, хыхьгыз ашка ицшны итәааит. Нас ахыкәалаа еицш, иаатцкәан, аеашьуа игызла ауаа рыжәпара иналалт. Икәлаз цкәа еилахкаанза, инейны Тышә ишьтахь ишьаргәацә инац-расны иааннакылт. Тышәгы амшә еицш ибжы ныхтца-аахтцо иатәоумшәартә дыббит.

Каршә шамахамзар ауафы изытцкьомызт, ианизытцкьагы аума дакәнаршәон, аха астәкьа избыхадаз. Хьыткәыри сареи хатәкьо, хәфны хнейн, Тышә дамаххуеит хәа халагеит, аха Хьыткәыр Каршә алымха дтамытәхәакәа доунамышьтит. Нас иааулак инаганы ахышьцә рыфны иныфнахкит. Аха аргы идаылпаны Тышә деимнажәжәарц аеакшон. Иарбан уи цәгыарас Каршә иазихъаз хаздыруамызт. Ишьапы иахьац-расыз ажы тнажәан, ашә агәақыхәа иаауан. Иаразнак ахәра ататын афәцсаны афәхәара иалагеит. Убаскан зегы игәахтеит ишьаргәацә ифәхыкны агъара иафыз иааигәаз ахәрак. Уигы лак ацрасма ухәаратәы ацшьтәкәа анын.

Тышә ашә ацынхәрас иуардын данцаны ифныка Тышкәа данигагы, Каршә лассаамта аеазеикәкуамызт, Хьыткәыр уи

ҫеимхәазтғы, ускан уа игылаз зеггы Каршә здыруаз, баша Тышә ишизытцымкыаз аурзымдырхуаз. Иагыарааны афермаҫы иара иамбацыз ааиуан, аха азәы икыысны захахьадаз. Ашътахь ихәра аҫатын аҫаңсаны ианҫархәоз, уи иахыкны ахәра ҫыц ир- баз ргәаанагарақәа шыақәнарғәгәеит. Адырҫаҫны Гәдоутантә амилиция рыманы Тышә иҫы инеины иҫны ааимырдазар, цәкәтак рацәак еиҫкыкыамкәа атуан аҫы икнаҳаны иҫон. Ацәа иахырхызггы аҫыка ақәыңсаны аца иҫан. Уиақәхеит. Рацәакггы иеимырххацәеит. Зеггы ахәара далагеит. Имаҳәи иареи уахык Хытцкәыр афермаҫы дшыкымыз дырны (уи дыр- шыас икарҫаз иахьа уажәраанза еилкаам) афермаҫы иааит. Арахә рышкә Каршә инанамышытит. Ахәызба шыркыозггы, иахьцалак ишыапы иацхаит...

Уи ашықәсан Хытцкәыр дахҫытцырц избеит. Хнаҫс ииашаза ишыҫаз адәы атың игәаңхон, хазы иакәыршаны иааҫеикит. Ауаҫы имақҫахәара аҫынза иҫышыҫыхны хә-уадак зҫакыз аҫны аргылара анапы аҳаркит. Рацәакггы ҳадымхалт. Шьха- цан ааианза ихыбны ихаргылт. Аңхын иара арахә дрыцны ашыха дахьынзақаз, ауаҫацәа ҳдыхьашәан, аҫны аҫзамцқәа ршыыхит. Ашәқәеи аҫенцъырқәеи уаанза иҫартцахьан. Уажәшыҫа уҫналаратәы иҫан, аха Хытцкәыр иңхәыс Шьаи- да аҫналара дахыццакуамызт. Шьхалбаан Хытцкәыр иара дазыңшың, арахь акггы лхәомызт акәымзар.

Аҫыхәтәан арахә рыманы ашыхантә илбааит. Иаразнак аңсшыара мза игеит. Уи аамҫаз аҫны саби иареи инеидтәаланы малс ихәмаз ааиҫыршеит. Цьара гәынамзаракггы камлеит, азәггы дақәдмыршәеит. Аухацәкыа дара рыҫны ҫыц ианыҫналоз, саб ацәкәта рзишыит. Уи ауыха ҳауа-хҫахцәа, хгәылацәақәак ухәа азәыр ақәшәеит. Ашыжь уи аҫны ахарантә зылаңш ақәшәоз изгәамҫарц залшомызт, аҫны ахыб икылгаз аплита ахы алҫатә хәхәаза иҫтыцны тагалантәи жәҫангәы ишалалоз. Сгәы иаанагом ускан аҫыцнхаҫы иқәымныхәаз дқалап хәа.

Цаҕа Хытцкэыр Каршә атыҕ хазы иазыҕаитцеит. Аха, аиа-ша хәатәыми, Каршә макъана атыҕ ағы ахы рацәак иазықә-куамызт. Ичханы иаангыларгы, Хытцкэыр уа дахыҕаз азы акәын. Ус шакәызгы, енак жәантә хәәны ашә иаалаххуан. Снапыланы ахы аасшышыуан, салахәмаруан. Амала, сан изласалхәаз ала, саргы аәны саныҕам иааизомызт.

Ари ашықәс антәамтазы даәа хтыс дук кәлеит хәәтзык хзы. Хытцкэыр иәнаҕа даәазә дацлеит. Диит аҕагәырҕа. Хьачхәама анааигы ҕыма шьтәак аахәаны иааигеит. Аха харт зегы хьачхәама анахуаз, дара ирзыҕамтцеит. Афермағы аусу-ра икәшәан, мчыбжык ашьтахь ауп ианыҕаитца.

Уи ауыха азәырәы агәылацәа дрыҕхьеит. Ажырағы днеины дныхәаны данааи, агәылацәа зшәаққәа аазгыз, индәылтцны игәырҕацәа ахысра хдыртлеит. Убаскан икәлеит хаззыҕшымыз амашәыргы. Хгәыла Раста ишихь здыруада, ишәақь апатрона нтацаны, иаахыршан, изнапык ала ашәақь ахы ажәәан ахь ифышьтыхны схысуеит хәа дшағыз, ауаы ишәара ағынза ианышьтых, агәыцә датхзаарын, иткьеит. Уи аамтаз иаҕхьа ҕбаҕа метра игылаз Хытцкэыр икәшәан, уаха ажәак изымхәо длеизкәфит. Изқәым усгы иқәым, ахы иткьаз имгәацәа итамшәакәа даәаҕыара иаахар, издыруадаз деикәхаргы...

Аҕсы анышә иаҕара ашьтахь Каршә иузымдыруа аееитанакит. Зынза ала кәзшыақәа ацәызит. Интгыла-аатгыло, иухәо ханамто, рацәак афарагы ыҕамызт. Саб Хытцкэыр ихы зкәйтцоз ала акгы амыхьратәы уахылаҕш ихәон, аха исымчыз.

Иаауушьтыр, ишиашоу ицаны анышәынтра ааигәара инатәон. Иагьарааны мчыла уаҕхьаны аәныҕа иааумгакәа ахала иааираны иҕамызт. Аәныҕа иааумгар уахынла иахьтәоу абжыы ныхта-аахто, абжыы гәытшыаагаха ауура иалагон. Убри азын уахынла сахиоз ауада иәнастцон. Скаруат аҕхьа акы нкаршәны инықәтәаратәы икастцон. Иаргы раҕхьа итынчшәа

инатэон, аха нас ашышыхэа ишагыланы, ашэ ашыапыцкэа автацаны иаасыртуеит хэа иалагон. Санаацшлак, сыбжыи нақасыргон, нас ашэ иаадцны атыц ағы инатэашэа ауан. Аха зегякоуп, уахык исыцэдэылцит.

Ашамтаз ахыта сакны саацшит. Ахыза исыкэыз ицегь иаасыкэсыршеит, аха сыцхомызт. «Сычмазаохама» — аасгэахэт. Зныкыр ас сыхытшыхэазу. Адэахыи уажэааны ихытамызт. Иагыи ихытазаргыи, ауада рцхан. Ускан ауп сцэа ианалашэа. Схы соаханы ашэ ахы снацшызар, икыакыаза иа-артын. Каршэгыи атыц ағы итэамызт.

Иаразнак соатцпан, аеиелахэара сналагеит. Сыццакны, сыматэакэа насышэхырцаны сындэылцит. Атцх еилган. Амза цэгьала ибзианы иарлашон. Снацшы-аацшит, аха Каршэ цыаракыр иаузбахуаз.

— Каршэ! — сыбжыи ґацаза инасыргеит.

— Икалеи? — ихэан, саб даацшызаарын, цакаатэиматэала даадэылцит.

— Каршэ дэылцны ицеит!

— Ашэ рыгэгэаны иаркы хэа уасымхэази.

Сара акгыи сымхэеит.

— Анышэынтра ашкэ ицазаап...

Уахы сғынасхеит. Саназааигэаха, анышэынтра хырбгалан. Иакэыршаны ахахэқэа еикэыз еикэыхын, агэта абжеихарак ижны еикэыжыын. Снеизар, ацхыатэи ашыапкэа рыла ибгыатны ажра иағын. Ашыапы ахэынцэа ахатата, агэкыдыцсала ағынза инеихыан.

— Каршэ! — артэаахэа сатцахэхэеит.

Ахы шыштыхны иаасыхэацшит. Алақэа амза ашэахэақэа анырхыцчала, еихагыи иаацырцырт. Итысцоит хэа саналага, ахапыц кэашкэа хырцыацыаны иснарбеит. Уи агэхыаа мкыкэан, алымхацэқэа кны итызгоит хэа снапы андэыкэыста, акац ағытцеит. Ианаамтаз снапы саахеит акэымзар, иацхауан. Рацхыа сазымдырыз цыысшыан, аха ашытахы ишымшошыоз аныздыр, сеааныскылт.

— Иаапкааит, иҕанатцо закәи? — иҳәан, сабггы иҕеилахәаны дааит.

Уи, исызнауаз ибозаарын. Иарггы ааигәара дымнеикәа наҕтәирахь ара зладыршәшәо акыба икыдгылаз аакыдхны, Каршә аларшәаны итысцоит хәа далагеит. Акыат инаишьтыз ақәцә ахапыцқәа рыла иаанкыланы иаапнатцәеит Каршә.

— Иаапкытәҕьеит. Уцаны ашәақь сзаага! — инасыдитцеит саб.

Ала иаапкыз шыбаацсыз здыруан. Сгәы хьантыцъза ашәақь азы аҕныҕа сҕаасхеит. Аха ашәақь сыманы саанза, абна инылашәкәа ицахьан. Нас уи иахьажыз инеимахапсеит. Сара аҕныҕа схынхәит, саб шаанза анышәынтра ихьчар акәхейт. Ианша азәык-ҕыцъак аҕылацәа ҳацырхырааны, анышәынтра хахәла ичаңаны иҕахцеит.

Каршә акәзарггы, уаха сара исымбеит. Амала, хгәылацәа ана-ара иахбеит рхәон. Иара убас, арахә ишрыцу афермаҕы ахьшьцәа ирбон, аха азәггы ааигәара днанашьтуамызт. Ауаҕы ихы ишнықәпшлак, инытдашәкәа ицон. Иаапку ус ҕанатцом, рхәон. Сарггы уи аҕәра згон, аха аҕныҕа изыхнымхәуаз сзе-илкаауамызт. Ана-ара иахбеит ахьырхәоз атыпқәа рҕы сне-ины сеимдон. Каршә ахы еилапсазарггы ҕалап, рхәон. Уи гәаанагаран, аиаша здыруадаз.

Иниастжәамшҕа. Шыжымтанк заанатцы сзымгылт азы, аш-кол сагымхаразы амҕа аутрала иааптәаны сцарц сҕынасхеит. Хьытқәыр инышәынтра санавсуаз игәастеит, ааигәара Каршә ахы еитдыхыз ашьапы иқәтаны тынч ишыпшуаз. «Атыхәтәан ихынхәызаап», — сгәахәын, сгәырҕьатцәа иара ашҕа сҕынасхеит. Аха узхәапшуеи, цәҕьала иагын, зынза абаҕи ацәеи еикәыршаны иҕан. Ахәынтцәа ахьтата. Алақәа ацәкәымжыжьрақәа рхын.

Апхьатцәҕьа снеианза исызгәамтәзеит, алапш кыдхалашшәа қәацарак амамкәа ганха ишыпшуаз. Иаразнак-ггы саатнаргылт. Иахьцалак, сгәы иамукәа слаҕәын, ахы снапы

нықәышбыт. Иеикәыхышәашәа ицахъан... Уаҳағы ашкол ахь сцаратәы сзыкәмлеит. Саақәгыжежаан, саб иасхәеит:

— Каршә қсит!

Иара даақәыңсычхаит.

— Уи қсит, аңсәзаара иалцит, — ихәеит саб, уи аңсра ауащқы иадкыланы.

Шыыбжьон ашьтахь, Шыта даасыңхъан, исалхәеит:

— Аңшәма Каршә бзиа ишибоз иудыруа ауп. Иарғыы бзиа дабон, ахы икәнатцеит. Арахь исхәар ирымур хәа сшәоит, аха уара мазала уащы изгәамтә ивоужыр стахуп.

Усцәкыа сзыкәмцеит, аха анышәынтра метрақәак нарывганы изжит. Ашьтра мырзразы, иахыызжыз аханы Хыытқкәыр ищы анҳаргылоз ахахә ссақәа иацәынханы икәз инеикәтцаны иныкәсцеит. Ианысшыыхуаз ахьзи ианцсыз аени щыраны инанысццеит...

Уиаахыс ииасит акыр шыкәсқәа... Сарғыы есааира схәыцра шыкәсқәа сырцәыхаранатәуеит. Зегы рееитаркуеит... Асанышәынтрак ахахәтә қыашана зкәыршоу ажәырт ахацеит акәымзар, еицакрак рықәым. Сылаңш шаақәшәалак еиңш, зегы ґыцза сыла иаахгылоит. Ускан жәытәнәтә аахыс ала ауащы ищыза бзиаза ауп хәа ирхәо шиашоу есааира агәра згоит.

АҒЫМҒРА ЗЫХҒАЗ

Кәыркәа мза антәамта. Мыцхәы ишоуроуп. Уңсыпцәкәа алагаагара мариам, амашынағы еихағы еицәоуп. Асаркәа ласыштың, аңша сғашәшәо иҕастеит, аха иуғашәшәо закәи, ишуа ачуан ухы ахакызар еиха еиғууп. Ус шакәугғы сышзахәо сцоит, шәымтақәак раңхәа ахәшәтәыртаҕынтә амилиция рахь аҕел иасит, пхәыск лҕылшыырц лнапы адашәпа пылкәеит хәа.

Раңхәа, «Ацхыраара ласы» аҕны снейт. Еимкыарак сакәшәазар акәхап, есқынагы еипш, ачымазцәа рацәааымызт. Сынырлсны амедицинатә ехәшәа Чуча дызхатәаз астал снад-гылт. Снапшы-аапшит, аха знапы ғәхәаз пхәыс дсымбеит.

— Зәызшыуаз аңхәыс дабаҕоу?! — абҕаахәа сцааит.

— Аңқартахь дыргахьейт, — атак соуит.

— Лара дарбан?

Лаңхәа икәыз ажурнал днаңхьейт.

— Циала Шәлымпқа, 22 шықәыса лхытцуейт, афатәтирта № 2 аҕны тиғыс аус зуа, дынхоит Аәзба иулица 86 аномер аҕны...

Ахәшәтәырта аңқартаә кәша ашқа пытҕык ишакәзаалак хәаоналароуп хәа игылоуп. Сахьынтәааз сышәцатәкәа рыла иа-нырба, ашә иаадтцит. Аңхәыс ашә сзаалыртын, сныаңашылейт. Ахалат шкәакәа сыжәахыр инахарпаны ахақым иуада сныаңашылейт. Ғыңыа ахақымцәа тәаны акы афра иағын. Сызхааиз аурзымдырхуаз.

— Лгәы италкыз анагзаразы амац ауп илыгхаз! — ихәеит урт рахьтә азәы, ханааибартәакәа.

— Ианаамтазцәкәа дақәыркит, мамзар харгғы хәхәомызт, — ихәеит ифызагы.

— Слацәажәаратәы дыкоума? — снаразцааит.

— Атәыуара ада ажәак лҕытшәом.

Лара дахьышьтоу апалатакны ѿ-каруатк роуп игылоу. Руак афы лара дышьтоуп. Егьи акаруат лацала дыкэтэан, дагьынаххатгылеит. Егьи — атзамцахь лфы рханы диоуп. Лнапы ипылказ фахэаны илывоуп. Ифналада хэа лхы аалмырхэит, дагьтэуыомызт, лылацш кыдырхалан кэацк иазынкылан.

Илыдтэалаз лацала схы налыкэыскит.

— Аамтацк хаизыншэыжыыр стахын.

Дындэылтцит. Ашэ ргэҕэаны ианкыдыста, асқам хныкэ-тэакэит. Лара зынза хагэхьаа лкзамшэа аниба, ахақьым:

— Амилиция ркынтэ ауафы дааит, дшэацэажэар итахуп, — ихэеит.

Атак илымтеит.

— Сара икэлаз шыкалаз еилыскаарц стахын? — ашьшыхэа сналазцааит.

— Сеысшыырц икастеит, — лхэеит лыбжыы нытцакны, дагьымкэацеит.

— Избан?

— Адунеи ақэзаара стахым.

— Шэxy зыхшэыркьои?

— Акымзарак.

— Нас, ус шқакашэцоз?

— Истаххан.

— Цатцгэык атцамкэа икам, ххала хакоуп, акы шэацэым-шэакэа аиаша хашэхэа.

— Исхэаз ауп.

— Шэеызлапышэкеи?

— Адалақьала.

— Иаба?

— Аеыкэабартакны.

— Нас, ашэкэы ианыстэома, абас адунеи ақэзаара шэгэы ахшэан, шэеышэшыырц иакэышэakit хэа?

— Ианышэца.

— Азэгьы шэгэы нимырхеит, зегь шэхатэ гғацхарала икашэцеит?

- Ааи.
- Издыруада ижэны шэы́казтгы?
- Сара арыжэтэ жэзом.
- Акгы сзеилкаауам, мшэан, и́кашэтцаз зхы́кашэтцаз! —
схы сазтцаауан, лара латцкыс.
- Истахны сымхэахъеи... — иаа́фахылтдэеит.
- Илхэаз ажэак бжъамыжкэа ианыстцеит. Ианыстцаз сыбжыы
фытганы санылзапхъа ашытахъ, слазтцааит:
- Уаха акыр ацышэтдома, ма иагшэырхома?
- Лхы надаада иаалкьеит, мап хэа.
- Ус акэзар, шэ́фахэы ианыстцаз шэапхъаны, шэнапы
атцажэфы, — абгыцгы афыагы лышкэ инасырххеит. Лара
хэычык дфатцыззашэа аа́калцан, апхъара акэым, дахэампш-
цаакэа лнапы натцалфит.
- Уаха сышкэ дхъамхэкэа иаалырххаз аалымхны апапка
инагэыластцеит. Аха́кым лара лфы дааныжыны сындэылцит.
Лацала абарцафы длеифеиуан. Уажэоуп цкэа санлыхэапш.
Дфэоуп. Лоура рацэак ы́кам. Ат́тэаара ашкэ лхы лырхахъеит.
Гьамала деилахэоуп, деифкааза.
- Аха́кымцэа руадахъ хнеит уии сареи.
- И́калаз сзеи́ташэхэа, — сылфэапшуа саатэеит.
- Лара даа́кэыпсычхан:
- Исхэарацэ́кэа сыздыруам, — дааипхъхэыцит. — Зык
сыкэыстэарц а́еыкэабарта слыфналар, а́фыкэ дыкэтэаны
лнапы ипыл́каз ашы́а ацашы́а дахэапшуеит.
- Лара ишпыл́каз иалыжэдырааи?
- Егы лнапы адалакъ акын. Азныказы машэыршэа ил-
цэып́каз фыышъан, аха санылба еи́та иацылтарц данала-
га ауп агэра анызга. Сыхэхэаны лнапы саасны иааныскылт.
Апшэма дыфны дааит. Иахып́каз ифыхыкны, ишылымуаз
мчыла и́фаххэеит. Уи аам́таз, есааира лыпсы лылышэшэо да-
лагейт. Амашы́на афны и́кан, арахъ даахгейт.
- Лфызхлыркьеи хэа еилышэкааи?

— Уамашәа избоит, — лхәеит лыжәахырқәа дҭарыханы,
— ажәа гәынчыхьак лазхәахьада цшымз роуп итҭуа дҭацаны
хәаҥны дыҭнагылеижьҭеи. Лгәы анырхара акәым, хәзхара
дхамбацт.

— Ҧнык аҭы шәеицынхома?

— Макьана хәиҭуп.

— Лыпшәама дабаҭоу?

— Аусурахь.

— Данбацеи?

— Ашыжь.

— Шыьбжьон хәа дмаазои?

— Хәылбыеханза даазом.

— Уаха аҭны иҭадаз?

— Азәгы.

— Ус анакәха, хәцеи цхәыси ауыха ма ашыжь ихьантәз
ажәақәак еибырхәазар?

— Сыздыруам. Агәра сызгом. Даара бзиа еибабаит.

— Нас, уаанза акы лгәы иаланы ишәымбазацзи?

Шәымтәқәак ҭылтҭамызт, деицхьхәыцуа. Нас даалакҭакуа
илхәеит:

— Ииашатәҭьаны, хәычык лылахь еиқәызшәа дыҭан.

— Акыр цуоу?

— Уажәшьта хымшҭа цуазар калап.

— Ибыхьы хәа шәылмазтәазеи?

— Сышҭалмазтәаи?

— Ианба?

— Иацытәҭьа. Хәычык сгәы еиҭарам, лхәеит. Аҳақьым
хыпхьап анысхәа, мап лкит.

— Ашьтахь, изхьҭастаз хәа акгы шәалымхәазеи?

— Шәаимтәз даҭәытҭны дыҭан акәымзар, атәыуара акәын
дызғаз.

— Ишакәым лгәы цызжәашаз акы дақәшәеит, хымҭада.
Арахь ишәхәарц шәтахымзар? — иахьцалак лыгәра зҭомызт.

Лыла җырхаха днасҗаңшит.

— Сшәыҗәоит сыгәыра жәгарц!

Дҗатҗәыҗатҗәуа излалхәоз ала, агәра угаратәы иҗан. Илхәаз ашәкәы ианыстәит. Уи ашыҗахь, аицала лыпшәма сиҗхьейт. Аукуы, иааигны. Иҗштәы злаҗаз ала, дшычмазаҗыз җашьомызт. Ихәхәы еиҗәатҗәа рыхәны, ишыҗахьҗа ихәан. Ижәпаза иҗаз иҗатҗа, аганкәа хәхәза илашытын. Иҗышә агәы ылган. Илахь еиҗәын, инейҗыхынҗы дьсҗаңшуамызт. Аспорт маҗәа «Аидас» ишәын. Дшәама ухәаратәы инапкәа җысуан. Дшәатҗәҗоу, идакәа иеибарххоз раҗәу иҗазҗаз аилкаара уадаҗын. Иҗаз аиашатҗәҗа еилыскаарҗ акыр иаасрымчын, ихжәаҗәаны акәзарҗы, снаиазҗааит:

— Шәҗаҗа илзыжәуи?

Иара, ари еиҗш азҗаара дазыҗшымзар акәхарын, дахьҗатҗҗаз изгәамҗазейт.

— Харҗ акҗы лзаҗамуит.

— Нас ләызхылшыуаз зышәгәахәуа?! — иахьҗалак сыбжы ласырҗәуамызт.

— Сыздыруам аиашаз? Абас сшыжәбо сеилахәаны адиуан сыҗәтәан, аҗшәмаҗхәыс лыбжы ансаҗауаз. Сыҗны аеыкәабарҗаҗ снейзар...

— Аус зыжәымуеи?

— Сгәы еиҗарам. Сҗаҗақәа сыхьуейт. Ааигәоуп ахәышәтәыртә санҗыҗыз. Маҗана аусурахь сымнейҗт.

— Иахьҗалак, шәгәаныла, лгәы нзырхашаз иҗаларыз?

— Схәыҗуейт, сеиҗахәыҗуейт, аха аешьра ашҗа дназҗаз сзеилкаауам. Лгәы анырхара акәым, ус латырхәыла илыхәаҗшхьада?

— Хатҗей җхәыси гәынҗыхьак рыбжыаны ижәдыруазар?

— Мап, аҗыза акапитан. Дара җсык еиҗырхоуп, иаҗаахыс еиднаҗалазшәа.

— Еибаҗахны еибагоу?

— Қыҗҗариада дара рхала еигәаҗхейбашьейт. Аҗны уахык иаалырҗан җхәыс даазгоит хәа хәлейхәейт. Лара деилахкаап,

умыццакын, ххэеит, аха сара дыздыруеит, лытцаара атахым, ихэан, имуит. Ажэа имазкуадаз, ус ианитахха. Рацэак хшеипшымызгы, даабжэагеит. Уажэы тагалан ачара рзааурц хгэы итоуп...

Уигы ифэхэы ашэкэы инасырбеит, икалцаз лхатэгэац-харала ишыкалцаз, уаанза мчыла азэгы дышнеимцаз ухэа лыпшэма данааилак амилицияхь днеины сипшаарц инаидцаны схинхэит.

Амилицияфэ еизызгаз аматериалкэа атакзыпхыкэу ацап-шьаф иапхэа иныкэцаны, ажэала иказ шыказ наиасхэеит. Дансзызыршы, жэа мхэакэа тынч иапхэа икэыз афэхэкэа илапш нархигеит.

— Арапорт уфыр, аматериал апрокуратурахь ихашьтып. Анафстэи дара ирусуп, — насабжэеигеит.

— Ус акэзар, сышка сфыхэнап.

— Аамта умгацэан.

Аусуратэ уада ашэ аасыртуан еипш, ателефон абжы аргейт. Атрубка аакэыхны слымха инадыскылт. Иасуаз ацапшьаф иакэын.

— Уажэы абра дааит уи азгаб лхатца, ушка дфасышьтуеит. Ифэхэгы аматериал иагэылазааит.

Скабинет ифналаз арцыс дкэыпшзан. Иааигны, даун. Илахь даара излеикэыз ала, ахэышэтэыртантэ дшааз фашьом.

Асаат снахэапшит, аусура мшы антэара ф-саатк агын.

— Икалаз шээзхэада?

— Сашэа ател дысзасит.

— Лышка шэыхэнахьоума?

— Уантэ саауеит.

— Нас, лхы зыхлырфьарыз?

— Акгы сзеилкаауам, афыза акапитан.

— Улмазцаазей?

— Лмазцаашьас исымази? Сшылбаз еипш, инеимацэаны атцэыуара далагеит.

— Ускан шәймацара шәйказу?

— Ааи. Уи схи иархәыаны санлазцаа, дгәатцәыгьатцәуа дсыхәеит, уаха уаламцәажәан ламыс умазар хәа.

Еихагы илахь неикәылт. Уаха акгы имхәазошәа анызба, еилыскаарц истахыз, раґхьа зцаарала итыстцарц иакәыскит. Ус исказшьан, нас зегы анеилыскаалак тынч сымццакзо, ахәоукәа снарызхәыцуа, ақбаад инаныстцон.

— Издыруада шәыгәкәа нибархахьазар?

— Харт макьана акгы еимахамкыцт.

— Иаха афны указма?

— Сышцакамыз.

— Издыруада ак лгәы иаланы иузгәамтазар?

— Игәасымтарц залшомызт. Уажәшьта ицәгьамкәан лказ-
шьа тыстцаахьеит.

Сызцаарақәа шигәамцхоз гәастеит.

— Угәы иалумырсын сызцаарақәа. Ауафы лҗылшьырц иакәылкит, уаанза дназцаз аилкаара уалны исыдуп.

— Азәгы гәыбган шәитом. — Акыр иееикәикит, нас инацитцеит. — Хәизыкәзаашьазы ажәакәак. Хәиднагәлеижьтеи мызқәак роуп ицуа. Шәара шәйкны ус иаартны ахәара цшзамзаргы, хазхара хәибамбацт. Макьана ларгы аус луеит. Аусура ашьтахь саатк саґхьа афны дааиуеит. Сашьей сареи хшеиҗу еицш, хәфатәгы еилыхым. Ицшәмацхәыс ахәычы длымоуп азы афны дыкоуп. Ғынла лара ххәы лырхиоит. Хәанаилак имәзеины ишыкоугы, сааианза иагьа амла да- куазаргы, лхәы дахатәазом. Ари ганк ауп, зегы злоухәои... Иахьа ашьыж аусурахь санцоз, зегь хәґхьа дгылт. Аусурахь дцомызт, иахьа аґсшьара мшы лыман. Ххәы лырхиеит, аха акрыфара дсыдымтәалеит, егьырт рылымкаа. Сгыламтаз исалхәеит иахьа хәычык аусураҗынтә заанатцы сзаар, ақалакь аґны киносахьа бзиақ цозаап, хәхәаґшыр шылтахыз. Исыл- шо ббап хәа анласхәа, дгәыргьатцәа дааин, сгәыдылкылт. Нас илыхьыз сара исыздыруам...

— Шәтәңи шәшәи шәлзәйкәу?
— Сәткыс дыртауп, еиҥагы пату лыкәйртәит.
— Шәартшәйпәстаара еилашәтәанза, шәеибадыруеиҥәи
итәуәи?

— Пшымз еиҥам.
— Шәеибадыри?
— Ахәшәтәйртәкны...
— Лара аус абалуеи?
— Афәтәиртә дәкыан аҥны.
— Лусура шәмәаңысуеи?
— Иахынзәздыруа, даара ибзианы. Есымза ахәмтәкәа
леиҥабыра илыртәит...

Иара данца ашәтахь схәйцуан, зегь анбзиоу ләылшәратәи
днәзцәәи? Хымпада, цәтәҥык ыҥамкәа иҥамызт. Макъа-
на еилкаам, дара ирымхәеит. Зегьакоуп аус апрокүратүрахь
инеиуеит, еилкаамкәа иаанхом. Арапорт өны, аңаңшәә ишә
снәлбааит. Ашә аңхә апрокүрор иңхырааә Тарашь Уанаба
дылагылань аңаңшәәы дышиаңәәжәоз анызба, иаразнак
издырт ари аус азы дшааз. Сагымәашәеит. Арапорти азҥаб
лыпшәма иҥахәи дырзыпшын.

— Ахтыс ахыҥкалаз атың гәәтәтәуп. Хәиццәп, амәахь аус-
гы хәлаңәәжәап, — насәбжәеиҥеит.

Дара ахынхөз аңалақ акалт аҥны аҥын. Хәҥа шықәса
раңхә арака аутратыхтә совнхара иәтәнакуан, уажәи аңалақь
иәдцән. Ахәтә өнқәа змаз макъана кыс рымамкәа иҥан.
Рымәа акатран ыкәйртәан, рнаәсан аутратыхкәа ахыҥкартцөз
псшәртә өны дүкәак ршәпкәа ркхән.

Аөны акыр иөшыштыхын, итәааза, кырла ишәны игы-
лан. Агәашә инаркны аөны аңхә аҥынза өынәжәәка ме-
тра бжәоуп, Азахәа еиңынчыла иәкәуп. Агәарп хәйчүп. Егы-
рахь үтроуп. Ариҥарахь амандарина еиҥахәуп. Рыгәтәкәа
аңыкәреи алаҳәуп. Егы аган шәырбаҳчәоуп. Рытәҥа апоми-
дор, апырпыл, аҥәландыр ухәа еиҥахәуп, аха уртҥы раңәак
ҥәцара рымам, адгыл ееимзар акәхәп.

Лушья иашья Шарадын аоны дыкан. Аеыкэабарта аоны аган ала акыр иадганы аутра итагалан. Иагьмачмызт. Акэ аихатэ лабакэа аларсын, азахэа зкэыз. Уажэшья агырлахарахь зхы зырхаз ажымжэакэа агэйджылан.

Аеыкэабарта ашэ итрааз аартны хныфнашылт. Фыцъара еиошан. Рапхьатэи ауада уеахьеитоукуа акэын, афбатэи — еыкэабартан. Акэакь афы афыкэ игылаз, ашья иаганы икан. Апхьагы ашья мацымкэа икатэан, амтцкэа ақэибахэа. Адалақь ашья афатата уака икаршэын.

Шыбыжьонтэи апсеитакра аамта ааихьеит. Шамел заанатцы ддэылтцны дцахьан. Саргы ссарц сфагылон еипш, ашэ аалыртын, рапхьа даакылпшны, даафнашылт пхэыс фархьк. Илтахузеи хэа сынлыхэапшит. Лыцымшькэа ахатца ицымшькэа реипш, еипынчыла, еилабаа-еилапсык. Апсра-фынтэ даауазшэа матэа еикэатцэала деилахэоуп. Касыкгы лыжэоахыр икэыршэуп. Дсазцаанза цкэа слыхэапшит, ах адысымдырит.

Лара лыла ишагу мфашьо, иааигэазаны днасыхэапшын, дцааит:

— Уара Бата ичкэын уакэзами?

— Ааи.

— Унан, сара анышэ иагаша, — днахынхэын, лсумка ашэ аафсан инаргылан, лнапы ыргьежьюа саагэыдылкылт. — Гэыбган сумтан уахьсымдырыз, утыгга иузхаит...

— Сағамыз, сара шэысымдрит.

— Сабоудыруеи, сызкэыхшаша? Иеибатаху хауп, аха аиба-бара мцахэыцэа хабжьам акэымзар. Шэыфны симнеижьтэи акыр тцеит. Ускан уара ухэыцын. — Ара акыр даатгылт. Уаанза шьюуку лышьтазшэа акэын дыццакны ишылхэоз. — Сара уан-ду лахэшьяцэа дуқэа срахэшьяпхауп. Уанду рыцха уафы разык лакэын, лыпсы сакэыхшоуп. Санхэычыз сан аангылара хэа лабраа рышка данцоз сышытылхуан. Сышытылымхыргы

зуазма. Шөгөөрәтә аҕакәын хәмарыртас иахьхәмаз. Уаби сә-
реи митәык ашықәсқәа хабжам, хайқәләцәоуп. Уиәзтәар,
сызбахә уеихәап.

— Ишәыхьзузеи?

— Кәакәа сыхьзуп, сызкәыхшаша.

Уажәшътә уск дшаанагаз мөашьо агәра анызга,
шыыбжьонтәи сыңсеитәкра шысцәыбжьахөз збеит. Зны шәаан-
гыл, саатк аҕара аңсеитәкра сцөит хәа узлаҳәомызт. Дызха-
аиз лус макьана далацәажәомызт, егыс лазцаашьа сьма-
мызт. Макьана дызлацәажәоз анкьа шаҕа хәиуацәа бзиақәаз,
хшеибабөз ухәа ракәын. Даҕәытцран дагыҕамызт, ашә аартны
аусеилыргаф еихабы Дарәтиа Цәеиба даафнамшылазтгы.

— Сара сыда зеггы шыыбжьонтәи аңсеивгарахь иҕаз
цьысшьон, — днасәапшит.

— Ишубо, уәзәыкым, — алаф ааилсхит.

Дарәтиа дызхафналаз сцәа иалашәеит. Уи ианакәызаалак,
шыыбжьон акы днацхарц афныҕа дымцакәа данаанха, ду-
шыыргы акрыфартаф азәы дицымкәа ихала дызнеиуамызт.
Ус иҕазшьан. Уажә аңхәыс дыштәаз шибөзгы, игәы иамукәа
дсәзтәаит:

— Акыр уаанхома?

— Усзымпшын, Дарәтиа.

Ашә нкыдцан данца:

— Саҕамыз, шыыбжьонтәи шәыңсеитәкра сахьапырхагахаз.
Шәфыза шәицны шәца, сара даҕаа фбаҕа саат аңшра сьлшоит,
— лхәеит аңхәыс.

— Истахым. Шәызхааз еилыскаар сҕахуп, — уаҕа ацәыргашьа
дақәымшәөзшәа анызба, ахы иаразнак иңсыртлеит.

— Аиеи, сызкәыхшаша! — лхы-лҕы аеаңсахт. Лылахь
неиқәылт. Ахәара шьлцәыуадафыз мөашьо дналагеит. — Сың-
ха еиқәымшәәшәа иҕоу лус акәын шәара шәфынза саазгаз.
— Ара даатгылт, деиңхьхәыцуа.

— Саҕамыз, исзеилымкааит.

— Сыпқа лзын акэын, ара Шэлымаа дрымоуп, Циала лыхъзуп.

Уажэшьта ауп ианеилыскаа.

— Аус шэнапафэ ишыказ сахан, сааит.

— Ишэазхэада?

— Дысгэыла пхэысуп. Жэаха ацъырмыкыафэ ашэыр лтиуан.

Убаскан илдыруаз Шэлымаа ргэыла пхэыск длықэшэан...

— Ииашамкэа ишэалхэеит. Амала, рапхыатэи аматериалкэа еизызгаз сара соуп, аха нас уи апрокуратурахэ ишытын. Уажэ дара роуп измоу, уаха сусс акы иалам. Уиаахыс шэыпқа дыжэбахыоума?

— Уафэ димбеит, дызбаанза.

— Избан?

— Хатца данцоз дзызцаада? Ииашаны, рапхыа лымхатаскэак анхау, ишахэтаз еипш халзымныкэеит. Уа иаххароу рацэоуп. Шэысцэымшэан анылхэа лыгэра хамгеи? Аха ахэычы лхыхра, лжыара акратахума?

— Бзиа еибабаны еибамгеи?

— Иарбан, нан, бзиабарас иказ, дшэаны дигеит.

— Уи шцеилкаатэу?

— Дтахкыр хэа дшэеит.

— Дзыхкьоз?

— Иумбои, макъана иузымдыруа шырацэоу?! Инацшуа харт акыр ххароу цыыршьоит. Нан, уи машыналас длысхьан. Лшыапкэа хыцъара иптэаны ахэышэтэырта акры мзы дтан.

— Уи сыздыруамызт, — илхэоз, аиашазы, аинтерес снаркит.

— Имашэырны аума ишыкалаз?

— Уажэ ацкэынцэа амашынакэа шдырныкэо шэымдыруеи?! Иаргы убас акалакь агэтаны инеицозар акэыхарын.

— Тыпс иабакалеи?

— Абра акалакь агэтаныцэкыа. Ускан зынза дишьыр, хтынчимзи?! Итынхацэа акатахэа ауаа хзаарышьтуа иалагеит, хачкэын дышэмырзын хэа. Азакэан закэануп, иахэапшааит,

анаххәа, дара аалаган, ахәышәтәыртәфәы иәеины дырбошәа иалагеит, лхатә цәара дахзыкәыртәиуазар хәа. Уи амыхәошәа анырба, пхәысс дигашәа кәитцеит, аңхамшәа. Агажажә, лжәара иатахыз? Акада ак лыздырзомызт. Иаххәоз халымтцеит. Абар, уажә лхатә ианылба, агәра анылга ауп ләылшһырц ианақәылк.

— Лара пхәысс данига, аусгыы хәахеит?

— Хәарас иатахузеи! Икалаз сара исхароуп хәа лырхәара мариамзи...

Кәакәа данца ашьтахь, лассаамтә тынч стәан, исалхәаз сазхәыцуан. Хымпада, уажәшътә еилкаан, ахәышәтәыртәфәы саннеи Циала икалцаз зхыкалцаз зхылымхәаауаз. Акгыы лымхәозшәа анырба, егырт, хымпада, ишакәзаалак уафәы имырхакәа ихәытгагәаны иртәахырц иашьталт. Икартаз уажәы сыпсы неибанаркит. Агәнаха кәзтаз дара ракәын.

Ашырхәа сәагылт. Абартәфәы амилиция аусзуоцәа рацәафәны ибжһан. Шамахамзар зеггы шыьбжһонтәи аңсеитәкра афәынтә иаауан. Сышиашаз аусеилыргаф амилиция алеитенант Шьалуа Кан-ица Чыгәба икабинет ашә снылагылеит. Итып афәы дааины аусура далагахһан. Иаңхәа акыпхәагы машына икәгылаз инацәа нафәкшәа акыпхәра дафәын. Уи иакәын амәафәы амашынақәа ирыхкәаны амашәырқәа икалоз еилзыргоз.

— Супырхагахозаргыы, аус сымоуп.

Дызфәыз даакәытцны днасәаңшит. Шьалуа зегь рыла дыцкәына бзиоуп, аусурафәгы дманшәалоуп. Дгәамтцуам, дхамтцуам, идутцаз аамстәшәала инеигзоит, узиднагалаз азы мап уәәикуам. Акызатәык грас имоу, иаңхәа ихәхәы ахькапсаз ауп. Аган афәынтә иәаганы ихызәоит хәа дафуп, аха цкәа изытәахуам. Ихы анылаиркәлак, иаразнак улапш ақәшәоит.

— Сабаухәо, Шарап?

— Ааигәа Шәлымбак иус уднагалахьоума?

Илахь ааимаирцыхәит. Игәаларшәо ганха днаңшит.

Инацәагы астал икәикшон, хәычык абжыы хытратәы. Нас ижәпаза аңатца ифәз ааипхышышьааит.

- Исыман, — ихәеит ашышьыққа.
- Уалгахьюма?
- Ааи.
- Нас?
- Ацәгъара хәа атың ахьамам азы аус хәоуп.
- Аматериалқәа збар қалома?
- Уажәытәқьа иутәхума?
- Ицәгъамызт.

Дәагылт. Акәакь ағы аихатә шкаф игәагылаз ашә ааиртит. Апапкақәа рыла итәын. Атдыхәтәан агәта ағынтә дзышьтаз аа-лихит.

- Саатқ ақара уцәызгар қалару?
- Мап сызуцәкуам.

Аматериалқәа згәылазахыз апапка рацәак ижәпамызт. Рақхьа смыццакзо абғыцқәа неихыршәшәо сылаңш нахыз-геит. Нас ауп рәахәкәа санырзаатғыла.

Лушья Шәлымба иғәахәы ақнытә:

«...Аусурағынтә афны сааит, сыңсымзар, асаат быжьба қалахьан. Аамтә сахәампшит, аха ус сгәы излаанаго убри ауп, аусура асаат фба рзы қалгоит, нас әеитәкра, амәа ухәа ша-махамзар саатқ иазынаңшуа сагоит. Афны сшааиз еиңш, сашья ицхәыс чак хзааугандаз хәа салхәеит. Хәаигәара афатәтиртә хәычы иқаз ағы снейн, аха инцәахьан. Ақалақь агәы ашқа сцар акәхеит. Саақәтәины амәаду инансыршәлеит. Автобус аанғасырта «Азырқха» снаңшызар, ашкол исыңалгаз, сөыза Чычыкәа Цышәба дгылоуп. Иаңхьа саанғасит. Иара Абаатахь дцон, нас амәабжара днаган дызланужьуазеи, ухала умашьы-ша данакәуртәа. Саныхынхәуа ача аасхәап, жәабақа минут сеитәхеит хәа уамақ қаларым сгәахәт. Амш еихашьышәа иқан. Амәа ианыз амашьынақәа рацәан, тынч хаишьтағыланы хнеиуан. Арахь Чычыкәа сияцәажәон, аха амәахь еиха сгәысеанын. Уаншәо ауп, узыцәшәо еиха уанақәшәо. Ауаа атротуар ианыз рыжәпара даалқазшәа ауп амәа атқар

иѡышьтыхны ахахэтə усхыршəа ишьтаз дшыкəпалаз. Уажəыгь агəра згауам амфа еихылтəарц далагоит хəа, Амала, сцəа иалашəеит амѡа еихылтəарц шылтахыз, аха саанызкы- лоз уи акəын, уа амѡа иахьеихутəашаз иатыпымызт, ѡба – атротуаркəа ѡышьтыхын егырахь ааста, хпə – лхы нак-аак икьо, лыпшышьала, амашьынакəа шпаулмыжьри сгəахəуан. Убарткəа сгəаеанызаара ладыркəит. Сапхьа игылаз амашьына ааулыжыт, дахьыкəгылаз афынтə аулица днаныпалт. Амѡа еихылтəарц лгəы иштəлкыз здырит. Икамло егыкам, сгəахəын, атормоз сшьапы накəысыргəгəеит. Секундк сыгхеит акəымзар, слывсуан.

Слыцəхасит. Ирыгəгəаны сшылмаахазгы, дыршəны шьтахька атротуар дыкəсыжыт...».

Чычыкəа Цышəба ифəхəы афынтə:

«...Аус хəцызуаз згəбк лиира амш азгəалтəн аресто- ран «Азлагара» афны. Саргы исахəан. Уахь сцəрц автобус сазыпшны сышгылаз ашкол исыцтаз Лушьа ихатə машьына- ла дышнеиуаз, саниба сышьтихит... Ақалакь хналалон еицш ауп уи азгəб амѡа еихылтəарц даналага. Лушьа имашьына атормоз икит, аха иахьцалак, хəычык длыцəхасит.. Лара ил- хароуп, избанзар, хашка зынза дымцшзеит, аладантə иаауаз амашьынакəа ракəын дызхəапшуаз. Амашьына хантыц, лара азныказы дшьацəхнысланы дкахəзшəа ашырхəа дѡагылт. Анцəа ицьшьоуп аасгəахəын, сыпсы ицаны иказ ааигəышьеит. Аха лара шьафəк аныкалта, арцəаа аатлырган, длеизкəфит. Лшьапы шыпцəаз здырт, ларгы дшəазар акəхап, лыпсы лылышəшəо иалагеит. Чкəынаки сареи хнапы лытцəцаны дѡышьтаххын, машьынак дынцəцаны ахəышəтəыртахь дызге- ит...

Циала Шəлымцха лфəхəы афнытə:

«...Уи аены аусура мшы ашьтахь, саатк иазынапшуа адиректор икабинет афы зегь хəаникылт. Еизара хəычык мѡапигон. Хəгəалгеит, сышиашаз автостанцияхь сеихе-

ит. Ақытаһь сцар сҭахын, уахь ицоз ацыхәтәантәи автобус адәықәларә жәохәҭа минут агын. Уи азакәын ирццакны акалакьтә автобус аанфәсыртаһь сызнеиуаз. Снапшызар, автобус актәи аномер ааиуан. Иаразнак амәа ааихтәәны автобус сақәтәар акәхеит. Анакәымха, уи ашьтаһь иаараны иҭоу автобус ақытаһь ицо амашьына сахьнагзомызт. Насгы, аусура мшы ашьтаһь акәымзи, шамахамзар автобусқәа тәуан, уанышьтырхуеи уанышьтырымхуеи еиҭараны. Ари азыбжак тацәын. Аәада снапшит, амашьынақәа еишьтагыланы иааиуан, срылтәраарашәа збеит, аладантә иаауаз узрылмтцратәи иҭамызт. Ацыхәтәан еимкьарак анызба, сфанынасха ауп, аәадантә иааиз амашьына ансыс... Исыхьыз азәгы ак ихарам, зегь зхароу сара соуп. Аәадантә иааиуаз амашьынақәа реимкьара сшашьтәз аәадантә ишиасуаз схы интыпшша ицеит, уамашәа иубаратәы...».

Шьалуа еиҭа ихы икәырпс зкьыпхьра дафәу далымгацкәа дафәтәоуп. Саныфнашыла, дызфыз дааҭкәытын, ибҭа асқам инадтцан, инапқәа фышьтыхны, ацәа далтцны дфәгылазшәа иеәаирххеит.

— Иадубалаз акрыҭоума?

— Мап, аха зтәарақәак сымоуп.

— Ицәырга.

— Арпҭыс ижәны дыҭазма?

— Ашьтаһь ахәышәтәыртаһь дганы дгәатан. Ижәны дыҭамызт.

— Лара лыбафцтәара гәгәазма? Ара аҭкаф иифәу уапхьап хәа уҭоу?

— Аҳақьымцәа зегь еицшуп. Ларгьа уатәафы абаф шәпа цтәеит, насгы лшьамхы адардха икәҭьан. Зегь бзианы еикәдыршәеит.

— Уи азоума аус дзақәымшәа?

— Иара ихарои?

— Ааи, шьта. Иахьцалак длысит.

— Ааи.

— Акы — лара илхароуп, ѡба — ииашатѡкъаны иахъакѡым амѡа еихылтѡон, ашахатѡақѡа иазѡымкѡа иѡыѡьамкѡа уи шыақѡдыргѡѡит, хѡа — лара дашшѡм.

— Дмашшырѡ иѡартѡазар?

— Изалшѡм, — дааѡышѡырѡчеит.

— Избан?

— Иѡалаз шыѡалаз иѡоуп. Акы аѡѡам, акы агжъым...

Ѣарашъ Уанаба иусуратѡ удаѡы дыѡан. Аѡсшѡа неибахъѡан, хнеибартѡеит.

— Уаазгазѡи?

— Жѡахатѡи аус шымѡаѡысуа еилыскаар стахын.

— Рыуа иарбан? Уажѡшьѡа зегъсзеиқѡылт, шаѡа угѡалашѡои?

— Зеызшыуаз азѡаб лус.

— Аа... салгахъѡеит. Апрокурѡр инапы ақѡѡара ауп иаѡаху.

— Зегъ зыхъѡаз еилукааит?

— Азѡгъы лара даѡеимгалт... Илыхѡашѡаз здырхуада. Ус ѡѡѡгъѡык ахъамам азы, аус аанкылоуп.

— Аус лыѡызуаз, лгѡылаѡѡа ухѡа ирхѡои?

— Уамашѡа ирѡоит. Узхатѡаи, ѡъара лымхѡатасқѡак уоузар?

Убасѡан азѡаб лан исалхѡаз изеитѡсхѡеит. Ѣарашъ иаѡъѡеишъѡеит.

— Уи сыздыруамызт.

— Уажѡшьѡа еилукаау, Ѣиала лѡымѡѡра зыхъѡаз?

— Закѡытѡ рыѡѡхарѡузеи! Убасѡан лан сара сыѡкны дааум-гоз.

— Иаѡы уѡамызт.

Уаха акгъы мхѡакѡа ашырхѡа дѡѡѡѡкъан, аѡыѡьтѡ сеиф днад-гылт Ѣарашъ. Ашѡ ааиртын, лус згѡылаз апапка ааѡыригѡеит. Иааган астал иѡѡитѡаанза, аѡнуѡѡѡатѡ ателефон ѡѡѡшь аѡѡѡѡа иаст. Атрубка аақѡыхны илымхѡа инадикылт. «Уажѡыѡѡѡѡ», — ихѡан, иныѡѡитѡеит.

— Апрокурор дсыпхьоит, саанза унахэацш, — апапка сышка иааирххеит.

Ната Ануацха лѣахэы аќнытэ:

«...Сара адэќбан афы аус зуетижѣтеи жэеиза шыќэса срыќэуп. Ари аамтазы иаѓафы азѓабцэа хара хѣы аусура иалагахѣеит, аха Циала зынза дэае уафуп. Абар, уажэшьта фышыќэса ирыќэуп хара хакны аус луетижѣтеи. Лхэа уашьуам, луы уашьуам, дќэымшэышэза, есќыынаѓ дхааза дыќоуп. Аахэафык игэы ишакэым инлырхап хэа шэымшэан. Имачымокэа ачкэынцэа леичеырбеит, аха иалылхыз азэ иоуп. Уи анеилкааха, хлеигэыргѣеит. Лыбжыгамтаз аусура ашьтахь хаизан, ихалшоз ала хлыќэныхѣеит, насѓы гэаларшэагас хамта хэыцќэак лахѣеит. Жэамш рышьтахь аусурахь дхынхэит. Дхынхэит дыпхашьацхатцо, лгэы тычцаауа, дгэыргъатцэа, деилахэа, деилаца, еихаѓы деинаалаха. Уажэы тагалан ачара лзырурц иќаз лтазыќатцара дэфын... Иаалырќыаны иќалтаз агэра хзымго, хшьара хакэнарќѣеит. Ус аусурафы акы лгэы иаланы ма лылахь еиќэны ихамбеит...».

Қания Чаабалырхэцха лѣахэы аќнытэ:

«...Харт хаигэылацэоуп, аанда ихабжыоу акэымзар таацэарак еицш хаибабоит. Убри азын дара рќынтэ исзымдыруа еѓыќам, Лушьа ипхэысаагара иаалырќыаны ауп ишыќалаз. Иаразнак ачара руратэы еицшымызт. Уажэы акэын афны ргыланы ианалгаз, руадаќэа афныматэаќэа фнам. Убри азын рапхьа даабжыргеит. Аха тацас ироуз дарбан? Лоура, лытбаара аума, лхыфмацѓашьа ухэа, анцэахша! Вба лыдбалам. Иарѓы иееитеикит. Уаанза злеишэа цэѓыз азэы иакэым, аха дычкэынами, ифызцэа рышка еиха дагон... Уажэшьта еимеижѣтеи итѣа ижэдыруа ауп; дара ажэак еимаркуа, акы ргэы иаланы исымбацт, исмахацт. Иашьеи итацеи, ртаца рызхара дрызбом. Нас иаалырќыаны илыхьыз, аилкаара уадафуп...».

Зусим Махаид-ица Сымсым иѣахэы аќнытэ:

«...Сара Лушьа Шэлымба дыздыруеижѣтеи акыр цѣеит. Хаицэыхарамкэа ханхоит. Хаиќэлацэоуп. Ханьфееидас, ашкол

ахь аныкәара халагеит, аха хакласскәа хазын. Аңсшәа хабжъан акәымзар, ус ыызцәатас хайҗәауамызт. Ханейыызцәаха, арратә уалпшья ххыганы, наплакык аҗы аусура ханалага ауп. Абар уажәштә, хәышыкәса раахыс сөыза гәакыза иоуп... Уи ахәылбыҗеҗа, аусурантә аҗныка хайцааит. Акы снацхан, зырпхак сықәтәаны сышъталарц иакәыскит. Аены вагонк аши-фер хаун, иакәыххуан, саапсара сылсны сыкан. Аеыкәабартә аҗнытә аҗны слыҗнапшызар, зеггы ателевизор иадтәалан. Киносахья бзиақ цон, сарггы снарылатәеит. Уи иаалгоны еипш ауп Лушья дышсыпхья. Абартәҗ дгылан. Снейҗәпшызар, хәҗеита, аңсы, убас ипштәы ихыгга икан. Илақәа тыкапшьяаза дгылан, дагыпсымкәа, дагыбзамкәа. Иаразнақ сцәа иалашәеит җеик дшақәымшәаз.

— Икалей? — иҗәҗахырқәа ааныскылт.

Ипсы цаны иказ ааигазшәа, ицаулан даакәыпсычхан, иб-жыы нытдакны ихәеит:

— Аңхәызба слысит.

— Ишпә?! — иихәаз агәра сымгеит.

— Убас! — уаҗа изымхәо иҗы неихашәит.

— Имашәырны?

— Идырны икастцарымызт...

Атакси аанкыланы ахәышәтәыртахь хҗеит. Аңқартахь сара соуп икылпш-кылзырҗуа ихәназ. Икамло арбан, лтынхацәа ыказар ргәы ашымтаз хайҗәахар, иакәым калар алшон. Сөеизар, итацәуп, ашә уаҗы дадгылам, Чычыкәаггы дсымбеит. Ахақымцәа руадахь снеит. Уака пшьык ракара тәан. Руазә дыздыруан, абартцахь сааипхәеит, аха игәагыны сызиазтәауамызт. Атынчра сашьуеит. Дыпсны дтыргахьазар? Иарбан хәыцрас имааиуаз. Иахьцалақ изгәагыт:

— Амашына заахаз азҗаб дышпәкоу?

— Уара уакәызма иакәтәаз? — сызтәара имахазшәа хазы дцааит.

— Мап, сөыза иоуп.

— Лхьяакәа зыртәаша агәырқәа анлылахтә, дыцәеит.

– Дыгәгәоума?

– Дызлақәшәақәаз рыла, дыцәгъам. Ларгъа шыапы хыцъара ипцәоуп.

Ус аниҳәа, сыпсы згеит.

– Лтынхацәа ирzymдырзои? – сиязцааит.

– Лара данааргатцәкьа, лқыта афынтә ара азә дышьтоуп, дидырт. Нас лара даазгаз арцыс лтаацәа иреихәарц дцеит.

Ауыха иара иакәым, саргъы сызмыцәеит. Ашыжь хәи-цны амилициа ашкә хцеит. Еиҭа иҭахәы иҭырихит. Уантә ахәшәтәыртахьхнеит. Лтынхацәарацәан. Рааигәара хамнеикәа, афныкә ххынхәит. Лушьа иашьеихаб дыпшын. Иаабаз аниаххәа, агәылацәа рышкә дцеит. Заанатцы ргәыреанитцазар акәхарын, ирласны Мсаси Маҭеи ааит. Урт, хәхьеиланхо, шәнеишь-шәаишь хәа зархәо роуп. Шьыбжьышьтахь Лушьа ида егырт ахәышәтәыртаҭы хнеит. Маҭеи Мсаси лтынхацәа апсшәа рархәеит. Реицәажәашьала уанзагъы ишеибады-руаз аашьомызт. Азгаб лаб дыкәмызт, аха лаб иашьа дыкан. Икәзгъы дреихабын. Иааипхьан, днаскьаганы иниацәажәеит. Мсас ахәашьа дақәымшәар хәа ушәозу. Атцыхәтәан азгаб лаб иашьа ус ихәеит:

– Амашәыр кәлеит, икәмлар акәын, аха ианыкәлахгъы, амашәыр машәыруп. Харт иаххәахуеи. Ашәкәы ианы-лаз хзықәхуам, егырахь ишәаххәараны икои? Ауафы дызқәымшәо егыкәм. Амала, ахақьымцәа хәышәык рҭаххар, иахzymпшаар, шәартгъы ижәдыруа маҭым, цхыраарак хәшәтап хәа сгәы иаанагоит...

Ишхәаз еилкаам. Рнапқәа неибадырkit. Ахәылбыҭеҭа лхәы кәца хнеизар, азгаб лани лахәшьеи ракәын икәз. Лан хәзустцәаз анеилылкаа, дахзытцкьеит: — Сыпха дызшьыз, агра лгаратәы дыбжамҭеамны дкәзтцаз шәсымбароуп хәа даақәгылт. Уиакәхеит. Инахгаз афныкә ихаманы ххынхәит. Хымш-пшьымш иазынапшуа уахь хамнеит. Амала, лара дзыхәшәтәуаз ахақьым хәылбыҭеҭала хиазцаауан. Ҷенак,

ақалақь халаланы хашнеиуаз, азғаб лахәшьеи хареи хааиҫахаит. Аиаша хәатәыми, иахцәымығхеит. Ххы ахьяагара хмоуа, хыхыпшра хзымдыруа хаақәхеит. Иҫахьыз лара илдырит. Акгы хабжымызшәа, даахадгылан дхацәажәеит: — Жәаха хан иҫалтаз азы сахәшьеи сареи атамзаара шәҫапхьа ишьтахцоит, — лхәеит. Ус анылхәа, еиҫагы хшанхеит. Адырҫаены уа хнеины даабарц иақәахкит, аха инаагарыз хаздыруамызт. Ашьтахь Лушьа ихәеит:

— Лара дызғабуп, ашәтқәа наагап.

Сиқәшахатхеит. Аңьырмыкьяҫы шәты хкыс иҫаз зегьы ааххәеит. Иара зныкгы ашәтқәа ааимхәацызт, саргы убас. Зыхә цәгьоу, еиҫа еиғьуп хәа иақәахцәеит. Лара дахышьтаз хнеизар, лахәшьеи лареи рақәын иҫаз. Хшыныҫналаз еицш, леитцбы дҫагылт. Циала аиартә дықәтәан, лшьапы агипс итаз ашьаршьаф ақәыршәны. Лхахәы лықәпсан. Дыпшзаза. Аиҳәшьцәа уамашәа еицшын. Рҫыңьагь иҫапшьза еибакит, пхәысхәара хнеизшәа. Ашәтқәа хамылхит.

Циала Лушьа иниалхәеит:

— Саҫашәымтан. Зегь зхароу сара соуп. Сымшала иҫалеит.

Иара лажәа алгаха лымтақәа дналпҫөлеит:

— Шәарт акгы шәхарам, зегь зхароу сара соуп.

— Мап, мап, изхароу сара соуп...

— Иақәымтцозшәа анызба:

— Шәымшәан, изхароу амилиция аусзуҫцәа еилдыргоит, уи рус ауп, — нарасхәеит.

Ус анысхәа иаатынчрахеит...».

Иҫахәы сапхьаны саналга, слакҫақратәы агәаанагарақәа соуит. Инейтыхцәаны дақәығәғәаны изатишьбузеи рынеиааира. Акы хнаҫарцаз иҫаитцазар? Иагьа умхәан, иҫыза иоуми...

Иниасит ҫымшҫа. Уи аамтаз ари аус сгәаламшәеит сызхәомызт, аха сазыхынхәратәы сзыҫамлеит. Аңсеивгара иҫалаз схы иархәыаны ауыха ақытахь ҫәабжыысырц сызбеит. Мчыбжык аахыс сымцацызт. Жәахатәи аңхәыс аҫнгы.

днеизтгы, саб аускәа икои хәа дысмазтаакәа даанхом. Акгы анысымхәа, узахамтгылеи хәа аепныхәа сиҗашт. Убри азын атрубка аакәыхны Тарашь Уанаба ател сизасит. Атак каимтцеит, дыкамзар акәхарын. Ашьтахь итыҗ афы даныкала, астал икәыз ақбаадкәа аакәхны асеиф интастарц сәагылт.

— Уи аамтаз ашә даасны, ашьшьыхәа длыфнашылеит Лушьа.

— Апрокуратураҕ сыкан, — ихәеит уи.

— Иеибышәхәеи?

— Икалаз шыкалаз зегь аахтны исхәеит.

— Уаанзагы аиаша хәатәын.

— Уи ала хаицәажәара салгаз җысышон, аха иара дымқәацеит. Илацш кыдхалазшәа, ганха дыцшуан. Сцәа иалашәеит, акы ихәар шиҗахыз.

— Амала, исхәаз ашәкәы ианылар сҗахымызт, ажәалоуп ишысхәаз.

— Избан?

— Ишәзымдыруа рацәоуп.

— Имазоума?

— Уажәшьта мазас иатцоу егыкам, — даакәыпсичхәит, илахьгы неикәылт. — Аҗстазаараҕы икамло иарбан, рхәоит... Азҗаб лан уесумырбан, лхәеит, аха сганахьала хылацшрада лааныжьра иашамкәа исыпхьазеит. Дызхәышәтәуаз ахакьымцәа срацәажәон, аха игәаҕны лара дахьышьтаз апа-лата сзыфналомызт, сфыза иакәымзар. Лан даныкамыз иакәыршәаны хнеит... Сгәыргьара хәаак амамызт, сара сзы лгәы нханы ишыкамыз анызба. Ашьтахь схала шәтқәак назгарын, даҕазны ишылымуаз шәырқәак ухәа ус снеиуа салагеит. Ашәкәы аҗхьара бзиа ишылбоз анызба хгәылак иҕы снеит. Уи ихатә библиотека бзиа имоуп. Изисхәаз азы мап сцәимкит, ашәкәы бзиақәа алхны иситоз лзаазгон. Мчыбжьыла знык-фынтә сышнәиуаз, ханеишьцыла ашьтахь аусу-ра мшы анынцәалак, раҗхьа лышка снеиуа салагеит. Агәҕыҕь иагоз, сышнеилак еипш, длахьыхза дкалон. Убас иниаст

сашьа исамхэазакаа ацсахра дашьтазаарын. Хца рхианы илзишьтит, акы измырхиацыт.

— Ашьтахьдхэаны данугоз, уашьа иҥаз аусқаа уеимхэазеи?

— Мап. Игэағыны исеимхэеит.

— Нас еилкаашьас иҥауцазеи?

— Раҥхьа еилызкааз аҥшэмаҥхэыс лоуп. Излеилкаахаз ала, ахтыс ҕалаанза ашьжымтан сыҥшэма адэы лыҥссон. Убасқан лан агэашэ днадгыланы, лыбжыы нытақшэа длыпхьазаап. Еиҥа лахэара далагеит, ари аҥнатаҕы баадрыхуам хэа. Акгыы алымтуазшэа анылба, аҥара атэҕы лалхэеит, аҥараҕы рымшэарц, харҕы хмашшырц акэызшэа лалхэеит ҥхэыс дзызгаз. Абри еипш иаалырҕыаны ааха илоуз, абар дахькыл-нагаз.

— Уажэшьта ишҥақалари шэеизыҕазаашьа? — сизцааит.

— Харт бзиа хайбабоит, уи ашьта ҕэҕэоуп... — насатеикит, нас ихы ааларҕэны инацитцеит: — Арт зегы уажэы лара лҕала исалхэеит...

ИААНКЫЛОУ АСАЛАМ ШӘКӘЫ

...Уажәшьта зеггы анеилкааха, аамта рацәа соуит. Уи схы иархәаны смыццакзакәа зеггы аахтны ашәкәы антара сафуп. Азәггы гәыбған истом, зеггы зхароу сара суоп:

Қарала схәычым. Уажәшьта сычкәынра стысхьейт. Аха знызатәыкгы Амшын Еикәа афықәан сыпсы сымшьацызт. Уамашәа иубаратәы Аәадатәи ахьшәашәара тыпқәа инадыркны кәакътас сабананамгахьаз... Аха Амшын Еикәахь сықәнамгалацызт. Исызбейт Аңсныка сцарц. Аҳаирплан тәейт. Амра кажжы иңхоит. Ишоуроуп. Аңхын агәта. Аҳаиртә бағәазафы ауаа рацәафзоуп. Еидара хьанта сымам. Сөызласыпсахуа матәақәак зтоу асумка аашьтыхны атакси аангылартахь сөынасхейт. Шьафәқәак цқьа ақатцаха сымтәкәа, пхәыс кьафк, мыцхәы илыцны сымәа даапырагылт. Азныказы слыршәейт, амилиция рфы аус луазшәа.

— Ауада тацәы шәтахзами? — дынсазцааит. Сааипххәыцит. Ишпастахым. Аңсшьартақәа рышқа апутиовка сымам, ус анакәха, ауада амхны сыфналароуп, уиггы аңшаара мариоу имариаму здырхуада? Убас сеипххәыцуа сышгылаз, лара слакәакуаз фыылшьян, лажәа инацылцеит: — Амшын ахықәан ханхоит. Ауада азәы итып змоу сымоуп. Ауаа мачуп. Аңырмакыа ааигәоуп, акрыфартаггы харам. Шәхәы шәзыкацозарггы азин шәыстоит. Амшын ақәара пслымзуп, сыхәггы цәгьям!

Аңсшьаразы уаха истәхзи. Иабыкәу хәа слазцааит: — Абаатә, нан, — лхәейт.

Азбахә саҳахьейт. Уааггы ага афықәуп. Сақәшаҳатхейт.

Уи аңхәыс сара сыда дәеа ыыца аңсшьацәа лыпшааит — хатей пхәыси. Насдхапхьейт ахатә машьынақәа ахьгылаз ашқа. Лыцкәын имашьынала дықан. Лара днаиватәейт, хара ашьтахь

ханталт. Абаатака амша рацаак хакеымхеит. Алакэка ртып, ирацазоуп аиатэара. Акалак шыпшзоу азбахэ изныкымкэа исахахьан, аха асцакыа ипшзоуп хэа сыкамызт. Атыхэтэан, амашына аихатэ гэашэк инадгылт. Хшааз шашьомызт. Апхэыс хлымжьеит, лыфны амшын ихыкегылатцакыоуп. Амшын иатцаза итынчуп, итынчым амшын итоу апсшащцаа роуп. Ршыкыбжыы хахыгылоу афынза иаиуеит. Амашына ашыхахь хамацакаа аакэаххит, згаб еикэак апхэыс даалыдгылт. Уи лыпха лакэын.

— Мама, псшащцаакэак ааин, афны ифнастеит.

— Ных, баша ахаиртэ багеазафы хамцеи!

— Уажэшьта харт хабафнало? — лхэан, ихацааз апхэыс дынлазцааит.

— Шэанаазга, шэтып хапшаап, — лхэеит, уажэшьта хаарак лыцамкэа.

Лыфны апсшащцаа шыфналахьаз шлахаз еипш, лееи-талкхьан. Уанза луадакаа хафнамлар хэа дшэаны ихахэлаччоз, уажэшьта халцаымцхэын. Лыпха дынлазцааит:

— Хгеылацаа бынразцааи, апсшащцаа шэтахызар хэа.

— Уажэыцакыа.

Азгаб дныцкыеит. Дымнеицт ухэаратэы ауп дшыхынхэыз.

— Шэлиманраа ф-тыпк рымоуп, Кэынцалраа — тыпк.

— Даараза ибзиоуп. Бара арт хатцеи пхэыси Шэлиманраа рышка инаг, сара, ари ахатца дназгоит...

Афны хнавсын, рутра ханталт. Ашыхахь излеилискааз ала, аутра ицагылаз амандаринакаа ракеын. Атцлакаа реипш идун. Ирфыцуа ршэыркэа сфахьан акэымзар, дара рхатакаа абазбахьаз. Апхэыс лгеылара сналгеит. Уртгыы фынтэ еихагылоу ахатэ фны ду рызгылоуп. Ахэыкатарта афынтэ, апырахаа лпырахааны, апшэмапхэыс лоуп ухэаратэы даадэылцит.

— Заира, дбыдыбкылома?

— Ааи, азэ итып сымоуп.

Саазгаз апхэыс дсыхаапшит.

— Заира саткыс деигьуп, — лгеылапхэыс даалырехэеит.

— Иҗабуп, — снәлеихырхәан, сааңышәырччеит.

Стәылатцара лызгәамтәзшәа дцеит. Ацаңха кны Заира даасыдгылт. 40-җа шықәса ирықәу җны пхәысуп. Лхахәы еикәатцәа, лаңхьа наҗ-ааҗ еикараны еиҗшаны, лышьтахьҗа еизгоуп...

— Шәуада шәсырбап?

— Ицәгьам.

Аҗны аҗбатәи аихагыла хҗыхәнеит. Арыгъарахь ихыбны аболкон инашьту ахьынцәоз ашә иҗаз аалыртит. Уада тшәак, аҗенцьыргы убас итшәоуп. Стол хәычык аҗәардә адгыланы игылоуп. Ашә ааҗсан аҗәакь игҗагылоуп жәытә шифонерк, азыбжак асаркьа таңсашәа. Акаруат зыдгылоу атзамц аҗы зыхә мариоу уархалк кнахауп.

— Ишәгәапхозар шәыҗнала.

— Алаңшыха сызтада, сызтагылоу ала.

Лара дааңышәырччеит.

Ауада слыҗнашылт, аха аңшәмаңхәыс ашә дылтуам. Баша дшылагылам сцәа иалашәоит. Слазтаанза дсазтааит.

— Апаспорт шәымазар аҗәхап?

— Хәарас иаҗахузеи!

— Исышәт. Шәахьынзаҗоу аамтала ашәҗәы шәтаҗтәуп. Аҗәымзар аштраф сдыршәоит.

Спаспорт налсырkit.

— Уаха?

— Ауада уахыки-җенаки х-маатк иаңсоуп.

— Ирацәазами?

— Мап. Ауада шәымацара шәоуп иҗноу. Шәуада иҗнысны уаха уадак ашҗа инеиуам...

— Уи аҗәын исыгыз, — схәеит сыбжыы нытцакшәа, исхәаз лара илмахаит.

— Исзеилымкааит ишәхәаз?

— Акымзарак.

— Ус анакәха, ауада ахә абжа аңара уажәы исышәт, иаанхаз шәанцо ишәшәап.

Уигы анлыста, сгэы иазымычхакэа, цасхэа сналазтааит:

— Уаха зтаара шэзаанхама?

— Аоны аңкаракэа иамоу шэзеитасхэар стахын. Ауа-дахь ахэсакэа раагара калом. Иара убас икалом афывжэра хыртлара. Асаат 12 рынахыс агэашэ асапат нафатцаны, ала аухаштэуеит. Уанза шэанзымаа, адэахыы шэаанхоит ауп. Нас-гыы, шэыбжыы шэхагала аказаара калом. Ацырмакык ааигэоуп, акрыфарта аоны аштахь...

— Итабуп, — лажэа снапылт исзымычхакэа. — Шэгэылапцхэыс амца ханыкэыз исзеиталхэахьеит.

— Иеихагыы еицбуп.

— Апсшьярта онкэа рфы еиха ахакеитра ыкоуп.

— Ара цсшьярта оным. Шэыда зыцсы зшыо зеггы аңкара икэныкеоит.

— Саргыы еилазгарым.

Лара данылбаа аштахь, акаруат сныкэтэаны сыцсы сшыаткэап аасгэахэит. Аха амшын санхыцшыла зегь сханарштит. Сеааитакны амшын талара сцеит.

Амшын цхоуп. Лассаамта стымтцакэа, сызсо схуп. Зынза сласза, саныхэыцыз еицш, скелит. Аха азэггы исеимхэеит, саргыы исзымдырит амра ашэахэакэа сырблыр шалшоз. Ахэылбычеха ауп иангэаста. Сцэа кэапшыза, адуховка статцаны сырзызшэа саакалеит. Хэгеитэ цыара уааскысыр калома? Сымцашоурагыы шытыцит. Исыхыыз апшэмацэа иаурымбаху-аз. Анцэа илыцха роуратэы, иаразнак напы сыдрымкылазтгыы, нас сшыкалалаз уажэы ахэара уадафуп. Ахыртэы сыхышыа, схаткы камыршэуа исхагыежыуан ртынха дук иеицш.

Апшэмацэа уаха назтахым уаан. Азныказы Заира сгэы лышьтызаргыы, ишырхэо еицш, ишыдыдуа кэа ауам. Сара сыдагыы хэмык рыцсы ршыон, азэггы аңкара хэа илхэаз дыкэныкеом, апшэмацэагыы акы рхэом. Заира лхатца Мкан 45-ка шыкэыса ихытэуеит. Аука, иапхыа ипатца еикэатэа еицынчыла ифэоуп. Иказшыа бзиоуп. Зынза ауафы изнеи-

ра изыманшәалоуп. Җнакбжъара-җнак иааиҗакуа атакси дакәтәоуп. Аҗаацәара иара иоуп иныкәызго. Заира цъаргы аус лузом. Уигы лкәзшә цәгъазам. Җыцә ахәыцкәыа рымоуп. Рыпҗа аихабы Асида цшъ-класск рфы дтәоуп, рҗа еитцбы Рауф сынтәа ауп ашкол данҗала. Акызатцәык гханы рҗаацәара иадызбалаз, Заира лхәыцкәа урысшәала дахьрацаажәауа ауп. Арахь лхатә аурысшәа ицкәаны илызхәазом. Ахәыцкәа ирахәауа ажәакәа иаразаак игәныркылоит. Ииашам ажәакәа, ишрахәауа еипш, ржәар иалалар алшоит.

Афны ифназ ацсшәацәа зеггы ацшәмацәа бзиақәа хрыкәшәеит хәа ихацхьазон. Иара харт еикәшәазггы, азәы дыцәгьоуп, дееим узхәомызт. Хаибадырит, хаинаалт, амшынҗалара хаицзон, уантә хаицыхынхәлон, акрыфартахь ханцозггы ҳкейбажьуамызт. Убас ххәоу еикәшәан, жәытәнәтә хаибадыруазшәа. Леонид Васильев ида егырт, шамахамзар, цсшәара еицааикәаз ҳакәын. Уи ихатәы машьынала дыкан. «Жигули» аҗыхәтәантәи аҗыжра. Москва амҗан дынхоит. Қарала сара дсықәлоуп. Амала, иҗарпшарза икоу ихахәы шлахьеит. Ауҗратыхкәа ахьырҗиуа амагәзин директорс дамоуп. Цсшәара имацара иоуп икоу, ипхәыси иарей еилытхьеит. Изхеилыцыз атәы имхәеит, хартггы хаимазҗааит. Даара деиҗкааны деилахәоуп, иарггы хатә цшзак иоуп.

Леонид игәы шыразу шашьом. Имашьына, шьоуки реицш деигзом. Иахьиоухәалак, машьынала уашьҗыхны уганы уааигоит. Амшын ханҗоу усггы агәарафы игылоуп. Аены Мкан ацсшәара имазар Леонид имашьына дакәтәаны ихарацәамкәа иани иаби ахьынхо ақытахь далацалоит. Амала, аҗыхәтәантәи амшкәа рзы зынза иара иакәын иагьаакәтәазоз. Харт ацшәа изииҗои хәа иахәашьа ҳамамызт, амашьына иара итәын, нас ауп ианхаихәа 10 нызкь хәа ацшәа ишааихәаз. Ипсшәара мшы нҗәаны данцоз, Мкан аҗарашьҗатҗартә афынтә жәанызыкь амхны иааигейт. Ауыха иҗыруаз ахаирплан дакәтәон. Ахәылбыҗеҗа, Леонид ицараггы азгәәҗо, амашьынаггы ус

таацәашәала иакәныхәар ртаххеит. Аәны аңхьа астал ду лар-гыланы идырхиеит, хартгы астал ахь ихаңхьейт.

Аңшәмацәа рчеиңыка ахцәажәара мариам. Харт азәгы ххәы хархиомызт, акрыфартахь хнеиуан. Аха аңшәмацәа рыкрыфара хақәшәар, астал ахь иахмыңхьар рузомызт. Аухагы зегы ихаңхьейт, амала гәыла иарымхәейт. Мкан иакәын казылбашьс иказ. Аныхәәҟақәа аңитон, хара иаажәуан. Аамта рацәак имгакәа, хқафқәа тахтахьан. Итәаз ахәсақәа – За-ирей Лидей – ахацәа реиңштәкьа иржәит, аха хгылап хәа макьана азәгы игәы итамызт. Хәарас иатахузей, иашьит. Угыларатәы иабаказ, аңсуа ыы еикәатцәа ааигәа итартәазшәа иҟыцахәцахәуан.

Хгыламтаз Мкан иңшәма илыдитцейт:

– Аңарақәа аабгандаз!

Иажәа ыбамтәкәа днecin, агазет илахәаны еилахәарак аалгейт. Лыңшәма инеилыркиит. Агазет иакәыршаз амихт. Аҟыгхара мадын. Зегы шәкы-шәкы ицозар акәхарын. Инаган Леонид иаңхьа инықәылцейт.

– Иңхьаза!

– Уара иумңхьазей?!

– Аңара пхьазазар бзиа иабоит, – ихәан Мкан, имуит.

– Ииашоуп! Ииашоуп! – рхәейт итәаз, Мкан инаикә-шахатхан.

– Ибзиоуп, ус анышәтахха, – ихәан Леонид, аңара ышытыхны зегы ирахаратәы аңхьазара далагейт. Даналга, дааңшырчцейт.

– Гха имыхьт аңшәма!

Итәаз азгабцәа рнапы ааиныркьейт. Леонидгы аңара газет хәычык инылахәаны, икьаҟ аәнуцкәтәи аңыба интейцейт. Уиакәхейт хгыларагы. Мкан амашына аус аруны агараж итигарц дцейт, Леонид дганы Адлер ахаирплан дейтон. За-ира астал аилыргара лнапы алыркиит. Азгабцәагы налыц-храаит. Леонид имаҟақәа шытихырц иуадахь днecin. Иурей

сарей аҭатын ҳахо, агәарц хәычы хнықәгылт. Аилашәшәра аҭазнакхьан. Ана-ара удақәак рҭы алашарақәа адыркхьан. Харт аҭатын ханаха, хнейцырцит. Иниасзар қалап жәабакә минут. Сара суадахь сәыхәнахьан, адәахьы ауухәа ианааилалоз. Иқалаз сзымдыруа, иаразнак слыбааит. Леонид ихы ларқәны дыштықшаауа днәиуан. Мкан ицшәма акы леихәон. Иура дықазамызт. Ахәсақәа зегьы Леонид ишьтан. Иурагы ашьашьма аҭынтә иҭәаихеит. Снейцылт.

— Иқалей?

— Леонид аҭара ицәызит.

Агәрагара удашын.

— Изалшарыма?!

— Ааи, ааи.

Леонид снаидыххылт. Цштәы ихамызт. Ихәхәы иҭарцшарза иқаз зынза ихәхаза игылт.

— Ишцәуцәызуаз? — снаиазцааит.

— Исцәымззеит!

— Нас, ишцә?

— Иргеит!

— Гашьас иқалей?

— Сымаҭәақәа еизганы асумка иҭастарц суадахь снеит. Цас иауазшәа, уи аамҭаз ашьашьма ашқәа сымнеир қамлеит. Санықналаз скьәҭ сшәыхны ашәәҭы икнасхәит.

— Избан?

— Сцъыба иҭаз аҭара иҭшәаны иҭахар хәа сшәеит. Сан дәылцуаз ишысшәыстдарыз схаштит. Суадаҭы санааи, амаҭәа исымаз еизганы асумка инҭастахьан еицш, скьәҭ ашьашьмаҭы ишысхаштыз сгәалашәеит. Сықны снейзар, икнахән, аха сцъыба аагәастазар, аҭара ҭамызт.

— Шақәа аамҭа икнахәзи?

— Жәа-минутк! — ихәеит иара.

— Акыр бжыст. Нас, азәыр игарызу?

— Иабацеи, нас?

— Ашьашьмахы инеихьада? — снаразцааит.

— Сара снеихьан, — лхэеит Ира.

— Уаха?

Азэггы җимтит. Ира лышка снахэит.

— Жәа-минутк рыөнүцкала?..

— Шака шәымтә бжысыз сыздырам, аха ааигәоуп.

— Ааи, — илхәаз шыақәиргәҗеит Иура. — Данааиуаз сара избеит.

— Ашә аҗы икнаҳаз бымбазеи?

— Исгәалашәом.

— Цқьа баахәыци?

— Икнаҳан сымбеит, икнаҳазаргы исызгәамтеит.

— Сара исзеилкаауам, саңхьа акьаҗ кнаҳазар, ишпазымбо!

Ибымбои, ишьтахь бара боуп, инеиз. Уаха изгарыдаз?

— Сыздыруам, — лхэеит, тынч лыжәахырқәа дҗарыханы.

— Икнеимҳазар? — даалакҗакит уаанза җымт игылаз Лари-са Масладубова.

Уи Леонид иаҳазаап.

— Ишпа? — дныцкьеит иара. — Баша исхәома?

— Шәааи, еиҗа цқьа ҳаимдап, — инаҳадитцеит.

Уиакәхеит. Җаицны ашьашьма ашка ҳҗынаххеит. Аҗны ашьтахь ала амандаринаҗра аңхьа игылан. Ашьашьма аҗыкәабарҗа аҗақатан. Ашәқәа җба җан, руақы ашьашь-ма иатәын, егы аҗыкәабарҗа. Ашьашьмахы уахьыныҗнало аҗаңхьа уада хәычык аман. Атзамц анапызәзәарҗа аҗақатан. Ааҗсан ампахьшы кнаҳан. Анапызәзәарҗа аханы икьақьаза асаркьа атзамц иаласан... Җнаңшы-ааңшит, аха иауаабахуаз. Уантә иуадаҗы хңеит. Зеггы еимаадеит, ицәарҗа инаркны. Акгы анахамба, Иура дцааит:

— Агәыларантә азәыр дааирызу?

— Җгәылацәа ус икам, — днеиҗақалт Заира.

— Шәгәылацәа ус икоуп сымхәеит. Урт рҗы имаҗымкәа аңсшьаҗцәа җноуп.

— Урт иалырдырааи Леонид аңара иңыба иштеитцаз? — лхәеит Мариа.

— Адәны хтәан, ирбарггы ҕалон.

— Амандаринатра акггы днарбом, — уи агәаанагара атыхәа ааңитәеит Мкан.

— Зныкыр ҳара ҳаоны азра ҕалахьоу?! — цәгьала лгәы иалсны даацәажәеит Заира.

— Ус анакәха, игылоу азәы игеит, даеазә дааины имгазар! — ихәеит Иура.

— Даара иңшзам, — днаикәшахатхеит Мариаггы.

— Җаалаганы, ҳуадакәа инадыркны еимаҳдап, — инаҳаб-жыылгеит Лариса.

— Уи иахнаңои? — длықәшахатымхеит Иура, нас сышҕа даахәит. — Жәбаҕа минут ҳнеимытп. Уи аамтаз изгаз иахбаа-баша акажьра иеақәиршәааит.

С.ара сақәшахатхеит. Иақәшахатымхаз Мкан иоуп.

— Акггы алтуам. Жәа-минутк рышьтахь зеггы иахтахы-иахтахым ашьашьма хталароуп. Х-минутк иреихамкәа ҳақазароуп. Аңара хыхь иқәитцааит, ма ус итәахааит. Нас зеггы хталаны хантытцлак ашьтахь ҳаимдап. Иаабар иназгаз дызустаз аилкаара мариам.

Зеггы ақәшахатхеит.

Убас иаггыҕахтеит. Җнеимытцит. Дасу иахытахыз дцеит. Сара суадахь сфыхәнеит. Жәа-минутк уажәшьта итцит анысгәахә, снылбаан ашьашьма ашҕа снеит, х-минутк еихамкәа аонытҕа сыҕан. Сара сышьтахь зеггы анеира иа-лагеит. Жәа-минутк ракәым аамта итцегь инахыст. Нас еиҕа агәара агәтаны ҳааикәагылт. Мкан ихы нсықәикит.

— Уажәшьха игәахтап.

Ажәак мхәакәа хҕынаххеит. Мкан ида зегь ашә апхьа ҳаатгылт. Иара дмыццакзо хәычы-хәычла иааимидеит, акггы имбеит. Ашә даалагылт.

— Икахңои?

—Амилицияхь ател хасроуп, — ихәеит уаанза рацәак
фызымтцәоз Николаи.

— Даҕа хәычык хаапшып, — дрыхәеит Мариа.

— Избан? — сналҕаҕеит сара.

— Издыруада ирхынхәуазар?

— Уажәшьта, мап! — нас Ира лышка снахәит. — Бгәы иаана-
гои, амилиция рахь ател хасуама?

— Сара шәызсазтаауеи?

— Хаштабмазтаауа, Леонид ишьтахь ашьашьмахьы бара
боуп инеиз!

— Снеизар иамеи?

— Ахәыцкәа реипш бышпацәажәои. Апара ызт. Изгаз де-
илкаам.

— Нас, сара изгама?

— Азәгы ибгеит имхәеит. Апара ырхынхәтәуп.

— Сыздыруам.

— Азакәан базхәыцхьоу?

— Иауеи?

— Апара ызт. Иара ишьтахь бара боуп инеиз. Ус анакәха,
бара бшакуа бзымдырзои? — сеитанацралеит.

— Изымгазар?

— Нас идрыма?

Уи, сажәа дзыпшызшәа, лқышәкәа қәац-қәацо, инеи-
маҕаны атәыуара далагеит. Уахагы лҕылзаанымкылазакәа,
дыҕны луадахь дцеит.

Николаи дахьгылаз Ира даарыцхаишьеит...

— Илымгацәҕьазар?

— Иабаҕоу апара? — иихәаз сара саргәааит.

— Илхарамкәа лгәы нхархазар? — дылкәатцуамызт.

— Нас, сара изгама? — сычхара хытцит.

— Ианудбаламха, иумгеит.

— Икоу жәдыруоу, — дҕахабжьалт Мкан, — аилкаа цкәа
ихамамкәа ус хагәкәа нибархар алшоит. Убри азын, иахьца-

лак амилиция ахь ател хасп. Уицәкыа атахымызт, анцәа ибоит акгыи шсымчым.

Мкан афны длыфнашылт. Харт Ира лыда агәрп агәтаны хашгылац хгылан. Шәымтақәак рышътахь Мкан дхынхәит, амилиция уажәы иаауеит хәа. Азәгыи акгыи ахимхәааит. Атынчра ихабжылаз ааилахәаны Мариа инлапшыызгеит:

— Мариа, Ира бфыза лоуп, тынч былмацәажәо.

— Харт хайцәажәахьеит. Ашьашьма афынтәи даныхынхә, акгыи лкымызт.

— Ләацшылара шқаказ?

— Еитакра зымбеит.

— Иахьцалак, лышка бца. Лгәы шны дыкоуп, лхы акы азы-лур калоит. Иахьынзауа еита блацәажәа.

— Аиеи, — днасықәшахәтхеит Мкан, — залымдарак лыхь-зар алшоит. Илгәтәкыаны, уажәы илырхынхәыр, имызызшәа хәхәацшуеит. Амилиция анааилакгыи схы иадцаны исхәоит, иахьыкастаз исхаштын, избеит хәа.

— Ааи, ааи, исхәараны икои? — ихәеит уи аамтаз дыпсны ихалагылаз Леонидгыи.

Уи хшалацәажәоз ауп агәашәгыи алашара шаадыцхалаз.

— Амилиция ааит, — ихәеит игылаз азәы. Жигули акәын. Алашара ырцәаны амилиция мацәа зшәыз азәы даагытцт. Зегь уахь хфынаххейт. Иааиз дкапитанын. Иоура рацәак икамкәа, цәгыала ицын. Имгәацәа кылсны, ихьантаза ипсыц илеига-өеигоз икыаф еибархханы иахьакыз уажәы-уашьтан ахәынцәрақәа аафнаршәап ухәарын. Амашына ашә наркны, ашьшыхәа агәашә даагалт. Ицылаз имбозшәа, днахәын, зны амшын дхыпшылон, дәфазны өадала ашьхарпыи өашьтыз датцапуан.

— Уажәада арахь сыбжамлацызт! — ихәеит, азәы диатцаазшәа.

Харт хшанханы хихәацшуан. Хгәала агәхьаа икымызт. Анцәа ицьшыахаратәы, ацыхәтәан даахалацшит. Мшыбзиа, хәлыбзиа ыкам. Дхәзцааит:

— Икалеи?

Ускан саарылтын, сѣбыба иѣаз ашѣкѣы ааѣыганы инеисыр-
беит. Ұымт иаасымхны дахѣаѣшуан, алашарахъ ахы рханы.
Хазгъы ажѣала иасхѣеит сызустаз:

— Владимир Гончаренко, аштат иалам амилиция аусзуѣы.

Даасѣаѣшит.

— Абра ушыѣаз аума ахѣыс шыѣалаз?

— Исылшоз зегъ ѣастѣеит, — ахы инаркны атѣхѣанза инеи-
зеитасхѣеит. Иара Ұымт дгыланы дзырѣуан. Саналга, игылаз
азѣгы ак ацимѣеит. Иара еиѣа дысѣаѣшит.

— Аус иацхраатѣуп, мап сѣѣукуама?

— Сыцхыраара акыр ишѣыхѣозар, мап кышьас исымои,
суалѣшьа ауп.

— Даѣа ѣакк сазыѣшымызт, — сааирѣхѣеит. Нас дни-
ны днахагылт хазхатѣаз астал. Астал дрыцѣяхъан. Изѣзѣаз
ачанахѣеи атѣѣаѣѣи ыѣѣгылан. Уантѣ аѣны даавагъѣжъ-
ны ашьашъма дныѣнаѣшит. Дыѣнаѣшит акѣым, ишыѣалаз
ибозшѣа акѣын дмыцѣакзо дшыѣнаѣшуаз. Акыргъы
иѣынирхаѣеит. Харт иѣамбаз аѣара иара ибоз ѣышьѣозу
сыздыруам. Ажѣак мѣѣакѣа дааѣныѣт. Уи ашьѣахъ дасу
хахъыѣназ ауадаѣѣы ибар иѣаххан, дныѣнаѣшит. Атѣхѣтѣан
ауп, иѣѣѣыз уадак данахѣаз. Заира асасааирѣтѣа уада ашѣ
аалыртын, Мкани сареи хѣицны хлыѣнашылт. Акѣакъѣа рѣы
аѣѣардѣ ѣѣымшѣышѣѣѣа икѣѣагылаз ааиган, азал агѣѣаны
ѣ-шьѣѣѣк иазынаѣшуа набжѣѣѣаны иаадиргылт. Ұымт ру-
акы дныѣѣтѣеит. Ибѣагъы нкыдѣтѣеит. Азал дныѣнаѣшы-
аѣѣнаѣшын, иѣнагылаз гѣѣѣѣ, нас Мкан илаѣш ааизни-
кылт. Харт хашгылаз хгылоуп. Шѣтѣа ыѣам, шѣдѣылѣѣ ыѣам.
Ари деикѣшѣѣу, мшѣан, хѣа акѣын, ихымѣаѣгашъа шызбаз
ала сгѣы иаанагѣз. Насгъы иѣшышьѣагъы ѣеимызт. Мыѣхѣы
икылѣаѣѣѣаны духѣаѣшѣѣѣон. Мкангъы изхара данѣхѣаѣш,
иаѣхъа днатѣарѣ инидѣтѣеит. Иажѣа ѣѣамѣѣѣѣа днатѣеит. Иара
сара сышѣа зынза дыѣѣшѣомызт, ауадаѣы сыѣнагыламызшѣа.

Уаха сыгәхьаа анимк, адәылтра сҭахымхеит, еихагы ихимџагашьа интересс искын. Убри азын инаскьагашәа даҭе кәардәк игылаз саахан, акыр сырзааигәаны снатәеит. Уи дазыпшызшәа амилиция аусзуфы Мкан днаиацәажәеит:

– Хаибадырп, сара ашьауспшаара аинспектор Шараҭ Амҭар соуп.

– Шәыздыруеит, афыза акапитан, – ихәеит Мкан.

– Ицәгьам. Сара шәсыздыруам.

– Ара уаанза сыҭсшьафы ишышәзеитеихәаз еиҭш, аҭшәма соуп. Мкан сыхьзуп, Бгьоу сьжәлоуп. Атакси сақәтәоуп. Абри аџнаҭы сынхоит. Уажәшьта иҭуазар калап џбака мчыбжьы, хара хҭы ихатә машьынала псшьара дааит Леонид Васильев. Харт уаанзагы хаибадыруан. Хәышықәса иазынаҭшуа, еспхынра псшьара хара хҭы даангылоит. Хәылбыҭхак амшынҭалара сиццеит. Амшын ханҭыҭ, аҭслымз ханылатәа, усқан хазлацәажәоз сгәалашәом, иаргы имашьына иҭиир шитахыз даалацәажәеит. Усқан избан хәа сиязцааит. Иага умхәан, амашьына макьана иҭыцын. Изхитиаауаз сзеилкаауа-мызт. Ашьтахь излеихәаз ала, иашьа аус ахьиуаз амашьына ҭыц иауазаап, аха иара изамхзом. Леонид иамихып хәа игәы иҭан. Нас, иуҭиуазар, хәыла хайнаалар иаасхәоит хәа наиасхәеит. Иара сыхәмаруаз ҭышьян, дааччеит. Сыхәмарзомызт. Ихауаз кәрышьқәак еидкылашәа ихаман, машьынак ааххәарц хҭы иҭакны. Аха макьана ус хааиуан. Аусураҭы сақәдыргәыгхьан, аха имачны ироуит. Егьыс, анапаҭы ахә цәгьан. Ашьтахь сыхәмарны ишысымхәаз агәра анига, жәеиза нызыкь икит. Ажәак узхәомызт, амашьына иихәаз ахә иаҭсан. Сара имашьына ицәгьамкәан издыруан. Знык-џынтә ракәымкәа сақәтәаны ақытахь салацеит. Асааҭ еиҭш акәын еиқәшәаны аус шауаз. Аха иихәаз ахә сымамызт, истахы-истахым мап скыр акәхеит. Уи игәгәаны сгәы ишалахаз аниба, жәабаҭы длеит. Сара ана-ара исыҭсахкәеит. Аҭшәмаҭхәыс лакәзаргы ус. Жәаба анеизаага, санцо исышәҭап ихәеит. Инаган аҭарашьтаҭарҭаҭы икастцеит.

Уаха дцараны дыкан, шыбжьон еипш аңарашьтатцартафы сцан, шэки-шэки ицоз мацара сыртеит. Иуадаџцаамкэан ицамта азгэахтеит. Ишыжэбо рацаак хамжэит, ихэхуаз хдыруазшэа. Астол ханахатэаз ауп аңарақэа аниста. Ишаа-боз иаапхьазаны ишэыз икьаф аңыба аџнутцкала интеитеит. Уиакэхеит хгылара. Иара иматэа еизигарц иуадахь днеит, сара амашына ахыглаз ашқа сфынасхеит. Ахаир бағэазафы дна-ган ахаирплан дақасыртэап хэа сгэы итан. Амашына аус аа-руны саатытын, аңхьа асаркьа иамаз шысрыцкьоз ауп Мариа дыџны дшаасыдххылаз.

Уаанза ҕымт изызырџуаз амилиция акапитан иаалыркьаны, инткааны Мкан днаиазцааит:

— Аңара згада?

Мкан уамашэа ибаны амилиция аусзуџы днаихэаңшит.

— Сыздыруам, — ижэџахырқэаггы дџарыхеит.

— Зыгэра умгода?

— Агэнаха сызсықэтом.

— Астол ушынахытыз еипш, ушиашаз амашынахь унеи-ма?

— Мап, ахэыцкэа ауадафы иахьцэысуаз аңенцьыр ала избе-ит. Руада слыџнашыланы срықэцэкьеит. Аңэысра иаақэытцны рцатэқэа анааныркыла ауп амашына ашқа сфанынасха.

— Леонид ашэқэы дтаџызу?

— Ааи.

— Уашьтан ахэ злашэоу аквитанция лыманы дааиаа-ит упшэма. Иаалымгар, идыр, усыршэарц исхэом, аңарақэа анымпшааха зеггы уара ишухарахо.

— Избан, аџыза акапитан?

— Аџны иџноу цэыз иоур, изхарахо аңшэма шиакэу узым-дырзои?! Ибашьа уақэымшэозар, дзыџноутцои?

Мкан данца, Шарац Амцар ихы нкыдитцеит, сара сыштэоу зынза ибар итахымызшэа, сышқа даахьамңшит Уаха сгэеимтозшэа анызба, сгэеитарц сааимхэашэа аакастцеит.

Ашьшьыхәа ихы нырнааны даасҕапшит. Игәы иалаз акәһап, ибжыы ҕтыганы, ихазы ихәозу, ма сара исеихәозу сзеилымка-ауа даалацәажәит:

— Ацара дырхар рҕахуп, арахь рыцсшьаҕцәа акы рцәызыр...

Иажәа алгаха Заира илымҕеит. Бҕыыцқәак кны дааҕнашылт. Илкыз наган Шараҕ инеилыркит. Инархәы-аархәуа днахәапшны дтәарц налыдитцеит. Нас аҕхәа аҕшәмапцхәыс дынлыхәапшит. Лара макьана дҕоуп. Ҧыцәа ахәыцқәа лоухеит ухәар дрыцхауп, дызгабушәа дгылоуп. Мкан латкыс акыр шықәса деихауп. Насгьы, лара илыдаабалаз уи ауп, пудроума, шәыгоума, цәахцәапшьума акы лхы иалырхәом. Анцәа дыпшзаза дшишаз еипш дыкоуп. Лыхцәы дукәа ицаны илықәуп. Шьоук рыцьымшьқәа реипш, икыдхым... Уи акәу здырхуада, Шараҕ амыцхә длыхәазырцшы? Лара ихәапшышьа лҕахымкәа, тынч дзымтәакәа днахәы-аахәуан, дахьыпшра лыздыруамызт. Атцыхәтәан латцаарагы игәаҕыт:

— Икалаз иахышәхәауеи?

— Исхәахуеи, даара ицшзамкәан икалеит. Зныказ маатк ызны икамлацызт. Быжьҕык ракәым, ҕажәаҕык аҕсшьаҕцәа аныҕназгьы.

— Уажәы быжьҕык роума иҕноу?

— Ааи.

— Изустцәада? — ицьыба аблокноти аҕыгеи ааҕыганы ишьамхы инықәйтцеит.

— Рапхьатәи ауадаҕы иҕноуп хатцеи цхәыси — Иуреи Ларисеи Масладубоваа. Урт сынтәа хышықәсаны еспхынра хара хҕы цсшьара иаауеит. Минсктәкәоуп. Уажәшьта хтынхацәа реипш ауп ишыкоу. Адныхәаларақәеи асалам шәкәқәеи хабжьоуп. Сынтәа азынра аҕшәма сасра дара ркны дыкан. Ацарагы рымаххзом. Егьи ауадаҕы Николаи Иаковлев дыҕноуп. Ленинградтәуп. Сынтәа ада хара хакны ипсы имшьацт. Дааижьтеи аамшка роуп ицуа. Цкәына цәгьам, иказшьа бзиоуп. Хара хакны дыҕназтцаз хҕылапцхәыс лоуп. Урт рыкны

днеин, аха атып рымамызт дахыыштарчашаз. Арыҕарахытэи
ауада Мариа Боикои Ира Алексееви өноуп. Рөыцьягы сынтэа
ада ҳақалакы ағы псыара имаат. Мариа Запорожиетөуп, Ира
– Караганда. Мчыбжык уажэапыа аквартбиуро ағынтэ иаа-
ганы иөнартеит. Зҕаб цэҕақэам. Анааилашэшалак еипш, акы
инацханы иаауеит. Уаха идэылтзом, чкэынакгы ицныкэом.
Псыаратцэка иааз иреиуоуп. Азал ағы Леонид Васильев
имацара дыштыоуп. Уи уажэадагы хара хакны ипсы ишыа-
хыит. Ауада хыыц ағы Володиа дыөноуп, – сахытэаз ашкэгы
лхы аалкыит. – Ааигэагы абас еикэшэоу, инаалоу аҕсыацаа
хаоны иөнамлацт..

– Астол шэанаахыт шэабаца?

– Цыаргы. Астол арыцкыара салагеит. Нас Мариен
Иреи анаасыцхраа, хыздхалоз арбан. Атэца, ачанах ухэа
ртып ианныкэахта, ахыцкэа рцатэка ахыкарцоз ашка
сцеит. Сахынеиз, аитбы сымч абра иакэхом ихэан, уаха
сыздэылымтцт.

– Итэбуп. Ишэымөатэны Мариа дааиратэи илашэхэандаз.

Мариа дахыыпшы ашэ ааөсан дгылазшэа ауп ашырхэа
дшааөналаз. Шарац инапы дөаханы дахытэашаз налир-
беит. Уи аҕхэыс, наза-аазак лоуп, арахы лееилахэашыи
лхы дшацклапшуеи рыла, лфара ишакэзаалак акажыра
лтахым. Ауки, иаалыгны, аха уажэшыта аттэаарашка зхы
зырхахыоу. Апарфиумериатэ магазин уөналозшэа, иарбан
илхымышэшэоз.

– Мариа, Иреи бареи мчыбжык аахыс уадак шэеицыөноуп.
Уахи-ени шэеицырымтцзакэа шэеицуп. Уажэшыта хыычык иа-
дамхаргы дыжэдырт шэгэахэуоу?

– Ауаы идырра акратахуп, аыыза акапитан.

– Хэарас иатахузеи, аха шэахыынзеицыз иатцанакуа аамта
ауп зызбахэ сымоу?

– Еилыскаауеит. Дшеилыскааз салацэажэоит. Зҕаб еинаа-
лак лоуп. Дтаацэаразам. Ахыытэи бахчағы аазаөыс аус лүе-

ит. Лусура гәйкала дызлалацәажәо ала, лзанаат бзиа илбоит.
Ус иҕоу илгоит хәа сыҕам.

Убасқан иаалырҕыаны рцәажәара схы наласырхәт.

— Зцаарак лыстар ҕало, афыза акапитан?

— Иҕало акөым, лызцаара иахәтаны иубозар, илытатәуп.

Мариа лыла тырхаха даасыхәаңшит.

— Ира ацара лҕахны ижәдыруама?

Лара дааипҕххәыцт.

— Ацара зҕахымда, аха дахгәаҕуаны сыздырцәом....

— Цҕыа шәаахәыци?

Исгәалашәом хәа лыжәахырқәа дҕарыхеит.

— Ус анакәха, хәычык ишәгәаласыршәап. Иацжәацы
хаицны аунивермаг ашҕа ханнеиуаз ишҕалхәа?

— Исгәалашәеит. Ацара рацәазаны ишыстаху жәдыруандаз
лхәеит ауп. Ацакы аманы изымбеит.

Сәагылан, Мариа дзыкәтәаз аҕәардә ашыҕахәала снадгылт.

— Иаҕаху иаҕахыму сыздыруам, аха издыруа шхәатәу
иахәтаны исыҕхәзоит. Уи аены амшын хаицтан. Хантыц
аунивермаг ханавсуаз, хәаоналарц Ира лхәта инхәдылтцеит.
Азәгы мап имкит. Ханнеиуаз илхәаз уеизгыы ишәахәхеит.
Хандәылтц, саргыы саахәмаршәа слазцааит, ацара рацәазаны
иалабхи хәа. Иаразнак лыччаңшь налҕаба ицеит, лылахь
неиқәылт. Шәаҕақәак рышыҕахь даақәыцсычханы: «Ирацәаны
ишыстаху хәашыак сзәтом», — лхәеит.

— Уи захада?

— Саргыы исахаит, — даасықәшахәтхеит Мариа.

— Изхыбҕахи хәа бышҕалмазцауаз?

— Мариа леипҕш саргыы илхәаз хырҕ азызымуит.

— Астол шәанаахытц шәабацеи?

— Астол хрыцқьон.

— Акыр шәадхалоу?

— Мап, хә-минутк рыла атәца, ачанах ухәа ртыц иқәцан,
нас хуадахь ххалт.

— Ишәхәаз саҳаит, лара хлыпхәап.

Мариа данца, сара стың ағы снатәеит. Шараҭ иблукнот акы антцара дағын. Ашә аатын, алағырз иафахәаз лылақәа тықапшыааза даафнашылт Ира. Дшәапырхапуа, дахыпшра, иҕалцара лзымдыруа. Уажәазы цқба сналыхәапшит. Зҕаб цәрышкәык. Җажәи җба шықәса дреихам. Лхахәы цырффаны илықәыпсоуп. Лхылҕы ттәаа иҕоуп. Деилахәоуп ҕамала, деиҕааза. Амилициа акапитан ишыҕаитцац, ҕымт дтәарц налыдитцеит. Лылахь еиқәышышы дшылатәаз еиңш, дҕьатәыҕьатәуа ҕаалтит:

— Сыгәра шәга, аҕарақәа сара исымгеит!

— Аҕара бара ибгеит хәа ахара быдызтада?

— Зегыы шәгәы иаанагоит, сара исымдыруеи?

— Шәыццакцәоит. Макьана ахара азәгы идцам. Аҕара гоуп, ипшааны изтәу иҕатәуп. Убри азоуп азәазәала срыпхьаны сызрацәажәо.

Ус анихәа, акыр ләааикәылкит. Ләаарманшәаланы дтәеит. Иарҕы зеиңш зцаарақәак нлықәипсеит:

— Шәҕаацәароума?

— Мап.

— Аҕны шәызцынхода?

— Сан, саб, сашьа.

— Шәуадақәа дузар акәхап.

— Җ-уадак роуп иҕоу.

— Шәхатә уада шәоурц аусураҕы шәақәдмыргәыгзои?

— Азбахәгы рхәом.

— Шәуалафахәы акрыҕоу?

— Имацуп.

— Нас, аусураҕы шәаанызкылои?

— Ахәыцқәа бзиа избоит.

— Ус анакәха, шәуалафахәы шәызхоит.

— Сахашшаацәом.

— Аңсшьара шәанаауаз аҕара акыр шытышәху?

— Хышәка маат.
— Инышәххью?
— Мап. Иалаасхәо егы́кам, и́калап шә́кка маат нысххьазар.
— Арскатәи а́дара шә́йманы аума, итцегь а́дара рацәаны
ишә́ймазар зышә́тәххаз.

- Изхәада? — ашырхәа лхы ышы́тылхит.
- Исахаит.
- Ииашаны ишә́маха́зеит. Ус сымхә́а́зеит.
- Ишә́хәеит хәа шью́кы шә́фасы́ргылар?
- Иаажәг.
- Уашы́тан шә́амырцхашья́аит. Уажә́ы саары́цхьоит.
- Урт исхә́азшәа рхы иты́рхә́аазар?
- Сеидру, мчы́бжык аахыс ы́ызцәас шә́ызцу роуп...

Жәа́ха илхә́аз азы уажә́ы ләа́кә́ыжыны мап зхылка́ауаз
сзеилка́ауа́мызт. Насгы́ амили́циа ака́питан, а́дара азба́хә
дана́лацәа́жәа нахы́с, иара́знак лшья́ра ды́кә́кьеит. Илхә́о,
и́калцара цкья́ да́кә́ымшәо даа́кә́хеит. Шара́т сара сы́шка
даа́хья́хын, д́оас́фәц́шит. С́оагы́лан, сна́лыды́ланы, инт́кааны
сна́лазцәа́ит:

- Ира, мап зхы́бкуа сы́здырам.
- Ишцә? — исхә́аз лзеи́лымка́азшәа, еи́та дцәа́ит.
- Жәа́ха хә́анеи́цыз ибхә́аз ирласны́ ибхаш́тит?

Лара уажә́ы а́кә́ы́фы́лымт́ит. Саргы́ы снеин, сты́ц а́фы
сна́тәеит. А́ха сзы́мтәеит. Исгә́алашә́аз саргы́лт.

— Исгә́алашә́оит. Лара лы́шьта́хь ашы́ышья́махы́ы уа́ха уа́фы
ды́мнеит. Уи аам́та́з Никола́ии сареи́ амарду́ан а́цхья́ хгы́лан,
са́жәа́кәа иаргы́ы илшо́ит ашы́акә́ыргә́гә́ара.

Лара даа́ткье́ит, лы́лагы́рзкәа л́фы́кья́со.

— А́пара́кәа сара исы́мгеит. Ишә́та́ху шә́хә́ала, и́кашә́тцала,
— лхә́ан, ахә́ыцкәа реи́цш ашы́рхәа ауа́да ды́ндә́ылт́ит,
агә́акхьә́а ашә́ нкы́дыжья́ны. Лара дан́ца, Шара́т инсы́дитцеит:

— Никә́ала усы́зицхья́!

Ашә́ сны́лагы́ланы а́дәны́ игы́лаз сы́бжы́ы нры́кәсы́ргеит
Никә́ала и́цхья́разы. Иара даа́нза́ Никә́ала и́фы́нтә́ изды́ру-

аз атэы ниасхэеит. Новосибирсктэуп. Асаатқэа рыгха кэзцо дреиуоуп. Чкэына лахфыхк, иааигны. Макьана дтаацэаразам, ипцхэысаагара аамта шахыпхыоуггы. Аха арахь ахэса бзиа ибоит. Ацсшьара дахьынзакоу, излагэатоу ала, чыдала Ира пату лыкэитцоит. Дшааипцшо еипш, иаразнак лааигэара дшыкоу убоит. Ус, иарггы даафнашылт. Днапшы-аапшуа ашьшьыхэа дааин, амилиция акапитан утэа хэа идитцаанза, ихала днеины днатэеит. Нас хфыцъагы исархэари хэа днахфэапшит. Акапитан фымткэа, лапшыла дтитцауазшэа дихэапшуан. Ускан сгэы иамукэа схата снаиазцааит:

— Никэала, амилиция акапитан уаанза иасхэеит, амардуан афэпхэа хангылаз Ира ашьашьма дтытны данааиуаз шаабаз.

— Ииашоуп, — ихэан, иаразнак сажэа алгаха цкэа исымткэа днасыкэшахатхеит.

Убаскан акапитан изцаара иеыназикт.

— Астол уанахытц, уабацеи?

— Суадахь сфыхэнеит.

— Икоутоз?

— Ампахьшыы стахын. Иреи сареи амшынталара хцап хэа акэын.

— Еибыхэаны шэыказма?

— Ааи, афыза акапитан.

— Шэанбеицэажэеи?

— Астол хыхытырц хгэы иштэз.

— Шэангыла, лара дабацеи?

— Ларггы луадахь дфыхэнеит.

— Ауадахь шэеицыхэнеит?

— Ааи. Лара луада данынфнашыла, ауп сара суадахь саннеи.

— Ауадафы акыр уаанхама?

— Хэарас иатахузеи, сееитаскыр акэымзи?

— Иахьцалак, жэабака минут бжысу?

— Хэба-фба, седру, шэсызжьем, игэасымтеит. Сандэылтц, Ира луадафы дыказамыт. Цака дысыпшызаап сгэахэын, слыбаа-

ит. Амардуан аңхъа Владимир дгылан. Мап, ала атыңаңынтә дааиуан.

— Ааи сааиқәшаҳатхеит. — Сара алақәа бзиа избоит. Алаңы снейт.

— Ашьтахъ ҳайдгыланы ҳшеицәажәоз ауп, лара дшаа-иуаз. Сара сыхианы сгылазшәа анылба, дааңышәырччан, «уажәытәкьа» ҳәаны еиҗа луадахъ дфыхәнейт.

— Акыр даанхама?!

— Ааи.

Сара еиҗа Николаи иааигәаласыршәейт:

— Уи лышьтахъ уаҳа ашьашьмахъы уафы дымнейт, усоуми?

— Ииашоуп. Луада ддәылҗаанҗа ауп, Леонид дыццакы-ццакуа амардуан длыбааны ашьашьмахъы дышнеиз...

— Икалаз азы шәгәы иаанагои?

— Лара илгейт ҳәа сыкам, аха...

— «Аха» зышәхәей?

— Имаңны ауп дшыздыруа, лыфнуҗка илыгроу иалызды-раауей?

— Иага умҳәан, егьырт рааста шәара шәеизааигәан, аңара раңәаны илҗахын, рхәейт, изхылҗахыз акрыжәдыруазар?

— Сыздыруам.

— Ианылхәоз ишәмаҳаи?

— Мап.

— Иахьцалак, ашьтахъ ишәмаҳаи?

— Абри ахтыс аныкала ауп азбахә ансаҳа...

Никәала данца, хатҗеи җхәыси Масладубоваа аафнашылт. Амилиция акапитан азгәаҗа кәиҗейт:

— Азәазәала шәааир акәын.

— Харт шәымҗак иадамхаргыы җәара хаицрымшәейт. Иах-хәо акоуп, — лхәейт лхатҗа ицынхәрасгы.

— Ус ианышәтаҳха, ибзиоуп. Саргыы сызҗарақәа маҗхейт. Астол шәанахыҗ, шәабаҗеи?

— Сара ашьашьмафы снейт, — дналагт еиҗа аңхәыс. — Иара дысзыңшын. Уи ашьтахъ хаиңны ҳуадахъ ҳахәнейт.

- Шәаныхәноз уафы дышпымлазеи?
- Леонид иоуп.
- Уаха?
- Володиагы иуада даафныцуан.
- Ататын сахарц сандәылцуаз акәын, – снарыбжыаңалт.
- Ааи, ааи, асигарет шәфыцакын. Нас хуада зынза хдәы-лымтзеит, ахтыс калаанза.
- Дара андәылтц, акапитан дсазцааит:
- Умлыбааи?
- Амардуан аңхьа сгыланы атадын сахон.
- Леонид ашьашьмафынтә данаауаз уебит?
- Хәарас иаҗахузеи, санлыбаах, аха ашьашьмахыы сымне-ит, алатра аламцакәа.
- Ира даннеиз умбазеи?
- Мап. Алатра санадгылаз сышьтахь лаирхахон. Ускан диа-сзар акәхап. Хәбака шәымта рышьтахь, Николаии сареи амар-дуан аңхьа хашгылаз ауп дшааиуаз анызба...
- Уажәшьта иара Леонидгыи ҳиңхьап...
- Леонид уанзатәи иңшра имамызт, дцәышза, ҳаҗеиҗа, ицәа, ижыы шыакәарак рыламызшәа. Ғымткәа длатәеит, уажәы-уажәы дахьтәоу ишьамхы днасуан. Иееикәкра ицәыуадафын. Аха имазцаашьас иҳамоузеи? Зегьакоуп иаадыруаз ада, ифьыцу акгыи ацимцеит. Иажәа хәаны даналга, еиҗа ари еиңш азцаара иаргыи ииҗеит:
- Леонид, шәандәықәлоз ишәңылада?
- Азәгыи, амала схынхәны санаауаз амардуан дағаланы длеиуан Володиа.
- Исхәахьеит, – ишысхәахьаз амилиция акапитан иааигәа-ласыршәеит.
- Исхәаз азы ихы аартысны, Леонид днаилагахт.
- Зыгәра шәымго азәыр шәымоума?
- Ааи.
- Дарбан?

– Ира.
 – Избан?
 – Сышътахъ лара лоуп уахъ инеиз, насгъы аңара рацәаны илтахын. Ианылцыхъашәа, илгеит.
 – Ишылгаз жәбама?
 – Ус изымбеит, аха зегъы ргәы иаанагоит.
 – Дарбан ус згәы иаанаго?
 Ускан азәгъы избахә изымхәеит. Амилиция акапитан тынч даацәажәеит:
 – Ахарадцара злақоутцо умазароуп. Ганкахъала иашоуп, Ира лыгәра злоумгаша рацәоуп.
 – Уи лыда азәгъы имгеит, – ихәеит еиҭа Леонид.
 – Ус ажәала ахәара акгъы хнаҭом. Еиҭасхәахуеит, атцатцгәы атцазароуп. Ибзиоуп, нас, аңара лгеит, иабалцәахуаз аамҭа кьаҭк ала?
 – Уи сыздыруам.
 – Иахьцалак?
 – Акгъы сызхәом... Мап. Ибзиоуп, нас, исхәап. Аңара бгеит анаххәа, ҭымҭ дызхагылаз?
 – Иҭалцараны иҭази?
 – Илхарамзар дзымышхәәеи, лыезылымшыи сара сакәзам хәа, сеидру, ахара лыдызцаз дыңаны ила злаҭылымхи?
 – Уара Леонид уоума?
 – Ааи.
 Сышҭа инапы ааирххеит.
 – Ари Володиа иоуми?
 – Ааи.
 – Сара Шараҭ соуп.
 – Уи ала ишәхәарц ишәтаху сзеилымкааит.
 – Зегъ хайцшу?
 – Мап.
 – Иумбои, зегъы ҭазшьак-ҭазшьак хамоуп...
 Хәыцъагъ ххала ханаанха, дҭагылан, ауадаҭы днеиааит, ишыапы ааитцихырц. Нас сара даасыдгылт, деицххәыцуа.

— Адта устоит.

— Сыхиоуп, афыза акапитан, — схэит сѣаикѣацсашѣа, дара рыматѣа сышѣны аус зуазшѣатѣѣа.

— Дасу иахыѣоноу инаркны ашьашьмаѣы шаѣа шыѣѣа рыбжьоу ꝑхьазатѣуп.

— Уажѣытѣѣа исыꝑхьазоит, — саакѣгъѣжны сѣынасхеит.

Ашѣ аꝑхьа инсышьтѣихѣеит:

— Уанза иумѣатѣны Ира еиѣа усызлыꝑхьа.

Ира луадаѣы акаруат дыкѣиан, лѣы атзамц ашѣа ирханы. Акаруат ашьапаѣы Мариа дтѣан. Никѣала Ира лханы асѣам игылаз дыкѣтѣан. Саныѣнашыла, ацѣажѣара иаѣѣытѣит. Ира-гъы даахѣит. Улѣаꝑшуа дыѣкамызт. Алагырз иафахьаз лылаѣѣа иѣѣаѣѣаацѣан. Ашѣ сшылагылаз еиꝑш, иналасхѣеит:

— Ира, амилициа дбыꝑхьоит.

Ѣымѣ, ашьшьыхѣа дѣагылт. Лѣанаалха, еиѣа лгѣылѣаныстѣеит исылшоз ахѣыѣы ала.

— Ира, аамѣа бымган. Аѣара бгатѣѣязар, ирхынхѣ. Архынхѣышьа рацѣоуп, макъана иахыꝑазам. Агха змыхьуада? Ма иахыѣабѣаз бхѣар, сара машѣыршѣа саѣѣшѣаны избѣит хѣа сыѣѣымгылои.

Лара даатгылан, лыла аарцѣгъаны даасѣаꝑшит:

— Ишысымгаз агѣра зышѣымгои?

— Сара уаха акгъы басхѣом. Амала, идырны ибымаз, аѣара зегъакоуп ишыꝑшаахо.

Уаха ажѣак мхѣакѣа днылбааит. Сара адѣа исымаз анагзара сналагѣит. Акыргъы садхалт. Уи аамѣазы Ира акапитан иѣы дыѣан. Мыцхѣы еибырымхѣацѣѣа иѣазу сыздыруам. Саналга, уахь снеит. Ира лымаѣара дтѣан. Уажѣы-уажѣы ачабра лыѣшьуа, лылабжыш иаауаз лрыцѣѣон. Акапитан иааира сазыꝑшны ауадаѣы снеиааит. Ларгъы ажѣак лѣытѣшѣомызт, дагъсыхѣаꝑшуамызт. Ибзиашѣа, хѣыѣыагъ ххала рацѣак хѣаанымхѣит, акапитан дааѣнашылт. Иаразнак Ира лышѣа ихы ааиѣѣеит.

— Шәхы шәәкәйтүп!

Ира дѡагыланы дындәылцит. Сара сыбгыц ианыстақәаз снрыхәапшит, аха акгыы смырхәакәа даасѡагылт.

— Аңарақәа абакоу?

Азнык азы иажәа ахы ахьцоз сзеилымкаакәа сиѡапшуашәа аниба, еиҭа иааитеихәеит иихәаз. Дыхәмаруаз цыышһан, аха ипшышыа ангәаста, иаасцәымыҕхеит.

— Закәытә царои? — залымдарак калаз цышыаны пышәарччарак насҕықәцаны снейѡапшит.

— Аңара иугаз, — ихәеит иара.

Снытцыкка сцеит, аха ирласны схы снапаҕы иаазгеит. Агха змыхыа дарбан, ари акапитан мгәацәапыжь иеипшума?

— Агха шәыхьт, аңара сара ишҕазгоз, аҕыза акапитан?!

— Уажәшҕтарнахыс уара узы аҕыза акапитан сакәзам.

— Ибзиоуп, нас, акапитан. Амала, аңара сымгеит.

— Ахәыцқәа реипш хайбарххалап. Аңарақәа унеины иаау-го, ма сара снаушьтуоу?

— Агәра шәымгозар, суада еимыжәда.

— Ууада акәым игәахҕо, алаҕың ауп.

Убасқан ауп, ииашацәкыаны, гәыҕра хәычык исымаз ансымпытцаа, сыбғашшара аҕаххәа ианыцтәа. Иеилимка-аи, уара, аасгәахәит, иаразнакгы уаанза исгәацхоз акапитан дысцәымыҕхеит. Згәы иаанагодаз уи еилкаахап хәа. Уажәы дзымбар акәын истахыцәкыаз, аха исылшоз акәымзар. Иахь-цалак иманшәаланы сычырыстар стахымхеит. Иара изхихәааз ашыақәырғәгәара далагеит:

21 сааҕи 24 мин. Астол зегы шәахатәоуп. Аңшәмацәа аңара ааганы Леонид ирҕоит.

21 сааҕи 30 мин. Зегы астол шәахыцт.

21 сааҕи 32 мин. Мкан амашына аус аиурц днеит. Леонид иуадахь дфыхәнеит дышиашаз, имаҕақәа еизикырц. Азҕабцәа астол арыцкыара иалагеит. Хатҕеи пхәыси Маслоду-

боваа ҳауак рфарц агәашәахь еицны инеит. Уареи Никәалеи шәуадахь шәыхәнеит.

21 саати 38 мин. Астол рыцкьоуп. Заира ахәыцкәа рышкә днеит, уахагы дагдәылымцит. Мкан амашына дтәтәаны, аматор арпхара дафуп.

21 саати 40 мин. Азғабцәа руадахь иыхәнеит. Леонид ашьашьмахы днеиразы иуада даадәылцит. Уаргы атәтын уахарц ууада удәылцын, иуфыткакыз асигарет амца науркит. Маслодубоваа руадахь иыхәнеит.

21 саати 48 мин. Леонид дхынхәны данааиуаз, уара амардуан уафаланы улеиуан. Ушиашаз ашьашьматрахы унеит. Рацәак уаанымхеит. Уанаахынхә, Леонид икьаф шыкнахаз убеит. Ицыба унапы нтушьзар, апарақәа тан. Иаразнак акәхеит. Апара түгеит. Уантыт унапшы-аапшит. Иеилашәшәхьан. Азәгы думбеит, азәгы уимбеит. Алатып афы унеит. Еиҭа уаатғылан, азәыр сибомә хәа унапшы-аапшит. Убасканоуп Ира ашьашьмахы дышнеиуаз ануба. Лара угәалымтәзшәа ануба, иаразнак иузбеит апара ахьугаша, улақәын алатрафы иутәахит.

21 саати 50 мин. Амардуан афапхьа унагылт. Уцыба унтал. Асигарет аатыганы иноуфытцоукит. Амардуан иафаланы илеиуаз Николаи амца наиркит.

21 саати 55 мин. Шәарт амардуан афапхьа шәгылоуп. Ира дхынхәны дааиуеит. Мкан имашынафы дыкоуп. Заира лхәыцкәа дырцынтәалоуп. Маслодубоваа руадафы икоуп. Леонид икьаф ашьашьмафы ишихаштыз игәалашәоит.

21 саати 56 мин. Леонид дкәалаауа амардуан дафаланы длеиуеит.

– Шәарт шәышгылац шәгылоуп. Акгы мхәакәа шәывсшәа уамашәа иубазшәа ҭаутцоит. Уара иудыруеит, дышны ашьашьмахы дназгоз. Иззымдыруаз Никәала иоуп. Уи имгәа акы тәлеит хәа нақәйтцеит.

21 саати 59 мин. Пштәы ихамкәа икьаф кны даашәыдгылоит. Игәы иҭоу ифы иахәом. Атцыхәтәан дакуа-даунажьуа ихәоит ихьыз...

Даасыдцын, аңенцьыр днадгылт. Адәахы илашыцан. Аңенцьыр ааиртит. Ахауа җналт. Уи сара акгы снаҗомызт. Иара дынсызцаахт:

— Исхәаз иашазами?

Акы узазхәомызт, зегь иашагәышьян. Уи сҗанархоит акәымзар, исыцхраауамызт. Аха изулак еиҗа Ира лышҗа се-ихеит.

— Аҗара иашьҗаз лара лакәын, иҗалаз лара илыхгам, сара изсыдышәҗои?

— Ашьҗахь хәнеицәажәоз исалхәеит иаахтны, усҗан илхәаз мап зхылкыз. Дшәеит. Иаразнак лцәа иалашәеит, ааи лхәар, уаха еимдара җамҗакәа лара дакыр хәа...

Абас сгәысеанзакәа, ахәыцқәа реицш, саҗашәеит. Исыхыз азы азәгы гәыбҗан истом, сара исхароуп.

Уажәшҗа акыршықәса сааннакылоит. Убри азын сыцсшьара ашьҗахь хнапы злахкраны иҗаз аус, ухала имҗапуҗароуп. Ацшьгара сара иахьыстәу азы, абжак сара истәуп, сгәы иа-анагоит исықәуршәап хәа. Иноумыгзар, саноурышьҗлак, анышә уҗазаргы ухәыҗганы укьатеиқәа шыҗсырҗоруа дыр. Ибзианы иудыруеит сажәа сшаеиҗьо... Амала, сышәҗәы уқәшәо иуқәымшәо сыздыруам. Асалам шәҗәы аҗра азин сымам. Маҗала ихәыҗгакны изҗыз иҗаиршәырц азы шыыбҗьон хшьапқәа неиҗаххырц хандәылырго аҗацшьаҗ дхысхып хәа сгәы иҗоуп...

АТӘЫМ ХЪАА

Ахәшәтәыртә сантыцыз ашытахь ауп. Шыжьык сусуратә уада ашә дылагыланы дысыпшын Тышә Уахаид-ипа Шуген. Данызба, сгәырҕацәә снаилатцәаны ацсшәә наиасхәеит. Хҕаҕа мчыбжыы раҕхьаҕа ахәшәтәыртәҕы уадак аҕны ҳаицышытан, нас, данбзиаха саҕхьа дтыцны афныҕа дцеит. Агәытәкра акәын ихьуаз, сара аҕнышыбжьон аусураҕы сшыҕаз, иаалырҕьаны сыбҕа аҕша иакын, ахәшәтәыртанза снанамгар амуит. Уи аамтаз иара дышьтеижьтеи акыр тцуан, хар имамкәан ишьапы днықәгыла-аақәгыло дҕалахьан. Сара схы рацәак сахәо сыҕамызт азы, сабаухәари хәа дысхаҕежьуан. Убасҕаноуп ибзианы ҳанеибадырыз.

Ауада ашә аасыртын, хлыфнашылеит, ҳанылатәә, игәабзиара сназцааит. Хар сымам, ихәеит, аха акыр илахь шеиқәыз збон. Хьаақәак имазу, ма уск азы дааизу сзеилкаауамызт. Макьана акҕы ихәомызт, сарҕы иазцаашьа сымамызт. Хәбаҕа минут анс-арс ҳналацәажәеит, нас даақәыпсычҳаны даасыхәапшит.

— Саҕоумтан, уусура сахьаҕырхагахаз. Сызхааиз уажәшьта уцәа иалашәахьазар акәхап. — Ара даатҕылт. Акҕы анысымхәа, инацитцеит: — Уажәы хтагылазаашьаҕы зҕы хнеира, ҳаздгылаша, акы ҳахәаны мөак хақәызташаҕы ухәа уаф дҳамам.

— Шәзықәшәаз сыздыруам, — иаанҕасра схы иархәаны снаиазцааит.

— Акҕы умаҳацкәоу?

Шьоукы рҕы иаанагоит, амилициаҕы аус зуа, ааҕало зегь аадыруеит хәа. Ёнак шаҕа хтыс, шаҕа цәҕьара ҕало зегь злагәнукылой?

— Аусурахь стытдижьтеи фымш роуп ицуа...

Ус анысхәа, сажәа днапыџлеит.

— Сашәа ара инхоз Шьурбеи дтарымки?

— Ишпа? — уамашәа избеит.

— Ааи, ааи, — даақәпсычхан, илахь еихагы инеикәылт.

— Дзыхкьеи?

— Згабк.

— Ишпакала? — азтаарақәа наиқәсыпсеит, икалаз шыкалаз ахәашәа дақәымшәо анызба:

— Цқьа издыруада? Иара акы ихәоит, лара даеакы, — ихәеит.

— Дтаркижытеи ицуеи?

— Фымшка.

— Лара дарбан?

— Мақбулиа Ныхтха. Аус еилзырго апрокуратура роуп. Икаитаз азы уихатгыло дыкам, аха ишпакастари, сашәа — сашәа иоуп, дыцәгьа-дыбзиа, сара дыстәуп...

Иаразнак Шьурбеи схафы даатгылт. Харт уаанза хаибадыруан, аха аңсшәа хабжәамызт. Аңсшәа ахьхабжәхтцаз ахәшәтәыртәф ауп. Цкәына харакык, илагәкәа тбааза, иңьымшыкәа цыңхьза, азгаб леиңш дыпхашәаңхатцо шәышпакақәоу хәа есыхәылбычәа ауада дааџнашылон. Аусура мшы ашьтахь иагьа дааңсаны дыказаргы, раңхәа ахәшәтәыртәфәи дааины иашәа дымбакәа аџныка днеизомызт. Даныџнашылозгы иашәа игәабзиара дазтаанза, хара дхазтаауан. Хымш рыбжьара знык, ипшәма қәыңш дицны даа-иуан. Ун лабхәында ихәы-иңхь ухәа қатцаны иаалгон. Нас атум-бачка дыңталаны иааиллыргон. Лабхәында ифәи дцәажәомызт азы, ажәак лхәомызт, дагьтәомызт. Харт хәхынзеицәажәо фымт-ңсымшыт ашә ааџсан днагылон. Пшзакы, паки, қарала лыпшәма иааста акыр шықәсала дшеитцоу пшралагы иубартан. Лхы-лфәи ахши ашьеи еилатәоушәа еилыңхаауан. Дузымдыруазар, лцәа ахшаа далтхьейт лзухәаратәи дыкам. Абас аңхәыс бзиа дызмаз, даеа згабк лфәи ихы еееимкәа на-гашәас икаитаз сзеилкаауамызт.

— Ихарамкәа дақәшәазаргыы ҕалоит, — схәеит усҕан.

Тышә наҕ-ааҕ ихы ааиртцысит, исхәаз дақәымшахатхо.

— Зегьякоуп, дад? Жәйтәнәтә аахыс, амч сымоуп аңхәыс лааста хәа иҕаитцаз ихатцарам ахатца изы. Убри азоуп алацаажәарагыы зысцәыуадау...

Шыыбжьон ааиаанза апрокуратурахь ател сасыртә сзыҕамлеит. Тышә дшындәылтцыз еиңш, ана азәы ател даст, даеазәы акы иҕаххеит, нахьхы цәҕыарак ҕалан, сымнеир амуит. Сааикәнарцәашеит, аха зегьякоуп схы иҕымтцуаз Шьурбеи иакәын. Иҕалаз шыҕалатцәҕыаз еиылыскаар сҕахын, Тышә ишсеиҕәаз еиңш акәымкәа. Уажәы шыыбжьонтәи аңсеитакра исоуз уи азы схы иасырхәар сҕахын.

Атрубка шытызхыз амазаныҕәаҭ лакәын. Итысцаауаз аус знапы ианыз апрокурор ицхырааҭ Тарашь Уанаба иакәын. Аҕәаҕа дыҕан, хәылбычеханза дҕалазомызт. Аусура мшы нтәоны еиңш, дшааз анеиылыскаа, сызҕыз аамтала иааныжһны сәагылт. Сыплашь насышәтцаны сналбааит. Адәахы ишылашьцара илашьцахьан. Хьтан. Шьапыла апрокуратурахь сҕынасхеит. Тарашь Уанаба игәиҕеанзамкәа иусуратә уадаҕы ианысҕаху, ишысҕаху сыҕнашылон. Харт хайҕызцәоуп, хайҕызцәоуп акәым, хайҕызцәа гәакыақәоуп.

Фбаҕа шықәса раңхыа хашҕа диаган аустцааҕыс амилиция алеитенант еиҕабы Тарашь Уанаба. Уанза Кемерово аус иуан. Ахауа изыбзиамхеит, шьтрала Мчышьтәтәуп.

Мызкы цқәа имтцыцкәан, хҕыңыаҕ хусура хайднакылт, мчыбжык иазынаңшуа хайцрымшәазо хайцнатцеит. Цқәа хәҕеибадырит, хәҕеиҕызцәахеит. Сара сеиңш иаргыы дтаацәарамызт, сзыҕназ ауада дсыцыҕналарц аниасхәа, мап имкит. Ауада тбаан, сара сеиңш даеа хҕыкгы акуан. Аамта тацәны ианхаулак, аҕныҕа акәын хәхьцоз.

Тарашь амилицияҕы шықәсык аҕара аус идыруит, нас апрокуратурахь аустцааҕыс диаган. Избанзар, аамта кыәк иалагзаны даара зус бзиагзаны издыруа, гәыкала бзиа

избо иакәны ихы ааирцшит. Еиха иуадафу, еиха аус хьантә иара иакәын изыртоз. Мчыбжьык иахымгакәа аусзбартахь идәыкәйтдон. Уантә, знызатәык иадамхаргы, инапы иантцаз аус цқба еилыргамызт хәа ихнымхәыцызт. Ари аихабыра ирызгәамто иаукахыз? Ацьшьаратә хамтақәа имаз рхыпхьазара инацылт. Апышәа ду имоуп, аацсарақ ахызымдыруеи иусушьеи ухәа иаурымбахуаз. Уи акәхеит апрокуратурахь игара зыхкьаз.

Апрокуратурафы аустцаафыс дшыкәз, ирласны аустцаафы еихабыс дкәтән, абар уажәы апрокурор ицхыраафыс дыкоуп. Ауадақәа иртеит, уи дазыпшызшәа, пхәыс дааигеит. Аха харт хшеифызцәаз ус хаанхеит.

Иусуратә уада ашә аартны слыфнашылт. Акәакь афы игәагылаз атыцтә шкаф ашә аартны ижәпаза папкақәак тыхуан. Саниба, уамашәа имбеит. Лассы-лассы сааилон. Сыплашь аасшәыхны ашә аафсан икнасхаит. Астол ақхьа, астол хәхәа иафәпшыыз иадгылаз асқам тата аадхны снатәеит. Тарашь даазқәылаз атәәара ашкә ихы ирхеит. Имгәацәа хәыцы, стыцпеит хәа иафыз, адагьы, ихы-ифы алагьы иубартән. Зышықәсан данааз дпахәленза игны дықан. Ибафи ицәеи еикәыршан. Шыкәсқәак рышьтахь ицлоит ухәар агәра угаратәы икәмызт. Уажәы иақхьа ихахәы қацсақәеит, иаанхаз ашлара рәазыркхьан, еихарақ ихтаркцәахьан иаргәцыстақәа рфы...

Атыхәтәан, дзышьтаз ицшаан, астол иныкәйтцеит. Иаргы дааины астол днахатәан, даасфәпшит.

— Икои? — иаафәхтәаны дынсазцааит.

Избон дшеилахаз. Баша аамта ицәызгарц стахымхеит.

— Шьурбеи Шуген иус сазцаарц сааит.

— Изашшуада?

— Азәгы. Иара дыздыруан, агәра сызгом изырхәаз.

— Агәра узымгозаргы, ишуахаз еипш ауп аусқәа шыкоу? —

Сгәы нкаижьзеит.

— Хәычык инейтдыхшәа исзеитоумхәари?

Иара дааипхххәыцуа ихы ааибгит.

— Икоу удыруоу. Аус шыкоу еилукаарц утахызар, ашәкәкәа урыхәапшыр еиха еигъзар калап.

Атыцътә шкаф иаатыган сапхьа иныкәйтцеит апапка, уажәшьта ижәпаза икалахьаз.

— Уагъынбахъза?

— Иалгоу акы ауп. Иара мап икуеит, аха уи акгы иахәом. Ахарадцаратә алкаа ҫны аусзбартахь идәыкәцатәуп.

Ашә нкыдцаны аамтак дындәылцит.

...Иаатынчрахазшәа збан, аха амаҗәа кнахага ааҫсан, атыцантәи арадиодырратарала Белла Барцыцпха Алахазыхьаа рыкәҗиарақәа дрылацәажәон. «Саҗабымцан, Белла» — сгәахәын, иааҗәысхит. Апапка снадтәалт.

«Ақалақьтә прокурор Инартәба Шықәыр иахь Ныхпхә Мақбулиа сҕынтә, ақалақь Абааҗа, Шәлиман Ашәанба иулица аҫны № 27 аҕны инхо...

А р з а х а л

Ноиабр 15 ауыха сҫызеи сареи ачара аҕынтә ҳаауан. Амҫан хәшьтихит зхатә машьына иакәтәаз Шьурбеи... Сҫыза аҫны даннахға ашьтахь Мамзышьхаҕа сыхәныганы мчыла дсызныкәеит...».

Арзаҳал аамышьтахь лара лҕахәы цозар акәын. Ғарашь абгьыцқәа еидкыланы ианадизахылоз ицәеилагазар акәхап, лҫыза лҕахәы акәын ицоз. Сапхьо сҕынасхеит.

...«Жәаха җенак Мақбулиа аҫны дааит. Хартҕ хайшызцәоуп, уи адагьы хайқәлацәоуп, ашкол хайцталт, партак аҕы хайцтәан, хәҕеицалгеит. Иааиуа асабша саншьа ицкәын пхәыс даа-игоит, хайццап анылхәа, мап сымкит. Асабша ашьыжь атак-си аанкылан хцеит. Шлара ақытан акәын, ақалақь аҕынтә митәык бжәам. Ханцоз лашьейтбгьы дхәццеит. Лани лаби

усгыы ахэаша аахыс уахь икан. Ачара цэгъа ыкам, ачара бзиан, ипшзан. Еихарак изырпшзо ашэахэареи акэашареи роуп. Уи агмызт. Избанзар, ачарафь иказ абжеихарак иареи лареи рфызцэа ракэын. Хэхэмарт, хаччеит. Ахэылбыгеха афныка хдэыкэылт. Хэхыыкази амфадуй километраки бжаки бжъан, автобус бжъамызт азы, шыпыла хэааххейт. Амфад акатран ыкэыртэан, иаахакэыршаны ахъара хатдашышь хнейуан. Апсабара абгъкэа пштэы рацэала еитазкхъаз, даеа гьамак, даеа хаарак угэафь икэыртдон. Ус, амфадбжара ааифахшахъан еипш, машына ласык лахавкъан, хара имцакэа иласкъаны иаангылт. Нас шытахъла индэыкэйтдан, данаахавала даатгылт. Асаркыа аауишытын, инхадитеит:

— Акалакъ ахь шэцозар, шэакэтэа.

Иажэа фбамтэкэа, ашырхэа хнакэтэейт. Акы — уажэшьта шыпыла аныкэара хараапсахъан, фба — апсабара апшзарагыы хгэы ахшэахъан. Хашьтызхыз, излеилахкааз ала, Шьурбеи ихъзын, Мысрантэ даауан. Амфад даамсташэаны ихы ааирпшит. Акалакъ ханалала, Мақбулиа дынсазцааит:

— Акахуа еикэатцэа сеилахаит, афны акыр бымоума?

— Арыцкэа сымоуп, илагам акэымзар.

— Ус шэгэы аназыхэа, ишэсыржэып, мап шэымкуазар, — инхадитеит фымт дшахзызырфуаз.

— Итабуп хэа уаххэойт, — Мақбулиа даасыхэапшын, даапышэырччаны дынсалацэкэйт.

Адэахыы ишылашыцара илашыцахъан акахуажэырта «Ага» ханадгылоз. Афнуцка азэык-фыцъак ихарбгъарны итэан. Амаг-нитофон ишамчу италиатэи ашэакэа ахэойт. Акахуа зыршуа ачкэын, ашэырзы ахыыкоу дадгылоуп. Ашэ аркра игэы иштэз, хнеира деигэыргэейт. Дфэпхафаччо акахуа аршра иеазикит. Уамашэа дубаратэы дыкоуп. Ауаа анырацэоу зынза уибазом, ахэ мшэакэа амалахэа имаххыр хтахушэа, уажэ даеазэуп. Ашэах ныхцаны акахуа, ажэак узазымхэо ибзиан иршын. Шьурбеи хазы апатырқалзы атцэа хэхэакэа иртатэаны иа-аигейт.

- Даҕа акаа шэаазгап.
- Мап, мап, — сөүзэ лцынхэрасгыы исхэеит.
- Нас, хцап.

Акахуажэырта хандэылтц, уаха агэхьаа далахамтарц, акалакьтэ автобус хақэтэоит анаххэа, имуит. Хахьынхо угыы имфатэын азы, мап хамкит. Асанаториа «Ритца» ханавала, ааигэа инхоз сан лахэшья даасгэалашэеит. Дычмазафы гэгэан. Уажэ афны снеиргыы, зегь арахь ишыказ здыруан азы, сылбарц сызбит. Дара аччахэа еицэажэо ицеит. Нас икалаз шыкалоз здыруазар, амашына слыбаауазма?! Ускан ас ацэгьара калар алшоит хэа схы знык иадамхаргыы итамшэеит. Сгэы ртынчны ауп ачымазаф лфы сышнеиз. Зегьы ара илпынтэалан. Лара деицэамзар деигьымызт. Ииасзар калап фбака саат ма хца, Мақбулиа лан ател данысзасуаз, сыпха дабацей хэа. Иаразнак иаасцэымыгхеит. Иахьцалак, схы снапафы иаазгеит.

— Агэыларэ днеизар?

— Агэыла-азла, ауа-атынха ухэа зегьы еимсыркьахьеит, аха цьара лыхабар ыкам...

Уажэшья ауп саншэа. Зегьы хэатэхоит. Акааметгыы уи акэын. Ахэхэара, акаара... Амилиция инаркны зегь ршьапы икэгылт...

Амилиция афынтэ иааиз, афныка имфатэны дызгоз ачкэын дарбан хэа дсэзцааит. Ихьз, ижэла сыздыруамызт, иара убас дахьынхоз, аус ахьуазгыы. Исыздыруамызт имашына дзыкэтээз, амала иара «Жигули» акэын. Аномеркэа ахьахы-сымхыз, дара ирымхэаргыы, схы игэгэаны гэыбган астон... Уи ауыха сзыкэшээз, ашэкэафы антара акэым, ажэалагыы исзеитэхэом. Схы ианкьаз рацэазан...».

Лфэхэы ара инцэон, нас аусеилыргаф изцаарақэеи лара лтаккэеи еишьягыланы ицон. Уи аус афы иахэоз мацын, лхала илфыз лфэхэы шыақэиргэгэар акэын. Мақбулиа илфыз лфэхэы ашка с니아ст. Лфыза данца афынза ирфыз еицшын, сазаатымгылацэеит.

...«Амҗада Мамзышьхаҗа амҗа игаз ханазааигәаха, Шьур-
беи сышҗа даахәйт.

— Мамзышьха унеианза аңшыртә иҗоу аҗнытә аҗалаҗ
шәалаңшыоу?

— Цыңх — знык аҗара. Уи хара хажны зыңсы зшьоз
аңсшьаҗцәа ирыхҗеит.

— Уахынлазма, Мақбулиа?

— Ёынлан.

— Уахынла цәгәла иңшзоуп, шәмыццакуазар, шәсырпшып.

— Уажәу?!

— Уамак бжәоу цыбшьома?

Уахынла уантә аҗалаҗ салампшыцызт, җба — иансеихәа,
арҗкатәи пату анхақәйтца, уажәи ишәсырбоит хәа гәыкала
дгьатцәыгьатцәуа ианихәа, ишакәзаалак сҗынтә игәалаҗазаара
пхастахар стахымхеит. Ахыкәалаа еиңш аңшыртә ахыҗаз
хҗыҗаххеит.

Амҗа ладала акыр иртбааны, җбаҗа метра иҗышьтыхын,
ауаа ықәгыланы иңшратәи иҗан. Арстәи, аҗалаҗ
унапсыргәйтца иқәушәа, хатцаҗа алашарақәа каххаа, ишьтын.
Ишихәаз еиңш, уахынла еиха иңшзан. Усҗан хзықәтәаз
аңсшьаҗ имашына ахыргылоз атың иоуамызт, убас ирацәан.
Уажәи, имашәыршәа акәзаргыи, ак ииасуамызт. Атынчра иҗаз
еилазхәаз, аңшәмара зкыз ладантә иаауаз аңшатцәтцәи акәын.
Ибзиан сшеилахәазгыи, сыкәа-смаҗра иҗаланы сарыхьтшыуан.

— Ибгәаңхоу?

— Ааи.

— Ёынла аткыс еиғъзами?

— Хәарас иаҗахузеи?

— Абас аңшзара иаабо хажәныхәар ахәҗазами?

— Иаңырхагада?!

— Ус анакәха, литрак ашампанҗы смашына иҗоуп, иҗызгоит.

— Иаҗахым! — инишьҗасхәеит, аха амашынахь днаскьа-
хьан, аңша инамырхаит.

Амашына ашытах ашампаншы атэцакэа адыргыла-
ны инықиргылт. Ажэра сгэы ахэомызт, иагызыжэлазом.
Ачараф сахынзакэз, фырцъан затэык ауатка ауп изжэыз.
Уигы зыжэомызт, атаца лфы сшыкэз, лхатцашыза ишызцаа
ицны ишнамлазтгы. Фырцъанк-фырцъанк ахыркуаз, мчы-
ла сырцхашыны исдырakit... Рацхатэи атэца ааникылт
дныхэаныцхэананы, ибжы ныхтэ-аахтэ. Дныхэон иара,
тахмада ныхэашык иеицш. Сара иара иеицш сызныхэозма,
аха ажэакэак исхэаз гыкала исхэакэаз иреиуоп.
Ихышэашэацэан акэымзар, ажэра мариан. Ашбатэи атэца
ишыстахымыз сырцхашыны исирakit. Ахцатэи мчылатэкыа
ианысымкылар имуит, шынтэ сыцсы сыршыны. Зныкыр
х-атэцак ашы жэхэазу?! Иаразнак сцэа-сжы иалсит, сқыф
хэычык шыкалаз здырратэы скалеит. Ажэак мхэакэа тынч
амашына сынтатэеит. Истахымхеит изжэыз шсацысыз Шур-
беи еиликаар. Атэцакэа анитэах, иаргы даататэеит.

— Бхы еилагома? — ихәеит ауп, ашә иасыртыз наиркит.

Акнопка днагәтасын, аҫаңхәа, ус шамаха ашә узамыр-
туа иныкаитеит. «Игәы иҫеики?» — аасгәахәаанза, инапқәа
аасыкәиршеит. Уи азакәзаарын аңхәа сызиватәоз? Схы
гәыбған настан, сыеимхра сналагеит... Ихәара салагеит. Хаа-
ла иамуашә анызба — мчыла, акгы смыхәеит... Ашамтазынза
соуимышьтит, схы акы шазызуаз ицәа иалашәазар акәхарын.
Ацәыуара санақәытц, сыгәшәымшә ахәара иеазикит.
Сылағырзқәа иаахъаз аахъан, уаха аауамызт, иихәоз
ансахауази иансмахауази еикаран. Хаала иамуашә аниба,
сыршәара ашқа диасит... Схәатәы хамтақәа амилициафәы
бнеины банашш, бшысшыуа дыр раңхәа, сара сахымзаргы
сашыцәа ҫыңа икоу ахъап, қыт бдырхәарым... Ацх ашарахь
ахы археит. Исеихәаз иазханы ианиба, аҫны ааигәара данааи,
даангылт. Амашына схытымтаз, уахантәарактәи иажәақәа
исхаштхьоу цышыаны еиҫа исгәалаиршәеит... Хгәашә аңхәа сан
лычешыуа дааспыт... Сылхымшар еиҫа еиғымзи, исцықәшыз,
сара арыцха! Гәнахарас икастахъази?...».

Шьурбеи иҫахәы акәзаргы, Мақбулие иареи амашынафәы
рхала ианаанха аҫынза ирҫыз акакәын, еибыхәаны
ихырҫылаазшәа. Уи аҫны Мысрантә даауан. Шлара ахабла да-
налала, ҫыңа азҫабцаа амҫа ианыланы иҫеиуан. Ааигәа ача-
ра иказ ақнытә ишаауаз ҫашыомызт. Амҫаду аҫынза киломе-
траки бжаки бжъан, убри азакәын ирыцхашыаны изышьтихыз.
Акахауа ихатәгәаңхарала ишрыдитцаз мап икуамызт. Мақбулиа
лҫыза амашына дантыт анахыс иҫуан:

«...Амагнитофон аус асыруит. Игәңсыршыагаха Тото Куту-
нио ашә ихәон, ибжы ныхтә-аахтә, дынтгыла-аатгыло.

— Амагнитофон амашына ишамоу аума ишаумырхәоз? —
иаразнак аҫңыхәа сылтеит.

— Шәыңшара исханарштит, — саахәмарт сара стәала.

— Уажәшьта амашына атытра мариоума?

Сналыхәаңшит, илхәаз тақы шамамыз, ллымха кыдцаны
ашәа дшазызырҫуаз ала иудырратәы иқан.

– Избан? – иахьцалак, сналазцааит.
 – Закә ашәақәоу умаҳазои?
 – Афныҕа бнеира иахымпазар, бтәаны базызырөла? –
 гәыкалатцәҕа даарыцхасшьеит.
 – Уара? – ашырхәа даасҕаңшит.
 – Сара сыццакзом, афны саннеилак ҕалоит.
 – Саргыы убас. Сани саби ачарахь иҕоуп, уатцәынза иаазом.
 Ари иаҕоу акасета инагзаны сазызырөһыр стахуп.
 – Бахызбаауам, аха уи саатк еиҳангыи иадхалоит.
 Лара дааипххәыцт, лнапы асаат иахаз днахәаңшит.
 – Агһаурым, нас, – лнапы лҕьеит.
 – Хәбацари? – цьара хашгылоу рбар стәхымызт. Ааигәа
 акәын атаацәара саналалаз. Шьоукуы сгәтаны, аиаша
 еилымкаазакәа ацәгһа рхәар, атызшәа зтәхыда.
 – Хара хамцакәа хнеиааилап.
 Ускан инлыдыстцеит:
 – Мамзышьхахь ххы хархап. Уажәааны уахь ибжьоу ауаа
 мацуп, имацны ауп рылаңш хшытцашәо.
 Аңшыртә афынза хөеит.
 – Уахынла арстәи балаңшхьоу?
 – Мап.
 Амашына ааныскылан, хөыцьагь хәатыцт. Уахын-
 ланы ақалақь хәхәлаңшуаз, цәгһала илгәаңхеит. Аңша
 суан. Лхахәы еиланажәжәаз азымхозшәа, дышьтыхны да-
 гар атаххеит. Ускан дааин, сыжәаа лнапы атцхны днагылт.
 Ахәыцқәа реиңш, лгәырғьара хәаак амамызт. Иагьарааны
 саргыи сыхәнахьеит, ҕынлоума, уахынлоума, аха Ритцатәи
 амәа еиңш, сгәы ахшәазом. Убаскан исгәалашәеит амашына
 батлыкак ашампанөы штәз. Аңсабара аңшзара хәқәныхәап
 анысхәа, мап лымкит... Иахжәыз акыр хәрцхеит, хәрлахәыхт.
 Амала, уажәы-уажәы илгәаласыршәон, афныҕа быхынхәра
 ибцәахымпазааит хәа. Лара умшәан хәа сгәы лыртынчуан...». (Алада ииөуаз ара исзаагом, аха еилкаауп: мчыла уск

шыкамлаз. Зегъ хатэгәаңхарала имѡасит. Нас аеыңныхәа илымтеит, лыпсычера ихы иахъаирхәаз азы...).

«...Ашамтаз хѡыңыагъ амашына хтаианы хыхыңәаз, ахыта хаанардшит. Амашына аус асыруит. Асаат снахәапшит, ацәытдлашаара егъагмызт.

– Шылашьцоу аѡны снейроуп, – лхәеит Мақбулиа. – Агәылацәа сырбар стахым.

Уаха лажәа ѡбамтәкәа, амашына аақәыргъежны, алыбаа-рахъ схы сырхеит. Лара сыжәѡахыр лыҕенадылтеит.

– Супырхагоума?

– Бымшәан.

Аѡны ханазааигәаха, дынсыдтны даасәапшит, сгәысәа-нылтарц.

– Сгәы иаанагоит, сгәы иаанагоит акәым, агәра згар стахуп, уахатәи аамта иаххаагаз хѡыңыагъ хабжьара иаанхоит хәа. Ма шыоуки реипш иехәо уреиуоу?

Лаңшыла гәыбган налыто сналәапшит. Уи азбахә ала уаха акгы лымхәеит. Иахыцалак, итцегъ ишыақәсыргәғәарц инацыстцеит:

– Еиҕахәашьас иҕахи? Хабжьара иңсыроуп...

– Иҕабуп. Угәра згоит. Амала даҕазны ател усзасыр калоит, аѡныҕа акәымкәа, аусурахъ. Цъара хаикәшәартә ианыҕала сынкылтәрааит ауп.

– Зеипш зтахым ауми!..

Лыѡны ааигәара саатгылт. Ари амчыбжь ател сшылзасу-аз агәра налырганы хнейпыртцит. Аѡныҕа сәанаасха, сцәа саатазызеит, аңшәмапхәыс дысгәалашәон. Иацы шыыбжьон еипш иласхәеит Мысранза слабжьысны саауеит хәа. Цас иауазшәа, урт азҕабцәа смашына ианақәтәа нахыс, зегъы схаштит. Сеипххәыцуан, аха мцыс исхәара сыздырауамызт. Атдыхәтәан смашына иатцызгарц сызбит, ипхастахан хәа ласхәап. Усцәҕба схәар стахымызт, аха уаха цыхәа ама-ны исымбеит. Изныкымкәа, игәастахъеит, схы ҕысхырц амц

исхәаз, нас ииашатәкьаны ишынагзахоз. Сычмазафын, ма стынхак дыңсын, уахь сыкан схәалон, мчыбжьык ашытахь ииашатәкьаны сычмазафхон, ма стынхак дыңсытәкьон. Амашыына наргыланы суадахь сфыхәназар, ацапхазы сфыба ачалаха смоут, афны иказ исзаалыртит. Лылақәа тықаңшыааза, дмыцаакәа дшысзыңшыз фашьомызт.

— Уеибгоу уара? — лхәеит ауп.

— Амашыына цхастахан, — схәеит слыхәампшзакәа.

— Ухатқы ицеит аихажә? Егьумыхьзааит.

Илхәаз даара сарпхашьеит, аха уажәшътә иуриашо акы акәмызт. Уи еипш дачазны схы мфәпызгарым хәа сгәы иаатасхәеит ауп. Уаха сылфәампшыкәа снышъталт сиартафы. Сыла шхызфаз еипш, сынтахан сыцәеит. Шака сыцәаз сгәалашәом, саазырпшыз амилиция аусзуф иоуп. Акгы сзеилымкаауа, сылақәа аркәычра салагеит.

— Уееилахәа.

— Уажәытәкьа.

Хаучасткатә инспектор цыра цатәык иоузтгы, аамта имамкәа дзымаазар, амилиция аусзуфы дааишьтыз цысшьеит. Уи шамахамзар, усыцхраароуп хәа сышътыхлон машыынала. Аха уи ауакәху? Амашыынахь снеир имуит, сара машыынала сыкоуп, ихәан. Амилиция рфы хааизар, аңхьа ахәса, ахацәа ухәа ирацәафны игылан. Мақбулиа данрылызбаа, иаасцәмыгхеит. Ишызбоз акы лхәеит. Уи акәхеит, азәк иеипш, зегьы ашырхәа хашка рфәархеит. Аха амилиция аусзуфцәа иаразнак сыжәфахыр аанкылан скалкало сышътыхын, ацаңшыаф дахьтәаз ауада сшыфнадырцалаз сызгәамтазеит. Ашә инкыдтцаны иадыркыз иадгырло ианалага, зегь ауеилысымкаахуаз?..

Мақбулиалан Шьасиалфәахәы афнытә... «Сашьейтды ичкәын пхәыс дааигон, хымыш раахыс уахь хақан. Иацы, асабша, чаран, ауыха аңшәмеи сареи хаангылап хәа хгәы итан. Аха зегь маншәалаханы, аңыңахәа хәнеилга, аңшәмацәеи агәылацәеи рымч зқәымхоз шыкамыз анааба, афныка хаихеит. Ибзиашәа,

арантə ихьшəаны ихатə машынала чкəынак дшєин, данаау-
аз хaaигєит. Ашны хaaизар. алашарақəа ырцəоуп, арцхагақəа
афакым. Ацкəын ачарафы дшаангылаз хдыруан, Мақбулия
лакəзар, цəыкыа ддəықəтцхьан, ашныкa дмааит акəымзар.
Рацхьа хырша азахамуит, лшыза лфы днєизар, ишеицəажəо
аамта ахьрыцəоцо рызгəамтазар акəхап хəа. Атєл дасыр ахəтан
шысгəахəуаз, сьчхара хьтцит. Лшыза атєл сылзасит. Атрубка
азəгы иқəимхит. Еицны кинок ашкa ицазар акəхарын кастцит.
Уажəшьта акино афынтə ихынхəызар ахəтоуп анысгəахə,
атєл саст. Атак камлеит. Усканоуп иансгəалашəа, ашны азəгы
дшыкaмыз. Иказар Дамошьниа лфы ауп иахьыкоу, аасгəахəит.
Сымшашьєит, ашныкa дцит хəа исалхəаз схы еиланагаразы
акгы сыгымхєит. Иарзнак амилициахь хаихєит...».

Агəылацхəыс Адушьа лкнытə...

«...Жəабака шықəса рацхьа, хацхьа инхоз ауриа Израилька
дахьтцны данцоз, ишны жəибжь нызыкь хəа иааихəєит атак-
си иакəтəаз Маць. Ашны, игəтəын, рацəак агылара амамкəа,
цшббака уада еифакын, аган афы асура иамаз аламтакəа, аха
аутра бзианы иатцакын. Амандарина еицəхəз уажəшьта ашəыр
меигзарахда ифаларатəы иазхəхьан. Атыц еицəнгы иапсан,
аха ауриа ицара аамта анааи, ахə бзианы изташа ицшааха
имоуит. Хара гəыла бзиа дхəундаз хгəахəуан, ацəгы-абзиа
ухəа ихалалаша. Ауриагы дыцəгыамызт, ихəа-иуы уашьуа-
мызт, аха цьара днєиуамызт. Агəыла фыц уаанзагы даады-
руан, инахарамкəа ауада кьырала иамхны дышнан. Ицхəыс
ахəхəхəтрафы аус луан. Шыцья ахəыцкəа ирымаз ашкол итан.
Ускан хəцəгы-хəбзиа иаламызт, ианахгəылаха, мап кышьас
ирымази. Азə акы анимоу, рацхьа узнєиуам, рышьтахьгы
узықəтуам. Гəылак ишакəым дизныкəєит, диацəхаит хəа уафы
имахацт. Ицшəмацхəыс лакəзаргы, шьоук гəылахəсақəак
реипш, ухəан-схəан далам. Зажəєи зуси еиқəшəаз хəцєи-
цхəыси инхєит, инцит, рхəыцкəа раазєит. Ацкəын макьана
ашкол дтоуп, азгəб аицəбы Мақбулия Акəатəи амедицинатə

шықәса зхытца иеипш деилаҳаны аарлаҳәа дгылан. Иуха-
ра иухарам, атакра аубзиаху, аха аеатарагы иашам. Ахатца
дызқәымшәо егыҕам, рхәоит, зеггы хатцарыла урқылароуп...

Шьурбеи ҳайқәшәара дазыпшымызт, ҳайқәымшәар акәын
уажәы еиҳа ииҕахыз. Анышә дытцанатцон, дытцнахуан дахыгы-
лаз. Ихы ыышьтыхны сышқа знык иадамхаргы даахьампшит.
Рақхәа ихы шыҕацаланы ҕақа дышьҕаңшуан, нас ганха илаңш
кыдырхаланы ңшыртас ишьтихит.

— Утәа! — дахьтәашаз неисырбеит. Иара стәом хәа данала-
га, иниасхәеит: — Умтәара акгы иахәом!

Уаҳа сажәа ыбеимтәит. Ашьшыыхәа дааин, иахысырбаз
атың ағы днатәеит, цәгыарак ҕазтцаз ахәычы данақәукуа
еипш. Аха нас тынч дзымтәеит. Ауадағы ишыңхазгы,
дыхьташьызшәа, дтысдысуан. Инапқәа еиҳа ируамызт —
ңыарак изааикәымкит.

— Сара уус еилсыргом, аха уашәа ахәшәтәырта исыцтаз
иахәтыр азы аиаша еилыскаар стахуп. Иухәо ашәкәы иасыр-
бом, амагнитофон ианылом, ишубо, ашаҳатцәагы тәам.

Ус анысхәа, акыр иеааикәикшәа збеит. Уи али-ңси рыбжьа-
роуп. Инеиматәаны атәыуара далагеит. Цәгыала исцәымҕуп
ахатца данцәыуо, ихатцара ланарқәуашәа сгәы иаанаго-
ит. Сааиңеипшит. Җаицәажәара игәы ардазар акәхап, еиҳа
алтшәа аиуан, хымҕада. Иаразнак ишынеимеитәаз еипш,
убас дагыналгашәхеит. Ила тырхаха даасәаңшит. Иқышәқәа
қәацқәацон. Аарлаҳәа ибжы цәыригеит.

— Сара акгы схарамкәа стакуп.

— Ауыха узчыз азҕаб илҕыз арзаҳал умдыруеи?

— Ааи, аха уи лара илҕит хәа сыҕам.

— Ашьтахь шәеиҕадмыргылеи?

— Ус илдырхәеит, сгәахәуеит.

— Нас, иабантәо аиаша, иабалаго амц.

— Ыаргы. Иҕаз шыказ ашәкәы иасырбаз иашоуп, — ара
даатгылт. — Ататын сахар ҕалома?

Ататын сахазом, сусуратә уадағы астал амгәа иҕацаны

исымоуп цырақәак, абас шьюуы санрацәажәо азы. Тарашьгы аҭаҭын дахомызт, аха сара сеипш цырақәак шҭаимам сгәа-хәын, астал амгәа акы-џба саарыханы снарҭаҭшит. Акгыы ҭамызт.

Сзышьҭаз ицәа иалашәеит.

— Сара исымоуп.

— Иумазар, уаха.

Амца наиркит. Алџа иааикәырццакны игәы аҭданза ишьҭит. Нас иҭаҭын ихаштшәа хәыцрак даанахәеит. Далахошәа анызба, ҭынч сааиациәажәеит:

— Аус иагәылоуп аексперт ишәкәы. Мақбулиа дызҭабын.

Сажәа алгаха симҭеит:

— Хџык ахәыцқәа заухоу аҭхәыс дызҭабзар, ларгыы дызҭабын! — иҭсы еикәыччо инацитҭеит: — Аҭара ршәазар акәхап.

— Угәаанагара иашам, — уаха исмырхәеит, нас схәҭа сеилашәеит. — Дызҭабмызт ухәоит, уаанза ухы зханаугеи, аџны аҭхәыс ссир дышумоу?

Иҭсыҭ лагаџагара ицәыуадаџхеит.

— Уи азы сышьҭәуп. Сыҭамзар еиҭа еиҭын. Акыр сдырхәычхәеит арҭ амшқәа. Сзықәшәаз, изыхкьаз, изҭызгара сыздыруам.

— Амхәыцра акәхап, ахара атәы мхәакәа.

— Ииашоуп.

— Қаралагы шәеикарамызт, — сгәы ашыра еикәтәомызт. — Лымариа сҭыхьашәеит хәа ус умныкәар акәын. Ҧсшьаџ зҭаб ласык улыцызшәа убеит.

— Схы ахьз баша ишҭаҭа! — ихы ааникылт.

— Угәы уажьеит, ухы акәзам ахьз зуҭаз. Ахьз зуҭаз, узхыл-ҭыз уашьцәа, уахәшьцәа, угәылацәа ухәа роуп...

— Сара уи ианакәзаалак сацәшәон. Атцыбра зцәымҭу иҭынҭа иҭиаауеит хәа. Сыгәра шәымгазои?

Аҭак исымҭеит.

— Машьынала ақыҭахь санцо аума, ма саныхынхәуа,

амѡаѣ исықәшәо хқыта згаб хәыцқәа рымацара ианыкоу ишьтысхзом. Уажәы аамта акалашәа икоуп. Хатда ицоит, нас упшыр, дыцкымызт хәа ихынхәуеит. Лхы фылхырц узбахә лхәар, лашьцәа ааусны уааныркылоит, пхәысс думгар уахшыуеит хәа. Ухы злафухуеи? Лара илцәагои, амашына, ауаҭах ухәа ишумоу лдыруеит. Зеггы ауеипшыху.

— Уи еипш калашәа ыкам. Шьоуки хатда ицаны ихынхәуазар, уара уеипш икоу уфызцәақәак рпылахьазар акәхап.

— Ус шәымхәан?

— Уаха хәашьас икоузеи?

— Иҭабуп, цыарақыр шәсыцхраауаз цыысшьон, — ганха днахәит.

— Ухы зыкәуршәаз аҕы цыхыраашәа аманы избом.

— Избан, избан, исхарам зысхарои? Мчыла акгы камлеит. Нас, аиаша шыақәгылашәа изхамами?! Сшыапқәа зцымтәеи уи аҕыны аҕыны сандәылтцауз? — есааира ибжыи импыцантәон...

Ақәа кыдхаҕеа илеиуеит. Смашына асаркыа арыцкыара иахьзом. Ашьшыхәа ауп ишнаско, аҭхьатәи алашара хәыцқәа аркны. Сгәалаказаара ыкам. Амшцәгыа акәым иҕазтцоз. Ҧырбеи Папба иҕкны сыкан. Ахәшәтәырта санҭаз уадак аҕы хәицышытан. Аратәи ахақымцәа анимышәа Шәачака дырган, ишыақәдыргылт ачымазара бааҭс шихьыз. Жәаха аҕыныҕа дааргеит. Иҭсы зку агәыркәа роуп.

Сымнеир еиҕа еиҕызар каларын, аха мнеишьасгыи исымази, дшааргаз ансаха. Уаанза иудыруаз иакәмызт. Ибаҭи ицәеи еикәыршан. Ичымазара атәы издыруамызт, дгәыҕны ихәон, уажә еиҕа ихәаақәа зыртысыз ахьта ауп, изулак азынра сынғытсыр, нас аҭхарра аныҕалалак, сеиҕхоит хәа. Азынра ағытсра акәым, имшкәа пхьазан. Агәыҕра хәычы имаз акәын иахьанзагыи даазгоз.

Ииашаны агәра гара уадаҕын ари еипш иҕаз ачымазара дахьафаз. Амилициа аҕы аусура санаашьтыз, иара ҕажәи хәба шықәса аус иухьан. Ускан аизарақәа рҕы избахә акәын ирхәоз. Цәгыарак аныҕалалак, иҕазтцаз рыпшаара

ануадафхалак, уара, амилиция астаршина Тырбеи Папба иашәхәеи ацхырааразы, ихәон аихабы. Ақалақь иаланхоз ахәычы-адү, дасу ипсҭазаашьоу инаркны изымдыруаз дарбан? Шықәсык жәба, жәохә аҳамтәқәеи аңышыарақәеи иауан. Убас, акыпцхь ағы избахә лассы-лассы иахәон. Ибзианы исгәалашәоит, туристцәақәак аратәи ашьхақәа рғы ианызыз. Тырбеи иакәымзар рыбафгы рбараны икамызт. Урт баша туристцәамызт азы, зшыапы иқәгыламдаз. Еихабдук изааигәан. Убас ахра иафахаз шәарыцафцәақәакгы рыцсы еикәирхахьан. Ажәакала, иаркы-ирцәа хәа дықан. Ашьтахь, харт еиҭа быжышықәса аус еицаауит, ҳағыеизааигәахеит, ҳаифызцәахеит. 35 шықәса акы-фба хәа амилиция рғы аус уны, атәанчарахы дцеит. Дцеит, аха итегы аусура илшон, убас агәамч иман.

Ақәа сафәытп хәа агәы иҭам, шықәсык аахыс цырак камшәахьазшәа. Апрокуратурахь снымфәхытцын, аха Ҫарашь дыкамызт. Игәы бзиамхазт аены аусурахь дтымтцаап. Дагызбап, ани аус азы сыниацәажәап сгәахәын, ифныка сғынасхеит. Дахьынхоз ақалақь ажәытә район ағы акәын. Ареволиуция калаанза атуңьарцәа идыргылаз, фынтә еихагылаз ахахәтә фны, акызга иафагылаз, дыфнан. Машьынала аңхьа узнеиуа-мызт. Ахахәтә мардуан. Егыс амфә фадала акыр уакәыршаны афны ашьтахьала уаанагон. Убри амфә уахьакәнаршо азы ишқа амфәхытцра сҭахцәамызт.

Ашә сзаалыртит ипшәмапцхәыс Мери. Санылба дгәырҭеит, аеңныхәагы сылҭеит, ааигәа рышқа сахьымфәхымтцхьаз азы. Ҫарашь спортивтә маҭала деилахәаны адиван дықәианы ателевизор дахәапшуан.

— Иацы ахьҭа сылалазар акәхап, — ихәеит иара, — иахьа сымцашоура шытытцын, ахәшәқәа рышьтахь, ишубо, хар сымам.

Мери ирласны ххәы лырхиеит азал афны, ателевизор ҳахәапшратәы. Литрак ауатка аакәлыргылт, ххәы данылахатәа. Ҫарашь ихсыртуеит хәа даналага, изымуит.

— Мшәан, ари Москвантә иаазгаз ауп.

Иара идыруан Москватәи аутатка бзиа ишызбоз. Изыхъо сыздыруамызт, аха Москватәи аутатка егъа жжәыргыи схи снархъраны иҕамызт.

— Аңҕарра ҕыц еилаагарым, ѡба — уара учмазаѡуп.

— Иштуаху, — ихмыртлакәа наҕ инықәиргылт, нас еиҕа ари азҕаара даалацәажәеит. — Ииашатцәкыаны уи ақәҕара хәҕсы хнаршьатцәкыеит. Асасцәа хәа еипхытта рҕаархон. Нас ухатҕазар, цыара ресторанк аҕы рхәы кәҕданы иумыртәан...

Акранахфа, сызхааиз ашҕа сниасит, исымѡатәшәа.

— Унапы злакыи аус шҕацо?

— Иарбан? — игәаларшәо дааипххәыцит.

— Шьурбеи Шуген иус.

— Аа, салгеит.

— Ишьақәургылеи? Ихароума?

— Ихароу ихараму, ма иахынзеихароу еилзырго азбарҕа ауп. Харт иҕалаз шыҕалаз шыақәыргыланы раҕхыа инықәах-ҕоит.

— Нас, ари аус шҕарызноугеи?

— Ихароу рацәазоуп.

— Ихароу шҕаҕам. Уанза ихы неимгар акәын. Лара зынза гәыбҕан лыстазом. Дыпхәысуп. Лгәахәара дыхнахцәазар кәлоит. Лымариа аниҕыхыашәа, дызлывымсит. Ускан ицшәма-пхәыси ихәыци дрызхәыцыр акәын.

— Акәын, аха ишакәым длызныкәеит.

Иажәа снаҕылт.

— Уи мчыла усны иҕамлеит, ҕарашь. Насгыи, мчыла усзар, шәытарак цыара илнымлакәа иҕалозу?

— Нас иухәарц иутахуи?

— Азҕаб дныкәон, азәгыи изымдыруа. Уи ауыха лани лаби аҕныҕа ихынхәуеит хәа дыҕамызт. Ашьыжь данырба, лхы-лыпсы ҕылхырц иақәылкит. Уи азы Шьурбеи димеигзеит. Еихагыи дылзеиҕхәеит. Акы — даҕсыуоуп, ѡба — деилкаауп дызустоу. Атәымк дидырбалар, лхы пату лзақәымтеит, рхәон,

ари лыхьымзг аалыхнахт.

— Лара дшызгабыз атэы зхэо аексперт икнытэ ашэкэы шытоуп.

— Уи иашам, — уаха исмырхэеит. — Ари еипш атагылазаашы аныкалало ажэала иапцоуп, ацэгьоурақэа ахылымфеиаразы дызустзаалак, азгаб, аус азы инарго илыхэаша ашэкэы лыртоит.

— Сара уи еипш сыздыруам.

— Акэзааит, — снаикэшахатхазшэа кастцеит. — Ақалақы афэы излацэажэо акыр уахахьома?

— Аамта тацэы сыманы салалазшэоуп ишухэо. Иахырхэаалои?

— Уаанза дныкэалон хэа иаахтны шыоуы алацэажэоит.

— Дызцэымгу, ухэан-схэан гэарартцозар қалап.

— Сгэаныла, ус акэым. Издыруаз цкэынакгы избахэ рхэеит.

— Слыцныкэон ихэама?

— Мап.

— Иумбои?

Ацыхэтэан ажэа иихэаз смахазшэа кастцеит.

— Аиаша шыақыргылатэуп, Тарашь.

— Ашэкэкэа шыкоу иубаз ауп.

— Мцыла еикэыршэоуп.

— Сара акгы сымчым.

— Иумчуп. Апрокурор ицхырааф ануакэха, ирхэо амц шым-цу аарцшны, аиаша дырхэа. Ари уафроуп, фба — ууалцшыа ауп!

Сыбжы ахьсымпыцтыз сызгэамтазеит. Мери ачанахқэа зызэзэоз лхы ашэ иаалалкит.

— Шэыбжы зақарои?

— Ус, хаицэажэоит, — ихэеит Тарашь, иеаапсахны. Ашэ анкыдылтца, игэы намзо ихы аасықэикит.

— Мшэан, уара удукатума? Насгы...

Иажэа снапылт амцхэ имырхэакэа.

— Убри азоуп иуасхэаз изхауасхэо.

— Атэым хьаа азы.

Иихээз сгэы ааснархыт. Абас дыхышөөшөөза дказтцазеи, уаанза ус дыкaмыт аасгөахөит. Ауафы данрыцхаумшыа, бзиа данумба, уи уафрам. Ииашаны, зегы ус узрызнеиуам, еилкаатөу деилкаатөуп, ирыцхашьатөу дрыцхашьатөуп, ацхыраара зтаху итатөуп. Ус ауп ауафра шеилыскаауа. Есааира матцурала афада дыхөнацыпхьаза, иламыс ицөызуама? Тарашь ифөнтө исзеилымкаауаз калеит. Аха, иахьцалак, иажөа атак асымтар сгэы иамуит.

— Тарашь, атөым хьаа хөа ыказам. Икоуп баша ахьаа. Еихаразак иухарам анухарартцө. Уи еицөоу хьаа баапс ыкам. Агөра га, ма уазыхынхөы, акөымзар уапхьака аусура уцөыуадафөхөит...

Тарашь ифөнтө сандөылтцуаз амши атцхирөанеитрыпсахлоз ахь инеихьан аамта. Суадафы санышьтала, лассы сзыцөомызт. Адырфөаченынтөаракгы уи тыпк снафөомызт. Изулак хөылбычөханза исычхөит, нас иакөыскит лхата дызбарц. Иауазаргы сналацөажөарын. Машьынала ргөашө снадгылт. Афны дууп, фөнтө еихачаца еихагылоуп. Абартца алашара аркуп. Агөашө апхьа атцөцөа иамаз снацөа нақөсыргөгөит. Абартца ашө аартны, пхөыск даадөылтцит. Макьана дфөуп. Асаара ишьтахөазома ухөап ахалат илшөу. Дфөпха-фөаччө апсшөа аасалхөит.

— Шөааи арахь!

— Итөбуп, — афныка шыфөақөак аакөастөит. — Сара ашыа ус цшаара аинспектор Шарат Ампар соуп. Шөыпха афны дыказар, сынлацөажөар стахын.

Даатгылт. Ишызбоз лыпшра аацөгыахөит. Лыла тархөаланы хаарак лытцамкөа дынсатцааит.

— Илашөхөаран икои?

— Аус азы зцаарақөак налыстар стахуп.

— Шөарт усс ишөымеи? Аус знапы иану апрокуратураа роуп. Иахьынзаздыруа амилиция аусзүөцөа ус рымазам. Дара акы еилыркаар ртахызар, уахь илыпхөит...

Уаха ажөак зынза исылмырхөит.

Ашыжь Ырашы ател дысзасит, аусурафы сыштээ.

— Уара иаха урт рфы унеизма? — иаразнак дынсазтаант шыжьбзи, хэлыбзи ыкамкэа.

— Иуазхэада?

— Ашыпхыаз апрокурор иапхыа икэуп.

— Дагъанбахъза?

Лассаамта акгы ихэомызт. Сара атефон пхастахаз цысшыет.

— Алло!

— Исхэо уахауама?

— Ишубо, сдагэам, — схэет инатшыны, сгэынамзара шыказ еиликааратэы.

— Уаха ари азтаара уазымхынхэын, сара урт азээзэала срыпхэоит...

Атак камтакэа атрубка нахастеит.

Меигзарахда уажэшыта агэра згон, ѿ-напык рыла икы-зар, амц аиашахы ишкылицоз. Амц атыхэа кыафуп рхэоит, иагъацъара анапы, ашыапы, абз ухэа ататцаны иказаргы. Ырашы итефон асра агэалаказаара иснатаз аены уаха акы иазыпхастамтэит.

АНАПЫНЦА

Атакси ақалақь Анхарта ғыц аҕны ааигәа аоны ду идыр-
гылаз ианаатҕагыла, иаангылт. Ыхын маҕәала деиҕкааны
еилахәаз чкәынак даатытдит. Атакси анца ашьтахь, ихы
ышьтыхны аонду днагәыдыҕшылан, афбатәи аоналартахь
иҕынеихеит. Аоны ааигәа ишдыргылазгы, алифт аус аузо-
мызт, уи уахыныаонашылоз аыра ианыз иахәон. Нас
даахәын, амардуан днаҕалт.

Ахцатәи аихагылаҕы даныхәна, дааҕылт. Дахьгылаз
абартца акыр иҕбаан. Наҕ-ааҕ ауада ашәкәа хҕа ҕан. Урт
рахьтә асахтан ҕапшь зыхҕьаз, агәтаны «83» хәа аномер анын.
Уи днадгылт. Нас дмыццакзо ашә аафсан акнопка еикәатцәа
инацәа нақәиргәҕеит. Ауада аонуцҕа атәтцәа ацынхәрас
идуцәамкәа амузыка абжыы ихааза иаагеит. Иаргыы ашә
дадцны даагылт.

Ауадаҕы уаҕы дыҕамызшәа, лассаамта тынчран. Нас
шьапышьтыбжькәак илымха иаатасит. Аха ашә ааигәара еиҕа
минуткәак иаатынчрахеит. Ачкәын ицәа иалашәон, уи, ашә
агәтаны абларта хәычы иамаз ала дкылҕшыны дышихәаҕшуаз.
Иара, изымдыруазшәа еиҕа инацәа акнопка инақәиргәҕеит.
Ашә аартцрааны, хатцак даакылҕшын, арҕыс днаиазцааит:

— Иуҕахыда?

— Гамсараҕ Хәыта-иҕа дызбар сҕахын.

— Дзуҕахи?

— Ус хәашыа сымам.

Аҕшәма ашә агәарахәа инкыдцаны, аоныцҕкала аҕенҕыыр
иахаршәыз аахыхны иааиртзеит. Ашәхымс илагылаз зыкәра
иахысхьаз хатцан, ғыларылеи тбааралеи акы узиахәомызт.
Ижәфахыркәа тбааза, макьана агәамч гәҕәа шимаз
иҕаҕшыларалаҕыы иубон. Ихахәы уажәы акәын аарлахәа
ашлара аҕаназнакуаз. Ұнымаҕәакәак ишәын. Анцәа ихы-

иҫы аҫшзара зыгимырхаз, иара ихала илақәа ҫархәланы, иҫыпшылара ырцәғаны дгылан. Нас, ҫымт ашә данылт, иара длығнашылт.

Асасааирта уада илығнашылт. Ара уажәтәи ахәаанырцәтәи ағнымаҫәа акәын иғнагылаз. Адашьмакны ауархал ңшаах каршәын, ақәгыларатцәкәа узымгәағуа, аха арңыс ағәхәаа мкыкәа, иеимаакәа шишьаз днықәлан, азал ағәтаны астал хыгъежь игылаз днадгылт. Аҫшәма утәа хәа идитцаанза, асқамқәа иадгылаз акы аадхны днықәтәеит. Уаха акгы мхәакәа, ауада аилыргашьа дахәаҫшуа далагеит. Аҫшәмагы ҫымт астал егы аган ала днаидтәалан, иааиз дызуҫтада хәа лаҫшыла дытцаауа дихәаҫшуан.

Арңыс макьана зынза дыцкәынзан. Ихьаҫшшәылаз ихәхәы кьағ, ганха иңхьахәан. Ишәыз икьағ ашәтқәа агәылаҫкан. Аңынс еикәа ишьан. Аха уи акыр ишықәсхьаз ғашьомызт, ишьамхкәа ртың ағы ицәышза аҫштәы ацәцахьан. Уаха цкәа ихәаҫшыха аамта имтәеит. Рылапшқәа еикәшәеит. Аҫшәма исас цкәын ихымғаҫгашьа игәамңхо даахәытцәыхәтцәит:

- Сузызырғуеит.
- Сара Шьурбеи Иунусба иҫнытә асалам шәкәы шәзаазгеит.
- Дарбан?
- Шьурбеи Иунусба, — ихәеит иара тынч.

Деипххәыцуа ижәғахырқәа дғарыхеит, ус азәгы дсыздыруам, дагысғәалашәом хәа аанарго. Ускан арңыс интқааны еиҫа днаиазцаахт:

- Шәара Гамсараҫ Хәыта-иҫа шәакәзами?
- Соуп.
- Нас сара исуалуп Шьурбеи Иунусба ишәкәы шәнапағы ишәыстарц. Уи шәара дышәгәалашәо дышәгәаламшәо сара исусым.

Аимаа ишьаз ааишьхны иаанкылан, инапы нҫатцаны, аңышә ағы абамба иҫаңыгәаз ааҫихит. Уи ашьҫахь еиҫа инапы нҫеитцан, бғыыц хәычык ицәышза, иғежьза ацәа ахкәаны

ирыцҗахәха иааҗигеит.

— Уаҗа җәахышә амамызт. Аарлаҗәа сызтыҗыз ашҗа, аиаша уҗәар еиҗа еиҗми, сушыргы азыхынҗәра аҗсра ахыскаауеит!

Ааҗәма ишҗа инаирххеит. Уи иҗышә ааиртәин, ашәпы афәы ахышәшәо иааникылт, раҗәак игәы иамкуа. Уажәы-уашьтан игәы архынхәып уҗәаратәы, абҗыц хәычы ааитҗыхны, илахь еимырҗы днахәаҗшит. Аҗәаад карандашьла акәын ишәыз. Аха игәҗәаны ирҗәыҗны излаҗаз ала, аҗхәара изыма-риамхеит. Ибла абласарҗәа аиҗан, аха ианыз изеилмыргеит. Нас дәагылан, ауанҗа ршны абҗыц ауанҗара далагеит. Даланга, җәҗам-бзиам аҗхәара изымариахеит. Уаҗа аҗсышәала ианын:

«Ғамсараҗ! Ачуан иҗоу аҗьатҗьат агәара-гәарахәа ишуеит. Амхаҗ атҗумшыр ихыҗыр хәа сшәоит.

Шьурбеи».

Даҗхәан даналга, аҗкәын днаихәаҗшны дааҗышәырҗчеит.

— Дарбан схәахуеит, уажәоуп данысгәәлашәа. Шәәбеиқә-шәеи?

— Хәицтатәан.

— Уаҗа сара сзы иихәеи?

— Акҗы.

Ишибоз иҗсы ааивигеит.

— Шьурбеи сара дсыуоуп. Дышҗаҗоу?

— Иҗәҗамкәа!

— Ииашоуп, абахҗа бзиа убахьоу? — ихала иааигәырҗханы дыҗчеит.

— Какаҗрам!

— Уеилыскаауеит. Уҗыҗиҗҗеи акыр җуоу?

— Мап. Уантә арахь сеихеит. Дсыхәеит җәҗала.

Ғамсараҗ дәагылан, асервант днадҗылт.

– Хаибадырразы тәыцақәак аанаҳқылап.

Ацқәын ихы-иҕы еиҳағы иаалашеит.

– Сара уи ианакәзаалакғы мап ацәыскзом.

Гамсараҭ дарччеит.

– Афырхатца. Рыуа шәгәы зыхәои?

Ихатә бар дынтаирцшит. Уаҕа арыжәтә хкыс иҕагыламыз арбахын. Ишибоз, арҕыс илақәа аакәеицеит.

– Икалозар акониак. Уи бзиа избагәышьоит.

Афырцъан наифеикын, ишьтахьҕа ихы наиршәит ауп, ҕамҕак ала илбааидеит. Аҕбагы ахцәгы мап рцәикуамызт. Есааира еиҳагы ажәра игәацхон. Аха урт ахфырцъанк дара ртәы ҕартон. Макъанатә акыр дышьтнаххъан, ацәажәара хиртлеит. Уи ацшәма ихы иархәаны азцаарақәа наииҭон.

– Уара узыхтакызи?

– Зынза акгы схарамкәа акәын сыштакыз.

– Иҕаку зегы уразцаар уи ауп ирхәо.

– Азәы ихәдацъал уасит хәа цшышықәса ахьурҭо убахьоу?

– Уабаангыло?

Амц шихәаз анидыр, Гамсараҭ иажәа днацылт:

– Уажәы угәы иҭои?

– Ара цәгъала исгәацхоит. Цытраамтак саанҕасырц сызбит.

– Нас?

– Ускан избап. Амала, имариоу усурак сақәшәар, издыруа-да, салаар ҕаларын.

– Уабаангыло?

– Макъана исыздыруам.

– Ушәкәқәа шҕакоу?

Ацқәын мчыла даацышәырччеит.

– Саноурышьтуаз исыртәз ашәҕәы сыцуп.

– Уи ала ара аусура алагара уадаџуп.

– Избан?

– Ара цсшьарта қалақьуп. Насгы, уара уахьыҕаз аҕыц аҕынтә иааз рацәак рҕылара рҕахзам.

– Уиашазам, зны агха исыхьыз азы исықәырцәз схызгеит.

Уажәшьта сыцқоуп, ашьа зыхь еипш.

— Занаатс иумоуи?

— Иутахзаалак!

— Узанаатқәа рҕынтә еиха еиғьоушьои?

— Акгыь музакәа акрыфара, акрыжәра.

Гамсараҭ Хәыта-иҭа игәарпҭханы дааччеит. Ари арҭыс еса-аира дигәапхон.

— Ицәғьазам уҕама. Уажәы уҕыбақәа шҭаҕоу?

Арҭыс ашырхәа дҭагылан, иҕыбақәа аархәны иааникылт.

— Есқыынаҕ еипш иҭацәуп.

— Избагәышьоит. Хныҕәгашьас иугәиҭои?

— Автобус сызталар, сызхара ҭызгоит.

— Уи ҕьашьуп, насгы, даараза ишәартоуп. Еихарак хақалақ ағы.

— Сара сус сазҕазоуп.

— Уи ухы иҭоумыршәын. Уанза сара аҭара устоит.

Гамсараҭ иҕыба дынҭалан, 50 маат аатыганы ишҕа ина-ирххеит. Аха арҭыс иагымгеит, иҕәыншьаны.

— Сара сыччиазам!

— Уи ухы иҭоумыршәан. Уанза сара аҭара устоит. Ари аамҭак иузырха, нас сара узбахп, исхәо уазызыршырц уҭахызар.

Иузеиҕыу ҕастоит. Аамҭа кьаҕек ала ауафара улсхуеит.

— Иаабап.

— Уажәазы, уахьяангылаша уасхәоит. Ара сыуа зҕабк дын-хоит. Лара ҭ-уадак дрыфноуп. Уадак уара иутәуп.

— Лара илымур?!

— Сара аҭел сылзасуеит. Уа, шамахамзар, аучасткатә ин-спектор днeизом. Уара уан лахәшьаҭҭа лоуп. Макьяназы аҭсшьараз уааит. Еилукаау? Нас даҕеакы ахәашьа аҭтап. Афьжәра хумыртлан. Сара суздырзом. Сышҕа уаха умаа-ин. Амала, акы аауцхарц уҭахызар, азҕаб илахәа, нас сара исалхәоит.

Уи, зызбахә ихәаз азҕаб дахьынхоз, ақалақ Араион

җыц ахьяантәоз, амшын аҗыкә аҗы акәын. Арака рацәак идуцәамыз аусуцәа реиланхартә ыкан. Зны аусуцәа рзы аамтала агәтәы җнқәа, аказармакәа реипш ихәхәаза идыргылаз, уажәыгь иқәымхкәа ауаа җнан. Җадантә аҗны дукәа ргыло иааскьацыпхьаза, дара ахнацон. Уаанзагьы ладантә амшын акыр ирыцрыхахьан. Амшын ацәқәырцакәа рыпқагакәа кәртцаанза, изныкымкәа ихьтцны ирылаланы, акы-җба ганкәа ыкәнагахьан.

Уажәы иаанханы иказ, дук хара имгакәа ишықәыргоз җашьомызт. Уи угәы ааунамырхьыр залшомызт. Избанзар, инхоз азәыр рыпсқәа еивганы, ргәы ишәтахьыз инхон. Изызхаз атаатцәаракәа зыҗназ руацахкәа иаурызхәхуаз. Нас дасу руадакәа рапхьа, рышьтахь, рганахь ухәа еиуеипшым ауада җыцкәеи, асоуракәеи ипшзаза, еинаалаза иаҗакны икарцеит. Апхын апсшьаццәа җнарцарц иацызцакәазгьы ыкоуп. Апсшьаццәа ракәзар, арака шамахамзар ирацәаҗын. Акы, амшын ршьапаҗы ишьтан, җба, ацьырмыкьа ааигәан, хца, тьнчран. Насгьы, рацәа ипшзан.

Аҗнқәа рыбжьара амшын ашка ала амҗакәа ибжьгаз, рганкәа рҗы апсатцлакәа кахәхәа-кахәхәа игылан. Итацәыз адгьыл рацәак рытцакым, аха ирытцаку ахәыцгьы еикараны ишоуп. Шьоуки рҗы ишәырбахчоуп, даҗа шьоуки рҗы, аутратыхс ирымоуп. Дасу руада ашә апхьа, еиуеипшым ашәт пшзакәа рыфьы лахалахауа уцынтца итасуа еицахәуп.

Лара дзыҗназ аҗны иаразнак ипшааит. Агәашә аҗнътә лыҗны ашә аҗнынза, аихатә трубакәа рыла еиларсны икатцаз, азахәа еипынчыла рыкәын. Имачымкәа ажьымжәакәа итахәтахәза ирҗаз, аилыграара иалагахьан. Иара агәашә аартны, уи азахәара инашьтыз дньтцалт. Аҗны ауаҗы ицапаншәара акара иҗышьтыхын. Амардуан днаҗалт, ашәгьы аатын, згабк даалагылт. Хымцада, дизыпшын. Иаргьы даатгыланы дынлыхәапшит. Тьпца еинаалан. Лхахәы, шкәакәала ишәыз, лыхәда илахысуа ицьырффаны илыкәпсан.

Афны халат ацэахэа җаңшықэа алдан илшэын. Аңхэа рҗан. Лыхэдафы җбаҗа хэынтэра еибаркымызт азы, лгэышпы иааңшуаз ипашэза, амра ашэахэақэа шакымысың җашыомызт. Лыхэдагы итҗэашааза итхэаан...

Ашэ данаалт ауп лыхэаңшра данаҗэыт. Ауада длыфнашылт.

— Мшыбзиа, сан лахэшыаңха! — дналыдгылан, дызгэзуеит хэа далаган, лара днеитҗэрааит. Аеңныхэа налиҗеит:

— Аазара быгуп.

Лара лғаңшылара аарцэгыаны, егыи ауада ашҗа лнапы на-
лырххеит.

— Абри шэуадоуп.

Иараеитадынлыхэаңшит. Ахауажэыиңшышыаалгэампхеит. Пхашыарак иламкэа, иаңхэа җкы лшэымкэа, лан дышлыхшаз еиңш дгылазшэа җынч лаңшыла деиңхыишышыауан. Лара лышыҗахыҗа шыаҗак ааҗаҗаны, лхалат ахэда еимаҗыгэаны иа-
анылкылт. Пара игэарпҗаны дааңшышэырччеит.

— Шэымшэан, сара устэҗкэа сғаастам, сшаакэшэаз еиңшҗэҗкэа сныҗэом... Уажэшыҗа истэхуп җкэа ҳаибадырыҗ. Ишыҗэдыруа еиңш, сара Володиа Кучински соуп. Раңхэазы псшыара сааит, настэи нас иаабап. Шэара?

— Наташа Николаева соуп. Аресторан «Азыхы» ағы ахэыҗафыс аус зуеит.

— Сгэы иаанагоит шэара шағы сахынзаҗоу ҳагэқэа ни-
бархарым ҳаа.

— Уи шэара шэоуп изыбзоурахо!

Уаха акгы мхэакэа, уанза иахылырбаз ауада дныфнашылт. Уи ичыгэза еилырган. Афнутҗа иңшаз кыадла ихҗан. Арыҗарахыҗэи атзамҗ ағы икыдыршэылан аҗыамҗэа руархал. Аҗаҗа еитыҗуа адиуан гылан. Аханы акэакы ағы акалам иалхны ашэҗэтра ыҗан. Аҗенҗыыр аафсан ашыапқэа аҗаҗаны ателевизор гылан. Арымарахыҗэи атзамҗ иҗғагылан асқамқэа зыдгылаз астал. Уа иқэгылан ахрусталыҗэ ашэҗтра. Азбжа азы җаны, шэҗызатэык ааҗыхэхэо. Ашэ уахыынхыҗуа,

арыҕарахыала ашкаф убон. Азбжа аматәа кнахартан, егы асаркыа тасан. Аөнүдкә еиуеипшым ачанахкәа, афырцанкәа ухәа иеикәаҕаа итыпшуан. Аханы икәгылан акыр шыкәса уажәаҕхыа итыжыыз арадио «Рекорд». Адиуан атыхәан улапш нақәшәон аиара зтаз акәалап. Адашьма хнакыо ижәпаз акаршә ыкәыршәын...

Иеааитакны амшынталара ифынеихеит. Амшын ахыкәаҕы пслымзран, аха ашьацгы ацәмацмызт. Уи иөежыза амра иароахыан. Ахыкә аҕытәкыа ацслышкәа еитахан. Уаантә на-араны илашьтын акәарахыы. Ацслымз ахырацәаз акәын, уз-рылымсуа ацсшьаццәа амра реатаны иахыаз.

Иара абганц ахыкәаз днеин, иеааилыхны дынталт.

Амшын дтамлеижыҕеи акыр цуан, иеынеитцыхны дызсо дынхылт. Хара дымцакәа дхынхәит, аха лассаамта дтыцуамызт. Атыхәтәан дҕязкуашәа аниба, дынтыцын, иматәа ахышьтаз мҕәацәхыла днышьталт.

Ахәылбычеа амшын итыцымтаз, иааосан апхәыс итәаз, лызеимаак кны днаиазтааит:

— Ашьхәа атцдит, ишәзатцатцома?

Иаалымхны днахәапшит. Иатцыз ашьхәа атцәымгкәа алыхәхәон. Ириашаны, ахахә ала днасны инатцеитцеит.

— Итабуп, — лхәеит ларгы.

Адырхаены ашьыж амшынталара данааи, лара дааины уаанза дахытәаз дтәахыан. Ацсшәа налеихәан, иаргы иацы дахытәаз даатгылт. Адырхаены данааигы, лара иапхыа даа-ихыан. Ацсшәа налеихәан, иаргы итып ааникылт. Убас, есы-шьыж амшынталара иахыеикәшәоз ацсшәа еибырхәон ада уаха акгы еибырхәомызт. Иара амшын дантаз дтан, амра ашәахәақәа иеахыаирблуаз дыцәан. Лара амра дахыцәтәалаз, ацәа ахамкәа, акыр напы иакхыаз шәкәыжәк дапхәон. Аха шыыбжыон акрыфартаҕы акрахыырфоз столк аҕы машәыршәа еикәшәеит. Уи иара алафгы алихит.

— Араагы хайгәылацәоуп.

Лара иаалгээрцханы дааччеит.

Акрыфаны иандэылтц, амшынталарахь иахьнеиуаз, дынлазцааит:

— Шэымацара шэоума зыңсы зшыо?

— Аңшэма аоны даанхеит.

— Нас, дымшэакэа шэхала шэызлоуишьти?

— Иамои?

— Иагъа умхэан, алада – ладоуп. Аха, ус схэеит хэа, иаргъы уа имацара аказы даанхар итаххазар калаит.

— Усгъы калоит.

— Шэшьа шэымукэа ишэычхауоу?

Лара акыркырхэа даарччеит.

Ахэылбыеханза амшын иахьынзатаз, зынза жэйтэнатэ аа-хыс еибадырузшэа икалахьан. Арт амшкэа игэы ццэазшэа дыкан. Зыкны дыказ азгаб, аоны даныкам еихан. Аусурафынтэ уахынла асаат жэеиза-жэафа рзы акэын данхынхэуаз. Ускан улацэажэап хэа указу, дааңсаха дааиуан. Ларгъы шыри сияцэажэандаз хэа дыкамызт. Ааигэа уафы димацэажэацкэа дахыказ, иихэашаз рацэан.

Амшын иантыцуазгъы еицтыцит. Нас еицны иара иуадафы иааит. Наташа усгъы лассы даауамызт. Дцан, ама-газин афы рыжэтэқэакгъы, фатэқэакгъы аахэаны иааигеит. Астол инахатэан, имыццакзакэа ажэа ажэа аххэаауа, ажэра рэазыркит. Убыскан ауп иара цкъа данлыхэаңш. Дагьңхэыс ғамызт. Уи изырбоз илығшыыз ашыгақэеи иахьатэи аамта иақэыршэаны гьамала дахьеилахэази ракэын. Аха зегьако-уп, ңара-ңара илшэыз иазытэахуамызт лызгы акчырақэа. Лыңымшьқэа итцагаза итцсан, егырахь ииацэаза иташыхааны ишэын. Лңышэқэа атэахтэаңшь ижэпаза иқэжыыз зегъы ламхафахьан. «Шықэсык ала шака топ фон?!» — ааигэахэт, аха ирласны ихы инапафы иааигеит.

Рқьафқэа аныкала ашытахь, иара еиликаарц итаххеит настэи реизыказаашьа шымғаңысша. Илхэаз лафк аалх-ны, усшэа акгъы атцамызшэа, алеи-ңси рыбжьара, инапы

лыжәфәхыр инықәтданы, дааигәйдхәжәаланы даауишьтит. Лара уи акгы ахылымхәауазшәа аниба, лассы-лассы ҫызак иеипш дааигәйдиргәгәало далагәит. Ускан иара апор-фиумериа магазин днытдашылазшәа игәы иабон. Иарбан фәыс илхымышәшәоз. Уи дазхьампшыкәа, ихы ларкәны лзамфәа днагәзит. Лара акгы ахылымхәааит, аха иара уаха димгәзит. Ипышәкәа лзамфәа изкыысыз иахышыыз амаз шкәакәа аклеи еипш иакуан. Инапкәа затәык ракәын тынч ҫыарак изааикәымкуаз. Ашьтахь лара иахыкылсуаз ангәалта лыҫелырххәит, аха иара уажәшьта иаанукилоз иакәмызт...

Аҫшәма зҫаб данааи, лара макъана иара иҫы дықан. Ил-баз иаразнак абомба еипш деикәнажәеит, аха лара илулак ҫнутҫкала даараза лҫеыҫажо игәиҫеанылтҫеит:

— Суадаҫы ари еипш даҫазны исымбароуп.

— Ибусым, — даахыжәеит.

— Зегы шәеилантәеит, испықәжызуеи?! — лхәан, дтәыуо егы ауадахь длыфнашылт. Уантәи лтәыуабжыы аафуан.

Иара лыгәхьаа мкыкәа дфәгылан, реанеилархәа, днаскье-игарц дындәылтҫит.

Амш еихашышыын. Аҫтақәа лаҫәны иаҫаахыс аҫалақь иахатәан. Ақәа аура макъана иазыгәаҫуамызт. Пша аҫамызт. Ахауа ҫәызгаза иахыыҫаз акәхарын ҫәгьала иҫәытдашоураны иҫазтҫоз. Аҫшьафҫәа аҫыҫахәа амшын иштат итан. Аха шыыбжьон еипш, раҫхьа қәа ҫырақәак апыҫҫахәа зҫәазхаз, зегы амшын иаатнаҫеит.

Володиагы иуадаҫы дааин, дшеилахәаз ииартә днықәиҫеит. Аха раҫәак ақәиаха имоуит. Ақәа аҫанаргәгәа, ауада аҫенҫыырқәа иаартыз аиркырц дфәгылт. Ақәа еибакны, қырышыфҫас саатк аҫара илеиуан, нас иқәаҫсаташәа аҫаныланаха, дфәгылан, аҫенҫыырқәа ааиртит. Ақәа ашьтахь зегы ҫыҫбарахха иҫалҫеит. Амфәа ааигәара ашәыртлақәа иҫәашза асаба иаганы игылаз, ақәа ианазәзәа, даҫа пштәык, даҫа гьмак аархәеит. Ахауагы хышәашәахьан, аҫҫып

лагаѡагара мариахейт.

Ақға зынза ианаахкәа, Валодиа дахыышътаз ауадафь ашә дамыскәа дааѡнашылт Гамсараҫ Хәыта-иҫа. Володиа ашырхәа дѡагылан, иара дсолдатны иаҫхьа аинрал дааизшәа иеааикәаҫсаны дѡагылт. Гамсараҫ Хәыта-иҫа иқыышә ачча аақәыххит. Акгы ахимхәааит, аха Володиа ихымѡаҫгашьа игәы ишаахәаз ѡашьомызт. Нас днаиазцааит:

— Уҫсы шҫоушьо?

— Ибзианы.

— Цьара гәынамзарак умазар?

— Мап.

Гамсараҫ Хәыта-иҫа астал иадгылаз аскам аадхны днықәтәейт. Егьигы ииарта днықәтәейт. Цытрак иаатын-чрахейт. Аҫенцьыр иаартыз ала иааѡуан амра анцәырт аҫсшьаѡцәа аҫыҫьахәа амшынҫаларахь ицоз рышьтыбжь. Аҫыхәтәан рѡыҫьагь рыбжьара аҫынчра иаабжьалаз Володиа изымычхакәа иааилеихәейт:

— Гамсараҫ Хәыта-иҫа! Сыҫсшьара шымѡаҫысуаз аил-кааразы мацара шәшымааз здыруейт. Сышәзызырѡуейт, акрышәҫахызар.

Гамсараҫ Хәыта-иҫа иҫьымшьқәа дѡарыхейт. Ари арҫыс зегь рыла дигәаҫхәҫәҫьон.

— Умѡашьейт. Гәартла ҳаицәажәар сҫахуп.

— Саргы истахижьҫеи акыр цуан.

Ус анакәха, ҳалагап. Угәы иҫои?

— Ех! — даақәыҫычхаит. — Ирацәазоуп, аха нагзашьа ыҫам. Аиаша ухәар еиха еиғьми, ахақәйтра еиғьу абакагәышьоу?

— Ус анакәха, аусура аҫахуп.

— Изеиҫшроу еиҫш?

— Узырѡла. Сара дыстахуп зыгәра зго аусуѡ.

Володиа дааччейт.

— Зыгәра угашагы дудшааит.

Уи иҫәылхра Гамсараҫ Хәыта-иҫа агәхьаа имкыкәа, иажәа

дазхэыцуа даацэажэеит: — Сара ус иаасфыхьашәалак аусура иаласыргом. Аха Шьурбеи излеихәаз ала, сарггы зегьрыла угәра згар сҭахуп.

— Шьурбеи дызбада?! Дашпакоу? — иаразнак ихы-иҕы аа-ихалашаны, дгәыргьатцәа дахьтәаз дҭацкьеит Володия.

Аха Гамсараҭ Хәыта-иҭа Володия изтәарақәа илымҳа инавжьны, зынза имаҳазазшәа, уанзатәи иажәа анагзара дна-лагеит.

— Уи ицәгьамкәан духцәажэеит. Убри азын уақәшахатхозар, сара сҕы аусура уаласыргар сҭахын.

— Закәытә усуи?

— Аидарашьтыхыс.

Володия дахьтәаз дышҭацкьаз изгәамтәзеит.

— Усхыччомә? — игәггы еибакит.

— Умыццакцәан, — ихәеит Гамсараҭ Хәыта-иҭа тынч. — Уара иутахума, хәычык иадамхарггы, аҕыхьатәи узанаат ашқа ахынхәра? Цьара акы уҕычырггы, уахи-ҕени уажәы-уашьтан ант ахылпақапшықәа сыркуама хәа ушәапырхаҕуа указаарц? Уи абоутаху? Ара ус цкыоуп, узыцәшәо акггы ыкам. Насггы, напыла аус зуа аусуцәа рзы ара сыцхыраарала ашәкәы ранцара мариоуп. Ҡба, имаҕны ахылпақапшықәа рылаҕш уцашәалоит. Хҭа, аусура рацәа сымазам. Цшьба, зны-зынла аекспедитор ихаҭыпуаҕыс указаауеит. Хәба, ууалафахәы ахәынтқарра иурто анаҕс фынтә-бжынтә еиханы еггыс аҭара устоит. Фба, сара сҕы аусура угәы анахшәалак, ианутаху иахьутаху уцар калоит. Сара уааныскылом цьара мчыла. Амала, исхәаз уақәшахатхар, иудыруазароуп уанзатәи анапхырхәхәара ашқа хынхәышья зынза азхәыцра шатахым!

Володия ҕымт дтәан.

— Атак азы усырцакуам. Иуасхәаз цкыа узхәыц. Уатцәы Наташа лыла атак сахаратәы иҕатца...

Мчыбжык ашьтахь иара ашәкәы дтафын. Уи Гамсараҭ Хәыта-иҭа катцашьас иеитаз иара издыруамызт. Уа ауаа има-зар акәхарын. Иара уи азы ишьапы знызатцәык иадамхарггы

иуада ашә инахимгеит. Ускан реицәажәара ашытахь, иеихәаз данакәшахатха, ишәкәкәа Наташа лыла иара иҕы инеиратәы иҕаитцеит. Абар уажәы апаспорт наилыркит, иагынаиалхәеит:

— Уатәы ахәхәтәра аконтораҕы аусура стәхуп хәа унеирц иудитцеит Гамсараҕ Хәыта-иҕа.

Убас иагыиҕаитцеит. Адырҕаҕыны ашыыжь иеааилахәаны аконтораҕы днеит. Адиректор дшааиз еиҕш, арзахал иманы длыҕнашылт. Астол дахатәан зықәрахь инеихьаз хатәа шәпак. Иаҕхьа ихәхәы каҕсахьан, иаанханы иҕаз ишышлара ишлахьан. Илақәа абласаркьа ирымаз, илаганы иқыышә иахажьын, иаҕхьа иқәу бғыыцқәак дрыҕхьон, Володиа даныҕнашыла, ихы ҕышытыхны дихәамҕшыкәа, ихы еиҕа иларҕәны ибласаркьа ахықә ала дынцәытцыҕшны «иутахыуи» хәа лаҕшыла днаиазтәаит. Володиаҕы акгы мхәакәа иикыз иарзахал наган иаҕхьа иныкәитцеит. Адиректор иаразнак илаҕш нахиган, ихы ҕышытыхны уажәы уаҕтас днаихәаҕшит.

— Аусуцәа хара иахтәхуп, — арзахал аханы акы нықәыҕыны ишҕа иааирххейт. — Акадрқәа рыкәшаҕы унеи.

Акоридор дныбжьалт, аха рацәак дымнеит. «Акадрқәа рыкәша» хәа ахьаныз ашә аартны длыҕнашылт. Уаҕа итәан ҕыҕа ахәсақәа. Иара даныҕнашыла рхы шытыхны инихәаҕшит. Ихы аархәны аҕсшәа неихәан, иикыз арзахал азәы инлиҕейт. Иааимхны днаҕхьан, днаиазтәаит:

— Аусура шәалагарц абашәтаху?

Иара ижәҕахырқәа дырҕахейт.

— Иахышәтаху.

— Ус акәзар... — лхәан, дабасышьтра хәа дааиҕхьхәыцит.

— Гамсараҕ Хәыта-иҕа усуҕык дышәҕыхьашәозар, дысзаа-шәышьт, ихәан иацы, уахь дхашьтып, — лхәейт егыи итәаз.

— Ибзиаашәа исгәалабыршәейт.

Лааҕсан аҕел иқәгылаз даахан, лаҕхьа иаакәлыргылт. Лнацәкьарақәа аномерқәа аттахәа интаҕсаны, атрубка ллымхәа инадылкылт.

— Алло! Гамсараҕ Хәыта-иҕа!? Мшыбзиа... Ааи, сара

соуп... Ихабаргәуи... Иацы аказы иумхәази?.. Нас азәы дузынасыштыуеит... Узхатабузеи. — Атрубка нахатцаны, инаиал-хәеит: — Ахәбатәи амагазин ағы усуфыс ухаштыуеит.

— Ибзиоуп.

Ахәбатәи амагазин ахыыказ аңсызкцәеи аусуцәеи рынхартақәа рғы акәын. Ҷажәака шықәса раңхәа ари анхартақәа ақалақь иалган. Уажәы ақалақь излазхаз ала, иара иатцанакит. Иакәыршан ауаа нхеит. Хазы ааигәа икалеит анхарта район ғыы. Иара амагазин, жәытә ргыларан. Хәычык ишытыхшәа, еитцхәаны игылан. Афнутцка еифкааны ақәшақәа рацәаны иаман. Урт зеггы иреихан арыжәтәи азыржәтәи ахыыртыуаз.

Ари амагазин акәшамыкәша инхо ауаа рыдагыы акраахәаразы ақалақьуаагыы аауан. Шамахамзаргыы, иааухәарц иутаху зеггы ара иупыхьамшәар каломызт. Адиректор Гамсараң Хәыта-ица ара аус иуеижәтеи Ҷажәи хәбака шықәса цуан азы, изанаат акәаматцамара иамаз изымдыруаз арбан? Уи азы акәхарын, атауарқәа иоуз, зны-зынла егыырт амагазинқәа ироуамызт. Иеытцгақәа рацәан, амагазин аусзуфцәа рыматц ауеит хәа. Ихәатәы хаала ианнанам-галак хмагазин ағы абригы-абригы ыкам хәа усуфцәақәак ашыыңхыызқәа алартартә икаитцон. Нас ашытатцартақәа рғы иатахыз, ишитахыз иоуан, азәгыы мап ицәикуамызт.

Володия амагазин ағы даннеи, уи адиректор, зеггы иа-хыырбоз акәхап, уанза дизымдыруазшәа ауп дшицылаз. Рғыцыагы уажәы еибадырызшәа аакартцан, нас амагазин ағы аус зуаз зеггы дыдирдырт. Уи ашытахь ауп аус иураны икази иахыиушеи хәа атың аниирба.

Ииашатцәкьаны, аус рацәакгыы иуадафмызт. Мчыбжьык ала знык-фынтә атитәқәа иааргоз, амашына иаақәхны ашытатцартағы инаганы инышытарцон. Иакәихуа азәы имацара имч ақәымхозар, усқан иара амашынананыкәцаф Вазгьен ихата дааины дицхраауан. Уи дхатца цәгыамызт. Есымша ари

амагазин аматц азызуаз имашына акэын азы, зегь рацхьа дара роуп еишыцылаз. Володиа ихатагы Вазгьен ихатыцан дыкзар, атауар аагара ауп исуалу, акэхра сара исуалым хэа ганха дызгыларымызт.

Гамсарац Хэыта-ица, Валодиа ишиеихэаз еицш, иажэа да-меижьейт. Мызктэи иуалафахэы ада, жэантэ еиханы ацара иитон. Володиагы иеихабы игэы ишацахызтцэка акэын аус шиуаз. Насгы, уи иара иусымзаргы, ахэхахэтцэа афэшацэа рфы икэгылоу, иашыкык ма ашыакар зтоу аатцэакэа ухэа инагатэызар, дара иаарымхны инаганы иритон. Убас даргы иара бзиа дырбейт.

Володиа ибон есаиара адиректор игэра шигоз. Зны-зынла атауарцэа иара иоуразы, амашына ицаны ашытатцартахь дишытуан. Насгы, адиректор есымша аусурафы даукаху, амагазин ашыхатцарта ацацха иара иитон. Ахэхахэтцэа анааилак, ирито ашэкэы иаирбон. Уи азы цыара гхакгы имыхьит, Гамсарац Хэта- ица ари иашамызт хэа азгэатак иимтацызт.

Аусура ашытахь, иара тынч иуадахь ифынеихон. Макьана Наташа лфы дыкан. Амала, Гамсарац Хэыта-ица иеихэахьан, ирласны удак шизипшаауаз. Иара усгы есымза иауаз ацарала, шыкэсык ашытахь ихата иицаху ауада ааихэаратэы дфалон. Рфыцэагы ианеизаанхалак, дилабжьон ацара иито хыдарыла инимхларц, афы мыцхэы имжэларц ухэа. Аха урт апрофилактиказы ихэон ауп акэымзар, макьана Володиа иатэоумшыаша акгы фкимтацызт. «Ахы леины сыкэа итэшэейт», – игэахэуан амагазин адиректор Володиа изы.

Амагазин афы аус ахынзайуаз, амагазин агэатаразы иааиуан, аха азэггы ашэ наркны агэатара даламгацызт. Урт рымгэацэакэа кылышышь, рышлиапацэа рхаршышы, ижэпаза апартфельцэа кны акэын ишаафналоз. Ускан адиректор дыкамзар, иааира иазыцшуан. Иара ицхьаны даннеилак, дрывагьежьюа дырцэнымхозшэа, дфэцха-фэаччо афсшэа

ахәара далагон. Дара еикәыхьшәашәа, ччаңшык рҕамшәо, рыхәаракны аңсшәахәара аҕак артон, раңәакгы иаңәажәара рҕахымкәа. Аха иара ииулак раңхьа икабинет ашҕа инеигон. Уантә саатк ашҕахь, уаанза еикәыхьшәашәа иәналаз ракәымкәа, рхырҕкәа лашаза иааәһныцуан. Уаха амагазин иагьазхьаңшуамызт.

Амилиция аусзуәңәагы аахәатәкәак рзы имааиуазар, егыс азәгы ихабар убомызт. Адиректор итың ағы даныҕоу дызустзаалак амилиция усзуәык данааәһашылалак, днәиңыланы аңсшәа иеихәон, әба-хңа минут цәажәарҕахәыс дикуан. Уи аамҕаз иааихәарц ииҕаху ақбаад бзиа илаҳәаны изааргон. Абжаәык аңара анрымимхуаз ыҕан. Абжаәык аахәаәңәа, атың ду змоу, ишиашоу икабинет ағы инеиуан. Атауарқәа лассы-лассы зңыхьашәара мариам, иара ииҕаху рзы иңәахны иман, инриҕон. Аха ианцоз ус иоуишьтуамызт, шәкы-әышә грамм ауатка еиңырымжәыкәа.

Азәызатәык идамхаргы аахәаәык ари амагазин ағы атиәңәа рзы игәы намзаны иҕамлацызт. Адиректор зынза иуамызт, аахәаәык игәы анырхара. «Ихааза, игәыкза шәңышәырччо рыматң жәула» хәа есымша дырҕын. Насгы аахәаәык акассақәа рғы капеик рңәыргар иуамызт. Иңкара знык иадамхаргы еилазгаз, иаразнак лусура дамихуан. Урт ирдыруан, ара еиңш даәаңыара аусура шырзымңшаауаз, есымза руалафахәы иаңны ироуа, апрәмия адагы.

Уи азакәхарын ари амагазин ахьз-аңша зыҕаз, бзиагы изырбоз.

Ғнак Гамсараҕ Хәыта-иңа, Володия икабинетахьдааиңхьан, днаиазцааит:

- Уусура шңаңои?
- Ишыжәбо.
- Иугәамңхо иҕои?
- Акгы.
- Ууалафахәы иахухәауеи?

- Иҗабуп.
- Ицегь иацлар уҗаху?
- Акгы зҗахым аҗыстаа иоуп.
- Ус анакәха, иуоуа ицегь ацыстоит.
- Иҗастои?
- Уцаны Вазген уицхраа.

Амагазин ашьҗахь ашҗа акры аҗакын, ауаҗы ишәара инахысуа аҗәкәа еидыҗсаланы иҗакын. Аанда адәахьала шәыга иатәала ишәын. Уаҗа иҗацәу алитракәа җаргыланы аиашьыкькәа еихагылан. Аҗхьа ахҗасақәа рымхны, ашә зҗаз ауалырқәа рацәаны игылан. Хазгы амагазин ағанаҗы, ашьҗахь арахь иҗаргыланы аҗәтәы будка гылан. Уаҗа Мсас Ар-ныдба алитра җацәкәа идикылон. Уи идикылоз илитра җацәкәа араҗа иҗан. Урт уажәы Вазген хәархәархәа литрақәак рыли-хуа дрылан.

- Вазгьен, адиректор сузаишьҗит.
- Уи бзиоуп, — иҗәеит Вазген ихы шьҗымхкәа, дызҗыз даҗны.
- Иҗастои?
- Сызҗу. Абарт ауатка зҗаз аҗаҗлыкақәа рылхны хазы иҗаҗатәууп.
- Изаҗахуи?

Уажәазы ихы җышьҗыхны, инҗкааны днаихәаҗшит. Азныказы Володиа иааицәымыҗхеит Вазген иҗшра. Уи хьшәашәан, ас еиҗш иара даҗымбацызт.

— Амцхә аилкаара зүҗахузеи? Шаҗа имачны иудыруа аҗара уиузеиҗуп.

Вазген дыхәмаруаз җышьан, аха ахәмаррахь дыҗамызт. Иаргы уаҗа акгы мхәакәа, Вазген дызҗыз дналагеит. Ө-саатк рышьҗахь еиуеиҗшым алитрақәа ишьҗаз, еилиҗшааны ауатка зҗаз еизган. Нас, аиашьыкь җацәкәа аағаны инҗартцеит.

Рыҗсы җыҗк иааиҗаркырц, аиашьыкькәа инрыкәтәеит. Вазген аҗаҗын цәыриган, ахара далагеит. Володиа дгәашәахь дыҗшуан.

- Угәаама? — дҗааит Вазген.

— Сызхгәауазеи? — ихәеит җынч Володиа.

— Сеидру? Ус анакәха, хус нахагзап.

Дәагылан агәшәахь иҗынеихеит. Минутқәак рышьтахь амагазин аңхьа игылаз дзыкәтәаз амашына «Ераз» аатагаланы агәшә наиркит. Уафь илаңш иҗашәар иҗахымзар акәхарын. Амашына ашә ааиртын, алитрақәа рыла идырҗәыз аиашыкықәа ақәырҗеит. Иаргы Вазген дивамырҗәакәа, афнуҗка илашьцаза дынҗаирҗеит.

Амәа акыр иқәын. Иахьцоз иара издыруамызт. Амашына ахышәқәа амамызт. Аҗыхәтәан иаангылт. Вазген дынҗыҗт. Аиха ачыжьбжьы геит. Гәашәк шааиртуаз иҗәа иалашәеит. Амашына нҗеигалт. Нас ауп иара дахьҗатәаз ашә анааирты. Игәы дамжьеит, Вазген ифны инеит. Амашына ағәтәы гараж иҗагылан.

Ара изныкымкәа дааихьан, ианеицу шыьбжьон акрыфа-разы. Насгы адиректор ирласны амашына аниҗаху, Вазген ифны ателефон амам азы иара дааигаразы дааишьҗлон. Вазген дзыкәтәаз амашына «Ераз» ахәҗахәҗра аконтора иатәын. Урҗ ирымаз амашынақәа раҗәамызт азы, макьана рхатәы гараж рымамызт. Амашына иақәтәоу, аусура ашьтахь афныҗка иргон. Афныҗка игон Вазгенгы. Ифны аган ағәы иалхны асура еиңш иафакны агараж иазыҗаитҗаз иҗаиргылон. Аиҗабыра игәра ргон, аусура ашьтахь амашына ихатә усқәак рзы ихы ишаимырхәоз ала. Изныкымкәа игәиҗеанҗамкәа уахынла иааины амашына ахыгылоу гәарҗахьан, аха җьара згәаҗак рзыҗаҗомызт.

Аңшәма агараж афнуҗкала агәшә наиркын, нас афны аган иҗәз ашә ала илыфнашылт. Ауадақәа еилыргамкәа еилажьын. Иңхәыс, аҗәарҗахьҗақәа ухәа идәылганы азәзәара дафын. Аҗәатҗла аҗаҗа ауаткаршыга ачуан ахаҗәқәа ирықәыркыҗаҗаны амҗа агәгәахәа иатҗатҗаны азы лыршуан. Дара рааира лара илымбазозшәа азәзәара дшафыҗ дафын. Уи иара уамашәа ибеит. Шаҗанҗәы ара иааихьаз, ас рыгәхьаа

лымкыцкәа иҫамлацызт. Есқынағ дҕаҕаҕаччо, лҕаы разза, илымоу афатәкәа зеггы иреигу астал икәлыргылон. Уажәы, илыхь здырхуада, деимашәы дыҕан.

Дахызәзәоз Вазгенгыднеин, ибжынытыҕакшәа, урысшәала дынлацәажәеит. Иара дерманын, аха иаарыкәыршаны егырт амилацкәа нхон азы, аурысшәа еиха ихәон. Абжеихангы ипшәма урысшәала длацәажәон.

Уажәы рыбжынытыҕакны ишеицәажәозгы, ирхәоз иара иҕынза иааууан.

— Ахәыцкәа ашкол аҕынтә иаахьоума?

— Мап. Даараза урҕынтыаауазаап.

— Сызҕу сзаҕу дара рзоуп, схазы аума?

— Уи еипш дара ирҕахым. Уаҕәыт! Аха ус иуҕахым. Уара ухы уҕахымзар, дәҕәзә далоумгалан.

— Бара ибусым... Ачуан иҕоу азыршы бакьымсын, сара истахуп.

Лаауан ҕ-ведрак игылаз аанкылан, ачуан интшыны иҕааихеит. Данаидгыла, руак иара иркны, агараж илыу-наргалт. Амашына ашә ааиртын, аҕатлыка тацәкәа зтаз аиашыкыккәа аақәхны иладыргылт, абжы мырғазакәа. Нас дцан аплассмасатә саанқәа аиган, азыршыла алитрақәа рызәзәара иалагеит. Уи изхырзәзәоз издыруамызт, Вазген диатцааргы аҕак шимахауаз идыруан. Уи, дызго акәзаргы, ҕымт иеихәоз аҕатцара даҕын.

Аҕатлыкақәа зәзәаны, ирбаны ианалга, иашыкыкк рыманы акырурта уада илыунашылт. Вазген днеин, акәакь аҕы игҕагылаз ажәытә дулаҕ хәычы даахеит. Длаҕәын, инапхыцкәа наларҕаны, ахышә иамаз аамихт. Алада италашыцаза амардуан тагылан. Алашара ааиркын, амардуан ашышыхәа илаҕалт. Аонутҕа ихышәашәаза иҕан, даарагы итбаан. Арака ауаткаршыгақәа ҕба гылан. Ғба-ҕба ведра зку-аз асаркәтә балонқәа жәабаҕа гылан. Рызынтәыкгы ауатка шырҕаз ҕашыомызт. Вазген урт руакы ааиган, арезинақәа ҕба

нахаиршэын, аґаґлыкаґа рґаґара иналагеит.

Иртэны ианалга, Вазген рыхґаа злахыршашаз ааигеит. Уи автомат ихнафозшэа иґаитґон. Нас аґэтаны иаґэырґоз «Рус-скаиа водка» зныз аетикетка анааига, Володиа изґыз зыз-кыз иаузеилымкаахуаз. Макьана аґама имбацызт аґэымзар, уажэы иґартаз, аґэынґґарра иоурышьтуаз ауатка излеипшым ґаа ґара акы ыґамызт. Аґыхьа «шаґа имаґны иудыруа аґара уара иузеигьуп» ґаа изхиґаазгыы идырит.

Ахэылбыґа амашьына инаґэтґаны, амагазин ашьґахьтэи ашэ инадгылт. Изґалаз аґэтэы ґаашэ наркны инаґшы-ааґшит. Уафы илаґш рхымызшэа анырба, ирласны аґэхра иалагеит.

Ари амагазин аґы зегь рааста ауатка рґон. Аґалакь магазинґа рґы иґамзар, арахь рґаархон ауатка аахэаразы. Ирдыруан ари амагазин аґы ауатка нґэара шаґэмыз. Амала, абазаґы лассаамґа иґамзар, ирымоу анырґилак, даргыы руат-ка нґээзшэа ґартґон. Абазаґы ауатка анрымырхуагыы, раґаак рымырхуам, ґара хґны раґаак ирґаґоом ґаа.

Амза антґамґазы Володиа есымза «ауалафахэы» иоуаз, акыр иаґґаны иоуит. Уи зыхґьоз ауизымдырхуаз. Аха изґыз азбахэ ала Гамсарар Хэыта-иґеи иареи уаґа иаламґаажеит, акгыы изымдыруазшэа. Мчыбжык фынґтэ-хынґтэ Вазген иґынґтэ ауатка аарґон. Иґегь аарґон, аха арахь аґаґлыка ґаґаґа роуамызт. Урґ здызкылоз Мсас дызларыхэоз даара имаґын. Амала Володиа еиликааит, уаагыы аус зуаз Гамсараґ Хэыта-иґа иґэы шиакэыз, дыґэзыргылазгыы иара шиакэыз.

Аґхынра антґамґазы амш еиласит. Иааиґэырґцакны аґэоура иалагеит. Ашьхахьгыы сынтэа заанатґэаны рыґэґаґа асы пашэза иныґэнаршэшэеит. Аха ираґаафны иґаз аґсшьафґаа аґэтґра макьана иахыґцакуамызт. Амш абзиахара иазыґшын. Убри аамґа кьаґ ала ахьґа хэыґы иґалаз иахґьоу здырхуада, ауатка инасын, иаразнак иґаз ааимырґэеит. Вазген уаґа иршны имамызт. Убыскан Гамсараґ Хэыта-иґа рфыґьагь даарыґхьан, Вазген ишґа идэыґэитцеит,

ауатка иршымкәа иҗаз иаалырҗаны идыршырц.

Афнатқа иһәйтатәаны ауатка аршра ишафыз, хыхь ахышә аатит. Уи Вазген иңхәыс Аза лакәыз цыыршан, рфыцбагы иахьтәаз инеиҗаңшы-ааиҗаңшит уамашәа ибо. Избанзар, лара изҗу лҗахзамызт азы, рышҗа дылбаауамызт. Аха уи лцынхәрас раңхьа амардуан илаҗалт аимаа еиқәатәақәа. Нас ауп ианырба, уи аимаа иахагылаз аиқәа амышьхәылт аган аҗы иҗаңшьза ацәахәа шалгаз. Афымца рысызшәа иҗаңҗкеит, аха уабацо.

Амилиция аусзуҗцәа афныңҗантә дара анхәытцырга, Вазген иңхәыс Аза, лыҗешьуа лхатца днeиҗыдлеит:

— ...Сызҗу сзаҗу схәыңқәа рзоуп умхәози?.. Уажәшьта иуаазатәҗкеит, ус ухы уаазааит!

Аха уаха ус агәылаҳәсақәа акгы лмырхәақәа, наҗ афныҗа длыҗнаргалт.

Абахтаҗы дара хаз-хазы инҗаркит. Дҗаркит амагазин адиректоргы. Ахәылбьҗеа иҗакыз зеггы ааҗыргейт, ршьапқәа ааитцырхырц. Зеггы илеиҗеиуа еилан. Урт дрылан ихы иқәырцс Гамсараҗ Хәыта-иңагы. Данҗаркуаз иеиқәа амаҗа иатцхыз имырхын, уажәы уи леины ишькламхаратәы икын. Аха цқьа уихәапшыңҗәҗар иубон усңҗәҗа иқәшәаны дшыҗамыз. Илақәа ныҗыркәыр-аатцыркәрааны дзышьҗаз Вазгени Володиеи рақәын. Ускан азәгы илаңш рхымшәа аниба, иаалырҗаны рааигәара днeины, азәгы имахаратәы ибжыы ныҗакны инреиҳәейт:

— Сара сашәмырбан, акгы издыруамызт хәа шәықәгыл. Нас сҗыҗыр, шәаргы шәҗызгойт. Аңара исымоу сеиҗзом!

Адырҗаҗы ашьыҗ инаркны, азәазәала идәылганы рҗахәқәа рҗыхра иалагейт. Раңхьа иргаз Володиа иоуп. Уи дырхынхәны дааргаанза Гамсараҗ Хәыта-иңа иңхьейт. Ғыҗьа амилиция аусзуҗцәа наҗ-ааҗ ивагыланы рҗынархейт. Иара ашьышьхәа днeиуан, иеиқәа ишькламхаразы ахы кны. Уажәыңҗәҗа иеиқәа ахы җбаацәан. Аамҗа кьаҗк ала, икы-

лышьшь иказ имгәәцәә иагхахъан.

Дрыманы уада тбаак ылыџнашылт. Иаразнак илаџш злаиршәыз ала, азәы амилиция маџәә ишәџаны астал дахатәан, егырх хџык аџенџыр ааџсан адиуан игылаз икәтәан. Макъана дара зуствәоу хәә илақәә ирзеилыргомызт. Илақәә акаџа хәашыи рхылазшәә ихыгагааны акәын ишидырбоз. Аха ииулак ила аарыџкъаны днарыхәәџшит. Адиуан икәтәаз амилиция аначальники, ОБХСС аинспектори ракәын. Ахџатәи дизымдырит, уажәадагыи дагымбадыт.

— Утәә! — инидитеит амилиция рымаџәала еилахәаны астал иахатәаз ахатџа.

«Усџынџәаахуеит, уаха сыла иамбаша», — ааигәәхәит гәаныла дизагъуа. Ашьшьыхәә уи ишџа днахәны диаихәәџшит, дагъаашанхеит, ила иабаз агәра изымго. «Мап, мап, уи џхызуп» — ааигәәхәын, еиџа ила хиџеит. Иара абри зеггы џхызны макъана дзаламџуазшәә игәы иабон. Аха арахъ уи шыџхызмыз, ихшыџ аусурала ибон. Иахъцалак, ила аахитит. Мап, ила дамжәеит. Астал дахатәан, амилиция акапитан аусураџы идкылааны имаз Володиа.

Убасџан ауп зеггы анеиликаа. Уаанџа агәыгъра имаз зеггы неимпыџџшша иџеит. Агәра игатџәкьеит аџара ду имоу акгы имыхәәкәә, абахџа гәгәала дышташәатџәкъаз. Иқәра маџзар, знымзар-зны сџыџып игәәхәрын, аха уажәы ишықәс злақаз ала уантә аџыџшъа шимоуаз ауизымдырхуаз. Абарт зеггы анааидихәыџла, ила уаха акы амбо иаахәашыын, иџсы маџханы длеикәәхәит...

Мышқәак рыла аус иалган, аџәгъара кәзџаз ахара рыдџан. Даргыи мап ркуамызт. Уажәшьџа рус азбра иазыџшыын. Урт икарџоз аазырџшыз, ишьақәзыргәгәаз аидарашъџыхыи Володиа иакәын. Ашьџахъ излеилкаахаз ала, уи Володиа Кучински ауиакәхыз, Тиументәи аколониакәә руаки оперативтә уззушыын. Ихъзын Николаи, ижәлан Воронин, дкапитанын.

Җнак, аколониакәы иџакқәаз шыоуки ирықәыз ашықәсқәә

зхызгаз аурышьтуан. Убырт иоурышьтқаз дрылан Володиа Кучински. Уи даноурышьтуаз дааимырдан, иеимаа ағышә иаатыргеит икчыз бғыц хәчык. Иаахыртны, иахәаңшызар, ашырак анын, аха изамыпхьейт. Ирзеилымкаауаз бызшәала ифын. Иара, изтаз, изхаиитаз, изитоз ухәа ауиҳәахуаз. Убасқан ақалақь ағы еиуеиңшыш атцарайуртақәа иртази, иаланхо-зи амилаҥқәа азәазәала идирбон, аха псыуак ида азәгы дзамыпхьейт.

Лассаамта уи изтаз избахә ихәомызт. Ашытахь имхәар да-бацоз. Уи ицтакыз аңсуа Шыкәа Шуген иакәын. Иаразнакгы ишәкәкәа шытыхын. Хазгы Аңсныка ашәкәы аашьтын. Ирла-сынгы атак роут. Уака ихәон Шыкәа Шуген Гамсараҥ Хәыта-ица иғы аус шиуаз. Имагазин зны иангәарта, ашәкәы иарба-мыз атауарқәа рацәаны идырбалт. Иус ианахәаңшуаз, ихы ауп иаирба, зегы сара соуп иказтаз, адиректор инаиркны азәгы акгы издыруамызт хәа. Усцәкәа шакәмыз зегы еилыркаауан, аха ргәаанагара злашықәдыргәгәашаз акгы рымамызт.

Абар уажәы ари абғыц. Уи Володиа Аңсны иганы Гамсараҥ Хәыта-ица иитараны дықан. Ари аус даназикуаз иеихәейт, идца анагзаразы, иғымтразы ухәа хамтада дшаанымхоз. Уи ала аоперативтә усзуфцәа еилыркааит Шыкәа Шуген ац-хыраара дшахәоз. Ацхыраара имоур иаргы дшаирбо азы диқәмақарит. Ускан зегы ура иудкыл, нас қарала уғысхуейт хәа иеихәахьазаарын. Уажәы иара дихаштшәа даныкала, икалазееи хәа иеигәалаиршәон.

Убасқан даеакы еилкаахейт, Шуген аус ахыуаз амагазин ағы зегьакоуп еилагарақәак шықартцоз. Амала, уаанзатәи русушьала акәымкәа, даеа хырхартак аман хымқада. Ус шакәу уанахәон, иахьанза ОБХСС усзуфцәа иахьырымк-хьаз. Убри азын аихабыра ақәыршахатны, оперативтә усзуфык, ишакәзаалак, ари амагазин ағы аусура даларга-зарц, нас хәычы-хәычла изғу еилыркаауан. Уи еиңш зегь рыла атагылазаашьа ықан. Иағықартцейт. Володиа Кучински иакәушәа аоперативтә усзуфы Николаи Воронин ддәықатцан.

Уи, зегъ рыла ари ароль данаалон. Акыр шықәса амилиции аколониакәеи рҕы аус иухъан. Аңышәа иман. Еиуеиңшым ацәгъарақәа рзы иҕакыз рызнейшәа, дара рбызшәала ухәа рацәажәашәа инаркны рҕазшәа ачыдарақәа зегъы идыруан. Ашьтахъ Гамсараҕ Хәыта-иҕа иҕы даннеи Володиа Кучински иара шиакәыз агәра ииргеит. Аха идыруан Гамсараҕ Хәыта-иҕа дышңишәоз. Игәы дамжәеит. Гамсараҕ Хәыта-иҕа Шыыкәа Шуген дибейт дахыҕакыз. Иҕынтәгъы арехәаңхыыз Кучински изихәеит. Убасқан ауп, хымпада, дымшәакәа игәра ганы, ихы даирхәарц анақәик. Егъыс иңыхыашәалак аусура иауидики-лахуаз.

Иаргъы аусура далаиргаанза, иңсы анишьоз, зегъ рыла иҕакны иоурышьтңҕьоу иакәушәа ҕаитңон. Амшын аҕы иидырыз азҕаб Гамсараҕ Хәыта-иҕа иара ишыклаңшразы даашыҕыз ңыишъан, аха ус акәмызт. Аусура даналаирга, иеыргәаирңхейт. Иаргъы есаaira игәра игон, имазақәаз аусқәа рышқа хәычы-хәычла днаишьтуа далагеит. Убасқан ауп зегъы анеиликаа: ашәкәы ианымыз атауарқәа ахыауаз, ауатка ахәәкәа, аетикеткақәа инадыркны иахыиңшаауаз, урт зуствәаз ухәа. Ианырк, ацәгъара иҕартңоз рышыақәырғәгәара ухәа изымари-ахейт.

Уи адагъы ацхыраара лиҕейт зыҕны дыказ Наташа. Уи зны Гамсараҕ Хәыта-иҕа иҕы аус луан. Уа русушәа лгәамңхейт, иаргъы идырт. Аусура дақәыхны доуишьтыр, знымзар-зны ицәгъа лхәар хәа дшәеит. Убысқан ҕенак, аҕара рацәаны илыгхазшәа ҕаитҕейт. Нас дрыцхәишәашәа ҕаитңан, бҕамккәа боусышьтуеит хәа длацәажәеит. Длықәмақарит, зны ишакәым акы анылҕытшәа, усқан лыцәгъа амилициацәа рҕы иишхәо. Уи алагъы лнапы ақәад ианцаны илымихит. Убри акәгәышъан иара иҕы дыкны дызмаз. Зны-зынлагъы ихы даирхәагәышъон. Лхата алтңшәа дақәымшәо дааиуан. Уажә, урт рус анырызбуаз, Николаи Воронин ида ларгъы ашахатцәа раңхәа дғылан.

ИНАМЗАЗ АГӘҒЫХА

индәықәыстеит. Иаххысыз амчыбжь ас ихьтамызт. Азынра шааз хнардыруазшәа, иаразнак ихьтахеит. Акыр мшы иқәаст, изыст. Агахь иазымгәагызтгы, ашьақәа рахь меигзарахда асы ауит акыр иласкьаны. Уажәы амшқәа шыақәгылазшәа иқан. Ёынла тагаланушәа амра ашәахәақәа ихааза ипхоит, уахынлагы рацәак ихьтацәам.

«Ацхыраара ласы» адкылартахь снеит. Еилыхароуп. Шьоук цоит, даҭа шьоукых ачымазцәа ааргоит. Азәы ишьапы ҭахәоуп, даҭазәы инапы, ихы. Хазы хатцак дгызуа ацәартагәы дықәын. Ахақымцәа еилагьежьуеит, рыҭсы зымгаша рапхьатәи ацхыраара рыто.

Амедицинатә ехәшья Чуча санылба, даасцылт.

— Ихәра дрыцкьарц аҭқартахьы днаргеит... — лхәеит.

— Дызустада иара?

Чыца днеин, астал иқәыз ажурнал аахыртны днапхьеит:

— Серге́и Гусев, 32 шықәса ихытцеит, дынхоит Қыазым Ағәмаа иулица аҭны №8.

— Ихала даама?

— Чкәынак дааигеит.

— Дцахьоума?

— Дшышәтаххо сымдыруази, цьаргы дымцарц иасхәеит, — днапшы-аапшын, длымбеит. — Амашьына дтәтаазар акәхап. Чкәына ауку, ихьапштәылоу ихахәы рыфны ишьтахька иқәхәоуп. Илахь кьақьаза. Ила агәы цроуп. Инықәсхьоу асахтан плашь ишәуп. Ихәда иакәыршоуп амахертә хәыдкәырша. ҭынчк шиакәу ҭашьом.

— Хаибадырп, — инаидстеит.

— Гарик сыхьзуп, Гәрәмба сыжәлоуп. Афымцеилартәафыс аус зует аргыларатә усбарта №3 аҭны. Ақалақь аҭны сынхоит.

— Ахәшәтәыртахь иааугаз дхаилыркааи?

— Схатагы дсыздыруам. Аҭныҭа сшаауаз амҭа сымтакәа инапы шытхны дангыла, уамак дақәшәазар акәхап сгәахәын, саангылт. Рапхьа ижәны дықаз цьысшьеит, ашьтахь цқьа

санихэапш, игэышпы иадкылаз инапы шыартэыраха икан...

— Данақэтэоз иихэеи?

— Ахэштэыртанза сузнагома хэа дсазцааит. Мап кышыас исымааз?

— Амѡан ихыыз имхэазеи?

— Сышпеимазцаа. Излеихэаз ала, аѡныка даауан. Амѡаѡ изымдыруаз чкэынак ататын сарха хэа даайдгылт. Исы-мам анихэа, изхаумамзеи, ихэан, игэиѡанзамкэа ахэызба илеитцазаап. Икалаз цкэа еиликаанза, егыи днытцашэкэа дца-хьан.

— Иабакала?

— Излеихэаз ала, Фазлы Чамагэа иулицаѡы ауп.

Иара дышсзымдыруазгыи иихэаз агэра угаратэы икан. Аха, зегэакоуп, икамло арбан сгэахэын, ачкэын ихы-ицыхэа еилы-скаарц иақэыскит.

— Уара уабантэаауаз?

— Сѡызак иѡынтэ.

— Дарбан?

— Борис Мышэба. Аус еицаауеит. Уаха ихэыцы лныхэагатэы кайтцон.

— Убахтэаза укоуп.

— Амашыына сақэтэоуп, — даапышэырччеит. — Казшыас исымоуп амашыына санақэтэо арыжэтэ зынза изжэзом.

— Уажэаанынза астал шэахатэазма?

— Сѡызцэа кажны сызлацоз? Иангыла, пшыѡык аашытыхны, дасу иѡны дназгеит.

— Даныштыхуаз амѡаѡ уаха зэыр дудылама?

— Исызгэамтеит...

Ақкаѡы инапы ампахышыала ирбо дааѡнашылт. Хаибады-руан.

— Ихэра шэартам, — ихэеит ахақым. — Анцэа дихыччеит. Ѧ-мацэак игэы иахыкуп...

Ацхыбжьон 2 саатки 41 минути. Адкылартаѡы ақкаратэ

уада слыѡнашылт. Сергеи игѡы ѡарханы астал дыѡын. Иб-жара аѡахыс деилыхын. Игѡы надкыланы, избжак бинтла иѡахѡан.

Ила тырхаха дсыхәәдшуан. Ажәала акгы имхәазаргы, илақәа уажәытәқба уаскәатц хәа акәын ирхәоз. Уи иаусызгәамтхуаз, аха ишакәзаалак иаарласны иазтцаара атахын, ацәгыра ҕазтаз хара дымцакәа иаанкылары... Ааигәа асқам игылаз сааханы сныкәтәеит. Уажәоуп цкба санихәәпш. Цкәыноуп, қарала җажәи жәохә дрейхам. Мыцхәы игцәам, иоура ианаалоит. Ихәхәы ҕапшыуп. Ила агәы ҕрацкәынза икоуп. Амала, ицьымшықәа цыпхьза, ижәпоуп. Ихы-иҕы еицыхәхәоуп. Иапхьа рацәак идуцәамкәа иҕарпшарза иамоу ипәтцәкәа цәәпшыуп.

— Иузызуда?

— Дсыздыруам, афыза акапитан, — ихәеит ацәажәара ицәыуадафны.

— Ишцакалеи, нас?

— Зегь зхароу сара soup, азэгьы акгы ихарам. — Шэымтэк дааипххэыцит. — Ажэа ахы умхэакэа ацыхэа шузымхэо еипш, зегь аханатэ исхэар акэхойт.

– Ишәыхъыз иадхәалоу акы мхәакәа иааншәыжыыр калом.

— Ибзиоуп, — иҳәеит акыр иңсы аавганы. — Аусура ашътахъ афныҕа сшауаз, Васили Соколов дсықәшәеит.

— Уи дарбан?

– Анкытәи сөйзә иоуп. Уажәы аңсшәртә җны «Аңныш» аҗы иңсы ишьозаарын. Аиашазы, хәыңагы хәиңыларә хәигәыргәит. Хәибамбеижәи җәжәәкә шықәсә цуазар кәлап. Ушпакоу-сышпакоу хәә хәнеизцаакәа ашьтахь, хәиқәшәарә иазкны ааигәә акаалкырә «Атубар» ахь хәнит. Раңхәа уаткак сарә иаасхәит, нас иарә даҗакы ишысымуаз иааигәит. Ашә адыркаанзә хтәан. Хәндәылтц, адәахы ишылашьцарә илашьцахән. Иаажәыз хәлсит. Уажәшәтә иарә атәы кәнамцар кәлозма? Сгәы пшқәхәит. Иахгәләхәршәит

ххәычра ашықәсқәа, хҭызцәа ухәа. Уи ашьтахь, иара аҭсшьарта ҭны аҭынза дааскьазгарц иакәыскит. Шьапыла хайцәажәо хҭынахҭеит. Уантә аҭныҕа шьапыла саар акәхҭеит. Аҭх неихьан. Автобусқәа рыбжеихарак аныкәара иакәытхьан. Иаанханы иказгы урықтәтаратәы иҕамызт. Убас итәын. Аҭны санааи, аҭшәмапхәыс дмыцәазацыт. «Ааит, уажәраанза уабаказ», — лхәан, дысзыткьҭеит. Ажәак ахәахасылымтҭеит. Уажәшьта ацәхара далагазар, дшақәымтцуаз здыруан, ашә агәақхәа инкыдсыжьлан, сындәылтцит. Адәны акыр сгьлан, лшыра еикәтәахьазар еикәтәахьҭеит сгәахәын, ашә снагәтасзар, аҭнытқала иаркын. Ашә аарты хәа ахәара иаҭсамызт, знык иалыркызар, нас душьыргы иаалыртуамызт. Саақәгьҭежьын, саб иҭны ашҕа сҭаасхҭеит. Уерск аҕара ауп ихабжьоу.

— Аамта шаҕа инеихьази?

— Исгәалашәом.

— Чамагәа иулица санылан слеиуан. Аулица лашьцан, лашарак цьара иаркымызт. Аҭатын умоума хәа азәы даасыдгылт. «Мап», — схәҭеит. — «Изхаумами, ала қыафыр!» — ихәан, ахәызба икьҭеит. Рақхьа иҕалаз еилыскаанза иара дсыдпахьан. Изқәа снықәыпшит ауп, дыҭны дцон. Азныказы ҭбаҕа метра снаишьталт. Убасқан ауп сцәа-сжы ианадыр. Уаанза исшәыз сахьчаз цьысшьҭеит.

— Иара дзеипшраз?

— Лашьцан, сзиҭампшит. Дычкәынушәа збҭеит. Җыларыла сьжәҭахыр аҭынза дҭеиуан, деихасыкәза дықан, уаха акгы сызхәом.

— Ибзиоуп, нас. Сызтаарақәа аҭак рытала. Угәаныла, шаҕа шықәса ихытцуеи?

— Җажәаҕа дреихамзар қалап.

— Ишәыз?

— Аплашь ишәын. Исгәалашәаз, ачаз хылца ихан.

— Ицәажәашьала дзымилаҭыз узеилымкаазеи?

— Мап.

— Дызлаауаз иарбан мѳаз, нас дыѳны данцоз, ихы абеир-хеи?

— Ишысхѳахѳоу еиѳш, аулицаѳы алашара аркымызт. Цѳгъала илашьѳан. Хымѳада, ладала даауан. Ахѳызба аниѳъа ашьѳахѳ, ахызатѳ еиѳш, ахѳатѳи абжѳалартѳахѳ дыбжѳалт.

— Уахѳ инхода?

— Шамахамзар, аргыларѳатѳ усбарѳа №5 аѳы аус зуа аусуѳѳѳа роуп.

— Уа ианбаанага?

— Мызкы аахыс. Асанаториа «Аѳсны» аусзуѳѳѳа рзы жѳаѳынѳ еихагылоу анхарѳа ѳны аргыларѳа напы аркуп. Ааѳсан авагонѳѳа ргыланы аргылаѳѳѳа ѳнатѳоуп.

— Фазлы Чамагѳа иулица заѳароу усгѳы иудыруеит, ѳыѳс иабаѳала?

— Згѳашѳаѳ исыхѳыз дсыздыруам, аха реихатѳ гѳашѳ, анѳеиѳш, ѳанаѳыла ихыбуп.

— Ахѳызба анулеитѳа умышѳѳѳазеи?

— Мшѳан, раѳхѳа усѳак исмышѳит.

— Нас, шѳоукы рѳы умнеиуаз?

— Зегѳы ыѳѳан, урѳ ахѳынзасырѳыхоз, сымч сылзаар хѳа сшѳеит...

— Излоухѳо ала, акакалкырѳа «Аѳоубар» аѳы акѳын шѳахѳѳѳаз? Шѳыда уаѳа итѳадаз?

— Хмаѳын, ѳшьѳык, хѳѳык хѳихѳамызт.

— Иудыруаз азѳыр тѳазма?

— Мап.

— Издыруада, шѳгѳы нибархазар?

— Еимахѳуаз? — уамашѳа ибеит.

— Иулеитѳаз ахѳызба зеиѳшраз?

— Ус исызгѳамѳеит, аха алашьѳараѳы аѳы цырцыруан.

— Аѳаѳѳа умоума?

— Цѳгъара ѳасымѳаѳт...

Ахѳаѳымѳѳа руадаѳы амедиѳинатѳ ехѳшьѳа лыда азѳгы

дыкам. Уигы лхы лыкәырҗс акы антара дафуп. Саныфнашыла, днасхатгылт.

— Бтәаз, бтәаз, сара истаху ателефон ауп.

Лаҗхьа икәгылаз сышка даахеит. Атрубка аахыхны истахыз аномеркәа антасыҗса, игәафаз ачапшыаф ибжыы аатыфит.

— Фазлы Чамагәа иулицахь иушьтуа зәыр умоума? Ахәшәтәыртаф ихәны иаанагаз уа ауп иахыххыыз. Излеихәо ала, чкәынак изиуит. Ачкәын диздырзом. Ачаз хылпашәа акы ихоуп, игылара рацәак икамкәа дпекәза дыкоуп. Ицәгыамызт уа аулица акәшамыкәша гәатазар. Издыруада дкьаланы дрықәшәаргы...

3 саатки 26 минути. Ақалақь уафы даланымхозшәа итацәын. Зегы ацәа хаа иалоуп. Имашәыршәа акәзаргы машынак удылом. Тынчроуп. Аулицақәа ауразоуроу итацәуп. Агәыр каршәзар ишьтухратәы ирлашоуп. Ақалақь агәы саналс аулицақәа ус ирлашамызт. Афымцатә столбқәа рфы алашарақәа ахьаркымыз рацәан. Фазлы Чамагәа иулица ахьыказ ақалақь иалган, иагырлашамызт. Аарлахәа изырлашоз шьоук рыфны абартцақәа рфы алашара иаркыз акәын. Саргы машынала слеифеит, азәгы сықәымшәеит.

Амилиция рфы санааи, ачапшыаф иуадафы ыыца арҗарцәа тәан. Раста Цьгәанат-иҗа инапы нарықәикит.

— Чамагәа иулица ахьынтәо игыланы ицәажәон, уаха җсы зоу дрымбеит.

— Шәызустқәада? — раҗхьака сниасит.

Лассаамта азәгы атак симтеит. Нас, еихабшәа иказ, икышә пышәырччарак нықәцаны, атак аафәхцәаны инситеит.

— Хуаауп.

— Избоит, аха уажәшьта шәышьталаны шәыцәазар акәын.

Җшралеи сахьалеи Сергеи зызбахә ихәаз иреипшымызт.

— Ииашоуп, афыз акапитан. Аусуцәа рынхартә җыц аҗы хаҗан.

— Зыкны шәыкадаз?

- Оксана Леишьчук, ахпатәи авагон дыѡноуп.
- Уахь шәанбанеии?
- Асаат ааба ҕалахьан.
- Шәанбадәылти?
- Саатбжак аҕхьа.
- Амѡаҕы азәҕы дышәҕымлазеи?
- Азәызатәык. Уигы ижәны дыҕан.
- Дзеиҕшрааз?
- Хаиҕампшит.
- Ачаз хылҕа ихазма?
- Мап, уи зынза хылҕа ихамызт.
- Усоума? — еҕи сыниазтааит.
- Ииашоуп, ачаз хылҕа зхаз хәа уаѡы дахпымлеит.
- Ишәхәаз иашоу ииашаму уатәы еилкаахоит.

Ашыыжь 8 саатки 30 минути. Ашә ачарахәа иаартны Нызбеи данааѡнашыла, сааҕшит. Сөырххо адиуан сныкәтәеит, исыкәыз ашинель (амшьамба палта) снаханы. Харт уадак аҕы шыкәсык аахыс хаицтәан. Цыҕх ауп Нызбеи Калининградтәи амилиция школ далганы данааз. Иаразнакгы ашьаус ҕшаара ахәта аҕы аусура даларган. Макьана аҕышәа ахьимамыз ухәа хылаҕшѡыс снапы дананыртца, аусуратә уадахь диазгеит. Аамта кьаҕк ала Нызбеи иус дазыманшәалахеит, акыр шыкәса амилицияаҕы аус иуазшәа. Уи зегь ҕазтаз имашьара, илахҕыхра ракәын. Иахьизеилымкааз, иаразнак дынсазтаауан, абри шҕаҕататәу, ишҕахәатәу хәа.

— Иахьатәи ачаҕшьара уадаѡызма? — дынсазтааит дшааѡналаз еиҕш.

- Иуадаѡым сызхәом, аха еилкаам цәҕьарак хауит.
- Еилкаашьак амазами?
- Акы ахәара уадаѡуп. Иахьа сыҕсы мшьакәа аус азызур стахуп. Иалцуа мбакәа аѡныҕа цашьа сывам.

Аусеилыргаѡ, амилиция акапитан Дарәтиа Цәеиба дана-

аи, хаицны иаха ацәгъара ахыѳкалаз ашѳа хцеит. Амашына хаатытцны, шыпыла ханбѳжалт. Ахатә ҟынқәа ракәын игылаз. Амәа икәыртәаз акатран акыр шахытцуаз ҟашьомызт: ана-ара ҟытҳа-ҟытҳа ицәны ицахьан, азәы жьахәала дасызшәа. Сергеи иаха сахьырхәыз хәа иахьихәаз атып аҟы хнеит. Хнышьтапш-аашьтапшит, ацәгъауҟ, ишьта хакәызташаз акыр хзаанижьызшәа... Аусеилыргаҟ атып абара акәын иицахыз, иарзнак апроктокол аҟра иҟазикит. Сара ацхьатцәѳа инхоз ишѳа снапшит. Апшәмагъы аҟны дыѳан, игәашә ацхьа амили-циа аусзуҟцәа аниба, хашѳа иҟааихеит.

Уи зықәрахь инеихьаз азә иакәын. Иацхьа ихахәы цахьан. Иаанханы иѳазгъы, иҟарпшарза ишышлара ишлахьан. Изгәҟы акычырақәа рацәан. Ицъымшьқәа ахьаҟарч еицш, ицыпхьуп. Иацхьа ицатцақәа иеицынчылаз аганқәа рҟы иуршаратәы иѳалахьан. Уи Кәат Кәпалба иакәын. Шықәсқәак рацхьа арратә комиссариат аҟы аус иуан. Аибашьра иалахәыз, зныкымкәа игәгәаны ихәыз. Уа афырхатцара иааирпшыз азы имачымокәа ахамтақәа иатәашьан. Уажәы ашкол аҟы аус иуан. Харт ицәгъамкәан хәибадыруан.

— Акырѳкалама? — дынхазтцааит, апсшәа анааибаххәа ашьтахь.

— Иѳамлазар ара хашәзырбодаз? Иаха аҟны шәыѳазма?

— Саатк ацхьа ататын аахәараз лаѳтәирахь афатәтирта иѳоу аҟы сахьнеиз аламзар, аҟны сыѳан.

— Акгъы шәмаҳазеи?

— Исаҳаран иѳази? — ихы-иҟы аҟааитанакит.

— Азәы акы ихәоны ишәахаз цъысшьан.

— Мап, дад.

— Сызхашәазтцааз уи ауп, иаха шәгәашә ацхьа ауаҟы дхәын.

— Аамтас иарбан?

— Ҟба шыѳоу.

— Хулицаҟы ааигәа акгъы ѳамлацызт.

— Уаанза икалозма?

— Уаанзаггы икаломызт, цагъара казцо уафы дынхом, ачкаынцэа зеггы здыруеит.

— Ара днымхозарггы калоит.

— Икамлакэа.

Аргыларыхь снапшит. Акыр шыбжъазггы, аидарашьтыхга кран еикэатэиуа аус ахъауаз, ибзианы иубартан.

— Аргыларта афынтэ азэы дыбжъалазар?

— Урт арахь ирфахарстазам...

Уи ашьтахь жэафка тзы рфы снеит, џажэи жэафык ракара ауаа срацэажэеит, аха иахатэи ахтыс атэы азэггы издыруа-мызт. Убаскан ауп аучасткатэ инспектор амилиция алеитенант еихабы Мышьа Гаруацшь дкылкыа данааз. Ибзиашэа, ускан шыоуки сыдгылан акэымзар, ишакэым сияцэажэон. Иахаахыс сахьишьтаз азы сгэы изыцжэаны сыкан. Ашьыжыггы аусурахь дымнеит. Цъара дцазарггы, дахьцоз ихэар акэын.

Ххала ханааизынха, сиязцааит:

— Иуахаит.

— Хэарас иатахузеи? — ихароу дырны ихы лаиркэит.

— Иахухэаауеи?

— Уи еипш ацэгъара казцо, аиашазы, уафы ихафы дааиуам. Сылацш аргыларыхь инасыршэит.

— Макъана сыздыруам.

— Зегь удыруоу?

— Иабаудыруеи, есымша рхыцхъазара ацлара иафуп.

— Иаауа зустцаада?

— Урылаехэаратэы икам. Еилыцхьоуи изныкымкэа итарк-хьоуи ухэа роуп.

— Зыгэра уго азэыр умоума?

— Хфык ракара ыкоуп.

— Аус жэуроуп...

11 саати 5 минутки. Фазлы Чамагэуа иулица афынтэ

шыапыла Қыазым Ағәмаа иулицахь сёынасхеит. Машыына-
ла уакәнаршон, шыапыла арстәи ахаха аөнқәа рыбжьара-
ла иаахуцәаратәы иҕан. Амәа рацәак сықәымхеит. Аихамәа
анаапысцәа, Қыазым Ағәмаа иулица снангылт. Араҕа
аихамәа аусзуоцәа зыәназ өынтә еихагылаз аөнқәа гылан.
Зегь еиңшын. Абартцақәа рҕеи асаркықәа ҕасаны, хаз уадақәак
алырхит, даҕаа шыоукы ашыҕахы аганқәа рҕеи асоурақәа
рҕаркит... Истахыз аөны сыңшааит, аха ауаҕахқәа рышәқәа
рҕеи аномер анымызт. Убри азы аөны апхыа өыңыа аҕәсақәа
сынразцааит Сергеи Гусев дабанхо хәа. Рөыңыагь еиңҕакны
аҕак насыртәит, сызцаара игәаҕны иазыңшызшәа.

Ашә аалыртит пхәыс ҕак, лыцкы цшқа цакны, лнапқәа
пхыашышыааны. Илзымдыруаз хатцак ашә дшылагылаз анылба,
ашә даалахеит. Лааөсан азы зҕаз аведра гылан. Апол баазан.
Ауаҕах азәзәара дшаҕыз өашьомызт.

— Мшыбзиақәа, аброума дахьынхо Сергеи Гусев?

Апхәыс лхы өышыҕылхын, цқба дынсыхәаңшит. Лылақәа
шәаракгы нхылт.

— Ааи.

— Иңшәмапхәыс шәакәхап.

— Шәымөашьеит.

— Шәшеилахоу збоит, аха снәшәмацәәжәар калом.

— Шәааи арахь, — амәа насылтарц ашә даалцит. Дахье-
илажыу азы аҕамзаара шыҕацо инасалхәеит: — Азы өымшқа
ихамамызт, цыара азыршә пжәеит рхәан, иахыа ианыкала
ауадақәа сызәзәап сгәахәын.

Асасааиртатә уадахь хнеит. Ара илызәзәахьан, аха макыа-
на цқба имбацызт. Астол, асқамқәа аархәны иқәгылан. Зегь
нылбааган асталқәа аалырҕеит. Ауада иахмырқыацәакәа
еилырган. Ларгы лыңшәма иааста еиха дҕан. Уажәы акәын
апхәысра ашқа лхы анлырхоз. Ихыаңштәылаз лхахәы
ықәхәаны лышыҕахыҕа еизган. Лылақәа тыңхаауан. Лхы-лҕы
гәылҕәаза, өажәи хәба шықәса дреихам.

Санылатәа ашыҕахь, ларгы астал егыи аган ала днадтәалт.

Атынчра хэыцы иаафналаз ааилалхэон адиуан икэтэаны ихэмаруаз ахэыцы.

— Сыңшэма изы акэхап шэзааиз? — илзымчхакэа дынсазцааит.

— Ус шэгэы изаанагеи?

— Акы шимпытцкыоз шашьомызт.

— Избан?

— Ашыхэра хтакны иман атыхэтэантэи аамтазы. Уи хтаз-кыз цэгьарак ашка дкылнамгар ауам.

— Мап, ус акгы каймтцеит. Иара иоуп изыхьыз.

— Ихьй?! — хазгы исхээз агэра лымго, ганха даасыхэацшит. Зегь лзеитхэатэхеит.

— Икэнагоуп, — дааикэмақарит. — Дызласыхэартои?! Уажэшьта даухэычыху?.. Амала, иеыбжьыхны аус иуам схэом, аха афныка ауалафахэы иааиго акгы ыкам. Зегьы ауарашжэыртақэа рфы иаанижьюеит. Арыжэтэ дарчын, уаха иламкэа иеыкайтцеит. Уи иахкьаны шакантэы хайцэхахьюу жэдыруандаз? Сымацара сыказар, игэхьаа скуамызт. Ахэыцкэа шыца хамоуп, ирыцхасшьоит. Азэы адэахьы дыхэмаруеит, егы, ишыжэбо, дсабиуп.

Лылацшгы адиуан икэтээз лышка инлыршэит. Уих, адуназа леицш, ахэмарра дакэытцны, дкэагза даапшуан.

— Ахатца данхатаха, зынгы ашы ижэыроуп, аха ауалафахэгы афны иааигароуп.

— Сшэықэшахатуп, — сажэа днапылт лара. — Сара исхэом зынза имжэааит хэа. Уигьы хык амоуп, рхэоит. Аха есымша ижэуазар? Иахагы атц ганы дааит. Акы ихьзар калап хэа сгы тынчымкэа сыцшуп. Иара, сшызак дсықэшэан ихэеит. Есымша аеытцакэа имоуп. Ишыза диқэшээзар, акакалкырта ашка дызханеигеи, афныка дааимгоз. Х-уадак хамоуп, уааиргы, ишыжэбо уахцэыцхашьаратэы хакам. Саргы дсымдыррызи? Нас, рымацара ихэытатэаны иахьыржэуа еиха еицума?

Лгэы изыцжэо дихцэажэон. Илхэашаз анылхэа азтцара

налыстеит.

- Ианижәлак атызшәа җаитцаломә?
- Ус акгы җаитцом. Убри бзианы имагәышьоуп.
- Азәи иареи рыгәкәә нибархахьоума?
- Исмаҳацт.
- Ажәакалә, аҗа димазам.
- Мап...

12 саат 44 минут. Шьыбжьонтәи аҗсеитакра ааиразы рацәак шагмыз амилицияхь схынхәит. Акоридор сыбжьаланы сышнеиуаз ауп Дарәтиа дшыспылаз.

— Узбарц шыстахыз ауп ушықәшәаз, — ихәан Дарәтиа, саамтцаирст.

— Бзиароу?

— Ани аус азоуп, сфынза хнеип, — сыжәфахыр аанкыланы хәицны хфынаххейт.

— Ацәгъара ахьыкаләз афынтә ахәшәтәыртахь сцейт. Ибатәын Серге́и Гусев ишәыз аматәа, апроктолаф иатәхуп. Аиаша ухәар еиҗа еиҗми, исгәампхейт.

— Избан?

— Иаҗхьалоума ахәызба злаилатцоу?

— Ааи.

— Ишәыз икостуум кыс амам, икьәф пжәоуп. Ахәызба анилайтцоз икостуум ишәыхны дыказма?

— Сеидру?

— Ишәызтгы, ахәызба латдашьа амам.

Уажәшьта ауп схы аназца, аха иихәаз сгәампхейт.

— Иара уимазцаазеи?

— Дыцәан.

— Аҳақымцәа?!

— Цас иауазшәа, уртгы уи аамтаз аҗқартахь иҗан. Амедицинатә ехәшьа җ-саатк инеиҗаны иадхалоит анылхәа, сзаанымгылт.

Асаат снахәапшит.

— Сара уахь сцоит.

— Уи акэын саргы истахыз...

Ахәшәтәыртаҕы саннеи, аҳақымцәа аңқартатә уада идәылтцхьан. Аены аңқара иамшын, хәык ачымазцәа цыркеит. Уажәы аҳақымцәа руадаҕы итәан. Избарц истахыз аңқаҕы Шоҕа Даҳар-иҕа Чычба иакәын. Кьаҕк, иааиланы, сара уи ахатца еикәа ибзиатцәкәаны дыздыруан. Аңсшәа анеибаххәа ашьтахь, сызхааиз наиасхәеит. Шоҕа акыраамта ихы шытацалан дхәыцуа дгылан. Нас ацәа даланы даалтцызшәа ауп ишихәаз.

— Саргы уамашәа избон ихәшьа. Излеихәаз ала, ацәҕауҕы ахәызба җадантә лада идәыкәимтцей?

— Усоуп ишихәаз.

— Ихәра злакоу ала, ус ахәом, ахәызба ииашаны илеитцызшәа икоуп. Насгы, ахәра анысрыцкьоз, ажьакца спыхашәеит.

— Иабаанага?

— Ахәызба жьакцан.

— Иара излеихәо ала, ишылашыцазгы, аҕы цырцыруан. Ажәакала, еиҕа иазтцаара атахуп, — Серге́и Гусев дахышьтаз ауадахь сҕынасхеит. Шоҕа Даҳар- иҕагы днасышьталт. Ауадаҕы ҕыҕа ракәын ишьтаз. Серге́и дызгыломызт, еҕи дне- иааиуа дықан азы, адәахы дыказар акәхарын. Дыцәазамызт, дааңшуа, игәы ҕарханы диан. Иңштәы ааихьан.

— Ушпакоу? — игәабзиара сназцааит.

— Хар сымазам. Соурышьтыр, аҕныка сцаратәы сыкоуп.

— Уи макьана ухы иҕоумыршәын, — инаиеихәеит Шоҕа. — Мышқәак уанхоит.

— Серге́и, — даасырзырҕит, — узыкәшәаз аус азоуп сзааиз.

Иара сажәа днаҕыҕлеит.

— Мшәан, уи ускак аҕьабаа акәырзра атахым. Сара цьаргы сашшзом, ацәҕауҕы дышәзымңшааит хәа. Шәакәытц.

— Ус икалом. Ацәҕара кәлеит. Ашәкәы иҕаууп, хара ацә- ҕауҕы иңшаара хуалңшыа ауп. Даҕьаҳаңшаауеит. Убри азын

ауп еиҫа узықәшәаз, ушақәшәаз цқьа иҫаухәарц зыстаху.

— Исхәахп, ҫыракыр ишәыхәозар.

Аханатә ахәара дналагеит. Абри ахәызба аҫыраҫы даннеи, иажәа снапыланы дааныскылт.

— Сергеи, уи ахәызба иара ишҫеиҫеи?

— Хәызбак азәы ишилеитцә еиҫш.

— Уи еилахамкаауеи, аха ишҫадәықәйтцә? Инапы ҫышь-тыхны ҫадантә лада аума?

— Ааи, ааи.

— Уҫашьом?!

— Мап.

— Цқьа ухәыцыргы?

— Усоуп.

Ус анихәа, Шоҫеи сареи халапшқәа неиқәшәеит.

— Усҫан укостиум ушәызу?

— Хәарас иаҫахузеи.

— Умыццакын. Ибзианы уқьафҫан. Цқьатцәқьа иугәаламшәар ҫалоит, — ихәеит Шоҫа.

Ус анихәа Сергеи ашырхәа днаиҫапшит. Нас дааип-хьхәыцшәа ҫаитцан, тынч ихәеит:

— Ишышәхәаз еиҫштцәқьа сқьаф ҫамызт, зегь бзианы исгәалашәоит...

13 саати 5 минутки. Ахәшәтәырҫа аҫнытә сышиашаз Дараҫиа иҫны снейт. Кәат Кәпалба дтәан. Астол аханы иқәын рацәак идущәамыз чақык. Ахәы атцкыс аҫы еиҫхан, насгьы иҫбаҫьан. Азбжак жьакцан, адәны икажьызшәа. Ақьышә аҫны ашья адшәылан. Дараҫиа уи илапш назирхеит.

Кәат иахзааигеит.

— Шәанца ашьтахь ауп, — дналагеит Кәат, — ауҫра сын-талт. Амандарина иҫагылоу шьаҫақәак сынтәа убас ибзи-ан иит, ашәыр ирҫалаз амахәқәак ирзышьтымхкәа, аса-ара иладырҫәуеит. Убарт ҫышьтыхны итсыргәарц сгәы иҫтан. Ҫбаҫагы махәы тсыргәахьан еиҫш ауп руак аҫаҫа

ачақы шкаршөыз анызба, иабаанагеи аасгәахәит азныказ. Азыршәтрахь исыршәырц инышьтысхит. Ақышә ағы ашьа адқаланы ианызба ауп шәанаасгәалашәа.

— Ииашаны икашәтәит, — нас Дарәтия ихы иасықәикит, — Сергеи дызлахәыз акәзар калоит.

— Икалоит акәым, ағыза амаиор, ахаҭа ауп.

— Ус угәы изаанагеи иаразнак?

— Ахәызба аниқба ашьтахь, дшәоу здыруада, ауҭра иҭаи-жыт. Насгы, аққағы излеихәаз ала, ахәрағы ажьакца рацәаны ицылт...

Ххала ханааизынха, хәаилацәажәеит. Ииашаны, иахцыхашәаз ачақы иахәоз мацмызт. Агәаанагара иахнаҭаз, рацхәа иргыланы, иашоу ииашаму аилкаара хашьҭалт. Нызбеи дсышьтит Сергеи ицшәмацхәыс Лариса дааигарц. Уанза аексперт-криминалист ишқа снейт. Икабинет ақны ахахәмґыхә инаркны иарбан икам. Амузеи еицш рызынтәыкгы атыцқәа ааныркылоит, убас ҭоурыхк-ҭоурыхк рымоуп. Иагәа умхәан, еиуеицшым ацәгәарақәа кәзцәз маругақәас ирымаз роуп. Истахыз аниасхәа, дзыдтәалаз астал амгәа даахан, дынҭацшит. Абрақа еиуеицшым ахәызбақәа, ачаққәа, афинкақәа ухәа ҭан. Кәат иицшааз ачақы еицшқәаз хәбақа аалихит.

Нызбеи акыр даанхацәеит. Лара ағыны дыкамзаарын. Лгәыла данлазцәа, ахәшәтәырҭахь дышцаз иалхәеит. Уантә ауп уажәы дахәааига. Изхалыцхәаз лзеилымкаауа лыла ҭырхаха дхәхәацшуан. Акы шәацәымшәан, зцәарақәак рзоуп хәзшәыцхәаз, хәа лгәы лкажарц налеихәеит Дарәтия. Нас астал днадиргылт. Агазет еитцыхны иқбақбаза иқәыршәын. Имқәаңгыз аус азы ашахәтцәа ғыцба ахәсақәа даарыцхәан, дызхарыцхәаз нарзеитеихәеит. Уи ашьтахь ауп астал иқәыз агазет анықәих. Еиваҭга еиуеицшымыз фбақа чақы ықәын.

— Лариса, абра ижәдыруа чақы рылоума?

Рацәакгы дахәамцшәеит. Лакқәакрада иаразнак Кәат иааигаз ачақы аарылылхит.

— Абри, — лхәан, сышқа иналырххейт.

- Уаанза иабажэбахъаз?
- Иабазбахъоу шпыкәу, хчақы ауп. Ус рацәак ххы иахархәалом азы, афатәкатартаҕы ашкаф икәын.
- Ишәцәэызхъоума?
- Изхазуеи? Аха иахъа аказы истаххан, снейзар иказамызт. Апшәма ҕара икайтцазаап сгәахәын, уаха сашьтамлазеит.
- Иацы иказу?
- Сыздыруам, — нас даатгылт акы лгәалашәазшәа. Инткааны даахәхәапшит. — — Аиаша сашәхәа, ари ала аума дызлахәу?
- Агәра хазгом!
- Икәнагоуп, — дааикәмақарт, — иҕыба изхәтеитцеи?
- Иахәызба ҕыхны азәы дизытҕкәызтҕы, иааимхны далаихәит.
- Шәахънеиз иихәеи, ихъыз азы?
- Ибз ихәлашәазшәа, акгы имхәеит...

14 сааҕи 49 минути. Серге ииҕа снейра игәамҕхәзеит. Уажәгы имацара иакәын апалатаҕы ишьтәз. Макъана ажәак мхәакәа, асқам саахан, иаҕхъа снатәеит. Ақъаадқәа згәылаз апапка аартны бҕыыцк аагәылсхын, афразы сыҕесырмазеит. Серге ихъаақәа ирытҕаны сыҕәцәажәара иеахирҕар хәа сшәаны аханатә салагеит.

- Сшааиуаз ахақым иҕы снейт. Хар умам, умцашоура тәоуп. Излеихәо ала, ҕымш рышьтахъ уоушьтхоит.
- Уажәнатә сцаратәы сыкоуп.
- Ус икалом.
- Шәаргы агәхъаа шәаластцеит.
- Уиашоуп. Ускак агәхъаа хәлаумтар каларын, узықәшәаз ушақәшәазтҕкә ииашаны ихаухәазтҕы.
- Ишҕа? — изеилмыргазшәа кәитцеит.
- Ишысхәаз еиҕш.

Серге ганха днаҕшит. Знымзар-зны аиаша шеилкаахо идыруан, аха астҕкәа ирласны еилкаахоит хәа дыкамызт. Уажәшьта мап акра акгы ишаҕсамыз ибон. Уанза амц иихәаз

ихы ианымкьаратэы ихы ґыхтэын. Ицсы ааивганы игэаґыт.

— Азэґы симхэзеит. Схала сеысхэит.

— Ишцакала?

— Ииашатэкааны, даара ижэны афныка схынхэит. Ацшэмацхэыс ажэала сылкако далагеит. Уи сґэы ифаст. «Бґэы басмыргозар бсырбап!» — сґэахэын, ачақы сґыыба интацаны сындэылцит. Сеысшып хэа сґэы итамызт, асцакаґы сеысхэуеит хэаґы сыкамызт. Иансамхакаца, иршэны аудра интасыршэит. Афныка саакэґежыит, саб ифныка сышцоз азэы исзиушэа илсырбарц. Аха схэаа цаґахозшэа анызба, сґежыит. Аулица ахынцэо ателефон шыказ здыруан, ахэшэтэыртахь ател иастэын. Ахэшэтэыртаґы шэаннеи, сшэаны акґы сзымхэеит...

АҢАКЭА ИАЛАШЭАЗ АҢЫР

Сынтәа аапын заанатшәа иааит. Аңхарра иҕалаз ашьац ыкәыхәхә иаанагеит, ашәыркәа аршәтит, абна акәзаргы, бгы иатәала аееиланахәеит. Аха аапын аниасымтазы аеарцәгьеит. Ихьтахеит, ақәоура иаҕымтдит, анаҕә лассаамта ихымтца, адгыл аеықәнакит. Ашьха рықәцәахы асы шықәзаахьазгы, уажәы ғыц ипашәза инықәнатцеит. Уи иазыпшызшәа амшгы аилгарахь ахы нархеит. Адыхәтәаны, ааигәа ихамбацыз амрагы, атаца леипш иңхашьаңхатә иаацәырдит. Ұымш-хымш рыла амра иканарццеиз, аңхынра агәта хантанаргылт. Иаразак акәхеит, амшын ақәара аңсшьаџцәа рыла ихкәахеит.

Уаанза амилиция аусзуџцәа псеивгарақәак хамазтгы, уажәы адыхәа пдәеит. Ана-ара еиуеипшым ацәгыарақәа иҕалаз хтацәыхак хартомызт. Амала, иахьа тынчран. Шыжьаахыс аусурағы сыкан. Уанзатәи сусқәак ртып икәыстдон. Аусура амш анынцәа, снапы злакызгы салгеит. Уажәшьта, уатәынза стынчин. Сгәырғьатцәа сџагылт. Уаха сџыза ичара ағхәара птцәон, исеихәеит сымнеир иашамызт. Сахьыҕоу оперативтә ғаңшьаџы инаиахәаны сцап хәа саныџныла, ателфон атәтцәа иасит. Иасуаз аучасткатә инспектор амилиция алеитенант аихабы Мышьа Гаруаңшь иакәын.

— Шараң, ағычра ҕалеит! — ихәеит гәырғьағхәаша ситозшәа.

Сгәы неитәцеит.

— Иаба?

— Дырмит Гәлиа иулица, аџны аномер 23 аҕны хџык аңсшьаџ зҕабцәа ирыцәгычит.

— Изгаз ишьта-имта?

— Акгы ыҕам.

— Нас, умч ақәымхазои?

— Азәгы имч ақәхоны избом, — игәы каҳаны дцәажәон.

— Иухәаз саҳаит, снейуеит.

Ацәгыара ахьыҕалаз сара сакәын иадыз ашьаус пшаара

аҕәша аҕнйтә. Уахь сымцакәә оперативтә гәып дәықәыстдар
сылшон. Урт, акы агрыжъеит сызхәомызт, аха иахьа ацәгъара
ҕазтәз деилкааны данаанымкылаха, ашәкәкәә неиқәыршәаны
уатәы ашыжъ сара сыҕны инеиуан. Уи ацынхәрас еиҕа
еиҕыын аханатә снапы аласкыр.

Аҕычра ахьыкалаз аҕны ирласны снейт. Агәашә аҕхьа
дысыпшыын аучасткатә инспектор. Иаафсан ахалат лышәцаны
пхәыс шәпак дгылан. Аҕшәмапхәыс лакәхон. Аҕны ашә аар-
туп. Хәык азҕабцәа рылахь еиқәышышыы абартца итҕагылоуп.
Изыцәҕычыз шракәу иаразнак игәоутоит. Аучасткатә инспек-
тор иҕалаз сзеитәхәара дналагеит:

— Азҕабцәа хымш роуп итҕа псшьара иааижьтеи. Уадак
еицыфноуп.

— Руазәы дгычзар? — иажәа снапылт.

— Изалшом. Шьыжъаахыс еицрымшәакәә еицын.

— Зыгәра рымгода?

— Ргәыла чкәын иоуп. Раафсан ауада дыфнан. Уажәы уи иу-
ада ангәахта, имаҕәа ыҕам, ихабаргыы уафы ибом. Убри игеит
хәа хымпада иақәахтеит.

— Иара дызустада?

— Ихъз ада даргыы ирыздыруам.

— Ицсы ишьоижьтеи итҕуеи?

— Пшьымш. Ёнак ала азҕабцәа раҕхьа даахьан.

— Ашәкәы дтәфума? — ҕымт игылаз аҕшәмапхәыс сналаз-
цааит.

Ишызбоз лхы-лҕы аҕеитәнакит.

— Сахьымзеит.

— Избан?

— Ёнак иахыпцә, шәымш иахыптоит хәа...

Уаха лысмырхәеит.

— Аус абажәуа?

— Цьаргыы.

— Аҕны шәыштәоу ауп шәшахьымза?

— Исхароуп.

— Исхароуп хәа шәгылоуп. Аҕсшьафдәа шәуада ифнатцаны,

аңара рымхра ауп ижәдыруа. Ианыџнашәтцагы рымәтәәкәа ахьчара шышәуалу шәзымдырзои? Ахә шәхаршәап.

— Ирыцәгычзар, изгычыз рыңшаара шәус ауп! — иаахжәаны исалхәеит.

— Излазбо ала, азакәан бзианы ижәдыруеит. Аха уи иахәо ақатцара шәтахым. Ашәкәы ианаамтоу дтәфзар, уи еиңш кәитцарымызт, икәитцаргы иңшаара мариамзи?

Илықәшәәцәгыаны дгылан.

— Акыр рыцәгоу, Мышьа?

— Ахьтәы саат, ахымацәазкәа, алымхарыџкәа ухәа зеггы хпака нызкь рыхә кәлоит.

Аџныка снейт. Азгабцәа җымт, рыла тырхаха исыхәәңшуеит, ирцәызыз иаразиак ирзысыңшаауаз җышьа. Аңшәмаңхәыс лыбзоурала аңшаара мариандаз. Шәмилициазар аҗыч иңшаара шәуалуп, лхәеит, аха уи еиңш ацәгыара кәмларазы аңхьыркәкәаара лылшон, дахамытцгылт акәымзар. Уажә уи лакәын еиха сгәы ззыңжәоз.

Иаҗа умхәан, илхараз дырны тынч дцәажәон. Цшьымш уажәы аңхьа адәыҗба аанҗасыртаҗынтә даалгеит Николаи. Атың анилырба, уахыки-җенаки аңхьаразы х-маатк хәа еинаалт. Амшын иахьазааигәаз азоуп ахә зхаралкыз. Иуада анилырба, ашәкәы дталџырц азы ипаспорт имылхит, насгы заанатцы жәамш рзы џажәижәаба маат лҗыба инталцеит. Иара жәамш еиханы даангылап хәа игәы иҗамызт. Амала, амџа ианыкәыз ус ихәеит: — исгәәңхар даҗа ускак мшы ацыстцар кәлоит хәа.

— Уажә ипаспорт абакоу?

— Шыыжымтәан даасыдгылан дсәзцааит, ашәкәы иҗабыџхьома хәа. Мап хәа иасхәеит, атыхәтәан узхәтцааи хәа сиязцааит. — Истәхым, — ихәеит, нас инацитцеит, цшьымш цуеит цсшьара сааиҗҗтеи, арахь сшааз бзиа избо азгаб илдыруеит, асалам шәкәы аҗошьтаҗы «иәзцаанза» хәа иаалышьтзар кәлап, паспортда иузтода. Ус акәзар схәан, инистеит ипаспорт, нас даныхынхәлак иргьеҗыырц игәиҗеантцаны. Сара аутра сынталт. Шыыбжьонынза сызтымтцзеит. Ашәыркәа рытцака хаскьын жыцәкәак игылаз итхны икасыжьуан. Ус азгабцәагы

амшын афынтә иаит. Агәашә ианталоз збон. Рыбжыы рхагала ахәыцкәа реипш иеихәмаруа. Нас сара сышка рыбжыы дырге-ит. Снеизар, иаузымбахуаз...

— Ауада ашә аркзамзи?

— Ишпаркымыз, — лхәеит еиха икәыпшыз азғаб, — аха апенцьыр дкылсит.

— Иаартызма?

— Амшынталара ханцоз схаҭа иасырkit, — лхәеит агәыбжыанйтә.

— Апенцьыр анашәыркуаз афнуцқала азарза афәшәмыршәзеи?

Азныказ дааипххәыцит.

— Мап.

— Ацацха змадаз?

— Сара исыман, — лхәеит иреихабшәа иказ. Снеины игәастеит. Аутрахь зфы хаз апенцьыр икәаҕыаза иаартын.

— Ас иаартны икоума?

— Ааи.

— Шәакысхәоума?

— Игоушәа анааба, ҳадымгылеит, — лхәеит аихабшәа иказ.

Аутрала апенцьыр ацхьатәҕыа ашьтақәа фәфәза ианын. Атзамц афы ишьапы ахкыдиргылазгы ашьта анын. Убасқан аексперт-криминалист дидхьарц аучасткатә инспектор инидигеит. Уи данца, еиҭа ацшәмацхәыс лышка схынхәит.

— Ипаспорт цшьымш раахыс ишәыман, шзахәамцшзеи ихьз, ижәла, дахьынзатәиу ухәа?

— Мап.

— Ифынтә ижәдыруеи, нас?

— Николаи шихьзу ауп издыруа.

— Дабатәиу?

— Свердловсктәи аобласт...

— Ақалақь?

— Исгәалашәом, иара ихәан аха...

Азғабцәа игылаз рышка саахәит.

— Шәарт иацышәҭои?

— Ҳартгъы иаадыруа маҷуп.

— Шәеибамдырзеи?

— Ҳашҗеибамдыри. Есыхәылбыҗеҗа дааҗнашылон җаада. Амшынгъы җаицтан.

— Абас шәеицызгъы дышҗатышәымтҗаа? Шәәнеицыз иихәоз ала, дызустоу аилкаара шәылшар акәын.

— Ус акәзар, — лхәеит аитҗбза, — машьынаныҗәцаҗуп. Дҗаацәароуп. Мшәан, зынза имачны ауп ихы дшахцәажәоз...

— Уажәшьҗа җаиасып акакала ишәцәызқәаз рышҗа.

Сыблокноти сәыгеи сҗыба иаагыганы сшәмхы иныкәыскит. Азҗабцәа иреихаз саҗхәа дааины длатәеит. Ауки, иаалыгны. Ицәышу лхахәы рфуп, ихыгъеҗбааза. Лхы-лҗы лашаза, иҗшзоуп. Ааигәа җсшьара ишааз дара ирымхәаргъы, ухала иубартоуп. Амра иахьаблыз рцәа-рҗыы җаҗшьза икоуп. Амаҗрақәа җахцәаны, адәы какаҗқәа зну ачыт җкы лшәуп.

— Сара еиха сыцәгоуп, — лхәеит даақәҗсычҗаны, җымт санлыхәаҗш.

— Раҗхәа җаибадырп.

— Наташа Кисилиовскаиа, ақалақь Иваново аҗынтә җааит.

— Шәыхҗык?

— Ааи. Ҳарт җаиҗызцәоуп, афабрикаҗы аус еицаауеит. Аҗсшьара анҗарта аладаҗа җаиццап җәа еибаххәан, җаицааит. Адлер аеропорт аҗы аҗаирплан антәа, ари аҗшәмаҗхәыс даахадгылт: амшын ахықәан ауада бзиа шәтахзами җәа. Мап җамкит. Хшааиз еиҗш, җәааитакны амшынталарахь җцеит. Ахәылбыҗеҗа амшын аҗынтә җанаа, иара дааихьан. Ашә днас-насны даалагылт, длахҗыхза, аигәылацәа еибадыру-азароуп җәа. Нас, Никәала сыхьзуп ихәан, азәазәала җнапы җамихит. Згәы иаанагодаз уи җаитҗоит җәа. Уи ашьтахь, арт амшқәа җашьзатәа иакәушәа, җааицрымшәазакәа җицын, иа-хәа аламтҗакәа. Ашьыҗь җаниазтҗааит амшынталара умцазои җәа. Уашьтаншәа снейуеит, апочта аҗынза снабжысыр сҗахуп ихәеит.

— Уажәшьҗа ишәцәигаз ашҗа җаиасып.

— Ахьымацәазқәа.

— Изеицшрои?

— Акы агэыргэыл, 6 граммк икоуп.

— Шака иацсои?

— Хышэ маат.

— Уаха?

— Абла змоу амацэаз. Ахахэ иамоу ахэ цэгьоуп.

— Шака иацсои?

— Хэышэ. Уи адаггы сыхьтэы лымхарыоққа, 80 маат иацсоу.

Азғабцэа еихэшэцэоушэа акэын ишыказ. Иршэыз атқы еицшын. Уи акэхап иаразнак гэаныла сызрыштыла аихабы, агэыбжыаньтэ, аитцбы хэа. Уажэ сзацэажэоз агэыбжыаньтэ лакэын. Ира Лысоваиа. Лоура рацэак икамкэа, деилацаланы дыкан. Иаамтамкэа ажы акрахы лхы лырхахьан. Лыцымшыққа рытқака ишэын. Зегь реиха дызларылукаауаз лылатгынцаара акэын...

— Шэарт ишэцэигеи?

— Амацэаз, уи акы...

Лажэа снацылт.

— Изеицшрои?

— Ишэпоуп. Абла ацынхэрас ахы кьакьаза икоуп. Ц-гэыргэыл мацэазк еилартэоуп. Акы сара стэы, егы – сыцшэма. Зны ханеицэха саагэаан, акы алсхын. Уи адаггы, ахьтэы дац ацар атцхны. Рыобагы анапэфы иаасхэеит – 1200 маат хэа. Насгы анапхатца – изыцсоу сыздырзом.

— Ихьтэума?

— Мап. Аразны ақэыртэаны икоуп. Аблақэа рацэаны иамоуп. Аблақэа иртоу ахьз рхэан, аха исгэалашэом. Иара жэытэ каттамтоуп. Санду лэынтэ хамтас исоуит. Амала, цыпх шьоуку быжышэ маат сыртон, аха санду лахатыр азы исзымгэагыт. Слымхарыоққаагы игеит. Агьаурым уи. Рыхэ цэгьамызт.

— Иахьцалак?

— Цыпх Акэа сыцсеы анысшьоз, ациган цхэыс 30 маат хэа илымысхын.

Аитцба зынза дкэыцшын. Лена Величко. Уажэакэын лызғабра дантагыла. Дшэыртатаха, лыла тыпхаауа, ссирк лакэын. Лшызцэа раастагы апра ашэахэақэа имацны илк-

хьан... Саңхьа данылатәа, лқышәқәа еимахәаны ишыл-
кыз, уаха илзымычхакәа инеималтәан, атәыуара далаге-
ит. Лфызцәа ааин, лыжьжьара иалагеит. Нас ауп, лтәыуара
зыхъьаз анеилыскаа. Дымтәыуартә дыкәмызт. Илцәызыз
ахтәы саатӀ, абла змаз амацәази лара илтәымызт. Псшьара
данаауаз, далаеырбарц ауаара лашьа ипцхәыс илымылхын.

— АбартӀ иаразнак ицыхъашәаратәы зегь еицызма? —
рыхшык снаразцааит.

— Ашкаф акәалац итӀан, — лхәеит Наташа.

— Уа иштӀаз издыруадаз шәара шәыда?

— Азәгы.

— Иаха акино ахь хәанеиццоз, — деипцххәыцуа даацәажәеит
Ира, — шәласы, акәымзар хәгхоит хәа даафнашылт.
Хәеилаххәахьан. Сымфашьозар, дышгылаз ауп акәалац хәа-
ханы иштӀаагәкәа.

— Иара ибама?

— ИшцӀаибмеи сгәахәеит.

Иахьцалакгы, апшәмапцхәыс еитӀа слазцааит:

— Издыруада дацәазә дыфналазар?

— Изалшом.

— Избан?

— Иахьантәарак аутра стӀоуп. Азәы дааизар, агәашә абжы
мгар каломызт. Ускан дызбартахон.

— Изгаз хгәыла иоуп, — иаафәахылтәеит Наташа.

— Уажәшъта ажәала дзеипцшроу шыақәхаргылап, — схәан,
сынрылацшын, сылацш Наташа иаалзыскит. — Наташа,
бызлеихәбу ала, была халагап.

Сыблокнот еитӀа иаасырхиет. Наташа дааипцххәыцит.

— ИшцӀасхәари? — хәа дналагеит дмыццакзӀо. — Иоура
рацәак икәм узхәом, дагьауцәам, агәыбжьанытәуп ухәар еиҟа
ииашазар калап. Иахәы хыпцштәылоуп. Ацша хәычык аа-
ласыр, еиламыжәжәарц азы ауп есқьынагь ирбаазаны ганха
икхәәаны изимоу. Ихы-иҟы аахагьежьуп, амрагы акыр иак-
хәеит. Ила агәы иатцәоуп. Икышә хынҟәаҟаза икоуп. Мшәан,
пшралагы 30-кә шықәса дшыртәгылоу убоит...

— Дышцәилахәоу?

- Аилахэара бзиа рацэак идхамбалт.
- Иахьцалак, ишэыз?
- Акыр иныкэсхэз аңынс еикэа ишъан. Ацэахэа алгашэа кьаф пшак ишэын. Уи акэын, шамахамзар, есымша ишэыз.
- Ира лышкэ снахэит.
- Бара иахзацыбтэи?
- Сара иацыстэхуеи, Наташа, шамахамзар, зеггы лхэеит. Акызатэык иацыстэарц истаху уи ауп, илахь арымарахэала хэычык итакьафэоуп. Иңымшыкэа азгаб леицш итагоуп.
- Ленагы илхэашаз калеит.
- Амшын ханеицтаз игэастеит, иаргэа жэахыр иахыкэкшэа, апхэыс лсахэа ануп. Ацака нбан дула иатцаоуп: «Дысхасырштэам сан гэакьа». Зны сылацш адхалашэа аниба, сан илеиғасшыо уафэ дсымам ихэеит.

Амилицияфэ санааи, азгабцэа Николаи дзеипшраз хэа исархэаз ала ажэала ипатрёт җыхны, иигаз зеипшроу нацтаны иаразнак амфакэтцага еикэсыршэеит. Цшра камтакэа амилиция начальник инапы нақэтаны, амилиция аусзуфцэа зеггы рфэынза инаган.

Азныказы иатахыз катан, аха ацэгэара икалаз иаарпшымкэа ишаанхоз сцэа иалашэон. Избанзар, Николаи ицшааразы ишыта хакэызтцаша акгы хамамызт. Ашэауспшаара ахэта аначалыники сарей икэахтеит, икэаххит, аха ифэыцу акгы хзацымтеит. Адырфэены ашыжэ сгэы каханы ауп аусурахэ сшааиз. Иаарпшымкэа ацэгэара анудхала, аихабыра ескынагэ тынчра уртараны иказам. Скабинет ашэ аартны астал снахатэон еицш, Ира даафнашылт. Дшызбаз еицш, сыпсы хэычык ааталт. Иаха илгэалашэаз акы лыманы дааизар алшон. Уи мфак хакэнаттар калон. Икалон иацы ирызгэамтаз дафак гоуп хэа дааизар? Уи сылахэ еикэнаттеит, аха изулак схи-сфэ аархааны сфалхатцгылт.

- Шэааира абзиара иазкызааит, — сагылылахэмарт.
- Исыздыруам абзиара иазку, аха акы аасгэалашэан, са-

аит ишәасхәарц. Иацжәацы шыыбжьон ашытахь абартаҕы дтәаны асалам шәкәы афра даҕын. Иаафсан асқам аҕы иқәын ииоуаз зтеитдоз аконверт. Иахышытзггы ианын «ақ. Шахлы Азарбаиҕыантәи СССР» хәа. Уаха сыла ахымзтеит. Убри анысгәалашәа, издыруада акыр ишәыхәозар сгәахәын, сааит.

— Ииашаны икашәтеит. Даналга ббама?

— Игәасымтеит.

— Иантаиршәуазггы бызгәамтеит.

— Схы нықәыстан.

— Бөызцәа?

— Азәгы изгәамтеит.

— Ацшәмацхәыс былзымтауаз, шәара шәхы анықәышәтца, издыруада иара цъара дцаны лбазар?

— Уиггы слазцааит, аха илымбеит...

Уаха саанымхакәа ашыаусцшаара ахәта аначальник Ардашыыл Хәатхәат-ица Хышба ишқа снейт. Иара икабинет тбаатыцә аҕы дтәаны исзымдыруаз шыоуки драцәажәон. Иитахыз рахәаны даналга, иоагылт. Ашә аҕынза инаскәаганы данаакәгьежь, сызханеиз аацәырызгеит. Акырггы дхәыцуа дтәан. Нас деипххәыцуа ихәеит:

— Иацжәацы шыыбжьон ашытахь асалам шәкәы ҕны итаиршәзар, уажәшьта инеихьоу?

— Агәра сызгом, аоыза амаиор.

— Ус анакәха, уи аус уаха цшра камцакәа хашьталароуп. Ухиоума?

— Иахәтаны ишәыцхьазозар! — схәан, сәагылт.

Саатк ашытахь ателефонограмма шытын.

«Азербайҕыантәи ССР ақ. Шахлы. Араионтә милиция ақәша аначальник иахь.

Акы еипшымыкәа ахәара кәхцойт, Абаатә ақалақь аҕынтә асалам шәкәкәа инашьту уск азы аамтала иаанкылазарц хусуҕы днеиаанза. Апрокурор исанкция ыкоуп.

Абаатәтәи ақалақьтә милиция ақәша аначальник».

Бақәанза ҳаирпланла снейт. Уантә Шахлықа ицоз автобус сақәтәейт, шыбжышьтахь уа сықан. Рақхьа араионтә милиция ақәшахьы снейт. Амилиция аначальник икабинет ахь сзымнейт, ауаа рацәафны игылан. Шәахьан, адкылара иаамтан. Насоуп сызустаз оперативтә цапшыафы ианиасхәа. Уи иараз-нак ател дизасит, сагьфыхәныргеит. Аначальник ицкәынра дынтысуан. Мыцхәы заанатцәа аттәаакәа ихифы ианылахьан. Ихәхәгы ашлара аланацсон, акәымзар еилшәарак рымамызт. Даара дшеилахазгы, дфәпхафаччо ауп дшысцылаз. Қынтә рақара ҳақалақь афы ицсы ишьахьан азы, айтәкрақәа иқои хәа дантцаа ашьтахь, сызхааз аус дналацәажейт:

— Шәтелефонограмма ҳақәшәейт. Анагзара аучасткатә инспектор инапы чыдала ианыстцейт. Иахьынзәздыруа, макьана лытцшәа ықам.

— Уи асалам шәқәы дәықәцәзар, иахьа-уатцәы хымцада иа-ауазар ауп.

— Ҳаапшып. Асасааиртафы шәтып қатцоуп. Ииашаны, уи шәсасааиртақәа иреипшып, аха ихәмоу ауп, — нас ацапшыафы ишқа днахәйт. — Ацснытә асас бзиа дахтоуп. Машьынала асасааиртафы днажәга. Ҳучасткатә инспектор дышәзынасышьтуейт.

Асасааирта сасааиртоуп узхәомызт, хараза иацәыхаран, аха, ихәта ихәан еипш, ирымаз акәын. Сәааитаскын, сыцсы сшәарцааирта снықәиан, ацәа сахьынтанагалаз сызгәамтазейт. Акыргы сыцәан. Макьанагы ацәа сзалтцзомызт ашә иамысызтгы. Ашә ақхьа дгылан амилиция алеитенант аихабы. Цкәына ауқы, еиқәакы.

Инапы иаргәытыста инадикылт.

— Аучасткатә инспектор Фагьыф Алиев.

Ҳаибадырт. Уахагы цсцаха симтейт афнықа симгакәа.

— Ацшәмапхәыс лгәыләантцоуп, аплөвцқьа уәастар стахуп.

Ахәтә машьынас имаз ажәйтә «Волга» акәын, аха асаат еипш еиқәыршәаны иман. Амфә ханықәла, сгәы итыхоз идыруазшәа ихәейт:

— Асалам шәқәы шааилак адырра соуейт.

Аплов бзиан, ажәак узәзхәомызт. Уи ашьтахьгы тып симтеит. Саашьтыхны атып бзиақәа сирбеит. Сарггы мап скуамызт, уажәада арахь сықәымлацызт. Иубашаз, игәнукылашаз рацәан. Ауыха атх акыр иганы хәхьыхынхәыз акәхап икәзтца ашьыжь ацәа салахара. Саазырцшыз Фаггыф иоуп. Ажәабжь бзиаггы сеихәеит.

— Иахьа ироут шәықалақь аһнытә асалам шәкәкәа ҟба. Рыҟбагы аанкылоуп, хнеира иазыцшуп.

Ирласны аееилахәара салагеит. Адошьта ааигәан. Ауадаһны зҟаб цәрышкәак лакәын икәз, иаахлыркит. Акы, ари ақалақь ағы инхоз цхәыск илзаашьтын, егы урыс жәлан. Актәи иаазышьтыз ладрес ахәон, аҟбатәи баша ақ. Абаатә хәа акәын ишаныз. Иахьцалак, рацхьатәи ала хәлагеит. Изыҟуаз апхәыс Бақәатәын. Уажәы хәқалақь ағы лыпсы лшьозаап, ара инхо лахәшьа ашәкәы лзаалышьтит. Издыруада, илыҟуа мазак атцазар сгәахәын, аха бышцәкоу-сышцәкоу хәа иаабац салам шәкәык еипш акәын ишыкәз. Аҟбатәи хәззаатгылаша ыкан.

«Мшыбзиа, саншьа!

Салам узынастиуеит Абаатантә. Уажәы аракамышкәак цсшьара сааит. Амш бзиоуп, амшын цхоуп, ахахаихәа амра аеырбылра сафуп. Ажәакала, анцәа ишихәара сыкоуп... Аҟны саныкәз сан угәамбзиара дахашшауан. Уажә ушцәкоу?.. Сажәит хәа уеомтакәа уеургәгәароуп... Атак арахь иааумышьтырц азоуп, сахьыкоу садрес занысымтца. Избанзар атак соуаанза, аҟныка сцоит...

...Угәыдыскылоит. Уахәшьаца Николаи».

Аггычгы Николаи ихьзын, насггымышкәак цсшьара иааны икәз иакәымзи...

Саншьа хәа Николаи зызбахә ихәаз ахатца Мишьченко Алексей Митрофан-ица дынхон Габедижбеков иулицағы. Фаггыф ибзианы дидыруазаарын. Амҟағы иҟоурых сзеитеихәеит. Акыр шықәса раахыс ара дынхоит, ихатәы бызшәеипш азербайҟан бызшәа идыруеит. Слесарс аус иуан, уажәы дтәанчафуп. Цыцх ипшәма адунеи лыпсахит, уажәы имацара

дыкоуп. Дуафы хатэроуп... Ихатэ ыны лакоуп, хэ-уадак аёакуп. Ибаагэара ухы ышытыхны узтампшуа гэыла итакуп.

Аоны дыкан. Макьяна махашьахала дыгэгэоуп. Аучасткатэ инспектор дшибаз еицш, даалахёыххейт.

— Салам алеикэым Фагыф. Узымбеижьтеи ушцакоу? Ацыхьа уааилон, уажэы сухаштэйт.

— Аускэа хархашэалом, Алексеи Митрофан-ица.

— Иагыа ус иказаргы, абас уиасны уанцо иадамхаргы, уаакыдгылала. Атахмада игэы акацара акгы атахзам. Шэааи арахь!

Аоны ацхьа апслыш игылаз ашэшьыра хныцатэейт.

— Уажэытэка ачаи шэзаазгоит. Шэшааиуаз здыруазшэа, ааигэа ауп иансыршыз.

Атахмада джагылт.

Ашэшьыраф хыхьтэаз цшакэарак ааиуамызт. Амра макьяна рацак аезыштынамхыцызт, иаунаштыуаз ашэахэакэа даара ицахэцахэуан. Уажэнатэ иубаратэы икан иахьа мыцхэы ишшоурацаэхоз. Ачаи ыжэны ханалга, Фагыфи сареи хнейёацшы-ааиёацшит. Алагашьас икахцара хаздыруамызт, егыс, даажьар хтахымызт. Иахьцалак, атыхэтэан Фагыф итахмада акыр иказшьа иёакэыршэаны дналагеит:

— Алексеи Митрофан-ица, уск азы ура укны хаанагеит.

— Сышэзызырфэейт, — тынч дааиёацшит.

— Рацхьа абри шэацхьар стахуп, — Фагыф ицыба иаати-геит иахэшьаца исалам шёкэы.

Иааимихит, аха дзамыцхэейт. Джагылан, аоны дныфналт ибласаркьакэа рзы. Ила инейтан, ацаа днахэацшит. Изаа-зыштыз избэхэ амхэозшэа аниба, иаахиртит. Рацхьатэи ацахэақэа дзыпхьаз ицыымшькэа ышытнахт, нас илақэа аахаахан, ихы-иёы лашахейт. Дзыпхьаз агэадуроа шинатаз убартан.

— Ари сызкэыхшоу сахэшьаца Николаи иоуп, — ихэейт дгэыргьатэа, нас итэаз данхэхэацш, иаразнак ихы-иёы аеейтанацит. Дшэаны днахэзцааит: Исзеилкаауам шэарт излашэымпыхьашэаз?

— Ишәымбои, — ихәеит дмыццакзо Фаггыф, — шәәхәшьяңа ипсы ахышьюз афны аҕны ицамтаз аҕычра кәлеит.

— Иара икәнашәыргома? — ашырхәа сышка даахьяхәит.

— Макьяна дхамбакәа акгы хәзикәтдо.

— Нас, иара дшәымбакәа арахь шәызхааи?

— Икалаз уи ауп, дахьынхо хәздыруам. Уи ауп исалам шәкәы хәшътәзтаз.

Атахмада уажәшътә зеггы еиликаауан. Деипхьхәыцуа даатәеит.

— Ыушьт, устәкья кәитцарым.

— Хартггы агәра хгар хтахын... Дшәымбеижьхеи ахыр цуоу?

— Фбака шыкәса цуеит, аха уи аамтаз дыбжысит хәа сыкам.

— Ипатрәт шәымазар?..

Акрызхьтцуаз альбомк аацәыригеит. Агәтаншәа Ни-колаи ипатрәт агәылан. Апатрәт афынтә чкәына кәыпшк дфәпхафаччо дхәхәапшуан.

— Ашкол даналгатәкья итыхны иахзааишьтыз ауп...

Убри аенытәкья афныка схынхәит. Ахәылбычеха азгабцәа Николаи ицкәынратә патрәт андсырба, зегь еицәкны иара иоуп рхәеит...

Еиҗа амҗа, еиҗа акомандировка. Атцыхәтәантәи аамтазы урт аныкәарақәа сгәы цырцәахьан, аха исымчыз акгы ыкәмызт. Акомандировкакәа зеггы еипшым. Уахьнеиз ацхырааразы ианухатгыла, цәбаада уус маншәалахоит, аха ианухамтгыло, даара иуадафхоит. Зегь зыбзоурахо амилиция аначальник иоуп. Амала, уажәы исфәмыццеит. Аиҳабацәа уафы дыкәмызт. Аха ашәуспшаара аинспекторцәа хлапшыда саанырмыжыт. Иаразнак аучасткатә инспектор дрыпшааит. Избарц истәхыз избәхә анысхәа, уамашәа ибеит.

— Дабашәгәалашәеи?

— Ус анакәха, ибзианы дыжәдыруеит.

— Дсымдыркәа, сгәы цимтәахьази. Уажәы, анцәа ицъшьоуп, иаб ишка дыкәтцны дцеит. Уиаахыс стынчуп.

— Илеишәа цәгъан?

— Дхәычы хъантан. Ашкол даналга, акгыы дызтамлакәа афны даанхеит. Иан җыаргыы усура далалмыргазакәа афны длыртәеит. Аинститут аталаразы дазыкартарц артафцәа дрыпхъеит, аха акы злытца дубар думдыруеи. Нас аусура далагеит, санрыкәыгәгәа. Мызкәак рышьтахъ далтцит, аус из-уазма. Нас даеаҗыара аусура далагеит, данцози данымцози еикараны. Ацыхәтәан җкәынцәакәак дрыцнагалан, ианаамтаз иан иангәалта, цәгъарак импытҗкәаанза лхатца ишка длышьтит.

— Иани иаби еицнымхазои?

— Еилытхъеит.

— Уи ашьтахъ аҗкәын ихабар шәыздыруам.

— Жәаха җенак иан дызбан, дышҗакоу хәа слазцааит. Хар имам, аус иуеит хәа дизгәдуны дилацәажеит.

— Иаб дабанхо?

— Ақалақь азбахә лхәан, аха исхаштит. Арстәи хәышәка километра бжьоуп. Лара хлазцаар, атак калымтцои.

Иаҗхәа ателефон икәгылаз ишка даахеит.

— Ател улзасуазар, дааратәы икаутцар бзиан.

— Уи мариоуп.

Саатк ашьтахъ лара дкылхха дааит. Лхахәы ашларахъ еихахъаз, цәыҗаҗшыла ишәын. Уажәы аҗшәы ахъцахъаз, лышларақәак ааҗшуан, лызгы акачырақәа дылмырбарц, ижәпаз маз шкәакәак бжәашыыхын. Азҗабцәа реиҗш лыҗыымшықәа акыр итцаған. Деилахәан җамала. Лнацәкьарақәа җба-җба хы мацәазқәа рхан. Ллымхарыҗқәа җалҗало, зыхә мариақәамыз иреиуан. Атқы илшәыз лаҗхәа лгәышҗаҗы итыхын. Цака ахьтәы даҗ ацрахәаны амедаљон ахшыын. Ишакәзаалак, ажәра лышка иқәлыжыыр лтахымызт. Аучасткатә инспектор излеихәаз ала, ахәхәхәтраҗы аус луан. Уака аус зуа, ас ирбо, ирахауа аҗеилахәара бзиа ирбазом. Ари атеатр аҗы дааизшәа акәын лыҗтцәылхны дшеилахәаз.

Итацәыз кабинетк аҗы хныҗналт. Хшылатәаз еиҗш, лхы шьткәыцәаа икны, лҗыхаракны дхазцааит:

— Шәызхасыҗхъаз еилыскаар стахын.

- Шәычкәын сыниацәажәар сҭахын, — сҭәеит сара.
- Избан?
- Макьана дҭамбакәа акгыы сызхәом.
- Аҭны дыҕазам, иаб иҕы ауп дахыыҕоу.
- Иабанхо?
- Ақалақь Красново. Арстәи фышәҕа километр бжьоуп.
- Дшәымбеижьҕеи акыр цуама?
- Сыңшәма иакәзар зызбахә шәымоу, ҳаибабазом ҳаилы-цижьҕеи.
- Сара зызбахә сымоу шәычкәын иоуп.
- Аа, ҕымзҕа цуазар ҕалап.
- Издыруада уи аамтаз цьаргыы аус имузакәа, дылбьяҕыаланы дыҕазар?
- Изалшом. Уа сҭаацәа хазы инхоит, саҳәшьагыы дихылацшуеит. Ус акы идырбалар, иаразнак исзаармыцҳар залшом...

Ахәылбычәха Красновоҕа ицоз адәыҕба сақәтәеит. Икәараҕәанҕо имццакзо, ана-ара интгыла-аатгыло амҕа иқәын. Адырҕаҕыны шыыбжьон еиңш пшь-саатк иазынапшуа, иагханы инеит. Адәыҕба алыбааха сымтақәа чкәына еилкәаеилҕәыцәк даасцылт.

- Шәарт шәаҕснытәзами?
- Уамашәа дбаны снаихәаҕшит.
- Шәымҕашьеит, аха шәара шәысзымдырит.
- Иаха сҕызцәа аҕел исзасит сышәҕыларц. Җбаҕа шықәса уажәаҕхәа аус еицаауан. Владимир сыхьзуп.
- Инапы зҕәаирхаз ааныскылт.
- Шараҕ, — саргыы сеисырдырт. — Сызхаазгыы шәзеитәрхәазар акәхап.
- Хәарас иаҕахузеи....

Никәала иаб Иаша аҭны дыҕан. Уаҕы ҳаракык. Икцыз ҕынамаҕәала деилаҳәан. Дцәыха-жыыхо ашә дызлахыцыз ала, иҕашьомызт ааигәа дышгылаз. Ихәхәы еилажәжәа, илақәа тыггаза, иңшра иаразнак иуанаҳәон, арыжәтә мыцхәы бзиа

ишибоз. Рацәак уизааигәаны узгыломызт, ихәлышәшәоз агффы ушьапы уқәнаҕьон. Уи иаргы иангәеиҕа хәаҕхә атамзаара шьтатто даацәажәеит:

— Иаха сиирамшы азгәахтон. Исызгәамтәкәа хәычык исамхажәцәан, аусурахыгы сызтымцит, — инапы неифакны даафархасит. — Шәааи арахь!

Хәаҕхә днагылт, аха уахь хәаҕнамлар еиҕа еиҕын. Иаха изхатәаз астал ишыахытыз еиҕш, кыыс амамкәа иҕан. Ахауа хьантан. Аҕшәма аҕенцьырқәа ааиртит, аха зегьакоуп, аҕнагылара мчын. Уи азоуп изхарццакыз. Ицкәын избахә аниаххәа, еиҕа даафархасын, ных хәа инапы иҕьеит.

— Ҧымз раахыс аҕны дыказам.

— Дабаҕоу, нас?

— Азеиҕшнхартаҕы дынхоит. Еиҕа еиҕьасшьоит ихәеит, саргы мап сымкит. Аус ахьиуа иазааигәоуп, ара сыҕшәмеи иареи еинымаалацәеит. Аха сылаҕш ихым цышәымшьан. Схата дназган, сөыза бзиа аус ахьиуаз дивасыргылт цааыс. Сеидру, — деиҕхьхәыцуа ихы ааибҕит. — Ааи, мшәан, иаха дыкамзи. Амала, рацәак даанымхеит...

Хатей ҕхәыси реилытра зегь реиҕа иззеицәоу рхәыцкәа роуп. Ахәычы зны ан лҕы дыҕоуп, даеазны — аб. Иан дитцаҕьар, дгәааны иаб ишҕа дцоит. Аб иҕы цытрак дыҕоуп. Уахаҕы иан лышҕа дсышьтуам хәа дитцаҕьом, иҕаитцалак ианаиҕьюеит, аҕара ииҕоит. Абас ауп абжысрахь амәа шаатуа. Ҧырҕштәыс иаагозар ҕалоит. Никәала иҕстазаара. Хылаҕшрада ихы доушьтны дыҕоуп. Ус даныҕоу, нас иқәра злаҕоу ала, ацәҕьареи иареи шьаҕак ауп ирыбжью... Азеиҕшнхартаҕы ауада дзыаҕноу аномер арбан хәа хәаниазтцаа, изымхәеит. Зныкгы дымнеицт. Иахьцалакгы, цаҕа аҕаҕшьаа итәаз лыла еилкааны хәыхәнеит иуадахь, аха ашә аркын. Ашьтахь азеиҕшнхарта акомендант лышҕа хнеит.

— Уи иуадаҕы даныҕами даныҕоуи еиҕароуп, — лхәеит.

— Дабацало?

— Сыздыруам, иаб хәқалақь аҕы дынхоит, ишҕа дцозар акәхап.

— Иаб сышка дыкәлазом, ихәеит.

— Уаха исхәара сыздырам.

— Ицыџноу имхәои?

— Имацара дыџноуп.

Никәала аус ахыуаз азауад ақалақ иалганы игылан. Иара иагьдуун, атыңгы акыр атанакуан. Азауад иакәыршан џ-метрак агылара змаз ахахәаанда. Уақа метракәак иадгашәа ишәпа-шәпаза иавахан рацәак ағыацара змамыз аңслышқәа. Ибзиашәа, ақалақ иалган. Ақьырмыт трубақәа џба цәџанцәы иалаз, алџа еиқәатцәаза ирхылцуан. Ахарантә уанңшлак, анакә жәпаза иахатәазшәа убоит. Кыәҗ шкәакәак ушәтцаны ааигәа узнеиуам. Уажәы-уажәы ажәџанынтә аццышәқәа еиқәацәаза иағышәшәоит. Уи азакәын ааигәасигәа арацәа ытдырхуазшәа зегь зеиқәатцәаз.

Аихатә гәашә ду иҗаз ахычаџ дылагылан. Шәкәыда уаџы дтаижьломызт, дагьауишьтуамызт. Исыңыз амилиция форма зшәызгьы, ишәкәы дахәаңшит, нас ауп ашә аазыртышаз инацәа анакәиргәгәа. Раңхьа акадрқәа рыкәшаҗы хнеит. Астол дахатәан деиқәышлақәа акыр зықәрахь инеихьаз хатқак. Ижәџахырқәа апогонқәа ықәмызт акәымзар, уажәшьта инықәсхьаз ар рыматәала дыцкьаза деилахәан. Иџашьомызт, ар уалңшьа акыр шықәса зхызгахьаз афицар цхьатәа шиакәыз.

— Аџыза алеитенант, жәаха ҳазлацәажәоз азы шәәаизар, баша шәәаңсеит.

— Избан, аџыза агвардиа амаиор цхьатәа?!

— Уиаахыс раңхьа ашәкәы итаџымкәа аусуразы исыдыскылом.

— Закәанла ус иахәтоуп. Уажә ҳазхааз, шәҗы аус зуа Никәала Иашьченко изоуп.

— Аа... Никәала, Никәала, — ихәан, иаңхьа бгьыцқәак икәыз аалихит.

— Шакаџ аус руа, зегьы злашәгәалашәои? — иагьцъасшьеит.

— Зегьытәкьа злаугәалашәои, аха иара ааигәа ауп аусура даналаҳаргаз, арахь хәычык аусуразы даашьацәоит. Аусурахь дантыңцуеи дантымтыңцуеи еикароуп. Абар иахьа ибригадир

жәохәымш раахыс ихьыз хәа акгы ы́камкәа аусура дты́цзом хәа ашә́кәы ыкәйтцеит.

Дзышьтазгы ицшаан, ианикылт.

— Абар абригадир ии́фыз: «Абригада еи́цаирхоит. Егы́ара-аны далырцахьазаарын, аха уа́ка аус зуа ажәытә нап́казафык рца́фыс дидкылан димамызтгы. Ацкәын иаби иареи ан-кәа еи́фызцәан. Иахәтыр рбоит. Арахь иара данычмаза́фа, Никәалагы дынкылаз дцеит!»

— Иаргы дычмаза́фхазар?

— Ахәа́ца еи́цш деимазза ды́коуп, ихьран и́кои? Дгы́алды-зуа а́калақь дшалоу рбоит.

— Дызбада?

— Абригадир ихәта.

— Ус акәзар, абригадир ихәта даабар х́тахын.

— Уажә симы́цхьои?

Афны́цкәтә селектор истол атцкар иахьыкәгылаз, ина́цәа нақәырғә́әаны дазыла́кәын, дна́қәцәажәеит.

— Абригадир Вашьчук, сара сы́кнынза уныхә́нандаз!

Ина́цәа нақәыхны ие́ыриашаны дантәа, ибзиоуп хәа аа́тыфит абригадир ибжы. Шә́ымта́қәак рышьтахь, ашә даахы́тит цкәына цәрышкәак, иааиланы, еил́кәа- еилгәы́цәк. Акомбинезон ишә́ыз акы́р иаганы и́кан.

— Абарт ироу́хәар р́тахын Никәала дахьубаз.

— Хымш раахыс есы́хәылбы́еча афатә́тирта №7 а́цхьа дызбалоит. Ахара схы данны́қәцшлак, дыбналоит. Аха иаха сгәеи́таанза, ишьтахь ала снейны имахцә ааны́скылт. Аусура узты́мцуеи хәа саниаз́цаа, ихара́цәоуп, ґа́цъара сиасы́п хәа сгәы и́цоуп, ихәеит. Ажәака́ла, а́кьаларахь ихы ирхеит.

— Акгы сзеилкаауам, мшәан, ихы зланы́кәигои? — дааи́цхьхьы́цит акадркәа ры́кәша аи́хабы.

— Ашьтахь ау́п Таниа длы́цны дышнейуаз аны́зба. Уи л́ғы ды́казар акәхап. Аихамфәтә аанфәсы́ртафы аресторан а́кны хә́йка́цафыс аус луеит. Иара иат́кыс акы́р шы́қәсыла деи́хабуп, и́цкәынразы длы́дкылан длы́мазар акәхап.

— Лыма́цара ды́коума?

- Ааи. Шықәсык хәынтә хатца дцоит.
- Дахьынхо удыруама?
- Чехов иулица, афны аномер 4 ма 5. Руак ауп...

Уи аулицафы игылаз афнқәа зегь хатәқәан. Хәычык иышьтыхшәа, амфы иалхын. Аутра хәыцқәа ирымаз афны рацәак агылара змамыз атәақәа тагылан. Еиҳарак еиҭахаз акрыжовники амалинеи рақәын. Ацшәмацқәыс ханылба, хнеира шылгәамцқаз, иаахтны илымхәазаргы, лхы-лфы ианыцшит. Абригадир иҳәан еицш, ыынфәжәақа шықәса дыр-хысхьан. Лызғабраан ацшзара илымаз лцәымцарц уажәы лхы иалмырхәоз арбан?!

— Бымацара боума афны иҭоу?

— Ааи.

— Уаҳа уафы днымхазои?

— Мап. Хәилыцт.

— Уи дарбан?

— Атцхәтәантәи схатца, — даақәыцсычхәит, — исхарои лахьынтас исымамзар.

— Изхарада?

— Сеидру.

— Бара боуп. Бзықәшәалак афнықа брыпхьоит... Уи аамҭаз сылапш ақәшәеит лызнацәкьарак иахаз амацәаз. Азғабцәа руазәы илыцәгычыз еицшын. Амацәазқәа акны мацара иауқаху? Убри азын маанала лазтцаара аҭахын, акгы лцәа иаламшәаратәы.

— Шәнапы иахоу амацәаз шҭацшзоу! — иаасырҭхәеит.

— Никәала иситҭеит, — лхәан лнапы ышьтылхын, дазгәдуны днахәацшит.

— Никәала дарбан? — уажәада избәхә имаҳазацызшәа дналазтцаит аучасткатә инспектор.

— Никәала Иашьченко, харт хәиыызцәа бзиақәоуп.

— Иабааихәеишь? — схәеит, уи еицш саргы аахәара саргәақуазшәа.

— Аладантә иааигеит хәа сыҭоуп, сымфашьозар.

— Алада абыкәху?

— Мышкәак Аңсны иңсы ишьон, Абаҫаа хәа ауп сшыкоу.

— Данбааи?

— Жәаха җенак, амш сгәалашәом.

Уажәшьта аучасткатә инспектор длазцааит:

— Ащызара ахатыр азы ибитарызу?

— Иамои, уажә сара сыкны дыкоуп. Икалап нас ҳаңстазаара еилахтаргы.

— Иара уажә дабакоу?

— Аусурахъ.

— Аус абеиуеи?

— Азауад аҕны.

— Агәра ганы шәыкоу уажәы аусура дшыкоу?

— Хәарас иаҫахузеи? Ашыжь акы днацханы дындәылцит.

Азауад аҫынтә азеиңшынхарта имоуп. Ацыхәтәантәи аамтәзы уахъ дымнеикәа сышка даауеит. Уажә уахъ дымнеир даауеит, — нас акы лгәалашәеит ухәаратәы лхы-лҫы ашәара нықәлан, лыла тырхаха даахҫаңшит. — Акыр ихьма?

— Мап, иурхьуеи?!

Ускан ләаалыртынчит. Асаат днахәаңшит.

— Аусураҕынтә данбахынхәуеи?

— Еиҫасхәахуеит, иуадахъ дымцазар, асаат быжьба реиңш дхынхәуеит. Дшыманшәалахо еиңш. Акы, азауад ақалақъ иал-гоуп, ҫба, убаскак автобусқәа зегы тәуп, зегы аҫныка иаа-уеит.

— Никәала бҫы дыкеижьтеи итцуеи?

— Мызки бжаки ирыцуп...

Лаңшыла аучасткатә инспектор исаат днахәаңшратәы инеисырбеит. Уи иауизеилымкаахуаз. Аусура мшы уажәшьта интәахьан, Никәала иаaira ҳазыңшит. Уаанза лара лцәа акы аламшәарц цәажәартахәыс дахкит. Иниасит ҫажәаҕа минут. Убасқан адәахьы агәашә абжыы геит. Таниа днечиларц дҫагылоны еиңш, аучасткатә инспектор дымгыларц налыдитцеит. Ашә итцрааз ала иубартан Никәала шиакәыз. Ашә аңхьа даатғылан, иеимаақәа ааишьхиршәан, царкьаңақәак

ааишьатцаны ауада даафнашылт. Ҷкәына ҳаракык... Азғабцәа
ажәала ипатрет штырхыз еиңш дықан.

— Асасцәа ыказаап, — ихәан, ҳшықаз идыруазшәа, ихы-иґы
қәацара амоуит.

— Аучасткатә инспектор, амилиция алеитенант Васили Ско-
рогатиков, — имацара ихы наиирдырит.

— Сызустоу аңшәмаңқәыс ишәалқәахьазар акәхап.

— Хыхь-хыхьла.

— Ишәзеилымкааз сара инацыстцап.

— Ҳартғыы ус ҳғәы иаанагоит.

— Сара исуалуп аматц ахьаызуа инхо зегғы здыруазарц.

— Сара сқынтә еилышәкаарц ишәтахи?

— Ухы, уцыхәа ухәа.

Аиґахәара дналагеит. Шамахамзар зегғы иеиҳәеит,
ңсшьара дшықаз, аусурахь дыштымцуаз аламцакәа.

— Зегғы ухәама?

— Ибжьасыжьыз ықам.

— Зегь умхәазеит. Ибжьаужьит. Њсшьара ушықаз, аусу-
рахь уштымцуаз ухәа. Урт ухала иацутар еиҳа иузеиғуп
сгәахәуеит. Макьана иухәаша шықоу умдыруеи? — нацыстцеит.

Ус анысхәа Тания еиҳа дшанхеит. Иара иакәзар, макьана
ґеиґақрак иоуамызт, исхәаз иара изкымызшәа.

— Аиашазы, ишәхәаз ахы ахьцо сзеилкаауам.

Снеиґаңшит.

— Ахәыцқәа реиңш ҳхы нықәаагарым. Насғы, зегь раңхьа
исуалны исыңхьазоит угәуеанцара.

— Уи арбан? — сажәа днаңылт.

— Икоуцаз ухала иухәарц.

— Иқасымцаз қастцазшәа схы излағысхәаари?

Иахьцалақ, мариала иеҳаиґтар иґахымызт. Иаахтны
иазтцаарашқа сниасит.

— Уґыза азғаб амацәаз илуґаз абааугеи?

— Иаасхәеит. Иқамлазои?

— Ишңақамло, аха иабааухәеи?

— Амагазин аґы.

— «Абырлаш» хәә иашытоуп ҳақалақы ағы ахымағәә ахыртиуа.

— Азтаара уасыршыцәоит, аха иааухәеиҗтеи акыр цуоу?
— цасхәә ацәгы налаиршәит аучасткатә инспектор.

Иара дааччеит.

— Ииашоуп, сара уаакәзам иахьаасхәаз.

— Нас иабааухәеи?

— Ацсшьара саныказ иаасхәеит.

— Ианбыкәу, насгы иабааухәеи?

— Ащныка санаауаз амщан азәы исыдигалан, иаасхәеит.

— Иара дүздырзом.

— Хәарас иаҗахузеи?

Уажәшьта сара самхамччар амуит.

— Асцена ҳақәгылазшәә хролькәә шцанахәгзо. Иазхархап!

Ус анысхәә Никәала азныказы иихәо иғамшәо даакәнархеит. Уи схы иархәаны сақәымцит.

— Сара патуикәыстцәоит ацәгыара қазтаз, данахцыхьашәалак хаттарыла ихы анымщәпиго. Аха уара, схатцоуп хәә ауми ацшәмапқәыс джәаны упаспорт анлымух, угәыла зҗабцәә рхәны ушааз. Нас, уажәыгь агәра узымгазои, баша хшымааиз? Ушьта ххылап хәә укамызт. Ухәыцрақәә кьәҗхеит. Ишубо, — ацәгыауы хара дызцом. — Инаисырбеит абгыцқәә щба: — Апрокурор исанкцияқәә роуп. Руак иахәоит уаанкыларә атәы, егыи ауада аимдара. Анащстәи аусқәә аусеилыргащ итәуп. Уи иуеилиркааит, шәкәылагы ишьақәиргәғәаит амацәазқәә уара ишугаз.

Арт әжәәқәә рышьтахь ауп, даахәцымыцын, атцыхәтәән данақәшахәтха.

— Ибзиоуп, нас. Зегь схәоит. Аха уанза рапхьа ашәкәы иашәырбар сҗахуп, схатәгәапхарала амилицияғы сааины исхәазшәә...

ЦХЫБЖЬОНТЭИ АГАГА

Асаатжәеиза рышқа 20 минут аус аухъан еиңш, пқәыск амилиахъ ател дасит, Ашьхарқатә улица аоны №48 ағы инхоз атахмада Николаи Борис-ица Блинов дшыуп хәа. Оперативтә чапшыафы амилициа алеитенант аихабы Леиба Гәас иаразнак адырра ситеит. Цшра камцакәа, оперативтә гәың иалаз шыңыа аашытыхны сдәықәлеит.

Ашьхарқатә улица ақалақъ ахашқа ауп иахыыкоу. Q-машынак цқъа изеивымсуа, итшәаза анаара иағоуп. Хңеианза «Ацхыраара ласы» неихъан. Атахмада амашына иақәцара иағушәа анызба, сыңсы згеит иңсы тазар акәхап аасгәахәын.

Аҳақым снаидгылт.

— Иңсы тоуп!

— Иңсахәага ухәар еиха еиғьуп. Даанхо даанымхо ахәара удашуп, ашыза акапитан, — даасғаңшит.

Амашына ндәықәылт. Ауаа мачымкәа еизахъан.

Сынразцааит:

— Иқалаз хзеитазхәода?

Зықәрахыи инеиразы рацәак згымыз пқәыс фархъ даарылтит. Ауку, лхахәы еиқәышлахәа.

— Мара Сергеева соуп сара, игәыла соуп, — даацәажәеит апқәыс. — Имацара дыкоуп. Ичкәын Андреи Свердловск дынхоит, хазы таацәароуп. Пхынрак цсшьара дмаауазар, егыс — иңқа Лена леиңш лассы-лассы дзаазом. Лара Омск дынхоит. Лхатцеи лареи еилытхъеит, лыңқа лакәзар, уажәшьта ддухъеит азы, шықәсык хынтә-пшынтә, енак-шымш иадамхаргы, даабжыслоит. Уи лоуп, атахмада иқәра злааихыоу ала, дицәшәаны сихылаңшларацы снапы данызтцаз. Иахъа ашыжь лассаамта дгыланы данызымба, дыммазафхазаап сгәахәын,

сааит. Дахышыталоз ауада ашә аартны слыфнашылазар, хагеита; адашымафы деитцыхны дышытоуп, ихы ашыа ахышы. Артцааа рганы сындәылкьеит...

Амәтәы гәашә аартын. Арымарахь ицоу асетка аанданы ифашьтуп. Арыгъарахь аутра зеггы мандаринатроуп. Рықәрагы мацым, еицынчыла еидгылоуп. Рыцака шыац цырак убом. Адгыл рены ишытоуп. Убри амандаринатреи аандеи рыбжьара ахахәтә мардуан фашьтуп. Жәохәка метра ухәноит. Уака ф-метра цшыркцак, ииашаза хахәла ишытыхуп. Игылоу, фнуп узазхәом. Ф-уадак зфәку, агәтәы соура хәычык ухәап.

Аафсан имацымкәа ахахәссеи агәи еикәуп. Асоура иакәыршаны, афнду ашыаа шытыхны икоуп, аикәцара иазыхианы. Актәи ауадафы крыфартоуп. Астол игылоу иаха акрыфаны дшахыцыз икоуп. Ачанах афы чагъақәак ирынхалаз амтцкәа еизнагеит. Еггы ауадафы аихатә каруатқәа фба гылоуп. Акәакь афы ажәйтә шифонер кфәгылоуп. Аафсан, хқа-цшыба араскладушкакәа адгылоуп. Ақхәа ашыа кашуп. Агәылапхәыс атахмада дахышытәз хлырбеит.

Апенцьыр иаартыз снадгылт.

— Апенцьыр артызма?

— Исызгәамтеит.

— Алашара аркызу ирцәазу?

— Ирцәан.

— Цхәыс димазамзи?

— Цыпх дыцсит. Уиаахыс имацара дыкоуп, ихәыцкәа ателеграмма рзышьттәуп. Хазгы ател сырзасып.

— Иара ишка иаиуадаз?

— Азэггы. Атынхацәа ара уафы димазам. Фызцәас уаф дышьтимхит. Имацара аказаара бзиа ибон. Ус уафы дицырхагамызт.

— Шәара дышцашәзыказ?

— Акггы ихәомызт. Ифымтра сашьцылахьан. Сарггы фымт сус сналагон. Саатк-фсаатк рыла афны еилырганы сцон.

- Шөгәанала, иргеит зышөгәәхәуеи?
- Ус иуго имахзи, — даапышөырччеит.
- Аңара?
- Изтада?! Апенсиа хынџажәәка маат иоуеит, насггы, хазы ихәыцкәа џажәәка маат изаарышьтуеит. Уи иара изирхон.
- Аоны аргылара дафын, излаиргылози?
- Ицкәын иоуп иаџу. Иаб иңсы ахынзатоу итоуп, нас дачатас ирзаанхар итахуп...

Аексперт-криминалист, апрокуратура аусеилыргаџы, ашьауспшаара аинспекторцәа ухәа ааит. Агәылапхәыс атаҳмада дшышьтаз длырбан, асхема атыхра напы адыр-кит. Егырт ацкәынцәа, аулицаџы хәычи-дуи еизаны игылаз агәылацәа, атаҳмада ишқа инеиз азөыр жәбама хәа иразтаауа иаарылалт. Сара уажәшьта икастдашаз акгы ыкамызт азы, атаҳмада далтцар збап сгәәхәын, ахәшәтәыртахь сцеит. Уи иалтра акәым, деицәахахьан.

Ашьаус пшаара акәша аначальник Ардашьыл Хәәтхәәт-ица Хышба дымчазаџын азы, шыбжышьтахь амилиция аначальник икабинет аџы оперативтә усзуџцәа хаизигеит.

Амш еилгеит. Хымш раахыс азынра ааизшәа иџыхьтацәан. Иацы аңша хьшәашәа аџан акәымзар, қәас илеиз егыкацәамызт. Иахьа, шыжьаахыс еилгашәа иқан, уажәы амра цитцу ахәозшәа, аптақәа ахы аарылнархәхәан, ашәахәәкәа пхаза иааунашьтит. Иаразнак иаапхаррахеит. Хәхьтәаз аңенцьырқәа аахмыртыр амуит.

Ацәгъара иқалаз ахцәәжәаразы амилиция аначальник рапхьа сара сиргылт.

— ...Хәшқа адырра қартцаанза ахәшәтәыртахь ател иасхьазаарын, ҳапхьа «Ацхыраара ласы» неихьан. Ипсахәага штәз анырба, амашьына дақөыртцеит. Рапхьа дызбаз игәылапхәыс лыла атаҳмада дшышьтаз аексперт-криминалист асахьа тхит. Ахәшәтәырта аџынтә макъана алкаа злаҳамоу ала, ицару,

ихъантаз акала ихы иасит. Аха ианыкалатѣкъа аамта макъана еилкаам.

— Иара далтхъоума?

— Мап. Уажѣ уантѣ сааит. Хгѣанала, ацѣгъауѣы...

Сажѣа днаѣѣлеит аполковник:

— Цѣгъауѣык иакѣу, ѣыѣъа ыказу?

— Еилкаам. Аха сара аамтала азѣы иѣы саангылт, аѣыза аполковник.

— Аѣатѣгѣы?

— Азѣы ишьапы ашьта ауп иааба. Аѣахмада егъи ауадаѣы дшыказ ѣашьом. Ацѣгъара казѣаз, аѣахмада дахъыказ идыруан азоуп адѣахъала аѣенѣыыр ашѣ аартны дзыѣнашылаз. Алашара шаркыз аѣахмада иѣоу, ма акы иѣѣа иалашѣаны дзыѣнашылоу здырхуада, даныѣнала ацѣгъауѣы иѣыхъашѣаз ала ихы дасит. Дишьызшѣа аниба, дшѣан, уаха деимымдакѣа дыѣццакны аѣенѣыыр дахъкылсуазгъы иеикѣа аѣѣымг иѣнажѣеит. Мамзар, ихчы иѣаз фышѣ маат — «Аѣарашътатѣртѣ шѣѣы» имбарѣ залшомыѣт. Аѣѣымг аѣы иаанхеит иѣжѣаз иеикѣа цахак. Уи ала, хѣксперт излеихѣаз ала, иеикѣа ишьаз акыргъы иныѣѣсхъан.

— Излаухѣо ала, дишьып хѣа игѣы иѣамыѣт.

— Ацѣгъауѣы аѣахмада ирхѣара акѣын дзышьѣаз.

— Уи еилкаауп, аха иѣоугъы хаздыруам.

— Агѣылаѣѣѣыс излалхѣо ала, иугара мал имамыѣт.

— Абас иѣоу роуп еихагъы ѣѣахы змоу. Агъычразы инеиз, дшаакѣшѣаз еипш, дымнеит. Аѣахмада акы шимаз идыруан, хымѣада. Сгѣанала, аѣшѣа даѣѣаикаанза дзышьѣаз иѣшаахъан, акѣымзар, аѣахмада ихы асра анигѣагъ, дызханеиз имѣшаакѣа душьыргъы дѣомыѣт, сгѣахѣеит сара. Ихшара иразѣаатѣуп.

Уи аамѣаз ашѣ аартны аучасткѣтѣ инспектор Мышьа Гаруаѣшь дааѣнашылт. Иаргъа напы абжак ачабра акѣыршаны ателевизор ашьапы икын.

— Абри ауп сгәәхәуеит аҫахмада ихы изласыз. Ара ашьеи ахәыци адфалахьеит. Аутра акалт аҫы аанда иаваршәын.

— Аексперт иахәо хәхәп. Ишьапы ашьта умбазеи?

— Амандаринақәа рыҫақа ианым. Амала, аулицала аан-да злаку иҫоу аихатә сеткала ауп, убра дшахыҫыз фашьом. Ишьапы ахькыдиргылаз, анышә кыдфалаза иҫоуп. Уажәы рышьта ахыхра дафуп хексперт.

— Ицәгьам, — дфәгылт амилиция аначальник. Ихы насы-қәикит. — Сызлаухәо уи ауп, арасқатәи имфәпугахьоу аус ала, дафәзә дазыскыр сҫахымызт.

Сара саагылт.

— Утәа, — инсыдитцеит. Нас зегьы даахалапшит. — Еибаххәаз шәәхәит, Иҫашәҫаша усгыы ижәдыруеит, аха саргыы аҫыхәтәан, инатшьны шәыхшыф рзысышьтыр сҫахуп аҫахмада игәылаҫәа. Урт еиҫа ирласны азәазәала раҫәажәара аҫахуп. Уи азәы дим-барҫ залшомызт. Иҫшаарагыы шымариам здыруеит. Убри азын хус ажәлар раҫәаны иалархәтәуп. Дара шақа ираҫәоу аҫара, хара иахзеиҫуп, хуҫқәа дырманшәалоит...

Хфык аусзуфҫәа аҫахмада дахьынхоз иааигәасигәа инхоз фнаҫаҫыпхьаза хнеины зегьы храҫәажәон. Уажәшьта ша-махамзар зегьы хрылсхьан, иаанханы иҫаз пшьба-хәба тзы рақәын, ханрылаз иҫақәымшәақәаз. Урт дрылсырҫ Шамил Пал-ба инидҫаны, амилицияхь схынхәит. Сусуратә уада ашә аар-тны сныфнашылеит, аха даара сгәы қаҳаны сыҫан, аҫгәуауы иҫшааразы ишьта ххызҫашаз акгыы ахьахҫыхьамшәаҫыз. Сеипхьхәыҫуашәа сыштәаз ауп астал иҫәгылаз ателефон аҫҫәәа ианас. Истахҫәамкәа атрубка аақәхны слымҳа инады-скылт.

— Шәарт, аҫел ишәзасуа оперативтә қапшьафы иҫхыраафы, амилиционер Гәынба Кәәсҫа соуп. Уажәы абра зҫабк дааит, дуазҫаауеит.

— Илҫахи?

— Ус акгыы лымхәеит.

— Деилырхма, илыцәгычма, изумхәахуеи?

— Умшәан.

— Даашты, илыхыз еилахкаап.

Ашә аартны длыфнашылт азгаб қәыңшзак, лхахәы еикәә-
тәә лыхәда илықәкны итырффаны илықәңсоуп. Лыла агәы
иатәәкәә тбаауп. Лыцымшықәә итагаза илаштып. Лхы-лҕы
амра ашәахәәкәә ақәымқхацызшәә ипашәуп ашәәза еиңш.
Ипшқоу кыәк, илыцәхәыццәоума ухәаратәы, дтәккы дакуп.

— Мшыбзиа, — лхәан дыңхашыа-ңхатц, дахыңшреи икалца-
реи лзымдыруа, лнацәәкәә ркәычуа ашә дахыаахыцыз дна-
гылт.

— Бзиа збаша, — схәан, сәагылт, астал аңхыала днадтәа-
ларатәы асқам аадысхит:

— Шәтәа.

Сажәә җбалымтәзеит. Лхы царкәылашәә иаанылкылт. Из-
бон акы лхәарц шылтахыз, аха ацәыргашыа дақәшәомызт. Сыз-
лалыцхраара сыздыруамызт. Атыхәтәан хҕыцыагь хабжыара
атынчра мыцхәы аныбжыалацәә, сгәы иамуит:

— Сышәзызырфәуеит, атыңха. Акыр шәтахызма?

Ус анысхәә, лхы җышытыхны днасәәңшит.

— Иаха ҳа хҕы шәыкан.

— Исзеилымкааит.

— Хҕыла атахмада идырхәыз изы иаха аҗны шәыкан.
Саргыы шәсацәәжәеит.

Цқәа сынлыхәәңшит. Иаха ирацәәҗны срылсит, аха лара
дысгәәлашәомызт.

— Леиба Раста иңха Ната соуп.

Уажәшьтоуп ацарахәә дансгәәлашәә.

— Азныказы шәысзымдырызт, аҗны даҕеакала шәеилахәан.

Лара дааңышәырччаны дналагеит:

— Ускан саб дтәан, истахыз сызшәамхәеит.

— Иарбан? — сгәы иамукәә лажәә снаңыххылт.

Лыцымшықәә дҗарыхан, лылақәә сыхәо дсыхәәңшуан.

- Абри ҳаицәажәара, ҳабжьара иаанхар сҭахын.
- Ус ианышәтахха, ибзиоуп.
- Сара уи ауыха ахаҳмада дзырхәыз дызбеит сгәахәуеит.
- Исзеиташәхәа ус шәгәы изхаанагаз?

— Сынтәа ашкол саналга, Аҕәа ауниверситет сызхамлеит. Апышәарақәа сҭиит, аха аконкурс иҕаз сахысразы балк сзымхеит. Ҳаҭхьазы аеазыҕатцара саҭуп. Хәылбычхала, ааигәа инхо ссөызә зҕабк лҭы сцаны, хьыцъаггы ашәҕәқәа ҳаицрыпхьалоит. Ларггы сара сеипш, Краснодартәи артцәу-ратә институт дызтәмлазт.

Аха уи ауыха уи лҭы сыҕамызт. Аоны ссөызә лҭы сыҕаз цьыршьоит.

Ара акыр даатгылт.

— Зегь зхысхәаауа, ахәылбычхәа аеазыҕатцаразы лышҕа сышцоз, ашкол исыцалгаз цкәынак дсықәшәеит. Ҳшеицәажәоз, кино бзиақ цоит ҳкинотеатр аҭы, ҳахәапшып анихәа, мап сзымкит. Акино ашьтахь, акахуажәырҭаҭы хнеит. Акыргы ҳаанхеит. Ашәа бзиақәа адырхәон. Ҳандәылтц, аоныҕа хҭәааххеит хмыццакзо. Иара иакәын имыццакуаз. Аҭахмада дахьынхо ханнеи, пытк хәатгыланы ҳаицәажәон. Убасқан сылапш ақәшәеит, аулицәхьала иҕоу аҭахмада иуадаҭы алашара шакыз. Инақәырццакны агәарахәа бжьыкгы геит.

— Закәытә бжьызи?

— Акы ҭнаҳазшәа. Нас алашара ыцәеит. Аҭенцъыр аҭынтәи азәы дыцәзшәа сгәы иабеит. Аха уи имашәыршәа ауп сылапш шақәшәаз. Хырҭа азызымуит. Пытрак антцы ашьтахь, аҭахмада иутра аҭынтә аанда азәы даахалт. Ҳаниба, шьтахьҕа днадцеит, тәцкәымла азәы иқьышә дынҭасызшәа.

— Дабацеи?

— Амандаринақәа дрылалт.

— Дшәымбазози?

— Уахь цәгьала илашьцан.

— Иара дзеипшраз, дышҭеилахәаз?

- Исызхәом, алашьцараҕы игага ауп избаз.
- Уи шҕаказ?
- Ауку, амала сыҕсымзар, ачаз хылҕа ихан сгәәхәуеит.
- Шәҕыза чкәын иаҕа дгәеитазар?
- Уахь дыҕшуамызт.
- Аамта шаҕа ыҕаз зышәгәәхәуа?
- Санышҕалоз атзамц аҕы икыдыз асаат ду сылапш анакәшә, ҕба рышҕа аус ауан. Ус анакәха, асаат акы иахыгам. Иахагы ишәасхәон, саб дтәамзар. Избаз акыр ишәыхәаргы сгәәхәын, сааит.
- Ииашаны иҕашәтҕеит. Даараза итабуп. Адырра бзиа хашәтҕеит. Амала, шәызцыз шәҕыза чкәын дызустоу шәхәар шәтахым?
- Ишәымбои... — уа дааҕахейт.
- Шәымшәан, хәицәәжәара хабжъара иаанхоит хәа еиба-хамхәәхъеи?
- Адгәыр Гәажәба иоуп.
- Аус ҕъаракыр иуама?
- Ашәырқәа ахьрыдыркыло аамтала еидарашҕыхыс аус иуеит.
- Атаҕмада дахьынхои шәыҕни ирыбжъои?
- Ҧышәҕа метра.
- Адгәыр шәгәашә аҕынза шәнеигама?
- Мамоу. Ҧажәаҕа метра шыбжъаз дхынхәит.
- Агага аныжәба нахыс акыр шәеидхалама?
- Х-минутк иреихам.
- Уи аамтазы аулицаҕы азәгы дышәҕымлазеи?
- Мап.
- Ааигәасигәа машьынагы гыламызт.
- Изымбеит.
- Шәанеипыртц, дызлахынхәыз шәызлааз алоума?
- Уаҕа мҕа амам.
- Издыруада усқан «шәыгага» иҕылазар.

— Сыздыруам...

Ната дышцаз еипш, акабинет ағы сзымтәеит. Сығкыасаны ауп ашәырдылартағы сышнеиз. Зызбахә лхәаз лфыза чкәын аусурағы дықан. Лара длықәлан, амала, гыларыла мацк длеихан, ицәышза зыпштәы цахьоу аңынс еикәа ишъан. Амағрақәа аушътны ипхоу кыәк ишәын. Иқәра зықәроу ачкәынцәа зегь реипш, иаргы ихахәы еикәатцәа аушътны илимхақәа аахырфон. Ихахәы икыәғны ицырффазар, еихагы дыпшзахар каларын.

Рақха сзыустаз Адгәыр исырдырит. Нас сияцәажәрц иус даакәыганы, хазы сааипхъеит. Рацәак сзыхааз аус саламлацәакәа, хыхла саахцәажәан, изцаара ашқа сниасит.

— ...Адгәыр, Ната лығны ааигәара шәаннеи, цыарак лассаамта шәеидгыланы шәеицәажәон, усоума?

— Шәымфашъеит.

— Убри атың цкыа иугәалашәо?

— Хыхыглазу?

— Ааи.

— Ицәгымкәан.

— Убасқан Ната аутрағы ачаз хылца ихатцаны азәы игага тылбааит. Уара акгы умбазеи?

— Мап.

— Уаргы дышцоумбари сгәахәын.

— Ишәымбои, — ихәан, аха изыхкыа здырхуада, иаргы иихәарц иитахыз мхәакәа ичааникылт.

Уи зыхкыоз нас сцәа иауаламшәахуаз.

— Адгәыр, хаицәажәара хабжьара иаанхоит.

Иара деицрашәеит дқацшьза.

— Лара акгы лымхәазеи?

— Илхәараны икази?

— Ус акәзар, — ихәан, днасқацшит. — Натей сарей хаифызцәоуп.

— Ната исалхәеит.

— Хайыызара адаггы, ишқасхәари, бзиа... Ажәакала, бзиа хайбабоит. Убасқан убри атың ағы ханнеи, снапқәа аалыкәсыршан, иргәғәаны даагәыдыскылт. Лассаамтаггы доусмышьтит. Ғымт хәхынзагылаз акәхап илбаз анылба. Сара уахь исыңшыртамызт.

— ...Аха уаныхынхә азәггы дупымлазеи, ма ицәара умбазеи?

Иара дааипххәыцит.

— Азәы дызбан, аха...

— Нас, нас, дабоуба, дышқоуба? – даасырццакит.

— Ната днаскыганы санаахынхә, җажәақа метраггы смааицкәа слапшызар, аулица атдыхәан азәы дқәасқәасуа дышлеиуаз слаишыклаңшит.

— Акры ихазма?

— Уажә исгәалашәом, ихазарггы каларын.

— Уаха уихымзазеи?

— Ирласны архәара давалт. Амҗаду ағы скылсаанза җажәижабақа метра шыбжъаз, автобус дақәтәеит.

— Закәытә автобуси?

— «Паз» ауп хәа сықоуп.

— Иабацоз?

— Адәығба аанғасыртахь ахы хан.

— Убасқан аамта шақа ықаз угәалашәозар?

— Асаат снапы иахамызт.

— Иара дзеипшраз хәа акы узгәатазар?

— Ыара-ыара аөнқәа рбартцағы алашара иаркыз акәын аулица зырлашоз, цқьа дызлагәоутозеи?

— Иахьцалак, игага атқыс иара думбеи.

— Ааи шыта. Дычкәыноуп, хымқада. Ишәыз сыла иазеил-мыргеит. Иныкәашыала, ицәа дшацәыласу җашыомызт...

Ари рапхьатәи ашытақәа ракәзар алшон. Уи зыбзоурахаз Ната лакәын. Амилицияғы дааины илбаз атәы лымхәазтгы, макъана аус қәацара амамкәа иқазаауан. Уажәшыта, ацә-

гыра аныкала аамта еилкаан, џба, иара ацџгыра кызтаз хџа ипхъазоу ачкџын, ачаз хылца ихазар калон. Уи ала аусмџагтагџџа мџапугаратџы икан. Ахъз чыда иааиуаз-гыы, Ната илбаз игага иахкџаны, ачкџынцџа зеггы ари аус «Уахынлатџи агага» хџа иашьталт.

Адырџаџны ашьыжь инаркны уи ахатца дзыкџтџаз ав-тобус ацшаара сашьталт. Ускан аамта зланеихъаз ала, акалакџ автобускџа бжытцхъан. Иаанхаз ацсшьарта џнкџеи, асанаториакџеи ртџџа ракџын. Автобус иакџтџаз деилкаахар, нас издыруада ишьтџихыз дидыруазаргыы калон. Акџымзар, цхыбжџон азџы амџаџ инапы дџахеит хџа даангыломызт. Да-ангыларгыы калон, аха...

Аџел цъаргыы смаскџа, рацхъа иргыланы асанаториа «Ахра» агараж аџы снейт. Амеханик ила еилыскааит, уи ау-ыха равтобускџа хцџа аус шыруаз. џ-автобуск ацсшьаџцџа аеропорт ахь иргеит. Ахцџатџи адџыгџба «Москва – Акџа» ала ацсшьаџцџа иаауаз ирцылт. Ирцыларазы ианцоз ачкџын ав-тобус данакџтџоз аамта иакџшџон. Амала, автобус аныкџџаџ сиакџџажџартџ сиџџџымшџейт, ацсшьаџцџа Афонџыцџтџи аџацџи ашкџа игахъан. Уантџ егырт агаражкџа рышкџагыы сцейт. Ами-лициахь лассаамта сзыхнымхџейт. Саннеи, Шамел дысзыцшны дтџан. Аџџныхџаагыы сиџейт.

– Уахыыкоу хџаны аџел уасыр камлазози? Узышьтоу дааин, акраамтагыы дузыцшын.

– Дарбан?

– Назырбеи Шъатыгџ-ицџа Аншба, уи ауыха автобус «џагага» шътызхыз.

– Уимаџџажџоз.

– Акы сацсам хџа угџы иаанагома, – даахџмарт. Хџаицџџа-жџара зеггы амагнитофон ианысцейт.

Астол иаахџытцхны илыџџейтцейт магнитофон хџычык. Аус аируит. Рацхъа иаахџарчарын, нас рџџажџара еилкааза иаа-гейт.

Шамел: Ҳаицәажәара амагнитофон ишаныло угәуеаныс-
цоит, иахухәауеи?

Иара: Акымзарак.

Шамел: Ужәла, ухьз, уаб ихьз хәа.

Иара: Назырбеи Шьагыгә-иңа Аншба...

Шамел: Аус абууеи?

Назырбеи: Асанаториа «Ахра» аҥны автобус сақәтәоуп.

Шамел: Иацжәацы ауыха аус ууазма?

Назырбеи: Ааи.

Шамел: Автобус ңыаракыр утыцма?

Назырбеи: Ауыха асаат ҫба рыбжазы сцан адәыгба «Мо-
сква — Ақәа» иаанагаз аңсшьаҫцәа аазгеит.

Шамел: Авокзалахь уанцоз, амҫахь зәыр шытхума?

Шәымтак тынчран.

Назырбеи: Раңхьатәи дышьтысхит аңсшьарта «Аңсны»
аңхьа. Инапы хахаза данҫаха, сызивымсит.

Шамел: Дзышьтухи хәа гәыбған азәгы иуитом. Еихагыи
иҫаутаз иашоуп.

Назырбеи: автобус аанҫасырта «Аладатәи абаҳча»
ааигәара, даҫа ңкәынаки зҫабки шытысхит. Ашьхарқатәии
Ҷанбеи рулицақәа амҫадуиахьаларсуаҫы даҫазәдышьтысхит.

Шамел: Уи дудыруама?

Назырбеи: Дагысымбацыт.

Шамел: Дзеиңшроу угәалашәозар?

Назырбеи: Аңь игылаз ашьапы дадгылан. Саназааигәаха
ауп даацәырҫһан инапы данҫаха. Уаанза дызбазомыт.
Саанҫасын, дҫақәсыртәеит. Ҷкәына ауки. Цәгыала игуп. Ицәа
аарлаҳәа ибаҫқәа аахырҫоит. Ашьац ңштәы змоу аңха кьаҫ
амағрақәа ауштыны ишәуп. Ачаз хылқа ихоуп. Уаҳа аҫгы
сгәалашәом. Адәыгба аанҫасыртаҫ ханнеи, аки сҳәаанза
маатк сааҫсан инықәыршәны дынкаҫеит.

Шамел: Ихымҫаңгашьа шңақаз?

Назырбеи: Аҫак шңашәыстари?

Шамел: Иаххәап, тыпк аҕы дзымтәо, уажәы-уажәы ишьтахь, иапхьа ухәа дхьапшкәаңшуа дыҕазамзи?

Назырбеи: Мап, мап! Дахьынатәаз дтынчза дтәан. Ганха дыңшуаны сымбеит. Уафгы дйацәажәомызт.

Шамел: Убри аамтаз ишәитаз издыруада ҕыаракыр машәыршәа шәҕыба итаханы иҕазар?

Иааркьаҕы дааччеит.

Назырбеи: Иаанымхазеит.

Шамел: Адәыҕбаанҕасыртаҕы уаха думбазеи?

Назырбеи: Амашына наргыланы саргы уахь сце-ит. Адәыҕба «Москва — Аҕа» ааира рацәак агмызт. Иара атдыхәтәантәи алариок игылоу дадгылан.

Шамел: Адәыҕба дзыңшын?

Назырбеи: Ус сҕы иаанагоит.

Шамел: Дшақәтәоз убама?

Назырбеи: Исызгәамтеит.

Шамел: Адәыҕба иақәтәоз рацәафызт?

Назырбеи: Сыздыруам. Ааигәасигәа инхо ахәсақәа рацәафын. Урт адәыҕба илыбаауаз аңсшьафцәа рзы игылазар акәхарын.

Шамел: Иара уаха думбазеи?

Назырбеи: Адәыҕба анца ашьтахь ауп автобус ашҕа саныхынхәы, аха иара уаха ҕыаргы дсымбеит...

Ара иалгон реицәажәара.

— Ишңоубо? — дцааит Шамел.

— Ицәҕам, — сааирхәыцит. — Уажәшьта авокзал аҕы аус бзианы иутәуп, уатәи амилиция аусзуфцәа ҳацырхырааны... Ирхәыз атахмада Николаи Борис-иңа Блинов ичкәын Андреи Свердловскнтә дааит. Ғынфажәи жәабаҕа шықәса дреихауп хымҕада. Ихәхәы қаңсахьеит. Ишьтахьы илымха аганқәеи рҕы хәычык иаанханы иҕоугы, ишышлара ишлахьеит. Имгәацәа кылышьшь ишакәым ицуп. Ижәфәхырқәа тбаауп. Игәы ашша-ра иқәнатаз акәһап, афбатәи аихагыла дыфхаланы сусуратә

уада даныныџнашыла, шыоуы километрак аҕара дыпхарс дааргозшәа ауп даапсаха, ипсып ихъантаны ишылеигаџеигоз. Сара иаразнак сааихатгылан, днасыртәеит. Ицъыба ачабра аатыганы илахь ипкыш-пкышза апхзы иакәнаҕәаз алаирбеит. Шәымтақәак тынчран, нас Андреи ифәнааикәик, ихәеит:

— Уажәааны ас апхара иҕоу сзымычхазар акәхап.

Ииашатқәкыны, џымш раахыс тагалан акәымкәа, кәыркәа мза хтагылоушәа ипхаран, ахауагы хъантахеит.

— Шәара шәфы амш зеипхроузеи?

— Харт амра хцәызхъеит. Ианцәыртцагы ашәахәақәа акгы рылшом. Ифыхьтацәоуп. Арахь макъана пхынроуп. Ахәшәтәыртә афынтә шыапыла сәаасхан, арскатәи шыапыла сныкәахъазу, саапсеит.

— Шәаб дышпакоу?

— Акы ахәара уадаџуп. Уатцәы даашьтыхны Акәака дызгап хәа сгәы иҕоуп.

— Уажәыгь дзалымтцацт?

— Мап. Иказтаз хәа азәыр деилышәкаазар?

— Хашьтоуп.

— Аиашазы, схафы исзаагом иказтаз, изхыкаитцаз.

— Иуада ширхәуаз дақәикит.

— Мшәан, дирхәратәы акгы имамызт!

— Издыруада, цәахык имазар?

— Изалшом. Иахьынзаздыруа, харт хгарны ханхон. Аибашь-ра ианалага, хаб арратә комиссариат ашка ипхъеит. Мышқәак рыла аибашьрахь дыргеит. Хпака мзы рышьтахь ихабар камлеит. Дыткәаны дыргазаап. Франциатәылаф аус идыруан. Зны аполиакцәеи иареи бналт. Харагы ирышьтуамызт, ааигәасигәа инхоз ирымтәахызтгы. Ашьтахь апартизанцәа ахыкәз ашка идәықәыртәеит. Уака шықәсык аҕара деибашьуан. Зны, еифахысрак аан, иғәғәаны дырхәит. Дзыкәшәарагы здырхуадаз, убыскан пхәысеибак дышьтыхны аџныка дналымгазтгы. Икалцалак, ихәра лыхәшәтәит, аха уаха

деибашьратэы дзыкамлеит. Зынза дуашəшəырахазеит. Аи-
башьра еилгаанза уи лəы дтəахын, нас аəныка дхынхəит.
Ускан сахəшьеи сарей хжыцəхəхəн, хəб игны, дрыцхəхə
данааи, хəб шиакəыз лассаамтə агəра хəзгомьызт. Акы,
дтəхəхəеит хəа хəкан, əба, хəызцəа хəыцкəа рабацəа реицш,
игəы медалкгы аркымызт. Апогонкəа ыкəымкəан, ар рыматəа
ишəызгы иныкəсхəн. Хишыцылаанза, дйткəаны дахыкəз
азы иаакылсын, дыргеит. Əажəи хəба шыкəса акы-əба хəа
Магаданка дахыган.

Ара даакəпсычхəны даатгылт. Иəашьомьызт ахəара
шицəыуадафыз.

— Ажəа шəасыршьуеит, аха аилкааразы итəурых цкəа
ишəзеитəхəтəуп. Ускан, хтəгылазаашьа шыкəз хəашьакузатəм.
Ашкол хтымтыр камлеит. Артəəцəа еакала ихəхəəпшуан,
ихəцəажəон, уанзатəи хəызцəа ракəзар, рыецхьаркит.
Агəылацəа аəныка аaira иакəытцит. Сан, хəыцьагь акы
хəпсамкəан хəалыдхəлт. Уахи-ени дымтəа дмыцəа аус шы-
луазгы, акранахфоз аастə акранахəмфоз еихəн. Убри аамтəз
хəн лəхəшьа гəакьа ара инхоз дхəпхьеит. Лхəтəа дыпсхəн,
хшара лымамызт, ларгы дыммазаəхəн, дбатəын. Хəхытны
хəаит. Ара даеа цтəзаарахеит. Хтəурых азəгы издыруа-
мызт. Сахəшьеи сарей ашколгы хəлгеит. Аусура хəналага,
хəпсы еиваагеит. Хəбгы атыхəтəан дхынхəит. Дхынхəит, аха
дшыкəз аастə шəынтə деицəаны. Ажəакала, ицсəхəага ааиге-
ит ауп. Аратəи ахəуа ссир ухəа акыр изеицхəн, аха иахьца-
лак, цьара аус иуратəы дзыкамлеит. Уи акəу изыхкəо здыру-
ада, ауаа рышка ацəыртцəа, рылагыларə итəхымхеит. Иаргы
азəы дибар итəхымызт. Имацəра акəзаара бзиа ибон. Азынра
усгы аəны дыəнатəан, ацхынра — ашəшьырафьы. Ихьыз ауп
изыхкəо хгəахəын, цəракəак анахтəа ашьтəхь, Франциакə
ашəкəы дəыкəахтєит. Шыкəсык ала атəк ааит. Ицшаахеит
ицеибашьуаз, уи акəым, афранцуз орденгы ускан иатəашьаз,
изаарышьтит. Аха иара игəы изамырхəеит... Сахəшьеи сарей

ххаз таацэарахеит, цыарак-цыарак ханхақеит. Аоны сани саби аанхеит, аха еспхынра хаауеит аангылара. Цыпх сан дыпсит, иара имацара даанхеит. Изатцэра еихагы даражэит. Аха ицсы ахынзатоу дахылацшлап, дыпсыргы хара хзы дачоуп хгэахэын, сахэшьеи сареи аоны аргылара хнапы ахаркит. Уажэы азэы зымгэацэа ртэны, аус музакэа адэы иқэу, саб акы имоу цыышыа диқэлеит...

Авокзал афынтэ Шамел ател дасит.

— Шарац, хус иадхэалоу еилкаарақэак ыкоуп. Уааир еиха еигын. Авокзал афацхэа сузыцшуп.

— Аихамфатэ милиция аусзуфцэа игэгэаны исыцхраа-ит. Хцэабаа башамхеит. Абилет зтиуаз Ниусиа Никонова хэа цхэыск лфы хнанагеит. Уажэы аус луеит.

Ниусиа Никонова цхэыс фоуп. Ихыицштэылашэа икоу лхахэы ирфуп. Лацхэа ахышэ хэычы иамаз аркны, ацара апхэазара дафуп. Лыстол абжакы абилетқэа чакэаза иқэуп. Ханымнашыла, ацара цхэазара дақэыцтын, хашка даахыахэит.

— Ниусиа, ааигэа иахзеитабхэаз ирфыцны еица ихабхэарц ахэара кастоит.

— Ус аинтерес шэзатцазар ишэзеитасхэап. Асаат акы кала-хэазар каларын, уи ауыха сгэыла цхэыс Марта санлырфыхоз. Уи лыпцха Акэа чкэына бзиац димоуп. Иаалықэшэаны дычмазафхеит, уаанза чмазара шылзымдыруаз. Ахэшэтэырта дантарца, хар лымамкэа дкалеит. Иаха иаалыркэаны ател иасзаап, деицэахеит, шэаанза лыпцы мнейр калап хэа. Икацтараны икази, сыпшэма дсырфыхеит. Машынажэк хамоуп, даара еикэшэам. Еикэшэаны иказар, иаразнак Акэа-нза даагон, аха адэыгбаанфасырта афынза хыхынзалеизгы амфан хынтэ еихэлэшэеит. Асаат фба рзы адэыгба «Москва — Акэа» дақэсыртэарц сызбеит, ишакэзаалак Акэака сым-цар зуам анылхэа. Сара слыццаратэы сызкамлеит. Шыыжнэтэ аус зуан. Заанатцы акэзар, ускан дафакы каумцои? Адэыгба ааимтазы хааит. Дақэсыртэаанза сызлагэежыази? Ибзиашэа

сшымгьежбыз ауп, дара дақәдмыртәар алшон. Ʋ-вагонк рҕы дақәдмыртәеит. Ахпатәи авагон аҕы хәҕны хәннеи, авагон ҕызаф ҕхәыси чкәынаки еибарххон, дақәылмыртәарц. Азеипш вагон ашқа шәца, лхәеит. Уи адәыгба атҕыхәахь иҕан. Уанза хцаанза, иара адәыгба иауахзыҕшыхуаз, идәықәлон. Сызустаз анысхәа, уаха акҕы мхәакәа ашә даалцит. Сгәылагы дөыхәнеит. Ачкәын изгы мап лымкит.

— Ниусиа, ачкәын дзеипшраз, насгы дышҕеилахәаз? — сналазцааит.

— Рацәак сишыклапшу ҕыушы. Чкәына ауки, игуп. Аҕыынс еикәа ауп хәа сыҕоуп, акы ишыан. Амаҕрақәа аушҕтны акыаҕ ишәуп. Ачаз хылҕа ҕыаҕыза ихан. аҕыс сиҕампшцәеит.

— Шәҕылапхәыс Аҕәәҕа идәықәышәцаз даахыоу?

— Иаха дааит. Баша аҕыабаа лдырбеит. Ииашаны, лара уи ауыха деицәахан, илыдтәалаз шәан, аҕел иасит. Уажәы хар лы-мамзаап.

— Ханлацәажәар хҕахын, дабанхо?

— Лакоба иулица аҕны № 29 аҕны.

Ниусиа лгәыла Марта лҕы хәннеи, лара аутра дҕан. Иҕахыаз хаскын циаа дукәак напыла иҕылхуан. Инеиз ханылба, лнапы лҕырақәа ала ирыцкыо аутра дааҕытҕны даахҕылт. Аҕнацәҕа хнатәеит. Аамта рацәак лцәымгацәакәа, хазхааиз сналацәажәеит:

— ...Жәаха шәыҕха дыжәбаразы Аҕәәҕа шәанцоз, ишәҕәалашәозар, адәыгба чкәынак дшәыцақәтәеит.

Лара шәымтак дааипххәыцит, нас лнапы дҕаханы иноулышҕит, ишылгәалашәаз мҕашыо.

— Ааи, мшәан, акыр ихыма?

— Ихыеи, иара акы азәы изимузар?

— Ус дыҕоуп хәа сыҕамызт.

— Дыжәдыруама?

— Дабаздыруеи, усқан ада даҕызымбацызт.

— Шәеибадырма?

— Хънеицэыхарамкэа хтэан, аха хъибадырратэ хзыкамлеит. Иарггы уи дахэомызт. Акы дазхэыцуазшэа, дтынчза дтэан, сара сгэалаказаара шыказ усггы иждэуруеит.

— Азэггы димацэажэазози?

— Дзацэажэодаз, акоридор тацэын, афныцка ииаз усггы ицэан.

— Акэанза шэеиццеит?

— Акэа хфэианза дылбааит.

— Дышлыбааз шэыла иабоу?

— Сыла иамбазеит, аха адэыгба аангылара ачаназнакы, дфэагылт.

— Атахын дахар итахызарггы калон.

— Аха уаха итып ашка дыхнымхэзеит.

— Ихафсахьа шэзеитахэозар?

— Ус цкьа сихэацшуамызт. Ицштэы ихамызшэа, ихы-ифы цэышын. Икьышэ агэы ылгоуп. Илакэа групп хэа сыкоуп.

— Ачаз хылца ихазу?

«Ааи» ацынхэрас лхы аалыртысит.

Адэыгба анаангыла, сынкацеит. Даеа жэафык ракара лыбааит. Адэыгба ндэыкэлеит. Илбааз досу рыфнқэа рышка еихеит, сара затэык сахънеиша, ссызцааша сзымдыруа сгылан. Нас сылацш акэшэеит афны игылаз аган афы ашэацхьа «Амилициатэ пост» хэа ахьаныз. Уахь сфынасхеит. Астол дахатэан амилиция асержантк. Гыларыла рацэак имамкэа, иа-аиланы.

Хъанеибадыр ашытахь снаиазцааит:

— Шэарт ара есымша аус жэуама?

— Шықэсык акара.

— Ус анакэха, дышэзымдыруа дыкам абра инхо цкэынак?

— Дарбан?

— Ихьз, ижэла макьана ихаздыруам. Иаадыруаггы мачуп. Инықэсхьоу афьынс еикэа ишьоуп. Амагракэа аушътны, ацха кьафк ишэуп. Дауп, цэгьала игуп.. Насггы, ачаз хылца ихоуп.

— Ачаз хылҗа ухәоу? — амилиция асержант сажәа дна-
пыөлеит.

— Ааи, ачаз хылҗа ихейтцалоит.

Ижәөахырқәа дөарыхейт.

— Ус азәгы дысгәалашәом.

— Издыруада, ара ааигәа инхо дырдыруазар?

— Уи калоит. Ара өныңссаөыс азәы аус луейт, арирахь инхо
илзымдыруа уаөы дыкәм. Хлазтцаап, — дөагыланы, ашә дны-
лагыланы ибжыы җацаза инаиргеит. — Аниа!

Дааины итыҗ аҗы дтәаанза, пхәыс шәпакы аөмсаг кны
ашә даалагылт.

— Анна, бмыруга аамтала нак инышьтцаны, бааины
бнатәеи?

Сааөсан адиуан игылаз дныкәтәейт.

— Ачаз хылҗа зхазтцә чкәынас хара хҗы инхода?

— Витиә иакәхап, — лхәейт Аниә иажәа алгаха имтәкәа.

— Витиә дарбан?

— Витма Шатухин. Акабель шытцартаҗы аус иуейт.

— Дабабдыруеи?

— Уажәааигәа русхәартаҗы аөныңссаөыс аус зуаз дычма-
заөхан, мызкы иазынапшуа лцынхәрас аус зуан. Ускан ауп аус
зуаз абжаөык аныздырқәа.

— Дабанхо?

— Сыздыруам.

— Иара дзеипшроузеи? — сынлазтцааит саргыы.

— Аукуы, иааигны. Инапгыы агәыр ала акы алеитцойт.

— Иббама?

— Аусураҗы ирхәон...

Иеилкаахаз маҷмызт. Арахь санаауаз ас исыкәҗеиойт хәа
зынза сгәыҗзомызт. Икалап уи ара днымхакәа, иөызак ма
итынхак иҗы дөеизар? Ма ишьта ирзразы арстәи Акәәка
дцазар? Хзышьтоу иакәымзар? Икамло иарбан? Ускан зегыы
җыцны халагар акәхон.

Аимадара кабель шытаттарта аусхэарта ахыкыз иагы-харацэамызт, аха асержант ихатэ машынала снеигеит. Аусхэартафы шыца ахэсақэа рыда уафы дыкамызт. Аиҳабыра, аусуцэа аус ахыруаз ашка икан, уажэшьта хэылбыеханза икалазомызт. Ускангы икало икамло дара рхатагы ирыздыруамызт. Иагыабастахыз, ахэсақэа руазэы акадрқэа рыкэшафы аус луан, уи лыла истахыз еилкаахар калон.

— Витиа Шатухин шэара шэфы ауп аус ахыуа?

— Ааи.

— Усс ииуазеи?

— Усуфуп.

— Аус иуеижьтеи акыр цуоу?

— Хэбака шықаса иреихауп.

— Аус шцеиуеи?

— Хаихабыра рфы пату иқәуп. Азэгы дизашшуаны смахатт.

— Есымша аусура дтыцуеит?

— Дагыагхом, иаци иахьеи аламтақэа.

— Икалеи?

— Ашыжь абригадир хаихабы иеихэон, акабель рхэы амашына ианақэырхуаз, Витиа ишыацэхыц шаттахаз. Ахэшэтэыртафгы дыргазаап.

— Дышэтартама?

— Аоныка дааргеит. Ишыапы дныхгыла-аахгылоит, аха макыана аусура дтыцратэы дыкам.

— Дабанхо?

— Аазиз Ақзба иулица, аоны № 25 ақны...

Ишка анеира атахын, аха ытцгас икастцара сыздыруамызт. Шыапыла сахынзанеиуаз исхэашаз сгэалашеит. Иара аоны дыкан. Ишыацэхыс ичақэаза ифахэан, алаба ицмырхыраакэа изықэырсомызт. Агэашэ афынтэ сылацш шикэшэаз еицш, ачаз хылца шихамызгы, дзеицшроу хэа ирхэахыз ала иара шкакэыз здырит.

— Умацара уоума аоны икоу?

— Сан, саб, сашьа, сахэшьа ухэа аусурахь икоуп.

Афны аңхьа ажь шкэакэа ақаны амжэа еиңынчыла игылан. Атақа акрыфартатэ стол игылаз снахатэеит. Ирхэшэа сңыба бғыыцк ааңызган, иаарееины афыга инақэстеит.

— Шәучасткатэ инспектор соуп.

— Уаанза иказ дабацей?

— Даеаңьара диагоуп. Ибзианы шәеибадыруазма?

— Уматц зуа дудыруазар цәгьам.

— Уиашоуп, уажэшьта сызхааиз ашқа ҳаиасып. Иаңжәацы, аусурафь иухьыз раңхьа ажәала исзеитәхәеи.

— Изтаҳыда, афыза... шәчын сыздыруам.

— Иатахымзар саханы саауамызт.

— Сара исхароуп. Ахәшәтәыртаҳь сшәымган сҳәан, аха ирымуйт.

— Уа ишңароухәеи?

— Сеидру?

— Уеихабыра гәыбган рыртар хәа ушәаны, аусурафь ишухьыз узеит. Харт акомиссия анахзаауа, уи иштәуу гәартар, ари азәы дизгәааны иқәижьзар қалап, изеилшәымкааи хәа иахәағылоит. Убри азын иқалаз шықалаз ашәқәы ианыстароуп.

Исзеитеихәоз абғыыц антара салагеит. Ифны саналга, аихатә ығыеи, ифыз абғыыци ишқа сынрыхеит:

— Раңхьа уаңхьа, нас уара иацуцап.

Аихатә ығыа аасымхны, абғыыц аанкылан днаңхьеит.

— Иухәаз аума ианыстаз? Цьара имыцхәу акы ацыстама?

— Исымбеит.

— Ус анакәха, атдыхәтәан цәахәа ғыцла ианца, — иифыз инеизеитәсхәеит: — Сәахәы сажәақәа рыла ифуп, схала сарпхьоуп, ианцоу зегь иашоуп, снапы атказыфәеит. Атақа унапы атаф, анафсан амшгы, амзагы ухоумырштын.

Ишиасхәаз еиңш ианыкаитца, афыгеи абғыыци сышқа даахеит. Сара уи зымбозшәа снаңшы-ааңшын, рынхашьа сналацәажәеит.

— Шәәхынхо тың бзиоуп.

Витиагы днаңшы-ааңшит, зегь ҕыцбарах ибозшәа. Уи аамтаз сьыба ачабра цкьа аагыганы, Витка имырбакәа аьыга нылаҳәаны сьыба интастеит. Абгьыцгы инапы иахьакыз имкыкәа иаарены иааныскылт.

Сцамтаз акы сгәалашәазшәа, исымәатәны снаиазцааит:

— Сааижьтеи уабазбахьоу хәа схәыцуеит. Анкьа Бабышьратәи аинтернат утазамзи?

— Аинтернат сара стазамызт.

— Цьара хәикәшәахьеит хәа ауп сшыкоу, — сааицхьхәыцаазшәа снаихәаңшит.

— Цәгьарак кәсымтацт, нас хазлеикәшәараны икәзи?

— Исыкәшәо зегьы ацәгьара кәзцо ракәу цьушьо? — саа-ирччеит.

Ғымтзакәа агәашә афынза хңеит. Убаскан цкьа дысгәалашәазшәа, саатгылан, Витиа ила сынхыңшылт.

— Исгәалашәеит.

Витиа ила агәы әешартбааз гәастеит.

— Ааигәа Ткәаңсынтә саауан адәыгба «Москва — Акәа» ала, цхьбжьон Абаата уакәтәеит. Сымәашьозар, усоуми?

Иара ихы ларкәны дааңышәырччеит.

— Шәәашьеит. Абаатахь сымлеижьтеи уажәшьта мызкы еихәуп.

— Ус анакәха, азәы сицәәашьеит...

Ғымш рышьтахь зегьы еилкаахеит. Аиаша шыкәзыргәгәаз аексперт-криминалист иоуп. Атаҳмада иаандағы ианыз анацәатыңи аихатә ьыга ианызи еикәшәеит. Уи Витиа Шатухин итәкәа ракәын. Иаанкыларазы Шамел дсышьтын, шыбжьоншьтахь диманы дааит. Иәаңшыларә әеиттанакхьан. Хьыцьагь ххала ханаанха, дыбзоушәа иаразнак әедныхәа наситәит.

— Ас сбаандаәтәны саагара зыхкьа сзеилкаауам?

— Уцәа иаламшәаэои?

— Акы ҕацаны сыҕазар, даҕаакы иамусын...

Витиа иажәа снаҕыҕолт:

— Хайцәажәара маншәалахоз ҕыысшан, аха акыр хайдхалацәар ҕалап?

Ифашьомыт хайцәажәара иҕазыҕацаны дшыҕаз. Ажәа мыцхәы хамшырц, ахара иаразнак инидыстцит.

— Сентиабр 24 ауа, асаат акы иазынапшуа, Ашьхарцатә улица аҕны № 48 аҕны инхоз аҕахмада Блинов Николаи Борис-ица дурхәырц уиқәлеит!

Иара ашырхәа дҕацҕеит. Акы ихәаанза сапхәа абҕыцқәа згәыланы апапка иқәыз аахсыртлеит. ҕынч бҕыцк аагәылхны ишҕа исырххейт.

— Рапхәа абри унапхәеи?

Иаасымхны дышгылаз днапхәеит. Нас еиҕа илапш нахигейт ианыз ағра имго.

— Иахәо еилукаауейт хәа сыҕоуп, Витиа? Иану алкаа ҕазца аексперт-криминалист иоуп.

— Ииашам! — ихәеит ауп ибжыы цаны.

— Мап узыркуа уасхәап. Аҕахмада иҕы — ҕара унацәаҕып аанымхейт хәа ағра угоит. Избанзар, анапхазқәа унапы иахан.

— Шәара ижәбахт! — уажәазы иҕсы илалт ухәаратәы ибжыы дҕигейт. Сызхатәаз астал амгәа саахан, газет еилахәарак ааҕызгейт. Сапхәа инықәцаны иаахсыртызар, инықәсхыз напхазқәан илахәаз.

— Ашьхарцатә улица ахынцәо ааигәара ажра иштажыыз аучасткатә инспектор ибейт.

— Анапхазкәа аунцәаху?

Акы аарылхны иааныскылан, сарҕа напы инахастцит. Аханы ипжәан, снацәкыыс аапшуа. Уи иахәаапшуаз Витиа инеи-сырбейт.

— Абри унацәкыыс аҕыцоуп аҕахмада иаандаҕы ашьта анзыртца.

— Анацэкьыскэа еипшу мацума? — иахьцалак, ишакэзаалак дсыкэшахатхомызт.

— Иеипшу ыказам. Афыга иустазы ианызы еипшхеит. Сгэы иаанагоит хадхьака апрокуратура аусеилыргаф ифы уанне-илак, афырцштэы кайцар, агэра унаргап. Уи анацэатыпцкэа рыдагы, аанда схытцып хэа анугэитаз, аулицафы цкэынаки згабкы игэыдибакыланы ишгылаз ануба, ухынхэит. Ускан азгаб улбеит. Уара аутрафы уцшын дара рфынархаанза. Архэара ианаавала ауп, аанда уанхыц. Ацкэын изгаб днаскыаганы даныхынхэ, аулица антэамтафы ушнеиуаз днаушкылапшит.

— Ахарантэ?!

— Ииашаны, акыр бжъан.

— Ускак шыбжъаз уи сара шсакэыз идырт?

— Автобус ушақэтээз ибеит. Уи ныкэызцоз дхапшааит. Упатрет анихарба, уидырит.

— Цаара цхашьарам, спатрет абаажэга?

— Аус ахыууаз, акадркэа рыкэшафы.

Асцэкьа дазыпшымызт. Еица акы схэоит хэа далаган, сара изымуит.

— Уфы иааташэо ала ухы узфыхзом. Афакткэа иаагоу азхоуп уанкыларазы. Ус анакэха, хара хус нагзоуп. Уажэшьтантэи аус апрокуратура иртэуп. Уа ируалуп шэкэыла ишьтыхны ахара удцара. Ускан иутаху хэала. Идыр, амц ашьапы кьафуп. Иухэалак, аусеилыргаф ииашоу ииашаму зынза изымариазоуп. Уи ала ухатэ ус ухала еихагы иурцэгьоит. Сара ус стэхымызт. Уда ус хамамкэа хакам. Аамта рацэа хцэумгакэа, ухала зегь ухэар, уашьтан азбыртафы уус ианахэапшуа еиха иузеигьын сгэахэн ауп сзуфэу. Акэымзар сукаатцуеит. Иуасхэаз азхэыцха хэ-минутк устоит.

Интырхэыцааны исхэаз Витиа фымт дааипхьнархэыцт. Илахь инапы напырейекит. Аха лассаамта тынч дзымтэеит. Уажэы-уажэы днахэы-аахэуан, зынза амат еипш акэын дахьтээз дшыхэытцэыхэытцэуаз. Иубартан дшылакѡакуаз. Хэ-

минутк ракәым, ицегь инахыст аамта. Зынза дсырццакуамызт. Сапхьа агазет икәыз аанкылан сапхьошәа сафын, аха Витиа сылапш игсыжьуамызт. Уажәшътә иазхоуп анысгәахә, агазет нықәцаны снаихәапшит:

— Сузыпшуп.

— Ишәхәаз иашоуп. Атаҳмада дсырхәырц снейт, аха дыс-шыырц сгәы итамызт.

— Уара иушьуа анцәа дишьуам хәа, апсразы акгы имышьит.

— Ипсы тоума? — уамашәа ибеит.

— Ааи.

— Аиаша шәхәону? — исхәаз иахьцалак агәра игомызт.

— Ишубо, сыхәмаруам.

Ипсы аавигеит. Ихы ифнапык рыла иааникылт.

— Сара дысшьыз ҫысшьан.

— Ишпакалеи? Зегь аханытә иахзеитахәа.

— Исхәоит, исхәоит, ишпасымхәахуеи, — икаитцаз аитахәара дахыццакуа дналагеит. — Уи ирхәра тыпх аахыс сгәы итан. Ифны ашьтахьала аимадаратә кабель шытахцон. Убаскан атаҳмада сааишьклапшит. Афны дафушәа анызба, ацара цәахны ишпаимам сгәахәит. Зны аспычка стахушәа, даҭазны зык злаажәша атәца ухәа снейуан. Иара снейра шитахымыз збон. Снейра зитахымхо ацара итәахны имоу дахьацәшәо ауп хәа сгәы иаанагеит. Даҭазных, х-маатк уатәынза апсахра стахуп хәа иасхәеит. Акрыфара дафын. Бзиала уаа-беит ыкам, акы унацха ыкам, ҫымт дфагылан, дахьышталоз егы ауадаҭы длыфнашылт. Аха ашә цкәа иаркымызт азы, избартан ацара ицәарта ишатикуаз... Ускан сгәы итаскыз анагзашьа ыкамызт. Жәаха ҭенак, аусура ашьхахь адәыҭба сақәтәаны сааит. Асаат 12 рышка аусура ианалага, игәашә снадгылт. Афнутқала асапат ҭан. Слапшы-фәпшит. Аулица ауразоуроу итацәын. Аанда снахыт. Амацурта ашә аафсан ахышә хәычы иамаз ашьшьыхәа снадгылан, сынкылпшит. Иара дтәаны ателевизор дахәапшуан. Нас афны саавагьежьит.

Дахыышътало ауада аҕенҕыыр снадгылт. Иаркын. Сҕыыба иҕаз ачаҕы ааҕыганы, абз аҕаҕаны санҕаха, иаатит. Аҕунуҕкала азарза аҕаршәымызт. Сныҕнаҕалт. Алашара наркны, акаруаҕ ианыз аҕарта ҕыштыхны снаҕаҕшит. Акгыы аҕамызт. Издыруада аҕунуҕка иҕазахызар сгәахәын, арҕәычра салагеит. Алгаха смоут. Амаҕуртаҕы астал аҕынтә чхыпк каҕаит. Уи абжыы иахылҕыз, сус сааҕәыганы саарзырҕит. Ателефизор абжыы гомызт, иаҕәихзар аҕәхарын. Иеимаажәқәа ишьхарҕаз шытархәазо дааиуазшәа анызба, снейтаҕан, ашә ааҕсан ашифонер игылаз снавагылт. Алашара арҕәаха сахымзеит. Ҕха кьаҕк ижәҕахыр иҕарҕаны, ашышыхәа дааҕнашылт. Алашара азыркыда хәа игәгыы иаанамгеит. Икаруаҕ данахагыла ауп, ииарта еилажәжәа ишышыҕаз аниба. Дааҕылт уамашәа ибаны. «Изакеи, мшәан?!» — ихәан, даахьахәуашәа анызба, аҕәа саланы салҕызшәа, сааҕсан аҕәардә иқәыз ателефизор ашыапы ҕыштыхны ихы сасит. Акәымзар, даахәыр сибон. Акгыы изымхәо длейқәаҕаит. Снейаххын, иҕсыҕ леигаҕеиго анызымба, дысшыт сгәахәын, сшәаны аҕенҕыыр ахь снейхеит...

ЗГЭЫ ИААНАГОДАЗ?!..

Жаахаенaк aпрокурор «Ацхыраара ласы» афы ашәкәтәфәра геейтон. Убра илацш ааизникылт март 16 ауыха, 23 сааџи 56 минуџи рзы ахәшәтәыртахь зхы цены инагаз ауафы Ладикәа Леиба. Уи излеихәаз ала ианџан, ижәны дшаауаз дкахаит. Ихәра злаказ ала, иаразнак ахәшәтәырта аџалара идџан. Аха иара имукәа афныка дцеит. Ладикәа ахәшәтәыртафы ишьџамлара акәхап, апрокурор иавибейт, азәы дипказар, нас дыршәаны мап идыркызар хәа. Игәаанагара ашәкәы ианџаны амилиџиа рахь иаашьџан.

Уажәы ашәкәы саџхьа икәын. Аханы Ардашьыл Хәәтхәәт-иџа фломастерла инапы акәфын: «аф. Ш. Амџар. Ишьақәыргәгәәтәуп.» Гәаныла апрокурор сизагьуан сахьтәаз. Аус мыџхә? Иабәтаху шәкәыла ашьақәыргәгәара Ладикәа Леиба азәы димпказәа, дкаҳаны ихы шыџеыз. Уи ада дәеа уск хамамызшәа.

Сгәынамзара сгәынамзара акәын. Адџа исоуз, истахы истахым, инагзатәын. Ардашьыл Хәәтхәәт-иџа ари аматериал анситәоз ихәейт: «Иаарласны уалга». Зегьы имариоушәа рбойт. Рызынтәыикгы џшаатәуп, рфахәқәа рфыхтәуп. Иеизгахо аматериал ала ацәгьара шыџамлаз анеилкааха, аус хәәтәхойт. Апрокуроргы еиликаарын, икалаз афы цәгьара шатџамыз, аус архив ашка иџарын, баша аамџа раџәеи хџьабааи аманы.

Раџхьа иргыланы, Ладикәа дбатәын. Аус ахьйуаз аучасткатә инспектор ила еилыскаахьан. Аџел санизас, шыџбжышьџахь аусурафы иерымхны дааит. Иџкәынра дааџысуама ухәаратәы дыџоуп. Игылара раџәак икамкәа, дыџџәаауп. Деилахәоуп деиџкааза. Ихәхәы еикәәтәә ганха ихәоуп. Цкьа уахәәџшыр иаргәџыстақәа рфы ашлара ахьаланаџсо убойт. Иаџхьа иџатқәа иџаџаза иамоуп. Уажәыгы ихы абинт акәыршоуп.

— Сызхаашәыңхыз сзеилымкааит, афыза акапитан? —
дшаафналаз еиңш дцааит.

— Абри шәхы иахыыз еилыскаар стахын.

Исхәаз уамашәа ибеит.

— Схы иахыыз, саҗамзааит, шәзәзцаауеи?

— Иумбои, ухәра злаҗаз ала, иаразнак иудтан ахәшә-
тәыртәфәы ашьталара, аха уара мап укит. Иауеи?

Дааччеит.

— Уамак сыхыызшәа.

— Аҳақымцәа еиҳа ирдыруеит.

— Ирдыруа акгыы ыҗам, — инапы аайкбеит.

— Нас иухыыз шухыыз хзеитоухәандаз?

— Азамана. Уи аены аус зуан. Аусура ашьтахь ауалафахәы
аиура иахкыаны сфызакы сареи акакалкырҗа № 3 афәы хнеит.

— Шәфыза дарбан?

— Хәшыт Гәзааа... Хәхынеиз хлатәан, хқьафқәа җацаны
хәагылт. Афны санааи, сабхәында чкәын дыстазаарын.
Аңшәмапхәыс ххәы лырхиахьан. Хлатәан, еиҗа асас тәыца-
қәак идызжәылт. Уиакәхеит, исылшози зышәгәахәуа, сашьит.
Хангыла, днаскъазымгар зымуит.

— Саҗамыз шәажәа сахьаҗыло, аха дызустада шәабхәында?

— Диуан Транць иоуп.

— Дабанзатәиу?

— Бзыңтатәи афныргыларатә комбинат афәы аус иуеит.
Уа дагынхоит. Ишысхәахьоу еиңш, днаскъазымгар зыму-
ит. Иара, иаҗахым ихәеит, аха... Иҗалаша акәзаарын. Автобус
днакәыртәаны сшаауаз ауп, шыапы сыҗамызшәа, сышьҗкыаны
шьҗахьла сышкаҗаз.

— Уабакаҳа?

— Оҗар Демырць-иҗа иулица, ахпәтәи абжьаларҗафәы. Ама-
ла, ирласны сгылт. Метрақәакгыы снеит. Уаҳа сгәалашәом. Схы
здыруа саныҗала, амилиция аусзуоҗәеи, аҳақымцәеи схагы-
лан. Нас соушәышьт, схәан, аха ирымукәа ахәшәтәыртәхь сыр-
геит. Сыхәра рыцкыаны ифәрхәеит, агәыр сыларҗеит.

— Издыруада, укамхакэан, ухы азэыр дасзар?

Иара даапышэырччеит:

— Афыза акапитан, сара уажэшьта ѡажэи жэаба шыкэса срыкэуп, схэычума?

— Исхэаз уамак аттам. Ижэны укэан, иугэаламшэар алшоит.

— Ижэны сыкэан, аха сыхшыѡ ыжэмызт.

Иихэаз шихэаз еипш зегы ашэкэы иантэаны иапхэа иныкэстцеит.

— Изакэи? — изеилымкааит.

— Иухэаз шухэаз ианыстэама?

Иаасымхны днапхэеит.

— Ааи, афыза акапитан.

Ус анакэха, ухала иантэа: сфэхэы сажэакэа рыла иантэоуп, сарпхэоуп, зегы ииашаны иануп, снапгы атэзѡеит...

Ладикэа дышдэылтэыз еипш, сѡагылт. Уаха пшра кэатэакэа Бзыпкэа илыкэсыршэит. Аѡныргыларатэ комбинат афэ ирласны слеит, аха истэхыз ипшаара саатк инеихэны садхалеит. Чкэынцэакэак сыцхрааит акэымзар, ипшаара акыр садхалон. Аихатэ цех афэ хэикэшэеит. Аѡнуткэа уцэажэаратэы икэамызт. Аусуратэ шыкыбжыы улымхакэа тэырхуан. Аихэабы дахтэаз хлыѡнашылеит. Итэаз ѡагылан, аамтэак ххала хэанрыжыит.

Сеанисырдыр ашьтэхэ, иазтэаара ашкэа сиасит.

— Шэарт жэаха март 16 азы шэымахэ Ладикэа ифэ шэыкэан.

— Ааи. Ааигэа исымбацызт, избаразы снеин. Шэызхэзтэаи?

— Шэнаскыаган даныхынхэуаз ишакэым дкахан.

— Ус шихэуаз сцэа иалашэон. Ауыха икыаф тэны ауп аѡны дшааиз. Сахэшьа ххэы анлырхиа, мчылатэкыа ишызымуаз тэыцакэак сыдижэылт. Уи азмырхакэа, снаскеимгар имуит. Игэгэаны дкахама?

— Иуадаѡцэамкэа ихы кыдкэеит. Автобус шэанакэтэоз, шэыда азэыр гылазу?

— Мап.

— Аулица шэаныланы шэахыауаз уаѡгы амѡафэ дгыламызт, азэгы дышэпымлеит?

- Мшәән, усқан ауаа рышьталара иахыңахъан, иуңылодаз?!
- Шәымахә ижәны даныкоу, агәаара иманы жәдыруама?
- Идсымбалацт.

Ахәшәтәыртә мрагыларахътәи аган афы хазы икоуп «Ацхыраара ласы». Адкылартафы дтәән издыруаз амедицинатә еихәшья.

– Стелла, март 16 ауыха Ладикәа Леиба дахътауу збар сҭахын.

Лаңхья ашәкәы кьақьаза иқәыз абгъыцқәа ааихлыр-шәшәеит. Ианылыпшаа, лнацәа нақәылкит. Ирацәаны ишын, насгъы, еилкааны аңхьара удашын.

– Иара даазгыз роуп еилыскаарц истәху? Шәарт аңшаара еиха ишәзымариоуп.

Уи дзыңшызшәа днаңхьеит:

«Отар Демырць-ипа иулица ахцатәи абжьаларта афынтә «Ацхыраара ласы» № 5 даанагеит.

– Иакәтәаз?..

– Аҳақьым Света Хәлуашьңхә, амашьынаныкәцаф Ашот Мартиросиан...Ахәра аус адиулеит аңкафы Арушьян Цәызба».

– Аус анбаруа, ианбазбари?

– Иахья аус руеит.

– Уажә иабакоу?

– Уажәытәкьа, – лаңхья иқәыз даҭәа шәкәык днахәаңшит, – Шәлиман Ажәәнба иулица афны № 29 ахь ицеит. Саатк акара иаанхар калап.

Аамта тацәы исоуз схы иархәаны аңкафы Арушьян ишкә сәыхәнеит. Уигъы дңаңшыафын. Иареи сареи хәибадыруеижьтәи акыр цуан, хәгъеишызцәән.

– Жәаха, март 16 ауыха аус ууан? Иугәалашәозар асаат 23 рзы «Ацхыраара ласы» афы днаган зхы цәыз Ладикәа Леиба.

– Ааи, ааи, ишңасгәаламшәо. Ихәрагы мариамызт. Саатк инеиҳаны садхалт. Саналга, хара хфы ушьталароуп анысхәа,

акыр сыхьызшәа ихәан, имуит. Мчыла дызлашьтоутдои. Иижәыз инаруазар акәхарын. Нас ишьтамлара изеицәахар, иалтцуаз азы игәгәаны игәшичантцаз ашәкәы ианыстейт.

— Ихәра иахәеи?

— Ө-гәаанагарак. Дкахаит, ма игәгәаны акы ала ихы иасит.

— Ухаҗа узаатгылоу?

— Дкаҳазар калап, ихәра злакьашьыз ала...

«Ацхыраара ласы» аҗы саннеи избарц истахыз ааихьан. Аҳақьым ачымазаф иаалгаз агәырқәа илалтцон. Далгаанза амашьынаныкәцаф иҗы снейт. Имашьына амотор ахьтагылаз дтыхо дтан. Санидгыла, дызҗыз даакәытын, ахәша наганы икәз инапы акасыжә ала иааирыцкьейт.

— Шәызхахашьтоу здыруейт, — ихәейт иара. — Ашьхарцатә улица аҗынтә хаауан хара. Отар Демерць-иҗа иулицаҗы ами-лиция аусзуфы дгылан. Инапы данфаха, аанымгылашьас исы-мааз. Иацхьатәкьа саанҗаст.

— Шәышкә ател хасхьан, — ихәейт иара.

— Икалей? — днаиазцааит аҳақьым.

— Ахцатәи абжьалартаҗы ауафы ижәны дышьтоуп. Шәы-меида хамамкәа ишьтыхра калом.

— Даабап, нас, — анылхәа, амашьына ацскы аартәины, абжьаларта хныбжьалейт. Харагы хамнейт. Гәашәк аафсан амедицинатә рыжәтәхыпсаарта рмашьына ахыгылаз хнадгылт. Аафсан ихы икәыжь, ибҗа аанда икыдцаны азәы дадтәалан. Аҳақьым днейт, сара смашьына слымбааит. Дхәызаарын, рапхьатәи ацхыраара наитаны, амашьына днакәыртцан, даахгейт. Уаха акгы сыздыруам.

— Амфаҗ шәаанызкылаз амедицинатә рыжәтәхырцсаарта аусзуфцәа роума?

— Ааи...

Аҳақьым Света Халуашьпҗа санлазцаагы ари ауп илхәазаз:

— Рапхьа ханихагыла, ижәны дыкәз җахшьейт. Нас цкьа санихәапш, ихы ашьтахь шцәаакыз збейт. Иаразнакала уа

Илахь ааимаирццеит.

— Уажә цқьа исгәалашәом.

— Цьаргьы ианышәымтцазoi?

— Ишқанахәмтқо?

Иаңхьа ижәпаза иқәыз ашәкәы кьақьа аахиртит.

— Абар иахьану. Сара соуп изышты.

— Изхыштыз?

— Ижәны иқаз азәы дкажьын.

— Иуазхәада?

— Ател иасит.

— Иасыда?

— Дыпхәысуп.

— Лыхьз, лыжәла, дахьынхо?

— Ус акгы лымхәазеит. Ател данас, атрубка шытысхит.

Пхәыск илхәеит Демерць-ица аулица ахқатәи абжьалартафьы азәы ижәны дышкажьыз. «Шәаангыл», — схәеит, илхәаз ашәкәы ианыстцарц. Ашәкәы аахыртны афьыг анааныскыла слазцааит: «Ател иасуада?» Лара инсфалырхыт. «Ател иасуа илашәхи, ахьтаха дышытапсыр атқкыс дыжәгар еиха еиғьуп». Атрубка нықәылтцеит. Ател иасуа дызустоу аныстцар шахәтоу ухәа лахәаха сылымтеит.

— Нас, ишқанышәтца?

Ианыз днапхьеит:

«Отар Демерць-ица иулица ахқатәи абжьалартафьы ижәны иқоу дкажьуп хәа пхәыск ател дасит. Уахь идәықәтцан ами-лициа асержантцәа Гәынбеи Мықәбеи. Ижәны ишьтаз ихы пҕын азы, уантә «Ацхыраара ласы» дақәтцаны ахәшәтәыртахь ддәықәтцан»...

— Ишәыштыз шәаарыпхьей.

— Уажәытәқьа.

Егы ауада афьинтә рфьыцагы аафнашылеит. Сара ацапшьафьы ицхыраафьы Мықәба Кан снаиазцааит:

— Ихы шыпҕеыз иалудырааи?

— Ҳарт икажью ишьтыхра азин ҳамам. «Ацхыраара ласы» ашқа ател ҳасроуп.

Ускан ачапшыаф иҳабжьеигеит:

— Избанзар, икажью ижэны дыкамзар калоит, икалоит ицсы мацханы дыказар. Ус икоу амашынафы акы ихьыр? Нас ҳара дахшыу, ихала дыпсу зоухэода? Угэра згода? Убри азын ауп икажью ишьтыхра азин зҳамам. Амала, «Ацхыраара ласы» ааиаанза ицштәуп.

Ианааилак, ацхыраара итатәызар, уа иртоит, деицәазар дара дыргоит, баша иғәғәаны ижәтқәканы дкажьзар, ҳара даагаратәи дхартаит.

Асержант ишқа снаҳәит:

— Абжьаларта ырлашазма?

— Абжьалартафы идуцәамкәан хыцьара иаркын, аха аура-зоуру цқя иазырлашомызт.

— Иара дахышыьтаз?

— Ҳарт алашарақәа ҳаман. Цқя иниқәырқханы ҳанихәапш, ихы ашьтахь ашыа иаганы ишықаз иауҳамбахуаз. Иаразнак ахәшәтәыртахь ател ҳасырц хазбит. Амашына итагылаз ара-циа аус ауамызт. Нас амашынаныйкәцаф, милиционер амқаду ашқа дсышьтит, имқасуа машынак аанкыланы ахәшәтәыртахь ицҳарц.

— Ааигәасигәа инхоз ателефон рымазамзи?

— Алашарақәа ырцәан.

— Икажыиз изы азәгы шәимазцааит?

— Мап.

— Абжьалартафы азәгы дшәықәымшәеит, азәгы дшәым-беит.

— Мап, мап.

— Иара дахышыьтаз арбара шәылшо?

— Иҳалшоит.

Абжьаларта кьафын. Акатран ықәыртәан. Ұымсагла ицссазшәа ицқьан. Нақ-аақ җажәақа тзы иреихамкәа ибжьан-

хауан. Харт ын дук аңхьа хаатгылт. Аихатә гәашә пшза аҕы «27» хәа ианын. Аанда зеггы шәыга шкәакәала ишәын.

— Абра ибга кыдтакы дтәан. Ачапшыа ицхыраааы агәашә аащыстәҕыа аанда инашьтыз инацәа нақәикит. Цыа снапшы-аапшит. Аха ибга ахькыдыз ада акгы сылапш ицамшәеит. Ибга ахькыдыз цыарак ашыа кыдваланы икан, ус ахара уахәапшуазар, иузгәамтауа. «Данкахауаз ихы ахькыдкыаз акәхап», — аасгәахәт. Аха икалатәҕыаз здыруаз амилицияхә ател иасыз аңхәыс лакәын, хымпада.

Апошты аихабы дысзыпшны дыкан. Уанза ател сасы истахыз иасхәахьан, абри аамтаз уааи анихәа, шәымтак иахмырпакәа икабинет ашә аартны слыфнашылеит. Харт рацәак хаизааигәацәамызт, аха хаибадыруеижьхеи акыр цуан, хахьеикәшәозаалак аңсшәа хабжьан. Сзыихәаз азы иаразнак иеазыкайтцеит.

Иаңхьа абгыц икәыз аашьтыхны днахәапшит:

— Уи абжьалартаҕы инхо рахьтә пшьык роуп ателефонқәа змоу.

— Иахьынхогы анышәтцеит.

— Хәарас иатахузеи?

Асия сыманы сышиашаз ахпатәи абжьалартахь иныкә-сыршәит. Ладикәа дахьышьтаз снадгылан, снапшы-аапшит. Абра дахьышьтаз избаз лоуп ател иасыз. Нас дызлалбеи? Заанда дадтәалаз дырбартам. Ус анакәха, рҕаңхьа инхо роуп дызба. Асия снахәапшит. Абар ател иасыз дахьеилкааха. Асия атдыхәан ианыз Кәакәа Нартпха лакәын. Лыфны аномер 10 акәын. Уи хәңхьа игылан. Амәа аапцәаны агәашә снадгылт. Уажәоуп агәашә аҕы ашыра ианыз ангәастә. Хгәахәаннатон алацәҕа шрымаз. Аңшәмацәа хазларыпхьаша атәтәа цыаракыр иамазар сгәахәын, акгы сымбеит. Аҕытра иаңсамызт, аҕы инахараны игылан, насгы аҕы мрагыларахь ихан. Ус сышгылаз ауп ргәылацкәын агәашә дшаатыцыз.

- Арпыс, ара инхо Кэакэа Нартпха лоума?
- Ааи, — ихэан, даатгылт.
- Уахь снейр сҭахын, алацэгъа сацәшәоит акәымзар.
- Сара адырра лысҭоит, — ихэан, днагьежыт.

Дымнеицызт сгәахәуаны еипш, афны ашә аартны даадәылцит пхәыс харакык. Уахыналыхәацшуа фынфәжәака шықәса дыртагылазар қалап. Лхахәы рхәуп. Лхы-лҭы пашәза, лқьшәқәа атәахтәацшъ ижәпаза икәжбуп. Ишьтәхәазома ухәаратәы, апхьа рқьаны афнытә халат илшәу, ашәт қапшықәа агәылапсоуп. Лнацәкьарақәа рҭы акака, фба-фба ахымацәазқәа рхоуп. Данааигәаха ауп даныздыр. Акрыфарта № 3 аҭы абуфет дықәгылоуп. Ларгьы сылдырт.

- Бзиала шәабеит, шәааи арахь!

Фынтә илысмырхәеит. Афнықа хнеит. Асасааиртатә уада цәгъала ибзианы еилыргоуп. Афныматәақәа ицырцыруа иуфәцҭоит. Адашма икәыршәу игәагыны уаграгыларатәы икам. Агазетҭи ажурили зқәыз астал хыгьежь лақәы снадтәалт. Лара иаразнак икәыз аақәыхны ашәыр зныз ахрустальтә ваза аақәлыргылт. Ак схәаанза акониак «Ахтамар» аақәлыргылт, ари азы сааизшәа. Аха изыжәратәы сықазма.

Сшықалаз лцәа иалашәазар акәхап, рапхьа дынсазцааит:

- Шәаазгаз бзиароу?
- Жәаха атәл шәыззасыз иус азауп сзааз.
- Атәл сыззасда? — исхәаз уамашәа илбеит.

Азныказы агха сыхьма аасгәахәит. Аха уажәшьта хынхәышьа ыкамызт.

— Март 16 ауха, шәфәпхьа инхо раанда иаджылаз иоуп зызбахә сймоу?

— Аа... уажәоуп иансгәалашәа. Атәл сахьасыз ииашаны икасымтәзеи?

— Ишпәиашам, аха дшыжәбаз атәы инейтцыхны исахар сҭахын.

— Ишпашәасхәара? Аамта ашьталарахь инейхьан. Саргьы уахь схы сырхахьан. Уанза агәашә асапат афәстцарц сдәылцит. Агәашә аҭы снапшызар, хатцак дзазо амфә даныланы дааиуе-

ит. Цэгьалатѣкѣа ижэны дшыѣоу убарѣоуп. Ииулак, дшааиуаз, Мишараа раанда днадхалан, ирыгѣгѣаны иааникылт.

— Миша дарбан? — лажѣа снаѣыѣлеит.

— Хѣаѣхѣа инхо.

— Дкамхазеит?

— Мап. Аанда кны дзазо дгылан. Уаѣа дышзымѣоз ѣашьомызт. Сышихѣаѣшуаз сылаѣш дакызшѣа агѣарахѣа длеизѣѣѣит. Нас сгылоит хѣа далагеит, дзымгылт. Данзымгыла, иѣыриашан, ибѣа нкыдѣаны днатѣеит.

Еиѣа лажѣа снаѣылт:

— Длеизѣѣѣу дкахау?

— Ашьшьхѣа дтѣатѣѣкар иѣахызшѣа...

— Иара дшѣыздыруам, дагьышѣымбаѣызт:

— Ибжѣоу ижѣдыруа ауп, аха сыла ѣаруп. Цыаргьы дагьысымбаѣызт. Иахѣцалак дуаѣыми сгѣахѣын, дрыѣѣхашѣаны амедицинатѣ рьжѣтѣхырѣсаартѣахѣ атѣл сасит. Иагѣа умхѣан, ауыха ѣэгѣала ихѣтан, дышьѣаѣсы дѣар алшон...

— Ижэны дабантѣаауаз?

— Марушьа лѣынтѣ акѣхап.

— Марушьа дарбан?

— Хѣгылаѣѣыс. Аѣны № 13 аѣы дынхоит.

— Аус абалуа?

— Дтѣанѣаѣуп.

— Нас, уи лѣынтѣ даауан?

— Ус сызхѣом.

— Нас шѣгѣы изхаанагеи?

— Лыда ауаткаршыра азѣгы иѣизом.

— Илыршратѣы илымои?

— Акыр лымахума?! Атѣтѣ шѣоукы илзааргоит. Аѣыжѣѣа неины иаархѣоит, алитрабжа хѣа ма ѣшьмаатѣ хѣа.

— Идлыржѣуама аѣнгьы?

— Акгьы агѣхѣаа лкым. Арахѣ илѣиуа иужѣратѣы иѣандаз.

— Аучасткатѣ инспектор идьоруу?

— Иазхәахьада?
— Иахәазаракәын. Шәартәгәылацәа акгылашәымхәазаци?
— Ишҗалахамхәац. Знык, җынтә аума? Агәхьаа лкым. Зны-
зынлагы хартгы хдырҗыхоит, алитра җацәкәа кны аҗыжәцәа.
Еиҳарак шыжыымтанла.

— Избан?

— Марушья лыҗны акәу җышья. Иацы исзымычхакәа
ажәкәак ласхәан, ибзиашәа агәылацәа сыдгылеит акәымзар,
хатҗатас дсеисуан.

— Уи еипш икамларазы амилицияхь адырра җатҗатәын.
Уажәшьта еиҗа сызхааиз ашҗа хәиасып. Иара данаауаз
җыаракыр дкаҳаны жәбама?

— Мап.

— Амҗа азәгы данзамзи?

— Уаҗы дсымбеит. Саҗамыз, аха иҗалеи?

— Ижәбаз ихы җеын. Харт иахуалуп исыз дыҗшааны
икәнага иакәыршәара.

Уамашәагы ибатәым. Марушья аҗны иандлыржәлак,
агәашә иҗыҗаанзагы ианеисуа ыҗоуп...

— Амилиция аусзуҗцәа анааи жәбеит?

— Урҗ ирласны иааит.

— Уанза азәгы иҗы дымнеит.

— Уаҗы дымҗамсит...

Акоридор аҗы аучасткәтә инспектор даасҗаҳаит.

— Мшыбзиа, Шараҗ! — имҗатәны инапы иааишьҗыз
иоусмышьҗкәа иананыскылт.

— Бзиа збаша. Ушыстахыҗҗәкьаз усыҗәшәеит, — макьана
инапы искиз аусышьҗуамызт.

— Саҗамыз, даҗазны! Саҗхоит!

— Унсырхом.

Ииулак инапы аасымхны исааҗ днахәаҗшит.

— Саҗхоит.

— Узыҗхо арбан?

— Аҳаирплан.. Карагандақа сцоит.

— Бзиароу?

— Ибналан икоу Кэычка иеытэахны дахыыказ еилкаахе-ит. Мышьа Гаруацшыи сарей хцаны даанахыларц азы, ишубо, амѡа ҳақәгылоуп. Акыр ҳаутома?

Сцъыба сынталан, еилаз ѡажәи хәба маат наистеит.

— Итабуп, — ицъыба интеитцеит. Идәықәламтаз даадгылт: — Акыр утахызма?

— Уахбахылацшуа аґы инхо Марушьа лзы снуацаажәар стахын.

— Еита атуристцәа ашәкәы итаѡымкәа аѡны иѡналцеит?!

— Уи акәым. Ауаткаршыра лтилоит.

— Дақәытхьеит, мшәан?

— Уаанза даґызма?

— Даґызма хәа ауп иухәо. Лзанаат акәымзи, хаала ххәатәы анхалымта, лыкт кастцеит. Аха лықәра ахьааихьоу ала, ашьаус дақәуршәап хәа укоу? Административтә комиссияґы днаган, аштраф лыршәаны дхаршәеит. Уиаахыс илыдбалам.

— Акыр цуоу?

— Уажәшьта ѡышыкәса ирықәуп, аѡыза акапитан. Далагах-ма?

— Лгәылацхәыс илхәеит.

— Илзаахцаз лхаштитубо?! Уи ишәақәо дреиуам. Ицхамшьо, еиґамск лоуп, акґы лыдбаламкәа ус ахаха улыднагалт хәа акґы уллыршом...

Убастәкәа агәылацхәысґы илхәахьан. Нас ҳаицеажәара иманшәаланы имѡаґасыр, ауаткаршыра шылтиуа дақәктәын. Уигьы ақатцара мариамызт. Марушьа илдыруа ракәымзар, ил-зымдыруа азәґы иаалырхәом. Иахьцалак, ианақәыск, иалтцау хбарын. Арыжәтәхырцсаарта аґы снеит. Аенышьыбжьон ижәны иказ ѡыцъа тақын. Азәы ааигәа акәын данаагаз, еґы акыр цуан, хар имамкәа иижәхьаз ихыцсаахьан. Ацацшьаѡы сызхааиз аниасхәа, изхыцсаашәа иказ даѡнеигалт. Иқәра

ииашаны иузымдыруазар, пшрала ынѡажѡака шықѡса дреихам ухѡарын. Убас арыжѡтѡ мыцхѡы ажѡра заанатцшѡ даражѡхѡан. ѡажѡи ааба шықѡса ракѡын дызтагылаз. Ихѡхѡы еилажѡжѡа, ихѡѡы рыцкъамкѡа. Икѡаѡ ахѡда маѡѡак алымт ақѡын. Уантѡ зымбацкѡа айқѡа ишьѡаз, ишьѡтахѡ, ахѡынцѡа дахѡылахѡаз акѡхап, иғѡашзѡ иадѡаланы икан. Арыжѡтѡ иарчыз илақѡа кацшыын. Инапкѡа цыс-цысуан. Уи сылацш аазныскылошѡа аниба, зны ишьѡтахѡка ицѡахуан, даѡазны ицѡыба итѡитцон, аха атцысра изынкыломызт. Атцыхѡтѡан, ихѡ инапаѡы иааганы, илақѡа тырхаха ацацшыѡѡы днѡиѡѡацшын, ихѡара далагеит.

— Аѡыза алеитенант, сыгѡра жѡга, уаха цѡыцак аѡы шысымжѡуала. Икалозар соушѡышьт!

— Шакантѡы изжѡуам хѡа хѡухѡахѡеи?

— Иагѡарааны исхѡахѡазаргѡы, уажѡшьѡтанахѡыс ажѡра сакаѡыцуѡеит. Соушѡышьт. Ижѡбап. Шѡѡахызар ашѡкаѡы снапы анцѡаны ишѡзаансыжѡуѡеит. Уи ашьѡтахѡ знык иадамхаргѡы ижѡны сыжѡбар, ажѡакгѡы схѡом, иаразнак аѡыжѡцѡа ахѡырхѡшѡтѡуа сдѡықѡышѡцѡа.

— Угѡрагара уадаѡуп.

— Даѡазнызатѡык сыгѡра ганы соушѡышьт.

— Ибзиоуп, нас, даѡазны ухѡатѡы хѡцѡаны уоусышьѡуѡеит, аха уаанзѡ абри амилициѡ акапитан иихѡаз кацѡатѡуп...

Сара истѡахыз иааркѡаѡы изѡитѡхѡара сналагон еицш, саакѡихит.

— Икацѡуп хѡа ишѡыцхѡаза.

Даѡа ѡыцѡа ашахѡтцѡа аашѡтыхны Марушьѡ лгѡашѡ азааигѡара хѡагылт. Аѡншѡѡы иѡѡѡыз алитрабжѡи х-маѡѡки наистѡан, агѡашѡ дынтѡлт. Ишаабоз ацшѡмапхѡысгѡы дааицѡылт. Шѡымѡтакгѡы иадымхѡлт. Иикыз ааимхны аѡны иаавагѡъжѡйт. Хѡртгѡы амашѡына хѡатѡыцѡын, хѡнарышьѡтѡлт. Аѡнашьѡтахѡ асоура иѡѡаказ лаадѡылцѡымѡтѡи хѡнѡирѡи еикѡшѡѡеит. Аха лышьѡтахѡ хѡаиархан азы хѡлбарѡамызт. Рацхѡа аѡара имымхкѡа, ауатка

илимтеит. Убаскан ауп халбаратэы ханцэыртц. Сара амилициа
матэа шысшэыызгы, хэгэхэаа лымкит.

Сара иара снаидгылан, иикыз имхны снаиазцааит:

— Ари закэи?

— Изакеи, изакэи, ижыгь уаткоуп! Стынхак истар камлазoi?
— дынсэацалеит Марушэа.

— Дышэтынхатэжыоу? — сналазцааит.

— Ааи, сан лахэшыа лычкэын иоуп. Усоуми? — дыпхамшыакэа
иаргы днаиазцааит.

Иара анфимт, харт хшеицыз иаулзымдырхуаз. Лылақэа
цархэыланы дагынаихэацшит. Амамиқэара налфатэеит, аха
ус имарианы лычхалтап хэа лгэы итамызт.

— Атира шыкамло шэзымдырзoi?

— Дрыцхасшыеит, исмоур калом анихэа. Хуаами, мшэан?

— Излыхи?

— Ашэыр.

— Уажэаану?!

— Ианаамтаз иршын.

— Мшэан, шэутра шэыр тагыланы избомеи?

— Саб ифны афынтэ иаагоуп.

— Ицегь акыр шэымоу?

— Имачуп. Схазы ауп изсымоу, истизом.

— Иара хбап.

Илтахымхеит, аха сандэықэла акгы мхэакэа
дناسышьталеит. Хэхыыфнашылаз, акакалкырта еипш икан.
Астол ацынхэрас ауалыр аархэны игылан. Аханы иқэгылан
чанахк азна апомидорртцэи ча кыакыакэаки. Ахыжэла иава-
гылан афырцэан жыцэқэа. Шыоуку адгыланы ишыржэуаз
фашыомызт.

— Ари закэи? — саахыахэны сналазцааит. — Ара иааганы
идшэыржэуеит.

— Иахыа шыоук ааин, агыама рбон, — лхэеит ашьтахь.

Апапка исыз аартны, бгыцқэак аатызгеит. Акт зыфэуазшэа
анылба ауп, дыхэцэымытэуа даналага.

– Иҗалозар, ишәымҗын, – дсыхәеит.
 – Уаанза ауаткаршыра шәымҗирцаз шәгәшәеанҗамзи?
 – Исхароуп.
 – Ишыжәдыруа иҗашәҗазар, шәызхасыхәои?
 – Уаха иҗастом.
 – Усҗангы уи акәын ишәхәоз.
 – Ииашоуп, аха...
 – Идәылганы аҗира адагы, ара ихәыҗаргыланы
 идшәыржәлоит. Ианыржәлак, еисуеит, жәаха ишыҗалаз еипш.
 – Жәаха азәгы дмеисит.
 – Ара сымхәеит. Шәгәшә аҗхә.
 – Мап, мап!
 – Нас, шәааҗсан инхо Миша Чыгәба иаанда зхы җены иа-
 важьыз иабаихь?
 – Уиу?
 – Ааи.
 – Ара зынза имжәзеит.
 – Иабеижәи?
 – Сыздыруам. Алтениараа ргәшә дҗыҗит.
 – Ижәбама?
 – Избеит.
 – Уа ижәит ауп?
 – Уа ижәу имжәу сәра исыздыруам, аха, амала, сыла иабеит
 дзазо ргәшә дышҗыҗыз. Иагышҗеидыржәи, азәгы дааскье-
 игом хәагы аасгәахәит. Нас дшааиуаз ауп Мишараа раанда
 дшадхалаз.
 – Шәыла иабеит.
 – Ааи, мшәан.
 – Аамҗа акыр инеихәазу?
 – Хәарас иаҗахузеи. Сахәшәаҗа сыҗны дыҗоуп. Уи аамҗаз
 аусура аҗынтә дхынхәлоит. Агәшә аҗы сылзыҗшын.
 – Азәгы дышҗымхит?
 – Дышҗыҗзхуада, уаҗы дмиасзеит...
 Уи акәын еихарак еилыскаарҗ иҗахыз. Апротокол изыҗ-
 хәз даҗхьарҗ лаҗхә иныҗәстцеит. Лҗыба иҗаз абласаркәа

аатылган, лыла инаҥаны ҕымт даҕхьейт. Сандэықәлоз ейта лгэылҕеаныстейт, уажэ иааиуа ахаша асаат 17 рзы аҕьяжәлар рдепутатцәа Ақалақьтә Совет ағы иҕоу адмимистративтә ейлатәарахь днeirц...

Марушья лҕынтә сандэылтц, иаразнак ахаха Алтениа лышка сымнейт. Исыцыз ацхыраара исыртаз азы итабуп хәа нарахәаны иноусышьтит. Нас сара акы стахушәа, Алтениа лгэылара ҕара снейт. Уа ауп Алтениа дантыстцаа. Ацсшьярта ҕны «Ацныш» ағы абиблиотека деихабуп. Лхатца Махаз адэыҕба «Ақәа–Москва» ағы авагон-ресторан ағы абуфет дықәгылоуп. Мызкала аҕны цшьямш-хәымш роуп даныҕоу. Цазатцәык дрымоуп. Беслан 12 шықәса ихыцуейт, илеишәа бзиоуп, атцарагы ибзианы ицоит. Ацкәын иаб иакәзар, итынчу азә иоуп. Уахи-ҕени аус иуейт, стаацәа акы рыгымхандаз хәа. Алтениа лакәзаргы, зхы пату ақәызтцо азә лоуп. Цәгыара лыд-балам.

Абарткәа зегы анейлыскаа ауп лышка санней. Алацәгыа шрымаз здыруейт. Ҧны лаҕәык, иҕышьтыхшәа, ашьтахь агәашә ахь ирханы игылоуп. Иакәыршаны, амандарина ейцынчыла ейтахауп. Аҕны абартцағы Беслан дтәаны ашәкәы даҕхьойт.

— Мшыбзиа, Беслан!

Игәахьйҕеанымыз акәхап, дшәаны дҕатцкьейт. Аха ирласны ихы инапағы иааигейт.

— Бзиа жәбааит.

— Алтениа дыҕазами?

— Аутра дтоуп.

— Усызлыцхьандаз.

— Мама! Амилиция дбыцхьойт! — Абартца днытымцкәа дахьгылаз ибжы ҕацаза инаиргейт.

Ацшәмацхәысгы дааит. Цхәыс харакык, мыцхәы илыцымкәа. Ҧныматәала дшеилахәоугы, дыцшзоуп. Асас-ааиртатә уада, ичыгәза, гьамала ейлыргоуп. Ейха сылацш зыдхалаз, атзамц иадгылаз ашәкәтрақәа ҕба роуп. Шама-

хамзар иҗагылаз зҗыхашәара уадафыз шәкәқан. Аха цқа ахәаңшыа сылымҗеит аңшәмаңхәыс, сызханеиз аилкаара дахыцқауа. Саргы сызхааиз аартны салацәажәеит.

— Март 16 ауыа шәгәыла Миша иаанда азәы ихи цены дшаважыз шәахәазар акәһап.

Арцыс ила җырхаха иан дналыхәаңшит. Лара илымбазеит.

— Исаһаит.

— Избахә акрыжәдыруама?

— Мап.

— Убри ауыа азәыр шәҗазма?

Исхәаз уамашәа ибо, лыжәахырқәа дәарыхеит.

— Мамоу. Шәызхатцаи?

— Шәгәыла цхәыск илбеит, зызбахә схәаз ауафы дзазо шәгәашә дыштыцыз.

— Хгәашә?!

— Ааи.

— Дәашәазар?

— Сымәашәеит, лхәеит, шәгәыла.

— Изалшом. Уи ауыа уафы хҗы дмааизеит.

— Цасхәа илхәарызу?

— Сыздыруам, уафы цәгъара изызымуцт, изысымхәацт. Цаара цхашәарам, иара дарбан?

— Ладикәа Леиба!

— Ус уафы дхәздыруам...

Ашыжә аусураҗы санааи Ладикәа Леиба дысзыңшын. Ихы җәхәазам. Дыцқяны деилахәоуп. Саниба, сышқа иҗәаихеит:

— Шәара шәакәын избарц истахыз, афыза акапитан.

— Нас, уааи сышқа.

Скабинет ашә аартны хлыәнашылеит. Ханылатәа снаиаз-цааит:

— Акыр угәалашәазма?

— Мап.

— Сзырѡеит, нас.

— Сара сѡыжѡра иахѣаны скахаит. Сахькаѡаз иуадаѡ-
ѡамкѡан схы кыдѣеит. Схѡаа гѡѡазар, ахѡшѡтѡырѡа сышѡа-
ѡмлоз, аха иаѡахны изымбеит. Исыхѡыз скаѡара ишахѣаз
усѡан ахѡшѡтѡырѡаѡы исѡѡеит, нас шѡаргы шѡансыѡѡа,
сзыѡшѡаз сшаѡшѡаз шѡасѡѡеит. Аха шѡарт азѡыр акы сзи-
узар хѡа шѡеынкынтѡа шѡсышыѡуѡ. Мшѡан, исыхѡыз сара
саѡара издыруада? Иаххѡап, шѡѡы ишаанаѡо еиѡш, азѡы
дсысзар, акгы сзимуит хѡа маѡ кышыас исымои?

— Иѡахѡараны иѡоуи, Ладикѡа, хус ус иѡазар?

— Сзы агѡурым, аха сус ада даѡа усѡ шѡымамзар? Еиѡа
шѡасѡѡахуеит, баша аамѡа раѡѡа сыѡшѡырзуеит.

— Уажѡшыѡа шыѡбжѡонынѡа ихыркѡшахоит.

— Анѡѡа иѡышыѡуѡ! Иабастаху сызѡахѡ амыѡхѡ
алаѡѡажѡара.

Исыхѡыз сабхѡараа рѡынзагы инеихѡеит, аѡыза акапи-
тан.

— Изхарада? Усѡан амыѡхѡ умжѡыр акѡын.

Ладикѡа данѡа, шѡымѡѡѡак схала саанхеит. Сааизхѡыѡит.
Аиашазы, уажѡы иааира зыхѣаз сзеилымѡааит. Аамѡала
хѡысѡѡак еиѡнаѡаѡсахлап. Ихаѡыѡан сыѡазар ишѡѡаѡѡѡ?
Иѡамло егыѡѡам, исыхѡыт. Исыхѡыз сѡынхаѡѡѡак ираѡаит.
Ирмаѡар акѡын, ианраѡагы иѡасѡараны иѡоузеи? Акгы. Ус
анакѡа, иахѡа сара сѡы иааира зыхѣеи? Акыр даѡшѡѡа?
Ус анаѡѡа, акы еилѡаахар хѡа дшѡѡѡѡѡ.

Сара сахѡнеиз ѡыарак ада изѡахѡ сымхѡѡеит. Иахѡысхѡаз
Алтениа лѡы ауѡ. Аха уи Ладикѡа длыздырѡом. Убасѡан ауѡ
лѡа данаасѡѡалашѡа. Иан азѡѡара анлысѡа, ила ѡырхаха
дналыхѡѡшит. Дзыршѡѡеи? Нас даѡазны иара убас ларгы
лѡа днаихѡѡшит. Уажѡ ѡынѡа схаѡы ианаазга, лѡа иидыруаз
акы иамхаѡѡар хѡа дшѡеит хымѡада. Агѡылаѡхѡыс излалхѡаз
ала, иара рѡѡашѡ дѡыѡит. Амѡ зхылхѡѡи?! Уи амѡ лхѡозар,
изхѡѡ Алтениа лоуѡ. Илзырхѡѡи?

Уи акөзар, Ладикәа ихъз дара акала ирыдхәалоуп, убри ауп иарггы сфы даазгаз.

Алтениа уаха ифыцу акы шсалымхәоз дырны, лпа ашкол афы тынч сияцәажәарц иакәыскит. Ашырхәа сәатқкьейт. Жәа-минутк рыла ашкол афы снеит. Ашкол фыц дыргылеижьтей смаицызт. Хынтә еихагылаз ахан гылан. Акоридорқәа тбааза, цәнцъыр мацарала икатан. Адашыма ашәыга уажәыгь аффы упынтца итасуан.

Ацара акәша еихабыс иказ ибзианы дыздыруан. Акәа аинститут хайцтан. Хфакультетқәа хазын. Хайфызцәамызт, аха апсшәа хабжъан. Нас амилицияхь аусура саниарга, усқәак итегь хаизааигәартәит. Иара артәәцәа, аурок алагамтаз сақәшәан азы, пхәыск лыда уаха уафы дтәазамызт. Апсшәа еибыхәаны ханеибартәа, апхәыс дындәылтцит. Уи акәын сарггы истахыз, сызхааиз аус ашка сниасит.

— Беслан Бгьоу иузымдыруа иакәхарым?

— Ицәгьамкәан. Атоурых иасырпхьойт. Акыр кайтама?

— Уазпшума?

— Ифынтә мап. Аха атыхәтәантәи аамтазы акыр иееитеикит.

— Ацарафы?

— Ацарафгы. Ус иара дтынчуп. Уажәы уафы диґцаауам. Есқынагь ихала дыкәзар еиха еигьейшьойт. Акы игәы итыхоит ухәаратәы зны-зынла избалоит. Знык-фынтә рақара ихала сицхьаны сияцәажәейт, аха акгы сзеилымкааит. Дзыкәшәаз сыздыруам?

— Иееитеикижьтей акыр цуоу?

— Шықәсык аахыс.

— Еиґа хәниацәажәарын?

— Сицхьап, аха акралцуоу сыздыруам.

Дәагылт. Шәымтақәак рыла даафнеигалт. Сшибаз еицш, ашә дахьаахытыз дшанхашәа даанхеит. Ила агәгы аґартбааит. Ара сааира дазыпшымзу ма дсыцәшәоу, ихъыз аилкаара уадафын. Уаха пхьақа шыаґак аныкаимта, ишьтахь игылаз

Витали Ѓарѓ-ица ижәфахыр инапы нықәцаны саңхьа днаир-
гылт. Иаарќәымшәышәны аңсшәа наиасхәеит:

— Мшыбзиа, Беслан.

— Бз... бзиа жәбааит!.. — атак наситәит дакуа-дашьтуа.

Ихы ышьтыхны дагсьхәамқшит.

Убасқан ажәала иаахжәаны иниасхәеит:

— Сызхааиз уцәа иалашәозар акәхап.

Иара, акы мхәакәа, ишьтацаланы иикыз ихы ааирцысит.

— Нас, сузызырәеит.

Иңышәкәа қәац-қәацо дышгылаз, хғәыҳәанзамкәа,
инеиматәаны атәыуара далагеит.

— Сара ахатца сияцәажәоз ңысшьон, макьана ухәчызаап!

— иеңнысхәалт.

Уи акәу здырхуада, иеиқажеит. Дысмырццакит. Акыр
иеанааиқәик, игәаласыршәеит.

— Зегь аханатә ихәатәуп.

Ихы ышьтыхны дааҳахәақшит.

— Иқазтаз сара соуп.

— Иарбан? — аиашазы, азынаказы акғы хзеилымкааит.

— Уи ихы иасыз.

Хәыңьагь хшанхеит. Иазыңшыдаз? Иахьцалак схы снапафы
иааган, снаиазцааит:

— Имоуки?

— Иқәнагоуп. Изхықастаз сымхәар қалома?

— Имашәырны иқалама?

— Мамоу. Аоны дахьааиуаз азоуп.

— Ладикәа?

— Ааи.

— Иамои аоны длеиуазар? Дшәыуазар алымшой? — иахь-
цалак изхықайтаз сзеилкаауамызт.

— Дҳауазам. Уахынла иезаны сан луадахь днеиуан, саб
аоны данықам.

— Иалудыраауеи?

— Изныкымкәа избахьеит.

- Уаб идыруама?
- Иара иасымхәазеит.
- Уара дшубаз уан илдыруама?
- Илыздырзом.
- Уфашьозар, Беслан?
- Фашьара сықәым. Сиахьан.
- Уи ауха, — иажәа снапыфлеит.

— Ааи. Нас сымгылар камлеит. Ашьашьма амандаринатра илагылоуп. Уантә сшааиуаз ауп иара дшызба. Ашьшьыхәа агәашә ааиртын, ишьапқынтда дықәгыланы, дцикәтикәуа афны дфовагыежыт. Уи аамтәз аихатә лабак ишьтәз аашьтыхны, снаишьталеит. Сан дахьышьтәз ауада аңенцьыр аасыртуеит хәа дшафыз, изгәамтәкәа ишьтахь ала ихы сасит. Сшыкшаз еиңш, сшәаны наф амандаринатра снылақалт. Иара ашьшьыхәа даахәын, аха сибо дыкамызт. Ихы аанкылан, фымт ишьапкәа днарықәтәеит. Рацәак даанымхеит. Дфәгылан, уаха дхьамңшкәа агәара дынтыцит. Уаха сагышькламңшит.

- Узлаисыз аихатә лаба абоугеи?

- Иршәны амандаринатра иласыжыт.

— Иахьцалак, уи еиңш фаумтқар акәын, — схәеит уаха иахысхәаара анысмоу.

— Сара абыда, ма аныда саанхар стахымызт. Рфьцъагыи бзиа избоит... — ихәеит адуназа иеиңш.

Амилицияфы аус зуеижьтеи жәеиза шықәса срықәуп. Уи аамтәз аусурафы изымбаз, сызқәымшәац арбан, аха ари аиңш сақәымшәацызт. Ашкол афынтә инықәсыршәын, аңсшьарта фны «Аңныш» афы снеит. Абиблиотека тбаан. Иагьмаңмызт ана-ара итәаны ажурналкәеи агәзеткәеи ирықхьоз аңсшьафцәа. Амтц пыруазар иуахауан. Ашьшьыхәа астал иахатәаз азғаб кәыңш сналазтааит:

- Шәеихабы дызбар стахын.

— Лтың афны дыкоуп, — лхәан, лаафсан ашә ифәз ахь лхы аалкәеит.

Алтениа лкабинет хәычын. Астал дахатәаны аky афара дафын. Лылақәа итбааза абласаркьа аман. Ихьаңштәылаз

лхэхэы, азганк икылгашааза иатцэала ишэын. Лыхэда
ткэыцэаа илкуп. Аткы, агэы мыцхэы итыхцэоума ухэаратэы
илшэу, мра шэахэа зымбац лгэышпы пашэза иаанарпшуеит.
Ллымхакэа еилацэуцууа аламхарыцкэа амоуп. Ларма
напафэ ахацэа рыхтэы саат икэазза иныкэылгоит. Нак-аак
лнацэкьарацэа рфэы, шамахамзар цба-цба аблацэа зтоу ин-
дыркны, ахтэы мацэазкэа ахоуп. Лыцэымшыкэа итцагаза
акатцаразы абжеихарак кыдхуп. Лыла ахэыцкэагы тушла
ишэуп, ацэа атцакагы ииатцэаза шэыга цагак атцшэуп.

Афны избаз зынза длеицшзамызт.

Снеира уамашэа ибаны, лыбласаркыа аамхны, лхы-лфэы
тэамбара-пышэырччарак ныкэцаны дфасхатцылт.

— Иацы сызнейз ауп саазгаз.

Лара дтэаанза днейн, ашэ иргэцэаны инкыдылцеит. Нас,
лыцэымшыкэа дфарыханы, ихэаза даасфэцшит.

— Иацы зегы хрылацэажэеит сгэхэуеит.

— Зегытцэкэа мап.

— Акыр бжэасыжыма?

— Аиаша сашэымхэеит.

— Ишца?! — исхэаз лгэы иалырсны даасыхэацшит. Лхы-
лфэы ахэмарра ныкэбеит.

— Сыжэжэеит.

Иеица лхы-лфэы аалырхааит.

— Сыгэра жэга, издыруаз акы аанмыжыкэа исхэеит.

Уаха арххара сылымшеит.

— Шэара Ладикэа Леиба дсыздырзом шэымхэеи?

— Аа-а... Ладикэа Леиба? — Илгэалашэазшэа калцеит. —
Дышцасзымдыруа. Ускан цкэа исмахазар акэхап. Мшэан, уи
иоума зхы цэыз?

Мыцхэы цэымдыр калцозшэа анызба, сычхара хыцит.

— Ааи, ааи!

— Шэыбжыы атцара азин шэызтада?! — ларгыы лыбжыы
цтылцеит.

— Шэара!

— Ишқа?!

— Ладикәә ихы ңызҗеыз шәыцкәын иоуп.

— Мап! — дөатцкәеит.

— Ааи, Алтениа, изхыкәитцазгы уажәшьта шәцәә иалашәо-
зар акәхап.

Акы лгәалашәазшәә, дыцсны длатәеит, иахьцалак илаҳаз
агәра лзымго. Лхы лнапаҗы иаалгаанза сналыжәлеит:

— Хаицәажәара итынчза имѡапысроуп.

— Схәыцы икәитцеит хәә шәазхәада?

— Ихала ихәеит.

Лхы аанылкылт. Уажәы лҗыпшра рыцхәхәын. Уаанза
ишәтышха, зтәымта итагылаз аңхәыс дабакахыз. Лылагырзкәә
рҗаныларха, лыла иатцшыыз ашәыга аманы рҗылархеит,
рышьта ихәхәаза ианцаны. Улацәажәо дтәамызт, аха сара
рыцхашьарак кәсымцеит.

— Згәы иаанагодаз, абас ишыкалоз, — лхәеит атцанза
даакәыпсычханы.

— Ишәхәаз сзеилымкааит?

— Атоурых амоуп, — еиҗа даакәыпсычхаит.

— Аханытә шәалаганы ишәызхәозар, исзеилкаауазар збап.

Пытраамтак ашьтахь дналагеит.

— Ииашатцкәаны, харт қытак хәицалтцит. Ишыжәдыруа
еипш, хқыҗа даара итбаауп. Хәицәыхараны ханхоит. Қәрала
акыр шықәса иатцкыс сеихабуп. Сара ашкол саналгоз иара
аитцбыратәи акласскәә рҗы дтәан. Даггысгәалашәом. Цыпхцәә
ауп даныздыр. Хгәылара чарак ыкан. Автобусала хқыҗа
абжьаларта аҗынза слеит. Азәгы дгыламызт. Сцәә иалашәеит,
ақытахь автобус ибжьаз шагхаз. Дук хара имгәкәә автобус
аныхынхә иаузымбахуаз. Уажәшьта даҗәә ѡ-саатк иазынапшуа
аңшра атахын. Егыс, шыапылагы сдәықәлар кәлон. Быжь ки-
лометрак акәын ибжьаз, аха зышьхәә харакны исышьаз аи-
маа сарныкәомызт. Издыруада имѡатәны азәы сышьтихуазар
сгәәхәын, саапшит. Рацәакгы аңшра сықәымшәеит. Таксик

аасывалан, иаангылт. Чкэынак ида уафы дакэтэамызт. Ашә ааиртын, дынсазцааны инсидитеит: — «Алтениа, ачарахь шәцозар шәааи». Ашырхәа амашыына снакэтәеит. Арпыс цкыа снаихәацшит, аха даусгәалашәахуаз? Ачараф ауп дахьеилыскаа.

Убас ауп хайбадырра шыкалаз. Ашьтахь хқытафы ацәгъа-абзиа аан хайкәшәалон. Шамахамзарггы аоныка ханеицаауазггы ыкан. Цыгх амашыына хәычы анааихәа, ақытахь аказы ацара анхакәшәалак, аоныка ател да-суан, ацсрахьы сцоит, бцома хәа. Хапсы штоу скытауаа сызларылтцрызеи, хазггы ацшәма аоны дыкамызт.. Убас зны чарак афынтә хшаауаз, лафкәак сеихәеит. Гәыбган исымтеит, икыаф тан, сарггы саргәаратәыцкыа икамызт. Ус хәычы-хәычла акәхеит хайшыцылара шыкалаз...

Лылагырзкәа рыцкыо даасыхәацшит.

— Сара суацсуп. Ацшәма мызла дыкам. Сыпсычера сияаит. Гәыбган сымтацәакәа сеилышәкаар стахуп...

Мап, мап. Уи дшысзеилымкаауаз ласхәеит. Иаразнакгы хгәылахәсақәак сәацхәа иаатгылт. Аибашьра аламталазы атаацәара иалалаз. Икоуп мызкәак рыда цкыа рызхара еибамбацкәа, рхацәа аибашьрахь иргаз. Уахаггы рхабар камлеит. Дара, рхы пату ақәцаны рхәыцкәа раазеит, ршьапы иқәдыргылт. Иахьа урт қарала рабацәа раткыыс еихәхеит. Ранацәа ракәзар, гәыгра хәчык рыман рхацәа ирзыцшуп. Урт закәытә уааи?! Аиашазы, убаскан ауп, ишәтышха сацхәа итәаз апхәыс зынза данысцәымыгха...

Мчыбжык ашьтахь смашыына акы агхан, апрофилактикафы иназгеит. Иагыз хәылбыеханза изалгомызт азы, ирзаансыжыт. Аусурахь саарц амәаду афы автобус сшазыцшыз, сыздыруаз аерман таксиста даангылт. Ишьтахь шыца ахәсақәа ақәтәан. Харт урысшәала хайцәажәон. Сара сапсыуоуп хәа иказамкәа Алтениа илыхцәажәон. Истахы-истахым, сырзызырфыр акәхеит.

— ...Иеилымци?

— Ахэычы дызгада?

— Лара дызгоит хэа далаган, аха ахэычы имуит. Уажэы лтаацэа аан, дыргеит ақытахь.

— Уа дабанзаказаауа. Лашьа ипхэыси лареи еибабаны иа-анхом. Ишпакалцо афапсақы?!

— Изхарада? Абзиа лзеилымкаазеит. Илтахыз, лхатца дымтэа-дмыцэа афны акраагара дафуп. Цьабаа мбазакэа зегь лоуит, аиура мариоушэа. Ёнак илшэылтцоз адырѡаёны илшэылтцомызт. Дахьиасуаз, илықәтәаз закәытә духьыз сыз-дыруам, амѡаёы саатк ианытцуамызт. Апыхьа ибхэан еипш, лгэы анхыт, икалцара лзымдырит.

— Ахацэа иахёаччо зегь хартгыи харёаччо халагар, нас патус ихақәлахуеи? Ескыынагы илёаччо цылышьоит. Иумбазакэа ауп ажэра шааиуа. Уи азатцэра иагоуп, иаматэазам. Дышпазымхэыцуаз?!

— Ус дтэарым, леипш зеипшроу азэы диццап, цыушьт.

— Уаанзатэи лыпсцазаара еипш икалом.

— Уи иашоуп.

Саргыи сылбаартаёы санааи, сналбааит.

АЗЕИМ ААК

Атх агәы аафнамшацызт. Лена Далгова лфыза дахыфназ днеиныдыкан. Ишеицәажәоз аамта акыр ишцаз рызгәамтазеит. Уи ауыха уаҕа даанхаргыы ҕалон, акаруат иакратәы итбаан, аха аамтакыаҕк ала дзышыцылахыаз лиарта еиха еиҕбалшыеит, насгыы дахыфназ ихарамызт, днабжытцәраауан. Дандәықәла лфыза мфабжанзагыы дааскыалгеит. Уажәшьта иатахым хәа дынлыргьежыт. Иагъа умхәан, луада дазааигәахахьан, 40 метра иреихамызт. Лгәы ртынчны дшааиуаз ауп, хфык ачкәынцәа алаф хәо илымариашаны ишааиуаз ангәалта. Рпылара лцәымыҕхеит. Иубартан ирацәамкәан ркыафкәа штаз. Лышьтахыҕа днацшит, аха лфыза дцахьан. Егыирахыгы, цас иауазшәа, дара рыда уаха цсы зхоу азәгыы дыкымызт. Илулак, лгәы аапсахны амфә атцар лыҕеналтеит. Афны ааигәоуп, урт ачкәынцәа ргәы цәгыарак шцатаркри, иабахәац, хәа. Аха лгәы дажыеит. Лшәара ангәартә, хаха лышҕа рфынархеит.

— Бабацои, атыпха? — иҕапхаҕаччо иаалыкәшеит.

Издыруада цәгыарак ргәы итамзаргыы, лхы-лфы аалырпшзеит.

— Афныҕа сымцои.

— Ихаразар шәнаскыаагап.

— Итабуп, иааигәоуп.

— Иахыцалак, асеипш атыпха ссир лымацара цхыбжьон дыкәхәхәа дышцоухашытуеи?

— Шьоуки бдырхәыргыы ҕалоит, — ихәеит руазыы.

— Икамлакәа, — днаикәшахатхеит иара. Илапш анлызирха лнацәкыарақәа ахымацәазкәа ирхаз гәеитеит. Нас ифызцәа инареихәеит: — Шьоуки илымырхыр аткыыс хара ихалтар еиха еиҕми?

Ашьтахь лара лахь ҕааитит: — Шәхымацәа хашәт, ишәыцәхарзуам. Шәанцо ишәахтоит.

— Ииашоуп, — днакәшахатхеит.

Лышқа еиҫа дааңшыт.

— Исхәаз шәахаит?!

— Иҫтабуп, сыматәа сцәыззом.

— Шақа шәеилкаара маңузеи, — иҫыңшыларағыи ааир-цәгыейт. — Аеырххара аҫахым.

Лара леылмыртцысуазшәа аниба, наҫ-ааҫ днаңшы-ааңшит. Уааңсы дыҫам. Уи ихы иархәаны ашышыҫа иҫыба иааҫигейт аҫы уеанубааларатәы ицырцыруа аҫызба. Иааиган, уаҫа ажәа мҫәазакәа, лгәы иныҫеикит. Лцәа дынтҫызааит, ажәак лзымхәо. Аҫкәынцәа азәы лнапы аанкылан, иаразнак иахаз асааҫи амацәазкәеи иахамызшәа иаахиршәшәейт. Лыхәда ахьтәы даҫ ихшыызгыи ажәырқьхәа длахан иаахиршәейт. Нас ллымхарыаҫкәа днарыхәаңшит. Днаңшызар, шыоук аа-иуан. Уахь даргыи рынаңшра лхы иархәаны, ишлымчыи днеигәҫасит аҫызба лгәы иҫакны изкыи. Мчы ихамызшәа шыҫахыла, ишыаңкәа хаххала дықәкшеит. Егырт анышанха, днарылҫәраан, дыхәхәейт:

— Шәсыңхраа!

Уиакәхейт, аҫкәынцәа, иҫазамызшәа, иныҫаба иҫейт. Лыхәхәабжь заҫази, ааигәа инхози ааит, аха узлахәозеи? Амилициарахь аҫел иасит. Идырдыдит, идырмацәысит, азәы ихәашыала, аха урт архәцәа рхабар рымбейт, азәы изеимаак ада. Иаҫны ианцоз изеимаак ишыхшәаны икашәазаап.

Уи иаха акәын. Оперативтә гәың иалаз еизыр-газ аматериалкәа уажәы саңхыа иқәуп. Идырхәыи азҫаб лакәзаргыи, лылакәа ҫыҫаңшыааза саңхыа дтәоуп, зо-уреи зыҫбаареи згымыи, еинаалаза гьамала еилахәаз. Ихәаңштәылоу лхахәы еидкыламкәа, еиңхытта илықәңсоуп. Лыла иакәыршаны ишәыи, алагырз иазәзәахьейт. Рацәак агәхыаа лкымыи аҫкәынцәа илымырхыи, лара илтәызҫгыи. Арахь ңсыара данаауаз далаеырбарц лыи алымылхит ахьтәы сааҫ. Ахымацәазкәа лан илтәын. Уи акәын уажәы исзеиҫалхәоз, лгәы иалахазаны иалаз.

Ашә аатын, агазет илахәаны еилахәарак кны даааңашылт аексперт-криминалист. Астол инықәйтқан, аилахәара аахиртит.

Иагёылаз иаха ацкёынцёа руазёы ишыыхшёаз аимаа акёын.
Изшыазггы дхёачымызт.

Снаиазцааит:

— Иахзеилышёакаи?

Ижёахыркёа дёарыхеит.

— Имачымкёа, ари алкаа икастцаз ауп, — ихёан, бгыцк
ицыба иаатганы инасиркит.

Аексперт-криминалист данца, алкаа снапхьеит, аха
исыхёартэхашаз акгы ахёомызт. Нас, лазцаарахь сиасит. Урт
ацкёынцёа зеипшраз хёа иаха лёахёы лёыхраан илхёаз зныз
сапхьахьан. Иагья умхёан, иаха цъара илгёаламшёаз, ибжъа-
лыжъыз ухёа ыцк ацылцар алшон. Дсырццакуамызт, лар-
ггы уажёшъта илцёыуахьаз лцёыуахьан, лылагырз аауамызт.
Илулак лхы лнапачы иааго, лсумка лшъамхы иныкёкны ашё
аалыртын, чаврак ааылган, иналфылшь-аалфылшьын, тынч
даатёашёа анызба сынлазцааит:

— Рацхьа иргыланы дара зеипшроу еица еицабхёар стахуп.

— Дара хёык ыкан, — дналагеит деипхьхёыцуа. Сара
лхёыцракёа еипхьымыттарц, лажёа сапыёломызт. — Лашь-
цан. Дара неицёхас-ааицёхасуа излааиуаз ала, ркьаф штаз
ёашёомызт. Рацхьа исацёажёоз дара дышреихаз удырратёы
дыкан. Иихёалак егырт аёшахатхон, ажёак иёадырхьуамызт.
Акыр иааиланы, гыларалаггы дреихан. Иацхьа рацёак
идуцёамкёа, еилыграаза ацатакёа иёоуп. Иахёы ишътахька
икёхёоуп. Ихы-иёы зеипшроу сзеитахёом. Имачны ауп
шиёацшыз.

— Иахьцалак, шёеиёамцши?

— Зегьакоуп схачы иаанымхеит. Амала, қарала ёажёак
шыкёса дреихам. Егырт...

Ара лажёа еица снапыёлт.

— Дышцеилахёаз?

— Цхын матёала. Акьач, иеикёа иакёыз амыгракёа ауп,
еибаркымкёа знык акара, ма ынтё аёада ихьарёеуп. Ацхьа,
нак-аак ачыбакёа амоуп. Ишьаз аикёа цштёыс иамаз

сгәалашәом. Дцәажәон иара иласны, аха аурысшәа цқьаны
изхәомызт.

— Ицәажәашьала дызмилаңыз шәзеилымкаазеи?

— Сара уажәада арахь смаацт.

— Еимаас ишьаз шәызгәаҗама?

— Мап.

— Нас изышьҗада?

— Сыздыруам.

— Егьырҗ зеицшрааз?

— «Реихабы» хәа ихьзәҗдап раҗхьа исацәажәоз.

— Ибзиоуп.

— Убри ихәоз зегь реиха иакәшаҗатхоз аҗкәын иоуп
снапы асааҗи ахьымацәазкәеи ахызхыз. Қарала «Аихабы»
диеихам диеитамзар, гыларылагьы убас. Дахьыҗоу джыхза
еиха илоушаа дыҗоуп. Ихәхәы еиқәатцәоуп. Еиқәатцәамзаргьы,
ус алашьцараҗы избеит. Ганха иқәхәоуп. Илақәа лассы-лас-
сы еиқәикшозшәа сгәалашәоит, сыҗсымзар. Илахь җьаҗьоуп.
Иаҗхьа ихәхәы каҗсоума азухәаратәы иҗоуп. Акьаҗ ишәу
амҗрақәа хтәоуп. Аҗьынс ишьоуп, иеимаа сгәалашәом.

— Ибымихыз абеигоз?

— Иаафсан җымҗ игылаз ииркуан.

— Уи дзеицшрои?

— Имаҗны ауп схәҗы дшаанхаз.

— Иахьцалак?

— Есқьынагь зегь рышьҗахь дгылан азы сылаҗш дмаҗны
ауп ишиқәшәоз. Раҗкыс деитцбуп сгәахәуеит. Ажәакгьы
иҗыҗшәомызт. Ихәхәы знык имхәацызшәа ибыҗза
иҗан. Акьаҗ ишәыз амаҗрақәа аун. Аиқәеи аимааи ишьаз
сызгәамҗеит. «Аихабы» ихәозаалак афбатәи ижә аҗша
ариизшәа дҗышәнарччозҗгьы, ари иқьышәқәа дрыцхазшәа
икын. Сгәаныла дара зҗыз игәаҗхомызт, аха, хымҗада,
дрыцәшәон азы ажәак изхәомызт.

— Ахәызба шәгәы иадызкылаз «Аихабы» хәа зышәхәаз
иоуп?

— Ааи.

- Иара ахәызба зеипшрааз?
- Ахәызба хәызбан.
- Ииашоуп, аха ахәызбақәа зеггы еипшым.
- Ақышә тәырбзза икоуп. Амала, ишыхәлазгы, уеанубааларатәы ицырцыруан. Ъақыоуп, насггы, ишыхәлазгы, уеанубааларатәы ицырцыруан. Астол амгәа хәызбақәак ааңызган, инықәстеит.
- Иеипшу акыр ыкоума?
- Абри иеипшуп, — лхәан, афинка аалылхит.
- Дара рхала имеицәажәзәи?
- Иеицәажәеит дара рбызшәала. Сара акгы сзеилымкааит.
- Дасу рыхызқәа азәггы ифытымшәзәи?
- Исызгәнымкылт.

Афнуцкәнтә телефон аакәсхын, ашәауспшаара аинспектор аитцбы инидыстеит альбом сзааигаратәы. Нас лапхәа инықәстеит. Арақа, ацәгәуцәа азәырфы рпатретқәа анын. Даара аамта ду азоуштыны дрыхәасырцшит, аха иахатәи ақкәынцәа иреипшыз азәггы дылзалымхит.

Лена дшындәылтыз еипш ауп аучасткатә инспектор Мышә Гаруацшә дшаафнашылаз. Ғымт адиуан днықәтәеит. Ифыцыз акгы шааимгаз ихафсахыагы иахәон. Аха зегәакоуп, сизымтаар амуит.

- Афыза амилиция алеитенант еихабы, ихаухәои?
- Азғаб дахьдырхәыз акәша-мыкәша инхо зеггы рфы снейт, урт ақкәынцәа азәы ида уаха уафы имбеит.
- Дарбану уи?
- Атәанчафы Хәшыт Кәпалба. Ақкәынцәа ифны иахыбжәлаз дынхоит. Уи аамтаз хауак ифарц иаартыз аңенцьыр дадтәалан.
- Изымдырзеи?
- Мап.

Ашә ижәпаза асахтан ахкәан. Атәцәа кәстеит. Атынчра ааиланәхәеит акәымзар, уаха акгы алымшеит. Аңшәма афны дыкамзар акәхарын. Ауада афнуцқа итынчран. Сцом, исцәагои хәа еиґа атәцәа аакәстеит. Уи иазыпшызшәа, ашә ачарахәа

иаатын, аңшәмаңхәыс лоуп ухәаратәы, пхәыск ахалат лышәтцаны даалагылт. Амилиция матәа сшәымызт азы, сфьыба ашәкәы аатыган иналсырбеит, ашә даалтцит. Сшыфнашылаз еипш, аңхәыс лыла траа лылапш сеимаакәа инаалырхейт. Уи сара исызгәамтәзшәа кастейт. Избанзар, иатцанакуаз шцасзеилымкаауаз. Ашәтахь, ауада ханаафнашыла ауп, аңшәмаңхәыс мыцхәы цшрала сзыхаталкыз анеилыскаа... Игәагыны ушыапы цъара иузыргыломызт. Ибыбкза, ауархал цшза цштәы хкыла итырццаз каршәын.

Атахмада аңенцъыр дадтәалан. Иуафьбжара днахысхьан. Ишыа илыцхо, аурыла рацәак дыкамкәа, аха дахыкыоу дцыхза, макъана алазара бзиа шимоу убартоуп ихатцгылашыала. Ихәхәы шлахейт акәымзар, еилшәарак рыкәым. Афныматәала деилахәоуп.

— Утәа. Узхааиз здыруейт. Ататын уахома?

— Ицәбуп, сахазом.

— Амца ахысааит, аха исызкажыуам. Уара уахьамыхо ибзианы икаутдоит, — итатын амца наиркит. — Уажәшьта узхааиз ашқа хаиасып. Иаха аңенцъыр садтәалан. Сгәы рахәымызт, сыцсы анеивахо аңенцъыр аартны санадтәалалак, исзеигьхошәа збоит. Убаскан ауп ишрылшоз еивас ифны ишаауаз анызба.

— Цкыа шәрыхәаңшыма?

— Срыхәамшыкәа, алашара каххаа амфа арлашон...

Изеипшраз хәа иихәази азгәб илхәази шамахамзар еикәшәон. Нас излацаз хәа изихәаз амфа сныбжәалеит. Ара аучасткатә инспектор дрылсхьан, аха саргыы сгәы иамукәа сыбжәалара имыцхәны исымбеит. Амфа, фышәка метра рышьтахь, акәара икәз ифәхнатцәон. Наф инхоз ауаа рымфа фадала акәын излагаз. Акәара цаулан. Фыцъа еивысратәы амфәтәы цха хын. Сныкәсын, афада инхоз сфәрылалт. Акыр сфөейт. Гәашәк афы саатгылт. Ауада тацәкәа шрымоу афыра анын. Аңшәмаңхәыс саалыцхьан, сфыналсырдырит.

— Сабашәыхәо?

— Иахәа аучасткатә инспектор шәара шәфы дааима?

— Сыздыруам, афны сыкәзамызт, уажәы ауп санааи.

мырбацызт. Агха абаҳахьуа, диашамкәа иҗахтдои хәа ауп ес-
нагь арт азтцаарақәа тып шсырымтә. Уажәы-уажәы уи ауыха
оперативтә гәып иалаз еиқәдыршәаз ашәкәқәа рыпхьара
сналагоит, издыруада исызгәамтәз акрықазар хәа. Аха уаанза
сзыпхьац ауп! Иҗыцу акгы збомызт. Амала, ацқәынцәа
руазәы ишыхшәаз аимаа иазкны аексперт-криминалист алкаа
иҗаитцәз, санапхьа схы-сҗы ааихалашеит. Мшәан, уаанзагы
изысгәаламшәеи хәа схы гәыбған настәит. Ашырхәа аимаа
агазет илахәаны, издыруаз ашьацзахахы ишкә сҗынасхеит.

Володиеи сареи хәбака шықәса рапхьа ахәшәтәыртәҗы
хаибадырит. Уахык иаалыркьаны, саб дьчмазафхан,
ахәшәтәыртахь днанагеит. Убра Володиеи иареи уадак аҗы
еицышьтан. Лассы-лассы снейуан. Зны итәаны ишеицәажәоз,
Володия даакәпсичханы ихәеит:

- Ахәшәтәырта стымтдыр калом.
- Ахәшәтәырта умышәазои? — снаиазтцааит.
- Ишпәсмышәо.
- Нас, ибзиан уеухәшәтәаанза узхатыцуйеи?
- Ашьхақәа рыцхауп.
- Ашьхымзақәа умоума? — уамашәа избеит.
- Шәкы иреихауп.
- Уагьанбахьзои?
- Сусура сеахасыршәалоит...
- Ақалақь аҗы унхоит, нас ашьхымзақәа ргыланы иабау-

моу?

- Мысра, Қәтцалиа игәаратәҗы иргыланы исымоуп.
- Уа игылазааит, цхыраарас иртәхи?
- Җнак, шымш унапы аарыгхар, иузгәамтәкәа еиҗытдыр ал-
шоит. Ианеиҗытца урықәымшәар, ашьха абнахь ицар ауеит.
Мшәан, имачума иртәху, зегь ара излоухәои акәымзар?..

Ашьха сара ианакәзаалак бзиа избон. Анкьа зны ихаман.
Ускан схәычын, аха ибзианы исгәалашәоит. Хгәара ацыхәан
ацсуа шыхымзақәа аанда иадгылан, нас есышықәса акы-
фба цсуа, ихампытанцәеит. Чымазара баапсык рыхьу-
ан. Ус ҳамацара ҳакәмызт изыхьуаз. Анахыс, акыр шықәса

штцхьоуггы, реиҕытцрақәа, атцла амахә рықәтәара, илыбааган атып ҕыц ртартәара, апшраан саб асаранцықәа анамихуаз ухәа хаштра сзақәым. Уажәы Володиа урт рхымџапгашықәа хәа аиҕахәара даналага, уаанза агәбылра исымаз еиҕа иацнатцеит. Ахәшәтәыртә дантытц, хәбака шыхымза имысхәҕаит. Рапхыа иахылапшуаз, исзыртцоз иара иакәын. Ус хәычы-хәыцла схала истцеит. Уажәшьта имачымкәа ашьхымза рацәа сыман ақытаҕы.

Володиа дахьынхоз иҕны апхьатцәкыа иутра иҕагылан дзыџнатәаз аҕны хәычы. Апхыала асаркыа тасан. Итып аҕы дтәан. Апсшәа анеибаххәа ашьтахь, агазет илахәаз, уаҕа ажәак ахымхәаакәа иапхыа инықәстцеит. Иаргыы ҕымт иаакәхны иа-аникылт. Днахәапш-аахәапшит, аха акгыы шизеилиымкаауаз иахәсахыа иахәон. Нас илақәа абласаркыа неитан, еиҕа пхыа днахәапшит. Пытрак ашьтахь ихы дџахан днасыхәапшит.

— Изхааугеи, иагу збом.

— Ииашоуп, аха сара уи уахцәажәар акәын истәхыз.

Тынч иларха-џархо иааникылт.

— Иахухәааугеи? Уахи-ени иушьазар даҕа шықәсак инеиҕаны уабоит. Иғәғәоуп.

— Аремонт.

— Ибзиан икатоуп, — атца ааирхәын, инацәкыарақәа рыла днаснасит. — Иатцеитцаз ацәа жәпоуп, иагьбзиоуп. Атәымт адагыы изахуп. Иказцаз гәыкалатцәкыа икаитцеит, уаҕа иахысхәаара сыздыруам.

— Икастцада?

— Сеидроу.

— Угәанала?

— Усызжьом.

— Шамахамзар аус уцызуа зегыы рнапкымта умдыруеи?

— Ари ҳақалақь аҕы икаттам.

— Избан?

— Ас ацәа иатцоу ҳарт иахмоуижьтеи акыр цуеит.

— Измада?

— Сыздыруам.

— Издыруада, азэы ицэахны имазар?
 — Иќалоит.
 — Иахыатэќыа исзеилукаауеит.
 — Ас ирласны?
 — Ааи, ааи, уажэытэќыа унапы ауркыроуп.
 — Уамас иќалеи?
 — Аус иаҥахуп. Уаҥа сазтаара аҥахым.
 — Иухээз саҥаит, — ихэан Володиа, дэагылт. — Ажэакала,
 ишаќэзаалак аремонт ҕазтаз деилкаатэуп.
 — Усоуп, Володиа.
 — Иќаитцеи рыцҕа?
 — Иара акгы. Иззыќаиттаз иоуп.
 Ишихээз еиҥш, ахэылбыҕеа аҥел дысзасит.
 — Еилукааи?
 — Иуҥахыз, Шараҕ.
 — Афырхатта. Иара дарбан?
 — Апсҕыарта ҕны «Зызлан» ахыгылоу умдыруеи?
 — Хэарас иаҥахуеи?
 — Агэашэ уахыҕало дтэоуп ашыҕаҕазахы Аршак Багосиан.
 Убри иќаттамтазар ҕалап.
 — Иќалап шчыкэу, сара интќааны издыруазароуп.
 — Иазтаашыа сымам, ҕарт хайзыуаам. Амала, азэ ила еилы-
 скааит, уи еиҥш аҕэа азэыр имазар, иара имоуп, ихэеит.
 — Идызгаларыз?
 — Уи аҕэа тчыҕх ираҕэаны ихауит. Усќан иара ираҕэаны
 агашы даќэшэеит, ма имаҕны инихит.
 — Иара дзеиҥшрои?
 — Уаҕы назак...
 — Мап. Иуаҕра ауп сзызтаауа.
 — Дгызмалцэоуп. Мшыбзиа хэа аҕсшэа зеихээз, баша
 уаҕы иеихээзом. Ишќа инеиуа раҕэафуп. Далапшцэоит. Ии-
 дыруа ибзианы изыќаитцоит, ахэгы иацҕаны игоит. Изымды-
 руа, шамахамзар, аусутэќэа рымихзом, аус раҕэа сымоуп хэа.
 Шэымтаќэак рыла аҕсҕыарта ҕны «Зызлан» агэашэ сныла-
 ғылт. Ашыҕаҕазахы имаҕара итыҕ аҕы дтэаны аусура даҕын.

— Мшыбзиа! — аңсшә насхәеит.

— Бзиа збаша, бзиала иаабаша, афыза акапитан.

Амилиция матәа шысшәымызгы, сшидыруз шашьомызт. Сара цкәа снаихәаңшит, аха дсыздыруамызт. Уафы наза-аазак, иуафыбжара ашқа днеихьеит. Ихәхәы ашлара ақәмызт, иаргәтыстақәа алоумтдозар. Илақәа абласаркыа амоуп.

— Сышәзызырәуеит! — ихәеит акгы сымхәозшәа аниба.

— Ирхәоит, инықәсхьоу ашьатца еиҫа аңсы ҫашәҫоит хәа, иашахарыма?

— Акы ахьырхәо акы ыҫазар акәхап.

— Сақәшахәтуп.

— Иаажәҫама, зыңсы ҫашәҫарц ишәҫахыз?

— Мап. Аңшыхәраз саан.

— Сара есымша аус зуеит. Иахы?

— Аҫа ҫхааит. Егырахь хар амамызт. Излашәыхҫәәжәәз ала, шәусумҫа гәастап.

— Уаанза иабанажәҫоз?

— Сахьнеилак, иееиу аҫәа аҫарымҫо сыздыруам, хара снанаҫом. Арахь, ашьатца бзиа, ашьатца ҫың аиура уадаууп.

— Шәысҫәымшәан, убас еиңш ҫәак аҫастап, ааигәа-сигәа имҫхааратәы.

— Уи закәытә ҫәои?

— Ибрутәуп.

Уи акәын исахарц иҫахыз. Снеин, аҫазет илахәәз азеимаак ааҫызгеит. Инеисырбеит.

— Абри иаҫоу афыза аума?

Иаасымхны днахәаңшит.

— Ахәҫа. Иара аригы сара соуп иаҫазҫа. Иабоуднаҫала?

— Иззыҫоуҫада?

Еиҫа инаирхәы-ааирхәит.

— Уажә исгәалашәом.

— Ишәгәаламшәар ада ҫсыхәа ыҫам. Уиазоуп сааижьҫеи сызәхырҫәәжәәз.

— Иаахтны ишәымхәәз! — игәы нхеит ухәаратәы иҫаҫылары ҫалеит. Нас дааиҫхьхәыцит, иикыз дахәаңшуа. — Ама-

ла, ааигәа ауп ианыкаста. Сыңсымзар, ари амзазы шыңа ртәы ауп икаста. Ацаа маңны ауп ишсымоу, издыруа ракеымзар, ус исымдыруа ирзыкастомызт.

— Изустцаада? — сыниазцааит даланагалазшәа анызба.

— Азәы Никәала Зазба, атәанчафы, уанза аңсшярта фны «Зызлан» адиректор ихатыпуафыс аус ауан. Убри иааиган, мап цәкышыас исымааз? Егы дыфныпхәысуп. Ара ааигәа дынхоит. Амфаду уаанытңны хашка уанаахәно, архәара афынтә афбатәи афны лара илтәуп. Цыпх лхатца дыңсит...

— Хьзи жәлеи лымазами?

— Хьыма Гәбазпха...

Амш иацаахыс еиласны икан. Шыбыжьон анахыс ауп зынза ианеиласза. Рапхьа аңшацәгьа шәачантә итцысит. Ашьха рыкәцәкәа ирытатәаз аңстхәакәа ләкәын, иараз-нак реааидыхны, ақалақь ауапа ахадыршәызшәа иахатәеит. Ичкәахауан акәымзар, макьана иазыгәагьуамызт. Иахьцалак, тхыбжьон иагәагьит. Даара агәы ардозшәа, аашаанза феихак камтакәа ақәа кыдтәаны илеиуан. Ианаахкәа, аңсабара фыцбарах икан. Зегьы цқьан. Ашоура акәзаргьы, ихеын. Ахауа ласын, уңсың лагафәгара мариан. Уажәы аамта шыбыжьон шааихьазгьы, амра ахабар ыкамызт. Анакә излалакәыз ала еиңаләгон ухәаратәы икан. Аңсшьафцәа амшын изталомызт азы еипхьытта амфакәа ирнын. Абжеихарафык аңырмакьахь ицон.

Хьыма дахьынхоз лгәашә аңхьа амашьына ааныскылт. Афны афадара акыр иныштыхны адгьыл фәпқаны иафәгылан. Аихатә гәашә хәычы аартны афнашка ихәнызгоз ахахәтә мардуан сфәфалт. Агәара усгьы иамамызт. Амала, аутра амардуан еипш иахьафәпқаз амандаринакәа еиңахан, уажәшьта итхлахәахьаз. Афны аңхьа хпәка метра иапырхәхәоз акатран ыкәыртәан. Аихатә трубақәа аларсын, еиңынчыла азахәа зкәыз. Ацака астал хәхәа игылаз аңсшьафцәа ахатәаны амаца иасуан.

— Аңшәмапхәыс дабазбари? — итәаз сынлазцааит.

— Атың лымазам, — лхәеит руазәы, сыңсшьащны, ауада сашьтоу җышыны.

— Сара ауада сашьтам, лара дызбар ауп истаху.

— Ус анакәха, уажә дааиуеит, ача аалхәарц дналбааит акалақь ахь.

Еиҗа рыбжыы рымпытщәаны амацасра иналагеит, уаха сыгәхьаа мкыкәа. Снеин, асқамҗацәқәа игылаз руак снықәтәан, саалзыпшит. Рацәак аңшыха смоуит. Агәашә ачарахәа абжыы геит. Слаңшызар, чақәак лгәйдкылан амардуан дағаланы да-аиуан пхәыс харақык, акыр иаалыцны. Җныматәала деила-хәан. Лхахәы еиқәатцәа лышьтахька иқәхәан. Лхы-лҗы дшацклаңшуаз җашьомызт. Уи макьана акыр дҗоуп ухәаратәы дҗанатон.

Акы схәаанза, аңсшьащцәа итәаз азәы лыбжыы җарза инлалхәеит:

— Ари шәара дышәзыңшуп.

Ускан ауп сангәалҗа.

— Бзиала шәаабеит, — лхәан, сышҗа лҗаалхеит.

— Бзиа збаша, — җылхатҗылт.

— Шәысзымдырт.

Сеанылсырдыр, лчақәа афатәкатҗартахь инаганы даахын-хәит.

— Сабашәыхәарҗаху?

— Цқьа еилкааны изласымоу ала, ихәҗсыз амзазы, еимаақәак аңсшьарҗа җны «Зызлан» агәашә аңхьа итәоу ашьатцазахы изнажәгеит.

— Ааи. Схәыцы арра иҗоу итәқәа роуп. Иҗан акыр инықәсхьазгы. Уи, анцәа илҗха иоуратәы, ирҗыцит, ианҗыцыз ааста еиҗны. — Ара даатгылан, дааиҗхьхәыцит, нас лхы җышьтыхны сара днасҗаңшит. — Акымзарак сзеилкаауам. Еилагарас иҗастеи?

— Шәарт акгы.

— Нас иара иоума?

— Уигы рацәак еилагарас иҗаитцаз акгы ыҗам. Излашәхәо ала, ашьатцақәа ишәырҗатейт?

— Ааи.
 — Уажә урт афны ишәймоума?
 — Афны йкамкәа.
 — Йкалозар, снрыхәаңшыр сҭахын.
 — Изыкамлои, ус ишәҭахызар.
 Қбақа шыаҭа аалган, дзыкәтәаз асқам инықәылҭеит.
 — Ара зеггы ыкоума?
 — Мап. Акы ыкам. Жәаха ҭенак сашьейтҭбы афны дықан,
 ишыаз аймаа сгәамҭхазт, ишьейтҭарц иҭейт.
 — Игеит?
 — Ишҭеймга, ишыаз аткыс шәынтә еиғын.
 — Дабанхо?
 — Ақыҭаҕы...
 — Ишәҭаз ашыаҭа ижәбар ижәдыруама?
 — Ишҭасзымдыруа.
 Амашынаҕы снейн, иааҭыганы илсырбейт.
 — Иара ауп, — лхәейт илкаанзаггы. Нас лыла ашәара на-
 хылт. — Иабашәйднагала?
 — Макьана зегь сызхәом. Аха абри зшыаз дызбар сҭахын.
 — Ақыҭаҕы шәцароуп.
 — Ианишәҭаз анбыкәу?
 — Уажәшьҭа ҕымчыбжәа ирықәуп.
 — Уиаахыс шәышқа дмаазаци?
 — Мап.
 — Иара дҭаацәароу?
 — Ааи. Хык ахәыцкәа имоуп. Ипҭха еихабы хатҭа дҭахь-
 ит. Агәыбжәанытә ҭыпх ашкол далган, афны дыкоуп. Аитҭбаза
 ашкол дҭоуп.
 — Агәыбжәанытә шәышқа дмаазалои?
 — Дышҭамаало. Аха афны аусутә анықоу, иаб ҭьарггы
 доуишыҭзом.
 — Дмааижьҭей иҭуеи?
 — Жәабақа мшы ҭуазар қалап. Аңырмакыаҕы шәырқәак
 ааиган, аҕны ианизымҭи сара сықны ауыха дыпхьейт. Ашыжь
 заанатҭы дҭагылан, дҭейт.

— Шәара шәфәи ада уаха даеацъара дахъаангылаша имо-
ума?

— Имазам.

Ахабла «Атызта» амѡаду иацәыхарамызт. Амала, уахъ инагаз амѡа ееимызт. Ахахә ыкәрыпсеижътеи акыр цуан, иацхраамызт азы аҭаҭәаҭаҭарақәа рацәан. Цъара-цъарагъы азы ҭаҭәан. Иаха ақалақъ афәи ақәа шлеиз еипш арахъ ишамуаз ѡашьомызт; наҭ-ааҭ аандақәа ирхагылаз ашәыртлақәа асаба ирықәтатаз азымызәзәеит. Автобус бжъа-мызт, ахабла амѡаду иахъазааигәаз азы. Уажә ахәылбыҭеҭа, анхацәа ацъырмыкьафәынтә иаауазар акәхарын, рхалатақәа, ркалатцкәырқәа кны еипхьытта амѡа ианын.

Цъабаада ирласны Хьыма лашьа Мсураҭ дахьынхоз сақәшәеит. Знык ада уаха уафәи симазтцааит. Агәара ҭбаауп, ииашарҭоуп, реихатә гәашә шкәакәа снадгылт. Ааңнушәоуп ииатцәаза агәаршәац ишазхәуа. Цлак ыкәгылам, ашьац қашәқашәоит. Агәара, ихыццоу аихатә аанда акәыршоуп. Уигъы шәыга шкәакәала ишәуп. Амашьына санҭытц, афәны абартца иҭатәаз леиқәатцәак ишуа агәашә ахъ иаатцкәеит. Иабада хәа акәхап, дапшәымоуп ухәаратәы хатцак аигәышә ижәѡахыр икәкны ауҭра даатытцит. Данысзааигәаха, Хьыма лашьа шиакәыз здырит. Лара леипш дхаракза, деиелеилацсны, хәфсахьалагъы акыр еипшын. Иахәы уажәы акәын ашлара аҭаналанацсоз. Изыцгъы акычырақәа маҭын. Мап сымкит. Амала афәныҭа сыѡнамлеит. Аѡнапхьа утәаратәы иҭан, асқамқәа анаарга, хлатәеит. Ипшәмапхәыс иара иааста дфәан. Мсураҭ ани-ари дналацәажәеит. Иажәа далгамкәа сызхааиз азбахә цәыргашьа сымамызт. Еимкьарак аныҭкала аус сналацәажәеит.

— Мсураҭ, ааигәа шәахәшья лфәи шәыҭан?

— Ааи, дад!

— Убра шьатцак шәылҭеит.

— Ииашоуп, — иихәазгъы иара итәала даацәыпхашьеит. Мчыла илымихызшәа. — Аиаша ухәар еиха еиҭгуми, хәычык аагара мариам. Санлеи, исышьаз лгәампхәеит. Саргъы

исгәәпхөзшәә, — даапышәырччеит, — ада сымамызт акәымзар, исышьастозма?! Сандәықәлөз исылтеит. Узхатцааи, дад?

— Иқалозар, зны снахәәпшыр стахын.

— Уахәәпшыр утахызаргы, ара иқоуми, ишьтахыққа днахбаҳәны ибжыи наиргеит: — Ақшәмапхәыс!

Ибжыи дазыпшызшәә ашә даахытцит.

— Ана Хыма исылтаз ашьатқаә сзааг!

Ажәә мхәазакәә днахынхәит. Иара амш дналацәәжәеит. Адгыл шәжәжуаз, иаха ақәә илеиз шазымхоз ухәә, нас ипшәмапхәыс даанхацәашәә аниба, ибжыи налықәиргеит:

— Баанзырхеи, мшәан?

— Иахыиқоуцаз збом, — ауадафынтә лыбжыи геит.

— Сиарта ашьапафы иқасқан.

— Уақа иқам.

— Цқа беимда, иабаца зыбгәәхәуа?!

— Даеацәара иқоуцазар? — афны ашә даахытцит.

— Амеыша ачарахь исышьатцаны сцеит. Санааи, иаасышьхны скаруат атқа инкасыпсеит.

— Ахәыцқәә азәы ишьейтцазаргы қалөит, — исцәагои хәә исхәазшәә қасцеит.

— Аиеи, — ианигәалашәә дгәыргьатцәә дқалөит Мсура. Ипхәыс лышқа днахәит. — Қамс ишьан, иуадафы иқазар акәхап.

Уаагы ианықамла, иңа дааипхәеит. Уи аутрафы аеага икын. Чкәына қәыпшқ, ихы-ифы аагъежыны. Дпашәза, уажәакәын изгы адалақ анабоз... Сара иаразнак игәастеит, рацәак ааира шицәыуадафыз, насгы ила ашәара нахызбаалт.

— Сшьатқаәә абууга? — дыниазцааит данаахадгыла.

Атак ииҥаанза асаара днышьтапшит, иқәшәәцәғьаны. Нас иаб изцәара атак иимтар шықамло дырны, ибжыи ихәлашәазшәә, инытқакны ихәеит:

— Исцәызт!

— Ишңа? — цқа изеилымқааит аб.

— Исцәызит, — уаха ихы изышьтымхит.

Азныказы аб иихәо дақәымшәо ичкәын дихәәпшуан, даеазны ипшәмапхәыс.

— Иаба? — днаиазцааит иаарымчны, ихы инапафы ианааи.

- Амшын афы.
 - Уа икоутдоз? — Иаб ибжбы импытцдит.
 - Жәаха аңырмакыаф саныҕаз, амшын сталт ахәылбыехан.
- Амшын итазгы рацәамызт, аха стытцны сааизар, сымаҕақәа ыкоуп, сшыаҕақәа ахышыҕастац аз иҕамызт.
- Изгодаз?
 - Сыздыруам, — ихышышыз ижәахырқәа дөарыхеит.
 - Ушыапы хтны уаама?
 - Арзаҕан дцан, зыхә мариаз шыаҕақәак сзааихеит.
- Аб ицсахы еибакны дөаҕкьеит. Сара сакәымзар, дзықә-шәашаз еилкаан. Аб даҕеак игәы аҕакыха имҕакәа аҕкәын сыниазҕааит:
- Ианбыкәу ианухыыз?
 - Ахаша.
- Мсураҕ еита игәы иамукәа, ҳаицәажәара днабжыаҕалт.
- Акритиуазшәа ахаша аҕа иманы дцеит. Исзымҕиит ҳәа ауыха даангылт. Излеиҕираны иҕази, амшын дҕазар?
 - Уабаанҕас уи ауыха?
 - Аңырмакыа ааигәара.
- Ари зынза ихы ихнахт Мсураҕ.
- Ыы, Хыыма лҕы сыҕан умхәазеи?
 - Арзаҕани Пыҕеи кажыны уахь сызлацоз?
 - Шәахьдхыз аҕны аномер арбан? — снаиазҕааит уажәы сара.
 - Жәаха.
 - Арзаҕани Пыҕеи зустҕаада?
 - Хгәыла цкәынцәоуп. Уртҕы аҕәа рҕиуан, — рацәак иҕахымкәа ауп рызбахә шиҳәаз.
 - Ауыха шәышыҳалаанза, акино шәахәаңшырц цыаракыр шәцама?
 - Мап, ауадаҕы ҳаҕан.
 - Узцыз уара иуқәлацәоума?
 - Оышықәса рыла исеихабуп.
 - Изҕеи?
 - Аҕны икоуп.

— Уажә иабакоушь?

— Иахъа абхәа ацъырмакыахь иртирц ирган, макъана има-
ацзар калап.

Адәахъы ааилашәшәхъан, ацъырмакыа аафсан афны ано-
мер жәаха афы саннеиуаз. Ацшәмапхәыс Марго дыздыр-
уеижътеи акыр цуан. Лхатца дыпсхъан, лыпха еихабы Ереван
дрыман, пхынрамзар даеазны даазомызт. Лыцкәын Ленин-
град дынхон. Фынтәны еихагылоу ақырмайт фны ду жәаф
уада афакын. Ф-уадак рыда егырт зынгы-пхынгы уахын-
ла ацъырмакыаф иаанхоз фналтцон. Ифналтцоз зны-зынла
ианрамхажәцәоз ыкан. Фынтә-хынтә уи иахыркыаны ацтәкәа
икалоз сааргахъан. Уи азбахә ала хәифәнагалахъан, аха лара
ишәо, ипхашьо азә лакәмызт.

— Афыза акапитан, ибыдыбкылаз цәгыарак картцеит узхәом.

— Избан?

— Хәымз раахыс акгы камлацт. Издыруа, сзыкәгыгуа
рыда уаха уафы дыфнастцом.

Уигы лхәеит, дшәаны абартцахь днапшит. Уака рыб-
жы рхагала еикәатцәа-еикәатцәаза анард асра иафын
фыцъа. Урт есымша ацъырмакыаф амытмыцъ зтиуаз ракәын.
Рызынтәыкгы ишинвалидцәоу ашәкәкәа рыман, арахь
урыхәапшыр, ицапшь-цапшьза ацәкәа рцынхәрас аугә изау-
мырхахуеи.

— Урт ракәым уажәы зыгәхъаа ску.

— Нас?

— Ихафсыз ахаша хфык ацкәынцәа ара ипхъеит.

— Ааи. Урт истәхкәоу рыцкәынцәа роуп. Аибадырра бзиа
хәбжәоуп. Иансыхәа, мап кышъа смоуит. Иахъсыриатцәкыо сы-
мамызт. Санырцәыпхашъа, араскалдушкакәа адәны иргыланы
икәсыриеит.

— Рхы ахчы ианбаларца?

— Ахәылбгыча акино ахь ицеит. Иаанза риартакәа кастцеит.
Амала, ианаа сымбазеит, саргы лассаамта сышытамлазт, аха...

— Шәанышъталоз асаат шака калахъази?

— Жәәәә иахысхьан. Мшәан, дара рхатақәа шәйрмазцаауа? Ҡыңба уажә иаираны иґоуп, амшынталара ицан.

Зызбахә ухәо ушә дыхгылоуп хәа, уи аамтаз агәашә дарггы ааталт. Ицсшьащәоуп ухәап, ампахышьы хәбабақәа рыхәда ихшьуп, аспортивтә матәала еилахәоуп. Руадахь рғанынарха, саарыңхьейт.

— Хәибадырп. Сара ашьауспшаара аинспектор соуп. Шәарт?

— Арзақан Кәытба, — ихәейт еиха излаз арґыс.

— Пыца Гарба, — ихәейт егы. Уи шықәсылаггы деитцан.

— Цсшьара шәанбанзаа? — акгы сзымдыруазшәа саахыр-цаажәейт.

Рыңыңагы рылахьқәа ааимадырцтейт. Азәы ганха днацшит, егы — асаара.

— Харт ҳацсшьащәам. Абхәа аңырмакыағ иааган, иахзымтиит азы уаха ҳаангылт.

— Аоныка шәымцоз?

— Уатәы ашьыжә аонынтә ҳаанза атың бзиақәа хцәйргоит.

— Жәаха ахашагы шәаангылт, ңыарггы аус шәмузои?

Сызцаара шыргәамңхаз иаразнак рхы-рғы иахәейт. Аха ирласны рхы рнапағы иааргеит.

— Мап.

— Избан?

— Аус уаанза иаауан, — ихәейт Арзақан, Пыца ицынхәрас.

— Маи мзазы, аусура шәақәыт, арра шәдәықәахцойт, рхәан, ҳақәытцит. Аха изыхкыа ҳаздыруам, усқан хрымгакәа тагаланынза ҳаанрыжыт.

— Уанза аусура атахым ңышәшьо. Ашәыр шәыманы шәаауейт. Аены ишәырхауа ауыха аресторанқәа рғы инышәхуейт. Уи ауыха аресторан «Ғагрыңшь» ағоума шәахьтәаз?

— Аресторан ағы хтәазамызт. Ахәылбыґеґа акиносахыа аа-барц хцан, ианалга шыапыла ашьшьыхәа ҳааины ҳашьталт, — ихәейт Пыцаггы.

— Уанза амәағы цсшьащ зґабк дшәырхәит, — атдыхәтәан инарғәыдыстейт.

— Закәытә зҕаби?

— Ишәхәо закәи?

Ирзымбатәбарашәә кәрцеит, рнапы-ршьапы нкыдҕа-аакыдҕо.

— Икашәтцаз мап ацәышәкуама?

— Ихамкыкәа, икахамтцаз икахцеит хәа злаххәои? — игәы иалсзеит Арзакан, Пыча акгы ихәомызт...

Аөнүдкәтә телефонла, дара ирмахаратәы сыбжыы нытцакны ацапшьаф дцак наистеит. Пытрак ашьтахь ачкәынцәа иракарақәаз пшьоык ахбыцкәа ыыхәнигеит. Даҕа ыыңа шахәтцәас астал аҕы инаиртәеит. Пшьоык ачкәынцәа иааигаз атзамц аҕы Арзакани Пычеи ахьтәаз наҕ-ааҕ ирываиртәеит. Уи ашьтахь ауп ацапшьаф Лена данаафнадиргала.

Астал сәахытцын, Лена лыжәахыр аанкылан, ачкәынцәа раңхьа дназгеит.

— Лена, ахаша ауыха бзырхәыз абра азәыр ыкоума?

— Ааи.

— Изустцәада?

— Абарт роуп, — лнацәа Арзакани Пычеи инрықәылкит...

Аусура мшы нцәаразы рацәак агмызт, ашә аартны хоык ахацәа аныфнашылоз. Азәы издыруаз иакәын. Аоны изныкымкәа, ыынтәымкәа итәахьаз, игылахьаз, изхааиз-гыы аусзымдырхуаз. Ахылцарч зхаз ауааза ду Арзакан иаб иакәхон, хымпада. Егьи уааук, иааигны, рыцхак ицштәы аахәаны иказ Пыча иаб иакәын.

Ишылатәаз еиңш, ҕамшыгә саби сани ргәабзиара дназцааит. Нас ажәытә-аҕатә дналацәажәеит. Уи ашьтахь ауп дызхааиз даналагаз.

—...Уара макьана учкәынцәоуп, дад! Зеггы абууды-руа. Анкьа хәхәшьаду лыңсы антәз шәара шәҕы акәын тәартас-гылартас иахьамаз. Убас ҳаибабара ыкан. Уажәы ус ҳзеибабом... Ихагу схәарц акәым сзааиз, ҳарт ҳшеицәтәымым абарт ирдыруеит. Ухацныкәа анырхәа, схы хасыркьозшәа мап сзымкит... — ара даатгылт. Аҕатын дахар иҕахын, аха дахьтәаз

анигәлалашәә, инапы иңыба иаәтигеит. — Уҳацхрааразы хухәарц ҳааит. Хәтала саргыи схазы аказы суднамгалацт... Абра цкәынцәәкәак машәырк иақәшәән...

— Уи машәырума икартаз — ихжәәцәазаргыи, иажәә аахыс-цәеит.

— Машәырымкәә, дад, рхы акы тазар уи еиңш кәртозма? Ихәмарны азәи лнапы асаат ахырхит хәә ирзтәума?

— Асаат амацара акәындаз. Убас лнацәкьарақәә ахтәи мацәазкәә рхыхуп, ллымхарыцкәә ирхымызеит акәымзар. Ажәәкала, ддырхәит. Шьоуки ааиуазшәә анырба, иб-налт. Акәара инырны аәадатәи амәәц иәкылсын, атакси ирпыхьашәәз инақәтәән рцара, закәытә хәмаррои? — иахьцалак сәысзеикәкуамызт тынч.

— Иухәә иашоуп, аха уажәи абахта инташәар, рыцстазаара цхастахагәишьоит.

— Мап, иабжьап сгәәхәеит. Икартаз шиашам, азхәицха аамтарацәә роуеит.

— Ус умхәән, сукәыхшоуп. Аус уанза инамгакәә ацхыраара рутароуп.

— Цхыраарас ирутои, рхы зықәдыршәәз ауп изықәшәәз.

— Ргазара рыхьзеит. Усцәкьа икам. Уи ауыха иахьеилагаз сыздыруам акәымзар — ихәеит Пыца иаб.

— Уажә рфыхра шәәшьталт, уаанза шәәбаказ?

— Аәны хәәкан, — ихәеит Арзәәкан иаб, сажәә ахы ахьцоз изеилымкаакәә.

— Аәны тынч шәтәоуп азоуп, даргыи изықәшәәз ишақәшәәз. Уи ишақәшәәз жәдыруазар акәын. Цьара аус рузом. Ашәыр аңырмакьафь иатнырхуа шака маат шәыртахьей? Ак-гыи зышәымхәои? Излашәыртои, аәны идырхауа, ауыха аресторанкәә рфь инырхуеит. Нас адырәәәны аәны иан-неилак, ирымгазт азы икаҳажьит хәә шәархәоит. Шәартгыи агәра жәгоит. Ашкол даалгаанза ауп ауафь иаазара анатаху, нас ддухеит хәә шәылаңш игшәыжьлоит. Ииашам. Уажәоуп еихагыи иаазара, алаңш игмырхара анатаху. Избанзар, ари аамтаз амәәхкьара зынза имариоуп. Саб иқәлацәә шәоуп.

Арскатәи изырхәозеи хәа шәгәы иааназар калоит. Аха уи аусурафы апышәа иснәтәз ауп исзырхәо...

— Ишәхәо иашоуп, — дақәшахәтхеит Арзакан иаб. — Аха уажәазы абахта ртыгараз икәхтәои?

— Акгы.

— Избан?

— Рықәнага иакәыршәахоит.

— Кох, ауафы дыршыма? Ауафы дызшыызгы аурышытхеит.

Уамазак кәртәзшәа шәылрыхан итәшәкуеит.

Даара игәы иалсны дәагылт. Пыча иабгы днаишьталаны дындәылтцит. Тәмшыгә дахытәаз даакәыпсычхаит.

— Апыхәа ишысхәаз еипш, харт хәицәтәымуаам. Усцәыпхамшәан, уагьсцәымшәан, исхәо ухшыф азышыт. Рәы-цәагь фышықәса изланхәхәоу ацәқәа рымоуп. Иртиуеит. Ихәа, шака атаху ачкәынцәа рфыхразы.

— Уи шпыкәу? — сәатцнаркәеит.

— Мшәан, уара иугоит сымхәеит. Аихабыра ыкоуп. Уртгы атаацәа рымоуп, акрыфара зтахымда? Утахызаргы уара ига, аха аус кәтә...

Уаха ахәаха исымтәит, ишсымчыз сцәккәым рәтәаны астал ианықәсыкша, сахыглаз схы инаркны сшыапынза стыстысуан ажәак сзымхәо. Иаргы иажәа алымтцүазшәа аниба, дмақаруа ашәахь ифынеихеит:

— Уара уеипш егәаф аабахьеит! — ашә афы даатгылт. — Дук хара имгәкәа урт ачкәынцәа ауштымхозар, тәу хәа усфәгыцәа... Анцәа иңышыоуп, ауаа хыхыгы ихәмоуп...

— Иубахәоу ыкам, Тәмшыгә! — инаишьтәсхәеит.

АХҚӘА

Ашәкәыџџы Валентин Дбар. <i>Архимандрит Дарат (Дбар)</i>	3
Рақхьазатәи аапын.....	11
Напы зтцаџмыз ашәкәы.....	24
Зызлан.....	40
Алаңшь.....	65
Ната.....	73
Ашәтқәа анптуа.....	82
Наалеи, апхынреи, сареи, аеа пытџыки.....	89
Ибзиоуп.....	98
Ашьабста.....	100
Идхьазоу амшқәа.....	107
Имгәыгкәа идсхьада?.....	120
Адстазаара азықәпара.....	135
Адсызшыра.....	153
Ақәнага ақәшәара.....	157
Амшын ґықә амаза.....	182
Бзиабарак аҫоурых.....	191
Анацәатыд.....	221
Итаһаз шахәтра изуам.....	249
Гәымшәа.....	265
Ашәт хамтас.....	283
Амашына агъежықәа атцаауан.....	291
Ашьақьар.....	298
Ауалңшыа.....	334
Каршә.....	340
Аҫымтра зыхкьаз.....	359
Иаанкылоу асалам шәкәы.....	382
Атәым хьаа.....	409
Анапынтда.....	432
Инамзас агәтыха	456
Атәакәа иалашәаз агәыр.....	474
Цхьибжьонтәи агага.....	496
Згәы иаанагодаз?!.....	522
Азеимаак.....	548

Валентин Григори-ица Дбар

АҦЫМҦАҚӘА

Ажәабжьқәа

Валентин Григорьевич Дбар

СОЧИНЕНИЯ

Рассказы

На абхазском языке

Аредактор *С. Арзайн*
Акорректор *И. Цьения*
Асахъаѳыхы *Р. Габлиа*
Компиутерла аиқәыршәә *Б. Нармания*

Аформат 84х108/32.
Иқатә. акъ. бгъ. 18. Инықә. акъ. бгъ. 30.
Ағатцаңка №

